

አጤ ምኒልክ

ከጳውሎስ ኞኞ

NIGUSS
DIGITAL LIBRARY

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ

ከጳውሎስ ኞኞ

የመጀመሪያው መጻሕፍ

በየካቲት ወር 1984 ዓ. ም

ማውጫ

ትውልድ.....7

ከመቅደላ ማምለጥ 14

የግዛት መስፋፋት..... 20

 አርሲ 23

 ወለጋ 23

 ከፋ..... 24

 ወላይታ 31

የሐረርጌ ጦርነት..... 33

የሥልጣን ትግል 39

የእንባቦ ጦርነት..... 53

ከንጉሥነት ወደ ንጉሠ ነገሥትነት..... 79

የረሃብ ዘመን.....106

አድዋ 110

የውጫሌ ውል 116

የአድዋ ጦርነት 137

 አምባላጌ.....144

 የመቀሌው ምሽግ.....148

 አድዋ168

 የአድዋ ምርኮኞች188

የኢትዮጵያ ዕድገት 203

 ትምህርት 208

 ባቡር 213

 ስልክ..... 221

 ፖስታ 228

 ኤሌትሪክ..... 232

 አውቶሞቢል..... 233

ባህር ዛፍ.....	252
ማስታወቂያ.....	255
ቧንቧ ውሃ.....	256
ሕክምና.....	259
ሆስፒታል.....	265
የመድኃኒት መሸጫ ሰቆች (ፋርማሲ).....	267
ባንክ.....	271
ገንዘብ.....	275
ማተሚያ.....	280
ጋዜጣ.....	280
ሆቴል.....	282
ሰንደቅ ዓላማ.....	283
ፖሊስ (ዘበኛ).....	285
ሰዓት እላፊ.....	287
ፎቶግራፍ.....	290
የጽሕፈት መኪና.....	290
ሲኒማ.....	291
ወፍጮ.....	291
ጫማ.....	292
ድር.....	293
የሙዚቃ ትምህርት ቤት.....	293
የሙዚቃ ሸክላ.....	295
ፍልውሃ.....	295
ላስቲክ.....	296
ትምባሆ.....	297

መንገድ.....298

አራዊት ጥበቃ.....305

ጥይት306

ብስክሌት.....306

ቀይ መስቀል307

አረቄ.....308

ሥራ ማቆም309

የሚኒስትሮች መሸም309

የውጭ አገር ሰዎች.....316

አስተዳደር332

አማላጅነት366

ጠባይና ሰውነት369

ሕመምና ሞት388

የምኒልክ ሐውልት.....430

በምኒልክ ታሪክ ውስጥ ያሉ አስደናቂ ታሪኮች.....435

ዋቤ መጽሐፍት.....438

ስለደራሲው በጥቂቱ.....442

ለአሥራ አምስት ዓመት ጥሩ ጎረቤቶቻችን ለወይዘሮ ሊንዳ ዱካስ
እና
ለባለቤቷ ለአቶ ጥላሁን ወልደየስ

ይድረስ ለመጽሐፌ አንባቢዎች

የተላከ ከጳውሎስ ችኛኞ

እኔ ደህና ነኝ ። ይህን መጽሐፌን በማቅረቤ በጣም ደስ ብሎኛል ። እናንተንም ሲያስደስትልኝ የበለጠ እደስታለሁ ።

ጠቅላላውን የኢትዮጵያን ታሪክ ስንመለከት የኢትዮጵያ ነገሥታት ሁሉ በየዘመናቸው የየዘመኑን የውጭ ጥበብ ወደ ኢትዮጵያ ለማስገባት ያልተመኘ ንጉሥ የለም ። አብዛኛዎቹም ከውጭ አገር የሚጠይቁት ጥበባዊ ሥራ የጥይትና የመድፍ መሥሪያ ነው ። ይህም ከውጭ የሚመጣውን ጠላት ለመከላከል ወይም ደግሞ ያገር ውስጥ ተቀናቃኙን ለመደምሰሻ ነው ።

ምኒልክ በጦር መሣሪያ ፍለጋ ብቻ የተገቱ ሳይሆኑ በዘመናቸው በውጭ አገር የነበረውን ጥበባዊ ሥራ ወደ ኢትዮጵያ ያስገቡ ሰው ናቸው ። አሁን በአገራችን የምናየው ወይም የምንገለገልበት በኋላኛው ዘመን ከተፈለሰፉት አዳዲስ ግኝቶች በስተቀር በምኒልክ ጥረትና ዘመነ መንግሥት ወደ ኢትዮጵያ የገቡ ናቸው ። እነኚህንም ጥንታዊ ሥልጣኔዎችን ወደ ኢትዮጵያ ለማስገባት ምኒልክ ምን ያህል ችግርና ፈተና ደርሶባቸው እንደነበር ከመጽሐፉ ውስጥ ገባ ስንል እናገኛለን ። ምኒልክ ያን ሁሉ ችግር ያለፉና ኢትዮጵያን መሥርተው በእግርዋ ያቆሙ ሰው ናቸው ።

በመጽሐፌ ውስጥ እኔ በምተችበት ጊዜ አሮሞ እያልኩ ጽፌ አለሁ ። ግን ካንዳንድ የድሮ መጽሐፍት በተረጎምኩት ወይም በገለበጥኩት ፤ ወይም ከደብዳቤዎች ላይ ባገኘሁት ያው የበፊቱ ሰው እንዳለው “ጋላ” ብያለሁ ።

ይህ መጽሐፍ በ1982 ዓ. ም. አጋማሽ ላይ ታትሞ ሊወጣ ሲል ባንዳንድ ጥቃቅን የሳንሱር ምክንያት ተይዞ ቆየ ። አሁን የመጻፍ ነፃነት ከታወጀ በኋላ ተቋርጦ የነበረው ሥራው አልቆለት ለመታተም በቃ ።

ደህና እንሁን

ትውልድ

ምኒልክ በ1836 ዓ.ም ነሐሴ 12 ቀን ቅዳሜ ዕለት ተወለዱ ። አባታቸው ኃይለ መለኮት ሣህለሥላሴ ሲሆኑ እናታቸው ወይዘሮ እጅጋየሁ ለማ አዲያም ይባላሉ ።

የምኒልክ እናት ወይዘሮ እጅጋየሁ የንጉስ ሣህለ ሥላሴ ሚስት የወይዘሮ በዛብሽ ገረድና የልጆች ሞግዚት ነበሩ ። እጅጋየሁ የግርድና ሥራ የጀመሩት በንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤት አልነበረም ። ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤት ከመቀጠራቸው በፊት የአንኮበር ቤተ ክርስቲያን አለቃ የነበሩት የመምህር ምላት ገረድ ነበሩ ። በአለቃ ምላት ቤት ግርድና ተቀጥረው ሳለ አንድ ቀን ጧት ለጓደኞቻቸው “... ዛሬ ማታ በሕልሜ ከብልቴ ፀሐይ ስትወጣ አየሁ...” ብለው ተናገሩ ። ሥራ ቤቶች የሰሙት ወሬ መዛመቱ አይቀርምና ወሬው ከጌትኖው ከአለቃ ምላት ዘንድ ደረሰ ። አለቃ ምላትም “እንግዲያው ይህ ከሆነ ወደላይ ቤት ትሂድ” አሉ ። የላይ ቤት የሚባለው የአንኮበር የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤተ መንግሥት ከኮረብታ ላይ በመሆኑ አገሬው በተለምዶ “ላይ ቤት” ይለዋል ።

እጅጋየሁ እንደተመከሩት ከንጉስ ሣህለ ሥላሴ ቤት ሒደው ተቀጠሩ ። የእጅጋየሁ የሕልም ወሬ ተዛምቶ ንጉስ ሣህለ ሥላሴም ቤት ገብቶ ስለነበረ የንጉስ ሣህለ ሥላሴ ባለቤት ወይዘሮ በዛብሽ ያ በሕልም የታየው ፀሐይ ከልጃቸው እንዲወለድ ፈለጉ ። ወይዘሮ በዛብሽ ከልጃቸው ሁሉ አብልጠው ሰይፉ ሣህል ሥላሴን ይወዱ ታል ። ስለዚህ ሰይፉ ከእጅጋየሁ ልጅ እንዲወልድ ማታ እጅጋየሁን ወደሰይፉ መኝታ ቤት ልከው ያን ጎረምሽ እንድትጠብቅ አደረጉ ።

የልጅ ሰይፉ አሸከሮች የእጅጋየሁን መላክ እንዳወቁ ለጌታቸው ለልጅ ሰይፉ ተናገሩ ። ሰይፉ የሚወዳት ሌላ ሴት አለችው ። የአዲሲቱን የእጅጋየሁን መምጣት እንደሰማ ተናዶ እንዳያባርራትም እናቱን ፈርቶ ከወንድሙ ከኃይለ መለኮት ዘንድ ሔዶ እባክህ ሌላ ሴት ከሌለህ እሜቴ የላኳትን ያቺን ገረድ ውሰድልኝ” አለ “ኃይለ መለኮትም እሺ ብሎ ከእጅጋየሁ ጋር ባደረጉት ግንኙነት ልጅ ተፀነሰ ።

እናትዬዋ ወይዘሮ በዛብሽ የእጅጋየሁን መፀነስ እንዳዩ ከሰይፉ ያረገዘች መስሏቸው ተደሰቱ ። በኋላ ግን ከሌላው ልጃቸው ከኃይለመለኮት ማርገዝዋን ሊሰሙ ተናደው እጅጋየሁን በእግር ብረት አሠሩዋት ። ቆይቶም በአማላጆች ተፈታች ። ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ይህን ወሬ ሰሙ " ልጃቸው የንጉስ ልጅ ሆኖ ገረድ በማፀነሱ ተናደው ወሬው እንዳይሰማ እጅጋየሁን ክርስታቸው ከአንጎለላ ሔዳ እንድትቀመጥ አደረጉ ።

እጅጋየሁ የመውለጃዋ ጊዜ ሲደርስ ወንድ ልጅ ወለደች ። የእጅጋየሁን መውለድ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ሲሰሙ የልጁን ስም “ምንይልህ ሸዋ በሉት” ብለው ስም አወጡ ። ምን ይልህ ሸዋ ያሉበት ምክንያት የኔ ልጅ ከገረድ በመውለዱ ሸዋ ምን ይል ይሆን?

ለማለት ነው " በኋላ ግን በሕልማቸው ከምን ይልህ ሸዋ ጋር አብረው ቆመው ከእሳቸው ጥላ የልጁ ጥላ በልጦ በእግር የረገጡትን መሬት ሲያለካኩ እሳቸው ከረገጡት ልጁ የረገጠው ረዝሞ አዩ ። ይህን ሕልም ካዩ በኋላ “ምኒልክ የኔ ስም አይደለም ። የሱ ነው ። ስሙን ምኒልክ በሉት” ብለው አዘዙ ።

እዚህ ላይ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ “... ምኒልክ የኔ ስም አይደለም የሱ ነው...” ያሉት በጥንት ጊዜ “ምኒልክ በሚል ስም የሚነግሥ ንጉሥ ኢትዮጵያን ታላቅ ያደርጋታል” የሚል ትንቢት ስለነበረ ሣህለ ሥላሴ ሲነግሡ “ስሜ ምኒልክ ይሁን” ብለው ነበር ። ምኒልክ በሚለው ስም ሣህለ ሥላሴ ለምን እንዳልነገሱ ክብረ ነገሥት ውስጥ ብንመለከት “... የሸዋው ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ፡ ምኒልክ በሚባል ስም ሊነግሱ ሲሉ አንድ መነኩሴ በዚህ ስም አትንገሥ ። መጥፎ አጋጣሚ ያመጣብሃል ። ይህ ስም የሚስማማው ከመጀመሪያው ወንድ ልጅህ ከኃይለ መለኮት ለሚወለደው ነው ። ይህም ስም የሚወጣለት የልጅ ልጅህ ኢትዮጵያን አንድ የሚያደርግ ትልቅ ንጉሥ ይሆናል አላቸው ...ይላል ” ስለዚህ ነው የልጁን ስም ምኒልክ ያሉት ።

ይሄው ከድሃ መወለድ በዘመኑ እንደነውር ተቆጥሮ ምኒልክ በሣህለ ሥላሴ ቤተ መንግሥት ውስጥ እንዳያድጉ ተደርጓል ። ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ እየፈሩ ከፃፉት ብጠቅስ “...ስለ ሕዝብ ዕረፍትና ጤና የተወለደው ምኒልክ በአንጐለላ መቅደላ ኪዳነ ምሕረት ክርስትና ተነስቶ ጠምቄ በሚባል አገር በሞግዚት አኖሩት ...” ብለዋል ። አንጐለላ ደብረ ብርሃን ከሚባለው ከተማ አጠገብ ያለ መንደር ነው ። መንዝ ውስጥ ባለው ጠምቄ በሚባለው አምባም ከእናታቸው ጋር ሰባት ዓመት ተቀመጡ ።

ፈረንሣዊው ሄንሪ አውደን በ1872 ዓ.ም ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ነበር ። ስለምኒልክ ትውልድ ሲተርክ “...ምኒልክ በተወለዱ ጊዜ መስፍኑ ኃይለ መለኮት) ልጁን አልቀበልም ብለው ካዱ በነገሩ መሀል ወይዘሮ በዛብሽ ገብተው ሌሎቹንም ዘመዶቹን ሰብስበው ልጁ የኃይለመለኮት መሆኑን አምነው ተቀበሉ ። ...” ይላል ”

ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎች እንደሚሉት ወይዘሮ እጅጋየሁ ውብና ከደህና ቤተሰብ መወለዳቸውን ይገልጻሉ ። የአባታቸውን ስም ግን የሚገልጽ የለም ። ለማ አዲያም ይባላሉ ። ይህን ሲተነትኑም አንዳንዶቹ ከጉራጌ አገር የተማረኩ ባርያ ናቸው ይሏቸዋል ። ባርያ ማለት በገንዘብ የሚሸጥ ብቻ ሳይሆን በጦርነት የሚማረክ ሁሉ ባርያ ይባላል ። ይህ ሁሉ ይቅርና ዋናው ቁም ነገር ታሪክ መሥራት እንጂ ትውልድ አይደለም ። ታላቁ ናፖሊዮን እንደዘመኑ አፃፃፍ ወደላይ የሚቆጠር አልነበረውምና ታሪኩን የሚጽፈው ፀሐፊ ቀርቦ “የትውልድ ታሪክዎን ከየት ልጅምር?” ቢለው “ያለፈውን ትተህ ከኔ ጀምር” አለ እንደሚባለው ነው ።

ምኒልክ በእናታቸው ሞግዚትነት አደጉ ። አያታቸው ሣህለ ሥላሴ ሲሞቱ የሸዋውን አልጋ ልጃቸው ኃይለ መለኮት ወረሱ ። አጤ ቴዎድሮስ ኃይለ መለኮትን ለማስገበር ወደ

ሸዋ በዘመቱ ጊዜ ኃይላ መለኮት በሕመም ስለሞቱ ልጅየውን ምኒልክን ማርከው ይዘዋቸው ሔዱ ። አጤ ቴዎድሮስ ወደሸዋ የዘመቱበት ዋናው ምክንያት እንዲህ ነው ።

አጤ ቴዎድሮስ ከራስ አሊ ጋር ተዋግተው ራስ አሊ ድል ከሆኑ በኋላ ሸሽተው ከደራው ገዥ ዋቆዲቦ ዘንድ ተጠግተው ተቀመጡ ። ዋቆዲቦ የደጃች ካሣን (በኋላ ቴዎድሮስ) ጦር ስለፈራ “ራስ አሊ ከኔ ዘንድ ናቸው” ብሎ ለደጃች ካሣ ላከ ። ይህን ነገር ራስ አሊ ሲሰሙ “አምኜው ብመጣ ዋቆዲቦ ለጠላቱ አሳልፎ ሊሰጠኝ ነውና ታደገኝ፣ አውጣኝ” ብለው ለሸዋው ገዥ ለኃይለመለኮት ላኩ ። ኃይለመለኮትም ጦር አዘጋጅተው ደራ ላይ ዋቆዲቦን ወግተው ራስ አሊን አወጧቸው ። ራስ አሊም ወደ የጁ ሄዱ ። ከዚያም ራስ አሊ ስለፈሩ ራያ በረሃ ወርደው ዋሻ ውስጥ ገብተው ተቀመጡ ። ደጃች ካሣ ይህን ነገር ሰምተው ተናደዱ ።

ደጃች ካሣ ወደሸዋ ለመዝመት ሲያስቡ ደብረታቦር ላይ እንዳሉ አቶ ሺናሽ አብጠው የሚባል አሸከራቸው “አምባ ቢጠበው ሰንሰለት ቢያንሰው አንድ አድርጎ አጓዘው የጎጃምን ሰው ። በሩን ጨው አድርገህ ከመነዘርኸው ፤

ውቤን ጫማ አድርገህ ሸዋን ክፈተው” ብሎ አቅራቄ ። ደጃች ካሣም በቅድሚያ ደጃች ውቤን በ1845 ዓ.ም ወግተው ደጃች ውቤን ማረኩ ። ከዚህ በኋላ ደጃች ካሣ ስማቸውን አጤ ቴዎድሮስ ብለው ነገሱ " አጤ ቴዎድሮስ ይንገሱ እንጂ የመጀመሪያው ጠላታቸው ራስ አሊ በሸዋው ንጉሥ በኃይለ መለኮት እየተደገፉ ስላልተያዙ ሸዋም አልገብርም ስላለ በነገሱ ባመቱ በ1846 ዓ ም በጥቅምት ወር ትግራይንና ወሎን አስገብረው ሸዋ ገቡ ።

አጤ ቴዎድሮስ ሸዋ ገብተው ግሼ ሲደርሱ የግሼው ሹም አቶ ሀብተማርያም ተዋግተዋቸው ሀብተ ማርያም ድል ሆኑ ። መንዝ ሲደርሱ የግድምና የይፍራታ ሰው ሁሉ ስለፈራ ሳይዋጋ ለቴዎድሮስ ገበረ ። ጉር ሥላሴ ሲደርሱ ግን ሕዝቡ ተዋግቶ ብዙ ሰው ጨረሰባቸው ። ይህ ከሆነ በኋላ የምኒልክ አባት ኃይለመለኮት ከከተማቸው ከአንኮበር ወጥተው ቶራ መስክ ላይ ጦራቸውን አዘጋጅተው ቴዎድሮስን ይጠብቁ ጀመር ። አጤ ቴዎድሮስም ደብረ ብርሃን ሲደርሱ አቶ በዛብህ የተባሉ የሸዋ ሰው ብዙ ሰው ጨረሱ ። ቴዎድሮስና ኃይለ መለኮት ከመጋጠማቸው በፊት ኃይለ መለኮት ባደረገባቸው ሕመም ምክንያት ጥቅምት 30 ቀን 1848 ዓ.ም አርብ ሌሊት ሞቱ ። አንዳንድ ሰዎች “ኃይለ መለኮት የሞቱት ከአጤ ቴዎድሮስ የተላከ መልክተኛ መርዝ አብልቷቸው ነው” ይላሉ ። በአንኮበር የነበሩ የውጭ አገር ሰዎች እንደጻፉት ግን ኃይለመለኮት የሞቱት በንዳድ በሸታ ነው ።

የሸዋ ሰዎች መሪያቸውን ኃይለ መለኮትን ቀብረው የአሥራ አንድ ዓመት ልጅ የሆኑትን ምኒልክን ይዘው ሸሹ ። ይህን የሰሙት ቴዎድሮስም ከደብረ በግዕ ተነስተው ጠራ ገቡ ። ጠራን ካስደበደቡ በኋላ ምኒልክን እያባረሩ ወደ መዝዘዝ እንደደረሱም ራስ እንግዳ የሚያዙትን ጦር ወደ በረከት ሰደው ቴዎድሮስ ወደ ምንጃር ተሻገሩ ። ሕፃኑን ምኒልክን

ይዘው ይሸኹ የነበሩት የሸዋ ሰዎች ከአረርቲ ቆላ ቆላውን ሄደው ከሰምን ተሻግረው በረከት ብቅ ሲሉ ከራስ እንግዳ ጦር ጋር ተጋጠሙ ። በዚያም ቦታ ጦርነት ተደርጎ ከሁለቱም በኩል ብዙ ሰው አለቀ ።

በዚያን ጊዜም ከምኒልክ ጋር የነበሩት በድሮው በዘመኑ ማዕረጋቸው አቶ አንዳርጋቸው ከነልጆቻቸው ፡ አቶ ሸሽጉ አቶ በሀብቴ ልጅ አባየሬ " አቶ በዛብህ ፣ አቶ አባውርጂ አቶ አቦዬ " አቶ አንተን ይስጠኝ ፡ አቶ ወልደ ገብርኤል አቶ ገርማሜ፡አቶ ወልደ ጣዲቅ፡ አቶ ናደው አቶ አባይነህ እና ሌሎችም ብዙ ነበሩ ። በዚያን ጊዜም በመኳንንቱ እንዲህ ተብሎ ተገጠመባቸው ።

ቁርጡን አወቁና አለመኖርህን ፡

በረከት አገቡት ጌታዬ ልጅህን ።

ከጦርነቱም በኋላ ምኒልክ ወደ ምንጃር ተመለሱ ። ምኒልክን ይዘው የሚሸኹት ሰዎች የአጤ ቴዎድሮስን ሠራዊት ብዛት የጦርነቱንም ብርታት አይተው ነበረና ምንጃር ሆነው ሲማከሩ ግማሾቹ ምኒልክን ይዘን ወደ ጋላ አገር እንሸሽ ብለው መከሩ ። ሌላው መካሪ ደግሞ ሕፃኑን አገር ላገር ከማንከራተትና አጤ ቴዎድሮስም ተከታትለው ከሚወስዱበት በፈቃዳችን ብንሰጣቸው ይሻላል ብለው መከሩ ። የጉባኤው ሀሳብ በሁለት በመከፈሉ ምንም ሕፃን ቢሆኑ የምኒልክን ሐሳብ እንጠይቅ ብለው “ወደ ጋላ አገር ከመሄድና ወደ አጤ ቴዎድሮስ ከመግባት ማናቸውን ይመርጣሉ” ብለው ቢጠይቋቸው ወደ ጋላ አገር ይዛችሁኝ ብትሸኹ ይሻለኛል ብለው ተናገሩ ።

ይህ በሚሆንበት ጊዜ አጤ ቴዎድሮስ አንኮበር ላይ ሆነው አባት ያለህ ያባትህን እስጥሃለሁና አባትህን መርቅ አባት የሌለህ ግን አባትህ እኔ ነኝና ደጅ ጥናኝ የሚል አዋጅ ስለ አናገሩ ብዙ የሸዋ ሰዎች ያባታቸውን አገርና ሹመት እናገኛለን በማለት ለአጤ ቴዎድሮስ መግባታቸው ተሰማ ። አቶ አንዳርጋቸውም ወደ ምኒልክ ቀርበው “ይህን የመሰለ አዋጅ ተነገረ ። ንጉሠ ቃል ኪዳናቸውን የማያፈርሱ ቆራቢ ናቸው ። አቡነ ሰላማም ደግ ጳጳስ ናቸው ይባላልና የአባትህን አልጋ አይነጥቁህም” በማለት ለምኒልክ አስረድተውና አባብለው ወደ አጤ ቴዎድሮስ ይዘዋቸው ገቡ ።

አጤ ቴዎድሮስም ምኒልክን በደስታ ተቀባሏቸው ። ነገር ግን ለቴዎድሮስ ያልገቡና በየዱሩ የተባታተኑ የሸዋ መኳንንት ስለነበሩ መጥተው ይወስዱብኛል በማለት ስለፈሩ ምኒልክንና አብረዋቸው የገቡትን በሰንሰለት አሠሩዋቸው ።

ምኒልክ በሰንሰለት በታሠሩበት ጊዜ እንቅልፍ ተኝተው አልሰሙም ነበርና ከእንቅልፋቸው ሲነቁ በሰንሰለት መታሰራቸውን አይና አለቀሱ ። በማግስቱ አጤ ቴዎድሮስ ወደ ቤተክርስቲያን ሲያልፉ ያ ልጅ እንዴት አድሯል? ብለው ጠየቁ ። ጠባቂዎቹም ሲነቃ ሰንሰለቱን ባየ ጊዜ አለቀሰ ብለው ነገሩዋቸው ። አጤ ቴዎድሮስም አዝነው ሰንሰለቱን ቶሎ አውጡለት ብለው አዘዙ ። ከዚያን ዕለት በቀር አልታሰሩም ይባላል ።

አጤ ቴዎድሮስ የሸዋን ግዛት ለሣህለ ሥላሴ ልጅ ለመርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤል ሰጡአቸው ። አበጋዝነቱን ደግሞ ለአቶ አንዳርጋቸው ሰጥተው ሌላዎቹን ይዘው በሰላሌና በጆርሶ አድርገው ደብረ ታቦር ገቡ ። የምኒልክ እናት ወይዘሮ እጅጋየሁ ከልጃቸው ጋር ተማርከው ሲሄዱ የአባታቸው የኃይለመለኮት ሚስት ወይዘሮ ትደነቂያለሽ ግን ከባሌ ከኃይለመለኮት ወዲያ አለም በቃኝ ብለው ኢየሩሳሌም ሄደው ከዚያው ሞቱ ። ምኒልክም በ1849 ዓም በጥር ወር መቅደላ ገቡ ።

ምኒልክ በአጤ ቴዎድሮስ ተማርከው ከተወሰዱ በኋላ እንደ እስረኛ ሳይሆን እንደ ልጃቸው አንከባክበው ያዙባቸው ። የደጃዝማችነትም ማዕረግ ሾሙአቸው ። ጥቂት ቆይተው ልጃቸውን ወይዘሮ አልጣሽን በ1856 ዓም በጥር ወር በሚስትነት ዳሩላቸው ። አጤ ቴዎድሮስ ምኒልክን እንዴት አንከባክበው ይዘባቸው እንደነበረ ካንዳንድ ታሪክ ፀሐፊዎች ብጠቅስ እንዲህ ይላሉ ።

ጉሌልሞ ማሳያ “... ምኒልክ ከአጤ ቴዎድሮስ ልጅ ከመሸሻ ጋር አደጉ ። ቴዎድሮስ ምኒልክን እንደ ልጃቸው ያዩባቸው ነበር ። ... ምኒልክም ሲያጫውቱኝ... አጤ ቴዎድሮስ ፡ አባቴ ከሞቱ በኋላ ወደ ቤተ መንግሥታቸው ወሰዱኝ ። ልክ እንደ ልጃቸው አድርገው ይወዱኝ ነበር ። በታላቅ ጥንቃቄም አስተምረውኛል ። ከልጃቸው ሳይለዩ አሳድገውኛል ብለዋል...” ሲሉ ጽፈዋል ።

አለቃ ወልደ ማርያም ደግሞ “...ከሸዋ ከወጡ ዝምሮ ለአጤ ቴዎድሮስ እንደ ልጅ ሆነው መኳንንትም ሠራዊትም ሁሉ እጅ እየነሱ ያከብሯቸው ይወዷቸው ነበር ። በዘመናቸውም ሁሉ ከንጉሡ ልጅ ከመሸሻ ሳይለዩ በራስ ውቤ ጠባቂነት መቅደላ ብዙ ጊዜ ተቀመጡ ። ... ንጉሡም ሴት ልጃቸውን ሰጡ ። ...” ብለዋል ።

አለቃ ገብረ ሥላሴም “ምኒልክ ከአጤ ቴዎድሮስ ሠፈር ይኖር ነበር ። የሸዋ ሰው እኩሌታው መኳንንቱም ሠራዊቱም ከምኒልክ ፡ እኩሌታው ካቶ ዳርጌ ጋር እየሆነ ካጤ ቴዎድሮስ ሠፈር ይኖር ነበር ። ... ምኒልክንም ... ደጃዝማች አሰኝተው ጭፍራ ሰጥተው በታላቅ ክብር አኖሩት ። ... ምኒልክ አጤ ቴዎድሮስ ሠፈር እግዚአብሔር ሳይለየው ፡ ከጌትነት ሳይዋረድ፡ መከራ ሳያገኘው ከአጤ ቴዎድሮስ መካት በኃይለ መንፈስ ቅዱስ ተጠብቆ አሥር ዓመት ኖረ ። ... በማለት ጽፈዋል ።

እንደተባለው ሁሉ ምኒልክ ቴዎድሮስን ይወዱ ነበር ። በኋለኛው ጊዜ የአጤ ቴዎድሮስን ሞት ሲሰሙ በጣም ማዘናቸውንና የመንግሥት ሐዘን እንዲሆን ማወጃቸውንም ማሳያ ጽፏል ። ማሳያ ሲጽፍ... የቴዎድሮስን ሞት በሰሙ ጊዜ ምኒልክ በጣም አዘኑ ። የመንግሥታቸው ሀዘን መሆኑንም በአዋጅ አስታወቁ ። በአዋጃቸውም ቴዎድሮስ ዳግማዊ አባቴ ስለሆኑ አዝኛለሁና እዘኑልኝ ብለው አወጁ ። እኔም ለምን እንዲህ ያውጃሉ ። በተከራካሪዎ በቴዎድሮስ ሞት ምክንያት ተገላግለዋልና ታላቅ የደስታ በዓል ማድረግ ነበረብዎት ብላቸው ... ሰውን ለማስደሰት እንዳልከው ባደርግ ጥሩ ነው ። ሕዝቡ እንዲደሰትም ካወጅሁ እኔ ወደ ዱር ሄጄ ብቻዬን አለቅሳለሁ ። አለጊዜአቸው

የሞቱ ሰው ናቸው ። አስተማሪዬን አጣሁ ። ቴዎድሮስ እኔን በመልካም አስተዳደግ አሳድገውኛል ። ይህ ልቤን ነክቶታል ። እንግሊዞች እንድረዳቸው ጠይቀውኝ ሳልረዳቸው ግዛቴን ሸዋን እየጠበቅሁ የቆየሁትም ለዚህ ነው አሉኝ....” ብሏል ።

ንጉሥ ኃይለ መለኮት

የዳግማዊ ምኒልክ አያት ወይዘሮ በዛብሽ ከፈረንሣይ ተጓዥ ብሮሼ በ1843 ዓ.ም. የተሰጣቸውን ጃንጥላ ይዘው

ከመቅደላ ማምለጥ

ምኒልክ ከመቅደላ የወጡበትን ዘመን አንዳንዶች 1858 ዓ ም ሲያደርጉት ብላቴን ጌታ ጎሩይ ግን 1857 ዓ ም ነው ይላሉ ።

ሰኔ 24 ቀን መቅደላ ላይ ከባድ ዝናብ ጥሎ ነበር ። የመቅደላን በር የሚጠብቁ ዘበኞች ከዝናቡ ለመሸሽ ወደየጎጆአቸው ገቡ ። ዘቦቹ በየጎጆአቸው ውስጥ ተጠልለው ሳለ አንድ አንበሳ ከዱር ውስጥ መጣባቸው ። ወታደሮቹም አንበሳውን አይተው ሲጫጫሁና ሲተራመሱ አንበሳው ወደዱር ሄደ ። ወታደሮቹም በፈረስ እየሆኑ አንበሳውን ተከትለው ሄዱ ። ወታደሮቹ አንበሳውን ተከታትለው ፈልግው አጥተው ወደ ሠፈራቸው ሲመለሱ ቆቂት በር ክፍት ሆኖ አገኙት ።

በዚያ አንበሳ ግርግር መሀል ቆቂት በርን ማን እንደከፈተው አልታወቀም ። ቆቂት በር የተከፈተው ምኒልክ ከሃያ ተከታዮቻቸው ጋር ሲያመልጡ ነበር ። ምኒልክን ያስመለጡ የሸዋ ሰዎች ባቀዱት ጥላን መሠረት አብዛኛው ምኒልክን ይዞ ሲሄድ ፣ ጥቂት ሰዎች ወደ ሌላ አቅጣጫ ተልከው በዚያም ምኒልክ ባልሄዱበት በሌላ አቅጣጫ በኩል ብዙ ጥይት ተከሰው ተመልሰው ከምኒልክ ጋር ተገናኝተው ጉዞአቸውን ቀጠሉ ።

የዚያን ተኩስ ድምፅ የሰሙት አጤ ቴዎድሮስም “የምን ተኩስ ነው?” ብለው ቢጠይቁ “አንበሳ መጥቶ ስለነበረ አንበሳውን ለማባረር ብዙ ወታደር ወጥቷል ። እነኛ የወጡ ወታደሮች አንበሳውን አግኝተው የሚተኩሱት ነው” አሏቸው ። በማግሥቱ ምኒልክ ከመቅደላ ተራራ ላይ አልተገኙም ። ከተራራው ላይ ያልተገኙት ምኒልክ ብቻ ሳይሆኑ እናታቸው ወይዘሮ እጅጋየሁና ሌሎችም የሸዋ እስረኞች ሁሉ ናቸው ። በዚህ ጊዜ የምኒልክ ዕድሜ 21 ዓመት ነበር ።

የምኒልክና የሌሎቹ እስረኞች መጥፋት እንደተረጋገጠ የሌሊቱ ተረኛ ዘብ የነበሩት ወታደሮች ቀኝ እጃቸውና ግራ እግራቸው በቴዎድሮስ ትእዛዝ እየተቆረጠ ተጣለ ። ወዲያውንም ፈረሰኛ ወታደር ታዞ ምኒልክን ከነሕይወቱ ወይም ሬሳውን እንዲያመጣ ተላከ ። የተላከው ወታደርም ለሊት የተኩስ ድምፅ በተሰማበት በኩል ፍለጋውን ቀጠለ ። ምኒልክ ግን ሊገኙ አልቻሉም ። እስተርን እ. ኤ. ኤ. ሐምሌ 9 ቀን 1865 ዓም ለራሳም በፃፈው ደብዳቤ ላይ ምኒልክ ከመቅደላ ያመለጡ አለት ከሰዓት በኋላ ወሎ ግዛት ገቡ ይላል ።

ምኒልክ ከአባታቸው ወዳጅ ከወሎዋ ገዥ ከወይዘሮ ወርቂት ግዛት መስቀላ ከሚባለው ተራራ መድረሳቸው ተሰማ ። ቴዎድሮስም በመቅደላ ያለውን እስረኛ ሁሉ አስወጥተው ምኒልክን በተቀበለችው በወርቂት ተናደው ነበርና ከእስረኞቹ መሀል “የወርቂት ልጅ የቱ ነው?” ብለው ጠየቁ ። የወርቂት ልጅም የአጤ ቴዎድሮስ የክርስትና ልጅ ነበርና ሊምሩት ነው ብለው አቀረቡት ። ቴዎድሮስም ከዚሁ ልጅ ከአመዴ አሊ ሊበን ጋር አብረው የታሠሩ የወሎ መኳንንቶችን ፋሪስ ቃሲምንና አሊ ወዳጄን በጠቅላላው 24 የወሎ መኳንንት እጅና እግራቸውን በጎራዴ እያስቆረጡ ከገደል ጣሉዋቸው ። በዚያን ዕለት አጤ ቴዎድሮስ በጠቅላላው ገደል እያስጣሉ ያስገደሉዋቸው 41 ሰዎች ናቸው ።

ምኒልክ ከወይዘሮ ወርቂት ዘንድ እንደደረሱ በሰላም አልተቀበለቻቸውም ። ከመቅደላ ያመለጡትን የምኒልክን ሰዎች በሙሉ በእስር ስም ያዘቻቸው ። የመቅደላዎቹ እስረኞች የወሎ እስረኞች ከሆኑ በኋላ ወይዘሮ ወርቂት “ምኒልክን እጁን ይገጥ ልጄን ይፍቱልኝ” ብላ ወደ አጤ ቴዎድሮስ የሐይቅን መነኮሳት አማላጅ ላከች ። እነዚያ መነኮሳት መቅደላ ሳይገቡ አሊ በር ሲደርሱ አጤ ቴዎድሮስ ተበሳጭተው ልጁን አስደብድበው ገደል ሰደዱት ሞተ የሚሉ ወሬ ስለሰሙ ተመልሰው ለወርቂት ነገሩዋት ። ወይዘሮ ወርቂትም የልጅዋን መገደል በሰማች ጊዜ “ይህ ሰው እግዚአብሔር ያልተለየው ነው ፣ ገንዘቡንም መልሱ ። እርሱንም በክብር አምጡልኝ” ብላ ምኒልክ ወደታሰሩበት ወደ መስቀላ ላከች ። ምኒልክም ከመስቀላ ተነስተው ቦሩ ሜዳ በደረሱ ጊዜ በክብር ተቀብላ “የሸዋ ሰው አውራህ መጥቷልና ደስ ይበልህ ፡ ተቀበል” ብላ አዋጅ አስነግራ በደጃች ብርዩ የሚመራ አጃቢ አድርጋ መለከትና እምቢልታ ጨምራ ወደ ግሼ ድምበር ወደ አሊቡኮ ላከቻቸው ።

ግሪን ፊልድ እንደጻፈው “እንደሌላዎቹ ሸዎች ሁሉ ምኒልክ የጋላ ደም ስላለባቸው ወይዘሮ ወርቂት ይህን በእርግጥ ታውቅ ስለነበር ወደሸዎ እንዲገቡ አደረገች....” ይላል ።

ምኒልክ በሰላም ከሸዎ ድንበር ቢደርሱም ሸዎ ለመግባት ግን አልተመቻቸውም ነበር ። የሸዎ ንጉሥ ነኝ ይሉ የነበሩት አቶ በዛብህ የሸዎን ሠራዊት ሰብሰበው “ምኒልክ ከአጤ ቴዎድሮስ ጋር ውል አለው ። ውሉም እኛን አሳልፎ ለቴዎድሮስ ለመስጠት ነው ። ከቴዎድሮስ እጅ ከገባንም ይቀጡናል ይቆርጡናል” በማለት አዋጅ አስነግሮ ሠራዊቱ ለጦርነት እንዲዘጋጁ አደረገ ። ከዚህ በፊትም አቶ በዛብህ ለወይዘሮ ወርቂት “...ምኒልክን እሠራልኝ ብሎ ሁለት ሺ ብር ፡ ፈረስና በቅሎ ሰዶላት ነበር ።” ሲሉ አለቃ ገብረ ሥላሴ ጽፏል ።

ምኒልክ ሸዎ እንደደረሱ የግሼው ሹም ደጃች ወልዴና ያንጦኪያው ሹም ከሊል ነሚ ገቡላቸው ። የአቶ በዛብህ በር ጠባቂዎች እነ አቶ ሀብተየስ ሳይዋጉ በሩን ለቀው ወደ ይፍራታ ሸሹ ። በዚህ ጊዜ የምኒልክ ሠራዊት እየበዛ ሄደ ። ወይዘሮ ወርቂትም ሸኙ ብላ የሰደደቻቸው ሰዎች ለምኒልክ ሎሌ ሆነው አብረው ተጓዙ ።

ዳየር በሚባል ቦታ የአጤ ቴዎድሮስ አምባ ነበርና ምኒልክ ለአምባው ጠባቂ ግባ ብለው ቢልኩበት የቴዎድሮስን የጦር መሣሪያ ይዞ ለምኒልክ ገባ ። የይፍራታ ገዥ የነበሩት አቶ ሀብተየስ ለጦርነት መዘጋጀታቸው ሲሰማ ምኒልክ ጉላስ የሚባል የወታደር አለቃ ሀብተየስን እንዲዋጋ አዘው ጉላስ ድል አደረገ ። ጉላስም አቶ ሀብተየስን ይዞ ብዙ ጠመንጃ ፈረስና በቅሎ ማርኮ ለምኒልክ ግዳይ ጣላ ። ምኒልክ አንጾኪያና ኢፍራታን አሳምነው ግድም ሲደርሱ ሕዝቡ በደስታ ተቀበላቸው ።

የምኒልክን ወደ መሀል ሸዎ መግፋት የሰሙት አቶ በዛብህ ከምኒልክ ጋር ጦር ለመግጠም ጋዲሎ ከተባለው ቦታ ተሰለፉ ። በዚህ ጊዜም አንዲት ሴት

“ማነው ብላችሁ ነው ጋሻው መወልወሉ ፡

ማነው ብላችሁ ነው ጦራችሁ መሾሉ

ማነው ብላችሁ ነው ካራችሁ መሳሉ ፤

የጌታችሁ ልጅ ነው ሻረ በስማም በሉ” ብላ ገጠመች ።

ጦርነቱም በ1857 ዓ ም ነሐሴ 16 ቀን ሰኞ ዕለት ተጀመረ ። በጦርነቱም ምኒልክ ድል አድርገው አንድ ሺ ጠመንጃና አንድ መድፍ ሲማርኩ አቶ በዛብህ ግን አምልጠው ወደ አፍቀራ ሸሹ ።

ምኒልክ በአጤ ቴዎድሮስ ተማርከው ከመወሰዳቸው በፊት አቶ በዛብህ ብዙ ጅብዱ የሠሩ ሰው ነበሩ ። አጤ ቴዎድሮስ ወደ ሸዎ በመጡ ጊዜ “የጌታዬ ኃይለ መለኮት ልጅ ነፍሴ እያለች አይማረክም....” ብለው ምኒልክን ይዘው ወደ በረከት ከሔዱት መኳንንት

አንዱ ናቸው ። በረከት ከተባለው ሥፍራ ከቴዎድሮስ ሠራዊት ጋር በጀግንነት ተዋግተው በመጨረሻም ቆስለው በቴዎድሮስ ሠራዊት የተማረኩ ናቸው ።

ከአሥር ዓመታት በፊት ይህን ያደረጉ ሰው ከአሥር ዓመት በኋላ ደግሞ ጠላት ሆነው ምኒልክን አላሰገባም ብለው ጋዲሎ ላይ መዋጋታቸው ያየች ሴት ፤-

“የበረከት ለታ ከሽንጡ ተወግቶ፡

ከሻንቅላ ጋራ አብሮ ተቆራኝቶ፡

አገር ለምኒልክ እያለ ቆይቶ፡

ሊወጋቸው ሔደ የሰው ነገር ሰምቶ ።

አንተም አደረግኸኝ የመነኩሴ ፈራጅ፡

የሙት ልጅ ሲቀበል እንዲህ ነወይ ወዳጅ” ብላ ገጠመች ።

ይህንን የጋዲሎን ከፍተኛ ድል የቀመሱት ምኒልክ ከብረት አምባ ከተባለው ሥፍራ የተከማቸ ሌላ አንድ ሺህ ጠመንጃና ሶስት መድፎች ስላገኙ የጦር ኃይላቸው እየተጠናከረ ሔደ ። በብዙ አጀብም ከአባታቸው ከተማ አንኮበር ገቡ ።

ምኒልክ አንኮበርን ትተው ከተማቸውን ልቼ ካደረጉ በኋላ አፍቀራ ምሽግ ገብተው የነበሩት አቶ በዛብህ የምኒልክን ሠራዊት መበርከት አይተውና አቅማቸውን ገምተው “ይማሩኝና ልግባ” ብለው ወደ ምኒልክ ላኩ ። ይህንን መልክት አቶ በዛብህ ወደ ምኒልክ ሲልኩ ከአቶ በዛብህ ጋር አፍቀራ ያለ አንድ ሰው ደግሞ በጎን “ይማሩኝ ማለቱ በከተማዎ ሆኖ ሠራዊትዎን እያባበለና እያሴረ የረጋውን አልጋዎን ሊያፈርስ ነው እንጂ ለእርቅ ብሎ አይደለምና እንዳይዘነጉለት ይሁን” ብሎ ለምኒልክ ላከባቸው ።

ከምኒልክ ዘንድ ያሉ መኳንንቶችም “ውሸቱን ነውና አይማሩት ። አልጋዎን ከማናወጥ አያርፍም” ብለው ቢያማክሩባቸው ከሆነም ወደፊት አየዋለሁና ምሬዋለሁ ይግባ” አሉ ። አቶ በዛብህም ነገር ማውጠንጠናቸውን ጀመሩ ።ውስጥ ውስጡን ሠራዊትና መኳንንቱን እያስማሉና እያሰገዙቱ በምኒልክ ግልበጣ ላይ ያሴሩ ጀመር ።

ይህ የአቶ በዛብህ ሴራ ወሬው ተሰማ ። ምኒልክም አንዱን አሸከራቸውን ጠርተው “በአቶ በዛብህ ወዳጅ ባንዱ ስም የእኩሌ አሸከር ነኝ ብለህ ሰልለኸው ተመለስ” ብለው ላኩት ። ያም አሸከር ከአቶ በዛብህ ዘንድ ሔዶ የወዳጅዎ የእኩሌ አሸከር ነኝ ብሎ ነገራቸው ። አቶ በዛብህም እውነት መስሏቸው “...ቢሆንልኝ አልጋዬን አገኛለሁ ። ባይሆንልኝ ደግሞ ከጋላ አገር እገባለሁ” ብለው ለእሸከሩ ነገሩት ። ከምኒልክ የተላከው አሸከርም ይህን መልክት ለምኒልክ ነገረ ።

አጤ ምኒልክ ሕዝቡ የሚያወራው እውነት መሆኑን ካረጋገጡ በኋላ አቶ በዛብህን አስያዙባቸው ። አቶ በዛብህ ከተያዙ በኋላ ቤታቸው ሲበረበር ከዳታቸውን የሚናገሩ

ከየመኳንንቱ ጋራ የተጣጣፉዎቸው ደብዳቤዎችም ተገኙ ። ችሎት እንዲደረግም ታዘ በችሎቱ ላይ ምኒልክ በደላቸውን ለችሎቱ ነግረው ደብዳቤዎቹንም አሳይተው ፍርድ ጠየቁ ። ችሎቱም በአቶ በዛብህ ላይ የሞት ፍርድ ፈረደባቸው ። የሞት ፍርዱን እንዲያፀኑ የመጨረሻው የውሳኔ ተራ ለምኒልክ ሲደርስ “...እንደምታውቁት በድሎኛል ። እሱ የሌለውን እኔ ባለኝ ባባቴ አልጋ ልቀመጥ ብል መንግሥቱን ማናወጥ ጀመረ ። አባቴ አገር ልግባ ብል አትገባም ብሎ ተዋጋኝ ። ደጋግሞ ቢበድለኝም፡ ንስሐ ገብቶ ፡ ተጠጥቶ ለክፉ ቀን የሚሆነኝን በዛብህን የመሰለ ጀግና አልገለውም ምሬዋለሁ ። ዳግመኛ ግን እንዳያጠፋ ይመከርልኝ ። ከእርሱም ጋር ሆነው ያሴሩብኝን ሁሉ ምሬአቸዋለሁ” ብለው ያልተጠበቀ ፍርድ ፈረዱ ።

ምኒልክ አቶ በዛብህን ከማሩዎቸው በኋላ መኳንንቱ ተሰብስቦ “አቶ በዛብህ የሚመካው አፍቀራ ባለው ምሽግና መሣሪያ ስለሆነ እንዲያስረክብ ይታዘዝ” ብሎ ወሰነ ። በዚሁ ውሳኔ መሠረት አቶ በዛብህ አፍቀራ ያለውን ምሽጋቸውንና መሣሪያቸውን ሁሉ እንዲያስረክቡ ታዘዙ ። አቶ በዛብህም ምሽጋቸውን ለማስረከብ ወደ አፍቀራ ሔደው ሲመለሱ “ምሽጉን ለማስረከብ አሽከሮቼ እምቢ አሉኝ ብለው ለምኒልክ ነገሩ ። ይህን የሰማው መኳንንትም “እሱ ራሱ እየመከራቸው ነው እንጂ ከልብ ቢይዛቸው መች እምቢ ይላሉ? አሁንም እጁ ተይዞ አምባው በጦር ይሰበር” ብለው ወሰኑ ። አቶ በዛብህም ተይዘው ወህኒ ገቡ ።

የአፍቀራን ምሽግ ለመደምሰስም ጦር ተላከ ። በጦርነቱም ላይ ከሁሉም ወገን ብዙ ሰው አለቀ ። ጀግናው የጦር አለቃ የነበሩት አቶ ጎላሰም በዚያ ውጊያ ላይ ሞቱ ። ድሉ ግን ለምኒልክ ሆነ ። ከዚህ በኋላ ሊቃውንቱና መኳንንቱ ይፍረዱባቸው ተብሎ አቶ በዛብህ እንደገና ከችሎት ቀረቡ ። በችሎቱም ላይ ስለምኒልክ ሆኖ የቆመው ተሟጋች የአቶ በዛብህን ወንጀል ከሥር ጀምሮ ያስረዳ ጀመር ።

“መጀመሪያ አቶ በዛብህ የማይገባውን በአባቴ አልጋ ተቀምጦ ከመቅደላ አምልጬ ብመጣ አላሰገባ ብሎ ጋዲሎ ላይ ተዋጋኝ ዳግመኛም ማረኝ ብሎ ከማርሁት በኋላ በከተማዬ ተቀምጦ ያሴርብኝ ጀመር ። በዚህም ምሬው አምባውን አፍቀራን አስረክበኝ ብለው ባሽከሮቼ እያመካኙ ሳያስረክበኝ ቀረ ። አምባውንም ለማፍረስ ብዙ ሰው ሞተበት ። ይህን ሁሉ አይታችሁ ፍረዱ” የሚል ክስ አቀረበ።

በችሎቱ የተሰበሰበው መኳንንትና ሊቃውንትም አቶ በዛብህ ለተከሰሱበት ወንጀል ምላሽ ሳይሰጡ እየተነሱ መፍረድ ጀመሩ ።

በዚያን ጊዜም ቢሆን እንደነበረው ሕግ መሠረት ችሎቱ የሚፈርደው አንድ ተከላሽ ለተከሰሰበት ክስ መልስ ከሰጠ በኋላ ነበር ። ለአቶ በዛብህ ግን ይህ ደንብ አልተሟላላቸውም ። አቶ በዛብህ ችሎት ከመቅረባቸው በፊት ጧት ከአስር ቤት እንዳሉ ላንድ አጠገባቸው ላለ ሰው “ዛሬ ሌሊት በሕልሜ ክፉ ሕልም አይቻለሁና ፈርቻለሁ” ብለው ቢነግሩት ሰውየው “አይዘዎ ። ምንም የለብዎም ። አይፍሩ” እያለ አጥናቸው ።

አቶ በዛብህም እንደምን አይዘህ ትለኛለህ ። ንጉሡ በውነት ምሬሃለሁ እንዳይሉ ልጅ ናቸውና የልባቸውን የሚያሠራቸው የለም ። ባጠገባቸውም ያሉት መኳንንቶች ብንለቀው ምን ያደርገናል የማይሉ ፈሪዎች ናቸው ። ስለዚህ ይገድሉኛል እንጂ ምንም አልተርፍም” ብለውት ነበር ። ስለዚህ ይህም አቶ በዛብህ ለቀረበባቸው ክስ መልስ ሳይሰጡ መኳንንቱ ፍርድ የጀመረው?

በችሎቱ ላይ የተሰበሰበው ሊቃውንትና መኳንንት ሁሉ እየተነሳ በአቶ በዛብህ ላይ የሞት ፍርድ ፈረደባቸው ። ከፈራጆችም መሀል አቶ ሠራዊቱ የሚባሉ ተነስተው በእግራቸው መሬቱን እየደበደቡ “... አንተ ያልሞትህ ማን ይሞት ኖርዋል? ትሞታለህ” ብለው ተቀመጡ ። አቶ ሠራዊቱ በጦርነት ላይ ፈሪ ናቸው እየተባለ የሚወራውን አቶ በዛብህ ያውቁ ነበርና ለአቶ ሠራዊቱ አነጋገር አቶ በዛብህ ሲመልሱ “እኔ ስሞት የአማራ ፣ የጋላ ፣ የእስላም ጀግኖች ተጨምረው ፈርደው እሞታለሁ እንጂ እንዳንተ ያለው ፈሪ ብቻ ፈርዶ እሞታለሁን ። አንተ የመግደያው ጦር ማመሙንና አለማመሙን ወዴት ታውቀዋለህ ?...” እያሉ አሳቁባቸው ። ሌላውም አነጋገር በችሎቱ የተሰበሰበው ፈራጅ ሁሉ ፈሪ ብቻ ነው ማለታቸው ነው ።

ከፈራጆቹ አንደኛው ግራዝማች ባዩ የሚባሉ ተነስተው ሲፈርዱ “... አቶ በዛብህ እንደኔ አድርጎ ያጠቃውና ያዋረደው ሰው የለም ። በአቶ በዛብህ ላይ ክፉ ቂም አለኝ ። ቢሆንም በዛብህን የመሰለ ጀግና ለክፉ ቀን የሚሆን ነውና ይሙት ብዬ በሱ ላይ አልፈርድበትም” ብለው ተቀመጡ ። በመጨረሻው የሞቱ ፍርድ ጠናባቸው ። በጠመንጃ ጥይት እንዲገደሉም ተፈርዶባቸው ሲገደሉ ልብሳቸው በእሳት ተያይዞ ሠራቸውም ተቃጠለ ።

አንዳንድ ሰዎች አቶ በዛብህ የተገደሉት ጧፍ የተነከረ ቀሚስ አልብስዋቸው ስለሆነ ልብሳቸው በእሳት ተያያዘ ይላሉ ። ይህ የማይመስል ነገር ነው ። አንድ ሙሉ ቀሚስ በጧፍ ከመንከር ይልቅ በእሳት ተቃጥሎ ይገደል ቢባል ይቻል የለ? ብላቴን ጌታ ጎሩይ ግን “... በዚያ ዘመን የነበረው ጠመንጃ በባሩድና በጨርቅ እየተደቀደቀ በካምሱር የሚተኮስ ነበርና ከባሩዱ ኃይልና ብዛት የተነሳ የለበሰው ልብስ ተያይዞ ስለነደደ ሥጋውና አጥንቱ ተቃጠለ ...” ይላሉ ። የአቶ በዛብህ ወገኖችም የተረፈውን ሊቃቅመው ደብረ ብርሃን ወስደው ቀበሩዋቸው ።

- አልቃሽ “አንተም ጨካኝ ነበርክ ጨካኝ አዘዘብህ ፡
- እንደገና ዳቦ እሳት ነደደብህ ።
- ጋላም አርፈህ ተኛ አውልቀህ ጀባህን፡
- አማራውም ተንፍስ አራግፍ ኮርቻህን፡
- በእሳት አቃጠሉት የሚያባንንህን” ብላ ገጠመችላቸው ።

ምኒልክም በ1858 ዓ ም ነሐሴ 24 ቀን በአጤ ቴዎድሮስ ዘመነ መንግሥት “ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ” ተብለው ነገሡ ።

አንኮበር

የግዛት መስፋፋት

ምኒልክ የተወለዱት ደብረ ብርሃን አቅራቢያ በሚገኘው አንጎላላ ውስጥ ነው። ያደጉትም ከሸዋ ኦሮሞ ልጆች ጋር እየተጫወቱ ነው ። ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ ሲገቡም ለመጀመሪያ ጊዜ ያረፉት ከቢሸፍቱ ደቡብ ባለው ከአዳው ኦሮሞ ከቡታ ቤተሰቦች ዘንድ ነው ። በሸዋም ላይ ሲነግሱ የረዱዋቸውና ሸዋን ያስተባበሩላቸው አብሮ አደግ ጓደኛቸው አሮሞው ጎብና ዳጩ ናቸው ። ጎብና የቱለማ ኦሮሞ መሪ የዳጩ ልጅ ናቸው ። ጎብናም የምኒልክን ግዛት ያዘጋጁና ያመቻቹ ታላቅ ሰው ናቸው ።

ምኒልክ ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ በገቡ ጊዜ ሸዋ የሚባለው፡ አንኮበርን ጨምሮ መንዝና አካባቢው ነበር ። ምኒልክ በእነዚህ ቦታዎች ላይ ያሉትን ባለባቶች አስገብረው ራሳቸውን ንጉሠ ሸዋ ካሉ በኋላ “የአባቴን ግዛት መልሼ መያዝ አለብኝ” ይሉ ጀመር ። የምኒልክ አያት የሸዋው ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ሲሞቱ ወዲያውኑ የሸዋ ግዛት በየባለባቱ ተከፋፍሎ እያንዳንዱ ለማንም የማይገብር ራሱን የቻለ መንግሥት ቢጤ ሆኖ ነበር ።

ምኒልክ የኦሮሞ ተወላጅ የሆኑትን አቶ ገብናንና ሌሎቹንም ረዳቶቻቸውን አማክረው የሸዋን ግዛት ለማስፋፋት ተስማሙ ። የዚያን ጊዜ የሸዋን ግዛት ለማስፋፋት ወይም እንደነበር ለማድረግ የተነሱበት አንዱ ምክንያት ኢትዮጵያን ዙርያዋን የከበሱ ቅኝ ገዢዎች ለእያንዳንዱ ባላባቶች ስጦታ በመስጠትና በማባበል የኢትዮጵያን ግዛት እየቆረሱ ወደራሳቸው ቅኝ ግዛትነት ይደባልቁ ስለነበር እነኚያን ቅኝ ገዢዎች ለማቆም ነበር ።

ምኒልክ ከመጀመሪያው ጀምረው አብዛኛው ሥራቸው ፡ ነገሮችን በሰላም መጨረስ ይወዱ ስለነበር በሸዋ አካባቢ ላሉት ለተከፋፈሉት የኦሮሞ ባላባቶች “ያሳደጋችሁኝ ልጃችሁ ፡ አብረን ያደግን ባልንጀራችሁ ነኝና በአባቴ አልጋ ከተቀመጥሁ በፍቅር ተገዙልኝ” እያሉ መልክተኛ ይልኩባቸው ጀመር ። ከድሮ የልጅነት ጓደኞቻቸው አንዳንዶቹ በአሁኑ ጊዜ በሞቱት አባቶቻቸው ምትክ የባላባትነቱን ቦታ ይዘዋል ። የቅርብ ጓደኞቻቸው ከነበሩት አንዳንዶቹም ለምኒልክ ገብተው እነገብናን የመሳሰሉት የቱለማ ባላባት ልጆች አብረው ይኖራሉ ።

የአቶ ገብና ሚስት ደግሞ የሰላሌው የኦሮሞ ባላባት የቢሩ ነገዎ ልጅ ናቸው ። አንዳንድ ፀሐፊዎች ግን የቢሩ ነገዎ እህት እንጂ ልጅ አይደሉም ይላሉ ። ሁሉ ቢሆን የባላባት ዘር ናቸው ። ይህን በመሳሰለው መቀራረብ ምኒልክና ገብና እሺ ያለውን በፍቅር እምቢ ያለውን በጦር ለማስገበር ተስማሙ ። በወዳጅነት እንዲገቡ ከተላከባቸው የኦሮሞ ባላባቶች አንዳንዶቹ የምኒልክ አገዛዝ እንዴት እንደ ሆነ ገብናን ይጠይቁ ጀመር ። ገብናም ከምኒልክ ጋር በምክር የጨረሱትን “ግዛታችሁና ባላባትነታችሁ አይነካም ። ግን ለመሀከለኛው ለምኒልክ መንግሥት በያመቱ ግብር ትከፍላላችሁ ። የተበታተነው ኦሮሞ አንድ ሆኖ ይተዳደራል” እያሉ ይነግሩ ጀመር ።

ፍሩሊ እንደ ፃፈው ለመጀመሪያ ጊዜ የሜታው ባላባት ቢራቱ ገብና በምኒልክ አሳብ ተስማምቶ ገባ ። ምኒልክም ቢራቱ ገብናን ሸልመው ግዛቱን መረቁለት ። የጉለሌው ባላባት ቱፋ ሙና አልገባም ። አልገብርምም ብሎ እምቢ አለ ። ቀደም ብለው በገቡት በአቢቹና በቢራቱ ቢመከርም እምቢ ስላለ ጦርነት ገጥሞ በጦርነት ተገደለ ። በውድ ሳይሆን በግድ የጉለሌው የባላባት መንግሥት ከቀረ በኋላ ለጉለሌ ባላባትነት የሚገባውን ከዚያው ከሕዝቡ አስመርጠው ሾሙ ። የሸዋ ኦሮሞም እንደ ቴዎድሮስ ይቆርጣሉ ብለን ነው እንጂ ግዛታችን ከኛ የማይመጣ ከሆነ እንገባለን” እያለ ብዙው በሰላም ገባላቸው።

የሸዋ ኦሮሞን ከያዙ በኋላ የገብናን ፈረስ አስቀድመው ይጓዙ ጀመር ። በ1866 ዓ. ም. በጥቅምት ወር መራቤቴን ገብናን ቸሃን አስገቡ ። በ1873 ዓ.ም ጥሙጋንና አዳልን (አፋር) አዘሎ ድረስ ያለውን አገር በጦር ኃይል አስገብረው እንደ ጥንቱ የኢትዮጵያ ግዛት እንዲሆን በሸዋ ሥር አደረጉት ። ይህም ቢሆን የፈረንሳይ ፡ የኢጣሊያ የግብጥና የእንግሊዝ መንግሥታት አፋርን ለመያዝ እርስ በራሳቸው እየተሻኩቱ ስብከታቸውን አላቆሙም ነበር ። ይህን ጉዳይ የሚያውቁት ምኒልክ ለእነኚህ ለተጠቀሱት መንግሥታት በሙሉ ለእያንዳንዳቸው “አባቶቼ ይገዙት የነበረውንና በኋላ ጊዜ የከዳውን የአዳልን ግዛት መልሼ በእጄ ስላደረግሁት ደስ ብሎኛልና እርስዎም ወዳጄ ስለሆኑ ደስ ይበሉት” እያሉ

ደብዳቤ ፃፋላቸው ። ይህም ግዛቱ የኢትዮጵያ መሆኑንና ገዢውም እሳቸው መሆናቸውን ለማሳወቅ ሲሆን በሌላው በኩል እነኚህ ኤሮፓውያን የአፋርን ግዛት እንደ ተመኙት እንይዛለን ቢሉ ጦርነት የሚገጥሙት ከምኒልክ ጋር መሆኑን ለማሳወቅ ጭምር ነው ። ይህም አልቀረ በአድዋ ጦርነት ትረካ እንደገለጸኩት ከድቶ ለቅኝ ገዥዎች ሊገባ የነበረውን የአውሳን ባላባት እንደገና በጦርነት አስደበደቡት ።

ጉብና ዳጩ

አርሲ

ደጃች ወልደ ገብርኤል አርሲን ለማቅናት ዘምተው አገሩን ቢይዙም የአርሲ አሮሞ አንገዛም እያለ በማስቸፍ ምኒልክ በ1874 ዓ.ም ዘምተው ነበር ። አብዛኛው የአርሲ ሕዝብ አሜን ብሎ ሲገብር አንዳንድ ባላባቶች አስቸግረው ነበር ። ምኒልክም በ1874 አርሲን መትተው አስገበርኩ ብለው ተመለሱ ። የምኒልክን መመለስ ያወቀው የአርሲ ሕዝብ እንደገና በገዢው በደጃዝማች ወልደገብር ኤልላይ አመፀ ።

ምኒልክ በ1878 ዓ ም. እንደገና ወደ አርሲ ለመዝመት ግንቦት 5 ቀን ከእንጦጦ ተነሱ ። በሶዶ ፡ በከንባታ ፡ በዙዋይ አልፈው ጭላሎን ሳቶን ዲጋሎን አስገብረው አልባሶ ሜዳ ሠፈሩ ። በዚህም ጊዜ ኮጂ የሚባለው የአርሲ ባላባት ለሊት ከደጃች ወልደ ገብርኤል ሠፈር ገብቶ አደጋ አደረሰ ። 700 ያህል ሰዎችም ገደለ ። ምኒልክ የሠፈሩት ከደጃች ወልደገብርኤል ሠፈር ራቅ ብለው ነበርና የአደጋውን መድረስ አልሰሙም ። በዚያው ለሊት አንዲት የሸሸች ሴት ከንጉሡ ሠፈር ገብታ የአደጋውን መድረስ ነገረች ። በማግሥቱም ምኒልክ ለደጃች ወልደገብርኤል ርዳታ ላኩ ። የእርዳታውን መድረስ ያላወቀው የአርሲ ሕዝብ እንደልማዱ ለሊት አደጋ ለመጣል ሲመጣ የምኒልክ ሠራዊት ፈጀው ። ከዚህ በኋላ አንዳንድ ጥቃቅን ግጭቶች ከመደረጋቸው በስተቀር የአርሲ ሕዝብ ገበረ ። ንጉሥ ምኒልክም ለአርሲ አጎታቸውን ራስ ዳርጌን ሾሙ ።

የአርሲ ባላባቶች በገባሩበት ጊዜ የምኒልክ ሠራዊት ከአርሲ ሕዝብ ብዙ ሰው ማርኮ ነበር ። በዚያን ዘመን በየትም አገር ላይ እንደ ሚደረገው ሁሉ በጦርነት የተማረከ ለማራኪው ባርያ ይሆን ነበር ። የሸዋውም የምኒልክ ሠራዊት የማረከውን ሰው ባርያ አድርጎ ያዘ ። ይህን ያወቁት ምኒልክ በዚያው በአርሲ ውስጥ እንዳሉ ሠራዊታቸውን ሰብስበው አዋጅ አስነገሩ ። አዋጁም “...አሩሲን ከግራኝ ወዲህ የገዛውና ያስገበረው የለም ። እኛ ጥንትም የኛ ነው በማለት መጣንበት እንጂ እርሱ አልመጣብንም ። ባለማወቁ እከላከላለሁ ብሎ አለቀ ተጎዳም ። ግን ባርያ አድርገን ልንገዛው አይገባንም ። ወንድማችንንውና የማረከውን የሰው ምርኮኛ ሁሉ ልቀቅልኝ ። በአዋጅ ከለመንሁ በኋላ ወስልተህ የአሩሲን ሰው ባርያ አድርገህ የያዝህ ከተገኘህ እጣላሃለሁ ። ልቀቅ ብያለሁና ልቀቅ... ላምና ከብቱ ለስንቅህ ይበቃሃልና ሰውን ልቀቅልኝ ። ...” የሚል ነበር ። ከዚህ በኋላ የምኒልክ ወታደር የሚሸጠውም ሆነ የሚያሠራው ባርያ (ምርኮኛ) በማጣቱ ቢናደድም የያዘውን ሁሉ ለቀቀ ።

ወለጋ

የጎጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ሠራዊታቸውን ወደ ወለጋ እየላኩ በግብር መልክ ሳይሆን በዝርፊያ ወለጋን አዳክመውታል ። የወለጋው ባላባት ሞረዳ ከንጉሥ ተክለሃይማኖት ጋር በውድም ሆነ በግድ ተወዳጅተዋል ። የእንባቦ ጦርነት በሚለው

አርእስት ውስጥ እንደጻፍኩት የሸዋው ምኒልክና የጎጃሙ ተክለሃይማኖት በወለጋ ምክንያት እንባባ ላይ ተዋግተዋል ። ንጉሥ ተክለሃይማኖት የወለጋውን ባላባት ሞረዳን ሲይዙ ንጉሥ ምኒልክ ደግሞ ልጅየውን ኩምሳን በወዳጅነት ያዙ ።

ንጉሥ ምኒልክ በ1878 ዓ ም ጉብና ዳጨን ወደ ወለጋ ልከው ጉብና ከኩምሳ ጋር እንዲነጋገሩ አደረጉ ። ጉብናም የንጉሥ ምኒልክን አሳብ ለኩምሳ ሲናገሩ “... በሰላምና በፍቅር ብትገቡ መሬት የናገተ ነው ። በወለጋም ከኩምሳ በላይ የሚሾም ሰው የለም ። አገሩንም የምታስተዳድረውና የምታስገብረው አንተው ባላባቱ ኩምሳ ነህ። ለምኒልክ መገዛትህን የምታስታውቅበት በየዓመቱ ለምኒልክ ትገብራለህ ከዚህ በተረፈ በበላይነት እንጂ በውስጥ ግዛታችሁ አንገባም ...” ብለው በዚህ ከተስማሙ በኋላ ባላባቱ ኩምሳ ገቡ ። ንጉሥ ምኒልክም ኩምሳን ክርስትና አስነስተው ስማቸውን ገብረ እግዚአብሔር አሏቸው ። ከዚያም በኋላ የደጃዝማችነት ማዕረግ ሰጥተው የወለጋ ገዥ ብለው ሾሟቸው ።

በ1880 ዓ. ም. ደርቡሾች ወለጋን ወረሩ ። ምኒልክም በጎንደር በአምባ ጫራ በኩል የመጣውን የደርቡሽ ጦር ለመውጋት ሄደው በአጤ ዮሐንስ ትእዛዝ ተመልሰው እንጦጦ መግባታቸው ነበርና በወለጋ በኩል የገባውን የደርቡሽ ጦር እንዲወጉ ራስ ጉብናን አዘዙዋቸው ። ራስ ጉብናም ሔደው ተዋግተው ድል አድርገው ተመለሱ ። ለአጤ ምኒልክም ግዳይ ጣሉ ። ምኒልክም ፈረስ ከነወርቅ መጣብሩ ባለወርቅ ጋሻ ፣ ባለወርቅ ጫጫ ጎራዴ ማለፊያ ጠበንጃ የወርቅ ዝናር ፣ ባለወርቅ ለምድ፣ ወርቅ ኮፊያ ፣ ግምጃ ሱሪ ግምጃ መታጠቂያ ቀጭን ድርብ ሽለሙዋቸው ።

ከፋ

የከፋም ታሪክ ከወለጋው ጋር የተያያዘ ነው ። ጎጃሞች ወለጋንም ፤ ከፋንም ያስገቡሩ ነበር ። ምኒልክም ከፋና ወለጋ የሸዋ ግዛት ስለሆነ አትግቡብኝ እያሉ ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ቢልኩም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በራስ ደረሰ የሚመራ ጦራቸውን ወደ ከፋ በመላክ ኃይላቸውን አጠናከሩ ።

በ1874 ዓ ም ምኒልክ ሱሉልታ ሠፍረው ታሪካዊ ቦታዎችን እያስቆፈሩ በማስወጣት ላይ እንዳሉ ጎጃሞች አባጆቢርን የጉማውን ገዥ ድል አድርገው ገደሉት ። አገሩንም አጠፉት የሚል መልክት መጣላቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ይህን እንደሰሙ ራስ ጉብናን ጠርተው በማግሥቱ ወደ ከፋ እንዲዘምቱ አዘዙዋቸው።ጉብና ወደ ከፋ ሲዘምቱ ምኒልክ ወደ አርሲ ዘመቱ ። ምኒልክ ከአርሲ ዘመቻ ተመልሰው አዋሶ ላይ ሲደርሱ ከራስ ጉብና የተላከ “... ከራስ ደረሰ ጋር ጉማ ላይ ተገናኘን ። ያስገቡሩትንም ገንዘብ ሁሉ ተቀበልናቸው ። እንግዲህ አጤ ምኒልክ ከሰጧችሁ አገር እንዳታልፉ ብለን አስምለን አስገዝተን | ተራርቀን ወደ አገራቸው ተመለሱ ። እኛም መጣን” የሚል ደብዳቤ ደረሳቸው ።

ጎጃሞች ከጉብና ጋር በእርቅ ከተስማሙ በኋላ በዚያው ዘመን ውላቸውንና መሀላቸውን አፍርሰው ንጉሥ ተክለሃይማኖትን ይምጡልን ብለው ልከው ራስ ጉብናን

ለመውጋት ተጓዙ ።ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ተነሡ የሚል መልክተኛ ከራስ ጉብና ተልኮ ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጣ ። ይህም በተሰማ ጊዜ ክተት ሠራዊት ምታ ነጋሪት ብለው ከእንጦጦ ከተማቸው ተነሱ ።

ምኒልክ አዋሽን ተሻግረው ጥቁር መሬት ሲደርሱ ከአባ ጂፋር ተልኮ የመጣ ነጋዴ ጉጃሞች ጉማንና ወለጋን ሁሉ አጠፉት ብሎ ነገራቸው ። ከዚያም በፍጥነት ተገዘው ኖኖ ላይ ለጋ አናን በተባለ ቦታ ከራስ ጉብና ጋር ተገናኙ ። በዚህ ጊዜ ጉጃሞች ሱጴ ላይ ሠፍረው ነበርና ከራስ ደረሰ ሰዎች ፊታውራሪ ይመር ተልክው ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጡ ። ንጉሥ ምኒልክም ፊታውራሪ ይመርን ድንኳ ናቸው ውስጥ ተቀብለው “... ከአባይ ወዲህ ምን ግዛት አላችሁ? እኔ በፍቅር ስለወዳጅነት አሞሩን ፣ ሆሮን ፣ ጉድሩን ፣ ግንደበረትን የቀዲዳን አገር ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ብሰጠው እያለፋችሁ ሌላውን አገር ትውጉ ጀመር ። ተጠማኝ ቢሰነብት ባለርስት ይሆናል የሚሉት በእናንተ ደረሰ ። አሁንም የሰጠሁትን አገራን ወስጃለሁ ። እናንተም አባይን ተሻግራችሁ ወደጌታችሁ ሂዱ ። ጌታችሁ ግን አገሩን ከወሰዱብኝ እዋጋለሁ ብሎ የመጣ እንደሆነ ከጌታችሁ ጋር እንድት መጡ ፈቅጄላችኋለሁ” ብለው ላኩባቸው ። ከዚህ በኋላ የእንባቦ ጦርነት ተነስቶ ንጉሥ ምኒልክ ድል አደረጉ ። ይህንንም የእንባቦ ጦርነት በሚለው አርእስት ሥር ጽፌዋለሁ ።

የጂማው ሠልጣን ዳግማዊ አባጂፋር ፡ ለምኒልክ እገብራለሁ ካሉ በኋላ ዛንዚባር ካሉ አረቦች ጋር በመላላክ ወዳጅነት ፈጥረው ነበር ። አባጂፋር የአባታቸውን የጎሞልን ዙፋን የወረሱት በ1870 ዓ.ም. ነው ። በግዛቱ ውስጥ መነጋገሪያው ቋንቋ አረብኛ እንዲሆንና የአረብኛ ትምህርት እንዲሰጥ ታውጆ ነበር ። በኢትዮጵያ ያለው ማንኛውም ኢትዮጵያዊ የተሻለ ኑሮ ለመመሥረት ወይም ለንግድ ከሸዋ ከወሎ ፣ ከጉጃም ፣ ከጎንደር ወደ ጂማ የሚገባውን ሰው ሁሉ እያስያዙ በግድ በእስልምና ሃይማኖት እንዲገቡ ያደርጉ ጀመር ። ይህን የሰሙት ንጉሥ ምኒልክ “... አገሩን የአረብ አገር ማድረግ እንደሆነ ቁርጠን ነገረኝና ውላችን ይፍረስ ...” ብለው ላኩባቸው ። አባጂፋርም መልስ ሳይሰጡ ዝም አሉ ። ምኒልክም በትግስት ጠብቁ ።

ንጉሥ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ከተባሉ በኋላ በ1882 ዓ ም ሕዳር 9 ቀን አባጂፋር ግብር ለመገበር ወደ ምኒልክ ዘንድ መጡ ። አጤ ምኒልክም “...ካገርህ የገባውን ክርስቲያን ሁሉ ሰብስቦህ አምጣ ...” ብለው አባጂፋርን በወህኒ አዛዥ ወልደጻዲቅ እጅ አስጠበቁቸው ። አባጂፋርም ባገራቸው ውስጥ ያለውን ክርስቲያን ሁሉ ለቀቁ ። ከዚህ በኋላ አገራቸውን መልሰው ሰጥተው ሸመው ሸልመው ሰደዱባቸው ።

አባጂፋር በአባታቸው ሥልጣን ሥርና ራሳቸውን ችለው ከ1861 ዓ ም ጀምሮ እስከ 1934 ዓ. ም. ድረስ ጂማን የገዙ ባላባት ናቸው ። አባጂፋር ለምኒልክ ገብረው የምኒልክ ወዳጅ ሆነዋል ። ጂማንም ቢሆን በንግድ የታወቀች አገር አድርገዋታል ። በተለይ በባርያ ንግድ አገሪቱ እውቅ በመሆንም ምኒልክ ይህን የባርያ ንግድ እንዲተዉ በ1902 ዓ ም የካቲት 8 ቀን በተፃፈ ደብዳቤ አስጠነቀቁቸው ።

ይድረስ ካባ ጅፋር

ይህንን የደንብ ወረቀት ጽፈንልሃል ።

ከጃንጅር ወዳንተ አገር የመጣውን ጋላ እንግዲህ ከጄ ከገባልኝ ብለህ ጭቡ አድርገህ ባርያዬ ነህና አንተንም ልበድልህ ፡ልጅህንም አምጣና እንደከብት ልሸጠው ፡ ልለውጠው አትበል ። ይህን ያህል ዘመን አባቶቻቸው ከአባቶችህ ፡ ልጆቹ ካንተ ጋር አብረው ኑረው ባርያ ሊባሉ አይገባም ። ባደባባይም ባርያዬ ነው እያልክ አትሟገት ። የሰው ባርያ የለውም ። ሁላችንም የእግዚአብሔር ባርያዎች ነን ። እግዚአብሔር መርጦ ፡ ከሰው አልቆ ሲያስገዛ ጊዜ በሰው መጨከን አይገባም ። ለሰው ቢያዝኑ ዕድሜ ይሰጣል ።

አባጁፋር

ከኔም ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት ጐንደሬ ሁሉ ተሰብስቦ እዚህ ሸዋ መጥቶ ተቀምጧል ። አገሬ ልግባ ያለ እንደሆነ ባርያ ነህ ተብሎ ሊያዝ ነውን ።

ደግሞም እወደደበት እተመኘው ቦታ ላይ ይቀመጣል እንጂ ካንተ አገር ተነስቶ ወደ ጃንጆር ቢሄድ ወደሌላ ወደ ወደደው አገር ቢሄድ የኔ ዜጋ ነው ብለህ ልትይዝ አይገባም ። የጃንጆርው ሰው የሌላም አገር ሰው አንተን ወዶ ወዳንተ አገር ቢገባ የጃንጆርም ገዢ ሌላውም ገዢ ሁሉ የኔ ዜጋ ነው ብሎ አይያዝ ። ድህው እወደደው እተመቸው ቦታ ይደር ።

የካቲት ፳ ቀን ፲፱፻፪ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ለአባ ጅፋር ከመፃፋቸው ሁለት ዓመት በፊት በመላው ኢትዮጵያ የባርያ ንግድ እንዲቀር አውጆው ነበር ። አዋጁም “... የባርያ ነገር አትሸጥ አትግዛ ብዬ ከዚህ ቀደም ባዋጅ አስከልክዬ ነበር ። አንተ ግን ውስጥ ለውስጥ መሸጥክን መግዛትህን የማትተው ሆንክ ። ይልቁንም በዳር በዳር ያለው ሚስቱንም ልጁንም ይሸጥ ዠመር ማለት ሰማሁ ። አሁንም በዳር አገርም በሌላም አገር ቢሆን ባርያ መሸጥና መግዛትክን ተወኝ ።

“እንግዲህ ግን ባርያ ስትሸጥ ስትገዛ የተገኘህ ሰው እስከ ዘመድህ እያሰርሁ ሥራ ለሚሠራ ሰው አስጥሃለሁ ።

የካቲት ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ።

የጉማው ባላባት አባባቃና የእናርያው ባላባት አባ ጉምቦሌ ለምኒልክ ለመግዛት ገበሩ ። በተለይ አባ ጉምቦሌ በሰላም በገበረ ጊዜ ምኒልክ ልጁን ክርስትና አንስተው ተመን ገብረ ሥላሴ ብለው የፊታውራሪነት ማዕረግ ሰጡት ። አልገብርም ብሎ ያስቸገረው የጃንጆርው ባላባት አባ ባገርን ራስ ወልደ ጊዮርጊስ በጦር ኃይል ለማስገበር ሲዋጉ አባባጊቦ ድል ከሆነ በኋላ አምልጦ ጉራጌ አገር ገባ ። ጉራጌዎችም “የምኒልክ ጠላት ነህና ካገራችን ውጣ” ብለው ሲያባርኩት ወደ አዲስ አበባ ሄዶ ይቅርታ ጠየቀ ። ምኒልክም ይቅርታ አድርገውለት ልጁን ክርስትና አንስተው ስሙን ገብረ መድኅን አሉት ።

ይህ ሁሉ ቢሆንም የዛሬው የከፋ ክፍለ አገር በብዙ ባላባቶች የተከፈለ ስለነበር ግማሹ በሰላም እንብራለሁ ሲል ግማሹ ደግሞ አንገብርም እያለ አስቸግሮ ነበር ። ደጃች ደምሰው መሀሉን ተጉዘው ጌራን ጐጅብን እስከ ጊሚራ ድረስ አስገበሩ ። ደጃች ተሰማም የማቅናት ሥራቸውን ቀጥለው ጊሻን ቢጣገንን ጫናን አስገብረው ወሰናቸውን ከደጃች ደምሰው የጊሚራ ወሰን ጋር አገናኙ ። ራስ ወልደ ጊዮርጊስም በኩሉ በኩል አድርገው እስከ ቦንጋ ድረስ አስገበሩ ። የዚያን ጊዜ የከፋ ዋና ከተማ ቦንጋ ነበር ።

የጋሊቶ ግዛት የነበረው ከፋ የተመሠረተው በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው ። የከፋ ዋና ከተማ ቦንጋም የነጋዴ አገር ሲሆን ገበያዎቹ ግን በሁለት የተከፈሉ ነበሩ ። ቦንጋ ከተማው የክርስቲያኖች ገበያ ሲሆን ቃያ (ካያ) ደግሞ የእስላሞች ገበያ ነበር ። የከፋን

ታሪክ ገብረ ሥላሴ እንዲህ ብለው ይተርኩታል ። “... ከፋ የሚባለው አገር ምሽጉም ፣ ጉድባውም እጅግ የከፋ ነው ። የከፋውም ንጉሥ ቅጣቱም፡ ሥራቱም የጠነከረ ነው ። ሕዝቡም ጌታውን ያፍራል ። ይወዳል ። ሥራቱም እንዲህ ነው ። ብርቱ ኃጢአት የተገኘበት እንደሆነ ከነዘመዱ ይሸጣል ። እንኳን ሌላ የንጉሥ ግብር (ምግብ) ሲገባ ደወል ምልክት አለው ። ያንኑ በሰማ ጊዜ እንኳን ከቤት ያለው ሰውና በከተማም ያለው ሠራዊት ሰውም አይነጋገር ። ወዲያ ወዲህም አይል ። ይህ የተደረገበት ቀድሞ ንጉሣቸው እህል ሲበላ ትን ብሎት ስለሞተ ነው ። ስለዚህ ነገር ይህንኑ ሥራት አድርገውት ቀርቷል ። አሳላፊውም ለንጉሡ ካሳለፈ በኋላ እጁን ከከረጢት ከትቶ ይኖራል ። በቀኝ እጁ አሳስቶት ሌላ ሥራ ሲሰራበት ሲበላበት የተገኘ እንደሆነ እጁን ይቆረጣል ...” ብለዋል ።

የከፋው ንጉሥ (ባላባት) ታቂ ሲርኮ ከቦታ ቦታ እየተዘዋወረ ዘጠኝ ወር ሙሉ ከተዋጋ በኋላ ነሐሴ 29 ቀን 1889 ዓ.ም በራስ ወልደ ጊዮርጊስ ሠራዊት ተማረከ ። በተማረከበትም ጊዜ ዘውዱ ፡ የወርቅ ወንበሩ ፡ እንደ ጐማሬ ያለ የወርቅ አለንጋው ፡ አንዱ የብር አንዱ የናስ የሆኑ ነጋሪቶቹ ሁሉ አብረው እንዳሉ ተያዙ ።

ታቂ ሲርኮ ከተማረከ በኋላ ወልደ ጊዮርጊስ እጁን በወርቅ ሰንሰለት አስረው ወደ ሸዋ ይዘውት ሲመጡ ከጐጀብ ድልድይ ላይ ሲደርስ ከድልድዩ ላይ በቅሎውን አቁሞ በጣቱ ላይ ያለውን የንጉሥነት መለያ የወርቅ ቀለብቱን አውጥቶ “የከፋ መንግሥት አለቀለት ። ከእንግዲህ ወዲያ በከፋ ንጉሥ አይኖርም ። ስለዚህ የነገሥታት መለያ የሆነችው የወርቅ ቀለበት ከወንዙ ሥር ከመደቡ ትረፍ” ብሎ ጣላት ። ከምኒልክ ዘንድ ደርሶም ለእስር ወደ አንኮበር ሊላክ ሲል ምኒልክ ይበደላልና ወሎ ሄዶ ከራስ ሚካኤል ጋር ይቀመጥ ብለው አዘዙለት ። በልጅ ኢያሱ ዘመነ መንግሥትም አዲስ አበባ መጥቶ ጥቂት እንደቆየ በ1911 ዓ ም ተ።

በሃድያው ባላባት በነገታ ይመራ የነበረው ከምባታም ገበረ ። ገኒ ጉምቴ ትመራው የነበረው ጌራም በ1879 ዓ. ም በምኒልክ ሠራዊት ተያዘ ። ገኒ ጉምቴ አጤ ምኒልክ የሚለብሱትን ኩታና ጋቢ እየፈተለች የምትልክ እውቅ ባላባት ነበረች ። ምኒልክ ጥር 4 ቀን 1899 በፃፉላት ደብዳቤ “... የሰደድሽልኝ መተያየ አንድ ደርብ ፡ አንድ ኩታ ደርሶኛል ። እጅግ ማለፊያ ነው ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። እማርስበት በሬ ያልሺውንም ከአባ ጅፋር ዘንድ አስር በሬ ዳርጌሽለሁ” ብለዋል ። ይህም ምን ያህል ወዳጅ ሆነው እንደነበር ያሳያል ።

ካላ ጦና

ወላይታ

የወላዎው ንጉሥ ጦና አልገብርም ብለው አስቸገሩ ። እንዲያውም የገበረውን አገር ሁሉ እየወጉ እንደገና እንዲከዳ ያደርጉ ጀመር ። በዚህ ምክንያት ራሳቸው አጤ ምኒልክ በ1887 ዓ ም ጎዳር 7 ቀን ከአዲስ አበባ ተነስተው ወደ ወላይታ ጉዞ ጀመሩ ። ከወላይታ የግዛት ወሰን ሾኔ ከሚባለው ቦታ ሲደርሱም መልክተኛ ለጦና ላኩባቸው “...ሰውንም አታስፈጅ ፡ አገርህንም አታስጠፋ ። ግብርህን ይዘህ ግባ ። ...” አሉ ።

ንጉሥ ጦናም ምኒልክ ለላኩባቸው መልእክት “ባገሬ ክርስቲያን አይገባበትም ። ገፍተውም ከመጡ እዋጋለሁ እንጂ ለክርስቲያን መንግሥት አልገብርም ። ...” ብለው መለሱ ። ፈረሰኛው የምኒልክ ጦር እንዳያልፍም መሬቱን በሙሉ ጉድጓድ ብቻ አድርገው አስቆፈሩት ። የምኒልክን ሠራዊት እንዲያውከም ሠራዊታቸው እንጨት እያሾለ በሜዳው ሁሉ ተከለበት ። አጤ ምኒልክም ይህን ድርጊት እንደሰሙ ራስ ሚካኤልን ፡ ደጃች ኃይለማርያምን ፡ ፊታውራሪ ገበየሁንና ሊቀመኳስ አባተን ጠርተው ሠራዊታቸውን ይዘው ጉድባውን እንዲያስደለድሉና የተተከሉትንም ሹል እንጨቶች እንዲያስነቅሉ አዘዙባቸው ።

የታዘዙትም ሥራቸውን ከጨረሱ በኋላ ምኒልክ ሠራዊታቸውን እየመሩ ጎዳር 23 ቀን ቆንጦላ ሠፈሩ ። ምኒልክ ቆንጦላ እንደሠፈሩ እጅግ በጣም የበዛ የጦና ሠራዊት ሊዋጋ መጣ ። ምኒልክ ጦሩ እንዲዋጋ ከማዘዛቸው በፊት ጥቂት ሰዎች ወጥተው ጦርነት ገጠሙ ። በዚያም ከምኒልክ ሠራዊት 75 ሰዎች ተገደሉ ። ምኒልክ ይህን እንደሰሙም ሊቀመኳስ አባተንና በጅሮንድ ባልቻን ጠርተው ተዋጊውን አባረው የነሱን ሠራዊት እንዲመልሱ አዘዙባቸው ። አባተና ባልቻም የጦናን ሠራዊት አባረው የምኒልክን ሠራዊት ወደ ሠፈር መለሱ ።

ይህ ከሆነ በኋላ ምኒልክ በሰላም ተገዘው ከጦና ዋና ከተማ ደልቦ ላይ ጎዳር 27 ቀን ሠፈሩ ። ጦና ግን ከዚያ ቦታ አልነበሩምና ካሉበት ድረስ መላክተኛ ልከው “... አገር ከጠፋ በኋላ ሲያቀኑት ያስቸግራል ። ገንዘብም በግድ ካልሆነ በቀር በፈቃድ የሰጡት አያልቅም ። አገርህን አታስጠፋ ። ግብርህን ይዘህ ግባ” ብለው ላኩባቸው ። እሳቸው ግን አልገባም ብለው ቀሩ ። አጤ ምኒልክ ዳሞት ተራራ ላይ ወጥተው ጦራቸውን ካሰለፉ በኋላ በለው ብለው አዘዙ ። የታዘዙውም ሠራዊት ባንድ ጊዜ ወላይታን በሙሉ ያዘ ። ጦናም ከወላይታ ወጥተው ወደ ቦረዳ ሸሹ ። የምኒልክ ሠራዊትም እስከ ቦረዳ ድረስ ተከታትሎ ጦናን በጥይት አቁሰሎ ያዛቸው ። ጦናም ተይዘው ምኒልክ ዘንድ ከቀረቡ በኋላ ምኒልክ “አወይ ወንድሜን እንዲያው በከንቱ ሕዝብ አስጨረስክ” ብለው ወቅሰው የቆሰለው ቁስል እንዲታጠብና እንዲታከም አደረጉ ። ሠራዊቱም በጣም ብዙ ከብት ማርኮ ነበርና የተማረከው ከብት በሙሉ ለባላገሩ እንዲመለስ አዋጅ አስነገሩ ። የባላገሩ ከብት እስቲመለስና ጦናም እስቲያግሙ ጥቂት ቀናት ከርመው ጦና ካገገሙ በኋላ የወላይታን ሕዝብ ሰብስበው “... እንግዲህ ወዲያ የሚያስተዳድርህ ልጄ ወዳጄ ጦና ነውና ተገዛለት

:: አውቆ ሳይሆን ሳያውቅ እኔን የበደለ መስሎት ሰው አስጨረሰ እንጂ ከድሮም ከአያቶቻችን ቁም የለንምና መልሼ እሱኑ ሾሜልሃለሁ :: ከእንግዲህ ወዲያ ብታምፅ በራስህ እወቅ :: ግብሬን አግባ ::” የሚል አዋጅ አስነግረው የወጥቸውን ጦናን ሾመው ጥር ዘ ቀን አዲስ አበባ ገቡ ::

በመሳፍንት ተከፋፍላ የነበረችውን ኢትዮጵያ አጤ ቴዎድሮስ እንደነበረች ለመመለስ ቢያስቡም ሳይሳካላቸው ቀረ :: ቴዎድሮስ ሳይሳካላቸው የቀረው የኃይል ሥራ ይሠሩ ስለነበረ ፈርቶ ገበርኩ የሚለው ሁሉ ራቅ ሲሉለት መልሶ ይከዳ ነበር :: በዚህ ምክንያት የመሀከለኛው መንግሥት የሚያስተዳድረው ግዛት ጠብቦ ሁሉም በየቦታው ራሱን ንጉስ እያለ ያውጅ ነበር :: አጤ ቴዎድሮስም በየቦታው መዝሙቱና መምታቱ አድከሟቸው ነበር :: ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ግን ብዙውን በፍቅር ሲይዙ እምቢ ባዩንም በጦር ኃይል አስገብሩት ::

ምኒልክ ከነበራቸው ጠባይ ዋንኛው የዲፕሎማሲ ዘዴ ስለነበረ ከባላባቱ ጋር ተዋግተው ዋናውን ባላባት ሲማርኩ በቦታው መልሰው የሚሾሙት ያንኑ የድሮውን ባላባት ተማራኪውን ወይም የተማራኪውን ልጅ ነበር :: ያለዚያም ሕዝቡን እየሰበሰቡ በማስመረጥ ሕዝቡ የመረጠውን ይሾሙለታል :: ምኒልክ የአገሩን ተወላጅ በአገሩ ላይ ቢሾሙም ተሟሚው የሚሾመው ለውስጥ አስተዳደሩ ብቻ ነው :: ጠቅላላ የጦሩኃይል በምኒልክ እጅ በመሆኑ ሌላም የቅኝ ገዥ እንዳያገፋ ለአገሩ ጥበቃ የጦሩን ኃይል ለማዘዝ የሚሾመው ከመሀከለኛው መንግሥት ነበር :: ምኒልክም ከዚያ ለአስተዳደር ከሾሙት ባላባት ላይ በያመቱ የሚገብረውን ግብር ብቻ ይፈልጋሉ እንጂ ተሟሚው : ሕዝብ ካልበደለ በስተቀር በውስጥ አስተዳደሩ አይገቡበትም ነበር :: እስከ ሩዶልፍ ሐይቅ ድረስ የተጓዘው ዊልሴ በ1893 ዓ ም ባሳተመው መጽሐፉ “... በጠረፍ ያሉት ሰዎች ምኒልክ ጥሩ ሰው እንደሆነ ያውቃሉ :: ምኒልክ ሁሉም ሰው በሃይማኖቱ ይደር ስላለና በሕገቡ መሀል አድሎና የኃይል ሥራ ስለማይሠራ ይወዱታል :: ሲያወሩም እንደሌሎቹ ንጉሶች መስሎን ሸሽተን ነበር :: በኋላ ይቅርታ እየጠየቅን ተመለስን :: ያኔ ተታለን ነበር ይላሉ :: አሁን ግብራቸውን እየገበሩ በሰላም ይኖራሉ :: ” በማለት ስለወላይታ ሕዝብ ጽፍዋል ::

በጅሮንድ ተክለሐዋርያት በሕገ መንግሥት ንግግራቸው “አጤ ምኒልክ በቅድመ አያቶቻቸው መንግሥት : በሙሉ ኢትዮጵያ ለመግባት በቁ :: ገብተውም ጋላ ቀምቶን የነበረውን የጥንት ግዛታችንን ሁሉ መልሰው እጅ አደረጉና ጋላውንም ከሸዋ ጋር አስማምተው አዛምደው በትዳር የተሳሰረ አንድ ሕዝብ አደረጉ ብለዋል ::

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴም ሲተርኩ “... ከጥንት የኖረ በሸዋ ብርቱ ሥርዓት ነበረ :: ጥፋት የተገኘበት ሰው ገንዘቡን ተወርሶ እጁን ታስሮ : መሬቱ ይሸጥ ነበር :: ነፍስ የገደለ ሰውም ራሱ ቢያመልጥ ዘመዱ እስከ ሶስት ትውልድ ድረስ መሬቱን ይነቀል ነበር :: ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ ግን የፍትሐ ነገሥት ሥራት ተመልክተው በ1883 ዓ ም በጥር 23 ቀን ከዋያት በመለስ አዋሽ ድረስ ያለውን የጋሻ መሬት ሁሉ እንደመንዝ ርስት አድርጌልሃለሁ

:: ምንም ብታጠፋ ገንዘብህ ይወረስ እንጂ መሬትህ አይነቀል ብለው አዋጅ ነገሩ ::” ካሉ በኋላ በሌላ ምዕራፍ ደግሞ “... በሸዋ የጋላ ባላባት የተነቀለበትስ ምክንያት እንደምን ነው ቢሉ ካጤ ሣህለ ሥላሴ ጀምሮ አገር ሲቀና የክርስቲያኑን አገር እየወረረ ቤተክርስቲያኑን እያቃጠለ ፡ በጋላው አገር የተሾመውን አላስገዛ እያለ እየተዋጋ ክርስቲያኑን እየገደለ ርስቱን ተነቅሎ ነበር ። ደግሞም አገሩ መቅናት ከጀመረ በኋላ የጋላው ባላባት ጉልበት እያነሰው ያባቱን መሬት ላማራ እያወረሰ መሬቱን ለቆ ይኖር ነበር ። አጤ ምኒልክ ግን ልጁ ተነቅሎ መቅረቱ አሳዝኗቸው እኔ ያባቴን አገር ስገዛ ባላባትም ልጁ ተነቅሎ አይቆር ብለው ከአባቱ መሬት ካማራ ተካፍሎ እንዲበላ አዘዙለት ...” ብለዋል ።

የሐረርጌ ጦርነት

እነኚህ የአበሻ ሕዝቦች ሰፊ ግዛት አላቸው ። ከቀይ ባህር ዳርቻ ከምፅዋ ከሱአኪንና ከአርቂቆ ተነስቶ ግዛታቸው እስከ መቃዲሾና ሶፋላ ይደርሳል ። በምዕራብም በኩል ግዛታቸው የሚዋሰነው ከኑባውያንና ከሌሎችም ሕዝቦች ጋር ነው ።”

አልፎንሶ አልቡ ከርከ 1503 ዓ ም

“... የአበሾች ግዛት ሰፊ ነው ። ቀይ ባሕር ዳርቻ ካለው ከትልቁ ወደባቸው ከቢሊ ተነስቶ ወደ ውስጥ ሲጓዝ በአዳል ምድር አልፎ ሐድያ ሁሉ የነሱ አገር ነው ። ወደ ሕንድ ውቅያኖስ አቅጣጫም እስከ መቃዲሾ ይደርሳል ። አበሾቹ በጣም ሰፊና ሀብታም አገር አላቸው ። ... እነዚህ ሕዝቦች ወሰናቸውን ለማስከበር ወደዳር አገር ወይም ወደ ወሰናቸው በሚጓዙበት ጊዜ የሚጓዙት ዛፍ እየቆረጡና መንገድ እየሠሩ ነው ።”

ፍራንጅስኮ አልቫሪጅ 1520 ዓ ም

አበሾች ዙርያቸውን በአረመኔዎችና በብዙ ጠላቶቻቸው የተከበቡ ሕዝቦች ቢሆኑም ግዛታቸው ሰፊ ነው ። ከነኩዋቸው ተዋጊ ሕዝቦች በመሆናቸው ዙሪያቸውን የከበቡዋቸው ጠላቶች በተነሱባቸው ጊዜ ከጠላቶቻቸው ጋር እየተዋጉና እያሸነፉ ይኖራሉ ። የአበሻ ሰዎች ለማንም ባእድ አንገዛም እያሉ ራሳቸውን ችለው የሚኖሩና አገራቸውን ከማንኛውም ባዕድ ገዥ እየተከላከሉ የሚጠብቁ ሕዝቦች ናቸው ። ግዛታቸውም ቀይ ባህርን ተሻግሮ እስከ አረብ አገር ድረስ ነው ።

1521 ዓ ም ካርታ ዳስ ኖቫስ

“..... ቱርኮች በኔ ላይ ክፉ ነገር በመሥራት ወሰኔን እየገፉ አጠገቤ ደርሰዋል ። ... ሐረርጌን ወሰዱት ። ከዚያም አልፎ ኢቱጋላንና በረሃውን ሁሉ ሊይዙት ነው ። ነገሩ

እንዲህ ከሆነ ከነሱ ጋር ለመዋጋት መሄዴ ነው ። የኤርፓ ነገሥታት ሁሉ እኔን እንደጠላት ስላዩኝ የተገፋሁ ሰው በመሆኔ ግብጾችን ለመውጋት ለመዝመቴ እርስዎ ምስክር ይሆኑኛል ።” ምኒልክ በግንቦት ወር 1876 ዓ ም ለኢጣሊያ ንጉሥ ከፃፉት ደብዳቤ ።

“... ሐረር ከአያት ከቅድመ አያቶቼ ጀምሮ የሸዋ ግዛት ነው ።” ምኒልክ ግንቦት27 ቀን 1877 ዓ ም ለኢጣሊያ ንጉሥ ከፃፉት ሌላ ዱብዳቤ ።

ግብጾች ሐረርጌን የያዙት በ1867 ነው ። ኢትዮጵያ በመሳፍንት አገዛዝ ተከፋፍላ ሁሉም የዕለት ጥቅሙን ያሳድድ በነበረበት ጊዜ ክፍት በር ያገኘው በራኡፍ ፓሻ የሚመራው 1200 ወታደሮች ያለበት የግብጽ ጦር በቀላሉ ሐረር ገባ ። በዚያን ጊዜ በሐረር ከተማ 5000 ቤቶችና 2,000 ጐጆዎች ነበሩባት ። የሕዝቡም ብዛት 35,000 ነበር ። ሐረር ከተማ ዙሪያዋን በግንብ ተከባ ወደ ከተማዋ የሚገባውም ከከተማዋ የሚወጣው በአምስት በሮች ብቻ ነው ። እነዚህም በሮች የተለያየ ስም ሲኖራቸው ታላቁ መግቢያ አስበዲን በር ይባላል ። ይህ መድፍ ተጠምዶ የተቀመጠበት በር የጨርጨር ሰዎች መግቢያ ነው። 2ኛው ሱቅጣጥ በር ይባላል ። ይህ በር ደግሞ ያርሲዎችና የጋራሙሊታ ሰዎች የሚገቡበት ነው ። 3ኛው አርጐባ በር ይባላል ። የፈዲሶች፣ ያርጐቦች መግቢያ ነው ። 4ኛው አሱም በር ይባላል ። አሱም በር እንደ አስበዲን በር ሁሉ መድፍ የተጠመደበት ሲሆን የኢሶች መግቢያ ነው ። 5ኛው በር የረር በር ይባላል ። የየረሮች መግቢያ ነው ። እነዚህ በሮች ሁልጊዜ በሚገባና በጥንቃቄ ይጠበቃሉ ። ማታ ሲሆን በሮቹ ይቆላፉና የቁልፎቹ መፍቻዎች ለአሚሩ ይሰጣሉ ። ከዚያ በኋላ ነግቶ በሮቹ እስኪከፈቱ ድረስ የሚገባም ሆነ የሚወጣ የለም ።

ኢጣሊያኖች ሐረርጌን ከመቃዲሾ ጋር ፥ እንግሊዞችም ከበርበራ ጋር ደባልቀው ለመያዝ አሳብ ነበራቸው ። እንግሊዞች አንግሎ ኢጂፕቲያን በተባለው ከግብጽ ጋር በነበራቸው ስምምነት መሠረት የግብፅ ጦር ከሐረርጌ ወጥቶ ሐረርጌን ለእንግሊዞች ለማስረከብ ተስማምተዋል ። ይህን ስምምነት የሰማው የኢጣሊያ መንግሥት ደግሞ ሐረርጌን ከእንግሊዝ ቀድሞ በኃይልም ሆነ በፍቅር ለመያዝ አስቦ በሐረርጌ ያለውን የግብጾች ጦር የሚሰልጡ ሰላዮች በየጊዜው ወደ ሐረርጌ ይልክ ነበር ።

እንግሊዞች ከግብጾች ጋር በነበራቸው ስምምነት መሠረት ግብጾች ከሐረርጌ እንዲወጡ አደረጉ ። ምናልባት የኢጣሊያ መንግሥት ገፍቶ የመጣ እንደሆነ በማለትም ከግብጾች ቀጥሎ ሥልጣን ለያዘው ለሐረርጌው አሚር አብዱላሂ እንግሊዞች የሰለጠኑ ወታደሮች ፡ 400 ያህል ጠመንኞና ጥቂት መድፎችን ሰጥተው ጀልዴሳና ሐረር ላይ ምሽጉን እንዲያጠናክር አደረጉት ።

አሚር አብዱላሂ ሥልጣኑን በሚገባ ከያዘ በኋላ የግብፅን ገንዘቦች አሸራፊ እና መሀለቅ የተባሉትን አስገብቶ በሐረርጌ ገበያዎች ላይ እንዲውሉ አደረገ ። የእነዚህን ገንዘቦች መግባት ያየው የሐረርጌ አሮሞና የሱማሌ ብሔረሰቦች ገንዘቦቹን አንቀበልም በማለት በአሚሩ ላይ ጥላቻ አሳድረው ገበያ ጠፋ ። በገበያው መጥፋት ምክንያት የአሚር

ወታደሮች ችግር ላይ ወደቁ ። አብዱላሂ በዚህ ብቻ ሳይሆን በሚያወጣው አዋጅ ሁሉ በሕዝብ ዘንድ እየተጠላ ሔደ ።

በሐረርጌ የውጭ ሸቀጥ አስመጫና ያገር ውስጥ ንግድ ላኪ የነበረው ኢጣሊያዊው ጋይታኖ ሲኮኒ በስለላ ተግባር ይጠረጠር ስለነበር የሐረሩ ኢማም አብዱላሂ ጋይታኖን ጠርቶ “... በእስልምና ሃይማኖት እመን ። የማታምን ከሆነ አገሬን ለቀህ ውጣ ። ...” አለው ። ጋይታኖም በእስልምና ሃይማኖት አላምንም ብሎ ከሐረር ተባሮ ወጣ ። ጋይታኖ ከሐረር ተባሮሮ እንደወጣ ኢጣሊያ አገር ገብቶ ሚላን ላለው ለአፍሪካ የንግድ ማኅበር የደረሰበትን በደል አመለከተ ። ማኅበሩ ለስም የተቋቋመ እንጂ ዋንኛ ሥራው የኢጣሊያን መንግሥት ሰላዮች ማስተባበርና መላክ ስለነበር ስምንት የታወቁ የኢጣሊያ ሰላዮችን በኢጣሊያ ንጉሥ ስም ስጦታ አስይዞ ወደ ሐረር ወደ አሚር አብዱላሂ ላከ ።

እነዚህ የኢጣሊያ መልእክተኞች ሚያዝያ 1 ቀን 1878 ዓ.ም የሐረርጌ ግዛት ከሆነው ጀልዴሳ ደረሱ ። ከዚያም ሆነው “የተከበሩ ታላላቅ ስጦታዎችን ይዘን መጥተናልና እንዲቀበሉን ፈቃድ እንጠይቃለን” ብለው ለአሚር አብዱላሂ ላኩ ። አብዱላሂም ክርስቲያኖቹ ኢጣሊያኖች ወደ ግዛቱ በመግባታቸው ተናዶ እንዲገድሏቸው ወታደሮች ላከ ። የተላኩትም ወታደሮች ሰባቱን ኢጣሊያኖች አርደው ገደሉዋቸው ። አንደኛው ግን በፈረስ አምልጦ ዘይላ ገባ ። ኢጣሊያኖቹን የገደሉት ወታደሮች የመጣውን ስጦታ ይዘው ለአሚር አብዱላሂ አቀረቡ ። አብዱላሂ ከኢጣሊያ ንጉሥ መጥቶለት የነበረውን ስጦታ ተቀብሎ ኢጣሊያኖቹን የገደሉትን ወታደሮች አሰራቸው ። አብዱላሂ ይህን ማድረጉ ኢጣሊያኖቹ የተገደሉት በስህተት ስለሆነ ወንጀለኞቹን አስፊላሉ ለማለት ያህል ነበር ። ይህ ከሆነ በኋላ ኢጣሊያኖች ሐረርጌን በጦር ኃይል ለመያዝ ጥሩ ሰብ አገኙ ። “በሐረርጌ የተገደሉትን ወገኖቻችንን ደም እንበቀላለን” የሚል መግለጫ ማውጣታቸውንና ሐረርን ለመያዝ ማሰባቸውን የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ሰሙ ። ወዲያውም ለአሚር አብዱላሂ ደብዳቤ ጻፉለት።

“...ቀድሞም ቢሆን ሐረርጌ ከኢትዮጵያ ውጭ ተገዝቶ አያውቅም ። ከኢትዮጵያ አውራጃዎች አንዱ መሆኑን አንተም በታሪክ ሰምተኸው ይሆናል ። ... ለአራት መቶ ዓመታት ያህል ያለማቋረጥ ግብርና ለአያቶቹ ሲገብር ኖርዋል ። አሁንም ነገሩን በሰላምና በወዳጅነት ለመጨረስ ገብርና እንደ አባቶቻችን ወዳጅ እንሁን ...” የሚል ደብዳቤ ለአሚር አብዱላሂ ላኩለት ። አሚር አብዱላሂ ደብዳቤውን ከተቀበለ በኋላ “... በውኑ በዚህ ዓለም ላይ ከቱርክ የሚበልጥ መንግሥት አለን?...” ብሎ ለመኳንንቱ ተናገረ ።

ምኒልክም ለመጀመሪያው ደብዳቤያቸው መልስ ያለመምጣቱን እንዳይ ዳግመኛ “በትግብር ይሻልሃል” የሚል ደብዳቤ ላኩለት ። የምኒልክ ሁለተኛው ደብዳቤ ሲደርሰው አሚር አብዱላሂ ሳቀ ። ለምኒልክ ደብዳቤ መልስ ሲመልስ “... በእስልምና ሃይማኖት ገብተህ የሰለምክ እንደሆነ ጌትነትህን እቀበላለሁ” ብሎ እስላሞች የሚያሸርጡትን ሽርጥ እስላሞች በራሳቸው ላይ የሚጠመጥሙትን ጥምጥምና የጸሎት ጊዜ መስገጃ ምንጣፍ ላከላቸው ። ይህን መልስ ያገኙት ምኒልክ “... ወደ ሐረር እመጣለሁ ። በዚያ ያለውን

መስጊድም ወደ ቤተክርስቲያን እለውጠዋለሁ ። ጠብቀኝ ።” የሚል ደብዳቤ ልከውለት ይዘጋጁ ጆመር ። ወዲያውም በአስቸኳይ ተዘጋጅተው በአጤ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት ጎዳር 4 ቀን 1879 ዓ ም ከእንጦጦ ከተማ ተነሱ ።

የምኒልክን ከእንጦጦ መነሳት የሰማው አሚር አብዱላሂ በሐረርጌ ያሉ ክርስቲያኖች ሁሉ ከሐረርጌ እንዲወጡ አዋጅ አስነገረ ። በሃይማኖት ሳቢያ ይረዳሉ ብሎ ኤሮፓውያንንም ጠርጥሮ ስለነበር ፤ ካገር አልወጣም ያለ ማንኛውም ክርስቲያን የሆነ ፈረንጅ ሁሉ ከቤቱ እንዳይወጣ አዘዘ ። ጠባቂም በየበራቸው ላይ አደረገ ። በዚያን ጊዜ በሐረር የነበረው እንግሊዛዊው ፔቴን በጻፈው ማስታወሻ “... በከተማዋ ውስጥ እንደ እስረኞች ነን ። ደብዳቤ የመላክና የመቀበልም ነፃነት የለንም ። ከሐረር ከግንቡ ውጭ እንኳ እንዳንወጣ ክልክል ነን ። ብሏል ።

የገና በዓል ደርሶ ነበርና ንጉሥ ምኒልክ ጨለንቆ ላይ ሠፍረው የገናን በዓል ለማክበር ወሰኑ ። በዚያም ሠፈር አድርገው ሳለ ምኒልክ መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው “... ይህ አሚር አብዱላሂ እኛ ክርስቶስ ተወለደ ስንል እሱ አልተወለደም የሚልበት ቀን ነውና የልደት ዕለት ጦርነት መግጠሙ አይቀርም” ብለው ተናገሩ ። ከዚህም በኋላ “...ግባ እኔ ላንተው ነው እንጂ የመጣሁት አገር ለማጥፋት አልመጣሁም ። ተገባህ ፡ ተተገዛህ አገር አልነሳህም ። ኋላ ይቆጭሃል” ብለው ላኩበት ። አሚር አብዱላሂ ግን የፈሩት መስሎት የተላኩትንም መልእክተኞች አሠራቸው ።

ኮንቲ ሮሲኒ ሲጽፉ “... ገብር የሚለው የምኒልክ ደብዳቤ ለአሚር አብዱላሂ እንደ ደረሰው የሕዝቡን አስተያየት ለማወቅ ሕዝቡንና ወታደሮቹን አሰብስቦ የምኒልክን ጥያቄ አሰማቸው ። ሕዝቡም በሃይማኖታችን ላልገባና በእስልምና ሃይማኖት ለማያምን አንገብርም ። እንዋጋለን ። ቢያሸንፉን ሐረርን ይውሱዱ ። ያንጊዜም የሚፈልጉትን ግብር እንገብርላቸዋለን ብለው መለሱለት ። ...” ይላሉ ።

የሐረርጌ ሽማግሌዎች ግን አሚር አብዱላሂ ዘንድ ሂደው ጦርነቱ እንዲቀርና እንዲገብር መከሩት ። አብዱላሂም “... ስለምኒልክ ሠራዊት እንድትነግሩኝ አልፈልግም ። እንድትነግሩኝ የምፈልገው መጽሐፋችን ለካፊር እጃችሁን ስጡ ይላልን” ብሎ አማካሪዎቹን አሠራቸው ። ካፊር ማለት በእስልምና የማያምን ነው ። ከዚያም በኋላ የጀሃድ ጦርነት አወጀ ። ሊያስገብሩት ሄደው የነበሩትን የደጃች ወልደገብርኤልን ሠራዊት በጥቂት መሣሪያ በማባረሩ ፡ የምኒልክ ሠራዊትም እንደዚያው በቀላሉ ይሸሻል ብሎ አሰበ ። ከዚህ በኋላ ሠራዊቱን አስከትሎ የምኒልክን ጉዞ ለማስቀረት ወደ ጨለንቆ ተጓዘ ።

ቀኑ የክርስቶስ የልደት በዓል ስለነበር የምኒልክ ሠራዊት እየበላ እየጠጣ ይጫወታል ። ንጉሥ ምኒልክ ከድንኳናቸው ደጃፍ ተቀምጠው አሸጋጋሪውን ኮረብታ በመነጥር ሲመለከቱ የአሚር አብዱላሂ ሠራዊት ሲመጣ አዩ ። ምኒልክ ሠራዊቱ እንዲሰበሰብ አድርገው ሂደህ በለው” ብለው አዘዙ ።

ከቀኑ 5 ሰዓት ሲሆን የአሚር አብዱላሂ መድፎች በሸዋ ሠራዊት ላይ ይተኮሱ ጀመር ። የሸዋ ሠራዊትም በአስደናቂ ፍጥነት የአብዱላሂን ሠራዊት ወርሮ መድፎቹን ማረከ ። በተማረኩት የአብዱላሂ መድፎችም የአብዱላሂ ሠራዊት ይመታበት ጀመር ። ጦርነቱ ብልጭብሎ ጠፋ ። የአሚር አብዱላሂ ሠራዊት ሩብ ሰዓት ያህል ከተዋጋ በኋላ ሸሸ። አብዱላሂም በፈረስ ሆኖ ወደ ሐረር ሸሽቶ አመለጠ ። ከአሚር አብዱላሂ ሠራዊትም አንድ ሺህ ያህል ወታደሮች ተገደሉ ። ታህሣስ 29 ቀን 1879 ዓ ም የሐረርጌው የአብዱላሂ ጦር ድል ሆነ ። ይህን የአብዱላሂን ጦር ድል መሆን የሰሙት እቴጌ ጣይቱ አዲስ በመሠረቱት አዲስ አበባ ሆነው “የሚጓዘው ሰንጋ የሚነዳው ሸህር ለልደት ባይደርስ እሱ ላም አርዶ ዋለ የሸዋው ንጉሥ” ብለው ተቀኙ ። አንዳንድ ያገራችን ታሪክ ፀሐፊዎች “እስላም አርዶ ዋለ” ብለው ቅኔውን በመተርጎም ጽፈዋል ። እንዲያ ከሆነ ቅኔነቱ ይቀራል ።

ምኒልክ ድል ካደረጉ በኋላ የኢጣሊያ መንግሥት ሐረርጌን ለመያዝ እጅግ በጣም የተነሳሳ ጉጉት ስለነበረው እዚያው ጨለንቆ እንደሆኑ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለኡምቤርቶ “... ኢጣሊያኖችን የገደለው አሚር አብዱላሂ በፈረስ አመለጠኝ ። ግን እግዚአብሔር ይመስገን ሰዎቹን ፈጀሁበት ። ሰንደቅ ዓላማዬንም በአገሪ ላይ አቆምኩ ። ወታደሮቼንም አገባሁ ። ኢጣሊያኖቹን ለመርዳት ስል ። ተደርጎ የነበረውን አደጋ በብዙ ሬሃዎች ተበቀልኩ ። ከዚህ ደብዳቤ በኋላ ሁኔታውን በሰፊው የሚያስረዳ መልእክት እሰዳለሁ ። ...” የሚል ታህሣሥ 30 ቀን ማለት በጦርነቱ ማግስት የተፃፈ ደብዳቤ ላኩ ። ምኒልክ ይህን ደብዳቤ የፃፉት ሐረርጌ የኢትዮጵያ ግዛት መሆኑን ለኤርፓ ነገሥታት ለማሳወቅና አርፓውያን በቅኝ ግዛት ለመያዝ ባላቸው አሳብ መሠረት ወደ ሐረር ጦር ቢልኩ ውጊያው ከምኒልክ ጋር መሆኑን ለማሳወቅ ጭምር ነበር ።

ምኒልክ አብዱላሂን ለመያዝ ወደ ሐረር ከተማ ገሰገሱ ። ጥር 1 ቀን አማሬሳ ሲደርሱ አብዱላሂ የሸዋ ጦር እንደደረሰበት ስላወቀ “ልግባና ልገዛ ። አገርዎን አያጥፉት” ብሎ ላከ ። ምኒልክም “አሺ ግባ ምሬሃለሁ” ብለው ላኩበት ። አብዱላሂ ግን ፈርቶ ለሊቱን ሚስቱንና ልጆቹን ይዞ ወደ ጅጅጋ ሸሸ ። የአብዱላሂን መጥፋት ያወቁት ሐረርጌዎች ማለት የአሚር አብዱላሂ አጎት አሊ አቡበከር የሱፍ በርከሌ ፣ ቃዲ አብደላና ሌሎች ሸማግሌዎች ሆነው ወደ ምኒልክ ዘንድ መጥተው “... አሚር አብዱላሂ ሌሊት ጠፋብን ። ግብርዎን ይቀበሉን። ሕዝቡንም አያጥፉት ንጉሥ ሆይ...” ብለው አመለከቱ ። ከመልክተኞቹም ጋር እስረኞች የነበሩትን ሁለት ግሪካውያንና ሌሎችንም ፈትተው ወደ ምኒልክ ላኩ ። ንጉሥ ምኒልክም መልክተኞቹን ተቀብለው “...ከዚህ በፊትም ብያለሁ ። እኔ የእስልምናን ሃይማኖት ለማጥፋት አልመጣሁም ። ሁሉም ሰው እንደየእምነቱ ያድራል ። እናንተም ለሰላምና ለእርቅ ስለመጣችሁ በሰላም ወደ ሐረር እስከመጣ ይህንኑ ለሰው ነግራችሁ ከዚያው ቆዩኝ...” ብለው መልእክተኞቹን መለሱ ። ከመልክተኞቹም ጋር በጅርንድ አጥናፌ ከተማውን ለመረከብ የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ይዘው እንዲሔዱ አደረጉ ። የሻቃ ተክሌን ፣ ባላምበራስ ዳምጠውን ፣ የሻቃ አድነውን ፣ የሻቃ ገበየሁን የከተማውን በሮች እንዲጠብቁ አዘዙ ። እነኚህም ታዛዦች እንደታዘዙ ሐረር ከተማ በሰላም ገብተው ፈረስ መጋላ በሚባለው አደባባይና በአምስቱም በር ላይ የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ሰቀሱ።

ሰንደቅ ዓላማውን መስቀል ብቻ ሳይሆን የሐረር ከተማ ሕዝብ እንዳይዘረፍም በየቤቱ በራፍ ዘብ አቁመው ያስጠብቁ ጀመር ።

በዛሬው በጂቡቲ ውስጥ አቦክ ከተማ የነበረው ታውሪን እ. ኤ አ ፈብሩዋሪ 3 ቀን 1887 ዓ.ም ወደአገሩ በፃፈው ደብዳቤ "...ከተማዋ የተያዘችው አበሾች ድል ሲያደርጉ እንደሚይዙት ዓይነት አይደለም ። ያለምንም ደም መፋሰስና ዝርፊያ ድል አድራጊው የሸዋ ጦር ከከተማዋ ገባ ። " ብሏል ። ንጉሥ ምኒልክ አንድ ወር ያህል በሐረር ከቆዩ በኋላ ባላንበራስ መኩንንን ደጃዝማች ብለው ጥር 18 ቀን 1879 ዓ.ም የሐረርን የበላይ ገዢና የወታደር ሹም ብለው ሾሙዋቸው ። 3000 ወታደሮችም ሰጡዋቸው ። ለሕዝቡ ግን እንደ ባህሉና እንደሃይማኖቱ እንዲያስተዳድሩ የአሚር አብዱላሂን አጎት አሊ አቡበከርን ሾሙ ። የካቲት 1 ቀን ወደ ሸዋ ለመመለስ ከሐረር ተነሱ ። ከሐረርን ጦርነትም 3000 ጠመንጃ ፣ 600,000 ጥይትና አራት መድፎች ማርከው ይዘው መጡ ።

ንጉሥ ምኒልክ የካቲት 28 ቀን እንጦጦ ከተማቸው ሲገቡ ከዚያ በፊት ያልታየ አቀባበልና ሰልፍ ታየ ። የዚያን ጊዜ የምኒልክን ሰልፍ ድንቅ ያደረገው በሐረር የነበሩ የአሚር አብዱላሂ ግብፃውያን ሙዚቀኞች ስለተማረኩ ከሰልፉ ፊት ቀድመው ሙዚቃ (ማርሽ) በማሰማት ይጓዙ ስለነበር ነው ። ከዚህም ሌላ ከግብፅ የመጡ የኤሮፓ ውሾችንና በያይነቱ ቀለም ያላቸውን የርግብ ለማዳዎችን ሌላም አውሬ ሁሉ ይዘው ገቡ ። የዚያን ጊዜ ዘፋኞችም "የምኒልክ ነገር ይመስለኛል ተረት ፡

አሞራው በቀፎ ውሻው በሰንሰለት" እያሉ ዘፈኑ ።

የሥልጣን ትግል

አጤ ቴዎድሮስ በኃይለኛ አገዛዛቸው ምክንያት መሳፍንትን ሲጥሉ ፥ መሳፍንት እየተነሱ አስቸገሩባቸው ። ለቴዎድሮስ አንገብርም ካሉ መሳፍንትም አንዱ የሸዋው ምኒልክ ነበሩ ። ምኒልክ ገና አጤ ቴዎድሮስ በሕይወት እያሉ ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት ብለው ሰየሙ ። ኤደን ለነበሩት ጉኤልሞ ማሳያ በጻፉት ደብዳቤ “የተላከ ከንጉሠ ነገሥት ምኒልክ” ይላል ። ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያም ፡ ለኤደኑ የእንግሊዝ ቅኝ ገዢም የፃፉባቸው ደብዳቤዎች ሁሉ “የተላከ ከንጉሠ ነገሥት ምኒልክ” የሚሉ ነበሩ ።

አጤ ቴዎድሮስ ከጳጳሱ ከአቡነ ሰላማ ጋር ተጣልተው ጳጳሱን መቅደላ አስረዋቸው በነበረ ጊዜ አቡነ ሰላማ እባክህ አውጣኝ ብለው ለምኒልክ ላኩ ። ምኒልክ ያላቸውን ኃይል ለማሳየት ጭምር 30.000 ወታደር ይዘው ሄደው ኅዳር 21 ቀን 1860 ዓ.ም ዳርዳሩን አስፈራርተው ተመለሱ ። በመቅደላ ላይ የታሠረውም ሆነ የቴዎድሮስ ወታደር የምኒልክን ሠራዊት አይቶ አደነቀ ። ጳጳሱ አቡነ ሰላማ ግን ምኒልክ የሔዱ ጊዜ ሞተው ነበር ።

በመቅደላ ያለው እስረኛ ሁሉ ኤርፓውያናቸው ሆኑ ኢትዮጵያውያናቸው ምኒልክ የመቅደላን አምባ በጦር ኃይል ሰብረው ነጣ ሊያወጡን ነው እያሉ ሲደሰቱ ፡ ምኒልክ ግን ጥቂት የጥይት ተኩስ አሰምተው ተመለሱ ። ምኒልክ የተመለሱበት ምክንያት ስንቅ አለቀ በሚል ሰብብ ነበር ። የሠፈሩት ከወዳጃቸው ከወርቁት ግዛት ስለነበር የስንቅ ችግር አይደርስባቸውም ። ግን በተኮሱት የጥይት ድምጥ መቅደላ ባለመሸበሩና ፀጥ በማለቱ ፡ ጳጳሱም መሞታቸውን ስለሰሙ ደጋፊ ማጣታቸውን አውቀው ወደሸዋ የተመለሱ ይመስላል ። ወይም ደግሞ ምኒልክ ቴዎድሮስን ደህና አድርገው እንደሚያውቋቸው ቴዎድሮስ በድንገት አደጋ የመጣል ችሎታ ስላላቸው ፈርተውም ሊሆን ይችላል ። ወይም ደግሞ ቴዎድሮስ በዚያን ጊዜ ጠላት በዝቶባቸው ስለነበረ ምኒልክ የሁሉም ኃይል እስቲዳከምና ቁርጡ እስቲታውቅ ለጋ የሆነውን ጦራቸውን ላለማስጨረስም ብለው ይሆናል ። በማንኛው እንደሆነ አይታወቅ እንጂ የስንቅ ማለቅ ምክንያት ሊሆን አይችልም ። የቴዎድሮስ ሚስት አቴጌ ጥሩነሽም ለመሞጋት ተሰልፈው ይጠብቋቸው ስለ ነበርም አቅማቸውን ገምተውም ይሆናል ።

ምኒልክ ኢትዮጵያን አጠቃለው ለመያዝ ቢያስቡም ነገሩን ሁሉ ስላማዊ ሰው እየመሰሉ በሰላም ለመጨረስ ፈለጉ ። ሠራዊታቸውም እንዳይገቡባቸውና እንዳይወድቁ አቅማቸውን እያመዛዘኑ መኖር ጀመሩ ። ምኒልክ የሸዋ ንጉሥ ሆነው ከእንግሊዞች ጋር ወዳጅነት መሥርተው ነበርና እንግሊዞች አጤ ቴዎድሮስን ለመውጋትና እሥረኞቻቸውን ለማስለቀቅ ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ባሰቡበት ጊዜ ምኒልክን ከጎናቸው እንዲሰለፉ ጠይቀዋቸው ነበር ። ምኒልክም እንግሊዞችን ቢረዱ አጤ ቴዎድሮስ ያሸነፉ እንደሆነ እንደሚወጋቸው ስላወቁና እንግሊዞችም ቢያሸነፉ ከደጃች ካሣ (በኋላ አጼ ዮሐንስ) ጋር የጠበቀ የወዳጅነት ውል እንግሊዞች ተዋውለው ስለነበር እንግሊዞች ከካሣ ጋር ሆነው ይወጉኛል በማለት ለሁለቱም ወገኖች ወዳጅ መስለው በዝምታ ቆዩ ። በተደጋጋሚ ከእንግሊዝ መንግሥት ለተላከባቸው መልክትም “... የምትመጡት ኢትዮጵያን አስገብሮ ለመያዝ ከሆነ በነገራችሁ አልስማማም ። ...” የሚል መልስ ብቻ ላኩ ።

በኤደን የእንግሊዝ ቅኝ ገዥም ለምኒልክ ደብዳቤ ሲመልስ “...እኛ ኢትዮጵያን ለመውረር አንመጣም ። በግዛታችን ሥር ለመደባለቅም አይደለም ። ወደ ኢትዮጵያ የምንዘምተው ቴዎድሮስ ያሠሩዋቸውን ወንድሞቻችንን ለማስፈታት ነው ። አጤ ቴዎድሮስ ወደ ሸዋ ቢሸሹ ወይም የሸዋው የርሶ መንግሥት ቢረዳቸው ግን የኛውታደሮች የሸዋን ወሰን አልፈው የሚዘልቁ መሆናቸውን ይወቁት...” በማለት ጻፋላቸው ። ይህ ደብዳቤ በአባ ጉሌልም ማሳያ እጅ በደረሰባቸው በሣምንቱ ምኒልክ ወደ ወሎ ሄደው ከወሎዋ ገዢ ከወይዘሮ ወርቁት ጋር ወረሃመኑ ላይ ንግግር በማድረግ ቆዩ። በዚያም እንዳሉ ወደ ኢትዮጵያ የዘመተው የእንግሊዝ ጦር አዛዥ የነበረው ናፒር “...ሊረዱን ስለመጡ እናመሰግናለን ። አሁንም እኛ በምንደርስበት ጊዜ ጦርዎን ወደ መቅደላ እንዲያስጠጉ ይሁን” ብሎ መልክተኛ ላከባቸው ። ምኒልክ ግን ለተላከው መልክተኛ “ፋሲካ ስለደረሰ ፋሲካን የምውለው አገሬ ነው” የሚል መልስ ሰጥተው ወደ ሸዋ ተመለሱ ።

ናፒር ጦሩን እየመራ ኢትዮጵያ ከገባ በኋላ ከትግራይ ገዥ ከደጃች ካሣ ጋር ስብሰባ አድርገው ሲወያዩ ፡ ደጃች ካሣ ለእንግሊዝ ወታደር የሚሸጥ ቀለብ እያቀረቡ የእንግሊዝን ወታደር በሰላም ካሳለፉ፡ ከመቅደላ መልስ የጦር መሣሪያ እንደሚሰጥ ቃል ገባላቸው ። በዚህ ስምምነት መሠረት እንግሊዞች መቅደላ ዘምተው እስረኞቻቸውን አስፈትተው ሲመለሱ 12 መድፍ ፡ 280 የመድፍ ጥይት ፡ 900 ጠመንጃ 349,000 የጠመንጃ ጥይት 3,200 የሽጉጥ ጥይት ለደጃች ካሣ ሰጡባቸው ። ይህንንም ስጦታ ምኒልክ በሰሙ ጊዜ በእንግሊዞች ላይ ቂም ያዙ ። ለራሳቸውም የጦር መሣሪያ እንዲሰጣቸው ወደናፒር መልክተኛ ላኩ ። ናፒርም “... የፈታናቸው እስረኞቻችሁ ይበቃሉ ። በቴዎድሮስ እጅ ታስረው የነበሩትን የሸዋን መኳንንት ፡ ከዘመዶቻቸው ዳርጌን ጭምር ፈትተን ልክንልዎታል” የሚል መልስ ላከላቸው ።

በእንግሊዞች መልስ የተናደዱት ምኒልክ ከኢጣሊያኖችና ከፈረንሳይኖች ጋር በመዋዋል የጦር መሣሪያ ወደ ሸዋ ማስገባት ጀመሩ ። አጤ ቴዎድሮስ ከሞቱ በኋላ ሥልጣን የያዙት ዋግሽም ጉበዜ ንጉሠ ነገሥት ተክለ ጊዮርጊስ ተብለው ነገሡ ። አሁን ትግሉ ከቴዎድሮስ ጋር መሆኑ ቀርቶ ወደ ተክለ ጊዮርጊስ ዞረ ።

አጤ ተክለ ጊዮርጊስ ሸዋን ለመውጋት በ1861 ዓ.ም በመስከረም ወር ጨጨሆ በርን አልፈው ዘቢጥ ላይ ሠፈሩ ። ግብሬን ይዘህ ግባ ብለው ወደሸዋው ምኒልክ ላኩ ። ምኒልክም መኳንንቱን ሰብስበው እንዋጋ ወይስ እንገብር ብለው ምክር ጠየቁ ። ምክሩ እንዲያው ለይስሙላ የቀረበ እንጂ ምኒልክ ያንጊዜም ተክለ ጊዮርጊስን የመውጋት አቅም አልነበራቸውም ። መርድ አዝማች ኃይሌና መሸሻ ሰይፉ የምኒልክ ተቃዋሚ በመሆን ገና አልገበሩላቸውም ። የሸዋም ሕዝብ ተከፍሎ ከእነሱ ጋር ነው ። ከዚህም ሌላ የሸዋ አርሞዎች እስከ ደብረብርሃን ድረስ እየሔዱ እየዘረፉና እየገደሉ ያስቸገሩትን እንኳ የምኒልክ ሠራዊት ሊቋቋማቸው አልቻለም ። ይህን ሁሉ የሚያውቁት ምኒልክ ለተሰበሰበው ጉባኤ መገበሩ እንደሚሻል አስረድተው ለግብር የሚሆን ብዙ ፈረስና በቅሎ በጉባኤ ዳጩ እጅ አድርገው የተክለ ጊዮርጊስን ግብር ዘቢጥ ድረስ ላኩ ። አጤ ተክለጊዮርጊስም በደስታ ግብራቸውን ተቀብለው ተመለሱ ። የትግራይ ደጃች ካሣ (በኋላ ዮሐንስ) ለአጤ ተክለጊዮርጊስ አልገብርም ብለው በሚዋጉበት ጊዜ ምኒልክ በበጌምድርና በወሎ እየተዘዋወሩ የዘመኑን ባለጉልበታቸውና በጋብቻ የተሳሰሩትን ዘመዳሞች ውጊያ ያዳምጡ ጀመር ። የሁለቱ ተዋጊዎች መዳከም ለምኒልክ ጉልበት ማበጀት ይረዳ ስለነበር ነው ። በጦርነቱም ደጃች ካሣ ድል ስላደረጉ ጥር 13 ቀን 1864 ዓ.ም በአቡነ አትናቴዎስ እጅ ተቀብተው ዮሐንስ 4ኛ ተብለው በአክሱም ጽዮን ነገሡ ።

ምኒልክ ወደ ጉንደር በሄዱበት ጊዜ በእጃቸው የነበረው ወሎ ከድቶ በአባዋጠው ተያዘ ። ምኒልክም ለሁለተኛ ጊዜ ወደ ወሎ ዘምተው ይማሙን አባዋጠውን መስቀላ በር ላይ ተዋግተው ድል አደረጉት ። ከጦርነቱ ቦታ ሸሽቶ ያመለጠው አባ ዋጠውም ይማሩኝ ብሎ ወደ ምኒልክ ላከ ። ምኒልክም በዚያ ጠላት በበዛበት ዘመን ወዳጅ ማብዛቱ ይጠቅም ስለነበር ከነእናቱ እንዲገባ ምሬአችኋለሁና ግቡብለው ላኩባቸው ። አባ ዋጠውም ከእናቱ

ከወይዘሮ መስታውት ጋር ለምኒልክ ሊገብሩ ታርቀው ገቡ ። ምኒልክም ሁለቱንም ሸልመው ልጁን ከአባቱ አገር ሾመው ደስ አሰኝተው ሰደዱት ።

አጤ ዮሐንስ ከነገሡ በኋላ ምኒልክ በ188 ዓ.ም ከወሎ ተነስተው ከዋና ከተማቸው ልቼ ገቡ ። በዚህ ጊዜ በቀረበው የክረምት ወራት ምክንያት ንጉሥ ምኒልክ ከሸዋ የማይመለሱ መስሎት አባዋጠው ወሎን በሙሉ አስከዳባቸው ። ምኒልክም እንደገና ወደ ወሎ ተመልሰው ሰኔ 29 ቀን 188 ዓ.ም የጁ ላይ ካባ ዋጠው ተዋግተው ድል አደረጉ ። ተማራኪውን አባዋጠውን አስረው ለየጁ ደጃች ወሌን ሾመው ወረኢሉ ገቡ ።

አጤ ተክለ ጊዮርጊስና ደጃች ካሣ ተዋግተው ተክለጊዮርጊስ በቀላሉ በመሸነፋቸው የምኒልክ ሠራዊት ተደናግጧል ። ካሣም በነበራቸው መሣሪያና ወታደር ላይ ከተክለጊዮርጊስ የማረኩት መሣሪያና የገባላቸው ወታደር በሙብዛቱ ምኒልክ በነገሩ ያስቡበት ጀመር ። አጤ ዮሐንስም ቢሆኑ በጌምድርንና ጐጃምን ከያዙ በኋላ ወደሸዋ ለመዝመት አስበው ነበር ። ግን ንጉሥ ምኒልክ ብዙ ፈረሰኛ ሠራዊት ከመሣሪያ ጋር ስለነበራቸው ለጥቂት ጊዜ ጉዳዩን ቸል ብለው የምኒልክ ኃይል የሚዳከምበትን ዘዴ ይፈጥሩ ጀመር ።

የዮሐንስ ንጉሠ ነገሥት መባል በውጭም ሆነ በውስጥ ያለውን ይዘታቸውን (ፖለቲካ) እንዳበላሸባቸው ምኒልክ ገብቷቸዋል ። የሚያዋጣው መንገድ ሠራዊት ማብዛት መሆኑን አውቀው ሰበካ ያዙ ። በዋና ከተማቸው በልቼም ለሶስት ቀን የቆየ ግብር አግብተው ሕዝቡን አስደሰቱት ። ስለዚያ ግብር ሁኔታ ማሳገፍ ሲጽፉ “...የተሠራው አዳራሽ ትልቅ ነበር። በአዳራሹም ለምግብ ማቅረቢያ 150 ረጃጅም ገበታ ተዘርግቶ ነበር ። ወታደር ፡ ሲቢል፡ መኳንንት ቄስ የልቼና ያካባቢዋ ታላላቅ ሰዎች ሁሉ ተጠርተው ነበር ። ከጐጃም ከጐንደር ፡ ከትግራይና ከመላው ኢትዮጵያ ታላላቅ ሰዎች መጥተው ነበር ። አንድ የቤተ መንግሥቱ ሰው እንደ ነገረኝ ንጉሥ ምኒልክ ለዚያ ግብር 15,000 ማርትሬዚያ ብር ወጭ አድርገዋል ። በዚህ ዘመን ይህ ገንዘብ በጣም ብዙ ነው ። ምኒልክም በግብሩ ላይ ለሚወዷቸው ሰዎች ሲያጫውቱ ። ካሣ ተክለጊዮርጊስን በመድፍ አሸነፈ ። እኔ ደግሞ እሱን በብር ፡ በጠጅና በብርንዶ እዋጋለሁ ። በዚህም ደግሞ እንደማሸንፍ እርግጠኛ ነኝ.... ብለዋል ።” በማለት ጽፈዋል።

ምኒልክ እንዳሉት በጠጅና በብርንዶቻቸው (ጥሬ ሥጋ) እየተወደዱ ሄዱ ። ሌላም የመወደጃ ዘዴ ነበራቸው ። አጤ ዮሐንስ በኢትዮጵያ ውስጥ የእስልምና ሃይማኖት እንዳይኖር ያሉትም ሰዎች እንዲጠመቁ ብለው ሲያውጁ ምኒልክ የዚያን ተቃራኒ ፈጠሩ ። አባዋጠውን ድል ካደረጉ በኋላ የወሎውን ኢማም መሐመድ አሊን (በኋላ ሚካኤል) ለወሎ ግዢ አድርገው ሾሙ ። በዚህ ሹመት ጊዜም ምኒልክ ለኢማም መሐመድ አሊ ደስታ ታላቅ ግብር አዘጋጁ ። ይህን ግብር መዘጋጀት የሰማው ክርስቲያኑ ሠራዊታቸው ከእስላም ጋር አብረን ልንበላ ነውን እያለ አጉረመረመ ። ምኒልክም መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው “...የወሎ ሰው ዛሬ እስላም ቢሆን እስከ ዓመት፡ ባይሆንም እስከ ሁለት ዓመት በጥምቀት፡ በቁርባን የሚተባበሩን ወንድሞቻችን ናቸው ። እግዚአብሔር አሁን የሰጠንን ዓለም

አብረውን የሚገዙ በኋላም በርሱ ቸርነት መንግሥተ ሰማያት አብረውን የሚገቡ ናቸውና አትጥሉብኝ ። እናንተ ፍራዳውን እያቀረባችሁ ስጧቸው ። እነዚያ እያረዱ ይብሉ ። የወሎን ሰው በትህትና በፍቅር እየሳብሁ አሁን ለዚህ ዓለም ግዛት ፡ በኋላም በክርስቶስ ቸርነት ለመንግሥተ ሰማያት ለማብቃት ነው እንጂ ለመዝረፍ ፡ ለማጥፋት አልመጣሁም ። አሁንም ልጆቼ ከቤታችን እስላም ገባበት ብላችሁ አትጠየቁ ። ዘወትር አሳቤ በጉንገር ነውና አትከፉ ። ሳሳድጋችሁ፡ ስሾማችሁ' ስሰጣችሁ አላሳፈርኳችሁምና እናንተም እንግዳዬን በመሸኘት አታሳፍሩኝ..." ብለው መክረው አዘዙ ። ሠራዊቱም ደስ ብሎት እንደታዘዘው አደረገ ።

በግብሩ ጊዜ በአዳራሹ ውስጥ ንጉሥ ምኒልክና መሐመድ አሊ በአንድነት ተቀምጠው ለሕዝብ ታዩ ። ሕዝቡ ክርስቲያኑ ምኒልክና እስላሙ መሐመድ አሊ አብረው ተቀምጠው ሲበሉ በማየቱ ተደነቁ ። በዚያን ዘመን እስላምና ክርስቲያን ባንድ መሆን እንደታላቅ ኃጢአት ይቆጠር ነበር ። ሲበላ ሲጠጣ ከርሞ ግብሩ ካለቀ በኋላ አዋጅ ተነገረ ። ካዋጅት እስከ በሽሎ ፣ ከአባይ እስከ አዘሎ ፡ ለልጄ ለይማም መሐመድ ሰጥቻለሁ" ብለው አዋጅ አስነግረው ተሰነባቡቱ ። ይህን የተመለከተው የወሎ ሕዝብ በፍቅር አሜን ብሎ ለምኒልክ ገበረ ።

በ1868 ዓ.ም የግብፅ ጦር በአስመራ በኩል በገፋ ጊዜ አጤ ዮሐንስ ከተት ሲያውጁ "....ክርስቲያን የሆነክ ሁሉ ቄሶች ጭምር ወደመጣው ጠላት እንድትዘምቱና እስላሞችን እንድታጠፉ ።" በማለታቸው በወሎም ሆነ በሌላ ቦታ ያለው የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ ዮሐንስን እየጠላ ምኒልክን ወደደ ።

ምኒልክ በሰው ቢደራጁም አጤ ዮሐንስ ደግሞ በመሣሪያ በኩል እየደረጁ ሄዱ ። አጤ ዮሐንስ ጉንዲት ላይ ከግብጾች ጋር ባደረጉት ጦርነት 2.500 ጠመንጃና 20.000 ብር ማረኩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክ "እንኳን ደስ አለዎት" ብለው አንድ መቶ ፈረስ ስጦታ ለአጤ ዮሐንስ ላኩላቸው ። እንደገና አጤ ዮሐንስ ጉርአ ላይ ባደረጉት ጦርነት 13.000 ያህል ጠመንጃ፡ 16 መድፍና እጅግ በጣም ብዙ ጥይት ማረኩ ። በዚህ ጊዜ ጉሌልሞ ማሳዣ እንደጻፉት" የምኒልክ ጥላንና ተስፋ እንደ ጭስ በኖ ጠፋ..." ።

በአሁኑ ሰዓት ምኒልክ የነበራቸው ወታደር በቁጥር 40.000 ይሁን እንጂ የያዘው መሣሪያ አርጌና አይነቱም የተለየ ነበር ። ምኒልክ ፡ አባ ሚካኤልን ከፈረንጆች ጋር አድርገው ወደ ፈረንሳይና ኢጣሊያ ስለመሣሪያ ሽያጭ እንዲነጋገሩ ላኩዋቸው ። የኢጣሊያኑ ንጉሥ ዳግማዊ አማኑኤል መልክተኞቹን ተቀብለው በጉዳዩ እናስብበታለን በሚል መልስ አሰናቡቱዋቸው ። እነአባ ሚካኤልም ርም ውስጥ ካለው የኢጣሊያ የጄኔግራሬ ማኅበር ጋር ተገናኝተው ስለምኒልክ በመንገር ፍላጎታቸውን አሰረዱ ። ማኅበሩም ወደ ኢኳቶሪያል አፍሪካ አንድ ቡድን ለመላክ በማሰቡ ሁሉንም ነገር በሸዋ ለመጨረስ ተስፋሰጠ ። በዚህ መሀል አሌክሳንድሪያ የነበረው ፒየር አርኑክስ እና ሌሎችም ወደሸዋ መጥተው ከምኒልክ ተገናኙ ።

እነኚህን አዲስ መጤዎች ወታደሮቻቸውን እንዲያሰለጥኑላቸው ምኒልክ ጠየቁ ። አርኑክስም አንድ መቶ የሚሆኑ ወታደሮችን አሰልጥኖ ካርባይን አሲዞ በማሰለፍ ሰልፉን ለምኒልክ አሳየ ። ምኒልክም ሰልፉን ካዩ በኋላ “... እንዲህ ያሉ አስር ሺህ ወታደሮች ቢኖሩኝ ኖሮ...” ሲሉ የሰማው አርኑክስ መሣሪያ ለማግኘትም ሆነ ለማሰልጠን ጉዳዩ ቀላል መሆኑን ለምኒልክ አስረዳ ።

አርኑክስ ሰኔ 29 ቀን 1868 ዓም 100.940 የፈረንሳይ ፍራንክ የሚያወጣ ዕቃ ይዞ በለውጡ የጦር መሣሪያ ለመግዛት ከሸዋ ተነሳ ። ይህን የሰሙት አጤ ዮሐንስ የአርኑክስን ጉዞ ለማሰናከል የምሥጢር መልእክተኛ ልከው ዘይላ ላይ የዘይላው ገዥ አባቡርቃ የአርኑክስን ዕቃ ወረሰው ። ዕቃው እንደተወረሰ እነ አባ ሚካኤል ሮም ከተማ ውስጥ ያነጋገሩት የጂኦግራፊያ ማኅበር በማርቼዚ ኦሪዚዮ አንቲኖሪ የሚመራ ቡድን ወደ ሸዋ ልኮ ከምኒልክ ጋር ተገናኙ ። የመሣሪያ ማግኘቱ ጉዳይ በእንዲህ ያለ ሁኔታ ላይ እንዳለ አጤ ዮሐንስ የምኒልክን ሰዎች ለማስከዳት ማባበልና መሻረክ ጀመሩ ። ከእነኚህም አንደኛው ለንጉሥ ምኒልክ እንደ ሚስት የነበሩት ወይዘሮ ባፈና ነበሩ ።

ወይዘሮ ባፈና ቆንጆ ይሁኑ እንጂ ለምኒልክ ሚስትነት የሚገቡ አልነበሩም ። ባፈና ምኒልክን የእናት ያህል በዕድሜ ይበልጡዋቸዋል ። ወይዘሮ ባፈና በሸዋ የቴዎድሮስ ሹም የነበሩትን መርድ አዝማች አባዬን አፈ ንጉሥ መድኅኔንና ሌላም ባል አግብተው ከፈቱ በኋላ ምኒልክን በ1858 ዓ.ም በወዳጅነት ያዙ ። ወይዘሮ ባፈና ምኒልክን ከያዙ በኋላ ወንድ ልጆቻቸውን ደህና ደህና ቦታ አሰያዙ ። ከሴት ልጆቻቸው አንዲቷን ለምኒልክ ቱርክ ፓሻ (የጠመንጃ ያዥአዛዥ) ሲድሩ ሌላዋን ደግሞ ለመሸሻ ሰይፉ ለምኒልክ አጎት ልጅ አጭተዋት ነበር ። ባፈና ከልጆቻቸው አንዱ በሸዋ እንዲነግስ ወይም የነገሰውን በሴት ልጃቸው ለማጥመድ ይፈልጉ ነበር ።

አጤ ዮሐንስና ወይዘሮ ባፈና ጥሩ ምሥጢራዊ ወዳጅነት መስርተዋል ። ከአጤ ዮሐንስ ጋር የጠበቀ ወዳጅነት በመመሥረታቸውም ዘዴዎቻቸውን ለውጠው ያን ጊዜ አለሁ ይል የነበረውና በምኒልክ ዘንድ የሚወደደው ለዘውድም ቅርብ የሆነው መሸሻ ሰይፉ ስለነበር ወይዘሮ ባፈና “ባርያ ብሎ መሸሻ ሰይጠኝ” ብለው ከምኒልክ አጣሉት ። ምናልባት ሥልጣን የያዘ እንደሆነ ብለው እጮኛ አድርገውለት የነበረችውን ልጃቸውንም ለሌላ ለመስጠት ወሰኑ ።

መሸሻንም ምኒልክ ተቀየሙዋቸው ። ከሹመታቸውም ስለሻሩዋቸው ወደ ደጃች ጎብና ዘንድ ሄደው ተቀመጡ ። ሰው ይወዳቸው ስለነበር ብዙ ተከታይ አገኙ ። መሸሻ ለአጎታቸው ለደጃች ዳርጌ ነግረው ፡ በእሳቸውና በባፈና መሀል ያለው ጉዳይ በዳኝነት እንዲታይላቸው ጠየቁ ። የሁለቱን ጉዳይ እንዲያጣራ የተሰየመውም ጉባኤ መሸሻ ምንም ጥፋት እንዳለጠፉ ወሰነላቸው ። ባፈናም በውሳኔው ሳይሰማው ምኒልክን ለምነው መሸሻ እንዲታሰርላቸው ስላሰወሰኑ ታህሳስ 5 ቀን 1869 ዓ.ም መሸሻ ለአርጎባው ገዥ ተሰጥተው ታሠሩና ወደ ጉንጮ ተላኩ ። ምኒልክም ለሴት ብለው አጉል ፍርድ በመፍረዳቸው ሠራዊታቸው ሁሉ ታዘባቸው ።

አጤ ምኒልክ ወደ በጌምድር ሄደው ሳለ ፡፡ ወይዘሮ ባፈና መርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤልን በመገፋፋት እንዲሸፍቱ አደረጉ ፡፡ ምኒልክ ወደ በጌምድር ከመሄዳቸው በፊት ታህሣስ 7 ቀን ደጃች ገርማሜ የሸዋ እንደራሴ እንዲሆኑ ሾመዋቸው ነበር ፡፡ የምኒልክን መራቅ ያዩት በባፈና የተገፋፉት መርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤል አንኮበር ገብተው ራሳቸውን ንጉሠ ሸዋ ብለው ሾሙ ፡፡ የሸዋው እንደራሴም ደጃዝማች ገርማሜ ፡ መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልን አዛዥ ወልደ ጻዲቅ እንዲወጉዋቸው አዘዙ ፡፡ አዛዥ ወልደጻዲቅም ሉዊስ ፖቲየር ያስለጠናቸውን 50 ወታደሮችና የራሳቸውን 200 ወታደሮች ከጥቂት ፈረሰኞች ጋር ይዘው ዘምተው ሚያዝያ 24 ቀን 1869 ዓ.ም ጋራቤላ ላይ ተጋጥመው የአዛዥ ወልደጻዲቅ ጥቂት ወታደሮች በመርድ አዝማች ኃይለሚካኤል ወታደሮች ተውጠው ድል ሆኑ ፡፡ አዛዥ ወልደጻዲቅ ለጥቂት ሲያመልጡ የምኒልክ ወታደር አሰልጣኝ የነበረው ፖቲየር በጦርነቱ ላይ ተገደለ ፡፡

መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልም ወደ አንኮበር ተመልሰው በአል አደረጉ ፡፡ የሸዋ መኳንንትም እከተማቸው ድረስ እየመጣ ግብር እንዲገብር አዋጅ ነገሩ ፡፡ እንደራሴው ደጃች ገርማሜም የአዛዥ ወልደጻዲቅን ድል መሆን እንደሰሙ በፍጥነት ወደ አንኮበር ገሰገሱ ፡፡ መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልም ሚጣቅ አፋፍ ላይ ይጠባበቁ ነበርና ሁለቱ ወገኖች ተጋጥመው ጦርነቱ ተጀመረ ፡፡ በጦርነቱም ከሁለቱም ወገን ብዙ ሰው አለቀ ፡፡ በጦር መሣሪያ ካለቀው ይልቅ ገደል እየገባ የሞተው ይበልጣል ፡፡ መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልም ቆስለው ተያዙ በሰንሰለት ታስረውም ወደ እነዋሪ ተላኩ ፡፡

ወይዘሮ ባፈና በዚህ በኩል ያለው ውጥናቸው እንደፈረሰ ሲያውቁ ሌላ ብልሃት ፈጠሩ ፡፡ “በሸዋ ውስጥ የተነሳው ብጥብጥ ደህና ገዥ በማጣቱ ስለሆነ እንደራሴነቱን ለኔ ሰጥተውኝ እርስዎ እስተመለሱ እኔ ላስተዳድረው” ብለው ምኒልክን በደብዳቤ ለመኑ ፡፡ ምኒልክም በፊት የሸሚቸው ደጃች ገርማሜ እንዲያስተዳድሩ በማለት የባፈናን ጥያቄ አልቀበል አሉ ፡፡ ባፈናም እየደጋገሙ በመውጣት ስላስቸገሩ ምኒልክ የሸዋ እንደራሴነቱን ባፈና እንዲይዙ ፈቀዱላቸው ፡፡ ባፈናም ይህን ሹመት እንዳገኙ ይህንኑ መሸማቸውን ለደጃች ገርማሜና ለአዛዥ ወልደጻዲቅ ቢገልፁላቸው ሁለቱም ሹማምንት የባፈናን መሸም አናውቅም አሉ ፡፡ ባፈናም ይህንኑ ለምኒልክ አስታወቁ ፡፡ የባፈናን መሸም በደብዳቤ አድርገው በማህተም አትመው ላኩላቸው ፡፡ ከዚህ በኋላ ደጃች ገርማሜ የሸዋ እንደራሴነት ሥልጣናቸውን ለቀው በባፈና ሥር ዋሉ ፡፡

ወይዘሮ ባፈና የሸዋ እንደራሴነት ሥልጣናቸውን እንደያዙ የመጀመሪያ ሥራቸው ያደረጉት ብዙ ሰው የሚወደውን እስረኛውን መሸሻ ሰይፉን በነፃ መልቀቅ ነበር ፡፡ መሸሻ ሰይፉ ከእስር እንደተለቀቁ ባፈና በመሸሻ ሠራዊት እንዳይዋጡ ስለሰጉ መጀመሪያ ያጩላቸውን ልጃቸውን ለመሸሻ ዳሩላቸው ፡፡ ወይዘሮ ባፈና ፡፡ መሸሻ ሰይፉን በሴት ልጃቸው ከያዙ በኋላ በታሞ ፡ በአንኮበር ፡ በልቼና በፍቅር ግንብ ያለውን የጦር መሣሪያና ምሽግ ሁሉ በቁጥጥራቸው ሥር አደረጉ ፡፡

መሸሻ ሰይፉም ታሞ ከሚባለው ቦታ መሸሻው ወታደር መሰብሰብ ጀመሩ ። የሸዋን መበጣበጥ የሰሙት የወሎው መሐመድ አሊም ከምኒልክ ጉያ ወጥተው የምኒልክን ከተማ ወረይሉን አቃጥለው ሸፈቱ ።ይህን ሁሉ ምኒልክ ጎጃም ላይ ሆነው ሰሙ ። እንደሰሙ መሸሻ ሰይፉ ካለበት እንዳይወጣና አገር እንዳይዘርፍ ወታደርም እንዳይሰበሰብ በፍቅር ግንብ በኩል ራስ ዳርጌን በደባ በኩል ደጃች ወልደሚካኤልን አዝዘው ተከበው እንዲቀመጡ አደረጉ ።

መሸሻ ሰይፉን ካስከበቡ በኋላ ሐምሌ 2 ቀን መሐመድ አሊን ለመያዝ ወደ ወሎ ዘመቱ ። ወረኢሉ ሲደርሱ መሐመድ አሊ (በኋላ ንጉሥ ሚካኤል) ሸሹ ። የምኒልክ ሠራዊትም እያባረረ በመሐመድ ሠራዊት ላይ ብዙ ጉዳት ቢያደርስም መሀመድ አመለጡ ። ምኒልክም ወደ ወረኢሉ ተመልሰው የፈረሰ ከተማቸውን በማሠራት ላይ እንዳሉ የእናታቸውን የወይዘሮ እጅጋየሁን ሞት ተረዱ ። ከዚህ በኋላ ወደ ሸዋ ተመልሰው ልጅ ከተማቸው ገቡ ።ወይዘሮ እጅጋየሁ የሞቱት ነሐሴ 21 ቀን 1869 ዓ.ም ነው ።

ምኒልክ ሸዋ እንደተመለሱ ጠላት እንደበዛባቸው አወቁ ።የጎጃሙ ራስ አዳል ፣ ምኒልክን እንዲወጉ በአጤ ዮሐንስ ቢታዘዙ እርስዎ ካልረዱኝ ብቻዬን ልወጋው አልችልም ብለው ለአጤ ዮሐንስ በመመለሳቸው አጤ ዮሐንስ ራስ አዳልን ለመርዳት ወደ ጎጃም ተጉዘዋል ። የወሎው ወዳጃቸውና ገብረው የነበሩት ኢማም መሐመድ ለአጤ ዮሐንስ ለመግባት ሸፍተው በአሁኑ ጊዜ መስቀላ ላይ ምሽጋቸውን አጠናክረው ሠራዊት ሰብስበዋል ።የንጉሥ ሳህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ መሸሻ ሰይፉ በሸዋ እንደሸፈቱ ናቸው ። አጤ ዮሐንስም የምኒልክን ታማኝ ደጃች ወሌን ማባበል ጀምረዋል ። አጤ ዮሐንስ ደጃች ወሌ ወደ እሳቸው ቢገቡ ከጨጨሆ በላይ ያለውን አገር እሰጥሃለሁና ወደኔ ና ። እኔ እሻልሃለሁ ብለው ላኩ ። ደጃች ወሌም ክረምቱ ጠብቶ በጋው ሲወጣ እመጣለሁ እያሉ ቆዩ ። አጤ ዮሐንስም የማታለያ ቃል መሆኑን ባወቁ ጊዜ ከደብረ ታቦር ተነስተው ወደ ጨጨሆ ተጓዙ ። በዚህም ጊዜ የየጁ ሰው በሙሉ የዮሐንስን ጦር በመፍራት ከደጃች ወሌ ጋር ተነስቶ ወደሸዋ ተሰደደ ።

ይህን ሁሉ የተመለከቱት ምኒልክ ሁሉን ባንድ ጊዜ መግጠም እንደማያዋጣቸው አውቀው ወዳጅ ማብዛትና የሰላም መንገድ ይፈልጉ ጀመር ። የደብረ ሊባኖስን ፣ የጀር የዜና ማርቆስን መነኮሳትና የመሸሻ ሰይፉ አስተማሪ የነበሩትን አባ ማሳያን ጨምረው ነገሩን በሰላም ጨርሰው እንዲያስታርቋቸው ወደ መሸሻ ሰይፉ ላኩባቸው። መሸሻ ሰይፉም ታርቀው ሲገቡ ምኒልክ የደጃዝማችነት ማዕረግና ግዛት ሰጥተው ሸሙባቸው ። ይህን ሁሉ መዘዝ ያመጡባቸውን ባፈናንም የቁም እስር አደረጉባቸው ።

አጤ ዮሐንስ ከባፈና ጋር ያደረጉትን ንግግር ሁሉ በባፈና መያዝ ምክንያት መፍረሱን ስላወቁና ራስ ወሌም አምልጠው ሸዋ ስለገቡ በጌምድርን ትተው መሐመድ አሊን ለመርዳት በጥር ወር ወሎ ገቡ ። ከዚያም ከመሐመድ አሊ ጋር በመሆን ወደ ሸዋ ጉዞ ሲጀምሩ በበረሃ የነበሩ መነኮሳት አባ ገብረጻዲቅና አባ ኣኑን የሚባሉ ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጡ ። እነኚህም መነኮሳት ከአጤ ዮሐንስ ጋር እንዲታረቁ ምኒልክን ለመኑባቸው ።

ምኒልክም “...እርቅ እምቢ ብዬ የክርስቲያን ደም በከንቱ አላፈሰም ፡ አጤ የሐንስ ግን እርቅ አልፈልግም ያሉ እንደሆነ እግዚአብሔር ለተገፋ ይርዳ ...” ብለው መነካታቱ ደክመው ነበርና በቅሎ ሰጥተው አንድ አሽከር ጨምረው በሳይንት በኩል ወደ አጤ የሐንስ ሰደዱዋቸው ።

እነዚህም መነካታት ኅዳር 27 ቀን ከአጤ የሐንስ ሠፈር ቀበሮ ሜዳ ደረሱ ። ከአጤ የሐንስም ዘንድ ገብተው ደም ሳይፋሰስ ከምኒልክ ጋር እንዲታረቁ ለመኑዋቸው ። አጤ የሐንስም በእርቁ ተስማምተው በጅሮንድ ለውጤን ከመነካታቱ ጋር አድርገው ወደ ምኒልክ ላኩዋቸው ። መልክተኞቹም ታህሳስ 12 ቀን 1870 ዓ.ም ምኒልክ ሠፍረውበት ከነበረው ጋርዳ ከተባለው ቦታ ከምኒልክ ጋር ተገናኙ ። ለእርቅ ከምኒልክ ወገን የተመረጡት ፊታውራሪ ናደው ነበሩና ከምኒልክ በኩል ያለውን የእርቅ ድርድር ይዘው ወደ አጤ የሐንስ ዘንድ ሄዱ ።

በእርቁም ድርድር አጤ የሐንስ ከበሽሎ ወዲህ ያለውን አገር በሙሉ ለምኒልክ እንዲለቁ ነበርና ይህ ሐሳብ ቢቀርብላቸው አጤ የሐንስ “...መልቀቁን ከበሽሎ ወዲያ ያለውን አገር እሺ እለቃለሁ። ነገር ግን ለማንኛውም ቢሆን ተገናኝተን ቃል በቃል ካልተነጋገርን እርቁ አይጸናምና ይህንኑ ንገሩት” ብለው በጅሮንድ ለውጤንና ፊታውራሪ ናደውን መልሰው ሰደዱዋቸው ። አጤ የሐንስ እኔን ለመገናኘት ምኒልክ አይወጡም ብለው ይጠራጠሩ ነበርና በጅሮንድ ለውጤን ከሰደዱ በኋላ በየካቲት ወር በ1870 ዓ.ም ተከታትለው መጥተው መንዝ ደረሱ ።

የአጤ የሐንስ ጉዞ የጎጃሙን ራስ አዳልንና የወሎውን መሐመድ አሊን ግንባር ቀደም መሪ በማድረግ ነበርና ቀኝና ግራ እየወረሩ የሕዝቡን ከብት እየማረኩ መጡ ። ወደራ ላይ በሰፈሩበት ቀን የወይዘሮ ካትሞች ሆኖን ከተማ ሰላድንጋይን አቃጠሉት ።

ምኒልክ እርቅ መታረቁን ቢፈልጉም አጤ የሐንስ ግን እንታረቅ እያሉ ወደፊት እየገፉ በመምጣታቸው ምኒልክ ተናደዱ ። አንጎላላ ላይም ሠራዊታቸውን ሁሉ ሰብስበው በማሰለፍ የወታደራቸውን ብዛትና ጥራት አይተው አሳዩ ። በዚያም ቀን የሸዋ መኳንንቶች ሲጩክሩ ለአምስት ሰናድር እገሌ ተዋሰኝ ፡ ለአሥር ሰናድር እከሌ ተዋሰኝ እያሉ ይናገሩ ነበር ።

ሰናድር ጠመንጃ አመጣለሁ እያሉ ሸዋዎች መጩከራቸው ከዚያ አስቀድሞ በንጉሥ ምኒልክ ሠራዊት እጅ የነበረው ጠመንጃ በባሩድና በጨርቅ እየተደቀደቀ በከምሱር ወይም በቋድ የሚተኮስ ነበር ። በአጤ የሐንስ ሠራዊት እጅ ያለው ግን በዘመኑ ማለፊያ የሚባለው ሰናድር ጠመንጃ ነበር ። ሰናድር ጠመንጃ እየማረከን እናመጣለን ማለታቸው ነው ።

ምኒልክ ግን አቅማቸውን ገምተው ከጦርነት ይልቅ እርቁን ፈልገው ነበርና ከአንኮበር አለቃ ስነ ጊዮርጊስን ፡ አለቃ ምላትን አለቃ እሴቱን ፡ ከሚጣቅ አለቃ ሐሤቱንና ሌሎችንም መነካታት ጨምረው ወደ አጤ የሐንስ ላኳቸው ። እነዚህም ሊቃውንቶች ከአጤ የሐንስ

ጋራ ወደራ ላይ ተገናኝተው የዕርቁን ውል ተነጋግረው ጨረሱ ። ውሉም ሁለት ነገሮች ላይ ብቻ ያተኮረ ነበር ። አንደኛው ንጉሥ ምኒልክ ወደ አጤ ዮሐንስ ሄደው እንዳይገናኙ በአጤ ዮሐንስም ላይ ጠላት ቢነሣ ፡ ንጉሥ ምኒልክ የጦር አበጋዛቸውን እየላኩ መርዳት እንጂ ራሳቸው ወደ ዘመቻ እንዳይሄዱ የሚል ነበር ። ይህም በሁለቱ መሀል ምን ያህል መጠርጠር እንደነበር ያሳያል ።

2ኛው በሃይማኖት አንድ ሊሆኑ ፡ አባ ማሲያስ የሚባሉትን የካቶሊክ ጳጳስ ምኒልክ ከሸዋ አስወጥተው እንዲሰዱ የሚል ነው ። ሌላው ግን ጥቃቅን ነገሮችን የያዘ ነው ። እነዚህም አስታራቂዎች ወደ ምኒልክ ተመልሰው የእርቁን ሐሳብ ገና ሳይናገሩ የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ወራሪው ጦር የበሬሣን ወንዝ ተሻግሮ ብቅ አለ ። በዚህ ጊዜ የምኒልክ ሠራዊት በተለይ የፈረስ ዘበኛው ወጥቶ ጦርነት ተጋጥመው ከሁለቱም ወገን ብዙ ሰው ሞተ ።

የንጉሥ ምኒልክ የአክሲታቸው ልጅ የሆኑት በሻህ አቦዬ ብዙ ሰዎች ገድለው ብዙ ሰናድርም ማርከው እየጩኩ ተመልሰው ነበርና ሸላዮች “ለአምስት ሰናድር ፡ ለአስር ሲናድር ዋስ የጠራችሁ።

በሻህ አቦዬ ከፈለላችሁ ።” ብለው ገጠሙላቸው ።

ከዚህም በኋላ አጤ ዮሐንስ የእርቁን ውል ለማጽናት ሲሉ “ከወንድሜ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ታርቆአለሁና ከእንግዲህ ወዲህ አገር ያጠፋህ ፡ ከብት የዘረፍህ ወታደር ትቀጣለህ” የሚል አዋጅ ነገሩ ። ወታደሩ ግን ያዋጁን ቃል እምቢ ብሎ ከብት እየዘረፈ ሲመጣ ባዩት ጊዜ እያሰያዙ በጠመንጃ አስደበደቡት ። አንዳንድንም እጁን ቁረጡት ብለው ካዘዙ በኋላ ፊታውራሪ ናደው ለጊዜው በዚያው ነበሩና “ጃንሆይ ወታደር መብሉን እንጂ ሞቱን አያስብምና በግርፋት ይቀጣ እንጂ መቆረጡን ይማሩት” ብለው አማልደው እየተገረፉ ተለቀቁ።

አጤ ዮሐንስም የእርቁን ነገር ጨርሰው ደብረ ሊባኖስ ለመሳለም ሔዱ ። አጤ ዮሐንስ ወደደብረ ሊባኖስ የሔዱት ከምኒልክ ጋር በመላክተኛ ታርቀው እንጂ ተገናኝተው አልተጨዋውቱም ነበርና ተፀፅተው “...ተገናኝተን ተነጋግረን በፍቅርና ባንድነት ብንኖር መልካም ነው ።” የሚል ቃል ጽፈው መስቀልና ሥዕል ጨምረው በደጃዝማች ዋህድና በመምህር ግርማ ሥላሴ እጅ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ልከው ወደፊት ይጓዙ ጀመር ።

የተላኩትም መልክተኞች ከደጃዝማች ጉብና ፡ ከደጃዝማች መንገሻ ኦቲከምና ከሊቀ ካህናት ኪዳነ ወልድ ጋር ደብዳቤውን ለንጉሥ ምኒልክ ባስረከቡ ጊዜ “ከመኳንንቶቼ ጋር መክሬ ምላሹን እነግራችኋለሁ” ብለው አሳደሩዋቸው ። በማግሥቱ መልክተኞቹ እየተጠሩ ገብተው ከተመከረ በኋላ “... አጤ ዮሐንስ በእኔ ላይ ክፉ ሥራ ላይሰሩ የማሉና የተገዙቱ እንደሆነ ምላሹን ስትልኩብኝ ሔጄ አገናኛቸዋለሁ” ብለው ለአጤ ዮሐንስ ባለወርቅ አልጋና ባለወርቅ ወንበር ለእጩን ቴምፍሎስም ባለወርቅ ወንበር ገጸ በረከት ጨምረው ሰደዱዋቸው ።

አጤ ዮሐንስ ወደ ሸዋ የመጡት ንጉሥ ምኒልክ ለእኔ አይገብርም ብለው በመጠራጠር ነበር እንጂ ከገበሩላቸው ኃይል ሥራ ለመሥራት አሳብ አልነበራቸውምና ንጉሥ ምኒልክ የጠየቁትን የመሀላ ቃል እሺ ብለው ተቀበሉ ። አጤ ምኒልክም የአጤ ዮሐንስ መልስ ከመጣላቸው በኋላ መጋቢት 12 ቀን ከልቼ ከተማ ተነስተው አጤ ዮሐንስ ወዳሉበት ጉዞ ጀመሩና ጅጅጋ ላይ ተገናኙ ። ጅጅጋ አጋዴን ያለው ሳይሆን በሸዋ ክፍለ ሀገር ሰላሌ ውስጥ ያለበታ ነው ። የምኒልክን መምጣት አጤ ዮሐንስ እንደሰሙ ዋግሹም ብሩና ደጃዝማች ማሩ ፣ ደጃዝማች ተሰማና ደጃዝማች ዋህድ ለመቀበልና አጅቦ ለመምጣት ተልከው ሄዱ ። አጤ ዮሐንስም ልብስ መንግሥት ለብሰው ፣ ዘውድ ጭነው ፣ በትረ መንግሥት ይዘው ፣ ወታደሩን ቀኝና ግራ አስልፈው መድፍ እያስተኮሱ እምቢልታና መለከት እያስነፉ በታላቅ ክብር ተቀበሏቸው ። ከዚህም በኋላ ሁለቱም በባለወርቅ ዙፋን ተቀምጠው ቃል ለቃል እየተነጋገሩ ከቆዩ በኋላ ምኒልክ ተሰናብተው ወደ ሠፈራቸው ተመለሱ ። በማግሥቱ ተገናኝተው ወደራ ላይ የተደረገውን የእርቁን ውል ተነጋግረው ጨረሱ ። ከዚህ በኋላ በሁለቱም መካከል ትልቅ ደስታ ሆኖ ሰነበተ ።

ምኒልክ የአጤ ዮሐንስን ሠራዊት እንዲገቡ ተጋብዞ ። በዚያም የምኒልክ ገብነት ጊዜ ያጤ ዮሐንስ ሠራዊት 70.000 እግረኛ ከነዚህም ውስጥ 15.000 ዘመናዊውን ሬምግተን ጠመንጃ የያዘና 4.000 ያህል ፈረሰኛ ነበር ። ከዚህ ሌላ 20.000 የራስ አዳል ወታደሮችና 5.000 የመሀመድ አሊ ፈረሰኞች በዚያው ቦታ ነበሩ ።

መጋቢት 18 ቀን አጤ ዮሐንስ ታላቅ ድግስ አስደግሰው የምኒልክ የዘውድ በዓል ቀን እንዲከበር አደረጉ ። በዚያም ዕለት ሕዝብ በተሰበሰበበት አጤ ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ መሆናቸው በአዋጅ ተነግሮ አጤ ዮሐንስ የንጉሥነቱን ዘውድ ለምኒልክ ሰጡ ። ይህ ከሆነ በኋላ ምኒልክ ለአጤ ዮሐንስ መገባር ጀመሩ ። ለምሳሌ ያህል በ1872 ዓ.ም በታህሳስ ወር 50.000 ጠገራ ብር 600 ፈረሰና በቅሎ ፣ 80.000 ያህል የተለያዩ ሽማግሌዎች ገበሩ ። በዚያው ዘመን በግንቦት ወር ደግሞ 10.000 ብር 30.000 ዳውላ እህል ፣ 10.000 የቀንድ ከብት 2000 መስፈሪያ ዱቄትና 400 እንሰራ ቅቤ ለአጤ ዮሐንስ ሰጡ ።

እስከ እርቁ ቀን ድረስ አጤ ምኒልክ ይባሉ ነበር ። በደብዳቤም ላይ ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ እያሉ ያትሙ ነበር ። አጤ ዮሐንስ ወደ ሸዋ መጥተው ንጉሥ ብለው የንጉሥነት ዘውድ ከሸለጫቸው በኋላ ግን አጤ ምኒልክ በእርቁ መሠረት አጤ መባላቸው ቀረና ንጉሥ ምኒልክ ይባሉ ጀመር።

በዚያን ጊዜም አዝማሪ “እንዴት ያለ ሩቅ ነው ጭንቅ ያለ መንገድ”

አሻቅቦ ወጥቶ ወደ ታች መውረድ” ብሎ ገጠመባቸው ።

በወደራ በተደረገው አንድ እምነት ይኖረናል በሚለው የእርቅ ውል መሠረት የተለየ እምነት ያላቸው በደብረ ሊባኖስ የሚኖሩ ክርስቶስ ሶስተኛ ልደት አለው የሚሉ ዋልድቤ እንግዳና ዙሪያም እንግዳ ተክለ አልፋም እጃቸው ተያዘ ። አጤ ዮሐንስም በመጋቢት 25 ቀን ከደብረ ሊባኖስ ተነስተው በፍቼ አድርገው በደራ በኩል ወደ ወሎ ለመሄድ ጉዞ ጀመሩ

:: ንጉሥ ምኒልክም እስከ ታርዳ ሸኝተው ተመለሱና በነዋሪ በኩል ልቼ ከተማ ገቡ :: ከመለያየታቸውም በፊት በሌላ ጊዜ ቦሩ ሜዳ ላይ ተገናኝተው የሃይማኖት ጉባኤ እንዲደረግ ወሰኑ ::

ንጉሥ ምኒልክ በልቼ ከተማ አንድ ወር ያህል ከቆዩ በኋላ የሸዋን ሊቃውንትና ካህናት በአዋጅ አሰባስበው በግንቦት 18 ቀን 1870 ዓ. ም ከልቼ ተነስተው ወደ ወሎ ተጓዙ :: ከአጤ ዮሐንስም ጋር ቦሩ ሜዳ ላይ ከተገናኙ በኋላ የሃይማኖት ጉባኤ ተደርጎ ክርክር እንዲጀመር ታዘዘና ክርክሩን ለመስማት ሁለቱም ነገሥታት ቀኝና ግራ በተዘረጋላቸው ዙፋን ተቀመጡ :: በጉባኤውም የነበሩ ትልልቅ ሰዎች እጨጌ ቴዎፍሎስና ራስ አዳል ገና ክርስትና ያልተነሱት ይማም አባዋጠውና መሐመድ አሊ ነበሩ :: ከሸዋውም ወገን እንደጃዝማች ወልደ ሚካኤልና እነ ፊታውራሪ ናደው ሌሎችም ብዙ መኳንቶች ነበሩ ::

ከሁለት ልደት ወገን አፈ ጉባኤው መልአክ ብርሃን ወልደ ዮሐንስ ፣ ከሶስት ልደት ወገን አለቃ ወልደ ሃና ሆነው ቆሙ :: የሁለት ልደት ወገን አፈ ጉባኤ የጥያቄ ቃል እያመጡ መላልሰው ከጠየቁ በኋላ የሶስት ልደት ወገን አፈ ጉባኤ ደግሞ በተራቸው ጥያቄ ሲጠይቁ እየመላለሱ በመጠየቃቸው አጤ ዮሐንስም መኳንንቱም ለተጠየቅኸው ነገር አጎራሀ ጠናኝ ወይም አገባ በል እንጂ ተጠየቅ ማለት አይገባህም አሉ ::

በዚህም ጊዜ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ተነስተው ጃንሆይ በእኛ በሸዋ ሥርዓት ከሳሹ ተጠየቅ እያለ ከተሟገተ፡ ተከሳሹም በተራው ተጠየቅ እያለ ለመሟገት አይከለክልም” ብለው ስለ ተናገሩ አለቃ ወልደ ሐና ተጠየቅ እያሉ እንዲከራከሩ ተፈቀደላቸው ::

በክርክሩ ክርስቶስ ሶስተኛ ልደት አለው የሚል ከቅዱሳት መጻሕፍት ምስክር ስላልተገኘ ሁለት ልደት አለው የሚሉት ሲረቱ ሶስት ልደት አለው የሚሉት ወገኖች ተረቱ :: በዚህም ምክንያት በጉባኤው የነበረው ሰው ሁሉ ሃይማኖቱ ሁለት ልደት ነው እያለ ከዚያ ላይወጣ ተገዘተ :: ከደብረ ሊባኖስ እየተያዙ የሄዱት ዋልድቤ እንግዳና ዘራምቤ እንግዳ ተክለ አልፋ የሚባሉት ግን ለክርስቶስ ሶስት ልደት አለው ማለታችንን አንተውም አሉ :: በጉባኤው ከተቀመጡትም አንዱ ተነስቶ “አሁን ይህን የኑፋቄ ሃይማኖት ይዛቸው መንግሥተ ሰማይ ልትገቡ ነውን” ቢሏቸው ዋልድቤ እንግዳ የሚባሉት የማይፈሩ ተናጋሪ ነበሩና “ምናልባት ያን ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ አጤ ዮሐንስ ሊጋባው አሉላ ይከለክሉን ይሆን” ብለው በድፍረት ተናገሩ :: በዚህም አነጋገራቸው ምላሳቸውን ይቆረጡ ተብሎ ተፈረደና የሶስቱንም ምላሳቸውን እየቆረጡ ቀጧቸው :: ዋልድቤ እንግዳ ያን ጊዜውን ሞቱ :: ዙራምቤ እንግዳና ተክለ አልፋ ግን ከቦሩ ሜዳ ጉባኤ በኋላ ብዙ ዘመን ኑረው ሞቱ ::

አጤ ዮሐንስ ቦሩ ሜዳ ላይ በተደረገው የሃይማኖት ክርክር ሶስት ልደት የሚሉትን ወገኖች ምላሳቸውን በማስቆረጣቸው የውጭ አገር ሰዎች የክርስቲያን ተግባር አይደለም እያሉ በጋዜጣ ጽፈውባቸው ነበር :: አጤ ዮሐንስ ይህን ተግባር እንዲፈጸም ያደረጉት ባንዳንድ መነኮሳትና ቀሳውስት ግፊት እንጂ በራሳቸው ፈቃድ እንዳልሆነ ይታወቃል :: አጤ ዮሐንስ በሃይማኖታቸው ፅኑ መሆናቸውን የሚያውቁ ሰዎች “ሶስት ልደት

የሚሉትንና እስላሞችን የአካል ቅጣት ቢቀጡዋቸው ይፀድቃሉ እንጂ አይኮነኑም” እያሉ ስለመከሩዋቸው እውነት መስሏቸው ይህን ክፉ ተግባር ፈጸሙ ።

ከቦሩ ሜዳ ጉባኤ በኋላም እስላምና ያልተጠመቀ ሁሉ እንዲጠመቅ የሚያስገድድ አዋጅ በ1870 አጤ ዮሐንስ አሳውጀው አሳቸው የቦሩ ሜዳን ቤተ ክርስቲያን ማሠራት ጀመሩ ። በዚህም በተነገረው አዋጅ በኢትዮጵያ ያለ የእስላም ሃይማኖት ተከታይ ሁሉ ከፋው ። ከእስላሙ ወገንም በሃይማኖቱ የፀናውና ጉልበት ያለው ወደ መተማ እየተሰደደ ከደርቡሾች ጋር ተደባለቀ ። ሌላውም ወደ ሐረር ፣ ወደ ዋቤና ጂማ ተሰደደ ። የሚደርሰውን መከራ የፈሩት የእስልምና ሃይማኖት አማኞችም በእርግጥ ሳይሆን በአፋቸው ብቻ አምነናል እያሉ ተጠመቁ ። አገር ውስጥ ሆነው አንጠመቅም ያሉትም በእሥራት በመወረስ በሞትም ጭምር ተቀጡ ።

ከኢትዮጵያ እየወጡ የተሰደዱትም ካይሮ ድረስ በመሔድ የደረሰባቸውን ግፍና መከራ ለየባለሥልጣኑ ይነግሩ ጀመር ። ይህም የእስላሞች አቤቱታ በካይሮ ምድር እየበዛ በመሔዱ ገዢው ፡ የእስክንድርያውን ሊቀ ጳጳሳት አቡነ ቄርሎስን አስጠርቶ “...በቀድሞ ዘመን አይሁድና ክርስቲያኖች ባንድነት ሆነው በአረብ አገር የሚኖሩትን እስላሞች ባስጨነቋቸው ጊዜ መከራ የደረሰባቸው እስላሞች ወደ ኢትዮጵያ እየተሰደዱ ገቡ ። በዚያ ዘመን የነበረው የኢትዮጵያ ንጉስም ስደተኞቹን ተቀብሎ ማረፊያ እየሰጠ በደስታ ማኖሩን በታሪክ ሰምተናል ። ያሁኑ የኢትዮጵያ ንጉሥ አጤ ዮሐንስ ግን ባገሩ ውስጥ በሚኖሩ እስላሞች ላይ መከራ እያመጣ ስላስጨነቃቸው ይህ ነገር እንዲቀር የአደራ ደብዳቤ ጽፈው ይላኩ...” ብሎ አዘዛቸው ።

አቡነ ቄርሎስም “...ልጄ ሆይ ባገርህ ውስጥ የሚኖሩት እስላሞች በወደዱት ሃይማኖት እንዲኖሩ አድርግልኝ ...” የሚል ቃል ያለበት ደብዳቤ ጽፈው ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩ ። አጤ ዮሐንስም ይህ ከአቡነ ቄርሎስ የተጻፈው ደብዳቤ ከደረሰባቸው በኋላ ሁኔታውን ለምኒልክ ለማሳወቅ ብለው የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

መልእክተ ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ።

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ።

በአማን እሥራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሁት ሰላም ለክ ። ወሰላም እግዚአብሔር የኃሉ ምስሌክ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ፡ በእምነጽዮን አማላጅነት ፡ አምላክ ቅዱሳን ይከበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምህረቱ ለዘላለም ነውና ።

ይህ እስላም ኃይል ቢያጣ ነው እንጂ ተንኮሉን አልተወም ። ይህም ሊታወቅ የምስሩ ከደዊ ሊቀ ጳጳሳቱን ጠርቶ ምነው የእናንተ ልጆች እስላሙን ሃይማኖትህን ትተህ በኛ ሃይማኖት ግባ እያሉ ካለፈቃዱ ያስቸግሩታል ብሎ ነግሮአቸው ኑሮ ሊቀ ጳጳሳቱ ምነው ልጄ ብትተውልኝና በወደደው ሃይማኖት ቢኖር ። በዚህ ያለነው አባቶችህ እንዳንቸገር

ብለው ላኩብኝ ። እንደዚህም ማለታቸው የወዲያኛዎቹን እስላሞች ነገር ፈርተው ነው እንጂ እስላሙ ወደ ክርስትና ቢመለስ ጠልተው አይደለም ።

እኛም እንግዲህ ይህ ስለሆነ የተመለሰውም እንዲጸና ያልተመ ለሰውም እንዲመለስ በረቂቅ እያደረግን ሥራችንን እንዳንፈታ ይሁን ።

ተጽሐፈ በአሥመራ ከተማ አመ. ፱ ለሚያዝያ በ፲፰፻፸፩ ዓ.ም.

በዚህ ደብዳቤ ላይ እንደምናየው አጤ ዮሐንስ እስላሙን በማስገደድ ተግባር ላይ ጨክነዋል ። የአቡነ ቄርሎስን አማላጅነት ለማክበር ያህል ብቻ ባይፋ መሆኑ ቀርቶ ውስጥ ውስጡን በዘዴ እንዲካሄድ ማዘዛቸውን “በረቂቅ” የምትለዋ ቃል ታስረዳለች ። ንጉሥ ምኒልክ ይህ የማስገደዱ ተግባር እንዲቀር የምክር ደብዳቤ ቢጽፉላቸውም “ግራኝ መሀመድ በአገራችን የእስልምናን ሃይማኖት ያስፋፋው በሰይፍ አይደለምን ። አሁንስ ቢሆን ደርቡሾች ጐንደር ድረስ እየገቡ ክርስቲያኑን ሕዝብ በሰይፍ እየቆረጡ ወደ እስልምና ሃይማኖት እንዲገባ ያደርጉ የለምን እኔም ሃይማኖቴን በሰይፍ አስከብራለሁ.... ያለፈውንም ደም እበቀላለሁ” የሚል መልስ ላኩላቸው።

በዚህም መልስ ላይ አጤ ዮሐንስ ባንዳንድ ባልተማሩ ቀሳውስት ምክር መመራታቸውን እናያለን ። ምክንያቱም የክርስትና ሃይማኖት ፍቅርና ሰላምን እንጂ ሰይፍን አያዘምና ነው ። ያልተማሩ ቀሳውስት የተማሩ መስለው ቀርበው ዓይን ያጠፋ ዓይኑ ይጥፋ በሚለው በአሪት ሕግ በመመራት ሰይፍ በመዘዘ ላይ ሰይፍ ምዘዘበት እያሉ በማስተማራቸው ሃይማኖተኛው አጤ ዮሐንስ እውነት መስሏቸው በተግባር ላይ አዋሉ ። አጤ ዮሐንስ ፍጹም ሃይማኖተኛ ሰው እንደነበሩ የሚያስረዳ ሊነግሱ አክሱም በሑዱ ጊዜ ቀሳውስቱ ተሰብስበው “ሚስት ሳይኖርዎት እንዴት እናነግስዎታለን?” ቢሏቸው “ሐዋርያው ጳውሎስ የጻፈውን አላነበባችሁምን ። ሚስት ያለው በሙሉልቡ እግዚአብሔርን ሊያገለግል አይችልም ብሎ የለምን ...” ብለው ያለሚስት ብቻቸውን ነገሡ ። እስከ መጨረሻውም ለሃይማኖታቸው ሲሉ ተሰዉ ።

ይህንኑ የአጤ ዮሐንስን አድራጎት የሰሙ የውጭ አገር መንግሥታትና ነገሥታት ሁሉ ተቃውመው ነበር ። ለምሳሌ የጀርመኑ ንጉሠነገሥት ዊልሐልም ይህንኑ ጉዳይ አስመልክተው ለጻፉላቸው ደብዳቤ አጤ ዮሐንስ ሕዳር 1 ቀን 1872 ዓ.ም በተጻፈ ደብዳቤ መልሱን ሲመልሱ “...ሸዋ ዘምቼ ሳለሁ ። እኛ በኛ ክርስቲያኖቹ በሃይማኖት ተከራክረን፣ እረተን ፣ በእስክንድርያ ሃይማኖት አገባናቸው ። እስላም ሁሉ አይቶ ሰምቶ ለኛስ አባት መጽሐፍ የለንም ። ያጥምቁን ። ክርስትና ያስነሱን ብሎ ለመነኝ ። እሺ ከፈቀድህስ ከወደድህስ ክርስትና ግባ ብየው የኢትዮጵያ እስላም ሁሉ ወደ በፈቃዱ ክርስቲያን ሆነ ። አንድ ነገር በኃይል ያደረግሁት የለኝም ። ወደ በፈቃዱ ነው እንጂ የገባ ...” በማለት አስተባብለዋል ። በፍቃዳቸው ወደ ክርስትና የገቡ እነሹህ ዘካርያን የመሰሉ ጥቂት ሰዎች ናቸው እንጂ በሌላው ላይ ግዴታ እንደነበረበት ብዙ ተራኪዎች ጽፈዋል ።

ንጉሥ ምኒልክም ከወሎ ተመልሰው አንኮበር ከገቡ በኋላ የአጤ ዮሐንስን ትእዛዝ ለመፈጸም ሲሉ የይፋትና የአርጐባን እስላም የአብዩንና የገላንን ሰው በግድ እንዲጠመቅና እንዲቆርብ አደረጉ ። ይልቁንም ካህናቱ ሕዝቡን ካልተገረዘ አናጠምቅም እያሉ እምቢ በማለታቸው አሮሞው እንደ አባቶቹ ሕግ ገዳ የሚባለው የሚገረዝበት ዘመን ሳይደርስ በመገረዙ ትልቅ ጭንቅ ሆኖበት ነበር ።

ራስ አዳልም በበኩላቸው እንደ ንጉሥ ምኒልክ የአጤ ዮሐንስን ትእዛዝ ለመፈጸምና ደስ ለማሰኘት ሲሉ በጐጃም ያለውን እስላም በግድ ማስጠመቅ ፡ ቅብአት የሚባለውንም ሃይማኖት የያዙትን ሰዎች ማስገዘት ጀመሩ ። በዚያ ዘመን በኢትዮጵያ እስላምና አረመኔ በነበረው ሕዝብ ላይ የደረሰበትን መከራ በቀላሉ መገመት ይቻላል።

የእንባቦ ጦርነት

ምኒልክ ታማኝ መስለው ቢገብሩም ለአጤ ዮሐንስ አልተኙላቸውም ። አጤ ዮሐንስም ቢሆኑ የምኒልክን ኃይል ለማድከም ጥረት ያደርጋሉ ። አጤ ዮሐንስ የወሎውን ኢማም መሀመድ አሊን (በኋላ ሚካኤል የተባሉትን) ክርስትና ቢያነሱ ፡ ንጉሥ ምኒልክ ደግሞ ሌላውን የወሎን ኢማም አባጠውን (በኋላ ኃይለ ማርያም የተባሉትን) ክርስትና በማንሳት በወሎ በኩል ምኒልክ ተመጣጣኝ ኃይል አገኙ ። ይህን የተገነዘቡት አጤ ዮሐንስ ከጐጃም ሌላውን ጀግና መለመሉ ። ይህም ጀግና የምኒልክ እኩያ እንዲሆን በማሰብ በጐጃም ታሪክ ውስጥ የሌለውን የንጉሥነት ማዕረግ ለመስጠት ወስነው ጉዳዩን ለምኒልክ በደብዳቤ አሳወቁ ።

መልእክተ ዘሥዩም እግዚአብሔር ዮሐንስ ፡

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘሀልቦ ጸልሁት ሰላም ለክ ። ወሰላም እግዚአብሔር የሃሉ ምስሌክ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት አምላክ ቅዱሳን ይከበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘለዓለም ነውና ።

ራስ አዳልን የጥምቀት ዕለት የምሾመው የማነግሰው ነኝ ። ሲሆን ቢሰላ አብረን ሆነን መሾም ይገባን ነበር ። ቀኑ የሚያጥር የማያዳርስ እንደሆነ አንድ ደህና ሰው ሁኔታውን ሁሉ የሚያይ ገስግሶ ለጥምቀት እንዲገባ ይሁን ። እኔ ይህን ማለቴ ንጉሠ ነገሥት ተብዬ እኮራሲሁ ብዬ አይደለም ። አንድ ጊዜ ስሙ ወጥቶልኛል ። የእግዚአብሔር ሃይማኖት እንዲፀና ፡ እንዲሰፋ ፡ አሕዛቦች እንዲጠፉ ብዬ ነው ። የኢትዮጵያ ምቀኛዋ ብዙ ነውና ጠላቶቻችን እንዲደክሙና እንዲያፍሩ ብዬ ነው ።

ደግሞ ይህን ጉዳይ ካደረግነ በኋላ ወደ አምናችን የምመጣ ነኝና መምጣቱ የሚቻግር እንደሆነ ከዚያው እንድንገናኝ ይሁን ። የኢጣሊያ ንጉሥ አምና በረከት ሰዶልኝ ነበር ። ዕቃውን አኑር ሰዎቹን መልሶ ወሰዳቸው ። ፍቅር ጀምሮ ሰዎቹን መልሶ መውሰድ ብልሃቱ ጠፍቶኛል ። የዚህ ነገሩ ወደርስዎ ይገኝ ይሆን ።

ተጻሕፊ በአምባጫራ ከተማ አመ. ሰሙኑ ለታህሣሥ በ፲፰፻፸ኛ ወ፫ ዓ ም

ንጉስ ምኒልክም ይህ ያልታሰበ ነገር የሚገልጸው ደብዳቤ እንደተጻፈላቸው “...ይህማ ትልቅ ነገር አይደለምን ። እንደምን አድርጌ እቀራለሁ ...” ብለው በግስጋሴ ወደ ደብረ ታቦር ሔዱ ። አጤ ዮሐንስም ከአምባጫራ ወደ ደብረ ታቦር ሔደው ጥር ዘ ቀን 1873 ዓም ራስ አዳልን ንጉስ ተክለሃይማኖት ብለው በጉጃም ላይ አነገሱባቸው። ምኒልክ ማቅናት የጀመሩትን የከፋንም ንጉሥነት ጨመሩላቸው ። ለሽልማት ብለውም ስምንት ሺህ ጠመንጃ ሰጥተዋቸው አጤ ዮሐንስ ወደ መቀሌ ተመለሱ ።

በማዕረግ የምኒልክ እኩያ የሆኑት ንጉስ ተክለ ሃይማኖት የከፋ ግዛትም በተጨማሪ ስለተሰጣቸው ከፋን ለማቅናት ሐሳብና ሥራ ጀመሩ ። ከፋንም ለማቅናት ራስ ደረሶ ተላኩ ። ራስ ደረሶ አሮሞው ውስጥ ገብተው ወለጋን ፡ ነቀምቴን ጉማን ፡ አምሮን ' ሐሮን ጉድሩን ፡ ግንደ በረትን ፡ ጂማን አስገብረው ያዙ ። ንጉስ ምኒልክ ነገሩን ሳይሰሙ ቆይተው በኋላ “...የጉጃም ጦር አዛዥ ራስ ደረሶ ከጉማው ባላባት ከአባ ጀቢር ጋር ተዋግተው አባ ጀቢርን ገደሉባቸው” የሚል ወሬ ሰሙ ። ምኒልክም ራስ ገብናን በአስቸኳይ ወደ ከፋ ልከው እሳቸው ወደ አርሲ ዘመቱ ።

ራስ ገብናም ብዙ አገሮችን አስገብረው ሊሙ ሲደርሱ ራስ ደረሶ ከየአገሩ የሰበሰቡትን ዝባድና የዝሆን ጥርስ ሊሙ አስቀምጠው ከፋን ሊያስገብሩ ሄደው ነበር ። ራስ ገብና ሊሙ እንደደረሱ ራስ ደረሶ የሰበሰቡትን የዝሆን ጥርስና ዝባድ አግኝተው እጅ አደረጉ ። ወዲያውም “እነኚህ ጉጃሞች በምን ይስቃሉ ፡

ጥርሳቸውን ሊሙ ጥለውት ሄዱ አሉ” ተብሎ ተገጠመ ። የራስ ገብናን ነገር ደረሶ በሰሙ ጊዜ ከከፋ ተመልሰው አገሬን ለቀህ ውጣ ብለው ለገብና ላኩባቸው። ራስ ገብናም ጦርነት ላለ ማንሳት “በዮሐንስ አምላክ ተዳኝ” ብለው ከአጤ ዮሐንስ ነጋዴዎች ዳኛ አደረጉ ። ዳኞቹም ጠብ እንዳይፈጠር ሁለቱንም ወገኖች አቆሙ ። ራስ ደረሶና ደጃች ይመር ግን ጦርነት አምሮአቸው ነበር ። ግን በዮሐንስ አምላክ ስለተባሉ ጠብ ለማንሳት አልደፈሩም ። የዚህጊዜም የራስ ደረሶ አዝማሪ

“እገዛለሁ ብሎ ከእንጦጦ ገስግሶ፡

በዮሐንስ አምላክ አሰኘው ደረሶ” ብሎ ዘፈነ ”

ራስ ደረሶ ወደ ጉጃም ተመልሰው ጉዳዩን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ነገሩ ። ራስ ገብናም ለምኒልክ ደብዳቤ ጻፉ ። ንጉሥ ምኒልክ አርሲን ድል አድርገው ሲመለሱ አዋሽ ላይ ከራስ ገብና የተጻፈው ደብዳቤ ደረሳቸው ። ደብዳቤውም “... ከራስ ደረሶ ጋር ጉማ

ላይ ተገናኝተን ከባላገር በግብር የተቀበሉትን ከብት ሁሉ አስመለስናቸው። ወደፊትም ንጉሥ ምኒልክ በፈቃዳቸው ከሰጧችሁ አገር በቀር ወደ ሌላ እንዳታልፉ ይሁን ብለን አስምለንና አስገዝተን ሰደናቸዋል ። እኔም ወደዚያው ወደ ንጉሥ መምጣቴ ነው ...” የሚል ነበር ። ንጉሥ ምኒልክም ነገሩ አላምር ብሎአቸው ምናልባት ሁለቱ ጀግኖች ራስ ጎብናና ራስ ደረሰ ጦርነት የተጋጠሙ እንደሆነ የብዙ ሰው ደም ሳይፈስ አይቀርም እያሉ ሲሰጉ ነበርና ነገሩ ያለ ጦርነት በመጨረሱ ደስ ብሎአቸው ወደ እንጦጦ ከተማ ተመለሱ ።

አጤ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደሚያግዙና ምኒልክን ለመጣል እንደሚተባበሩባቸው ንጉሥ ምኒልክ ያውቃሉ " ተባብረው ይጥሉኛል እያሉም ይሰጋሉ ። ስለዚህ ምኒልክ በንጉሥ ተክለሃይማኖት መበደላቸውን አስቀድመው ፍርድ እንዲታይላቸው ወደ አጤ ዮሐንስ ደብዳቤ ጻፉ ። አጤ ዮሐንስም የሚከተለውን ደብዳቤ ለምኒልክ ጻፋቸው ።

መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ

ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሑት ። ሰላም ለከ ወሰላም እግዚአብሔር የኃሉ ምስለከ ። እኔ በእግዚአብሔር ችርነት ፡ በአምነ ጽዮን አማላጅነት ፡ አምላክ ቅዱስ ይከበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምህረቱ ለዘላለም ነውና ። ደብዳቤው ደረሰኝ ። ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከዚህ በፊትም ልኬአለሁ ። እንግዲህም እሺ እልካለሁ። ደግሞ ለየራሳችሁ አንዳንድ ሰው አለመስደዴም ወደሸዋ የሄደው ለሸዋ። ወደ ጎጃም የሄደውም ለጎጃም ያደላልና ነገሩ አያምርም ብዬ ነው ። ነገር ግን አንድ ጳጳስ ፡ ሶስት ኤጲስ ቆጶሳት አራት ሆነው ሲመጡ በኢትዮጵያ ተደርጎ የማያውቅ አዲስ ነገር ሲደረግ የረከሰ በሚቀደስበት ፡ የተጣላ በሚታረቅበት ጊዜ እናንተ ትጣላላችሁ ። እኔም ለሠራዊቱ ስንቅ አስይዝ ብዬ ነው እንጂ ምን አደርጋለሁ ይኸው መጣሁ ተነስቻለሁ ። ሲሆን ወይ ከዋድላ ወይ ከቤንምድር ላይ ከእኔ ስንገናኝ አለያያችኋለሁ። አትቸኩሉ ፡ እስከመጣ ድረስ ቆዩ ።

የቸኮላችሁ እንደሆነ ግን ካለሁበት ድረስ እየራሳችሁ የሚልያይ አንድ አንድ ሰው ስደዱ ። የሚመጣው ሰው ግን በጥንተ ውሉ ተጋጥሞ የሚለያይ ነው ።

ተጻሕፊ በመቀሌ ከተማ አመ ፳፰ ለኅዳር በ፲፰፻፸፬ ዓ.ም

ምኒልክ ይህ ደብዳቤ እንደደረሰላቸው ለአጤ ዮሐንስ መልስ ጽፈዋል ። ምኒልክ የጻፉትን ደብዳቤ ባላገኝም አጤ ዮሐንስ በጻፉላቸው የመልስ ደብዳቤ ላይ ሁኔታው ሊታወቅ ይችል ይመስለኛል ። አጤ ዮሐንስ ደግመው የጻፉት ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው ።

መልእክተ ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ

ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሁት። ሰላም ለከ ወሰላም እግዚአብሔር የሃሉ ምስለከ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ፡ በእምነ ጽዮን አማላጅነት ፡ አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘላለም ነውና ።

ደብዳቤውም ደረሰኝ ። ከዚህ በፊትም የሁለታችሁን መልእክት ደብዳቤ አመላለሰሁ ። አትጣሉብኝ፡ ተፋቀሩልኝ ፡ እንደ ሸማግሌ እንደ እናት ፡ እንደ አባት እመክራለሁ ፡ እገላግላለሁ እንጂ እንደ ንጉሥ ይህ ይሁን ብዬ ያዘዘሁት ነገር የለኝም ። አሁንም የአሕዛብና የሰይጣን መሳለቂያ እንዳንሆን ከባህር ወዲህ ፡ ከባህር ወዲያ ብዙ ጠላት ሳለን እርስ በርሳችን ብንዋጋ የክርስቲያን ደም በከንቱ ቢፈስ ለክርስቶስ ደስ አይለውም ። አሁንም የሁለታችሁ ጦር አይገናኝ ። ከተገናኘ ዘንድ ከመዋጋት ይደርሳል ። እኔ እስከመጣ ድረስ ታገሡልኝ ። ጦራችሁ በያለበት ይቆይ ። ደግሞ እኔ ፊቴን ወደ ትግሬ ብመልስ በወረባብ፡ ባርጐባ ፡ በወሎ ብዙ ነገር ይደረጋል ። ማተቡን ይቆርጣል ሲሉ እሰማለሁ ። ከቀድሞም ያጠፋ ያባ ዋጠው ምክር ይሆንን ብዬ ነበር ። አሁንም ቢመከርበት ይሻላል ። ነገር ግን እኔ ባጠፋው ቸግሮኝ አይደለም ። ከወንድሜ ጋራ እንዳልከፋፋ ብዬ ነው እንጂ ።

ተጻፈ ባጭኔ ሰፈር አመ ፳ ለጥር ፲፰፻፸፬ ዓመተ ምሕረት

አጤ ዮሐንስ ደብዳቤ የጻፉት ለምኒልክ ብቻ አይደለም ። የጐጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ተብዳይ ነኝ ብለው ለጻፉላቸው ደብዳቤ አጤ ዮሐንስ መልሱን ልከውላቸው ነበር ። ደብዳቤውም ቀጥሎ ያለው ነው ።

መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ፡

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሁት ።

ሰላም ለከ ወሰላም አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ምህረቱ ለዘላለም ነውና ።

ደብዳቤውም ደረሰኝ ። እኔም የሁለታችሁን ነገር እየሰማሁ መከራ እየተቀበልኩ ተቀምጫለሁ ። ነገር ግን ኢትማእ ለእኩይ በእኩይ አላ በገቢሩ ሠናይ ነው ። እንኳን በቅርብ ያለውን ጠላቴን በሩቅ እንኳን ያለውን ጠላቴን እግዚአብሔር በቸርነቱ ይጐዳልኛል እንጂ እኔ አልጐዳም ። አሁንም መግፋት ክፉ ነው እንጂ የተገፋ ሰው ምን ተጐድቶ ያውቃል " ለሁሉም እኔ ወደዚያው መጣሁ ። ሁሉም ስንገናኝ ይሆናል ።

ተጻፈሁ በአድዋ ከተማ አመ ፲፰፻፸፬ ዓመተ ምሕረት ።

የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልክተኞች የአጤ ዮሐንስን ደብዳቤ ይዘው ወደ ጐጃም ሲመለሱ አጋም ውሃ ሲደርሱ ደስታ ኃይሉ የሚባል ተንኩላኛ ሸፍታ ነበር " ከሞጣ ነጋይ ገንዘብ እየቀማ ስለለመደ መልእክተኞቹን ከመንገድ ይዞ አስሮ የአጤ ዮሐንስን ደብዳቤ

ቀምቶ ቀደ ጣለው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም የደስታ ኃይሉን ተንኰል ሳያውቁ የአጤ ዮሐንስን መልስ ሲጠብቁ ከረሙ ።

እንደ ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ አጻጻፍ ግን “ ..ራስ ደረሶ ደብዳቤውን ከመልክተኛው ተቀብለው ባዩት ጊዜ አትዋጋ የሚል ሆኖ ስላገኙት ንጉሱ ደብዳቤውን ያዩ እንደሆነ ከጦርነቱ ይቀራሉ በማለት ሳያሳዩዋቸው ቀርተው ነበር ።” ይላሉ ። አለቃ ተክለ ኢየሱስ ግን ሽፍታው ተይዞ እንደተፈረደበት ሁሉ ይገልጻሉ ። የንጉሥ ምኒልክ ሥራ ቤቶችም

“ሴቶች ተሰብስቡ እንወቀጥ ዳሂራ

ክርክር አይቀርም ከራስ አዳል ጋራ ።

ይታመሳል አሉ ከፋና ቦረና ፤

አማን አይደሉም ወይ እነ ራስ ጉብና”

እያሉ ይዘፍኑ ጀመር ። ጥቂት ቆይቶም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለዘመቻው አዋጅ ማወጃቸው ተሰማ ።

ንጉሥ ምኒልክም የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ጦር ማወጅ በሰሙ ጊዜ እርሳቸውም በበኩላቸው የጦር አዋጅ አውጀው በመጋቢት 13 ቀን 1874 ዓ.ም ከእንጦጦ ከተማ ተነሱ ። ራስ ጉብናም ከአገር አገር ወዲያና ወዲህ እየተዘዋወሩ አገሩን ያቀኑ ነበርና በመንገዱ ርቀት ምክንያት ወሬአቸው ጠፋ ። ንጉሥ ምኒልክ ጥቁር መሬት ሲደርሱ ከጅማ የመጣ አንድ ነጋዴ ተገኝቶ ወሬ ሲጠየቅ “ራስ ጉብና ወደ ንጉሥ ለመምጣት ጊብን ተሻግረዋል ። ከጉጃሞቹም ጋራ ጦርነት አልገጠሞም እንጂ ጉጃሞች አገሩን ሁሉ ማጥፋት ጀምረዋል” ብሎ ተናገረ ”

ኖኖ ሲደርሱ ራስ ጉብና መጥተው ከምኒልክ ጋር ተገናኙና ታላቅ ደስታ ሆነ። ወዲያውም በርሳቸውና በራስ ደረሶ መካከል የሆነውን ነገር ሁሉ ያገሩንም አኳኋን እያስረዱ ከተናገሩ በኋላ ባንድነት ሆነው ወደፊት ጉዞ ጀመሩ።

የወሎዋ ባላባት ወይዘሮ መስታወትም የወሎ ሠራዊት ይዞ እንድትመጣ ታዛ ነበረና ንጉሥ ምኒልክ ሊቃ ላይ ሲደርሱ በሰልፍ ገብታ የወሎን ሠራዊት አሳዩች ። ምኒልክ ጉጃሞች ሳያስቡት በድገት ሳሲ በሚባል ወንዝ ዳር መስፈራቸውን የጉጃሞ ጦር ስለሰማ ወደ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልክተኛ ላኩ ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ገና አባይን አልተሻገሩም ነበርና ከመኳንንቱ ጋራ ተማክረው ፊታውራሪ ይመር የሚባለውን አሸከራቸውን “ወደ ንጉሥ ምኒልክ ሄደህ ይህ አሁን እርስዎ ያሉበት አገር በአጤ ዮሐንስ ፈቃድ ያቀናሁት የኔ ግዛት ስለሆነ የክርስቲያን ደም በከንቱ እንዳይፈስ ትተው ይመለሱልኝ ብለህ ንገር” ብለው ላኩዋቸው ” ፊታውራሪ ይመርም እንደተላኩት ለምኒልክ ቢነግሯቸው “ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ከአባይ ወዲህ ምን ግዛት አለው ። እኔ ስለወዳጅነትና ስለፍቅር

ብዩ አሞሩን ጠሮን ጉድሩን ግንደ በረትን የቀዲዳን አገር እንዲያቀና ብሰጠው እያለፈ ሌላውን አገር ሁሉ ይይዝ ጀመር ። አሁን ግን በፈቃዱ የሰጠሁትን አገር ወስጃለሁና ከአባይ ወዲህ ያለው የእርሱ ሠራዊት እየተመለሰ እንዲሻር ይሁን” ብለው ለፊታውራሪ ይመር ነገሩዋቸውና መልክተኛው ተመልሰው ሔዱ።

ከዚህም በኋላ ንጉሥ ምኒልክ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊት ባቀናው አገር ሹም ሽር አድርገው ወደ እንጦጦ ለመመለስ ኖኖ ሽሬ ከሚባል ስፍራ ሲደርሱ ግንቦት 21 ቀን የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልክተኞች መጡ ። ንጉሥ ምኒልክ አስጠርተው “ደብዳቤ ይዛችሁ እንደሆነ ስጡኝ ። የቃል መልክትም እንደሆነ ንገሩኝ” ቢሏቸው “መኳንንቱ ሁሉ ካልተሰበሰቡ ለብቻዎ እንዳንናገር ታዘናል” አሏቸው። ምኒልክም መኳንንቱን ሁሉ ሰብስበው ንገሩኝ አሏቸው።

“ጌታችን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ንገሩ ያሉን ቃል ይህ ነው ። ምነው እርስዎ እኔን ሁልጊዜ ያዋርዱኛል ። ከዚህ ቀደም በኃይል መጥተው አገሬን ጎጃምን አጥፍተውት ሄዱ ። አሁን ደግሞ ያቀናሁትን የጋላውን አገር እያጠፉ ሹም ሽር አደረጉብት ። ከእንግዲህስ ወዲህ መጣሁ ፡ አይሂዱ ፡ ከጉዳሩና ከሐሮ ፡ ከጅማና ከጨሊያ በወደዱት አገር የጠራ ሜዳ ይዘው ይቆዩኝ ። ይህንንም ቃል በደብዳቤ አለመላኬ ደብዳቤውን ብቻም አይተው ቀደው ጥለው ሰምተው እንዳልሰማ ሆነው ሸሽተው ይሄዳሉ ። በቃል የሆነ እንደሆነ ግን ይህን ሰምተው ሲሸሹ አሸከርዎቻችዎ ይታዘቡዎታልና በቃል መላኬ ስለዚህ ነው ብለዋል” ብለው ተናገሩ ።

ንጉሥ ምኒልክም ይህን በሰሙ ጊዜ “ምንም ቢሆን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይህን የመሰለ ኃይለ ቃል አይልኩብኝም ። ቢልኩብኝም በማኅተሙ ይልኩብኝ ነበር እንጂ በቃል አይልኩም ። ስለዚህ ሐሰተኞች ናችሁና ተይዛችሁ ቆዩ” ብለው አሲያዘዋቸው ። መልክተኞቹ ግን “ይህ ቃል የጌታችን መልክት ያልሆነ እንደሆነ በአካላችን እንቀጣ” እያሉ ከማሉና ከተገዙ በኋላ “እንግዲያውስ ከእናንተ አንዱ ሄዶ አዎን ልኬአቸዋለሁ የሚል ባለ ማኅተም ደብዳቤ ይዞ ይምጣ ። እናንተ ግን እንደ ተያዛችሁ ቆዩ” አሉዋቸው ። ለሚሔደውም መልክተኛ “እኔ ለአንተ ጦር ሰግቼ ሸሽቼ አልሄድም ። ነገር ግን ከኔ ጋራ ለመዋጋት ከአጤ ዮሐንስ ፈቃድ አግኝተህ እንደሆነ ፈቃድ ማግኘትህን በደብዳቤ እንድትልኩብኝ ብዬ ነው እንጂ ፡ ለጦርነትስ እዚያው አገርህ ደረቢ ሜዳ ላይም ቢሆን እመጣለሁና አንተን መንገድ አይምታህ ። ይህንንም በደብዳቤ አለመላኬ አንተ ደብዳቤውን ስትጠላው አይቼ ነው ብለህ ንገር” ብለውት ሄደ ።

ከዚህም በኋላ ንጉሥ ምኒልክ ደጃዝማች ወልዴን ጠርተው “ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለጦርነት መምጣቱ እውነትም ሐሰትም እንደሆነ በግስገሳ ሄደህ ወደ አባይ አፋፍ ዘልቀህ በመነጥር አይተህ አሳውቀኝ” ብለው ላኩዋቸው ። ደጃች ወልዴም በግስጋሴ ሔደው ሲመለሱ ከአባይ ወዲህ ብዙ የድንኳን ሠፈር አይቻለሁ” ብለው ተናገሩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም ከሠፈሩበት ተነስተው ወደ ጉዳሩ ተጓዙ ። ይላላም በደረሱ ጊዜ በግንቦት 28 ቀን 1874 ዓ.ም. በጠራ ሜዳ ላይ ሠራዊታቸውን አሰልፈው ሰልፉን ሲያዩ ዋሉ ።

በግንቦት 30 ቀን በማለዳ ተነስተው ሲጓዙ እምባቦ ሜዳ ሲደርሱ የጎጃም ቀዳማዊ ጦር ታየ ። ንጉሥ ምኒልክ በፈረስ ሆነው ወዲያና ወዲህ እየተዘዋወሩ ወታደሩን በየአለቃው አሰልፈው ከቀኑ 5 ሰዓት ሲሆን ጦርነት ገጠመ ። ጦርነቱም እንደተጀመረ የንጉሥ ተክለሃይማኖት መድፍ መተኮስ ጀመረ። ሁለት ጊዜ ያህል ተተኮሶ በለሶተኛው መንኮራኩሩ ተሰባብሮ ወደቀ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሰዎችም ይህን ባዩ ጊዜ ደነገጡ ። መምህር ወልደ ጊዮርጊስ “የሸዋን ጦር ፈረስ አይቸለውምና የኛ ሰው በእግር ብቻ ይሰለፍ” ብለው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አማሎ ። ምኒልክ ደግሞ የመስታወትን ሠራዊት የወሎን ፈረስ አሰልፈው በምስጢር አኖሩ ። ራስ ጎብናም የምኒልክ ዋና ጦር አዛዥ ነበሩ ።

ጦርነቱ ተፋፍሞ የጥይቱ ጭስ ጠሐይዋን ሊጋርዳት የንጉሥ ተክለሃይማኖት ሠራዊት እንደመናወጥ አለ ። ይህን የሠራዊቱን መበርገግ ያዩት የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የጦር አዛዥነት ራስ ደረሰና ደጃዝማች ሥዩም በወደቀው ሬሳ ላይ እየቆሙና እየተራመዱ መዋጋት ሲጀምሩ ሠራዊቱም በርትቶ ይዋጋ ጀመር ። እንደገና ነገሩ ተገላበጠና የምኒልክ ጦር በዘመኑ የፊሪ ውጊያ የሚባለውን መሬት ላይተኝቶ ይተኮስ ጀመር ። ይህም ቢሆን የጎጃም ጦር ቦታ አስለቀቀ። ወደፊትም ይገፋ ጀመር ።

ከኋላ የነበሩት ንጉሥ ምኒልክ የጎጃም ጦር ወደፊት መግፋቱን አይተው ዳኘው ከተባለው ፈረሳቸው ላይ ወጥተው ከውጊያው መሀል ሊያዋጉ ገቡ ። ወዲያውም የጎጃም ተኳሽ የምኒልክን ፈረስ በጥይት አቆሰለው ። የተያዘላቸውንም ዣንጥላ በጥይት በጣጥሶ ጣለው። ከፊት ያለውን ዣንጥላና ፈረስ ቀርቶ ከኋላ ያለውንም የምኒልክን ድንኳን በጥይት በሳሳው ። ድል ለመሆን ከጫፉ የደረሱት ምኒልክ ደብቀው ያስቀመጡትን የመስተዋትን ሠራዊት የወሎን ፈረሰኛ እንዲዋጋ አዘዙ ። እግረኛና ፈረሰኛ እኩል አይዋጋምና ብዛት ያለው የወሎ ፈረስ እግረኛውን የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ጦር ወረረው ። ብዙ ሰዎችንም ገደሉባቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ጣታቸው ተላልጦ እስቲ ቆሰል ድረስ ተኩሰው ከብዙ ቦታ ላይ ቆሰለው ከውጊያው ወጡ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከጦሩ መሀል እንደወጡ የምኒልክ አሽከር የሆኑት ጎጃሜው የዳምቱ ባላባት መንገሻ አቲክም በፈረስ ሆነው ደረሱባቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ቆሰለው እንደ ወደቁ መንገሻ አቲክምን በሩቁ ሲያዩ “ናውሰደኝ” ብለው ላኩባቸው ። መንገሻ አቲክምም በክብር እጅ ነስተው የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እጅ በሻሽ አስረው ወደ ምኒልክ ወሰዱባቸው ። እንደ ደንቡ አንድ የጦር መሪ ሲማረክ የሚታሰረው በሰንሰለት ወይም በእግር ብረት ሲሆን መንገሻ አቲክም ግን በሻሽ ያሠሩበት ምክንያት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በማክበር ነበር ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከብዙ ቦታ ላይ እንደ ቆሳሰሉ ከምኒልክ ዘንድ ቀረቡ ። ምኒልክም ሰውን የመሳብ ኃይል ነበራቸውና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደመጡ ከዙፋናቸው ተነስተው አቅፈው ስሙ “ወንድሜ እንኳን ክርስቶስ በሕይወት አገናኘን” አሉባቸው። ወዲያውም እኔ ነኝ ቆሰሉን የማክምለት ብለው ደማቸውን እየጠራረጉላቸው

ውጊያው አልቆመም ነበርና “ሠራዊትህን አስተወኝ : ያለፈው ይበቃል” አሏቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም በምኒልክ አድራጎት ተደንቀው ነበርና እሺ ብለው ውጊያውን እንዲቆም አዘዙ። የታዘዘውም ፈረሰኛ “የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሰው የሆንህ ተው ብለውሃል : ንጉሣችሁ ተይዘዋል” እያለ ለፈፈ ። ይህን ልፈፋ ራስ ደረሰ : ደጃዝማች ስዩምና መምህር ወልደ ጊዮርጊስ በሰሙ ጊዜ “ያለ የሐንሰ ንጉሥ አናውቅም ፤ በለው ። በወሰደበት እጁ መልሶ ይሰጠናል” እያሉ ሲያዋጉ አመሹ ። ቢሆንም ድል የምኒልክ ሆንዋልና የማታ ማታ ራስ ደረሰ ደጃች ስዩምና መምህር ወልደ ጊዮርጊስ ተያዙ ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ሊቆስሉ የቻሉት ስመ ጥሩ ጀግና ነበሩና ደጃን ሆነው ያዋጉ ቢሏቸው አይሆንም ብለው እንደተራ ወታደር በፈረስ ላይ ሆነው መሐል ለመሐል ገብተው ሲያዋጉ ነው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሁለት ሰዓት ያህል በጀግንነት እንደተዋጉ ነው ቆስለው የተያዙት ።

በተለይ በኋላ እጨጌ ሆነው የተሾሙት አባ (መምህር) ወልደ ጊዮርጊስ የተመዘዘ ሰይፍ ይዘው “የሸሽህ ገዝፍሃለሁ” እያሉ የጎጃምን ጦር ስላበረቱት ጦርነቱ እስከዘጠኝ ሰዓት ድረስ ቆየ ። በጦርነቱም ላይ ብዙ ሰዎች ሞቱ ። በማግሥቱ ንጉሥ ምኒልክ በጦርነት ላይ የሞተውን የሸዋውንም : የጎጃሙንም ዋና ዋናውን እያስፈለጉ በማስቀበርና ቁስለኛውንም ሲያስነሱ ዋሉ ። የተሰበሰበውን የሁለቱንም ወገን ቁስለኞች ከሠፈር አሳድረው ከፊታውራሪ ቀዲዳ አገር እየተመራ እንዲታመምና እንዲድን አዘዙ ። ጦርነቱ በተደረገ በሶስተኛው ቀንም ምኒልክ ለጎጃም ምርኮኛ ሁሉ ራስ ጎብኝን ባልደረባ ሰጥተው አባይ ድረስ በራስ ጎብኝ አሸኝተው ወደ አገራቸው እንዲገቡ አደረጉ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ቁስላቸው የበረታ በመሆኑ በበቅሎ ላይ ተቀምጠው መሔድ ባለመቻላቸው ምክንያት ተኝተው በሰው ሽክም እየተጓዙ ወደ እንጦጦ መልስ ሆነ ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር እሳቸው የመረጡዋቸው መኳንንትና 3000 ያህል ወታደሮቻቸው አብረዋቸው እንዲጓዙ ተደረገ ። በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሕመም ምክንያት ጉዞው በቀስታና እየታረፈ ስለነበረ ጦርነቱ በተደረገ በወሩ ሰኔ 29 ቀን እንጦጦ ገቡ ። በጉዞውም ላይ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ቁስል ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደጻፉት “ንጉሥ ምኒልክ ራሳቸው በመድኃኒት እያጠቡ በሻሽ ያስሩላቸው ነበር ።....”

እንጦጦ ከደረሱም በኋላ በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አካል እየገባ የቀረውን ጥይት የሚያወጣ ሐኪም መጥቶ በአካላቸው ውስጥ የቀረው ጥይት እየተፈለገ ወጣላቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ካረፉበትም ቤት ምኒልክ በቀን ሁለት ሶስት ጊዜ እየተመለሱ በመጠየቅና ስለምግባቸው ይዞታ እያዩና አብረውም እየበሉ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በታላቅ ጥንቃቄ አዳኑዋቸው ። አንድ ቀን ራስ ደረሰ ደጃዝማች ሥዩምና ሌሎችም የጎጃም መኳንንት ባሉበት በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ማረፊያ ቤት ግብር ተበልቶ ጠጅ እየተጠጣ ሲጫወቱ ምኒልክ የእንባባውን ጦርነት ሁኔታ አንስተው ጎጃሞች በርትተው በመዋጋታቸው ካመሰገኑ በኋላ “እንዲያው ለመሆኑ እኔን ብትማርኩኝ ኖሮ እንዴት ታደርጉኝ ነበር?” ብለው ጠየቁ ። የጎጃም መኳንንቶችም “ቆራርጠን ለአሞራ ነበር

የምናበላም" አሏቸው ። ምኒልክም ከእናንተ ጭካኔ ከኔ ርህራሄ የቱ ይሻላል ታዲያ" ቢሏቸው "ሲዋጉ ጭካኔ ድል ሲያደርጉ ርህራሄ የሚገባ ነው" ብለው መለሱላቸው ። ምኒልክም በዚህ እውነተኛ መልስ ተደስተው ከእንግዲህ ወዲያ የጎጃማ እስረኛ የለኝም ። ቤቱ ቤቱ ነው ። አገሬም አገሩ ነው" ብለው አዋጅ አስነገሩላቸው ።

ምኒልክም ለምርኮኛው መኳንንት ሁሉ ለየራሱ የሚኖርበት ቤት ሰጡት ። ምግብና መጠጡም ከምኒልክ ቤተ መንግሥት እንዲላክ አዘዙለት ። ንጉሥ ተክለሃይማኖትንም ማለፊያ ሆኖ በተዘጋጀ ቤት አስቀምጠው የንጉሥነታቸው ክብር ሳይጎድልባቸው ቁስላቸው በሚገባ እስቲድን እንዲኖሩ አደረጉ ። ለሚፈልጉት ነገር ሁሉ የሚያስፈጽሟቸውም ሻለቃ ተክሌን ባልደረባ ሰጡአቸው ።

የሁለቱ ንጉሶች ውጊያ ቀላል አልነበረም ። አለቃ አፅሜ እንደ ጻፉት ከምኒልክ ሠራዊት 913 ሰዎች ሲሞቱ 1648 ሰዎች ቆስለዋል ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊት ደግሞ ግማሹ ያህል አልቋል ። ይህ ሁሉ ሰው ያለቀው በሶስት ሰዓት የጦርነት ጊዜ ውስጥ ነው ።

የንጉሥ ምኒልክንና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መዋጋት ሲሰሙ አጤ ዮሐንስ ተናደዱ። በተለይም ምኒልክ አሸንፈው ተክለ ሃይማኖት በመሸነፋቸው የባሰ ተበሳጩ ። ምክንያቱንም ብላቴን ጌታ ጎሩይ ሲገልጹ "አጤ ዮሐንስ በማናቸውም ቢሆን ንጉሥ ምኒልክን የሚወዷቸው በመፍራትና በሥጋት በመጠራጠርም ነበር ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ግን ባለመፍራትና ባለመሥጋት ወገኔ በማለት ይወዷቸው ነበር ይባላል ። "ብለዋል " ይህም በመሆኑ አጤ ዮሐንስ ምናልባት የተክለሃይማኖት ኃይል ቢያንስ እርዳታ ለመስጠት "...እኔ ወደ ዶብረ ታቦር ሳልዘልቅና ተዋጋ ብዬ ሳለስታውቅህ ምንም ቢሆን ጦርነት እንዳትገጥም" የሚል ደብዳቤ ጽፈው ልከውባቸው ነበር ። ይህን ቃል የያዘው ደብዳቤ ግን ቀደም ብለን እንዳነበብነው ሽፍታው ደስታ ኃይሉ ወይም ራስ ደረሰ አስቀሩት የተባለው ነው ።

አጤ ዮሐንስ ከግብፅ አገር አራት ጳጳሳት አስመጥተው ስለነበረ ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት እንዳይዋጉ ጳጳሳቱ የውግዘት ቃል እንዲልኩባቸው አዘው ጳጳሳቱ የላኩት የውግዘቱን ቃል የያዘው ደብዳቤ ዘግይቶ ከጦርነቱ በኋላ ደረሰ ። ንጉሥ ምኒልክም የጳጳሳቱን ውግዘት የያዘው ደብዳቤ ከደረሰባቸው በኋላ ከእንጦጦ ከተማቸው ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለጳጳሳቱ ጻፉ ።

ትብጻህ ጎብ ልዑላን ወጎሩያን በጎብ እግዚአብሔር አቡነ ጴጥሮስ " ለአቡነ ማቲዎስ ። ለአቡነ ማርቆስ ። ለአቡነ ሉቃስ ዘኢትዮጵያ ። ብርሃናቱ ዓለም ወሐቀርያቲሁ ለእግዚእን ኢየሱስ ክርስቶስ ወወሉዱ ለማርቆስ ወንጌላዊ ።

የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ። እዓመጎከሙ በአምሃ መንፈሳዊት በአኃሥሥ በረከትከሙ ከትረዩአ ለኩሉ ፍጥረት ። አነ ዳህን ወሰላም በጸጋሁ ለእግዚእ ፀባኤት ወበስዕለት ለእግዚአትን ወላዲተ ሕይወት ።

በሰኔ 2 ቀን የተጻፈ የውግዘት ደብዳቤአችሁ በተዋጋን በ20 ቀን ደረሰልኝ። እኔም ንጉሥ ተክለሃይማኖትን ለመውጋት አልፈለግሁትም ነበር ። እርሱ ፎክሮ ከወደ ኋላዬ ገስግሶ ቢመጣብኝ አልሞት ባይ ተጋዳይ እንደሚባለው ዙሬ ተዋጋን ።

እኔ ግን ለመውጋት ፈልገው እንደሆነ ያወገዘችሁትም የረገማችሁትም ይድረሱብኝ ። ደግሞ ክርስቲያን ለክርስቲያን በመዋጋታችን ጃንሆይን አስቀይመን ይሆናል ። የጃንሆይም ልቡና እንዳይለወጥብኝ ስለሥላሴ ብላችሁ አስምሩኝ እንጂ በደለኛውንስ እኔ በዋቢ ስመጣ እዚያው ከጃንሆይ ፊት ታገኙታላችሁ ።

ሐምሌ ፭ ቀን ፲፰፻፸፬ ዓ.ም ተጻፈ ።

አጤ ዮሐንስም ደብረ ታቦር ላይ ሳሉ ሁለቱ ንጉሦች መዋጋታቸውን ከሰሙ በኋላ መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው “ከክረምት በኋላ ወደ ሸዋ እንዘምታለንና ከብታችሁን እያጠነከራችሁ ክረሙ” ብለው አዘዙ ። ከመኳንንቱ የሚበዙት “ንጉሥ ምኒልክ እንኳን የጐጃምን መሣሪያ ጨምረው እንዲያውም የሚያስፈሩ ሆነዋልና አሁኑኑ ቁስለኛው ሳይሸር የደከመው ሳይበረታ ፡ ገመምተኛው ሳይነሳና ሳይጠነክር ብንደርስባቸው ይሻላል እንጂ ክረምት ውጭስ አንችላቸውም” ብለው ስለመከሩዋቸው ሰኔ ሲያልቅ ሐምሌ ሲገባ ከደብረ ታቦር ተነስተው በአማሐራ ሳይንት በኩል ተጓዙ ።

ሳይንት ሲደርሱ ንጉሥ ምኒልክ አስረው በአትሮንስ ማርያም ያስቀመጡትን ደጃች መሸሻ ሰይፉን ፈትተው እርሱን መንገድ መሪ አድርገው ለጋምቦንና ወሎን እያዘረፉ ወረይሉ ገቡ ። ደጃች መሸሻ ሰይፉን ከታሰረበት ፈትተው ማውጣታቸው የንጉሥ ምኒልክ ባላንጣ መሆኑን ያውቃሉና ማስፈራሪያ እንዲሆናቸው ነበር።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ግን ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ታርቀው ወዳጅ ሆኑ ። ምንም እንኳ ወዳጅ ቢሆኑ አጤ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ማድላታቸውን ስለሚያውቁ የተዋጉበትን ምክንያት አስቀድመው ለማሳወቅ ምኒልክ ወደ አጤ ዮሐንስ መልክተኞች ላኩ። ምኒልክ የላኩዋቸው መልክተኞች የሚያመጡትን መልስ ሲጠብቁ አጤ ዮሐንስ በክረምቱ ወራት በውሃ ሙላት ወደ ወሎ መምጣታቸው ተሰማ ። ንጉሥ ምኒልክም በዚህ ሁኔታ ሲደነቁ ወደ አጤ ዮሐንስ የላኩዋቸው መልክተኛ ከአጤ ዮሐንስ ዘንድ ደብዳቤ ይዘውመጡ ።

መልእክት ዘሥዩም እግዚአብሔር ዮሐንስ'

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጽልሁት ሰላም ለከ ። ወሰላም እግዚአብሔር የሃሉ ምስሌከ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምህረቱ ለዘላለም ነውና ።

በጌምድር ሳለሁ ሁለቱ ነገሥታት ተዋግተው ድል ለንጉሥ ምኒልክ ሆነ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትንም ይዘው ወደ ሸዋ ተጓዙ ሲሉ ብሰማ እግዚአብሔር የፈቀደውን ሰርቷል ብዬ የክርስቲያን ደም በማይረባ ነገር በመፍሰሱ የእናንተን ደብዳቤ ስጠብቅ ደብረ ታቦር ላይ ወር ሙሉ ተቀመጥሁ ። ኋላ ግን ወሬያችሁ ቢጠፋብኝ ይህን ነገር አለበት ብዬ ስመጣ ሳይንትን ሳልፈው የንጉሥ ወረቀት ደረሰልኝ ። ደብዳቤውንም አይቼ መዘግየቱ በመንገዱ ርዝመት እንጂ ሌላ ተንኩል አለመኖሩን ባወቅ ወደ በጌምድር ለመመለስ አሰብሁ ነገር ግን ክረምቱ ተጭኗልና ሠራዊቱ የሚገዙብኝ ሆነ ። ስለዚህ በወሎ እንድከርም ፈቃድ ይደረግልኝ እኔም አገር አልበድልም ። በጥቢ ተገናኝተን ሁሉም ነገር ተማክረን ወደ በጌምድር መመለስ ይሻላል ብዬ ነው እንጂ ሌላ ጉዳይ ኖሮኝ አይደለም።

ደግሞ ይህ የሚያሳዝን ነግር ቢሆን ተመልሼ ሠራዊቱ በውሃ ሙላት በጭቃ ያለቀው አልቆ የተረፈውን ይገዢ መመለስ ይሻለኛል።

ሐምሌ ፪ ቀን ፲፰፻፸፬ ዓ.ም.

ይህ የአጤ ዮሐንስ ደብዳቤ እንዲያው ለይስሙላ የተጻፈ እንጂ አንድ ንጉሠ ነገሥት ለበታቹ ወይም ለታዛዥ የሚጽፈው ደብዳቤ አይደለም አንደኛ ፡ የመላው ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነው በበታች ግዛታቸው በወሎ እንድከርም ይፈቀድልኝ ማለታቸው ፡ ሁለተኛና የማይፈቀድልኝ ቢሆን ሠራዊቱ በውሃ ሙላት ያለቀው እያለቀ ወደ በጌምድር እመለሳለሁ ማለታቸው ሲታይ የለበጣ ወይም የጊዜ ማሳለፊያ ይመስለኛል እንጂ አንድ ንጉሠ ነገሥት በዛ ግዛቱ ውስጥ የመቆያ ፈቃድ መጠየቅ የለበትም ። ንጉሥ ምኒልክም ይህ የአጤ ዮሐንስ ደብዳቤ እንደደረሰባቸው “ ... ጃንሆይ መጥተው ወደ ወሎ ከቀረቡ ሳንገናኝ አንከርምምና ወደዚያው እመጣለሁ ። ከድንኳንም ቤት ይሻላልና ወረኢሉ ከኔ ቤት ገብተው ቢከርሙ ይሻላል” የሚል ደብዳቤ ሐምሌ 10 ቀን 1874 ዓም ጽፈው ለአጤ ዮሐንስ ላኩ ።

አጤ ዮሐንስ የሁለቱን ንጉሦች ጉዳይ ለማየት ምኒልክ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ይዘው እንዲመጡ ልከውባቸው ነበርና ንጉሥ ምኒልክ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ይዘው ሐምሌ 14 ቀን ከአንጦጦ ተነስተው በደብረ ብርሃን አድርገው ደጋ ደጋውን በመጓዝ ነሐሴ 6 ቀን ወረኢሉ ደረሱ። አጤ ዮሐንስም ጠመንጃ እያስተኩሱ በታላቅ ክብር ተቀበሉባቸው።

ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከአጤ ዮሐንስ ዘንድ እንደደረሱ ተጣልተው በጦርነት የተፈታተኑ ባላጋራ መሆናቸው ቀርቶ ፍጹም የሚዋደዱ ፍቅረኞች ሆነው ታዩ። አጤ ዮሐንስ ግን የሚጠብቁት ከሁለቱ አንዱ አንደኛውን ከሳሽ ሆኖ ፍርድ ለመጠየቅ ከፈታቸው የሚቀርቡ መስሏቸው ነበር። ስለዚህ አጤ ዮሐንስ ሁለቱንም ንጉሶች አቅርበው “... ቃሌን ጥሳችሁ ስለምን ተዋጋችሁ” ብለው በቁጣ ቃል ወቀሱባቸው።

ንጉሥ ምኒልክ “እምቢ ብሎ ገፍቶ መጥቶ ያለውድ በግድ ገጠመኝ አሉ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት “አሽከሮቼ ያቀኑትን አገር ቀምተው ምርኮውን ሁሉ እጅ አድርገው ለጃንሆይ የላከሁት ደብዳቤ መልሱ ቢቀርብኝ አገሬን ገንዘቤን አልሰጥም ስል ተዋጋሁ” ብለው ተናገሩ ። አጤ ዮሐንስም “አትዋጉ ብዬ የላኩትን ደብዳቤ ምን ወሰደው?” ብለው

መልክተኞቹን ጠየቁ ። መልክተኞቹም “ደስታ ኃይሉ የሚባል ሽፍታ ከመንገድ አስሮ ደብዳቤውን ቀማን” አሉና መለሱ ። ከዚህ በኋላ የደስታ ኃይሉ ተንኮል ተገልጦ አጤ ዮሐንስም “ማኅተም ቀምቶ ሕዝቡን ባስፈጀበት እቀጠዋለሁና ከተቀመጠበት ቦታ እጁን አስይዝ” ብለው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አዘዙ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና ንጉሥ ምኒልክ ትእዛዝ ጥሰው በመዋጋታቸው ሠራዊቱን ባስፈጁበት መቀጫ ከንጉሥ ምኒልክ ወሎን ወስደው ለራስ አርአያ ሥላሴና ለራስ ሚካኤል ሰጡባቸው ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ደግሞ ሰባት ቤት አገውን ወስደው ለራስ አሉላ ሰጡ። ከዚህም በቀር ንጉሥ ምኒልክ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር በተዋጉበት በእንባቦ ዘመቻ ጊዜ የማረኩትን መድፍና መሣሪያ ሁሉ ለራስ አሉላ እንዲያስረክቡ አጤ ዮሐንስ አዘዘዋቸው ። ምኒልክም በዚህ ትእዛዝ በጣም ቢያዝኑም ቅር እያላቸው አስረክቡ ። ወዲያው ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሊመልሱላቸው ነው እየተባለ ስለተወራ የሸዋ መኳንንት ሁሉ ገና በወሬው አዘነ ።

ሁለቱ ንጉሶች ማለት ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት ከአጤ ዮሐንስ ተሰናብተው በቶሎ ወደ አገራቸው ለመመለስ ፈለጉ ። ቀድመውም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወደ አጤ ዮሐንስ ዘንድ ገብተው እባክዎ ጃንሆይ ፡ ወደ አገሬ እንድገባ ይፍቀዱልኝ” ብለው ቢለምኑዋቸው “ወደ አገሬ ልግባ የምትለኝ መቼ ማርሁህና ነው ። አሁንም ስለጥፋትህ ሁሉ ምህረት እንዳደርግልህ ንጉሥ ምኒልክን አማላጅ ላክብኝና ከዚያ በኋላ አሰናብትሃለሁ” አሏቸው ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይህንኑ ለንጉሥ ምኒልክ ነግረው እባክዎ ከልብ ያስታርቁኝ” ብለው ለመኑዋቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ጉዳዩ ሳይገባቸው እሺ ብለው ለአማላጅነት ወደ አጤ ዮሐንስ ዘንድ ገቡ ። እባክዎ ጃንሆይ ፡ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ከልብዎ ይታረቁትና ወደ ሀገሩ ይግባ” ብለው ቢለምኗቸው እኔ ባካሰው እርሱ በጥጋቡ ለቆታልና መንግሥት አይገባውም ነበር ነገር ግን ንጉሥን አማላጅ ከላከ ምን ይደረጋል ። ትናንትም ንጉሥ አድርገን ዛሬ ብንሸረው ለኛም አያምርልንምና ምሬዋለሁ ። ዳሩ ግን ንጉሥ ሆኖ ያለመሣሪያ በጀሌ ወታደር ታጅቦ ወደ ሀገሩ ቢገባ ውርደቱ ለኛውነውና የተማረከበት መድፋም ፡ ነፍጡም እንዲመለስለት ይሁን...” አሏቸውና ምኒልክ በድንጋጤ አዘኑ ።

ምኒልክ በደረሰባቸው ነገር ሁሉ ቢያዝኑም ያልተከፉ በመምሰል ከአጤ ዮሐንስ ጋር ቆይተው አቡነ ማቴዎስን ለሸዋ ጳጳስነት ተቀብለው የካቲት 2 ቀን 1875 ዓ. ም ከበሩ ሜዳ ተነስተው የካቲት 24 ቀን ልቼ ከተማቸው ገቡ ። ወደ ደብረ ብርሃንም ሄደው ልብስ መንግሥት ለብሰው ፡ ዘውድ ጭነው ፡ ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ የጳጳስና ልብሳቸውን ለብሰው ታላቅ በዓል ተደረገ ።

ምኒልክ በግዛታቸው መቀነስ ተናደዱ። ሆኖም አሳባቸውን በሆዳቸው ይዘው ሰላማዊ መሰለው መታየት ጀመሩ አጤ ዮሐንስ አልበገር እያለ ያስቸገራቸውን የምኒልክን ኃይል በጋብቻ ለመተሳሰር አስበው ልጃቸውን ለልጃቸው እንዲድሩላቸው ጠየቁ ። ለጋብቻው አማላጅነትም ራስ አሉላ ራስ ገብረ ኪዳን ፡ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ካጼ ዮሐንስ ተልከው

ወደ አጤ ምኒልክ መጡ ። “ልጅዎን ወይዘሮ ዘውዲቱን ለልጄ ይስጡልኝ ብለዋል ...” ብለው ነገሩ ። ንጉሥ ምኒልክም እምቢ ማለት ስለማይችሉ ጋብቻው ፈቅደው የስድስት ዓመት ዕድሜ ያላት ዘውዲቱ 12 ዓመት ዕድሜ ላላቸው ለአርአያ ሥላሴ ተዳሩ ።

ዮሐንስና ምኒልክ በሥልጣን ሽሚያ ላለመፈላለግ በጋብቻ ቢተሳሰሩም የዮሐንስ ጫናና የምኒልክ የግልበጣ ሐሳብ አልቀረም። ልክ የጦር መሣሪያ ፍላጎታቸው አልገታ አለማሳዣ እንደጻፉትም በዓመት እስከ አንድ ሚሊዮን ብር ለመሣሪያ መግዣ ወጭ ያደርጉ ጀመር ። ይህን የምኒልክን የጦር መሣሪያ ፍላጎት ያለመገታት ያወቁት አጤ ዮሐንስም ምኒልክ ከውጭ መንግሥታት እንዳይገናኙና የጦር መሣሪያም ወደ ሸዋ እንዳይገባ በሩን ሁሉ ዘገባቸው።

ምኒልክ በእንዲህ ዓይነቱ ችግር መሀል ሲዋልሉ አለቃ ብሩ የተባሉ ሰው ከአጤ ዮሐንስ ከድተው ወደ ምኒልክ ዘንድ መጡ አላቃ ብሩ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ከተገናኙ በኋላ የባህሩን በር ከያዙት ግብጾች ጋር ቢወዳጁ የበለጠ ጥሩ ውጤት እንደሚገኝ ምኒልክን መከሩዋቸው ። በአለቃ ብሩ ምክር የተሰማሙት ምኒልክም የአባ ቡርቃ ፓሻን ልጆች ወደ ካይሮ ልከው ከከዲፋ ጋር ወዳጅነት መሠረቱ ። በኋላም አለቃ ብሩን ከመዚንጀር ጋር ወደ ካይሮ ልከው ወዳጅነታቸውን አጠናከሩ ።

ምኒልክ ከባላንጣቸው ጠላት ከግብፅ ጋር ወዳጅ ይሁኑ እንጂ ከዚያ በፊት ግብጾች የኢትዮጵያን ክፍል ቆርሰው ይዘው ነበር። በሰሜን በኩል ከአጤ ዮሐንስ ጋር እየተዋጉ ወሰን ቢገፉም በምሥራቅና በደቡብም ከኢትዮጵያ ቆርሰው ይዘው ነበር ለምሳሌ ንጉሥ ምኒልክ በ188 ዓ.ም. ሰኔ 10 ቀን ከልቼ ከተማቸው ለብጹ ኢስማኤል ፓሻ የጻፉት ደብዳቤ እንዲህ ይላል “...መልካም ሥራ ሕራትና ጥበብ ንግድም በአገሬ አገባለሁ ብዬ ዝምሬአለሁ” ዳግመኛም ከጎረቤቶቼና ከአውሮፓ ነገሥታት ወዳጆቼ ፍቅር መገናኘትን ውልን ላደርግ እፈልጋለሁ ። ይህም እስከ ባህር ድረስ መንገድን በመክፈት ነው። የርስዎ መንግሥት ምክር ለኔ ሥራ በርን የሚደፍን መሰለኝ "ጎረቤቶቼን ሊዋጉ የመጡ የርስዎ ወታደሮች በኢትዮጵያ ደቡብ በኩል አገሬን ተዋጉት። ዛሬም አላረፉም ። ከኒያ የተከፈሉት ታጁራንን ያዙት ። አውሳንም ጨውንም ያዙት ። የሸዋ መንግሥት የጋላን አገር ይዞ የነበረ አዳሎም ሐረርጌም በእርስዎ ወታደሮች እጅ ሆነ። ዛሬ ባጠገባችን ነው ። ሶስተኛ ጦር በነጭ አባይ መጥቶ ቢጋላ አገር ታየ ይሉናል ። በሐረርጌና በዘይላ የወጣው ክላይኛው ጦር ጋራ ጎራውጌ ላይ እንዲገናኙ ተቃጥረዋል ይባላል ። ይህም ምስጢር አይደለም። ጉራውጌውም የኔ ግዛት ነው ።

“አሁን ይህን ምን እንበለው « የወታደሮችዎ ሥራና የወዳጅነት ፍቅር የሚያሳይ የደብዳቤ ቃል የተካከለ አይመስለኝም ። እጅግ የሚያስፈራ ነገር ነው። በዚህም እጅግ አዝኛለሁ። ነገር ግን እርስዎ እኔን ወዳጅዎን አለ ብልሃት አለ ሥልጣን መጥተው ይወጉኛል አይመስለኝም አገሬ ድረስ መጥተው “ሊጌዜው ብቻ አሳዘነኝ እንጂ ። ነገር ግን ኢትዮጵያ በእናንተ ጦር መከበብን ማሳየት ይገባናል ።

“ዛሬ በባህረ ኤርትራ ያሉ በርሮች ፡ በሕንድ ውቅያኖስም ያሉ በርሮች ወደኛ ከጨርቅ በቀር ሌላ እንዳይመጣ ከለከሉ ። ነፍጥና ሳፋድ የወታደር መሣሪያ ሁሉ ለመጠባበቂያ የሚሆን ሁሉ በእውቅ ተከለከለ ።

“የግብጻውያን ጦር አገሩን ሁሉ ከበበው ። ጥቂት ቆይቶ አዋሽ ሊገቡ ነው ። ከኔ ግዛት ላይ ። ይህ የሆነ እንደሆነ የፈራራ ሁሉ ሁሉ ደረሰ። ... ለመንገዱ ለበሩ ሳንከለከል በታጁራን አውራጃ ያለ መሀከለኛው መንገድ በመሀል እንዲኖርልን ። የንግድም ዕቃ ሁሉ ይህ ይቅር ሳይባል ከወዲያ የሚመጣ ሁሉ ከዚህም የሚሄደው ሁሉ መሄድና መምጣት እንዳይከለከልብን በበሩ ሁሉ በመንገዱ በወታደሮችም እጅ እንዳይዝብን ። የኔ መልካም ፈቃድ መልካም ምኞት ማሰናከያ እንዳያገኝ ... ስለዚህ መልካም ፍሬ ከእርስዎ እንዲያገኝ ተስፋ አለኝ ...” የሚል ደብዳቤ ሲልኩ ማኅተማቸውም ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ የሚል ነበር ።

የኢትዮጵያ መሳፍንት በእንዲህ ዓይነቱ የሥልጣን ሽሚያ በሚራኩቱበት ወቅት የሐማሴን መኳንንት ከሐማሴን ግዛት እየቆረሰ ላኢጣሊያ ይሰጥና ይሸጥ ጀመር ።

የንጉሥ ምኒልክ መኳንንቶች በጌታቸው መበደል ምክንያት በተለይም ከአንባባ የተማረከው መሣሪያ በመመለሱ ይቆጩ ነበርና አንገብር እንደጋ እያሉ ንጉሥ ምኒልክን ይወተውቱ ጀመረ ። ምኒልክ ግን የመዋጋቱ ሀሳብ ቢኖራቸውም አጤ የሐንሰ ብዙውን መኳንንት በወዳጅነት ይዘውት ስለነበረ አቅማቸውን ገምተው መዋጋቱ እንደማያዋጣቸው አውቀው የመኳንንቶቻቸውን ምክር ሳይሰሙ ቆዩ ። አጤ የሐንሰ እንደሚያደርጉት ሁሉ ንጉሥ ምኒልክም አጤ የሐንሰ በወዳጅነት የያዙባቸውን መኳንንቶች ለማላቀቅ ይጥሩ ጀመር። በመጀመሪያም በኃይልነታቸው የታወቁትን የጎጃሙን ንጉሥ ተክለ ኃይማኖትን ከአጤ የሐንሰ ለማላቀቅ ሞከሩ ።

በ1880 ዓ.ም. የውጭ ጠላት በሁለት በኩል ኢትዮጵያን ከበበ። ባንደኛው በኩል ኢጣሊያኖች ሲሆኑ በሌላው በኩል ደግሞ ደርቡሾች ነበሩ ። አጤ የሐንሰም ታላቁን የኢጣሊያን ጦር ለመውጋት ወደ ሰሐጢ ሲሔዱ በጎንደር በኩል የመጣውን የደርቡሾ ጦር ደግሞ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወደ በጌምድር ሔደው እንዲጠባበቁ አዘዙባቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደታዘዙት ሠራዊታቸውን አስከትለው ወደ በጌምድር ሔደው በቀልት ከተባለ ቦታ ሆነው ይጠባበቁ ጀመር ።

የደርቡሾችም ጦር በዚያው ዘመን ደንቢያ ድረስ ገብቶ ጥር 10 ቀን ሣር ውሃ ከሚባል ሥፍራ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊት ጋር ጦርነት ገጠመ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊትም በመጀመሪያ ድል ካደረገ በኋላ እንደገና የደርቡሾ ጦር በርትቶ በመዋጋቱ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ሠራዊት ድል አደረገው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ከልጃቸው ከራስ በዛብህ ጋር በፈረስ አምልጠው በደንገል አድርገው ጎጃም ገቡ ። ሌላው ልጃቸው ደጃዝማች በለው ደግሞ ጳጳሱን አቡነ ሉቃስን ይዘው በፎገራ በኩል ሸሽተው ጎጃም ደረሱ ። በዚህ ትርምሱ በወጣ ጦርነት ከአባቴ አልለይም ብለው አብረው ዘምተው የነበሩት

የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሴት ልጅ ወይዘሮ ምንትዋብ በደርቡሾች ተወሰዱ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊትም አብዛኛው በሰይፍ እየታረደ ሲያልቅ የተረፈውም ሸሸ ። በሚሸሸው ላይም አባራሪው ደርቡሽ ሲደርስበት ሸሺው ከጣና ባህር እየገባ አለቀ ። በዚያ ጦርነት ደርቡሾች ስምንት ሺ ያህል ሰዎች ማረኩ ። ጐንደር ከተማ ገብተውም 47 አብያተ ክርስቲያናት አቃጠሉ ። ወደ ጐንደር በሚጓዙበት ጊዜም 200 ያህል ቤተ ክርስቲያን አቃጠለዋል ።

ይህ በሆነበት ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ ወሎ ውስጥ ነበሩ “...ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከደርቡሽ ጋር ተዋግተው ድል ሆነው ወደ አገራቸው ጐም ተመለሱ”” የሚል ወሬ ምኒልክ እንደሰሙ እንደገና ደርቡሽ ተመልሶ እንዳያጠቃ የካቲት 7 ቀን 1880 ከበሩ ሜዳ ተነስተው መጋቢት 1 ቀን ደብረ ታቦር ገቡ ። በደብረ ታቦር ከተማም ጥቂት ቀናት ቆይተው ወደ ጐንደር ተጓዙና አዘዘ ሲደርሱ ሚያዝያ 11 ቀን ሠራዊታቸውን በሙሉ አሰልፈው የተኩስ ትርኢት ተመለከቱ ። ምኒልክ ንጉሥ ከተባሉበት ጊዜ ጀምሮ ይህን ያህል ሰልፍ አላሳዩም ይባላል ። የደርቡሽ ሰላዮችም ይህን አይተው ለበላዮቻቸው ታላቅ ኃይል መምጣቱን አሳወቁ። ምኒልክም አምባጫራ ወርዶው የደርቡሽን መምጣት ሲጠባበቁ ደርቡሾች ፈርተው መተማን ከማጠናከር በስተቀር ወደ ኢትዮጵያ ግዛት ሳይገቡ ቀሩ ።

ንጉስ ምኒልክ አምባጫራ ሆነው ሲጠባበቁ አጤ ዮሐንስ ከሰሐጢ ጦርነት ተመልሰው መቀሌ ገብተው ነበርና “...የደርቡሽ መልክተኞች ጐንደር መጥተው ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ተገናኝተው በምስጢር ተነጋግረው ተመለሱ” የሚል ወሬ ተነገራቸው ። አጤ ዮሐንስ ይህን ሲሰሙ ተናደዱ ። “በኔ ላይ ከኢጣሊያኖች ጋር መዋዋሉ አልበቃው ብሎት እንደገና ደግሞ ከደርቡሾች ጋር መመሳጠር ከጀመረ የንጉስ ምኒልክ ሐሳብ ከኔ ጋር ለመጣላት ሳይሆን አይቀርም” ብለው “... ከእንግዲህ ወዲህ በመጣችሁበት መንገድ ወደ አገራችሁ ተመለሱ...” የሚል ደብዳቤ ለንጉሥ ምኒልክ ላኩባቸው።

ምኒልክ ይህ ደብዳቤ እንደደረሳቸው አጤ ዮሐንስ ለጠብ እንደ ፈለጉባቸው ገባቸው ። ወዲያውም መኳንንቱን ሰብስበው ደብዳቤውን ካሰነበቡ በኋላ በተደረገው ምክር አንዳንዶቹ እንደአዘዙን በመጣንበት በወሎ እንመለስ የሚል አሳብ አቀረቡ ። ምኒልክ ግን “በመጣሁበት መንገድ ስመለስ ገስግሰው መጥተው ቢቆዩኝ ሳይቆዩኝ እጅ ልነሳ? ያውም ለወቀሳ ለከሰሳ ። ይህስ የማይሆን ነገር ነው ። ብለው በዘዴ ተለማማጭነታቸውን ለማሳየት ጭምር “...እባክዎ ጃንሆይ በጐጃም አድርጌ ወደ ሸዋ እንድመለስ ይፈቀድልኝ” የሚል ደብዳቤ ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩ ።

አጤ ዮሐንስም ደብዳቤው እንደደረሳቸው መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው ተመክረበት ። በምክሩም “... በጐጃም አድርገው ወደሸዋ ለመመለስ ቁርጥ አሳብ አድርገው እንደሆነ በመጡበት ይመለሱ ብንላቸው አይመለሱልንም ። ብንገሰግስም አንደርስባቸውም ። በዚህምላይ ሠራዊታችን በሰሐጢ ዘመቻ ተጐድቷልና አንችላቸውም ። ስለዚህ በጐጃም እንዲሄዱ ቢፈቀድ ይሻላል...” ተብሎ ተመክረና በጐጃም ይሄዱ የሚል ፈቃድ ተጻፈላቸው

:: ለንጉስ ተክለ ሃይማኖትም “...ንጉስ ምኒልክ በጎጃም ሲያልፉ መንገድ አትከልክሉ :: ስንቅም ስጥ” የሚል ደብዳቤ ተላለፈላቸው ::

ንጉስ ምኒልክ እንደተፈቀደላቸው ተገዘው ጎጃም ሲደርሱ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት በቋፍ ነበሩና ምኒልክን ጠርጥረውና ፈርተው ሸሹ :: ምኒልክም በሰላም ለማለፍ መምጣታቸውን ከላኩባቸው በኋላ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት መጥተው ከምኒልክ ጋር በፍቅር ተነገሩ :: ምኒልክም ሆኑ ተክለ ሃይማኖት አጤ ዮሐንስን ለመጣል ወዳጅ መስለው ይተባበሩ እንጂ ውስጥ ውስጡን እርስ በራሳቸውም አይተማመኑም ነበር :: ለምሳሌ ጄኔራል ባራቲየሪ ለኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ፊብራሪ 3 ቀን 1895 በጻፈው ደብዳቤ “...ተክለ ሃይማኖት የምኒልክ የውስጥ ጠላት ነው” ብሏል ::

ምኒልክ ጎጃም እንደገቡ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት ታላቅ ግብር አዘጋጅተው ጋበዙ :: ግብሩ በሚበላበት አዳራሽ ውስጥ ከፍ ካለ ቦታ ላይ ሶስት ዙፋን ተዘርግቶ ነበር :: በአንደኛው ዙፋን ንጉስ ምኒልክ ሲቀመጡ በሌላው ደግሞ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት ተቀመጡ :: ከመሀላቸው ያለው ሶስተኛው ዙፋን ግን በጣም አምሮና አገረው የአጤ ዮሐንስ ዙፋን ነው ተብሎ ባደውን ተቀምጦ ነበር :: ለመሰንበቻውም ዙፋኖቹ በዚህ ሁኔታ ቆዩ ::

ምኒልክ በጎጃም ውስጥ በሚዘዋወሩበት ጊዜ በየደረሱበት ቦታ ሁሉ ሕዝቡ በሆታና በእልልታ እየተቀበለ አጤ መሆኛዎ ደረሰ እያለ ይዘፍንላቸው ነበር :: ሁለቱ ንጉሶች በአጤ ዮሐንስ ላይ ለማድረግ ያሰቡትን ነገር በምስጢር ተነጋግረው ሲጨርሱ ንጉስ ምኒልክ “.... ከደርቡሽ ጋር ስትዋጋ የጦር መሣሪያህ ተማርኩብሃልና ስለ እርጥባን ነው ::” ብለው ሁለት መድፎችና 250 ጠመንጃ ለንጉስ ተክለ ሃይማኖት ሰጡባቸው :: ንጉስ ተክለ ሃይማኖትም ለመሰነባበቻ ብለው ለንጉስ ምኒልክ ግብር አበሉ :: ግብሩ በሚበላበት አዳራሽ ውስጥ በፊት ከነበሩት ሶስት ዙፋኖች አንደኛው መሀል ያለው የአጤ ዮሐንስ ዙፋን የተባለው ተነስቶ የሁለቱ ዙፋኖች ብቻ ተቀምጠው በመታየታቸው የጎጃምና የሸዋ ሰው ነገር እንዳለበት አውቆ በጉዳዩ ተደነቀ :: ምኒልክም በግንቦት መጨረሻ እንጦጦ ገቡ ::

ሁለቱ ንጉሶች ያደረጉት ስምምነትም አጤ ዮሐንስ መጀመሪያ ወደ ጎጃም የዘመቱ እንደሆነ ንጉሥ ምኒልክ በቤጌምድር መጥተው በጀርባ ሊወጉ አጤ ዮሐንስ ወደ ሸዋ የዘመቱ እንደሆነ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በቤጌምድር መጥተው በጀርባ ሊወጉ ተማምነው ነበር :: በዚህ ምክር ተስማምተው ከተለያዩ በኋላ ለአጤ ዮሐንስ አንገብርም ብለው ግብር ሳይከፍሉ ቆዩ ::

ይህን ምክርና የክዳት አድማ አጤ ዮሐንስ ሲሰሙ ተናደዱ :: ከምኒልክ ይልቅ አቅማቸው ዝቅ ያለውን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ለይቶ ለመምታት ደርቡሽን እወጋለሁ በሚል ሰብብ በ1880 ዓ.ም. በክረምቱ በነሐሴ ወር አጤ ዮሐንስ ወደ ጎጃም ዘመቱ :: የአጤ ዮሐንስን መዝመት የሰሙት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ለጦርነት ይዘጋጁ ጀመር ::

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ስንቃቸውንና መሣሪያቸውን አዘጋጅተው በጅብላና በመተራ ካሉ ምሽጎች ገብተው ተቀመጡ ። የጌጃሙ ጳጳስ አቡነ ሉቃስም አስታርቃለሁ ብለው አጤ ዮሐንስ ወዳሉበት ጉሊት ሔዱ ። በዚያም በማስታረቁ ጉዳይ ሲጥሩ ከረሙ ። አጤ ዮሐንስ ግን ወደፊት መጥተው ጉዛምን ላይ ሠፈሩ ። መድፎቻቸውንም በጭምትና በማይ አፋፍ ላይ ጠመዱ ። ከዚያም ሆነው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ያሉበትን ምሽግ ለመስበር መድፎቹ ሲተኮሱ ጅብላን እያለፉ ይወድቁ ጀመር ። ቀላል መድፎች በቅርብ የሚመቱት ሲተኮሱም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ያሉበትን ምሽግ ገደሉን እየመቱ ይቀሩ ጀመር ። የንጉስ ተክለ ሃይማኖት የመድፍ ተኳሾች አለቃ የሆነው ባሻ አስናቀ ግን ጅብላ ሆኖ ጭምት ላይ ከተጠመደው መድፍ አስተካክሎ ሲተኮስ ጥይቱ በመድፉ አፍ ገብቶ መድፉን በመገልበጡ የአጤ ዮሐንስም መድፍ ተኳሽ ተገደለ ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወገንም የተሰለፉት ባላንበራስ ጊዮርጊስ የተባሉት ግሪካዊ ከአጤ ዮሐንስ ብዙ ሰዎችን ገደሉ ። ከዚህ በኋላ አጤ ዮሐንስ ጭምት ላይ ያላቸውን የጦር ሠፈር አነሱ ። ባሻ አስናቀ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ መድፍ የሠራ ኢትዮጵያዊ ነው ።

በዚህ የተናደዱት አጤ ዮሐንስም ጌጃም በሙሉ እንዲዘረፍ አዘዙ ። ወታደሩም ከዳር እስከ ዳር በጌጃም ተሰማርቶ ከብቱንም ሀብቱንም ዘረፈው ። ከብትዋ የተዘረፈባት አንዲት የጌጃም አልቃሽም

- “በላይኛው ጌታ በባልንጀራዎ ፥
- በቅዱስ ሚካኤል በጋሻ ጃግሬዎ ፤
- በጽላተ ሙሴ በነጭ አበዛዎ ፥
- ጌጃምን ይማሩት ፈሪም አንልዎ” ብላ ገጠመች ።

ጌጃም ከተዘረፈ በኋላ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የጌጃም መበደልና መዘረፍ አሳዝኖአቸው ከአጤ ዮሐንስ ጋር ተላልከው ታርቀው ገቡ ። እልልታም ደስታም ሆነ ። አጤ ዮሐንስም ከጠፋው በቀር የጌጃም ገንዘብ ይመለስ ብለው አዋጅ አናገሩ ። ከዚህ በኋላ አጤ ዮሐንስ ንጉሥ ምኒልክን ሊወጉ ወደሸዋ ጉዞ ጀመሩ ። ምኒልክም ከተክለ ሃይማኖት ቀጥሎ በትሩ እንደሚያርፍባቸው ያውቁ ነበርና ራስ ዳርጌን በሰላሌ በኩል ደጃች መኩንንን በግንደበረት በኩል ደጃች ወሌን በወሎ በኩል አሰልፈው የዮሐንስን መምጫ ይጠባበቁ ነበር ። የጌጃምን መዘረፍ ከሰሙ በኋላ ግን የሸዋም ሕዝብ የዚያ ዓይነት ዕድል እንዳያጋጥመው ከደብረ ሊባኖስና ከዙቃላ የተውጣጡ መነካሳትን “አስታርቁኝ” ሲሉ ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩዋቸው ። አጤ ዮሐንስም ምኒልክን ካስገበሩ በኋላ ወደ መተማ ሔዱ ።

አጤ ዮሐንስ ወደ ሸዋ መዝመታቸውን ቢተዉም የንጉሥ ምኒልክ ነገር ግራ ስላጋባቸው በምኒልክ አጎት በራስ ዳርጌ አማካይነት ነገሩ ሁሉ ተፈራርጦ ሰላም እንዲመሠረት በደብዳቤ ጉዳዩን ለመጨረስ አሰቡ ። ለመጀመሪያ ጊዜም ኅዳር 18 ቀን 1881 ዓ.ም የሚከተለውን ደብዳቤ ለራስ ዳርጌ ፃፉላቸው ።

ይድረስ ከራስ ዳርጌ ። እንዴት ሰነቡቱ ። እኔ ከሠራዊቱ ጋር እግዚአብሔር ይመስገን ደህና ነኝ ። 16 ዓመት ሙሉ በፍቅር ተጸምደን በሃይማኖት በምግባር አንድ ሆነን መንግሥታችንን አጽንተን እንኳን የኢትዮጵያ ሰው የወዲያ አገር ነገሥታት እንኳ እየቀኑብን ከእግዚአብሔር ከሰው ተስማምተን እስካሁን ተቀመጥነ ።

አሁን ዲያብሎስ ጸላኢ ሠናያት ነውና የአህዛብ መሳላቂያ ሊያደርገን ከሁለታችን ከወንድማማቾች መካከል እንዲህ ያለ ነቅ አገባብን ።

ደግሞ ዝምድናችን እንዲጸና እንድንበረታ ብዬ ምንም እግዚአብሔር ሊያሳፍረን ልጅ ከልጅ አጋባሁ ። ምክር መከርሁ ። ሃይማኖት አስተማርሁ ። ሥላሴ እንኳን የማያደርጉትን ከመንግሥቱ ከፍቼ ወንድሜን ለመንግሥት አበቃለሁ እንጂ እኔ በንጉሥ ክፉ ያደረግሁ አልመሰለኝም ነበር ።

አሁንም በትውልድ አባት ነዎ ። በዕድሜ ሽማግሌ ነዎ ። ሰይጣን ባልሆኑ ሰዎች አድርጎ ገር ሲያበላሽ እያዩ ምነው ዝም ይላሉ ። ምንም ፈቃዱ የእግዚአብሔር ስለሆነ እኔ አሃላፊ ነኝ ። አገሩን ኢትዮጵያ ሁሉ ከፍቼ ሰጥቼ ትግሬንና በጌምድርን ይገዙ ብቀመጥ በቤጌ ምድር ሹም ሽር ተደረገበት ። በትግሬም የንጉሥ ደብዳቤ አልመጣ እንደሆነ ነው እንጂ የመኳንንቱ ደብዳቤ በሀገሬም በሠፈሩም ያልመጣበት በመልእክት ያልተባበለ፣ ወርቅ ያልተቀበለ ሰው አይገኝም።

የመጣውንም ደብዳቤ ሎሌ ለጌታው ያየውን የሰማውን አይሰውርምና ከሰዎቹ እጅ ደብዳቤውን አግኝቼ ነው እንጂ ሳላገኘው በሐሰት አልጻፍኩም ።

እንግዲህ ግን ደርቡሽ ወጥቶ የክርስቲያን ደም ሲያፈስ ቤተ ክርስቲያን ቢተኩስ የዚህ ፍዳ ንጉሥ ምኒልክን ነው እንጂ እኔን አያገኘኝም ። ከልቤ እንኳ ብርቱ ምስጢር ቢኖር ከወንድማ ከንጉሥ ምኒልክ ሰውሬ የማስቀረው አልነበረኝም ። በፊትም አብረን ሳለን እኛ ተባበለ የትግሬ ጦር ሁሉ ሄደ ። አሁንም በኋላ አምባዲራ ወርዳችሁ ሳለ በደምቢያም በበጌምድርም ያለ ሁሉ ጀግናውም ደብተራውም ፈላሻውም ሴቱም የቀረ የለም ። እየተባበለ ከናንተ ጋራ ባንድ ሄደ።

ሳይጠፋኝ ይህን ሁሉ እየሰማሁ ዝም ብል በመጨረሻም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አባብሳችሁ አስከዳችሁት ። ስለ ከዳ ግን አገሩ ጠፋበት ፣ ተጐዳ እንጂ ። አሁን እግዚአብሔር ምህረት አውርዶ ታርቆ ገባ ።

ደግሞ እኔ የእግዚአብሔር የትህትና ደካማ ነኝ እንጂ የሰው ደካማ አይደለሁም ። የኔን አገር የሚገዛው የለም ።

ይህን ሁሉ እያደረገ እናንተንና እኔን ሰይጣን ሆኖ የሚያፋጅን መንግሥት ሊያፈርስ የሚጥር የአለሙን ሁሉ ቋንቋ ተምሮ የሰይጣናትን ቋንቋ ሲያጠና የሚኖር ነፍስ አባት አይሉት የሰው አገር ሰው በጌምድር መሸሻ ወርቆ የሚሉ መካር አበጅታችሁ የተንኩሉ ሁሉ ምንጭ እርሱ ነው እንጂ ከንጉሥም ከእናንተም ይህን ያህል ተንኩል እንደሌለ

አውቃለሁ ። አሁንም እኔ ግድ የለኝም። አስተውላችሁ ብትመክሩት ይሻላል ። ደብዳቤውንም እርስዎ አይተው ወደ ልጅዎ ወደ ንጉሥ ስደዱት ።

ተጽሐፈ በዳሞት ሠፈር አመ 17 ለጎዳር 15916 ዓመተ ምህረት

ይህን የአጤ ዮሐንስን ደብዳቤ ራስ ዳርጌ ባዩ ጊዜ ደንግጠው ሁኔታውን እንዲያውቁት ብቻ ሳይሆን በታዘዙት መሠረትም ለንጉሥ ምኒልክ አቀረቡት ። ምኒልክም ይህን ወቀሳ የመላበትን ደብዳቤ ካዩ በኋላ በራስ ዳርጌ በኩል ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩ ።

ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ።

ወደ ራስ ዳርጌ የመጣው የጃንሆይ ደብዳቤ ደረሰኝ ሰይጣናት በሰው አድረው በእኔና በጃንሆይ መካከል ንቁፅ ስለ አገቡብን ደብዳቤውን አይቼ እጅግ አዘንኩ ።

እኔም ከመሥጋቴ በቀር ከያዘሁት መንግሥት መንግሥት በላይ ሌላ መንግሥት ፈልጌ እንደሆነ ጃንሆይንም ጠልቼ የጃንሆይ መንግሥት እንዲናወጥ አድርጌ እንደሆነ እግዚአብሔር ምስክራ ነው ። ደግሞ እስካሁን በጃንሆይ ትእግሥት ሰጃንሆይ ልበ ጥሩነት ነው እንጂ ሠራዊቱም የሚያወራብኝ ብዙ ነው ። ፊት ደርቡሽን አመጡ ተብዬ ነበር ። ኋላም ኢጣሊያ ቢመጣ ይህንኑ አሉኝ ። እኔ ግን ይህንን ሁሉ ቢያወሩ ግድ የለም ከጦርነቱና ከሞቱ የተለየሁ እንደሆነ ያን ጊዜ ሁሉም ይታወቃል ብዬ ሠራዊቴን አስከትቼ ብመጣ ጃንሆይ ወደ ደርቡሽ አዘዙኝ ።

እኔም ደስ ብሎኝ እግዚአብሔር ኃይል ቢሰጠኝ የክርስቲያንን ደም እመልሳለሁ ብሞትም ሰማዕትነት እቀበላለሁ ብዬ ሄድሁ ። በእግዚአብሔር ቸርነት በጃንሆይ ሀብት ጠላታችን ሸሽቶ ቢሄድ ታርቀው ሄዱ እያለ ያወራል አሉ ።

ዳግመኛ ጃንሆይ ባዘዙልኝ ቃል ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልካም አድርጉ ቢቀበሉኝ ደስ ብሎኝ ክርስቲያን ለክርስቲያን ወንድም ለወንድሙ መርጠብ ይገባል መስሎኝ ሁለት መድፍ 250 ጠመንጃ ረጥቤው መጣሁ ። ይህ ነውር ሆኖብኝ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ያስከፋ የጎጃምን ያስጠፋ ንጉሥ ምኒልክ ናቸው ይሉኛል አሉ።

ደግሞ የጃንሆይ ደብዳቤ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አባብላችሁ አስከዳችሁት ይላል ።

ከእንግዲህ ወዲህ የዚህን ነገር ብናገር ሐሰት እንጂ እውነት አይመስልም ። ካልጠፋ መንገድ በጎጃም መምጣቴ ነው የሚያሳዝኝ

ነገሩንም እግዚአብሔር ባወቀ ይግለጻው ። እኔም ወይሰበክ ወንጌላ መንግሥተ ሰማያት ውስተ ኩሉ ዓለም ። ከመ ይኩን ሰምዓ ላዕላ ኩሉ አሕዛብ ያለው በጃንሆይ ጊዜ ሊደርስ

ሊፈጸም ነው ብዬ ሳለሁ የኛን አንድነት ሰይጣናት አፍርሰው የመሐመድ ቁራን በኢትዮጵያ ሊነገርበት ይሆን ብዬ አዝኘ ነበርሁ ። አሁንም የፈራሁበትን ነገር ከምህረትዎ ጋራ ላባታችን ለአቡነ ማቴዎስ ነግራለሁ ። ለራስ ዳርጌም ጽፎአለሁ ።

በታህሣሥ ፲፭ ቀን ፲፰፻፹፩ ዓመተ ምህረት ከእንጦጦ ከተማ ተጻፈ።

ንጉሥ ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ለአጤ ዮሐንስ እንዲያደርሱ ለራስ ዳርጌ ሰጡ ። ራስ ዳርጌም በፊት ለተጻፈላቸው ደብዳቤ ምላሹን ጽፈው ከንጉሥ ምኒልክ ደብዳቤ ጋር ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩት ራስ ዳርጌ ለአጤ ዮሐንስ የጻፉት ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው ።

“ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ

ንጉሥ ጽዮን ንጉሥ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ወደ እኔ የተላከው የጃንሆይ ደብዳቤ ደረሰልኝ ። እኔን ሽማግሌ አድርገው አስበው ስለላኩብኝ እግዚአብሔር በምህረት ልቡናው ያስብዎ ። ደብዳቤውንም እኔ አይቼ ወደ ንጉሥ ልክ ሰደድሁት።

ሰይጣን ባልሆኑ ሰዎች አድሮ ነገር ሲያበላሽ እያዩ ነው ምነው ዝም ይላሉ ብለው የላኩብኝም ነገሩን ማወቁ ጃንሆይ ጐጃምን ከረገጡ ወዲህ ነው እንጂ ከዚያ በፊት የሰማሁት ነገር አልነበረም ።

ነገር ግን የጃንሆይ ልብ ጥሩ ነውና ይህን ደብዳቤ ስለላኩብኝ እጅግ ደስ አለኝ ። ከንጉሥ ምኒልክ የመጣልኝን ማኅተም ነጻ የተንኮል የከፋት እንዳልሆነ ባየው ከንጉሥ ሳላስፈቅድ ጃንሆይ እንዲያዩት ብዬ ይኸው ሰድጄዋለሁ ።

አሁንም ጃንሆይ ደህንነት ምህረት ልማድዎ ነውና ከልብዎ ይማሩት ። መግባቱን ግን ሥጋት ከሆነበት ጃንሆይ የሰይጣንን ክንፍ ይስበሩት ።

ኋላም ነገሩ እየተመረመረ እንደዚህ ቀደሙ ፍቅርዎ ስቦት ቶሎ እንዲገባ አውቃለሁ ።

እግዚአብሔር ምክሩን ጥበቡን ይግለጽልዎ ።

የተላከ ከራስ ዳርጌ ከርስቶስ ጤና ይሰጥልኝ ብዬ እጅ እነሣለሁ ።

በታህሣሥ ፲፭ ቀን ፲፰፻፹፩ ዓመተ ምህረት ተጻፈ ።

እዚህ ደብዳቤ ላይ የምናየው የደብዳቤ አጻጻፍ ከአሁኑ አጻጻፍ የተለየ ሆኖ ይታያል ። ራስ ዳርጌ “የተላከ” ያሉት ስላምታም ያቀረቡት ከደብዳቤያቸው መጨረሻ ላይ ነው ። በድሮው ጊዜ አንድ የበታች ሰው በሥልጣን የበላዩ ለሆነ ሰው ደብዳቤ በሚጽፍበት ጊዜ ስላምታ የሚጽፈው ከደብዳቤው መጨረሻ ላይ እንጂ ከመነሻው አልነበረም ። አንድ በስልጣን የበላይ የሆነ ሰው ግን “የተላከ” የሚለውንና ስላምታውን ሁሉ የሚጽፈው ከደብዳቤው መጀመሪያ ላይ ነው ። ይህን ካነሳን ንጉሥ ምኒልክ ለአጤ ዮሐንስ በጻፉት

ቀደም ብለን ባነበብነው ደብዳቤያቸው ላይ “የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ” የሚለው ከደብዳቤው መጨረሻ መሆን ሲገባው ምኒልክ ግን ከመነሻው ላይ አድርገውታል ። ይህም የሚያሳየው ምኒልክ ንጉሠ ነገሥቱን መናቃቸውን ወይም ደግሞ በኩርፊያ ጠብ ፍለጋ መጻፋቸውን ነው ። ምኒልክ እንደ አጤ ዮሐንስ ሁሉ ንጉሠ ነገሥት ከሆኑ በኋላ ግን ማንም መኳንንት ወይም ከሥራቸው ያለንጉሥ “የተላከ” የሚለውንና ሰላምታውን ከደብዳቤው መጀመሪያ አድርጎ የፈለገው የለም ።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ምንም እንኳ አንዱ ለአንዱ አድራሻውን በትክክል አድርጎ ቢጽፍም በቀጥታ ለባለ አድራሻው ደብዳቤውን አይልኩም ነበር ። ሁለቱም የሚልኩት በራስ ዳርጌ በኩል ነበር ። ይህም በዚያን ዘመን በልቦናቸው የነበረውን ሀሳብ ባናውቅም አጤ ዮሐንስ ጉዳዩን ሲጀምሩ መጀመሪያ ለራስ ዳርጌ የላኩበት ምክንያት ራስ ዳርጌ የምኒልክ አገት ስለሆኑ በምኒልክና በእሳቸው መሃል ያለውን ጉዳይ እንዲያውቁት ለማድረግ ያሰቡ ይመስላል ። የደብዳቤውም አድራሻ ለራስ ዳርጌ ይሁን እንጂ ጥፋቱ የተዘረዘረው የምኒልክ ነው ። ይህንኑ ጥፋታቸውን እንዲያውቁትም በማለት ራስ ዳርጌ የተፈለገውን ደብዳቤ ካነበቡት በኋላ ለምኒልክ እንዲሰጡ አጤ ዮሐንስ አዘዋል ።

ንጉሥ ምኒልክ ለዚያ ለተፈጸመው የወቀሳ ደብዳቤ መልስ ሲሰጡ ምንም እንኳ አድራሻው ለአጤ ዮሐንስ ቢሆንም ደብዳቤው የተሰጠው ለራስ ዳርጌ ነበር ። ምኒልክ በቀጥታ ለምን ለአጤ ዮሐንስ አላኩም? ብዙ ትንተና ሊኖረው ይችላል ።

አሁን በመጨረሻው ላይ ያነበብናቸው የንጉሥ ምኒልክና የራስ ዳርጌ ደብዳቤዎች ለአጤ ዮሐንስ ከደረሱ በኋላ አጤ ዮሐንስ ለምኒልክ መልስ መፃፋቸውን ትተው እንደ መጀመሪያው ጊዜ ተበድያለሁ የሚሉበትን ሁሉ አሰባስበው ደብዳቤው በደረሳቸው ማግስት የፃፉት ለራስ ዳርጌ ብቻ ነው ። ምናልባትም ምኒልክ ነገሩን በምስጢር ደብቀው ይይዙታል በማለት ወይም ደግሞ ራስ ዳርጌ በሁለቱ መካከል እማኝ ወይም ዳኛ እንዲሆኑ አሰበው ይሆን ይሆናል ። ለሁሉም ነገር አጤ ዮሐንስ ለራስ ዳርጌ የጣፉት ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው ።

“መልእክት ዘሥዩም እግዚአብሔር ዮሐንስ

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከራስ ዳርጌ ።

እንዴት ሰነበቱ ። እኔ ከሠራዊቱ ጋር እግዚአብሔር ይመስገን ደህና ነኝ ። እመ ፲፭ ለታህሣሥ የተጻፈውም ደብዳቤ ደረሰልኝ ። ኢጣሊያ የመምጣቱ ወሬ የመጣልኝ በሐረርጌ በደጃዝማች መኩንን በኩል ነው ። ኢጣሊያን ንጉሥ ምኒልክ አመጡት እያለ በደጅ ይጫወት እንደሆነ እንጂ በፊቱ ደፍሮ እንዲህ ያለ ነገር የሚናገር የለም ። ከዚያ በኋላም መምጣቱ ከታወቀ ወዲያ ፡ ጃንሆይ የጦሩ እለት እንዳልለይ ያድርጉኝ የሚል የንጉሥ ቃል በአቡነ ማቴዎስ መጣልኝ ። እሺ ብዬ ወደ ንጉሥ ላኩኝ ።

ከዚያ ወዲያ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ድል ሆኖ ነበርና ዳግመኛ ሕዝበ ክርስቲያኑን ደርቡሽ ወጥቶ ይፈጀዋል ብዬ ቢያሳዝነኝ በእግዚአብሔር ፈቃድ ለኢጣሊያው እኛ እንበቃዋለን አምባጫራ ላይ ሆኖ እርሱን መጠበቅ ይሻላል ብዬ ወደ ንጉሥ ላክሁኝ ። ይህም ሆነ አልቀረም ። በምጥዋም በመተማም ያለውን ጠላታችንን እግዚአብሔር አሳፈረው ።

ንጉሥ ምኒልክ ከደርቡሽ ጋራ ተላልከዋል ብለው የደምቢያና የቤንምድር ሰዎች ይጫወቱ እንደሆነ እንጂ ከእኔ መኳንንቶች አፍ እንዲህ ያለ ነገር አይወጣም ። እኔም መቅደላ እክርማለሁ ብዬ ሳለሁ ደርቡሽ መጣ ቢሉኝ ክርስቲያኑን ይፈጀዋል ብዬ ወደ በጌምድር ወርጄ አዋራ ገደል ሰፍሬ ሳለሁ ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አሰረው ከድተዋል ተማምለዋል ። ወደ ኢጣሊያም እኛና እናንተ አንድ ነን ብለው ጽፈው ፡ አትመው ሰደዋል ። ጃንሆይ ነገሥታቱ ከድተዋቸዋል ። በወዲያውም ደርቡሽ መጥቶባቸዋል ። እንግዲህ ምን ኃይል አላቸው እያሉ ኢጣሊያኖች ይሳለቁበናል የሚሉ ወሬ ሰማሁኝ ። በዚህ ምክንያት ጐጃም ተሻገርሁ ።

በእኔም በድሃውም ኃጢአት እንደሆነ አይታወቅም አገሩን ሳጠፋው ከረምሁ ። ኋላም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ታርቆ ገባ ። ከገባ ወዲህ ይህንኑ ቃል እውነት ጽፋችሁ ልካችኋል ወይ ብዬ ብጠይቀው አዎ ልከናል አለኝ ። መከዳቱንስ እውነት ተማምላችሁ ከድታችሁኛል ወይ ብለው ከጃንሆይ ጋራ ውጊያ አልዋጋም ብያለሁ እንጂ መሀላውንስ እሺ ብዬ ምያለሁ ብሎ ነገረኝ ። ከዚያ ወዲያ ግን ወደ እርስዎ ደብዳቤ የፃፍሁ ከዚህ የተነሣ ነው ።

የመተማመኑ ነገር ግን እኔ አልከዳሁ መሀላ አላፈረስሁ አፍርሼ እንደሆን ክርስቲያን አልባልም ። ዳግመኛ የምንተማመነው የፊቱን ማን አፍርሶት ነው ። በእኔም ፡ በንጉሥም ፈርሶ እንደሆነ ከዚህ ከእኔ ጋር ብዙ መኳንንት በወዲያም ብዙ መኳንንት አሉና በያሉበት ሆነው መርምረው እገሌ ከድቷል እገሌ መሀላውን አፍርሰዋል ይበሉኑ ። ከዚያ ወዲያም ወደ ቁም ነገራችን እንሄዳለን ።

ተጽሐፈ በዳሞት ሠፈር ። አመ 17 ለታህሣሥ በ1759፡፡፡ 9.ም

ራስ ዳርጌ

ራስ ዳርጌም ይህን ደብዳቤ ካነበቡ በኋላ ለንጉሥ ምኒልክ አቅርበውላቸው ነበርና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በመካከላቸው የነበረውን ምሥጢር ለአጤ ዮሐንስ በማውጣታቸው ስለተናደዱ እርሳቸውም በበኩላቸው የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ምሥጢር እያወጡ ጽፈው ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለአጤ ዮሐንስ ላኩላቸው ።

“ይድረስ ከሥዩም እግዚአብሔር ዮሐንስ ።

ንጉሠ ጸዮን ። ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እውነት ልትከዱኝ ተማምላችሁ ኑርዋልን ወደ ኢጣሊያስ ልካችሁ ኑርዋልን ብዬ ብጠይቀው ከጃንሆይ ጋራ አልዋጋም ብያለሁ እንጂ መሀላውንስ ተማምያለሁ አለኝ የሚል አገኘሁ ። መከዳቱን ከድቻለሁ መዋጋትን ግን አልዋጋም ማለት ይህ ስንፍና ነው እንጂ መቼ ትህትና ነው ። ነገሩም ሀሰት መሆኑ በዚህ ይታወቃል ።

መሀላ ተማምለን ነበር ወደ ኢጣሊያ ተላልከን ነበር ያለውን ግን አሁን እኔ ብናገር እውነት አይመስልም ። ነገር ግን አልቦ ክዱን ዘኢያስተርኢ ። ወአልቦ ጎቡዕ ዘኢይትከሠት እንዳለ እግዚአብሔር ይግለጠው ። እኔ ግን የማልሁት መሀላ እንደዚህ ብዬ ነው ።

ካምባጫራ ተነሥቼ ፎገራ ስደርስ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፫ መነኮሳት ላከብኝ ። የመጣችሁበት ነገሩ ምንድነው ብዬ ብጠይቃቸው ባገሬ ላይ ሊመጡብኝ ነውና ንጉሥን አስታምኑልኝ ብለዋል ብለው ቢነግሩኝ ፡ ቀድሞ ጃንሆይ አማምለው አገዛዝተው አስታርቀውናል ።አሁን ደግሞ ከጠረጠረኝ መጥቶ አይገናኘኝ እንጂ ቢሻው አምባው ይግባ ፡ አለዚያም ከፈቀደው ቦታ ይቀመጥ ። እኔ ጃንሆይ ባዘዙኝ መንገዴን እሄዳለሁ ብዬ ለጊዜው ተቆጣሁ ። በኋላ ግን ነገሩ ይህ አይደለም የማጫውትዎት ብርቱ ምሥጢር አለኝ ። ይህንን ለሰው እንዳያወጡብኝ አስታምኑልኝ ያሉት ስለዚህ ነው ቢሉኝ ለዚህም ምን ከፋኝ ብዬ ታመንሁ ። ወዲያው ጐጃም ገባሁ ።

ከርሱ ከተገናኘን በኋላ ምን ጠርጥረኸኝ ነው ማል ተገዘት ብለህ መነኮሳት የላክህብኝ ብዬ ጠየቅሁት ። ራስ አርአያ ሥላሴ ደጃቸ ሥዩምን ይዞ እንደሰጠ እኔንም ጃንሆይ ይይዙት ብለዎ እንደሆነ ብዬ ነው የሠጋሁት አለኝ ።

በምን ምክንያት ምን አጠፋህና እንደዚህ ያለ ነገር ይደረጋል ይህስ እውነት አይመስለኝም አልሁት ።

እርስዎ ኢጣሊያን እመጡ ተብሎ ታምተዋል ። እኔንም የኢጣሊያ መንግሥትና የጐጃም መንግሥት አንድ ነው ብለህ ጽፈህል ብለው ጠልተውኛል ። ከገባንም ሁለታችንንም አይተውንም ይይዙናል አለኝ ።

ይህ በምን ይታወቃል ብለው አሁን መጥተው ጎጃም ይከርማሉ ። እኔም ከዚያ ከድንጋዬ ገብቼ እምታለሁ እንጂ አልገባም አለኝ ። ሰይጣናት በፍቅር ይቀናሉ የኛን አንድነት ለመለየት ነው እንጂ ጃንሆይስ እንዲህ ያለ ነገር አያደርጉም ።

አሁንም ወደ ጎጃም የመጡ እንደሆነ ነገሩ ተገልጦ እንዲምሩህ እንድትታረቅ ወደ ጃንሆይ ደብዳቤ እልክልሃለሁ ብየው መጣሁ ።

ወዲያው ደግሞ ንጉሥ ምኒልክ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መድፍሩ ብዙ ነፍጥ ሰጥተው ተማምለው መጡ ተብዬ ይህን ጃንሆይ ሰምተው ራስ አሉላ በሰሜን በኩል ተጓዙ ጃንሆይ መምጣታቸው ነውና ይጠንቀቁ ብሎ እዚያው ያለ ወዳጄ ላከብኝ።

ወዲያው ደግሞ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለኔም ነግሮኛል ጃንሆይ ተናደው አገርዎን እንዳያጠፉት ብዬ ወደ ጃንሆይ ላክሁ ።

የዚህም ምላሽ ይልቅስ በእኛ በሁለታችን ሰይጣን አይግባብነ ። እግዚአብሔር እንደሞቱትና እንዳሉት አድርጎ አይለያየን ። ባገሩም ጥፋት እግዚአብሔር በፈረደው ይፍረድ የሚል ደብዳቤ መጣልኝ ።

እንዲህ መታረቁ ላይቀር ሰይጣን አበርዳለሁ አስታርቃለሁ ብዬ ብልክ የኔ ቃል ሳይሰላልኝ ቀረ ። ከዚያ ወዲያ ግን የሆነ ያልሆነውን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጻፍሁለት ።

በታህሣሥ በ፳ ቀን በ፲፰፻፷፩ ዓ.ም በእንጦጦ ከተማ ተጻፈ ።

ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በአጤ ዮሐንስ ላይ የሰሩት ሥራ ምንም ለየራሳቸው ጥቅም ቢሆን በመካከላቸው ጽኑ መሀላ መደረጉን ሁለቱም ወገኖች አምነዋል ። እነኚህን ደብዳቤዎች የሚያነበው የዛሬ አንባቢ ጉዳዩ ሁሉ በተራ ሰዎች መሀል የሚደረግ አሉባልታ ይመስላል ። ግን የምንረዳው አንድ ነገር አለ ። በዚያ ዘመን ንጉሠ ነገሥቱና ሁለቱ ንጉሶች ሶስቱም እርስ በራሳቸው ይፈራሩ እንደነበረ ነው ። አጤ ዮሐንስ ሁለቱንም ሸረው ሌላ ለመሾም ሙሉ ሥልጣን እያላቸው በደብዳቤ በመነጋገር እርቅ መፈለጋቸው ምኒልክም ሆኑ ተክለ ሃይማኖት በቂ ኃይል ያላቸው አስፈሪ ንጉሶች እንደነበሩ እንረዳለን ። ሌላው ነገር ደግሞ አሁን አንዱ ያንዱን ጉድ ወይም ውጥን ወይም ሚስጥር እያወጣ ለንጉሠ ነገሥቱ ይናገር እንጂ ሁለቱ ንጉሶች በዮሐንስ ላይ ማደማቸው ግልጽ ነው ። የአጤ ዮሐንስም ጥረት ሁለቱን አጣልቶ ለማለያየት መሆኑን ባሉባልታው ወሬ ማወቅ እንችላለን ። ምኒልክ እንደገና ተበድያለሁ የሚሉበትን ከደብዳቤው የረሱትን ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ቃል ጽፈው በራስ ዳርጌ በኩል ለአጤ ዮሐንስ ላኩ ።

“ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ’
ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ”
የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ ።

ዳግመኛ የምንተማመን የፊቱን ማን አፍርሶት ነው በኔም በንጉሥም ፈርሶ እንደሆነ ከዚህም ከእኔ ጋራ ብዙ መኳንንት ከወዲያም ከሸዋ ብዙ መኳንንት አሉ ። በያሉበት ሆነው መርምረው እገሌ ከድቷል እገሌ አፍርሷል ይበሉኑ የሚል ቃል አገኘሁ ። ነገር ግን መጀመሪያ የተማመን ጊዜ ካልተገናኘን ወሎን እወስዳለሁ የተገናኘን እንደሆነ ግን ለሌላ ሰው አልሰጥም አሉኝ ።

እኔም ከጃንሆይ የምገባ ነኝ ብዬ ለሰዎቼ ባማክራቸው ከገባንም ከበሽሎ ወዲህ ላለ አገራችን አስታምነን እንግባ ቢሉኝ ለእጄ ብቻ ይታመኑልኝ እንጂ ከገባሁስ አጼ ቴዎድሮስ ሳይሞቱ ጀምሮ ያቀናሁትን አገሬን ወሎን ይነሱኛል ብዬ አልጠረጥርም አላምልም ብዬ ገባሁ ።

ጃንሆይም በተናገሩት ቃል ከበሽሎ ወዲህ ሰጥቼህላሁ ብለው አዋጅ ነግረውልኝ ደስ ብሎኝ ተቀምጬ ሳለሁ ወዲያው ደግሞ ራስ ሚካኤል ከፋኝ አለ ፡ ወረሃመኑን ልቀቁለት አሉኝ ለቀቅሁ ።

ደግሞ የማኖርበት ስፍራ ሳላጣ ጃንሆይን በማመኔ ደጃች መሸሻን ሳይንት ላይ ባሥር ፈትተው ወሰዱብኝ ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አገሬ ላይ መጥቶ ቢወጋኝ እግዚአብሔር ረድቶኝ እርሱንም መኳንንቱንም ይገቡ ብገባ ነፍጡን መልሰለት አሉኝ ። እሺ ብዬ መለሰሁ ። ደግሞ ወዲያው ወሎን ለኔ አደርገዋለሁ ሐዋርያ እሆንበታለሁና ልቀቅልኝ ቢሉኝ ለራስ ሚካኤል የሰጡብኝ እንደሆነ ይከፋኛል እንጂ ለጃንሆይማ ከሆነ እሺ ብዬ ለቀቅሁ ። ኋላ ግን ለራስ አርአያ ሥላሴ ቢሰጡት ጥጃ ጠባ ከሆድ ገባ እንዲሉ ለልጅ ከሆነ ብዬ ደስ አለኝ ። ወዲያው አይሰጡብኝ ላልሁት ለራስ ሚካኤል መልሰው ቢሰጡት እየኖረ ፍቅር እየተጨመረ ይሄዳል እንጂ ይገድላልን ብዬ በዚህ ከፋኝ ።

እምነትና ፍቅር ፈረሰብኝ አለሁ እንጂ መሐላና ግዝትስ ፈረሰብኝ አላልሁም ። ባገሬም እኔ ባልገባ ተማምኜበት አልቆ ነበር ። ኋላ ግን ፍቅር እጨምራለሁ ወሎንም አገኛለሁ ብዬ ገባሁ ። አሁን ግን ቢቀርብኝ በቀድሞው ውሌ አለሁ ማለቴ ስለዚህ ነው ።

እኔስ ለጃንሆይ ሸማግሌ ምን አስፈልገዎኝ። ይህን ደብዳቤ በብሩህ ልብናዎ ተመልክተው ይህ ያስከፋዋል ይህ አያስከፋውም ብለው ጃንሆይ ይፍረዱ ። ደግሞ ይህን ሁሉ መጻፌ የመድፈሬ አይደለም ። ጃንሆይ ከፈቀደልኝ ብዬ ነው እንጂ

በጥር ፲ ቀን ፲፰፻፷፩ ዓ.ም. እንጦጦ ከተማ ተጻፈ ።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ እርቀ ሰላም ለማውረድ የመወቃቀሻ ደብዳቤዎቻቸውን ይላላኩ እንጂ በመሀከላቸው ልባዊ የሆነ ፍቅርና ሰላም አልተገኘም ። ራስ ዳርጌም ቢሆኑ ለወንድማቸው ልጅ ለምኒልክ ማገዛቸው ባይቀርም በአጤ ዮሐንስ አድራጎት ከሚናደዱት የሸዋ መኳንንት አንዱ መሆናቸው ግልፅ ነው ። በዚህ ምክንያት ደብዳቤ አመላላሽ ሆነው ቀሩ እንጂ አጤ ዮሐንስ እንዳመኑዋቸው ምኒልክንም ቢሆን ተቆጥተው አጤ ዮሐንስንም ቢሆን መክረው በመሀላቸው ወዳጅነት ሊፈጥሩ ይችሉ ነበር ።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ እነኚህን ደብዳቤዎች በሚጻጻፉበት ጊዜ በኋላ ንግሥት የሆኑት ወይዘሮ ዘውዲቱ ምንም እንኳን ባላቸው የአጤ ዮሐንስ ልጅ ራስ አርአያ ሥላሴ ቢሞቱም የሚኖሩት ከዚያው ከአጤ ዮሐንስ ዘንድ ነበር ። የሁለቱን ማለት የሚቻል ባላቸው አባት አጤ ዮሐንስና ወላጅ አባታቸው ንጉሥ ምኒልክ የሚጻጻፉትን ደብዳቤ እየሰሙ ያዘኑ ነበርና አንድ ቀን “ባሌ ራስ አርአያ ባይሞቱ ጃንሆይና አባቴ ሳይታረቁ አይቀሩም ነበር” ብለው ተናገሩ ። አጤ ዮሐንስም ይህን ነገር ሲሰሙ ራስ አርአያ እንደሞቱበት ቀን መኳንንቱ ሁሉ ተሰብስቦ ትልቅ ለቅሶ ተለቀሰ ይባላል ። አጤ ዮሐንስም ወይዘሮ ዘውዲቱን ከፍ ባለ ማዕረግ አሳጅቦው ወደ አባታቸው ወደ ንጉሥ ምኒልክ ላኩባቸው ። ከዚያ በፊት ግን እንደ መያዣ አድርገዋቸው ነበር ይባላል ።

ከንጉሥነት ወደ ንጉሠ ነገሥትነት

ደጃዝማች ምኒልክ ከመቅደላ ከወጡ በኋላ የአጤ ቴዎድሮስ አስተዳደር እየተበላሸ ሄደ ። በፊትም ቢሆን ቴዎድሮስ የዋዛ ሰው አልነበሩምና ምኒልክ ከኩዱ በኋላ ግን በብስጭት ምክንያት የኃይልና የጭክና ሥራቸው እየባሰበት ሄደ ። ቴዎድሮስ አንድ ቀን አዲስ ከመጡት ከሊቀ ጳጳሱ ከአቡነ ቄርሎስ ጋር ሲጫወቱ “... አባቴ በሀገርዎ ሳሉ የኔን ወሬ ይሰሙ ኖርዋልን” ብለው ጠየቁቸው ። እርሳቸውም “ቸርነህ ጀግና ነህ ይሉሃል ። ነገር ግን የሾመውን የሸለመውን ያስራል ይገድላል ይቆርጣል ይሉሃል” አሉባቸው ። አጤ ቴዎድሮስም ሲመልሱ “በሽፍትነቱ በረሃ ለበረሃ ስሄድ መነኩሴ አገኘሁ ። ያም መነኩሴ ትነግሳለህ ነገር ግን ያሳደግኸው ሰው ከቤትህ የወጣ ዕለት መንግሥትህ ያጥራል ብሎ ነገረኝ ። ይህን የማደርገው ስለዚህ ነው” አሉባቸው ። አቡነ ቄርሎስም እግዚአብሔር የሚያነግሰውን ሸፍኖ ይጠብቀዋል እንጂ አንተ መቼ ታገኘዋለህ ። ደግሞስ ሄሮድስ ያን ሁሉ ሕፃናት በከንቱ አስፈጃቸው እንጂ ክርስቶስን አገኘውን” አሉባቸው ።

ምኒልክ ሸዋ ከገቡ በኋላ ነሐሴ 16 ቀን 1857 ዓ.ም. ራሳቸውን ንጉሥ ብለው ነገሡ ። ጉልበታቸው እየጠና ሲሄድም “ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት” የሚል ማኅተም አዘጋጅተው ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት አሰኙ ። ይህ ሁሉ እንዲያው በሥልጣናቸው ያደረጉት እንጂ የበላዮቻቸው በፊትም አጤ ቴዎድሮስ በኋላም አጤ ተክለ ጊዮርጊስ አላዕደቁላቸውም ወይም አልሾሙባቸውም ነበር ። በአጤ ዮሐንስ ዘመን መንግሥትም ቢሆን ትልቁ ጠብ ምኒልክ ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት በማለታቸው ነበር ።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ በብዙ አማላጆች ከታረቁ በኋላ አጤ ዮሐንስ መጋቢት 18 ቀን 1870 ዓ.ም. የምኒልክን ንጉሥነት አፅድቀው ዘውድ ሰጧቸው ። ይህንንም በአጤ ዮሐንስ የተሰጣቸውን የንጉሥነት ማዕረግ በይፋ ለማሳወቅ የዚያን ጊዜ ዋና ከተማቸው

ከነበረው ልቼ ሲገቡ ሥርዓተ መንግሥት ለማድረስና ግብር ለማብላት አስበው እንዲዘጋጅ አዘዙ ።

የግብር ማብያው አዳራሽና ግብሩ ከተዘጋጀ በኋላ ጥቅምት 3 ቀን 1871 ዓ.ም. ቅዳሜ ማታ ምኒልክ ከልቼ ወደ ደብረ ብርሃን ሔዱ። የደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተክርስቲያን ካህናትም ማህሌት ቁመው አደሩ ። ሲነጋም ምኒልክ ልብስ መንግሥታቸውን ለብሰው መምህር ገብረ ሥላሴና መምህር ግርማ ሥላሴ በተዘጋጀው ዙፋን ላይ አስቀመጧቸው ። ምኒልክ ከዙፋናቸው ላይ ከተቀመጡ በኋላ ዘውድ ተደፋላቸው ።

ዘውዱ ከተደፋላቸው በኋላ ሊቀመኳስ አጥናፍ ሰገድ ካባ ላንቃ ለብሰው ራስ ገብና የራስ ወርቅ አስረው ከቤተ ክርስቲያን ወጡ ። በወርቅ መረሸት ያጌጠች በቅሎ ከቤተ ክርስቲያኑ ደጃፍ ስትቀርብ ምኒልክ ከበቅሎዋ ላይ ወጥተው በግራና በቀኝ ሰይፍ መዝዘው በያዙ መኳንንት ታጅቦው ጉዞ ጀመሩ ። እጅግ በጣም በደመቀ አጀብ ታጅቦውም ከከተማቸው ልቼ ገቡ ።

ልቼ ገብተው አዳራሹ ውስጥ ከተዘጋጀው ዙፋን ላይ ሲቀመጡ ከውጭ የተጠመደው መድፍ 22 ጊዜ ተተኮሰ ። ከመድፍ ተኮሰጋርም ሠራዊቱ ሁሉ ጠመንጃውን በመተኮስ በዓሉን እጅግ አደመቀው ። ጥቅምት 4 ቀን ሙሉ የግብር ቀን ሆኖ ዋለ ። ከዚያን ቀንጀምሮ ለብዙ ቀናት ግብር ሲበላ ከረመ ።

አጤ የሐንሰ ለንጉሥ ምኒልክ ዘውድ ከሰጡቸውና የሸዋን ንጉሥነት ካደቁላቸው ከ 11 ዓመት በኋላ አጤ የሐንሰ ሞቱ ። እስከዚህ ጊዜ ምኒልክ በራሳቸው ንጉሥነት 13 ዓመት በአጤ የሐንሰ የንጉሥነት ሹመት 11 ዓመት በጠቅላላው 24 ዓመት በንጉሥነት ሸዋን ሲያስተዳድሩ ቆይተዋል ። ግዛታቸው ስሙ ሸዋ ይሁን እንጂ በምሥራቅ እስከ ሐረርጌ በሌላውም አቅጣጫ እስከ ወለጋና ከፋ ድረስ ነበር ። አጤ የሐንሰ ከሞቱ በኋላ መጋቢት 29 ቀን 1881 ዓ ም ወሎ ውስጥ ቦሩ ሜዳ ላይ እንዳሉ “ገዥህ እኔ ነኝና ባለህ እርጋ” ብለው አዋጅ አስነገሩ ።

አጤ የሐንሰ የሞቱት በሕመም ሳይሆን በጦርነት ላይ ነው "ባጭሩ ሁኔታውን ለማስረዳት ያህል ደርቡሾች እንደገና ገንደርን ለመውረር ይዘጋጃሉ የሚል ወሬ ለአጤ የሐንሰ መጣላቸው ። እሳቸውም ደርቡሾች ሳይመጡ መተማ ድረስ ወርደው ለመምታት ወደ መተማ ጉዞ ጀመሩ ። አገው ምድርን አልፈው ወደ ደንቢያ ወርደው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና ደርቡሾች ከተዋገቡት ሣር ውሃ ከተባለው ቦታ ሲደርሱ በዚያ የወደቀውን የሰው አጥንት ብዛት አይተው ደርቡሾች በሠሩት ሥራ በጣም አዘኑ ።

ከዚያም በግስጋሴ ወደ መተማ ተጓዙ ። የዚያን ጊዜ የአጤ የሐንሰ ሃሳብ መጀመሪያ መተማ ላይ ያለውን ደርቡሽ ከመቱ በኋላ እስከ አምዳርማን ድረስ ሔደው ጠላታቸውን ለመደምሰስ ነበር ። አብረዋቸው ትልቁ ራስ አርአያ ቤትወደድ ገብረ መስቀል ራስ ሚካኤል ራስ ኃይለ ማርያም ራስ አሉላ ራስ መንገሻ ራስ ሐገሰና ሌሎችም ነበሩ ። የዘመተው

ሠራዊታቸው ቁጥር እስከ 150.000 ይደርስ ነበር ። ከዚያም ሠራዊት መሀል ሃያው ሺ ፈረሰኛ ነበር ። ይህ የአጤ ዮሐንስ ዘመቻም አምዱርማን ሲሰማ ታላቅ ድንጋጤን ፈጠረ።

ባሁኑ ጊዜ በደርቡሾች በኩል የድሮ አዝማቻቸው ሐምዳን አቡ አንጃ ሞቶ በሱ ቦታ ዘኩ ቶማል የተባለ ተተክትዋል ። እሱም የጦር አለቆቹን ሰብሶሶ “... ጠላቶቻችንን እንዴት ሆነን እንቆያቸው? በውጭ ወይስ በቅጥር ውስጥ ሆነን ብንቆያቸው ይሻላል...” ብሎ ምክር ጠየቀ ” ከተሰብሳቢዎቹ አንዱ ቃዲ አህመድ የሚባለው “...በማዳ ተሰልፈን የቆየናቸው እንደሆነ ሐበሾች ፈረሰኞች ስለሆኑ አንችላቸውም ። ስለዚህ ምሽጋችን ውስጥ ሆነን ብንቆያቸው ይሻላል...” የሚል ሃሳብ አቅርቦ ሁሉም በዚህ ሐሳብ ተስማሙ ። በኢትዮጵያና በደርቡሾች መሀል ስላለው ጠብና መነሻ ወደፊት አሳትመዋለሁ ባልኩት ባጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ውስጥ እገልጠዋለሁ ።

ዜኩ ሠራዊቱን አስቆጥሮ 85.000 ወታደር እንዳለ ተረጋገጠ ። ይህም ብዛት እንደማይበቃ ተገምቶ በየገበያውና በየመንደሩ አዋጅ ነጋሪ ሰዶ ነጋዴውም ሆነ ገበሬው በአዋጅ እንዲሰበሰብ አደረገ ። የተሰበሰበውንም ገበሬና ነጋዴ መሣሪያ እየሰጠ ለጦርነት አሰለፈው ። ወደ ከሊፋ አብደላም መልክተኛ ልኮ “... እዘንልኝ ። ረዳትም ስደድልኝ ። ወደ አበሾች ሰላይ ልኬ ነበርና ብዛታቸው እንደሰማይ ኮከብ እንደ ባህር አሸዋ ነው ። ሲጓዙም ከብዛታቸው የተነሳ የምድሩ ትቢያ እንደደመና ሆኖ ጠሀይን ይከልላታል ብሎ ነገረኝ ። በዚህም ላይ ደግሞ አበሾች ካርቱም ድረስ ይመጣሉ ። ፈረሶቻቸውም እስከ አንገታቸው ድረስ በሰው ደም እየተነኩሩ በነጭ አባይ ዳር በበቀለው ዛፍ ይታሰራሉ” የሚባል ትንቢት አለና ይህ ሁሉ ያስፈራኛል ...” በማለት ላከ ።

አጤ ዮሐንስ ጀግናና አስፈሪ የሆነ ሠራዊታቸውን እየመሩ በየካቲት ወር ማለቂያ ላይ መተማ ደረሱ ። እንደደረሱም ለደርቡሾች ጦር አዛዥ ለዜኩ “... መጣሁብህ ተዘጋጅተህ ቆየኝ ። እንደ ሌባ በድንገት መጣብኝ እንዳትለኝ ። የመጣሁትም የክርስቲያኖችን ደም ለመበቀል ነው ።...” ብለው ላኩበት ። ይህ ከሆነ በኋላ ሁለቱም ወገኖች የጦር ዝግጅታቸውን አሟልተው ጨረሱ ።

መጋቢት 1 ቀን 1881 ዓ.ም. ጦርነቱ መተማ ላይ ተጀመረ ። ጦርነቱ እንደተጀመረ ከሠራዊቱ ብዛት የተነሳ አባራው እንደደመና ሆኖ ሰውና ሰው ለመተያየት እስቲያቅት አስቸግሮ ነበር ይባላል ። ደርቡሾቹ ጠንክረው ከተዋጉ በኋላ የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ባንድ በኩል ምሽጉን ጥሶ ከመተማ ከእስላሞቹ ከተማ ገባ ። ከዚያም የከተማውን ሕዝብ አስወጥተው ከተማውን በእሳት አቃጠሉት ። በዚህ ታላቅ ውጊያ የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ጨርሶ ድል ለማድረግ ጥቂት ሲቀረው አጤ ዮሐንስ በጥይት ተመቱ ። የአጤ ዮሐንስም በጥይት መመታት ወሬው ተዛምቶ ከሠራዊታቸው መሀል ተዳረሰ ። በዚህ ጊዜ ውጊያው ተገላበጠና አባራሪ የነበረው የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ሸሺ ሸሺ የነበረው ደርቡሽ በተራው አባራሪ ሆነ ።

አጤ ዮሐንስም ክፋኛ ቆሰለው ነበርና አልጋ ወራሻቸውን ለመናዘዝ አስበው የወንድማቸውን የደጃዝማች ጉግሣን ልጅ ራስ ኃይለ ማርያምን አልጋወራሽ ለማድረግ ጳጳሱንና እጨጌውን ሌሎችንም በአጠገባቸው ያሉትን መኳንንት አሰባስበው “ኃይለማርያምን ጥሩት” አሉ ። “በጦርነት ስለቆሰሉ ለመምጣት አይችሉም” አሏቸው ። ቆሰለ ያሉት ቢሞት ነው ብለው አጤ ዮሐንስ በጣም አዘኑ ። ወዲያውም “ወንድሙን ራስ መንገሻን ጥሩልኝ” ብለው ተጠርተው ሲቀርቡ “እኔ የሞትሁ እንደሆነ አልጋ ወራሹ ልጄ ራስ መንገሻ ነውና ለርሱ ተገዙ” ብለው ተናዘዙ ። በማግስቱም አረፉ ። መኳንንቱም ያጤ ዮሐንስን ሬሳ በሣጥን ከተው ወደ አትባራ ሸሹ ።

ደርቡሾችም በጦሩ ዕለት ወዲያውኑ በጦሩ ሜዳ ላይ የወደቀውን የኢትዮጵያውያንን የጦር አለቆች ራስ እየቆረጡ ለከለፋ ኦብደላ የምሥራች እያሉ ላኩለት ። በማግስቱም ኢትዮጵያኖቹ ተመልሰው ይወጥናል በማለት ፈርተው ምሽጋቸውን በሚያጠናክሩበት ጊዜ ወደ ኢትዮጵያውያን ሠፈር የተላከው ሰላይ ወደ ወገኖቹ ሲመለስ “... ፊታቸውን ወደ አትባራ ወንዝ አድርገው ይሸሻሉ እንጂ አንድ መኰንን እንኳ ተዳፍሮ ወደኛ ወገን ፊቱን ያዘረ የለም ...” ብሎ ተናገረ ። ይህን የሰማው የጦሩ አዛዥ ዜኩ ሠራዊቱን በሙሉ ሰብስቦ በፈረስና በግመል እየጋለቡ ኢትዮጵያውያኖችን ተከታተሉዋቸው ።

የአጤ ዮሐንስን ሬሳ ይዘው የሚሸሹት መኳንንት መጋቢት 3 ቀን አትባራ ወንዝ አጠገብ ሠፈር አድርገው ሳሉ የደርቡሽ ጦር በድንገት ደርሶ ተዋጋቸው ። የአጤ ዮሐንስ ወታደሮችና መኳንንቶችም ሬሳው ካለበት ድንኳን ዙሪያ ሆነው የጌታችንን ሬሳ አናስማርከም ብለው በታላቅ ጀግንነት ተዋጉ ።

የደርቡሾች አስተሳሰብ አጤ ዮሐንስን ለመማረክ ነበርና በድንኳኑ በር ላይ በተደረገው ውጊያ ከሁለቱም ወገን የሚወድቀው ሠራዊት ሬሳው በሬሳ ላይ ተከመረ ። ከኢትዮጵያውያን መኳንንትም ትልቁ ራስ አርአያ ፡ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ደጃች ተድላ ብላታ ገብረ ማርያም ፤ አዛዥ ወንድም ሁነኝ አዛዥ ላዕከ ድራግ መምህር ዘሚካኤል መምህር ወልደ አረጋዊ መምህር ከንፈ ኪሩብ ቄሰ ገበዝ ሰላማና ሌሎቹም ሬሳቸው እየተነባበረ በድንኳኑ በር ላይ ወደቀ ።

ይህ ሁሉ እልቂት ከተፈፀመ በኋላ ደርቡሾች ድንኳኑ ውስጥ ገቡ ። እንደገቡም ተሸቀዳድመው ከሣጥኑ ዘንድ ሔዱ ። ሣጥኑ በሰም ተደፍኖ ስለነበር ገንዘብ ያለበት ሣጥን መስሏቸው ለመዘረፍ ነበር ። ቶሎ ብለው በሽሚያ ቢከፍቱት ከውስጡ ያለው ሬሳ እንጂ ገንዘብ አልነበረም ። በዚያው በድንኳኑ ደጅ ከተማረከው አንዱን ሰው ቢጠይቁት “የአጤ ዮሐንስ ሬሳ ነው” አላቸው ። ሬሳውን በያዘው ሣጥን አጠገብ በብራና የተጻፈ ልባሱ (ገበታው) በባህር አረብና በወርቅ የተለበጠ አራቱ ወንጌል የዕለት የሣምንት የወርና የዓመት ቁጥር የሚቆጥር የወርቅ ሰዓት ፤ ትልቅ የሩቅ ማያ መንጥር ፤ በፈርጥ ያጌጠ መስቀልና ሌሎችም ዕቃዎች ተገኝተው ወሰዱዋቸው ።

ከፊሳው ላይ ያጤ ዮሐንስን ጭንቅላት ቆርጠው ለከሊፋ አብዱላሂ የምሥራች ብለው ላኩለት ። ከሊፋ አብዱላሂም የተላከለትን የአጤ ዮሐንስን ጭንቅላት ባየ ጊዜ በጣም ተደስተ ። ወዲያውኑ መለከት እንዲነፋ አዝዞ ሕዝቡ ሲሰበሰብ የምሥራች ተነገረው ። ከሶስት ቀናት በኋላ የአጤ ዮሐንስ ጭንቅላት በእንጨት ላይ ተሰክቶ በጣም ጆርባ ላይና በሰው ሽክም እየሆነ ገበያ ለገበያና መንደር ለመንደር እየዞረ ለሕዝቡ ሲታይ ከረመ ።

አጤ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥትነታቸውን እንዳገኙ ብዙ ተቀናቃኝ አልተነሳባቸውም ። ግሼ አምባ ላይ ያጤ ዮሐንስን የጦር መሣሪያ ይጠብቁ የነበሩት “የንጉስ ዕቃ ለንጉስ ነውና ይረከቡን” ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ ። ምኒልክም ደጃች ወልዴን ተረካቢ አቶ ወልደ ተክሌን የአምባው ጠባቂ አድርገው ከነበሩበት ከወሎ ወደ ሸዋ ጉዞአቸውን ጀመሩ ። ሐይቅ ሲደርሱ ደጃች ወሌን ራስ ብለው ከጨጨሆ በላይ ያለውን የየጁን ግዛት የበጌምድርንና የደንቢያን ቆራጭነት (የበላይነት) ሰጡዋቸው ። ለብሩ የዋግን ሹምነት ለዣንጥራር አስፋው አምባሰልን ፤ ለራስ ወልደ ሥላሴ ሰሜንን አደላድለው ግዛት ሰጡዋቸው ።

ከወሎ ወደሸዋ በሚጓዙበት ጊዜ ቋና ሲደርሱ ግንቦት 27 ቀን የጐጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ገቡላቸው ። ምኒልክም የቀድሞውን ቂጣቸውን ትተው 41 ጊዜ መድፍ አስተኩሰው በደስታ ተቀበሉዋቸው ። በነበራቸው የቀድሞ ግዛታቸው ላይም ከፋን ጨመሩላቸው ። ደጃዝማች ነጋሽና ሌሎችም እየመጡ እጅ እየነሱ ተገብርነታቸውን ገለጡ ። የአጤ ቴዎድሮስ ልጅ ራስ መሸሻም ሲገቡላቸው የደንቢያን ግዛት ሰጧቸው ። የገባውን መኳንንት ሁሉ የያዘውን አገር እየመረቁለትና ግዛት ላነሰውም ግዛት እየጨመሩ ሁሉንም አስደስተው እንጦጦ ከተማቸው ገቡ ። የትግራይ መኳንንት ግን ራስ መንገሻን እናነግሳለን ብለው አንገባም አሉ ። ምኒልክም ከመኳንንቶቻቸው ጋር ተማክረው እነራስ መንገሻን ከማስገበራቸው በፊት ሥርዓተ ንግሥ እንዲፈጽሙ ተደረገ ።

ለመንገስ በተነሱበት ጊዜ ጳጳሳቱ አቡነ ማቴዎስና አቡነ ጴጥሮስ በኔ እጅ ይነግሳሉ እየተባባሉ ተጣሉ ። አቡነ ጴጥሮስ የአጤ ዮሐንስ ጳጳስ ሲሆኑ አቡነ ማቴዎስ ደግሞ የንጉሥ ምኒልክ ጳጳስ ናቸው ። አቡነ ጴጥሮስ “ቀድሞም የንጉሠ ነገሥቱ ጳጳስ እኔ ነኝና ምኒልክ የንጉሠ ነገሥትነት ዘውድ መድፋት የሚገባቸው በኔ እጅ ነው” ሲሉ አቡነ ማቴዎስ ደግሞ “የንጉሠ ነገሥቱ ዕጣ ወደኔ ከደረሰ ምኒልክን የማነግስ እኔ ነኝ” በማለት ተጣሉ ። ምኒልክም ራሳቸው የፈለጉትን ጳጳስ መርጠው መንገስ ሲችሉ በሃይማኖት ጉዳይ ላለመግባትና ሰላማዊ መፍትሔ ለመፈለግ ወደ እስክንድሪያው ሊቀ ጳጳስ ወደ አቡነ ቄርሎስ ደብዳቤ ጽፈው ውሳኔ እንዲሰጡላቸው ጠየቁ ። የእስክንድሪያው ሊቀ ጳጳስም “..... ንጉሠ ነገሥትነቱ በእግዚአብሔር ፈቃድ ወደ አባ ማቴዎስ ዕጣ ከሄደ መቀባቱ ለአባ ማቴዎስ ይገባል” ብለው ላኩ ።

የንግሡ በዓል በ1882 ዓ.ም. ጥቅምት 25 ቀን በአዲስ አበባ እንዲሆን ተወሰነ ። ምኒልክም በዋዜማው ጥቅምት 24 ቀን ከእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ሄደው አደሩ ። ለሊቱኑ ሥርዓተ ንግሡ ተጀምሮ ዘጠኝ ሰዓት ሲሆን ጳጳሱ የወርቅ ሰይፍ ባርከው

አስታጠቁዋቸው ። ከዚያም በወርቅ ሽቦ የታሸቡ ሁለት ጦሮች አስያዙዋቸው ። ቀጥለው የወርቅ ዘንግ ሰጡዋቸው ። ይህ ሁሉ ከሆነ በኋላ ቅብጦ መንግሥቱን ቀብተው የወርቁን ዘውድ ጳጳሱ ደፉላቸው ። ከዚህ በኋላ ቅዳሴው ተጀምሮ ረፋዱ ገደማ ላይ አለቀ ።

የቅዳሴው ሥርዓት ከተፈጸመ በኋላ አጤ ምኒልክ በውጭ አገር በእውቅ በአምስት ሺ ብር የተሠራ ካባቸውን ለብሰው ፤ ባለወርቅ ጥላ ተይዘላቸው ዘውዳቸውን ደፍተው የወርቅ ዘንግ ይዘው ፤ የወርቅ ጫማ አድርገው ካህናቱ ከፊትና ከኋላ እያጠኑ በራሶችና ደጃዝማቶች ታጅብው ከቤተክርስቲያኑ ብቅ አሉ ። እጅግ በጣም በዝቶ የተሰበሰበው ሕዝብም የዘምባባ ዝንጣፊ እየያዘ “ሺህ ዓመት ያንግስም” እያለ ደስታውን በእልልታና በሁካታ ገለጠ ።

ከቤተ ክርስቲያኑ ውጭ ለሕዝብ እንዲታዩ ከተዘጋጀላቸው ማረፊያ አልጋ ላይ ቁጭ ሲሉ “ከእንግዲህ ንጉሥ እኔ ነኝ” ብለው ተናገሩ ። ወዲያውም “ዕዳ ያለብህ ነፃ ብየሃለሁ ። በዱር በገደልም ያለህ ምሬሃለሁ ግባ” የሚል አዋጅ ተነገረ ። አቡነ ማቴዎስም “ለንጉሠ ነገሥቱ ለምኒልክ ያልረዳ ከፈቃዱ የወጣ አውግዣለሁ” ብለው እወገዙ ።

አጤ ምኒልክ በአልጋቸው ላይ ጥቂት ጊዜ ተቀምጠው ለሕዝቡ ከታዩ በኋላ በቅሎዎች በሐር ለኮ ተስበው ቀረቡ ። በወርቅ ዘቦ ኮርቻ ፡ በወርቅ መረሸት እስከ ጉልበቷ የተሸፈነችው በቅሎ ተነጥሎ ስትቀርብላቸው ልብስ ተጋርዶላቸው ካልጋ ተነስተው ከበቅሎ ሲወጡ እምቢልታና መለከት ተነፋ ።

ግምጃ ቀሚስ የለበሱ በወርቅ ዘቦ ያጌጡ ለምድ የደረቡ ግራና ቀኝ ሆነው የዝንብ መከላከያ ጭራ ይዘው ወርቀዘቦ ቀሚስ የለበሱ ቀይ ከፈይ ለምድ የደረቡ ሰዎች ደግሞ ሰይፍ ይዘው ግራና ቀኝ ሲሄዱ ከእነሱ እልፍ ብለው ደግሞ በወርቅ ዘቦ ለምድ አጊጠው ራስ ወርቅ ያሠሩ ራሶች በወርቅ የተለበደ ጋሻና ጠመንጃ ይዘው ሁለቱ ሊቀመኳሶች ሊቀመኳስ አባተና ሊቀ መኳስ አድነው ቀይ ቀሚስ ለብሰው ካባ ላንቃ ደርበው ከምኒልክ ፊትና ኋላ ከፊተኛው ሊቀመኳስ ፊት ደግሞ ሊጋባው ባለወርቅ ቀሚስ ለብሰው የወርቅ ለምድ ደርበው የንጉሠ ነገሥቱን የወርቅ ዘንግ ይዘው ይጓዙ ነበር ። በዚህ ሁሉ ዙርያ ደግሞ የሚያማምር የቤተ ክህነት ልብስ የለበሱ መነኮሳት ማጠንት ያጥናሉ ። እንዲህ ባለ አጅብ ታጅብው እልልታውን በሚያቀልጠው ሕዝብ መሀል እያለፉ ከቤተመንግሥታቸው ገቡ ።

ከቤተ መንግሥታቸው ውስጥ ከተዘጋጀው የግብር ማብሊያ ዳስ ገብተው ከተዘጋጀላቸው ዙፋን ላይ ሲቀመጡ 101 ጊዜ መድፍ ተተኮሰ ። ከመድፍቹ መተኮስ ጋርም ጠቅላላው ሠራዊት የያዘውን ጠመንጃ በተኮሰ ጊዜ የጭሱ ብዛት እንደ ደመና ሆነ ። ከዚህ በኋላ የግብር ማብላቱ ሥርዓት ተጀምሮ እሁድ እስከ እኩለ ለሊት ድረስ ግብሩ ተበላ ። በመንግሥቱ ሰኞም እንደዚሁ ሲበላ ዋለ አጤ ምኒልክ በነገሡ በሰሰተኛው ቀን ማክሰኞ ዕለት እቴጌ ጣይቱ ሥርዓተ ንግሥ አድርገው ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ ዘውዱን ከአጤ ምኒልክ እጅ ተቀብለው ደፉላቸው ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ከማንኛውም የኢትዮጵያ ነገሥታት የተለየ የሚያደርጋቸው አንድ የንግሥ ነገር አለ ። ማንኛውም ንጉሥ በሚነግስበት ጊዜ የበሬት ስሙን ለውጦ ሲነግስ ምኒልክ ግን ስማቸውን ሳይለውጡ በዚያው በምኒልክ ነገሡ ።

አጤ ምኒልክ የንጉሠ ነገሥት ዘውድ ጭነው ኢትዮጵያን መያዛቸውን ከተረዱት በኋላ ሕዝቡ በአጤ ዮሐንስ ዘመን የሚጠላውንና በግዴታ የተቀበለውን ነገር ሁሉ በአዋጅ በመሻር የመወደጃ መንገዳቸውን አበጁ ።

ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደጻፉት “ኛ. አጤ ዮሐንስ የተጠሉበት ዋና ነገር ባልተማሩ መነኮሳት ምክር እየተመሩ እስላሙን ፈላሻውን አረመኔውን ሳይማር እንዲያው በግድ ተጠመቅና ክርስቲያን ሁን እያሉ አዋጅ በመንገራቸውና አንጠመቅም ክርስቲያንም አንሆንም ያሉትን በሞትም በስደትም በእሥራትም በልዩ ልዩ መከራና ሥቃይም በመቅጣታቸው ነበር ። አጤ ምኒልክ ግን ተምሮ በፈቃዱ ተጠምቆ ክርስቲያን ካልሆነ በቀር እንደ አባቱ ሃይማኖት እንዲኖር እንጂ በግድ እንዳይጠመቅ አደረጉለት ።

2ኛ. አጤ ዮሐንስ የተጠሉበት ዋና ነገር ማንም ሰው በመሬቱ ላይ ትንባሆ እንዳይዘራና እንዳይጠጣ አዋጅ በማናገራቸውና በመሬቱ የዘራ መሬቱን ይነቀል ። ባፉም የጎረቤት ከንፈሩን ይቆረጥ ። ሱረትም በአፍንጫው የጠጣ አፍንጫውን ይፎነን በማለታቸው ነበር ።

“አጤ ምኒልክ ግን ትምባሆ መጠጣት እንደ ጠላ እንደ ጠጅ ልማድ ነው እንጂ በመጽሐፍ የተከለከለ በነፍስም የሚያስኩንን አለመሆኑን አውቀው በትምባሆ ነገር ሰው ሁሉ እንደ ልማዱ እንዲኖር አደረጉለት ።

“3ኛ. አጤ ዮሐንስ የተጠሉበት ዋና ነገር ካንዱ አገር ወደ አንዱ አገር ሲዘዋወሩ ለወታደራቸው ሁሉ ነፃነት እየሰጡ በየባላገሩ ቤት ተሰሪ እየሆነ እየገባ የባላገሩን እንጀራውን ፣ ወጡን ፣ ጠላውን ፣ ሥጋውን ይህንም የመሰለውን ሁሉ በግድ እንዲወስድበት ስለአደረጉ ነበር ። አንዳንዴም የባላገሩን ሚስት በግድ እየያዘ በባልዋ ፊት ያስነውራት ነበር ይባላል ። አጤ ምኒልክ ግን ወታደር በቤትህ አይግባ ብለው አዋጅ ነገሩለት” ብለዋል ።

ምኒልክ ይህን የመሳሰለውንና ሌላም አዋጅ እያወጁ አብዛኛው የኢትዮጵያ ክፍል አሜን ብሎ ቢቀበላቸውም ትግሬዎች ግን በአጤ ዮሐንስ ሞት ምክንያት በመሀላቸውም በወራሽነት በተነሳው ብጥብጥ ለምኒልክ አንገብርም ብለው ተለዩ ። አጤ ዮሐንስ በመተማ ጦርነት ሰብብ ሲገቡ ወራሻቸውን ራስ መንገሻን አድርገው ተናዘው ነበር ። ይህ ኑዛዜ ገና ከመታወጁ በፊትም የትግሬ መኳንንት ከመተማ ጦርነት ሲመለስ እርስ በርስ በሀሳብ ተለያይቶ ነበር ። ምክንያቱም አጤ ዮሐንስ ከሚቹ ከልዑል ራስ አርአያ ሥላሴ በቀር ልጅ አልነበራቸውምና የወንድሞቻቸው ልጆች ማለት የደጃች ጉግሣ መርጫ ልጅ ራስ መንገሻ ፣ የደጃች ማሩ መርጫ ልጅ ደጃች መሸሻ የትልቅ ራስ አርአያ ልጅ ደጃች ቦጋለ አልጋ ወራሽ እንሆናለን በማለት ገና አስቀድሞኑ እርስ በራሳቸው ይቀናኑ ስለነበር ነው ።

አጤ ዮሐንስ ከመተማው ጦርነትም በፊት ራስ መንገሻ ጉግሣን ከሁሉ አስበልጠው ይወዱ ስለነበር አልጋ ወራሽ መንገሻ ነው እያሉ ይናገሩ ነበር ። ይህን የሚያውቁ መኳንንት አጤ ዮሐንስ ሳይሞቱ ከሞቱም በኋላ ወደ ራስ መንገሻ ወገን ሲሆኑ አንዳንዶቹ ደግሞ ወደሌሎች እየሆኑ ተከፋፍለው ነበር ። ከመተማ ጦርነት መልስም ላይ የነበረው ጉዞ በመለያየቱ ምክንያት የኩርፊያና የተነጣጠለ ጉዞ ነበር ።

ይህንንም ሁኔታ ለማጥፋትና ሠራዊቱን ለአንድ አላማ የተሰለፈ ለማድረግ ጳጳሱ አቡነ ጴጥሮስ እጨጌ ቴዎፍሎስ ራስ ሐገብ ራስ ሚካኤልና ፊታውራሪ ለውጤ እነዚህን የመሳሰሉት ሁሉ በአንድነት ተሰብስበው “የእነዚህ የጃንሆይ ዘመዶች አኳኋን እጅግ የሚያሰጋ ነው ። ራስ ወልደ ሥላሴ ከልጃቸው ከደጃች ነጋሽ ጋር በሰሜን ሆነው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በገጃም ሆነው ንጉሥ ምኒልክ በወሎ ሆነው ይጠባበቁናል በዚህ ላይ ደግሞ በመካከላችን ስምምነት ካልተገኘ ወደ ሀገራችን ለመግባት እንኳ መቸገራችን አይቀርምና የአጤ ዮሐንስን የኑዛዜ ቃል በአዋጅ ብናስታውቅ ይሻላል ብለው ተማከሩ

ከዚህ በኋላ ሕዝቡንም መኳንንቱንም ሰብስበው በአዋጅ የራስ መንገሻን አልጋ ወራሽነት ተናገሩ ። የአዋጁን ቃል ደጃች ቦጋለና ደጃች መሸሻ አልተቀበሉም ። ያልተቀበሉበትም ምክንያት ለአጤ ዮሐንስ ሁሉም እኩል የሆነ ዝምድና አላቸው ። ሁሉም የአጤ ዮሐንስ የወንድም ልጆች ናቸው ። አጤ ዮሐንስ ዙፋናቸውን የሚወርስ በሕይወት ያለ ልጅ የላቸውም ። ስለዚህ “... በወንድም ልጅነት ከሆነ ሁላችንም እኩል ነንና አገራችን ከገባን በኋላ እግዚአብሔር ለሚሰጠው ይሰጠዋል” እያሉ ልብሳቸውን በአፍንጫቸው ላይ እያደረጉና እያገረመረሙ ወደ ሠፈራቸው ተመለሱ ።

በአጤ ዮሐንስ ወራሽ በራስ መንገሻ በኩል እንዲህ ያለ የመለያየት ጥንስስ በመነሳቱ ለአጤ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት መሆን መንገድ ከፈተ ። የአጤ ዮሐንስን መኳንንት መለያየት ያወቀው ሌላው መኳንንትም ከሁሉ የተሻለ ኃይል ላላቸው ለምኒልክ ተገዢነቱን አምኖ ተቀበለ ። ከትግራይ መኳንንትም ቢሆን በራስ መንገሻ አልጋ ወራሽነት የከፋቸው ሁሉ የጠላቱ ጠላት ወዳጅ ነው እንደሚባለው መንገሻን ለመጉዳት ከምኒልክ ጋር እየሆኑ ያሴሩ ጀመር ። ራስ መንገሻም ከትግራይ መኳንንት ተከፍሎ ከምኒልክ ጋር ማበሩን እንዳይ ምኒልክን የሚገጥሙበትን ለመፈለግ ከውጭ እርዳታ ለማግኘት ሲሉ ከኢጣሊያ መንግስት ጋር ተወዳጁ ። ኢጣሊያኖቻችንም ከዚህ በፊት በአጤ ዮሐንስና በንጉሥ ምኒልክ መሀል እየገቡ በነገረ ሰሪነት ያጣሉ እንደነበሩት ሁሉ አሁን ደግሞ በአጤ ምኒልክና በራስ መንገሻ መሀል ገብተው ለማጣላትና አለያይተው ለማዳከም ነገር ይሠሩ ጀመር ።

ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር መስማማታቸውን ምኒልክ እንዳወቁ እሳቸውም ከሌሎች ኤርፓውያን መንግሥታት ጋር ለመወዳጀት አቀዱ ። የኤርፓ መንግሥታት ሁሉ የኢጣሊያም መንግሥት ጭምር ምኒልክ በሙሉ ኢትዮጵያ ላይ መንገሣቸውን እንዲያውቁላቸው በነገሱ ባሙቱ ቃሉ ተመሳሳይ የሆነ ደብዳቤ ለሁሉም ጻፉ ። ይህም ደብዳቤ የሚከተለው ሲሆን ያገኘሁትን ባለማህተሙን ለማውጣት ያህል ደብዳቤው ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የተፃፈ ነው ።

ይህም ኢትዮጵያን ለመጥቀም ወይም ምኒልክን በእውነተኛው መንገድ ለመደገፍ ብለው ሳይሆን ከፈረንሳይ ከኢጣሊያና ከእንግሊዝ መንግሥታት ጋር ቁርሾና ጥላቻ ስላላቸው ነበር ። ኢጣሊያና እንግሊዝ ፈረንሳይም ጭምር ቢቻል አንዳቸው መላ ኢትዮጵያን ለመያዝ ባይቻል ግን ዙርያውን የያዙትን መሬት እያስፋፉ እያንዳንዳቸው ኢትዮጵያን ለመካፈል አሳብ ስለነበራቸው በየፊናቸው በምኒልክ ላይ ሴረኞችን ያበረታቱ ጀመር ።

ሌሎቹ መንግሥታት ያስነሱባቸው ሴረኞች እምብዛም የማይገቡ ነበሩ ። ኢጣሊያ ግን ቀደም ብዬ እንዳልኩት ራስ መንገሻን በመያዝ ጎይለኛ ባላጋራ በምኒልክ ላይ ቀስቀሰች ። ባለፉት ገጾች በተገለጠው መሠረት በአጤ ምኒልክና በራስ መንገሻ መሀል ጠብ መነሳቱን ያዩት ኢጣሊያኖች “... ከኢጣሊያ መንግሥት አንድ ነገር ቢፈልጉ በምጥዋ ወደ ሚኖረው አገር ገዢ እየፋ ቢያስታውቁ ለማግኘት ይችላሉ...” የሚል ደብዳቤ ከኢጣሊያ ንጉሥ ከግርማዊ ኡምቤርቶ ለራስ መንገሻ መጣላቸው ። ራስ መንገሻም ይህ ደብዳቤ ከደረሳቸው በኋላ ከኢጣሊያ ጋር ወዳጅነታቸውን አጠናክረው አንድ የወዳጅነትና የፍቅር ውል ለመዋወል ኢጣሊያኖችን ጠየቁ ። የአሥመራው ገዥ ጀኔራል ጋንዶልፊ የራስ መንገሻን ጥያቄ በሰማ ጊዜ ወዲያው ከወሰናቸው መረብ ድረስ ተገናኝተው ጉዳዩን እንዲጨርሱ ተስማምተው ሁለቱም በቀጠሮው መረብ ከወሰኑ ላይ ተገናኙ ። ማንኛውንም ነገር በቃል ከተነጋገሩ በኋላ ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ውል ተፃፏል ተፈራረሙ ።

1ኛ. ውል የኢጣሊያ መንግሥት ራስ መንገሻን የሚጠላ ጠላቱ ነው ። ራስ መንገሻን የሚወድ ወዳጁ ነው ። ራስ መንገሻን ይወደዋል ፤ ያከብረዋል ። የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ልጅ እንደመሆኑም ያውቀዋል ። ራስ መንገሻን የሚያሳዝን ትንሽ ነገር ስንኳ ምንም እንዳያደርግ ምሏል ።

2ኛ. ውል ራስ መንገሻ የኢጣሊያን መንግሥት የሚጠላ ጠላቱ ነው ። የኢጣሊያን መንግሥት የሚወድ ወዳጁ ነው ። የኢጣሊያን መንግሥት ይወደዋልና ያከብረዋል ። የኢጣሊያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን እንደመሆኑ ያውቀዋል ። የኢጣልያን መንግሥት የሚያሳዝን ትንሽ ነገር ስንኳ እንዳያደርግ ምሏል ።

3ኛ. ውል ከእንግዲህ ወዲህ በትግሬ ሰዎችና በኢጣሊያ ሰዎች መካከል ሰላምና ፍቅር ሆንዋል ። ከዚህ በቀር ሌላ የሚዋወሉበት ነገር የለም ።

መረብ ላይ ኅዳር ፳፱ ቀን ፲፰፻፷፬ ዓ.ም.

ራስ መንገሻ

ይህን ውል በሚዋወቡበት ጊዜ አጤ ምኒልክ ደሴ ነበሩ ። ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ ጋር መዋዋላቸውን አጤ ምኒልክ እንደሰሙ ደሴ ድረስ መጥተህ እንገናኝ ብለው ለራስ መንገሻ ላኩባቸው ። ራስ መንገሻ ለጊዜው እሺ እመጣለሁ ብለው መልስ ላኩ ። ይህን ጥሪ የሰማው የትግራይ መኳንንት አጤ ምኒልክ ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ለራስ መንገሻ ሊድሩላቸው ነው እያሉ የጥሩ ምልክት ወሬ ሲያውሩ ኢጣሊያኖች ግን ከኛ ጋር መዋዋልዎ ሳይሰማ አልቀረምና ወደ ደሴ የተጠሩት ሊታሠሩ ነው እያሉ ራስ መንገሻን ስለመከሩዋቸው ወደደሴ ሳይሄዱ ቀሩ ። በዚህም ምክንያት ራስ መንገሻ ከኢጣሊያኖች ጋር ማበራቸው ተረጋገጠ ። አጤ ምኒልክም በዚህ ጉዳይ አዘኑ። የትግራይ መኳንንት አስቀድመው ኑ ልጃቸውን ሊድሩላቸው ነው እያለ ያወራው እውነት ነበር ። በኋላ ግን ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር መዋዋላቸው በመረጋገጡ ምኒልክ ተናደው ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ለራስ ሚካኤል ድረው ለትግሬ መኳንንት የተሰናዳውን ሽልማት ለወሎ መኳንንት ሸልመው ወደ ሸዋ ተመለሱ።

አጤ ምኒልክ ወደሸዋ ቢመለሱም በዚያን ጊዜ የኮሌራ በሽታ ተነስቶ ነበርና ከአዲስ አበባ ወደ እንጦጦ ፣ ከእንጦጦም ወደ አንኮበር ሲሸሹ በሽታው እየተከታተለ ብዙ ሰው ጨረሰባቸው ። በአንኮበር ከርመው በሽታው በረድ ሲል መስከረም 11 ቀን 1885 ዓ.ም

ከአንኮበር ተነስተው መስከረም 23 ቀን እንጦጦ ገቡ። በሽታው ሲበርድ ደግሞ ሌሎች መንግሥት ገልባጮች ተነሱ ። ደጃች መሸሻ ወርቁና አለቃ አድማሱ ዋና ነገር ጠንሳሾች ሆነው ሌሎችንም መኳንንት ለማሳደም ተነሱ ። አድማውም ምኒልክን ገድለው የመርድ አዝማች ኃይሌን ልጅ ፊታውራሪ ጉልላቴን (ተክለማርያምን) ለማንገሥ ነበር ። እነዚህ ሰዎች እየተያዙ ሲጠየቁ ሁሉም አመኑ ። ለፍርድ ቀርበውም በሁሉም ላይ የሞት ፍርድ ተፈረደባቸው ። አጤ ምኒልክ ግን የሞት ፍርዱን ለውጠው በእስራት እንዲቀጡ ስለፈረዱ ፊታውራሪ ጉልላቴ ለራስ ዳርጌ ደጃች መሸሻ ወርቁ ለደጃች ወልደ ጊዮርጊስ አለቃ አድማሱ ለደጃች ወልዴ ተሰጥተው እንዲታሰሩ ሆነ ። ምኒልክን ለመግደል የተስማማው የምኒልክ የእልፍኝ አሸከር አበበ የሚባለው ግን እጅና እግሩ ተቆረጠ ።

በዚሁ ዘመን ማለት በ1885 ዓ.ም. ራስ መንገሻ በትግራይ ውስጥ የንጉሥነት ማዕረግ መግለጫ የሆነውን ቀይ ጃንጥላ ያስይዙ ጀመር ። ይህንንም ያደረጉ ራስ አሉላ ናቸው ። ራስ አሉላ በደጋሊ ጦርነት ምክንያት ከኢጣሊያኖች ጋር ፍቅር ባይኖራቸውም ፡ በአጤ ዮሐንስ ዘመን ምኒልክ ከኢጣሊያኖች ጋር ተወዳጅተው አጤ ዮሐንስን ሲያናድዱ መኖራቸውን አሉላ ስለሚያውቁ ፡ አሁን ደግሞ ነገሩ ተገልብጦ አጤ ምኒልክን ለማናደድ ራስ መንገሻ ከኢጣሊያኖች ጋር ተዋውለው ወዳጅነት በመመሥረታቸው ራስ አሉላ መንገሻን ለማንገስ ሕዝቡን ይሰብኩና ያነሳሱ ጀመር ። ራስ መንገሻም የራስ አሉላን ምክር በመቀበል በ1885 ዓ.ም. የትግራይን ሕዝብ ሐውዜን ላይ ሰብስበው ከአጤ ምኒልክ መከዳታቸውንና ለመንገሥም መነሳታቸውን አሳወቁ ። ሕዝቡም ለመንገሥ ማሰባቸውን እንዲያምን ቀይ ጃንጥላ አስይዘው ታዩ ። ወዲያውም ባለ አንበሳ ማኅተም አዘጋጅተው በደብዳቤ ራስን ማተም ጀመሩ ። እዚህ ላይ ነገሩን ግልፅ ለማድረግ በደብዳቤ ራስን ማኅተም የሚያደርግ ንጉሠ ነገሥት ብቻ እንጂ የንጉሥነት ማዕረግ ያለው እንኳ ቢሆን ማኅተሙን የሚያትመው ከደብዳቤ ግርጌ ወይም መጨረሻ ላይ ነው ።

ራስ መንገሻ መረብ ላይ ከኢጣሊያኖች ጋር የተዋዋሉት ምኒልክን ለማናደድ እንጂ ኢትዮጵያን ለመጉዳት አልነበረም ። ምኒልክን የመጣል እቅዳቸውን ከፍጻሜ ለማድረስ ኢጣሊያኖች የጦር መሣሪያ እንዲሰጡዋቸው ጠየቁ ። የኢጣሊያ መንግሥትም “ለመንገሻ የጦር መሣሪያ መስጠት ወላዋይ ሰው ስለሆነ ሊከዳ ስለሚችልና መልሶ እኛኑ ስለሚወጋበት አያስፈልግም” በማለት ከለከለ ። ራስ መንገሻ ደጋግመው ቢጠይቁ “በውላችን መሠረት ጠላትዎ ጠላታችን ነው ። እኛ እያለን እርስዎን የሚደፍር ባላንጣ ስለማይመጣ አይስጉ” በሚል መደልል ብቻ መሣሪያውን ከለከለ ። ኢጣሊያኖች መሣሪያውን የከለከሉበት ምክንያታቸው እውነትነት ያለው ነው ። ራስ መንገሻ ለጊዜው ባደረገባቸው ንዴትና ቁጭት የምኒልክን ጠብ ለመወጣት መሣሪያ ይጠይቁ እንጂ ነገ ሲደላደሉ ኢጣሊያኖችን ከድተው መልሰው የሚወጓቸው ሰው ነበሩ ። እየቆዩም ነገሩን እራሳቸው ሲያስቡት አድራጎታቸው የአጤ ዮሐንስንና የትግራይን ሕዝብ ስም የሚያስጠፋ መስሎ ስለታያቸው በአድራጎታቸው ተፀፅተው ይማሩኝና ልግባ የሚል ደብዳቤ ጽፈው በ1886 ዓ.ም. በሹም ኢጋሜ ተስፋዬ እጅ ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ ። አጤ ምኒልክም “ቀድሞውንም ቢሆን የኢትዮጵያ ጠላቶች አስመስለው ቢነግሩት ይሆናል እንጂ

እርሱ ከልቡ አቅንቶ ይህን ሥራ እንዳልሠራ አውቁለሁ” ብለው “ባለፈው ጥፋትህ ሁሉ ምሬሃለሁና ወደ አዲስ አበባ እንድትመጣ ይሁን ...” የሚል መልስ ላኩላቸው ።

ራስ መንገሻም በሚያዝያ ወር 1886 ዓ.ም. ከትግራይ ተነስተው በግንቦት አዲስ አበባ ገቡ ። አብረዋቸው ራስ አሉላ ራስ ሐገብ ሹም አጋሜ ተስፋዬና ሌሎችም መኳንንቶች ነበሩ ። በአዲስ አበባም አንድ ወር ያህል ቆይተው ከዘውድ በቀር ለንጉሥ የሚገባ ሽልማት ተሸልመው ከሰነበቱ በኋላ ሰኔ 7 ቀን ከአዲስ አበባ ተነስተው ወደ ትግራይ ጉዞ ጀመሩ ።

ጉዳዩን ባጭሩ እናድርገውና ወደፊት እንደምናነበው ከኢጣልያ አገር ተልኮ የመጣው ዶክተር ትራበርሲ የውጫሌ ውል እንዳይፈረስና እንደፀና እንዲቆይ ከአጤ ምኒልክ ጋር ተነጋግሮ ሳይሳካለት ቀረ ። ይህንኑ ያለመሳካቱን ለኢጣልያ መንግሥት አስታውቆ በተሰጠው ትእዛዝ መሠረት ከራስ መንገሻ ጋር ለመነጋገር ወደ ትግራይ ሔደ ። ከዚያም ራስ መንገሻ ከኢጣልያ መንግሥት ጋር የጀመሩትን ወዳጅነት እንዲያጠናክሩና በውላቸውም መሠረት እንዲገፉበት ያባብል ጀመር ። ራስ መንገሻ ግን “... መረብ ላይ ከእናንተ ጋር የወዳጅነት ውል መዋወል ... ከጠብ ፍቅር ይሻላል ብዬ ነው እንጂ አገሬን ኢትዮጵያንና ንጉሤን ምኒልክን ከድቼ ከእናንተ ጋር ለመሆን የተዋዋልሁት ውል የለኝም ...” ብለው በኢጣሊያኖች ሐሳብ ያለመስማማታቸውን ቆርጠው ተናገሩ ። አንዳንድ ኢትዮጵያኖችም “...እርስዎ የአጤ ዮሐንስ ልጅ ሆነው ለአጤ ምኒልክ መገዛትዎ ትልቅ ውርደት ነው ...” እያሉ ቢመክሩዋቸውም ራስ መንገሻ የሁሉንም ምክር አልቀበል አሉ ።

በዚሁ ሰሞን ደርቡሾች ከኢጣሊያኖች ጋር ለመዋጋት በከሰላ በኩል ጦራቸውን አሰለፉ ። ኢጣሊያኖችም ለጦርነቱ ይዘጋጁ ጀመር ። ራስ መንገሻም የሁለቱን ጦርነት ለማዳመጥና አሸናፊውም ወሰን አልፎ እንዳይገባ ለመጠባበቅ ከወሰን ላይ ሔደው ተቀመጡ ። በዚያም እንዳሉ ከሐማሴንና ከሠራዬ አውራጃዎች ከኢጣሊያ እየከዳ ብዙ መኳንንትና ሠራዊት ገባላቸው ። ወደራስ መንገሻ ብዙ የኢጣልያ ሠራዊት እየከዳ ቢገባላቸውም ከራስ መንገሻም በኩል ቢሆን እየከዳ ወደ ኢጣሊያ የገቡ ነበሩ ። ከእነዚህም አንዱ ደጃች ሐገብ ተፈሪ ናቸው ። ደጃች ሐገብ ከኢጣሊያ ዋና ጦር አዛዥ ከባራቲየሪ ዘንድ ሲደርሱም ታላቅ ደስታ የተሞላበት አቀባበል ተደረገላቸው ። ከዚህ በኋላ ባራቲየሪ ሌላውን ሁሉ ትቶ ወደ ትግራይ ዘምቶ ራስ መንገሻን ለመውጋት ወሰነ ።

የሠራዊቱን መክዳትና ያለመረጋጋት ያየው ባራቲየሪ ወደ ትግራይ መዝመቱ ቢሰማ መላው ሠራዊት እንደሚከዳው ስላወቀ ዘመቻውን እንዳይጠረጥሩ ሠራዊቱን ሰብስቦ “... እኔ ራሴ ወደ አድዋ ሔጄ ከራስ መንገሻ ጋር ለመነጋገር እፈልጋለሁ ። የምነጋገረውም መረብ ላይ የተደረገው ውላችን ለምን እንደፈረሰ ተወቃቅሰን ለመታረቅና በውላችን ለመጽናት ነው ።...” በማለት ንግግር አደረገ ። ወዲያውም ራስ መንገሻ የባራቲየሪን መምጣት እንዳይቃወሙና ጦርነትም እንዳያነሱ ለማታለል ሲል “...እኔ የምመጣው መረብ ላይ ያደረግነውን ውል ማን እንዳፈረሰው ተወቃቅሰን እንድንታረቅ ነው ። የሚሻለንም መታረቁ ነው ። የሕዝቡ ደም በከንቱ ቢፈስ ጉዳት እንጂ ምን ጥቅም አለው? ...” የሚል ደብዳቤ ጽፎ ላከላቸው ።

ጄኔራል ባራቲየሪ ሕዝቡንም ሆነ ራስ መንገሻን በቃላት ድለላ ለሱ እንደመሰለው ካረጋጋ በኋላ ታህሣሥ 19 ቀን 1887 ዓ.ም. ከሠራዬ ተነስቶ በሠራዊቱ ታጅቦ ወደ አድዋ ጉዞውን ጀመረ ። በዚህጊዜ ራስ መንገሻ ኢንትጮ ነበሩ ። ባራቲየሪ አድዋ እንደደረሰም የአድዋ ከተማ ካህናትና ሕዝብ ለወዳጅነት የመጣ መስሏቸው ታላቅ አቀባበል አደረጉለት ። ጄኔራል ባራቲየሪም ከአድዋ ሕዝብ መሀል እንደገባ ከፈረሱ ወርዶ በሰልፍ ከቆሙት ካህናት ዘንድ ተጠግቶ የያዙትን መስቀል ተሳለመ ። ወዲያውም ቀዳሚ ጦሩን ወደ አክሱም እንዲሔድ አዝዞ እዚያው አድዋ ውስጥ ሹብረብ ሲል በድንገት ሳይታሰብ የራስ መንገሻ ሠራዊት ዙርያውን ከብቦ ከጭንቅ ላይ ጣለው ።

ጄኔራል ባራቲየሪ ከፈረሱ ላይ ወጥቶ አብረውት የቀሩትን ወታደሮችን ለማሰለፍና ቦታ ለማስያዝ ቢሞክርም የራስ መንገሻ ሠራዊት በቀላሉ የማይፈታ መሆኑ ገባው ። ስለዚህ የሚሻለውን መንገድ መርጦ ከፈረሱ ወርዶ ወደ ካህናቱና ቄሶች ዘንድ ቀረበ ። ለእነሱም “... እኔ የመጣሁት ለፍቅርና ለእርቅ ነው ። ለጦርነት አልመጣሁምና ቢሆን ከራስ መንገሻ ጋር አስታርቆኝ ። ለመታረቅ ፈቃዳቸው ካልሆነ ግን ለቀው ወደ አሥመራ እንድመለስ አማልዱኝ ።...” ብሎ ለመናቸው ። እጨጌ ቴዎፍሎስ ለአቀባበል ወጥተው በሕዝቡ መሀል ነበሩና ድምፃቸውን ከፍ አድርገው “... እርሱ እንደዚህ እያለ የፍቅር ነገር ሲናገር እናንተ ለምን ጠብ ትፈልጉታላችሁ...” እያሉ በቁጣ ስለተናገሩ የራስ መንገሻ ሠራዊት ቃላቸውን ተቀብሎ “... አሁኑኑ አገራችንን ለቅቆ ከሔደልን እሺ እንደ አባታችን እንደእርስዎ ቃል እንፈፅማለን...” ብሎ መለሰላቸው ። ከዚህ በኋላ ወዲያውኑ ባራቲየሪ በፈረሱ ሆኖ ሠራዊቱን ይዞ ወደ አዲኳላ ሔደ ።

ባራቲየሪ ሊለቀቅ የቻለው ካህናቱና ሕዝቡ በእርግጥ ለሰላም የመጣ ስለመሰላቸው ነው ። እጨጌ ቴዎፍሎስ ግን ባራቲየሪ ለሰላም ጉዳይ ያለመምጣቱን በእርግጥ ያውቁ ነበር ። ብላቴን ጌታ ኅሩይ ስለዚህ ጉዳይ ሲተቹ “... እጨጌ ቴዎፍሎስ እጅግ ተከብረውና ተፈርተው የሚኖሩበት የአጤ ዮሐንስ መንግሥት ወደ አጤ ምኒልክ በማለፉ ደስ አላላቸውም ነበርና የማታልፈውን ኢትዮጵያን ሳያስቡ አጤ ምኒልክን ብቻ የሚገቡዱ ስለመሰላቸው የራስ መንገሻን መኳንንት አማልደው ጄኔራል ባራቲየሪን አዳኑት እንጂ የእርሱ አመጣጥ ለእርቅና ለሰላም አለ መሆኑን ፈፀመው ያውቁ ነበር ። ከዚያም አስቀድሞ ዋጋው እጅግ ብዙ የሆነ ባለወርቅ ጥልፍ ካባ ካስመራ ልኮላቸው እንደነበርና ወዳጅነትም ጀምረው እንደነበረ የአክሱም ካህናትና በከተማውም የሚኖሩ ትልልቅ ሰዎች ሁሉ ያውቃሉ...” ብለዋል ።

ጄኔራል ባራቲየሪ ወደ አዲኳላ ከተመለሰ በኋላ ብዙ ወታደሮች አዘጋጅቶ ራስ መንገሻን ለመውጋት ወደ ኩአቲት ሰደደ ። በአድዋ ያለው የራስ መንገሻ ሠራዊትም የኢጣሊያ ጦር ተደራጅቶ መምጣቱን እንደሰማ እጨጌ ቴዎፍሎስን በግልጥ ያማርርና ይወቅስ ጀመር። ከእንግዲህ በኋላም ማማረሩ ዋጋ እንደሌለው ታውቆ ራስ መንገሻ ሠራዊታቸውን ለጦርነት አሰለፉ ። ራስ መንገሻ ለጦርነት ከተሰለፈው ሠራዊታቸው ፊት ቆመው ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደጻፉት “... ስለ አገራችን ነፃነት ተዋግተን ሲሆን ድል እናደርጋለን ። ባይሆንም

ደማችንን ረግጦ ይገባል እንጂ እንዲያው አይገባምና አትፍሩ ። የዮሐንስ የምኒልክ አምላክ ይረዳናል” እያሉ ሲናገሩ ሠራዊታቸው ግልብጥ ብሎ ፎከረላቸው ። ከዚህ በኋላ ወደ ኩአቲት ጉዞ ጀመሩ ።

ራስ መንገሻ ሠራዊታቸውን እየመሩ በተፈጥሮ ምሽግ የሆነውን ከአቲትን ኢጣሊያኖች ሳይዙት ቀድመው በመግባት ያዙ ። ባራቲየሪም ሠራዊቱ ኩአቲትን ቀድሞ እንዲይዝ አገዘ ስለነበር ኩአቲት በራስ መንገሻ ሠራዊት መያዙን ሲሰማ አዘነ ። ቢሆንም በሆነው መንገድ ከራስ መንገሻ ጋር ለመዋጋት ጥር 4 ቀን ከተሰያት በኋላ ጦሩን አሰለፈ ። የኢጣሊያ ጦር በ66 መኰንኖችና በ105 ባለሌላ ማዕረግ ነጮች የሚመራ ሲሆን ከወታደሩ አብዛኛው ግን የቅኝ ግዛት ወታደር ነበር ።

ባራቲየሪ ስለዚያን ጊዜው ስለ ጥር 4 እና 5 ቀን ሁኔታ ሜሞሪ ዲ. አፍሪካ በተባለው መጽሐፍ ላይ ሲገልፅ “... ማታ ጠላቶቻችን ከሜዳ ላይ በሚያነዱት እሳት የምድጃውን ብዛት መቁጠር እንችላለን ። ዙሪያ ከብ እየሆኑ ከመሀል እሳት ያነዳሉ ። ... በኛ ካምፕ ሲመሽ ፀጥታ ይሆናል ። ... በዚህ ምክንያት ጠላት ያለበትን ቦታ ስለማይውቅ ለሊት ሊያጠቃን አይችልም ።... ከመንጋቱ ሁለት ሰዓት ቀደም ብሎ የጦር መኰንኖቹን ሰብስቤ ትእዛዝ አዘዝኩ ። መመሪያም ሰጠሁ ። የ4ኛው የጥቁር ብርጌድ አዛዥ ማጀር ቶዚሊ በቀኝ በኩል በመሀል ደግሞ የ3ኛው የጥቁር (ያገር ተወላጅ) ባታሊዮን አዛዥ ማጀር ጋሊያኖ ከጋሊያኖ በኋላ የሁለተኛው የአገር ተወላጅ ባታሊዮ አዛዥ ሂዳልጎ እንዲሆኑ አደረግሁ ። መድፎቻችን ግን በቶዚሊ ትእዛዝ ሥር እንዲሆኑ አዘዝሁ ።

“... ጠህይዋ ወገግ ስትል የጠላት ቦታ ፈገግ ብሎ ታየን ። ጠላት ያለ ሐሳብ ተቀምጧል ። ከጧቱ ለ12 ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን ጦርነቱን ጀመርን ። የቶዚሊ ባታሊዮን መድፍ ይተኩስ ጀመር ። በጋሊያኖ ውስጥ ያሉት ሳንጉኔቲ እና መቶ አለቃ ሙላዚኒ መሀል ለመሀል እየገፉ ሔዱ ። ለእነሱም ከኋላ ያለው የሂዳልጎ ባታሊዮን ሽፋን ይሰጣቸዋል ። ... ውጤታችን እያማረ ሔደ ።... ሲነጋ የካፒቴን ቼኩዲ ኮላ መድፈኛ 1900 ሜትር የሚጓዝ የመድፍ ጥይቱን ጠላት ላይ ይጥል ጀመር ። እኔም የኢጣሊያን ባንዲራ አስይዜ ከመሀል ሆኜ አዛለሁ ።... የ3ኛውና የ4ኛው ባታሊዮን ጠመንጃ ተኳሽም ወደፊት እየገፉ ሔደ ።... በግራ በኩል ተጠቃን ።... በቀኝ በኩልም ከባድ ጥቃት አደረሱብን ።... በመሀልም ባለው ሠራዊት ላይ ከባድ ጥቃት ስላደረሱ የኛን ሠራዊት ወደኋላ እንዲያራገፍጉ አደረጉት ። ...የ3ኛው ባታሊዮን አዛዥ ጋሊያኖ በስተግራ ዞሮ እንዲያግዝ አደረግሁ...” ይላል ።

ጋሊያኖ እንደታዘዘው በስተግራ በኩል ለመዞር ሲሄድ ኢትዮጵያኖቹ ከባድ ጉዳት አደረሱበት ። ከጧቱ ሶስት ሰዓት ተኩል ሲሆን ሂዳልጎ ፡ ካፒቴን ፓቪሲ እና ብራባንቲ በአዲስ ጉልበት ጠንክረው እንዲዋጡ ታዘው ከጦርነቱ መሀል ገቡ ። ራስ መንገሻ ደጃን ሆነው የጦር ነጋሪታቸውን እያሰመቱ በለው ይላሉ ። ከኢጣሊያ በኩል የሚወድቁት ቁስለኞች በደክተር መቶ አለቃ ቢርዲያ ይታከማሉ ። ከኢትዮጵያውያን በኩል የሚወድቀው ቁስለኛ ግን ደሙ እንዳይፈስ ጨርቅ እንኳ የሚያስርሱት ሐኪም የለውም ።

ሐኪም ቀርቶ ጓደኛውም ቢሆን ወደፊት ጠላቱን እየመታ መግፋት እንጂ ጓደኛውን ለማንሳት አሳብ አልነበረውም ። ድሉ ለማን እንደሆነ ሳይታወቅ የጥር 5 ቀኑን ጦርነት ምሽት ገላገለው ።

ባራቲየሪ ማታውኑ አዲስ ጦር ባስቸኳይ እንዲመጣለት ትእዛዝ አስተላለፈ ። ሲነጋጋ ጥር 6 ቀን የራስ መንገሻ ሠራዊት ጦርነቱን ከፈተ ። ኢጣሊያኖቹ የታዘዘው አዲስ ጦር እስኪመጣላቸው ድረስ በመከላከል ብቻ ቆዩ ። ባራቲየሪም ኢትዮጵያውያኖቹ ጥይታቸውን እንዲጨርሱ አስደርጉ እያለ ሠራዊቱን ስላዘዘ የኢጣሊያ ሠራዊት ለመዋጋት ሳይሆን ኢትዮጵያኖቹን ጥይት ለማስጨረስ ብቻ እየቆዩ ይተኩሱ ጀመር ። ወዲያውም አዲስ የታዘዘው ጦር በጄኔራል አሪሞንዲ እየተመራ ደረሰ ። ይህም አዲስ ጦር ብዙም ሳይዋጋ ጊዜው ስለመሸ ጦርነቱ ቆመ ።

የኢጣሊያ ጦር ባካባቢው ያለውን ውሃ ይዞት ስለነበረ ኢትዮጵያውያኖቹ በውሃ ጥም ከባድ ድካም ደረሰባቸው ። ቢሆንም ተበረታታተው ለሶስተኛው ቀን ዙር ውጊያ ሲዘጋጁ አንድ ወሬኛ ለኢጣሊያኖች ስንቅና ጥይት ለማቀበል የመጡትን ብዙ ኢጋሶሶች አይቶ ለኢጣሊያ ሊቆጠር የማይችል አዲስ ጦር መጣላቸው ብሎ በራስ መንገሻ ሠፈር ስላወራ የራስ መንገሻ ጦር ተፈታ ። ራስ መንገሻም የሠራዊታቸውን መበታተን እንዳይ የቀሩዋቸውን ጥቂት ወታደሮች አስከትለው ከምሽቱ በ4 ሰዓት ወደ ሰነአፌ ሔዱ ።

በማግስቱ የራስ መንገሻ ወደ ሰነአፌ መሔድ በኢጣሊያኖች ዘንድ እንደተሰማ በጄኔራል አሪሞንዲ የሚመራ ጦር በአስቸኳይ እንዲከታተላቸው ተደረገ ። ራስ መንገሻም በሰነአፌ ሜዳ ድንኳን አስተክለው ሠራዊታቸውን ግብር አስገብተው ሲያበሉ ኢጣሊያኖች በድንገት ደርሰው አምባ ታሪክ ከሚባለው ሥፍራ ሆነው መድፍ መተኮስ ጀመሩ ። ወዲያውኑም ባራቲየሪ ደርሶ መድፍ ተኳሾቹ በራስ መንገሻ ድንኳን ላይ ብቻ እንዲተኩሱ አዘዘ ። በዚህ ሳይታሰብ ድንገት በደረሰው አደጋ የራስ መንገሻ የተረፈ ሠራዊታቸው ተደናግጦ የተተከለውን ድንኳን እንኳ ሳይነቅል ሸሸ ። ኢጣሊያኖችም ከራስ መንገሻ የሰነአፌ ሠፈር ገብተው 17 ነጋሪት ፣ ጐራዴ ጋሻና ጦር ሌላም የጦር መሣሪያ ወዳድቆ ያገኙትን ሁሉ ወሰዱ። በተለይ ግን ኢጣሊያኖችን ያስደሰታቸው አጤ ምኒልክና ራስ መንገሻ የተጻጻፉዋቸውንና ራስ መንገሻ ከሐማሴን መኳንንት ጋር በኢጣሊያኖች ላይ እየደሎቱ የተጻጻፉዋቸውን ደብዳቤዎች ማግኘታቸው ነበር ። በኮላቲትና በሰነአፌው ጦርነትም ለአገራቸው ክብር ሲዋጉ ከሞቱት መሀል ደጃዝማች ተድላ ፤ ደጃዝማች በየነ ፤ ደጃዝማች ካሣ ፤ ቀኛዝማች አንዳርጋቸውና ሌሎችም ይገኙበታል ። ከራስ መንገሻ ሠራዊት በጠቅላላ የሞቱት 1500 ሰዎች ያህል ሲሆኑ የቆሰሉት ደግሞ 2000 ይሆናሉ ። ከኢጣሊያኖቹ በኩል ሶስት ከፍተኛ መከራኛዎች ያሉበት 95 ሰዎች ሲሞቱ ሁለት መከራኛዎች ጨምሮ 299 ሰዎች ቆሰሉ ።

ኢጣሊያኖች ከራስ መንገሻ ጋር ባደረጉዋቸው ጦርነቶች በጠቅላላ 153.725 የጠመንጃ ጥይቶች እና 228 የመድፍ ጥይቶች ተተኩሰዋል ። በዚህ አስተሳሰብ ከራስ መንገሻ ሠራዊት 2000 ሰዎች ሞቱ ብንል እንኳ ኢጣሊያኖች አንድ ሰው ለመግደል 77 ጥይት ተኩሰዋል

ማለት ነው ። ያውም የመድፉ ጥይት ባንድ ጊዜ የሚያደርሰውን እልቂት ሳንጨምር ነው ።

በዚህ ዘመን ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ወላግ ዘምተው ስለነበረ የራስ መንገሻን ከኢጣሊያኖች ጋር የመዋጋት ወሬ ወዲያውኑ አልሰሙም ነበር ። ከወላግ ዘመቻ ተመልሰው ጥር ዘ ቀን 1887 ዓ ም አዲስ አበባ ሲገቡ የራስ መንገሻን ድል የመሆን ዜና ከራስ መንገሻ መልክተኛ ሰሙ ። ወዲያውም ተከታትሎ ጄኔራል ባራቲየሪ ለአገር ጥበቃ ማጀር ጋሊያኖን በሰነአፌ ትቶ ከድተው የገቡለትን ደጃዝማች ሓገሥ ተፈሪን በአጋሜ ሾሞ እሱ አዲግራት ገብቶ መቀመጡ ተነገራቸው ። እንዲያውም መቀሌ ድረስ ዘምቶ ራስ መንገሻን አባርሮ ሊይዝ ነው እየተባለ ይወራ ጀመር ።

አጤ ምኒልክ ለራስ መንገሻ ደብዳቤ ጽፈው “እስከመጣ እንዳትዋጋ” የሚል መልክት ልከው የደከመ ጦራቸውን አሰባስበውና አዘጋጅተው በግንቦት ወር ወደ ትግራይ ጉዞ ጀመሩ ። አጤ ምኒልክ ወረኢሉ ሲደርሱ “... ኢጣሊያኖቹ የመጡባቸው መስሏቸው ሸሸተው ሔዱ ። ...” የሚል መልክት ከራስ መንገሻ ደረሳቸው ። አጤ ምኒልክም ምናልባት ኢጣሊያኖቹ እንደ ገና የመጡ እንደሆነ ብለው ቀኛዝማች ኃይለ ማርያምን ፤ ፊታውራሪ ንጉሴን ፤ ግራዝማች ኃይለ ማርያምን ፤ ባላምበራስ በየነን ከራስ መንገሻ ጋር ሁናችሁ አገር ጡብቁ ብለው ወደ ትግራይ ላኩባቸው ። እሳቸው ግን ከረምቱን አዲስ አበባ ለማሳለፍ ብለው ሰኔ 29 ቀን አዲስ አበባ ገቡ ።

ኢጣሊያኖች የአጤ ምኒልክን መመለስ እንደሰሙ መቀሌ ሔደው ራስ መንገሻን ለመውጋት ወሰኑ ። ራስ መንገሻም የኢጣሊያኖችን እንደገና ጦር ማዘጋጀት ሲሰሙ ከመቀሌ ወጥተው ወደ ሕንጣሎ ሔዱ ። ራስ መንገሻ ወደ ሕንጣሎ የሄዱበት ምክንያት ነኛ ከአጤ ምኒልክ ሳያስፈቅዱ ለመዋጋት ባለመቻላቸው ፡ 2ኛ በፈቃዳቸው ጦርነቱን ቢገጥሙ እንዳለፈው ጊዜ ድል የሆኑ እንደሆነ ለከብራቸው የማይገባ ውርደት መሆኑን በመገመት ነው ። ኢጣሊያኖችም ራስ መንገሻ መቀሌን ለቀው መውጣታቸውን እንደሰሙ ከአዲግራት ተነስተው ያለችግር መቀሌን ያዙ ። በመቀሌም ምሽግ መሥራትና መዘጋጀት ጀመሩ ። ራስ መንገሻን ግን ጄኔራል አሪሞንዲ እና ማጀር ቶዚሊ ተከታትለው እንዲወጉ ታዘዙ ።

ራስ መንገሻን እንዲወጉ የታዘዙት የኢጣሊያ ሹማምንት በግስጋሴ ወደ ሕንጣሎ ሔዱ ። ራስ መንገሻም የኢጣሊያኖቹን መከታተል እንደሰሙ ሕንጣሎን ትተው ወደ ደብረ ኃይላ ተጓዙ ። ደብረ ኃይላም ከራስ መንገሻ ጋር የነበሩት መኳንንት ተሰብስበው ከእንግዲህ ወዲህ መሸሸ አይገባንም ። እግዚአብሔር ኃይሉን ቢሰጠን ድል እናደርጋለን ። ድል ባናደርግም ስለሀገራችን ስለኢትዮጵያ እንሞታለን ። ራስ መንገሻ ግን ቢማረኩም ፡ ቢሞቱም ለሰማቸውና ለሀገራቸው ውርደት ሲሆን ለኢጣሊያኖች ግን ትልቅ ደስታ ይሆናልና ከሸዋ ጦር እስቲመጣ ወደ ራስ ወሌ ግዛት ተጠግተው ቢቆዩ ይሻላል ።” ብለው መክረው መኳንንቱ ሠራዊቱን ይዞ ሲቀር ራስ መንገሻ ወደ በላዋ ሄዱ ።

በማጅር አሚሊዮ የሚመራው ጦር ገስግሶ ራስ መንገሻን ለመያዝ ደብረ ኃይላ ሲደርስ ራስ መንገሻን አጣቸው ። በዚያ የቀረው የራስ መንገሻ ሠራዊት ከኢጣሊያኖቹ ጋር ጦርነት ገጥሞ ከሁለቱም ወገን ብዙ ሠራዊት ካለቀ በኋላ ኢጣሊያኖቹ ድል አደረጉ ። ከራስ መንገሻ መኳንንቶችም መሀል ቀኛዝማች ኃይለማርያም ብቻ ቆስለው ሲማረኩ ሌሎቹ እየተታኮሱ አመለጡ ። ቀኛዝማች ኃይለማርያም ጀግንነታቸው በኢጣሊያኖች ዘንድ ሁሉ የታወቀ ነበርና ማራኪያቸው ኢጣሊያኖች በክብር አንስተው በሚገባ አሳክመው ካገገሙ በኋላ ወደ አሥመራ ላኩባቸው ።

ከዚህ በኋላ የኢጣሊያ ጦር ወደ አምባላጌ ሔደ ። በአምባላጌም ራስ መንገሻ አስረው ያስቀመጡባቸውን ለኢጣሊያኖች የቀድሞ ወዳጆቻቸው የነበሩትን ራስ ስብሃትን ከነልጆቻቸው ፈትተው የምሥራች ብለው ወደ ጄኔራል ባራቲየሪ ላኩባቸው ። ራስ ስብሃትም ከጄኔራል ባራቲየሪ ዘንድ ሲደርሱ ታላቅ ክብር የሞላበት የደስታ አቀባበል ተደረገላቸው ። ወዲያውም የእንደርታ አውራጃ ገዥ ብሎ ሾማቸው ።

ራስ ስብሃት የአጋሜው ባላባት የሰባጋዲስ የልጅ ልጅ ናቸው። ራስ መንገሻና ራስ አሉላ በነገር ሠሪ ምክንያት በተኮራረፉበት ጊዜ ራስ ስብሃትም ከራስ አሉላ ጋር በነገሩ አሉበት ተብለው ነበር ። በዚያውም ላይ ደግሞ የራስ መንገሻን ሁኔታና ይዘታ ሁሉ ለኢጣሊያኖች ያቀባሉሉ እየተባሉ ይታሙ ስለነበረ ራስ መንገሻ ራስ ስብሃትን ከነልጆቻቸው አምባ ሰላማ ከሚባል ቦታ አስረው አስቀመጡባቸው ። ራስ መንገሻ ከኢጣሊያኖቹ ጋር ኩአቲት ላይ ሊዋጉ ሲሉ ኢጣሊያኖች ፈትተው እንዳይወስዱባቸው ወደ አምባላጌ አዛወሯቸው ። ራስ ስብሃት በአድዋ ጦርነት ጊዜ ለኢጣሊያኖችም ለኢትዮጵያውያኖችም የተዋጉ ጀግና ናቸው ። ይህንንም በሥፍራው እናገኘዋለን

ራስ መንገሻ ኢጣሊያኖቹ እየተከታተሉና ሰላምም ስላሳጡባቸው ለኢጣሊያው ንጉሥ ለቀዳማዊ ኡምቤርቶ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ለታላቁ ንጉሥ ቀዳማዊ ኡምቤርቶ

የተላከ ከጽዮን ንጉሥ ልጅ ከራስ መንገሻ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

እንደምን ከርመዋል ። እግዚአብሔር ይመስገን እኔ ደህና ነኝ ። ክፉ ሥራ ስለተሠራብኝ አዝኛለሁ ። ጄኔራል ባራቲየሪ እኔ እንደገጠሁት አድርጎ ያወራል ። በነገራችን መሀል ሰይጣን ጉብኝ ክርስቲያን ሕዝቦች እርስ በራሳቸው ተላለቁ ። ባለፈው የተደረገው ነገር የሰይጣን ሥራ ነው ። አሁን ሰላም እፈልጋለሁ ። አሁን እርስዎ እውነተኛ ሰው ልከው ከእኔና ከጄኔራል ማን እንዳጠፋ እንዲያጣሩ እጠይቃለሁ ። ይህንንም የምጠይቀው የጥንት ወዳጅነታችን እንደነበረ እንዲመሠረት ፈልጌ ነው ።

ተጻፈ የካቲት ፲፫ ቀን አዲ አምዳይ ።

በደብዳቤያቸው ላይ እንደምናየው ራስ መንገሻ አሁንም ቢሆን ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት እንዳሉ ናቸው ። ራስ መንገሻ ይህን ደብዳቤ ለኢጣሊያው ንጉሥ ከላኩ በኋላ

ጄኔራል ባራቲየሪ ሓሳቡን እንዲሰጥና ክትትሉን ላላ እንዲያደርግላቸው ከኢጣሊያ መንግሥት ተጠየቀ ። ባራቲየሪም ለመንግሥቱ ጥያቄ መልስ ሲሰጥ “... የሚታመኑ ስላልሆነ ጠቅለው ወደኛ ካልገቡ ሰላም የለም ። ... ” ብሎ መለሰ ። ከዚህ በኋላ የአድዋው ጦርነት ተጀመረ ።

በአድዋ ጦርነት ራስ መንገሻ ታላቅ ጀብዱ የሠሩና ያስመሰከሩ ጀግና ናቸው ። በአድዋው ጦርነት ብዙ ኢጣሊያኖችን ማርከው ከፍተኛ ድል አስገኝተዋል ። የአድዋ ድል በተገኘ ባመቱ ገደማ በ1889 ዓ.ም ራስ መንገሻ “ናፍቄአለሁና መጥቼ ዓይንዎን ልይ” ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ልከው ካስፈቀዱ በኋላ በታህሳስ ወር አዲስ አበባ ገቡ ። በዚህ ጊዜ ራስ መንገሻ የእቴጌ ጣይቱን የወንድም ልጅ ወይዘሮ ከፊይን አግብተው ስለነበረ ለምኒልክ ቤተመንግሥት ቤተኛ ሆነዋል ። በአዲስ አበባም በታላቅ ክብርና ደስታ ከርመው ፤ ተሸልመው ለሠራዊታቸው ደምዝም 60ሺ ብር ተቀብለውና ተሰናብተው ወደ ግዛታቸው ወደ ትግራይ ሄዱ ። ትግራይ ሲደርሱ እንደገና የመሸፈታቸው ወሬ ተሰማ ። ራስ መንገሻም ከእንግዲህ ወዲህ የምንገናኘው በጦርነት ነው” የሚል መልእክት በእነ ሊቁ ወልደየስ ላኩ ።

አጤ ምኒልክም ይህን መልእክት እንደሰሙ ከቤተ መንግሥት መምህር ዜናን ፤ መምህር ፈቃደን ፤ የወሎውን መምህር አካለወልድን ፤ የሐይቁን መምህር አባ አምደ ሥላሴን ፤ የግሼኑን ግራጌታ ውቤንና አባ ወልደ ገብርኤልን መስቀል አስይዘው “... የትግሬን ኣድባራት ሁሉ ይዘችሁ እኔ በድየህ እንደሆነ ማረኝ ፡ ይቅር በለኝ ብላችሁ መስቀሉን ተሸከማችሁ ውደቁና አስታርቁኝ...” ብለው ላኩባቸው።

እቴጌ ጣይቱም ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ላኩ ።

“ይድረስ ከልጄ ከወዳጄ ከራስ መንገሻ ። የላካሃቸው ሰዎች እነሊቁ ወልደየስ ለጃንሆይ የነገሩትን ነገር ሰምቼ አጥብቆ ገረመኝ ደነቀኝ ። የያዘው ፍቅርና ወዳጅነት እንዲህ ባጭሩ ይቀራል አልመሰለኝም ነበር። እኔስ የፍቅራችን ርዝራዥ እንኳን ባንተና በኛ ዕድሜ ቆይቶ ለልጅ ልጅ ያልፋል ይመስለኛል ነበር ። አነክሳለሁ ብዬ በቅሎ ገዛሁ። ዓይኔ ይጠፋል ብዬ መሪ አበጀሁ ያላሰብኩት ጆሮዬ ደነቆረ ያለው ተረት በኔ ደረሰ ። እኛ ያንተን ቤት እንሠራለን ብለን ስንደክም የኛን ቤት አፈርሳለሁ ብለህ አሰብከውን ። ይህንን ነገር እግዚአብሔር ይወደዋልን ። ሰይጣን ያደረገበት ሰው አነሳስቶሃል እንጂ አንተስ የክርስቲያን ልጅ ክርስቲያኑ ይህን ነገር አታደርገውም ። አሁንም ልጄ ስለመድኃኒዓለም ስለተሰቀለው ጌታ ስለወላዲት አምላክ አማጥኜሃለሁ ። ይህን ክፉ አሳብህን ተው ። የሰይጣናትን ክንፋቸውን ስበረው ። ከዚህም ቀደም ራስ አሉላና ራስ ሐጉስ ወንድማማቾቹ ቢያልቁ አንተን የማይወድ ሰው ሁሉ ደስ ይለዋል ብለን በዚህ አዘን ። ደግሞ ዛሬ ከዚህ የባሰ ነገር ሊመጣ ነው ። ጠላቱ ደመኛው ከኋላው ቆሞ እየጠበቀው ፡ ዙሮ ከወንድሙ ከወዳጁ ጋር የሚጣላ ሰው አለን ። ይህን ነገር አእምሮ የተሳለበት ሰው ያውቀዋል ። እኔም እናትህ ፡ ወዳጅህ በዚህ ባደረግኸው ነገር አጥብቄ አዘንሁ ። አጥብቄ አለቀሱ ። እህል ለሰጠ አፈር ወርቅ ለሰጠ ጠጠር ይመለሳልን ። እኔስ ቆሜም ተቀምጬም ባስበው አንተን ያደረግንብህን

የሚያስቀይመውን ነገር አጣሁት ። አንተም በሰው አታመካኝ ። እገሌ እንዲህ ቢለኝ ነው ፤ እገሌ እንዲህ ቢለኝ ነው አትበለኝ ። ባንተና በኛ መካከል ገብቶ ክፉ ነገር የተናገረብህ ሰው የለም ። እግዚአብሔር ይገዛል ። ደግሞስ ከአድዋ አንስቶ እስከ መረብ ድረስ የፈሰሰው የክርስቲያን ደም ወደ እግዚአብሔር ቢጮህ አያስገዛውምን ። ደግሞ ሁለተኛ የሸዋና የትግሬ ሰው የወንድማማቾቹ ደም ይፍሰስን ። እኔም የእናትነቴን መከርከህ ። ደግሞ እግዚአብሔር ይጨመርበት” ብለው ላኩ። ከዚህ ከእቴጌ ጣይቱ ደብዳቤ ጋርም የደብረ ሊባኖስና በሸዋ ያሉ ገዳማት መምህራንና ሊቃውንትም የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከራስ መንገሻ ። ወልዱ ለዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ

ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።*

የተላከ ከመምህራን ወሊቃውንት ዘደብረ ሊባኖስ ወኩሉ አድያሚሃ ለብሔረ ሸዋ ።

መሐሪ መመስተሣህል እግዚአብሔር ችርነቱን አያርቅብዎ ብለን እጅ እንነሳለን ። ይህ የሰማነው ነገር እጅግ አሳዘነን ። የኛ ድካም የመንገዱ ርቀት ነው እንጂ እኛንም ሁላችንንም የሚያስመጣ ነበር ።

ንጉሠ ነገሥት የሚለው አጤ ዮሐንስን ነው ።

አሁንም ይህን የፃፍንልዎን ወረቀት በንፁህ ልቦናዎ ይቀበሉን ። ቃሉም ይህ ነው ። ለጄ ፈራሁ ብለው ላኩ ማለትን ሰማን ። አጤ ምኒልክ እስከምን ግብር አምጡ ቢሉዎ አላስቀሩ ዘምተህ ይህን አገር ውጋ ቢሉዎ ከዘመቻ ወስልተው አልቀሩ ። ሰው የሚያውቀው ምን ክፉ በደል በድለው እጄን ይይዙኛል ብለው ጠረጠሩ ። በወዲያ አገር ያለ ሰው ሁሉ ዛሬ የሚመለከተው ኢትዮጵያን የኛን አገር ነው ። የውጭ ጠላት እንዳይገባባችሁ አገራችሁን መጠበቅ ይመስል እናንተን አባትና ልጁን የሚያነቃቅፍ ምን ነገር ተገኘ ። ያን ጊዜ እንኳን ራስ መንገሻ ከዳ እያለ ቢያወሩብኝ መጣሁ ብለው ልብዎ ደህና ቢሆን ስተት ብለው ገስግሰው መጡ ።

ደግሞ በአጤ ዮሐንስ ጊዜ የትግሬ ሰው ፤ የቦንምድር ፤ የጉጃም ሰው ምኒልክ አጤ ዮሐንስን ከዱ እያሉ ከአጤ ዮሐንስ በተለያዩ ቁጥር ቢያወሩ የሰው ነገር አልሰማም እያሉ ሁልጊዜ ከመግባት አልተለያዩም ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ጋር የተዋጉ ጊዜ አጤ ዮሐንስ መሸሻ ሰይፍን ፈትተው አምባውን ሰብረው በዚያ በውሃ ሙላት ቢመጡብዎ 1 ወታደሩ ባላገሩ ሊያስርዎ ነው እያለዎ 2 እንኳ ሌላ ካጤ ዮሐንስ ሠፈር ያለው መኳንንቱ ሁሉ ሊያስርዎ ነው እያለ ቢልኩብዎ 3 አንድ ጊዜ ምያለሁ ፣ ተገዝቻለሁ ፣ ከደጃፌ ድረስ መጥቶ ቢወጋኝ ጠላቴን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ወጋሁ እንጂ የበደልኋቸው ነገር የለ ። እንዳወቁ ያድርጉኝ እንጂ ምን አደርጋለሁ ብለው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በሰንሰለት እንኳ ሳያደርጉ ከነዘውዳቸው ይዘው ከልብዎ ውል ውል ነገር ባይኖርብዎ 4 ስተት ብለው ገቡ ። ነገር ግን አጤ ዮሐንስ የትግሬን ሰው ረግመውታል ሲሉ እንሰማለን ። ይኸውም

ይታወቅ ዘንድ ከመተማ ከገባችሁ ወዲህ የትግሬ ሰው መኳንንቱም ፤ ወታደሩም ፤ ባላገሩም እርስ በርስ ሲተላለቅ ኖረ ። ያው ያጤ ዮሐንስ ርግማን እስከዛሬ ድረስ ከትግሬ ሰው ላይ አልተነሳምና እርስዎን በጤና አላስገዛም ብሎ ነው እንጂ ሌባ ፣ ቀማኛ ፤ ወንበዴ በጠፋበት ጊዜ ሴት ወርቅ በራስዋ ላይ አድርጋ ብትሄድ በማትነካበት ፤ እህልና መሬት ፤ ሰውና እህል በተሰማማበት ጊዜ ዳር እስከ ዳር አገሩ ሁሉ ጸጥ ብሎ በተገዛበት ጊዜ በስሜን ፤ በበጌምድር ፤ በጎጃም ነቅዕ አልወጣ ደርቡሽ እንኳ አጤ ዮሐንስን ያህል ንጉሠ ነገሥት ገድሎ ዳግመኛ በእግዚአብሔር ቸርነት ባገራችን ብቅ አላለብንም ። እንደርስዎ ያለ ሰው የጌታ ልጅ መሠረተ ጌታ ለበጎ አርአያ ካብነት ይሆናሉ እንጂ ከዚህ መካከል ራስ መንገሻ ሽፈተ ይባላሉን ። ለክፉ አርአያ መሆን መቼ ይገባል ።

ደግሞ አጤ ምኒልክ ራስ መንገሻ ከድቶኛል እሱ እንደከዳኝ እኔ አውቀዋለሁ ብለው አሉ ብሎ ሹም አጋሜ ተስፋዬ ነገረኝ ማለትዎስ አይመስለንም ። እንኳን ለአሽከርዎ ፤ ለወዳጅዎ ለሹም አጋሜ ተስፋዬ ለሌላውም ሰው ቢሆን እንዲህ ያለ ነገር አይኖረውም አጤ ምኒልክ ሰፊው እጅዎ ነው እንጂ አፍዎ ጠባብ ነው ። ዛሬ እንኳ ራስ መንገሻ ከዳኝ ብለው ባፍዎ ገ አያነሱትም ። እውነት አጤ ምኒልክ ራስ መንገሻን አስረዋለሁ ብለው በልብዎ 8 ሐልዮ እንደሌለ በሥጋው ፤ በደሙ ፤ በስዕል ፤ በመስቀል እንግል እንገዘት ። ጃንሆይንም ያስታምኑ ።

ደግሞስ ያን ጊዜ ከኢጣሊያ ጋር ተዋግተን ስንመለስ በዚያ በጭንቀት በዚያ በረሃብ በሐምሌ በውሃ ሙላት ተዝካሬን ታወጣልኛለች የሚሏትን ልጅዎን እቴጌ መስጠትዎ 10 ቤቱ ቤትዎ እንዲሆን ልቦናዎ እንዳይሰጋ ለመተማመን አልነበረምን ። ይህን ሁሉ ዘሎ እንዴት ያለ ክፉ ነገር መጣ ። ራስ ዘውዴን እንኳ አንድያ ወታደር የነበረውን ከድህነት አውጥተው የሻለቃነት ከሻለቃነት ፊታውራሪነት ከፊታውራሪነት ራስነት ሰጥተው ራስ ወርቅ ባገልግል አድርገው ደብረታቦር ድረስ ሰደው ይሄን ሁሉ አድርገውለት ቢከዳዎ 11 ተይዞ ቢመጣ መስቀል ፤ መደብደብ ፤ መቆረጥ ሲገባው በጅራፍ እንኳ ሳይገርፉ ክፉ ቃል ሳይኖረው ማሩት ። አጤ ምኒልክ እንደ ፈጣሪዎ 12 ነቅዕ ምሕረት ነዎ 13 እንጂ ክፉ ነገር መቼ በሰው ይሠራሉ ። ይህን ሰይጣን ያነቃውን እናጥፋው ። ክንፉን እንስበረው ። ስለተሰቀለው ጌታ ስለኩርዓተ ርእሱ ብለው ይተዉልን ።”

እነኚህን ሁለት ደብዳቤዎቻችን የአጤ ምኒልክን የቃል መልክት የያዙት መልክተኞች መቀሌ እንደገቡ ከትግራይ ጌታ ኃይሉን ፤ ጌታ ገብረ ጊዮርጊስንና ሌሎችንም መኳንንትና መምህራን ጨምረው ከራስ መንገሻ ዘንድ ገብተው “መማር የሚገባ ለኔ ነበር ። ግን አንተ ማረኝ ብላችሁ መስቀሉን ተሸክማችሁ ውደቁ ብለውናል” ብለው መስቀሉን በየቆባቸው እያደረጉ ወደቁ ። ራስ መንገሻ ግን ሳቁባቸው ።

አጤ ምኒልክ በ1891 ዓ.ም በጥቅምት ወር ደሴ ሔደው ወረኢሉ ነበሩና ወደራስ መንገሻ የተላኩት መልክተኞች “አኛ አልሆነልንም ። ጃንሆይ እንደሚያደርጉ ያድርጉ” ብለው ላኩባቸው ። ከዚህ በኋላ አጤ ምኒልክ በራስ መንገሻ ቦታ በትግራይ “ለልጄ ለወዳጄ ለራስ

መኩንን በሐረርጌ ላይ ትግሬን ሰጥቼዋለሁ” ብለው ሾሟቸው ። ወዲያውም ቀጥሎ ያለው አዋጅ ታወጀ ።

ስማ የትግሬ ሰው

ራስ መንገሻ ፊት ደጃች ሥዩምን አሰሬ እሱን ብሾመው ከዳኝ። አሁን ደግሞ እሾሁን ነቅዬ ፤ አደላድዬ ሹሜው ብመጣ እኔን አባቱን ከዳኝ ። የትግሬ ሰው አድባራቱም ፣ መኳንንቱም ፣ ራስ መንገሻ ሰውደው ጠልቶኛልና ግፌን እይልኝ ። እኔ ግን ያጤ ዮሐንስ ወረታ እመልሳለሁ ብዬ መኳንንትና ወታደር ሳይወደው በግድ ሹሜው ነበርና መሬት አሰናበተችው እንጂ እኔ በድየው አይደለም ። አሁንም የትግሬ ሰው ወዳጄ ነህ ። ራስ መንገሻ ከዳኝ ብዬ በሱ ተናድጄ አላጠፋህም ። እግዚአብሔር የሰጠኝን አገሬን በጄ አድርጌ አለማዋለሁ ። ደስ አሰኝሃለሁ ። አይዞህ ። ግባ በያባትህ እተክልሃለሁ ። አባትህን መርቅ ፤ አባትህን እርገም ። ልብህ ያሰበውን የሚያደርግልህን ፤ ለባሕርይህ የሚሰማማህን ልጄን ወዳጄን ራስ መኩንንን ሰጥቼሃለሁ ። ከሐረርጌ ጋራ ትግሬን ማድረጌ አንተን እንዲያለማህ አንተን እንዲጠቅምህ ብዬ ነው ። የሱን ይሰጣችኋል እንጂ ከትግሬ የሚፈልገው ነገር የለም ። አራሽም እረስ ። ነጋዴም ነግድ ። ከዚህ ወዲህ ከመንገሻ ጋር የተገኘህ ሰው በነፍሱህም ተገዝተሃል ። በሥጋህም እኔ እቀጣሃለሁ ። ርስትህን ፣ ጉልትህን እስከ ፫ ትውልድ እነቅልሃለሁ ።”

አጤ ምኒልክ ይህን ካወጁ በኋላ ምናልባት ራስ መንገሻ ጦርነት ያነሱ እንደሆነ በማለት ከአዲሱ ተሟሚ ከራስ መኩንን ጋር ራስ ሚካኤልን ዋግሹም ጓንጉልንና ደጃዝማች አባተን አብረው እንዲሄዱ አዘዙባቸው ። እነኚህም መኳንንቶች መቀሌ ሲደርሱ ራስ መንገሻ ከመቀሌ ወጥተው ኢጣሊያኖች ከሠሩት እዳጋሐሙስ ካለ ምሽግ ውስጥ ገቡ ። ከራስ መኩንን ጋር የሄደው ጦርም እዳጋ ሐሙስን ከብቦ ተቀመጠ ። ጦርነቱ ከመጀመሩ በፊት ራስ መንገሻ በሰላም እጃቸውን እንዲሰጡ እንደገና ይጠየቁ ጀመር ። በተለይም ራስ ሚካኤል ያጤ ዮሐንስ የክርስትና ልጅ በመሆናቸው ከራስ መንገሻ ጋር ልዩ ወዳጅነት ነበራቸውና “... እባክህ እኔ ላስታርቅህ ። ምንሆንክና ነው ። ያንተን አገር የሚሾምብህ የለ ። አትታሰር ። ደርሰህ አጤ ምኒልክን እናትህን እቴጌ ጣይቱን ትተህ ከደን ትገባለህ ...” እያሉ ደጋግመው ደብዳቤ 94ላቸው ። ራስ መኩንንም እንደዚሁ እያባበሉ ደብዳቤ ቢጽፉላቸው ራስ መንገሻ የሁሉንም አልሰማ ብለው እምቢ አሉባቸው ።

ከዚህ በኋላ ከራስ መኩንን ጋር ያሉት መኳንንት መክረው በመዋጋቱ ወሰኑ ። ወሰነውም እነሱ በግንባር ፣ ከበሰተኋላ በአጋሜ በኩል ደግሞ አራት ሺ ጠመንጃ የያዘ ሠራዊት አሰለፉ ። ለመሰለል የወጣ የራስ መንገሻ ጥቂት ሠራዊት በአጋሜ በኩል ከተሰለፉት ወታደሮች ጋር ተገናኝቶ ተኩስ ከፈቱ ። የራስ መንገሻም ሰዎች ተጎድተው የተረፉት ወደ ምሽጋቸው ገቡ ። ከዚህ በስተቀር ምንም ግጭት አልተደረገም ። ስለመጨረሻው ሁኔታ ጸሐፊው ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ በጻፉት ታሪክ እንዲህ ይላሉ ። “...የሰፈረበት ሠፈር ካጠገባቸው ያለ ተራራ በሰማይ ደመና ሳይዘርና ዝናም ሳይኖር

በጠራራ ፀሐይ ከቀኑ 6 ሰዓት ሲሆን ገደሉ ተናደበት ። የተቀመጡበት መሬት እንደከዳቸው ያንጊዜ አወቁት ። ገደሉም በተናደ ጊዜ እነራስ ሚካኤልም ፤ እነራስ መኩንንም ከሰፈሩበት ድረስ ተሰማ ። እነሱም ይህ ነገር የመድፍ ተኩስ ነውን ፤ ጦር መጣ ይሆን ብለው ታጥቀው ተሰልፈው እስኪወጡ ድረስ የመሬቱ ጩኸት ድምጹ ሲሰማ አንድ ሰዓት ያህል ቆየ እሱም ከዚያ ወዲያ ትግሬ አገራቸውን ለወደዱት ይሸሙበት ። እኔን ለጄ አስምሩኝ ብሎ አስተማምኖ ገባ ።”

አጤ ምኒልክም ትግራይን ለሶስት ከፍለው ከወር ወንዝ ወዲያ ያለውን አገር ለደጃዝማች ገብረ ሥላሴ ፤ ከወር ወንዝ ወዲህ ያለውን አገር ለደጃች አብርሃ ፤ ኢጋሜን ለሹም ኢጋሜ ደስታ ሰጡ ። ራስ መንገሻም አንኮበር ላይ ታሰሩ ። ራስ መንገሻ በእስር ላይ ሆነው “.... ጥፋት የለብኝምና እንደገና ፍርድ ይታይልኝ ። ጥፋተኛ ሆኜ ከተገኘሁ ግን ከዚህ ካለሁበት ከባሰ እስራት ልታሠር ።” ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ ። አጤ ምኒልክም የሚከተለውን ደብዳቤ መልስ ጻፉላቸው ።

ይድረስ ከልጄ ከወዳጄ ከራስ መንገሻ ።

ከድቼ ብገኝ አደባባይ አይቶት እንደገና ከብርቱ እስራት ልግባ ብለህ ላክብኝ ። አገርህንን የተሻርክበት አንተስ እስካሁን ከኔ የተለየህበት ከፍቃዴ ብትወጣ ብትከዳኝ ነው እንጂ አለዚያም በምን ምክንያት ይህ ሁሉ ተደረገ ። እኔም ይህን አደባባይ ይታይ እንዳልል ከዚህ ቀደም አደባባይ አይውጣ ፍትሐ ነገሥት አይታይ ብለህ ሰውን ሁሉ አማልክ ። ደግሞስ እነራስ ሚካኤል ፤ እነራስ መኩንን የዘመቱት ባንተ ክዳት ነው እንጂ ማንን ሊፈልጉ ሑዱ ። ደግሞም ደብዳቤም አለኝ ትላለህ አሉ ። አሁንም ደብዳቤውንም በተረፈ ነገሩም እኔን በውል እንዲገባኝ አድርገህ ሁሉንም ነገር ገልጠህ ለታመነ ሰው ላክብኝ ። ከኔም ዘንድ ይሄውና በጅሮንድ ገድሌን ልኬልሃለሁ ።

ሕዳር 17 ቀን 1799 ዓ.ም.

ራስ መንገሻ በእስር ላይ እንዳሉ በተወለዱ በ42 ዓመታቸው በ1899 ዓ.ም ሕዳር 6 ቀን በወጣትነት ዘመናቸው አንኮበር ላይ ሞቱ ።

በራስ መንገሻ ግዛት ትግራይን ተካፍለው የተሾሙት ደጃች አብርሃ ለጥቂት ዓመታት ከምኒልክ ጋር ወዳጅ ሆነው ከቆዩ በኋላ ከምኒልክ ከድተው ሸፈቱ ። ጦር ታዘም ድል ሆነው ደጃች አብርሃ ተይዘው ታሰሩ ። ይህን የተደጋገመ የክዳት በደል ያየው ሕዝብም በትግሬዎች ላይ ቂም ይዞ በያገኘበት ቦታ ሁሉ ይሰድብ ጀመር ። ይህንንም ድርጊት ምኒልክ እንደሰሙ የሚከተለውን አዋጅ በሕዳር ወር 1902 ዓ.ም አወጁ ።

አዋጅ

አንድ ሰው ደጃች አብርሃ ቢከዳ እዚህ የተቀመጠውን እኔን የሚወደኝን የትግሬን ሰው ሁሉ ታስቀይማለህ አሉ ። አባያ ወንድሙ ይታሠርበታል እንጂ ይታረዳልን ። አሁንም

ዳግመኛ ባደባባይ ያለውን የትግሬን ሰው የሚያስቀይም ነገር የተናገርክ ትቀጣለህ ። አደባባይም ያለህ የትግሬ ሰው የሚያስቀይም የተናገረህን ሰው ተያይዘህ አምጣልኝ ። ዳኝነት ይታይልሃል ።

የረሃብ ዘመን

ምኒልክ ባላንጣዎቻቸውን ለማረጋጋትና አገሪቱን ለማደላደል በሚራወጡበትና በሚደክሙበት ጊዜ በኢትዮጵያ ከባድ ረሃብ ደረሰ ። ይህ የረሃብ ዘመን ከ1880 እስከ 1884 ዓ ም ድረስ ለአምስት ዓመታት ያህል ቆየ ። በነዚህ ዘመናት ይህ ረሃብ ሊደርስ የቻለው የኩብት በሽታ ገብቶ ከብቱን ስለጨረሰው ነበር ። የኩብቱ በሽታ የመጣው ከሕንድ በመጡ ከብቶች ምክንያት ነው ። ኢጣሊያኖች ምፅዋን ይዘው መስፋፋት እንደጀመሩ አንድሬኦሊ የተባለ ኢጣሊያዊ ብዙ ከብቶች ከሕንድ አገር አስመጣ ። ከብቶቹ በሽኬ ወይም ደስታ በሚባለው በሽታ የተለከፉ ስለነበሩ በሽታው ተስፋፍቶ ብዙ ከብቶችን ጨረሰ ። ከዚያ ወደ ትግራይ ፤ ቤንምድር ፤ ላስታና ጐጃም ተላለፈ ። ቀጥሎም ወደ ሸዋ ገባ ።

በደረሰው የኩብት ማለቅ ምክንያት ከዳር እስከ ዳር ያለው የእርሻ ተግባር ቆመ ። በገበያም ላይ የእህል ዘር አልታይ አለ ። ከረሃቡ በፊት ባንድ ማርትሬዚያ ብር 20 ቁና ስንዴ ይገዛ የነበረው አሁን ያውም በድብቅ ገበያ ባንድ ማርትሬዚያ ብር አንድ ቁና ተኩል ስንዴ ይሸመት ጀመር ። ድሮ ባንድ ማርትሬዚያ ብር 40 ቁና ገብስ ይሸመት የነበረው በአሁኑ ጊዜ ሁለትና ሦስት ቁና ሆነ ። ሕዝቡ ለማረስ ቢፈልግም የማረሻ በሬዎች ሁሉ በበሽታው ስላለቁ በሬ ጠፋ ። ቢገኝም ያንድ በሬ ዋጋ 80 ብር ደረሰ ። ድሮ ግን ዋጋው ከሁለት እስከ አራት ብር ነበር ። ድሮ ስድስት የበግ ሙከት ተመርጦ ባንድ ብር ይገኝ ነበር ። በረሃቡ ጊዜ የማይመረጥ አንድ ኮሳሳ በግ ዋጋው አራት ብር ሆነ ። ረሃብ ስለጠናም ሕዝቡ በብዛት ያልቅ ጀመር ። ረሃቡ በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ ስለሆነ የሕዝቡ እልቂትም በመላው ኢትዮጵያ ውስጥ ነበር ።

ሕዝቡም “እህል በፊት ሲሸሽ በሬ ሲያባርር ፡

ሁሉም ተከታትለው ጠፉ አሉ ካገር ።

እህል ታሟል አሉ ሔደን እንዮው

የማይተርፍ እንደሆን እኛ እንቅደመው ።

እኔ ከእህል ጋራ ይቅርታም የለኝ ፡

ሲያልቁ ዘመዶቼ ይብላኝ ያላለኝ ።

እህል ኮበለለ ሔደ በነፋስ :

ተከተለው በሬ እንዳይመለስ ::” እያለ ያለቅስ ጀመር ::

በምኒልክ ዘመን ስለደረሰው ረሃብ ብዙ ሰዎች ጽፈውለታል :: እንደዚያን ጊዜው ረሃብም የተጻፈለት በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ የለም :: ለማወቅ ያህል የዘመኑ ፀሐፊዎች እንዴት እንደጻፉ በመጠኑ እናንብብ :: ከሩዜት ሲጽፉ “... የከረን ሕዝብ የሚበላውም ሆነ የሚዘራው የለውም :: ... ባካለ ጉዛይ አውራጃም ረሃቡ ክፉኛ ገብቷል... ሕዝቡ ማንኛውንም የከብት ቆዳ በትናንሹ ቆራርጦ ያደርቀዋል :: ከደረቀ በኋላ በሙቀጫ ወቅጠው በወፍጮ ፈጭተው ያደቁና እንደ ዳቦ ጋግረው ይበሉታል :: ...” ሲሉ ጽፈዋል ::

የአላዛሪስት ሚስቶን አባል የነበሩት ኩልቤክስ ደግሞ “... በየቦታው የሚገኘው ሁሉ የሚላወስ አጽምና የሞተ ሬሳ ብቻ ነው :: ከወደቀውም ሬሳ አብዛኛው በጅብ የተበላ ነው...” ሲሉ ኢጣሊያኑ ሳሊምቤኒ “...አድዋ ከተማ በሚያሳዝን ሁኔታ ላይ ነች :: አድዋ የመቃብር ሥፍራ እንጂ ከተማ አትመስልም...” በማለት በአድዋ ያዩትን ዕፍዋል ::

ሚስቶናዊው ሚካኤል አረጋዊ ለፍላጅ በጻፉት ደብዳቤ “በትግሬ በብዙ ሺ የሚቆጠሩ ሰዎች አልቀዋል :: የገባው ረሃብ ከባድ በመሆኑ ድሆችም ሀብታሞችም በመሞት ላይ ናቸው :: (ተማሪዎቹ) ከዱር ውስጥ ያገኙትን ፍሬ ሲለቅሙ ይውሉና ያገኙትን ያህል ቀቃቅለው ያቸን እንቀምሳለን :: የሞተ አውሬ ሲገኝ አንዳንድ ሰዎች ያን ሥጋ ይበሉና ይሞታሉ :: ይህ ረሃብ ያደረሰውን ነገር በሙሉ ልፅፍልህ አልቸልም...” ብለዋል :: ትራቢርሲ ደግሞ የአሞራና የአውሬ ሥጋዎች መበላቱን ገልፀዋል ::

ኮንት አንቶኔሊ “... የከብት በሽታ በሸዋ ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያ በመዳረሱ ኢትዮጵያ ከባድ የኤኮኖሚ ውድቀት ደርሶባታል :: በትግራይ ፤ በጎንደር ፤ በባህሪ ፤ በጎጃምና በሸዋ እጅግ በጣም ብዙ ከብት አልቋል :: ...” ይልና በ1881 ወደሐረር ሲሔድ በመንገድ ያየውን ሲገልፅ “.. ሀገሪቱ ያለ ሰው ቀርታለች :: በማሸላ ሰብልና በከብት መንጋ ተሞልቶ የነበረው ሥፍራ ሁሉ ዛሬ ባዶ ነው :: በሐረርና በቡርቃ መሀል ባሉት አገሮች ብቻ ሰውና ከብት ይታያል :: ምንጃር ውስጥም ሰው የለም :: እርሻም አይታይም :: በዚያ በሚያምር ለም በነበረው ቦታ የሚታየው ቁልቋልና ሰንበሌጥ ብቻ ነው :: የኢቱ አገር ጨርጨር እንዳልነበረ ሆንዋል :: ... ብሏል ::

ፈረንሳዊው ሐኪም ውርዝ ደግሞ “... በአገሪቱ ያሉ ከብቶች በሙሉ አልቀዋል :: ለምሳሌ ቡልጋ ያሉ ከብቶች የሞቱት በስምንት ቀን ውስጥ ነው :: በዚያም ምኒልክ የነበሩዎቹ ከብቶች አንድም ሳይተርፍ ሁሉም ሞቱ :: እንደሚነገረው ያለቁት የምኒልክ ከብቶች 250.000 ናቸው ይባላል :: በተለይ ጋሎች ብዙ ከብቶች ስለነበሩዎቹው እያንዳንዱ ጋላ ከ10.000 እስከ 12.000 የቀንድ ከብት ሞቶበታል...” ብለዋል ::

ኢትዮጵያዊው ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ ሰው የጅብ ሥጋ ሙባላቱንና ባንዳንድ ክፍልም ሰው የሰው ሥጋ ሙባላቱን ፅፈዋል ። የምኒልክ ፀሐፊ ትእዛዝ የሆኑት አለቃ ገብረ ሥላሴ “ጥኑ ረሃብ ሆነ ። የፈረስ ሥጋ ፤ የአህያ ሥጋ ተበላ ። ሰውን ሰው በላው። ወሎም አንዲት ሴት ልጅዋን በላች ። እንሳሮ ከሚባልም አገር አንዲት ሴት ሰባት ሕፃናት በላች ...” በማለት ጽፈዋል ። ፀሐፊ በማጣት አይነገርለት እንጂ በመላ ኢትዮጵያ የገባው ረሃብ በሁሉም ቦታ ተመሳሳይ ድርጊት ያስፈፀመ ነበር ።

በዘመኑ በነበረው በሕዝብ አመላለክ መሠረት የምኒልክ መንገሥ ገደ ቢስ ሆነ ። የምኒልክ አመራር እንኳን ሊያዘልቅ ላሁኑም አላዋጣ እያለ ሕዝቡ ያማ ጀመር ። ረሃቡን ያመጣው ግን የምኒልክ ገደ ቢስነት አልነበረም ። በዘመነ መሳፍንት ሕዝብ ሥራ ፈቶ አንዳንድ በጥባቄ መካንንትን በመከተል ወደም ሆነ ሳይወድ ወታደር ሆንዋል ። ይህን የመሣፍንት ብዛት ለማስጣል የተነሱት ቴዎድሮስም 15 ዓመት ሙሉ ሕዝቡን ጦረኛ አድርገውታል ። ይህም ብቻ ሳይሆን የተዘራ አዝመራ ከደረሰበት ቀበሌ በገቡ ቁጥር ዝራቱን አህያና በቅሎ እንዲበላው ያዙ ነበር ። ባንድ ጀንበር ብቻ ደብረ ታቦር ላይ በትእዛዝ የታረደው ከብት የሚበላው ሰውም ሆነ አውሬ ጠፍቶ በከተማው በሽታ አስነሱቶ ነበር ። በዚያን ዘመንም የገባው ረሃብ በጣም የጠና ነበር ።

ከአጤ ቴዎድሮስም በኋላ አጤ ተክለ ጊዮርጊስ ሲነግሱ ተቃዋሚዎቻቸውን ለማስገበር ገበሬውን ሁሉ ወታደር አደረጉት ። አጤ ዮሐንስም እንደዚሁ ተቀናቃኛቸውን ለመጣል ወታደር ሲያበዙ ተቀናቃኛቸው ምኒልክና ተክለሃይማኖትም ወታደር ለማብዛት እያሰባሰቡ አራሽ ገበሬ ታጣ ። በዚያ ላይ አንዱ የአንዱን አገር በሚወርበት ጊዜ በደል የፈፀመው ተራው ገበሬ ይመስል አዝመራውንም ሆነ ከብቱን ፈፅሞ ይደመስሱና ያጠፉበት ነበር ። ይህ ሁሉ ተጨማሪም በምኒልክ ዘመን የበረታ ረሃብ ደረሰ ።

ይህ ረሃብ እንደደረሰ አጤ ምኒልክ ማንም ሰው የላም ሥጋ እንዳይበላ ወይም እንዳያርድ በአዋጅ አስከለከሉ ። በቤተ መንግሥቱም ቢሆን አንድም የቀንድ ከብት እንዳይታረድ ተከለከለ ። አብዛኛው የቤተ መንግሥቱ ግብርም ንፍሮና እንጀራ በአህል ወጥ ብቻ ሆነ ። ከቤተ መንግሥቱ ለሚጠጋው ረሃብተኛም ንፍሮ በብዙ ጋኖች ተቀቅሎ እያደረ በነጋታው ምኒልክ ራሳቸው ለሕዝቡ በማደሉ ተግባር ይካፈሉ ጀመር ። በዚህ ላይ እንዳሉ ቅድም ያልናት እንሳሮ ውስጥ አንዲት ሴት ሰባት ልጆች በላች የሚሉ ወሬ ሰሙ ። በአስቸኳይ ተይዞ እንድትመጣ አዘው መጥታ ከፊታቸው ስትቀርብ “እውነት የሰው ሥጋ በላሽን” ብለው ጠየቋት ። እሷም “አዎን ጃንሆይ ። ቢርቦኝ ሰባት ልጆች ይገጥ በላሁ” አለቻቸው ። እሳቸውም “ከወዴት እየያዘሽ ፤ እንዴትስ እያደረግሽ ገደልሽና በላሻቸው” ብለው ቢጠይቋት “ከሚጫወቱበት ቦታ እያነቅሁ እየያዝሁ ነው” አለቻቸው ። በዚህ መልስ “እንዴት አገሬ ጠፋ ። ድሃዬ አለቀ” ብለው ማልቀሳቸውን ፕሮፌሰር አፈወርቅ ጽፈዋል ። ያጅንም ልጆች የበላሻቸውን ሴት በቤተ መንግሥት እንድትቀመጥ ለአዛዥ ነግረው ከእሳቸው ዘንድ አስቀመጧት ። ይቺው ሴት የሌላ ሰው ልጆችን ትብላ እንጂ

የነበራትን አንድ ልጅ አልበላችውም ነበርና ይህን ልጅዋን አቶ ሮባ እንዲያሳድ ጉት ሰጧቸው ።

ከብት አልቆ የሚታረሰበት መጥፋቱን ያዩት አጤ ምኒልክ የከብት ነገር ተፈፅሞ አልቋልና እግዚአብሔር ፊቱን እስቲመልሰልን ድረስ እኔም አብነት ለመሆን ብዬ በጄ የምቆፍርበት ደማ የምቆርጥበት መጥረቢያ አሰበጅቻለሁና እናንተም እንደኔ ሁኑ” እያሉ ለየመኳንንቱ ደብዳቤ ፅፈው ለእያንዳንዱም አንዳንድ ትናንሽ ደማና መጥረቢያ ላኩላቸው ። መጀመሪያ የተላከላቸው የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፤ የወሎው ራስ ሚካኤልና የጎንደሩ ራስ ወሌ ነበሩ።

ምኒልክ ለአብነት እሆናለሁ ብዬ ባሉት ቃል መሠረት መሬት ለመቆፈር የወጡት ለመታየት ብቻ አልነበረም ። ፕሮፌሰር አፈወርቅ እንደፃፉት አንድ ቀን የየካን ዱር ሲመነጥሩ ጋሬጣና እሾህ እግራቸውን እየቀደደ ደም ብቻ አደረገው ። በዚያ የነበሩ መኳንንትም ከምኒልክ እግር ብዙ ደም ሲፈስ አይተው ተደናገጡ ። ወዲያውንም በየሸማቸው የምኒልክን ደም ለመጥረግ ሲሻሙ ምኒልክ ተቆጥተው “ተወ. ። አትንኩኝ ። ይልቅስ እኔ ለእናንተ እንዳሳየሁ እናንተም ከበታቻችሁ ላለው ሰው አሳዩ ። አስተምሩ ። ከዚያ ወዲያ ትርፉንና ጥቅሙን ታዩታላችሁ” አሏቸው ። ይህን ካሉዋቸው በኋላ መኳንንቱ ሁሉ ማጭድና መጥረቢያውን እየያዘ ዱሩን መመንጠር ጀመረ ።

ራስ መኰንን ከሐረርጌ 5000 በሬና 5.000 ላም ላኩ ። ምኒልክም እነኚህን ከብቶች እያከፋፈሉ በየአገሩ ለርቢ ሰደዱዋቸው ። ሕዝቡም ላምና በሬ በማየቱ እንደብርቅ እየተደነቀ እበቱን እየቆነጠረ እያሸተተ ይዞት ይሄድ ነበር ። ከዚህ በኋላ የረሃቡ ዘመን ተፈጽሞ የተደላና የደስታ የጥጋብ ዘመን ተጀመረ ። ያ ቀን አልፎ ሰብል መታየት ሲጀምር ሕዝቡ

“እህል ዱር አደረ ብቻውንም ዋለ ፡

ጠላት እንደሌለው ሰው እንዳልገደለ ።

እህል ዘምቶ ገባ እኛም አየነው ፡

አያሌ ሰው ቀረ ሳይገናኘው ።” እያለ ዘፈነ።

ኢድዋ

የአድዋን ጦርነት ከመናገር በፊት ኢጣሊያኖች ወደ ኢትዮጵያ ወሰን እንዴት እንደገቡና እንደተስፋፉ መናገሩ ለአንባቢ ግንዛቤ የሚሰጥ መሰለኝ ።

በሃይማኖት ስብከት ምክንያት ወደ ኢትዮጵያ የገቡት አባ ጁሴፔ ሳፔቶ ከአሰቡ ባላባት ከሱልጣን ኢብራሂምና ከራሂታው ሱልጣን ከሐሰን መሐመድ ጋር ተወዳጅተዋል ። ጁሴፔ ሳፔቶ ለማረፊያ ያህል የምትሆን መሬት እንዲሸጡላቸው ሱልጣኖቹን ጠየቁ ። ሱልጣኖቹም የፈለጉትን ያህል መግዛት እንደሚችሉ ለጁሴፔ ሳፔቶ ቃል ገቡላቸው ። ጁሴፔም የሚገዙትን መሬት አይተውና ለክተው ከሱልጣኖቹ ጋር ከተስማሙ በኋላ ሩባቲኖ ወደ ሚባለው የኢጣሊያ የመርከብ ኩባንያ ዘንድ ሔደው በኢትዮጵያ የቀይ ባህር ዳርቻ ወደብ እንዲመሠርት ከኩባንያው ጋር ተነጋግረው የመሬት መግዣ ገንዘብ ይዘው መጡ ።

አባ ጁሴፔ ሳፔቶ አሰብንና ሰባት ኪሎ ሜትር ርዝመት ያለውን የባህር ዳርቻ በ1862 ዓ.ም በ8100 ማርትሬዚያ ብር ከሱልጣኖቹ ላይ ገዙ ። በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት አጤ ተክለ ጊዮርጊስ ነበሩ ። አጤ ተክለጊዮርጊስ ከቴዎድሮስ የተረከቡት የተጠበጠው የኢትዮጵያ ግዛት አልጠራላቸው ስለነበርና እርፍትም ስላላገኙ በኢትዮጵያ ዳርቻ ስለገባው የውጭ ኃይል ያሰቡበት አይመስልም ።

አባ ጁሴፔ ሳፔቶ አሰብን ገዝተው ገንዘቡን በከፈሉ ማግስት 28 ጊዜ መድፍ ተተኩሶ በዛሬው የአሰብ ምድር የኢጣሊያ ባንዲራ ተውለበለበ። የሩባቲኖ የመርከብ ኩባንያም ለአስራ ሁለት ዓመታት ያህል በወደቡ እንደመጠቀም እያለ ከቆየ በኋላ ወደቡ ምንም እንደ ማይጠቅመው በማወቁ በ1874 ዓ.ም በአጤ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት በ417 000 ሊሬ ለኢጣሊያ መንግስት ሸጠው ። የኢጣሊያ መንግሥትም ሰኔ 19 ቀን 1874 ዓ.ም አሰብ የኢጣሊያ ግዛት መሆኑን በአዋጅ አሳወቀ ።

ኢጣሊያኖች ተሰብስበው ለመውደቅ የሚንገዳገደውን የኢጣሊያን መንግሥት በእግሩ ካቆሙ በኋላ አገራቸውን ወደ ጥንቱ የሮማ አገዛዝ ደረጃ ለመመለስ ቅኝ ግዛት ይፈልጉ ነበር ። ማግኘቱ ግን ችግር ሆነ ። በሜዲቴራኒያን ባህር የሚዋሰኑ አገሮችን ለመያዝ አስቸኳይ ፈረንሳዮች በቅድሚያ አልጄሪያንና ቱኒዚያን ይዘዋል ። ሞሮኮም ቢያስቡ የሞሮኮው ሱልጣን የማይበገር ኃይል ያለው ሆነባቸው ። በሌላው አቅጣጫ ዙሪው በቀይ ባህር በሕንድ ውቅያኖስ አካባቢ እስከ ዛንዚባር ድረስ ያፈላልጉ ጀመር ። ይህ ፍለጋ በተጀመረ ጊዜ የኢጣሊያ ፓርላማ አዳራሽና የውጭ መመላለሻ (ኮሪዶር) ሁሉ “ቀይ ባህር ለሜዲተራኒያ ባህር ቁልፍ ነው ። ” በሚል መፈክር ተሞላ ። በዚህ ጊዜ ነው ኢጣሊያኖች አሰብን ከሩባቲኖ ኩባንያ የገዙት ።

በዚያን ዘመን አፍሪካ በአብዛኛው ማለት ይቻላል በግልጽም ሆነ በስውር በእንግሊዝ ቅኝ አገዛዝ ሥር ነበረች። እንግሊዞችም ባህርና መንገድን በመቆጣጠር ሌላ የውጭ ኃይል ወደ አፍሪካ እንዳይገባ ይከላከሉ ነበር ። በ 1875 ዓ.ም ያ ታላቅ የእንግሊዝ መንግሥት በግብፅና በሱዳን ታላቅ ችግር አጋጠመው ። በየአገሮቹ ውስጥ ከተነሳው ችግር ሌላ የፈረንሳይና የጀርመን መንግሥትም ለእንግሊዝ መንግሥት የጎን ውጋት ሆነው ቀስፈው ያዙት ።

በንቀት ዓይን ይታይ የነበረው የኢጣሊያ መንግሥት የታላላቆችን መንግሥታት የፖለቲካ ሸኩቻ በመመልከት በአጋጣሚው ለመጠቀም አሰበ ። ይህን አጋጣሚ ሊጠቀምበት የተነሳው የኢጣሊያ መንግሥት በዘመኑ ችግር ውስጥ የገባውን የእንግሊዝን መንግሥት ለመርዳት ማሰቡን የሚገልጥ ጥያቄ አቀረበ ። የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩት ማንቺኒ ለእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሎርድ ግራንቪል እንረዳዳ የሚል ደብዳቤ ጻፉ ። ሎርድ ግራንቪልም በኢጣሊያ መንግሥት ሐሳብ ተስማምተው ዲሴምበር 22 ቀን 1884 ዓ.ም የኢጣሊያና የእንግሊዝ መንግሥት የወዳጅነት ውል ተዋዋሉ ። ከውሉም አንደኛው ክፍል ኢጣሊያ አንድ የወታደር ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ጠረፍ ወደ ምፅዋ ልካ ሱዳን ውስጥ እንግሊዝን የሚጠብጠውን ኃይል ለመጠባበቅ እንድትችል የሚያደርግ ነው ። ምፅዋ በዚያን ጊዜ በግብጾች የተያዘ ስለነበረ እንግሊዝ ግብጾችን ከምፅዋ አስወጥታ ምፅዋን ለኢጣሊያ ለመስጠት ተስማሙ ።

ይህ ከሆነ በኋላ ጃንዋሪ 19 ቀን 1885 ዓ.ም በኩሎኔል ሳሌታ የሚማሩ 40 መኩንኖች ያሉበት 800 የኢጣሊያ የወታደር ቡድን ከኔፕልስ በመርከብ ተሳፍሮ ወደ ምፅዋ ጉዞውን ጀመረ ። ቡድኑ ወደ ምፅዋ ጉዞ መጀመሩ ከተሰማ ምናልባት የፈረንሳይም ሆነ የጀርመን የጦር መርከቦች አደጋ እንዳይጥሉበት ስላሰጋ የኢጣሊያ ወታደሮች የሚጓዙበት ጉታርዶ የሚባለው መርከብ በሁለት የጦር መርከቦች እንዲታጅብ ተደረገ ። ወታደር የጫነው ታርዶ የተባለው መርከብ አሜዴስ እና ጋሪባልዲ በተባሉ ሁለት የጦር መርከቦች ታጅቦ ጉዞውን ወደ ምፅዋ ጀመረ ። ፖርት ሳይድ ሲደርሱ አሜዴስ የተባለችው አጃቢ መርከብ ስለተበላሸች በምትኳ ቬስፑቺ የተባለች የጦር መርከብ ለጥበቃው ተተካች ። እነኚህም አጃቢ መርከቦች የሚታዘዙት በአድሚራል ካይሚ ነበር ። በሚስጥር የተላከው የኢጣሊያ የወታደር ቡድን በ1877 ዓ.ም ጥር 28 ቀን ጧት ምፅዋ ገባ ።

አጤ የሐንስ የእንግሊዝን ጦር እየመራ የአጤ ቴዎድሮስን እስረኞች ለማስለቀቅ ከመጣው ከኖፐር ጀምሮ ከእንግሊዞች ጋር ጥሩ ወዳጅነት አለኝ ብለው ነበር ። በእንግሊዞች በመተማመንም በእንግሊዞች ግፊት የሒወትን ውል ተዋውለው እንግሊዞችን እንደ ቅርብ ረዳት አድርገው ያስቡዋቸው ነበር ። አሁን ኢጣሊያኖች በእንግሊዝ እርዳታ ምፅዋን መያዛቸውን ሲሰሙ ግን እውነት ነው ብለው አላመኑም ነበር ።

ነገሩን ካረጋገጡ በኋላ የእንግሊዝ መንግሥት ሳያሳውቃቸው ወይም ሳያማክራቸው ምፅዋን ለኢጣሊያ በመልቀቁ ተደነቁ ። ጉዳዩን ለማጣራትና የሒወት ውል እንዴት እንደተሻረ ለማወቅ ሲሉ ለንግሥት ቪክቶሪያ ደብዳቤ ጽፈው ጉዳዩን ጠየቁ ። በዚህ ብቻ

ሳይወሰኑ የዚያን ጊዜ የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ከኢጣሊያ ንጉሥ ጋር ወዳጅ ነበሩና ምኒልክ ኢጣሊያኖች የገቡበትን ምክንያት ንጉሥ ኡምቤርቶን እንዲጠይቁ አዘዙ ። ዮሐንስ ደብዳቤ በመጻፍና ጉዳዩን በማጣራት ላይ እንዳሉ ኢጣሊያኖች በምፅዋም ሆነ በአሰብ ወደብ ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ ከለከሉ ።

ንጉሥ ምኒልክም ለኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት ኡምቤርቶ በጻፉት ደብዳቤ የኢጣሊያ መንግሥት ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ጋር ጦርነት ለመግጠም አስቦ ምፅዋ መግባቱን በመስማታቸው ማዘናቸውን ገልፀው ጻፉ ። ንጉሥ ኡምቤርቶም ለምኒልክ ደብዳቤ መልሱን አድሚራል ካይሚ እንዲሰጥ አዘዙት ። አድሚራል ካይሚም ለምኒልክ ደብዳቤ ሲመልስ ምፅዋ የገባነው በኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት ፈቃድ ነው በማለት የቅጥፈት መልስ ሰጠ ።

ምኒልክም ይህንን የደረሳቸውን መልስ ለበላያቸው ለአጤ ዮሐንስ አሳወቁ ። አጤ ዮሐንስም ይህን የኢጣሊያኖችን መልስ እንደ ሰሙ አንድ የኢጣሊያ መልክተኛ ቡድን ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ እንዲነጋገርና በሒወት ውል መሠረት ጉዳዩን ግልፅ እናድርገው ብለው ምኒልክ እንዲጠይቁ ደግመው አዘዙባቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ይህንኑ ሐሳብ ለኢጣሊያው ንጉሥ ኡምቤርቶ በደብዳቤ አሳወቋቸው። ንጉሥ ኡምቤርቶም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ማንቺኒ በአጤ ዮሐንስ ጥያቄ መሠረት እንዲፈፀም አዘዙት ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም በፌራሪ የሚመራ የኢጣሊያ ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ላከ ።

ከኢጣሊያ የተላከው ቡድን በሚያዝያ ወር አጋማሽ በ1877 ዓ.ም ኢትዮጵያ ገብቶ ከአጤ ዮሐንስ ጋር ተገናኝቶ ንግግር ጀመረ። ቡድኑም “... ምፅዋ የገባነው የመሀዲስቶችን አገር የመያዝ ግፊት ልናቆምላችሁ ነው ...” የሚል ሰብብ ሰጠ ። በዚያን ጊዜ እንደተባለውም መሀዲስቶች መተማን ይዘው ኢትዮጵያን ለመውረር ይዘጋጁ ነበር ። ስለዚህ ይህን የመሀዲስቶችን ግፊት የሚያውቁት አጤ ዮሐንስ የኢጣሊያኑን የመልክተኞች ቡድን አመሰግነው ሽልማትም ሽልመውት ተሰነባበቱ ። የኢጣሊያው መልክተኞች መሪ ፌራሪ ከአጤ ዮሐንስ ከመሰናበቱና ከመለያየታቸው በፊት ምፅዋ ካለው ከኮሎኔል ሳሌታ የተጻፈ አስቸኳይ ደብዳቤ ደረሰው ። ደብዳቤውም “የምፅዋ በር ለኢትዮጵያ ክፍት ይሆናል ብለህ እንዳትዋዋል ። የጦር መሣሪያ ሊገባላት አይችልም ። አሁን እኔ ወታደሮቼን እየመራሁ አራፋሌንና ሕርጊግን ይዘናል ። በቅርቡ ሰሐጢን ለመያዝ አሳብአለኝ ...” የሚል ነበር ።

የኢጣሊያኖቹ ባታሊያ መጽሐፍ እንደሚገልጠው ከኮሎኔል ሳሌታ እንዳለው ሰኔ 17 ቀን በዚያው ዘመን ሰሐጢን ኢጣሊያኖችያዙ ። አሁን እንግዲህ ኢጣሊያኖች ከባህር ዳርቻ ወደ ውስጥ 50 ኪሎ ሜትር ያህል ወደ ኢትዮጵያ ዘልቀው አገር በመያዛቸው የአውራጃው የመረብ ምላሽ ገዥ ራስ አሉላ ለኢጣሊያኖቹ በሁለት ቃላት ብቻ ተቃውሞ አቀረቡ ። “ሰሐጢን ልቀቁ” የሚሉ ነበሩ ።

ኢጣሊያኖች አሰብንና ምፅዋን ልቀቁ አልተባሉም ። ሰሐጢን ልቀቁ በመባላቸው ብቻ ተናደውና ተበሳጭተው ጉዳዩ ለኢጣሊያ ፓርላማ ቀረበ ። በፓርላማው ላይ የኢጣሊያ የጦር ሚኒስትር ቀርበው እንዲያስረዱ ተደረገ ። የጦር ሚኒስትሩም ለፓርላማው ባደረጉት ንግግር “... እንዲህ ዓይነቱን ነገር ልናደርገው አንችልም ። ምክንያቱም የአገር ክብር ጎዳይ ነውና ...” በማለት አስረዱ ። በዚህ ጊዜ የውጭ ዳይ ሚኒስትርነቱን ቦታ ከማንቺኒ ተረክበው ዲ ሮቢላንት ይዘው ስለነበር እሳቸውም የጦር ሚኒስትሩን አሳብና ንግግር በመደገፍ ለኢጣሊያ ፓርላማ ተናገሩ ። ፓርላማውም የአገር ክብር እንዳይነካ የምትሠሩ ከሆነ መልካም ነው ብሎ ወሰነ ።

ምፅዋ የገባው የኢጣሊያ ጦር በጄኔራል እንዲመራ ተወስኖ መስከረም 22 ቀን 1878 ዓ ም ጄኔራል ጄኔ ተሾሙ ። ጄኔራል ጄኔም ምፅዋ ገብተው በሕርጊጎና በእምኩሎ ያለውን ምሽግ አጠናከሩ ። ኩይሃንና ዙላንም ለመያዝ ይዘጋጁ ጀመር ። የሕርጊጎው ናኢብ መሀመድ አብደልራሂም ኢትዮጵያን የሚወድ ነበርና ኢጣሊያኖች ከናኢብነቱ ሽረው አባረሩት ። በሱም ቦታ ወንድሙን አብዱል ከሪምን ሾሙት። አብዱል ከሪም በምፅዋ ለገቡት ኢጣሊያኖች ሥጋ አትክልትና ፍራፍሬ እያቀረበ የሚሸጥ ነጋዴ ነበር ። አብዱል ከሪም ለኢጣሊያኖች ታማኝ መስሎ ይታይ እንጂ ኢትዮጵያን የሚወድና ለአውራጃው ገዢ ለራስ አሉላም የቅርብ ወዳጅ ነበር ።

አጤ ዮሐንስ ከሙለርና ከሾጎት ጋር ባደረጉት የመሣሪያ ግዢ ስምምነት መሠረት አንድ ሺ ጠመንጃ ወደ ኢትዮጵያ መሀል አገር ለማስገባት ምፅዋ ደረሰ ። የዚህን መሣሪያ ምፅዋ መግባት ራስ አሉላ ሰሙ ። የመሣሪያውን መድረስ በጉጉት ይጠባበቁ ነበርና መሣሪያው በቶሎ እንዲገባ መልክተኛ ላኩ ። ጄኔራል ጄኔ ግን መሣሪያው ወደ ኢትዮጵያ መሀል አገር እንዳይገባም ወደመጣበትም እንዳይመላስ መጋዘን ውስጥ ቆልፈው አስቀመጡት ።

ራስ አሉላም በመሣሪያው መያዝ ተበሳጩ ። ኢጣሊያኖች ኩይሃን ይዘው ምሽጋቸውን ማጠናከራቸውንም ሰሙ ። በዚህ ጊዜ እስከ ጥር 13 ቀን 1880 ኩይሃን እንድትለቅ ። ዙላን ደግሞ እስከዚህ ወር መጨረሻ ድረስ ለቀህ እንድትወጣ ። ይህ ካልሆነ በኛ መሐል ያለው ወዳጅነት እንደማይኖር እንድታውቀው” የሚል ደብዳቤ ለጄኔራል ጄኔ ላኩላቸው ። ለዚህ ደብዳቤ ጄኔ ሲመልሱ “... ወታደሮቻችን በኩይሃ ይቆያሉ” ብለው ለአሉላ ላኩባቸው ።

ጄኔራል ጄኔ ሰሞኑን አንድ ባታሊዮን ጦር ልከው ሰሐጢን አጠናከሩ " በቦታውም በመድፍ የተጠናከረ የወታደር ኃይል አስቀመጡ ። ራስ አሉላ ይህን ሲሰሙ ለመዝመት ተዘጋጁ ። በአጠገባቸው የነበሩትንም አራት የኢጣሊያ መልክተኞችን ማለት እንጂነር ሳሊምቢኒን ማጀር ፒኖን 12 ዓመት ዕድሜ ካለው ወንድ ልጁ ጋርና መቶ አለቃ ሰባይሩክስን አሠሩባቸው። ለጄኔራል ጄኔም “... ይህ ደብዳቤ በደረሰህ 3ኛው ቀን ድረስ ሰሐጢን እንድትለቅ ። ባትለቅ ግን በእጄ ያሉትን ኢጣሊያኖች ገድዬ ባንተም ላይ እንደምዘምት እወቀው” የሚል ደብዳቤ በፒኖ እጅ ላኩለት።

ጄኔራል ጄኔ ይህ ደብዳቤ እንደደረሰብኩት ጉዳዩን ወደ ሮም አሳወቁ ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ሮብላንት ለጄኔራል ጄኔ ጥያቄ ሲመልሱ ራስ እንዲህ እንደምትለው ዓይነት ጅል ስህተት እንደማያደርጉ ተስፋ አለኝ ። ካደረጉትም ደግሞ ምላሹን ያገኙታል ። ለአንተም የሚያጠናክሪ ማጠናከሪያ ስለተላከልህ ትምህርት አስተምረው..." የሚል ቃል ላኩላቸው ። ትምህርት አስተምረው የሚሉት ራስ አሉላን ነው ። እኚህ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጥር 18 ቀን ለኢጣሊያ ፓርላማ ንግግር ሲያደርጉም "... ጄኔራል ጄኔ ጠላትን መራራ ትምህርት ለማስተማር ችሎታ ያለው ሰው ነው ። ብለዋል ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ይህን የሁለተኛ ጊዜ የፓርላማ ንግግራቸውን ያደረጉ ዕለት ራስ አሉላ ዶጋሊ ላይ ኢጣሊያኖችን ድል አድርገው መራራ ትምህርት አስተምረዋቸው ነበር ።

በዶጋሊው ጦርነት ራስ አሉላ 500 ኢጣሊያውያኖች ገድለዋል ። ፈፅሞ ድል አድርገዋል ። ዶጋሊ ከምፅዋ የሚርቀው ሃያ ኪሎ ሜትር ያህል ነው ። ራስ አሉላ ዶጋሊ ላይ ኢጣሊያኖችን ድል ካደረጉ ለምን ቆልቆል ብለው ኢጣሊያኖችን ከምፅዋ አላስወጡም ለምንስ በየቦታው የተራራፉት ኢጣሊያኖች ምፅዋ ላይ እንዲከማቹ ቸል አሉዋቸው? ለምንስ የኢጣሊያኖችን የቅኝ ግዛት የመፈልፈል ሐሳብ ከመነሻው እንቁሉን አልሰበሩትም? ምኒልክ ከአድዋ ድል በኋላ ለምን ወደ ኤርትራ ተሻግረው ኢጣሊያን አላጠፉም? እንደሚለው ጥያቄ ዓይነት ነው ።

እኛ የማናውቀው አሉላ በጊዜውና በቦታው የሚያውቁት ሚስጥር ሊኖር ይችላል ። ምናልባት የዶጋሊው ጦርነት አጤ ዮሐንስ ሳይሰሙና ሳይፈቅዱ የተደረገ በመሆኑ ራስ አሉላ አጤ ዮሐንስን አክብረውና ፈርተው ተመልሰው ይሆናል ። ምናልባትም ደግሞ በምፅዋ ያለው የኢጣሊያ ኃይል ከአሉላ ኃይል በመሣሪያ የበለጠ ማየሉን አውቀው ይሆናል ። ምናልባትም ደግሞ በአካባቢው በአሉላ ግዛት የሚሸፍተው መኳንንት በዝቶ ስለነበረ አሉላ ሌላውን ሽፍታ ለመቆጣጠር ተመልሰውም ይሆናል ። ምናልባትም ደግሞ በሰሐጢ ያለቀውን ጦራቸውን ገምተው ለአዲስ ዝግጅት መመለሳቸውም ይሆናል ። እኛ የማናውቀው ወይም በዘመኑ የነበሩት ታሪክ ፀሐፊዎች ምክንያቱን ያላቆዩን ታሪክ በመሆኑ በጥያቄ ብቻ እንለፈው ።

ራስ አሉላ የዶጋሊውን ጦርነት ፈፅሞ ከተመለሱ በኋላ ጦርነቱ በተደረገ አምስተኛው ሳምንት ምፅዋ ላይ የተያዘውን አንድ ሺ ጠመንጃ እንዲለቀቅላቸው ማጀር ፒኖን ላኩት ። ኢጣሊያኖችም በምፅዋ ያላቸውን አቅም ገምተው እስኪደራጁ ድረስ ጊዜ ለማግኘት የተያዘውን አንድ ሺ ጠመንጃ እንዲለቀቅ ፈቀዱ ። ራስ አሉላ የተያዘውን ጠመንጃ ቢያስለቅቁም አጤ ዮሐንስ ሳይፈቅዱ ከኢጣሊያ ጋር ጦርነት በማንሳታቸው የመረብ ምላሽ ግዛታቸው በአጤ ዮሐንስ ተያዘዋቸው ።

ኢጣሊያኖችም ለዶጋሊው እልቂት ምክንያት የሆነው ጄኔራል ጄኔ ነው በማለት እሱ ተሽሮ በቦታው እንደገና ኩሎኔል ሳሌታን ሾሙት ። የዶጋሊ ጦርነት በተደረገ በሳምንቱ ማለት ፌብራሪ 3 እና 4 ቀን የተሰበሰበው የኢጣሊያ ፓርላማ የዶጋሊን ብድር ለመመለስ ለአዲስ ወታደሮች መቅጠሪያና ማጠናከሪያ አምስት ሚሊዮን ሊሬ ወጭ እንዲሆን ፈቀደ

። ሲኞር ክሪስቲም ለፓርላማው ባደረጉት ንግግር “... ምፅዋ ላይ ተዘግተን መቅረት የለብንም ። ለታላቅ ግብና ዓላማ ወደፊት ማነጣጠር አለብን?” ብለው ተናገሩ ። በሰኔ ወርም የኢጣሊያ ፓርላማ 20 ሚሊዮን ሊሬ ምፅዋ ለገባውና ለሚገባው 20.000 የኢጣሊያ ወታደር በጀት አጠድቀ ።

ምፅዋ የኢጣሊያ ጦር መከማቻ ሆነች ። 814 መኰንኖች ያሉበት 17,700 ወታደሮች ፤ 138 መድኛ ፤ 28 መትረየሶች ፤ 3000 ፈረሶች ፤ 2000 በቅሎዎች ፤ 18.000 ግመሎች ምፅዋ ላይ ተከማቹ ። ወታደሩም በሙሉ ወተርሊይ የተባለውን የዘመኑን ዘመናዊ መሣሪያ የታጠቀ ነበር ። ጄኔራል ሳን ማርዛኖም ጠቅላይ አዛዥ ሆኖ ተሾመ ። ኢስቶሪያ ሚሊታሪ መጽሐፍ ውስጥ እንደተጻፈው ከምፅዋ የእምኩሉና የዶጋሊ የምድር ባቡር ሐዲድ ሥራው ተጠናቆ ባቡሩ ወታደር ማጓጓዝ ጀመረ ።

ይህን የኢጣሊያን ጦር መከማቻት አጤ ዮሐንስ ሰሙ ። ማይ ሚሽን ቱ አቢሲኒያ በሚባለው መጽሐፍ ላይ ፖርታል እንደሚገልጠው አጤ ዮሐንስ የኢጣሊያን ጦር መከማቻት እንደሰሙ ከአስመራ የራስ አሉላን 16.000 ወታደር ፤ ከከረን የራስ ሐጉስን 20.000 ወታደር ፤ ከወሎ የራስ ሚካኤልን 25.000 ወታደር ፤ የራሳቸውን 5.000 የክብር ዘበኞች ፤ የራስ መንገሻን 5.000 ያህል ወታደር ፤ ከዋድላ የራስ ኃይለማርያምን 16.000 ወታደር ፤ ከአድዋ 40.000 ወታደር ፤ የደጃች ተሰማን 32.000 ወታደር በድምሩ 159,000 ወታደር ይዘው ዘመቱ ።

አጤ ዮሐንስ ይህን ሠራዊት እየመሩ ሰበርጎማ ደረሱ ። በዚያም ሆነው ኢጣሊያኖችን ለመውጋት ሲጠባበቁ ኢጣሊያኖች ሰሐጢ ላይ ካዘጋጁት ምሽጋቸው አልወጣ አሉ ። ከመቆየት የተነሳም የወታደሩ ስንቅ እያለቀ ሔደ ። የስንቁ ማለቅም ብቻ ሳይሆን ቦታውም ሞቃት በመሆኑ የደጋው ወታደር የቆላውን ሙቀት ሊቋቋመው አልቻለም ። ከዚህም ሌላ በጎንደር በኩል የመሀዲ ጦር ገብቶ የጎጃሙን ንጉስ ተክለ ሃይማኖትን ድል በማድረጉ አጤ ዮሐንስ ሁለት ወር ከቆዩ በኋላ ኢጣሊያኖችን ትተው በጎንደር የገባውን የእስላም ጦር ለመውጋት መጋቢት 22 ቀን 1880 ዓ.ም ሠራዊታቸውን እየመሩ ወደ ደጋው ተመለሱ ። አስመራ ሲደርሱም ራስ አሉላን ከመረብ ምላሽ ግዛታቸው ሽረው ሚያዝያ 15 ቀን ከአስመራ ተነሱ ።

አጤ ዮሐንስ ያደረጉትን ሹም ሽር የሰማው የኢጣሊያ መንግስትም ሳን ማርዛኖን ሽር በቦታው ጄኔራል ባልዲሴራን በምፅዋ ለገባው ጦር አዛዥ አድርጎ ሾመው ። ባልዲሴራም ሲሸም በታዘዘው መሠረት ከመረብ ምላሽ ግዛት የገባው የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት መመለስና የራስ አሉላ መሻር ቦታውን ባዶ ስላደረገለት በአስቸኳይ ወሰኑን መረብ ምላሽ አድርጎ ያዘ ። የኢጣሊያ ባንዲራም ወሰኑ ላይ ተውለበለበ ። አጤ ዮሐንስ መተማ ዘምተው መሞታቸው እንደተሰማም በ1882 ዓ.ም. ኢጣሊያኖች መረብ ምላሽ ቅኝ ግዛታቸውን ኤርትራ ብለው ሰየሙት ።

አጤ ዮሐንስ ያን ሁሉ ሠራዊት ይዘው ወደ ምፅዋ ከዘመቱ በኋላ ጦርነት ሳያደርጉና ሳይሞካከሩ ለምን ተመለሱ? እንደ ራስ አሉላ ሁሉ ይሄም አጠያያቂ ነው ። ምናልባትም በዘመኑ የከብት በሽታ ገብቶ ከብት አልቆ እህል ስለጠፋ ወታደሩ በመራቡ ሊሆን ይችላል ። ምናልባትም ደግሞ የኤርትራው ገዥ ማርቲኒ እንደጻፈው እነ አባ ገብረ እግዚአብሔር ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር የውስጥ ወዳጅነት አበጅተው ስበኩ በተባሉት መሠረት ክርስቲያኑን ኢጣሊያን ከመውጋት እስላሙን ደርቡሽን መውጋት ይሻላል በሚለው ስብከት አምነውበት ይሆን? ምናልባትም ደግሞ የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በደርቡሾች ድል ሆነው ከተመለሱ በኋላ የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ለእርዳታ ብለው ጎንደር ሔደው ስለነበር አጤ ዮሐንስ የሁለቱን ንጉሶች መገናኘት ጠርጥረው ጣልቃ ገብተው ለመለያየት ብለው ይሆናል ። አጤ ዮሐንስ ከምጥዋ የተመለሱበትን የመተማን ጉዞ አቋርጠው ጎጃም ገብተው የንጉሥ ተክለሃይማኖትን የደከመ ሠራዊትና ሕዝብ የወጉትም በዚሁ ምክንያት ነው ። አጤ ዮሐንስ ጎጃምን ካጠፉ በኋላ ወደሸዋ ለመዝመት ሲያስቡ ምኒልክ ጦራቸውን አባይ ወንዝ ዳርቻ አሰልፈው ስለቆዩዋቸው አጤ ዮሐንስ ሸዋን ሳይገጥሙ ስለተመለሱ ምኒልክ የጠላታቸው ጠላት ከሆነው ከኢጣሊያ ጋር የተወዳጁትም በዚህና በሌሎችም ምክንያት ነበር ።

የዛሬዎን ኤርትራ ኢጣሊያኖች በቅኝ ግዛትነት ሊይዙ የቻሉት ኢትዮጵያውያን መኳንንት በማዕከላዊው መንግሥት ላይ እየሸፈቱ ለወንድም ጠላታቸው ጠላት ለሆነው ለውጭ መንግሥት በመርዳታቸው ነው ። ከእነዚህም ጥቂቶቹ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን የአካለ ጉዛይ ገዥ የነበሩት ደጃዝማች ደብበ አርአያና የከረን ገዥ የነበሩትና ባላንባራስ ክፍለ ኢየሱስ ናቸው ።

የውጫሌ ውል

“... እኛ ግን እንኳን ለእልፍና ለሁለት እልፍ ሰው ፣ የኢጣሊያ አገር ሰው ሁሉ ቢመጣ የኢጣሊያን ጥገኝነት ይቀበላሉ ብለህ አትጠርጥር ።...” ምኒልክ ነሐሴ 23 ቀን 1887 ዓ.ም. ኤሮፓ ለነበረው ለሙሴ ኢልግ ከጻፉት የግል ደብዳቤ ላይ ።

“... የውጫሌው ውል ከምፅዋ ባህር ገብቷል። ...” የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለኢጣሊያ ፓርላማ ካደረጉት ንግግር ።

አጤ ዮሐንስ ሲሞቱ ራስ መንገሻ ዙፋኑን እንዲወርሱ በመናዘዛቸው ዘፋኑ ለራስ መንገሻ አይገባም የሚሉት የመንገሻ ተቀናቃኝ የሆኑት የትግራይና የሐማሴን መኳንንት መንገሻን ለመጉዳት በማለት ወደ ኢጣሊያ ገቡ ። እነኚህም ወደ ኢጣሊያ የገቡ ሰዎች ለኢጣሊያ መንግሥት ታማኝነታቸውን ለመግለፅ የመሬት ገፅ በረከት አቀረቡ ። ደጃዝማች ደብበ አሥመራንና አካባቢዋን ፣ ደጃዝማች ባህታ ሐገስ አካላ ጉዛይን ፣ ባላንባራስ ክፍለ

ኢየሱስ ከረንና በግሥት ለኢጣሊያ መንግሥት አስረክበው እነሱ ከኢጣሊያ መንግሥት ሥር ተገዢ ሆኑ ።

በኢትዮጵያ ውስጥ ገብተው በየመኳንንቱ ዘንድ አማካሪ በመምሰል የተቀመጡት የኢጣሊያ ሰላዮች በሁሉም ዘንድ ወዳጅ ሆነው በመሰለል የኢትዮጵያን መኳንንት እርስ በርስ አሻከሩት ። በአጤ ምኒልክ ዘንድ የነበረው አንቶኔሊ ለአጤ ምኒልክ መንግሥት ያሰበ በመምሰል አሥመራ ውስጥ በኢጣሊያኖች የተረቀቀውን ውል አምጥቶ ምኒልክ ከኢጣሊያ መንግስት ጋር እንዲዋወሩ አደረገ ። አንቶኔሊ ውሉን ይዞ የመጣ ጊዜ ምኒልክ አዲስ አበባ አልነበሩም ። ወሎ ውስጥ እየተዘዋወሩ ያልረጋውን አገር ይገቡኙ ነበር ። በነገሩ የቸኮለበት አንቶኔሊ ምኒልክ ካሉበት ወሎ ድረስ ሔዶ ውጫሌ ላይ ሠፈር አድርገው አገኛቸው ። በዚያም ውሉን አቅርቦና ሰብኮ ውሉን ምኒልክ እንዲዋወሩ አደረገ ። ሚያዝያ 25 ቀን 1881 ዓ.ም. የተዋወሉት ውልም በነበሩበት ቦታ ስም የውጫሌ ውል ተባለ ። የውጫሌ ውል የተፈረመው አሰብ በተያዘ ከሃያ ዓመት በኋላ ሲሆን ፤ኢጣሊያ በሐማሴን ግዛትዋን አስፍታ ወሰንዋን አደላድላ ከያዘች በኋላ ነበር ።

የውጫሌ ውል በሃያ አንቀጾች የተከፋፈለ ሲሆን ለአድዋ ጦርነት መነሻ የሆነችው 17ኛዋ አንቀጽ ናት። ይህቺም አንቀጽ ቀጥላ ያለችው ናት ።

የውሉም ረቂቅ በተነበበ ጊዜ አጤ ምኒልክ “17ኛው አንቀጽ ጥቅም ስለሌለው ምን ያደርጋል ። ይቅር” ቢሉ ኮንት አንቶኔሊ “ቢጨመርስ ምን ይጎዳል” በማለት አስፈረመ ። ውሉ በአማርኛው ጽሑፍ ላይ ከላይ እንደተነበበው ዓይነት ሲሆን በኢጣሊያንኛው ጽሑፍ ላይ ግን “የኢትዮጵያ መንግሥት ከውጭ አገር መንግሥታት ጋር የሚያደርገውን ግንኙነት በኢጣሊያ መንግሥት አማካይነት ማድረግ ይገባል” ይላል ።

በውሉ ውስጥ ያለው ሌላው ቁም ነገር ጉዳይ ስለኤርትራ ወሰን የሚናገረው 3ኛው አንቀጽ ነው ። እሱም “በእነዚህ በሁለቱ ነገሥታት ወሰን ጠብና ክርክር እንዳይነሳ እውቅ የተመረጡ ከሁለቱ ወገኖች ሁለት ሁለት ሽማግሌዎች ልከው በማይጠፋ ምልክት የግዛቱን ድንበር ይዋሰናሉ ። ከድንበሩ ወዲህ የሚጨመሩ አገሮች እነዚህ ናቸው ። የደጋው አገር ከኢትዮጵያና ከኢጣሊያ መሀል ወሰን ይሆናል። ከራፋሌ ጀምሮ ሐላይ ፣ ሰገነይቴ ፣ አሥመራ ሶስቱ የኢጣሊያ መንግሥት መንደር ይሆናሉ ። ዳግመኛ በቦጎስ በኩል ዐዲንፋስ ፣ ዐዲሞጎስ በኢጣሊያ ድንበር ውስጥ ይሆናሉ ። ከዐዲሞጎስ መንደር ጀምሮ ከምሥራቅ ወደ ምዕራብ ባቀና ይከፈላል” ይላል ።

ይህን ኢትዮጵያውያን ሲራኮቱበትና ለብዙ ዘመናት ደማቸውን ሲያፈሱ የኖሩበት የባህር በርን የሚዘጋውን ውል ምኒልክ ለምን ተዋዋሉ? ማንኛውም የአሁኑ ኢትዮጵያዊ የሚጠይቀው ጥያቄ ነው ። አጤ ዮሐንስ ክርስቲያኑን ኢጣሊያን ከመውጋት እስላሙን ደርቡሽን መውጋት ይሻላል” ብለው ወደ መተማ ሲዘምቱ ኢጣሊያኖች ገስግሰው መረብ ድረስ ያዙ ። የአጤ ዮሐንስን ደግነትና የዋህነት በተለይም በሃይማኖታቸው በኩል የጠኑ መሆናቸውን ኢጣሊያኖች በሚገባ ያውቃሉ ። ወደ መተማ እንዲዘምቱ ያስደረጉም ኢጣሊያኖች ናቸው ። ሃይማኖተኛ መስለው ለገንዘብ የተገዙ መነኮሳትን አሰባስበው ዮሐንስ ዘንድ በመላክ ከክርስቲያኑ ኢጣሊያ ጋር ቢዋጉ ድል ቢያደርጉም በነፍስዎ ግን ይበድላሉ ። ከእስላሙ ከደርቡሽ ጋር ተዋግተው ቢሰዉ እንኳ መንግሥተ ሰማያት ይገባሉ” እያሉ ትንቢት አስመስለው ስለነገሩዋቸው የዋሁ አጤ ዮሐንስም ይህንኑ አባባል ለመኳንንቶቻቸው ተናግረው ወደ መተማ ዘመቱ ። ነገሩን ኢጣሊያኖች በር ለማስከፈት ያደረጉት ተንኮል ነበር ።

አጤ ዮሐንስ ከሞቱ በኋላ ኢጣሊያኖች የያዙት ወሰን እንዲረጋላቸው ከምኒልክ ጋር ውል ለመዋዋል ፈለጉ ። ይህንንም ውል ለማስፈፀም በኢትዮጵያ መኳንንት ዘንድ ወዳጅ የሆነውና በቤተ መንግሥቱም ተወዳጅ የነበረው ኮንት አንቶኔሊ ተመረጠ ። አንቶኔሊ ሽዋ ገብቶ መቀመጥ ከጀመረ ቆይቷል ። ከኢትዮጵያዊት ሴትም ሁለት ልጆች አስወልዷል ። በተለይ ከእቴጌ ጣይቱ ጋር ጥሩ ወዳጅነት ስላለው ከውጭ አገር የፔርሺያ ጫማና የእግር ሹራብ ለጣይቱ ያስመጣላቸው ነበር ። ይህን የመስለው ወዳጅነት ለማታለልም ሆነ ለመስበክ አመችቶት ነበር ። የውጫሌ ውል የተባለውን ለማስፈፀም የተመረጠው አንቶኔሊ ብቻ አልነበረም ። እንደ አንቶኔሊ ሁሉ በኢትዮጵያውያን ዘንድ የታወቀው ሳሊምቢኒ የተባለውም ለአንቶኔሊ ረዳት ሆኖ ተመርጦ ነበር ።

ሳሊምቢኒም በሸዋ የቆየ ኢጣሊያዊ ነው ። ምኒልክ በውጫሌ ውል ስለኤርትራ ወሰን በሚናገረው በ3ኛው አንቀፅ አልስማማም ባሉበት ጊዜ ምኒልክን ያግባባ ሳሊምቢኒ ነው ። ሳሊምቢኒ በጻፈው ሐተታ ስለዚያን ጊዜው ምኒልክ አልስማማም ስላሉበት ስለ 3ኛው አንቀጽ ጉዳይ ሲያትት “እንዲህ አልኳቸው” ይላል ። “... ጃንሆይ ። የኢጣሊያ መንግሥት ትግሬ ድረስ ልያዝ የሚለው ለክፋት አይደለም ። ወሰኑን ከትግራይ ጋር አድርጎ በዚያ መሀል ያሉትን ሽፍቶች ለማጥፋት ብሎ ነው ። 2ኛም የኢጣሊያ ጠቅላይ ሚኒስትር ክሪስቲ ቀደም ብለው ለኢጣሊያ ፓርላማ ንግግር ሲያደርጉ ከኢትዮጵያ ጋር ያለው ወሰኖችን መረብ ፣ በለሳና ሙና ነው ብለው ተናግረዋል ።

አሁን ይህ አይደለም የተባለ እንደሆነ በጠቅላይ ሚኒስትሩ ላይትልቅ ሐፍረትና ውርደት ይሆናል ። 3ኛው፡ የኢጣሊያ መንግሥት በእርስዎ ላይ ከሸፈተው ከትግራይ ገዥ ከራስ መንገሻ ጋር በዚህ ወሰን ላይ የተዋዋሉ እንደሆነ የኢጣሊያ መንግሥት እርስዎን በመርዳት ፈንታ የሚረዳው ራስ መንገሻ የሐንስን ይሆናል ። ይህ ደግሞ ትልቅ መጥፎ ነገር ያመጣል ። ሸዋ ሁሉ በትግሬ ሥር ይወድቃል ። ... ይህ ወሰን የሚካለሉበት ሥፍራ ደግሞ የአውሬ መፈንጫና ሰው የማይደርስበት አስፈሪ ቦታ ነው ። አሁንም ቢሆን የጠቀመው ለሸፍቶች መደበቂያ እንጂ ሌላ ምንም ጥቅም የለው ። ይህ ቦታ ለሹማምንት ሁሉ ያስቸረ ነው ። የኢጣሊያ መንግሥት ጉልበት ስላለው ይህን ከትእዛዝ ውጭ የሆነውን ሸፍታ በኃይል ለመግራት ይችላልና እንዲያቀናው ቢፈቀድለት ይሻላል ... አልኳቸው ።

“ምኒልክም ሲመልሱልኝ ገና ታላቁ ንጉሥ አጤ የሐንስ ሳይሞቱ አንቶኔሊ ኢጣሊያ የምትፈልገው ለወታደሮቻቸው ማሳረፊያ ከምፅዋ የምትዛወርበት ጥሩ አየር ያለበትን ቦታ ብቻ ነው ። ሌላ ምክንያት የለንም ብሎ አታሎ መቆናጠጫ ያዙ ። ንጉሱ ወደ ደርቡሽ ሲዘምቱም ኢጣሊያኖች ተስፋፍተው አገሩን ያዙ ። አሁን ደግሞ በኔ ጊዜ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ከሆንኩ ወዲህ ወሰኖችን መረብ ድረስ ነው ብትሉኝ ትግሬን ሁሉ ከያዛችሁ ለኔ ምን ይቀረኛል? ደግሞም ትግሬዎች ደማቸውን ያፈሰሱበትን መሬት እመልሳለሁ እንጂ እንዴት በዚያው እርጉ እላለሁ? ሲሉ ጣልቃ ገባሁና ጃንሆይ በዚህስ አይታለሉ ። አበሻን የከበቧት እስላሞች በመሆናቸው ሁሉም ጠላቶች ናቸው ። የኢጣሊያ መንግሥት ግን ክርስቲያን ስለሆነ ትረዳዳላችሁ እንጂ በክፉ አትተሳሰቡም አልኳቸው .. ” ሲል ዛጊ ባሳተመው መጽሐፍ ላይ ተንትነዋል ።

አቶ ግርማይ ገብረ ጻዲቅ የካቲት 20 ቀን 1980 በወጣው አዲስ ዘመን ጋዜጣ ላይ “... በአጤ የሐንስ ሞት ምክንያት የኢትዮጵያ መኳንንት በሥልጣን ይገባኛል ሲራኩቱ አጋጣሚው ይበልጥ ለጠላት አመችቶ እነሱን ጭምር በመሣሪያነት በመጠቀም ባሕረ ነጋሽን ኤርትራ ብሎ በመሰየም ወደ ትግራይ ሲዘልቅ ለአዲሱ ነጋሲ ለምኒልክ ታላቅ የራስ ምታት ሆነ ።

“የኢጣሊያ ጦር መረብን ተሻግሮ ትግራይን ሲወር አባዳኘው ከነገሱ መንፈቅ እንኳ ስላልሞላቸው አስተማማኝ ኢኮኖሚያዊ መሠረትና ኃይል አልነበራቸውም ። ታላላቆቹ ያገራቱ መሣፍንትም ጀርባቸውን በመስጠት ከጠላት ጋር ተሰልፈው ሊወጡባቸው

እያሴሩባቸው ነበር ። በሌላ በኩል ደግሞ አገሪቱ በታሪኳ ውስጥ አጋጥሞአት በማያውቅ “ታላቅ ረሃብ” ውስጥ ነበረች ። በአገሪቱ በሞላ ሕዝቡና ጥሪቱ አብሮ እንደቅጠል በመርገፍ ላይ ነበር ። እናም “ምን ተይዞ ጉዞ ሆነና ምኒልክ ጠላቶቻቸውን የሚወጉበት ስልት ከመለወጥ ሌላ የተሻለ አማራጭ አልነበራቸውም ። በመሆኑም ምኒልክ ያለተከላካይ እንደፈረሰኛ ጐርፍ እየጋለበ ወደ መሃል አገር ይገሰግሥ የነበረውን ጠላታቸውን ውጫሌ ላይ በፈረሙት ውል አማካይነት ከመረብ በለሳ ሙና መሥመር እልፍ እንዳይል በማድረግ ለማይቀረው ጦርነት ሁለገብ ዝግጅት ማድረግ ጀመሩ ። ብዙ የታሪክ ፀሐፊዎች እንደተሰማሙበት ምኒልክ በዚህ ወቅት የተጠቀሙበት ስልት የዲፕሎማሲ ብስለታቸውን ፣ አርቆ አሳቢነታቸውን ፣ ተጨባጭ ሁኔታ የማመዘዝና የመገምገም ችሎታቸውን ፣ የአመራር ብቃታቸውን በሚገባ አረጋግጧል ።” በማለት ጽፍዋል ። ሌላው ውል ደግሞ ከአድዋ ድል በኋላ አለ ።

ኢጣሊያኖች ይህን የውጫሌ ውል ከተዋዋሉ በኋላ ለአሥራ ሁለት ኤርፓ መንግሥታትና ለዩናይትድ እስቴትስ አፍ አሜሪካ ጭምር አክቶበር 11 ቀን 1889 ዓ ም በተፃፈ ደብዳቤ “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ሥርነች” እያሉ አሳወቁ ። በትምህርት ቤት መማርያ ደብተሮችም ላይ ሁሉ ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር ናት የሚል ታተመ ።

አጤ ምኒልክ በኢጣሊያ በኩል ያለው የውጫሌ ውል ጉዳይ አልገባቸውም ነበርና በኢትዮጵያ ላይ መንገሳቸውን ለማሳወቅ ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የጻፉት ደብዳቤ ለውጫሌ ውል ብጥብጥ መነሻ ሆነ ። ምኒልክ የጻፉትን ደብዳቤ የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት በቀጥታ በመቀበላቸው ውዝግብ ተነሳ ። የኢጣሊያ አገር ጋዜጦች “...በውጫሌ ውል ላይ ኢትዮጵያ የኢጣሊያን ጥገኝነት ተቀብላ ውል ከፈረመች በኋላ የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ከኢትዮጵያ የሚላከውን ማንኛውንም ደብዳቤም ሆነ ጉዳይ በኢጣሊያ መንግሥት በኩል መቀበል ሲገባቸው በቀጥታ ከምኒልክ የተጻፈውን ደብዳቤ ተቀብለዋል...” እያሉ የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የሁለቱን አገሮች ውል እንዳፈረሱ ያህል ተቆጥረው ተጻፈባቸው ።

በዚያን ጊዜ ልዑል ራስ መኩንን በኢጣሊያ አገር በጎብኝነት ላይ ነበሩና በኢጣሊያ አገር ስዕል እንዲማሩ ተልከው የነበሩት ልጅ አፈወርቅ ጉብረ ኢየሱስ (በኋላ ፕሮፌሰር የሆኑት) በጋዜጣ ያነበቡትን ለራስ መኩንን ነገሩዋቸው ። ራስ መኩንንም አስጎብኚያቸው የነበረውን አንቶኔሊን ስለዚህ ጉዳይ ቢጠይቁት “...ያ ደደብ ኢትዮጵያዊ ተማሪ ትርጉሙ ስላልገባው ነው” ብሎ ተሳደበ ። ራስ መኩንንም ተቃውሞአቸውን ለኢጣሊያ መንግሥት ከነገሩ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ የውሉን መበላሸት ለአጤ ምኒልክ አሳወቁ ።

ወዲያውንም አከታትሎ የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ለዳግማዊ ምኒልክ የጻፉላቸው ደብዳቤ ደረሳቸው ። የጀርመን ንጉሠ ነገሥትም ሆኑ መንግሥታቸው ከኢትዮጵያ ጋር ለመወዳጀት መፍቀዱን ይገልፅና ለመወዳጀትም ሆነ ለሌላ ጉዳይ መነጋገር የሚቻለው በቀጥታ ሳይሆን በውጫሌ ውል መሠረት በኢጣሊያ መንግሥት አማካይነት መሆኑን የሚገልፅ ነበር ። ይህንንም ደብዳቤ ቢሆን የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት በቀጥታ ለምኒልክ አላኩም ። ደብዳቤው የተላከው በኢጣሊያ መንግሥት አማካይነት ለምኒልክ እንዲደርስ

ተብሎ ስለነበር ኢጣሊያኖች ተደስተው የበላይነታቸውን ለማሳወቅ በጀርመንኛ የተጻፈውን የንጉሠ ነገሥቱን ደብዳቤ በኢጣሊያንኛ ተርጉሙ ወደ ምኒልክ ላኩት ።

ወዲያውኑ ደግሞ የኤሮፓ ኃያላን መንግሥታት የባርያ ንግድን ለማስቀረት በ1882 በብሩሴል ጉባኤ ባደረጉ ጊዜ የኢጣሊያ መንግሥት መልክተኛ “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ መንግሥት ጥገኝነት ሥር ስለሆነች ዛሬ በጉባኤው ላይ የተገኘሁት የኢትዮጵያንም መንግሥት ወክሎ ነው” ብሎ ንግግር በማድረግ ጉባኤው ለጥቂት ጊዜ ታወከ ። የእንግሊዝና የጀርመን መልክተኞች የኢጣሊያው መንግሥት መልክተኛ ያደረገውን ንግግር ተስማምተውበት “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር ናት” በሚለው አቋም ረጉ ። የጅቡቲ ቅኝ ግዛቱን ለማስፋት ምኞት የነበረው የፈረንሳይ መንግሥት መልክተኛ የመንግሥቱን አቋም ሲገልፅ “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥርነት የሚለውን አባባል አልቀበልም” ብሎ አመለከተ ። የሩሲያው መልክተኛም “አንድ ለብዙ ዘመን ነፃ ሆኖ በክርስቲያን ንጉሥ የሚገዛውን ነፃ አገር በጫና መያዝ ስለማይገባ የኢጣሊያኑ መልክተኛ የኢትዮጵያ ተወካይ ነኝ የሚሉትን ንግግር አንቀበልም” አሉ ። የቱርክ መንግሥት ተወካይም በኢትዮጵያ ውስጥ ያለውን የመንግሥታቸውን የመስፋፋት ምኞት ስለሚያውቁ ለኢትዮጵያ አሳቢ መስለው የኢጣሊያኑን መልክተኛ ንግግር እንደሚቃወሙ ገለጡ ። አስተራያና የቤልጅግ መንግሥታት መልክተኞች ግን “በውጫሌው ውል መሠረት ለዚህ ጉባኤ የኢጣሊያ መንግሥት ለኢትዮጵያ ተወካይ ቢሆን አንቃወምም” በማለታቸው ጉዳዩ በድምፅ ብልጫ ተወስኖ ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ወክለች ።

ይህን ሁሉ ጉዳይ ምኒልክ በወዳጆቻቸውም ከጠላት ወዳጆቻቸው ሁሉ ሰሙት ። በዚያ በደካማ አቅማቸው ምንም ለማድረግ ስለማይችሉም ትርፋቸው ንዴት ብቻ ሆነ ። ነገሩንም በሰላም መንገድ ለመጨረስ አስበው የተበላሸው የውጫሌ ውል እንዲሻሻል በማለት ለኢጣሊያው ንጉስ ለቀዳማዊ ኡምቤርቶ በመስከረም ወር 1883 ዓ.ም. የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

ለወዳጆቻችንና ወንድማችን ግርማዊ ንጉሠ ኡምቤርቶ ።

የኢጣሊያ ንጉሥ ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን

በንግጤ ምክንያት ወዳጆች ለሆኑት የአውሮፓ መንግሥቶች ከንጉሠ ነገሥት ዙፋን ላይ መውጣቴን ባስታውቃቸው በመጣልኝ ምላሽ ውስጥ መንግሥቴን የሚያኮስስ ነገር አገኘሁበት ። የዚህ መሠረትም የሚገኘው ውጫሌ ላይ በሚያዝያ 25 ቀን 1881 ዓ ም በተደረገው ውል 17ኛው አንቀጽ ውስጥ ነው ። ይህንን አንቀጽ ደህና አድርገን ከተመለከትነው በኋላ የአማርኛው ምንጭና የኢጣሊያንኛው ትርጉም የማይገጣጠሙ መሆናቸውን አረጋገጥን ።

እኔ ለኢጣሊያ ስለወዳጅነት ብዬ ይህን ውል ስገባ ምሥጢራችን ተጠብቆ እንዲኖር ጉዳዮቻችንንም እንዳይበላሹ በማለት በየውሮፓ ለሚሆኑ የንግድ ጉዳዮቻችን በወዳጅነት በኢጣሊያ ንጉሥ መንግሥት ረዳትነት ሊደረጉ የሚችሉ መሆኑን ተናገርኩ እንጂ ለዚህ የሚያስገድደኝ ውል አልገባሁም ።

ግርማዊ ንጉሥ አንድ የሌላ መንግሥት ጥገኛ ያልሆነ መንግሥት የሌላውን መንግሥት ረዳትነት በወዳጅነት ብቻ እንደሚፈልገው ይገባዎታል ። ከዚህም በቀር የውሉን 19ኛ አንቀጽ በሁለቱም ቋንቋዎች የቃሉ አሳብ የተሰማማ እንደሆነ ብቻ ውልነታቸው የሚጸና መሆኑን የሚያመለክተውን ልብ አድርገው ይመልከቱት ።

በአማርኛ የተፃፈው 17ኛው አንቀጽ የሚለው ከሌሎች መንግሥቶች ጋር ለሚደረገው ጉዳይ በኢጣሊያ አማካይነት ላደርገው እንደምችል ይናገራል ። ነገር ግን ከአውሮፓ መንግሥቶች ሁሉ ጋር በማደርገው የንግድ ጉዳይ ሁሉ በኢጣሊያ አማካኝነት ላደርገው መፍቀዴን አይናገርም ።

ውሉን ለመጨረስ ከአንቶኔሊ ጋር ስንነጋገር እርሱን በምር ጠየቅሁትና እንዲህ ብሎ መለሰልኝ ። ቢያስኘዎ የእኛን አማካይነት ይቀበላሉ ። የተመቸ ሆኖ ባይታይም ግን ሊተወት ይችላሉ አለኝ ። እኔም እንደዚህ አልኩት ። ይህ ጉዳይ የወዳጅነት ከሆነበት ጊዜ ጀምሮ ለምን ብዬ ጉዳዩን በሌላ በኩል ልፈጽም ። ግን እኔ በዚያ ጊዜ የተመቸኝን ከማድረግ የሚያግደኝ ውል አልገባሁም ። ዛሬም ቢሆን በእንዲህ ያለ ግዴታ የምገባ ሰው አይደለሁም ። እርስዎም እንደዚሁ ተቀበል አይሉኝም ።

አሁን እርስዎ ለወዳጅዎ ከብር ብለው በ17ኛው አንቀጽ የተደረገውን ስህተት እንዲቀና እንዲያስደርጉትና ይህን አንቀጽ ላስታወቁቸው መንግሥቶች ስህተቱን እንዲገልፁላቸው እመኛለሁ ።

ረጅም ዕድሜ እንዲሰጥዎና ወዳጅነታችን ከማናቸውም መታወክ እንዲጠበቅ እግዚአብሔርን እለምናለሁ ።”

ምኒልክ ደብዳቤ መጻፍ እንጂ የጻፉትን ደብዳቤ ከኢትዮጵያ ውጭ መላክ አይችሉም ነበር ። ምክንያቱም የኢጣሊያ መንግሥት የምኒልክን ደብዳቤ ከኢትዮጵያ እንዳይወጣ ከፍተኛ ቁጥጥር በማድረግ እየያዘ ያስቀርባቸው ስለነበር ነው ። ይህ ስለሆነ ምኒልክ በካይሮ ተቀማጭ የሆነ ፓሪሲስ የሚባል ግሪካዊ ወዳጅ አላቸው ። ደብዳቤያቸውን ጽፈው ነጋዴ በሚመስሉ መልክተኞቻቸው ዘይላ ድረስ ይልኩና ከዘይላ በፖስታ ቤት በኩል ለፓሪሲስ ይላክል ። ፓሪሲስም የምኒልክን ደብዳቤ በየአድራሻው ያደርስ ነበር ።

ምኒልክ አሁን ያነበብነውን ደብዳቤ ለኢጣሊያው ንጉሥ ነገሥት ለኡምቤርቶ እንዲደርስ አደረጉ ። የኢጣሊያ መንግሥት የምኒልክ አዘማኚያ አላምር ስላለው የውጫሌውን ውል ጉዳይ የጀመረውና ውል አስፈርሞ የጨረሰው ኮንት አንቶኔሊ ስለሆነ በጉዳዩ እንዲነጋገር ወደ አዲስ አበባ ተላከ ።

አሁንም ቢሆን ኮንት አንቶኔሊ በዋና መልክተኛነት ተላክ እንጂ ሳሊምቢኒ ደግሞ የውጫሌን ውል ጉዳይ ባለበት እንዲያቆይ ታዞ ነበር ። ስለዚህ ጉዳይ ሳሊምቢኒ በያዘው ማስታወሻ ላይ ሲጽፍ “..... የኢጣሊያ መንግሥት አንድ ሺህ ብር ጉቦ ለግራዝማች ዮሴፍ ንጉሤ እንድሰጥና ዮሴፍም ምኒልክ የውጫሌን ውል እንዲቀበሉ እንዲያደርግ አድርግ ተብቶ አደረግሁ ።” ይላል ። ግራዝማች ዮሴፍ እንደ ሳሊምቢኒ አጻጻፍ ሺውን ብር ጉቦ ተቀብለው እንደሆነ ኢጣሊያኖችን አታለዋቸዋል ። ምክንያቱም ሺህ ብራቸውን ተቀብለው የተገላቢጠሽ ምኒልክ በውጫሌ ውል መፍረስ እንዲጠኑ ይመክሩ ነበርና ነው ።

ኢጣሊያኖች ጉቦ የሰጡት ወይም ለመስጠት የፈለጉት ለግራዝማች ዮሴፍ ብቻ አይደለም ። ሩሲያዊው ሊዎንቲቭ በዚያን ጊዜ ለአጤ ምኒልክ የቅርብ ወዳጅና አማካሪ ስለነበር እሱንም አባብለውት ነበር ። ሊዎንቲቭ ወዳገሩ ወደ ፔትሰበርግ ሄዶ በነበረ ጊዜ በዚያ ከኢጣሊያ አምባሳደር ጋር ተገናኙ ። አምባሳደሩም “ይህ ከምኒልክ ጋር ጭቅጭቅ ያስነሳውን ነገር በሰላም እንዲጨረስ ብታደርግ ሁለት ሚሊዮን ሩብል እንሰጥሃለን” ብሎ የኢጣሊያ አምባሳደር መለመኑን ሊዎንቲቭ ለልዑል ሉባኖቭ ገልጾላቸዋል ። ይህንንም ታሪክ ራሱ ሊዎንቲቭ በጻፈው መጽሐፍ ውስጥ በሰፊው ጽፎታል ። ወደ ኮንት አንቶኔሊ አመጣጥ እንመለስ ።

ኮንት አንቶኔሊ ከምኒልክ ችሎት ቀርቦ ኢጣሊያ 17ኛው አንቀጽ ተበላሽቷል ወይም ተሳስቷል የሚባለውን አትቀበልም ። በዚህም ጉዳይ ማንም ኃያል መንግሥት ሊያስገድዳት አይችልም ። ምክንያቱም ከብሯን የምትጠብቅ ታላቅ መንግሥት ናት” አላቸው ። ይህን በሚናገርበት ጊዜ እቴጌ ጣይቱ በዚያው በችሎቱ ላይ ስለነበሩ ወዲያውኑ የኮንት አንቶኔሊን ንግግር አቋርጠው “ያ አንቀጽ የሚለውን ነገር እኛም ለኃያላን መንግሥታት አሳውቀናል ። በአማርኛ ቋንቋ የተጻፈው ምን እንደሚልም ነግረናል ። እንደ እናንተ ሁሉ እኛም ከብራቸንን እንጠብቃለን ።እናንተ የምትመኙት ኢትዮጵያ በእናንተ ሥልጣን ሥር እንድትሆን ነው ። ይህ ለምን ጊዜም የማይሆን ነገር ነው” አሉት ። አንቶኔሊም “... የተዋዋልነው ውል ለአምስት ዓመት ብቻ ነው ። አሁን ይኸው ካምስቱ ዓመት ሁለት አለፈ። እንግዲህ ሶስት ዓመት ብቻ ነው የቀረንና ክፉም ጥሩም ሆነ ይኸው ውላችን እንዳለ ሶስት ዓመት ይለፍ” አለ ። አጤ ምኒልክ ግን ነገሩ ሳይገባ እንዲህ ባገገገል እንኳን ሶስት ዓመት ሶስት ቀንም ቢሆን አያድርምና ይልቁንስ አሁን ቶሎ ይለቅ” ብለው ወጥረው ያዙት ።

ኮንት አንቶኔሊ እየደጋገመ “ላጭር ጊዜ ብለን አንጣላ ” አምስቱ ዓመት ሲያልቅ ውሉ እንደገና ይሻሻላል ስለሚል በውሉ መሠረት ያን ጊዜ አስፈላጊ ከሆነ ይህን አንቀጽ ልናሻሽለው እንችላለንና አሁን 17ኛው አንቀጽ አይነሣ ይቅር” አለ ። አስተርጓሚውም አቶ ዮሴፍ የልጥ ማረፊያው ነበሩና ነገሩን ባጭሩ አድርገው ሲተረጉም 17ኛው አንቀጽ አይነሣ ይቅር” ብለው ተረገሙ ። አጤ ምኒልክ ይህን ቃል ሲሰሙ እኔስ እስከዛሬ የተናገርሁት

አሥራ ሰባተኛው ክፍል ያለው ቃል እንዲቀር አልነበረምን ።አሁንም እሺ ወዲያ ይቅር ይሰረዝ” አሉ ።

በዚህ አባባል ሁለቱም ወገኖች ተደሰቱ ። ጉዳዩም እንደገና እንዲፃፍ ተደርጎ ተፃፈ ። የተፃፈውም ጽሑፍ “17ኛው አንቀጽ ተሠርዟል” የሚል ነበር። ይኸውቃል ባማርኛ ብቻ በሁለት ወረቀት ተጽፎ አንዱ ለኮንት አንቶኔሊ ተሰጠው ። አንዱ ከምኒልክ ቤተ መንግሥት እንዲቀመጥ ተደረገ ። ኮንት አንቶኔሊም የተሰጠውን ወረቀት ይዞ እየተደሰተ ሄደ ። በማግሥቱ ኮንት አንቶኔሊ ያን ጽሑፍ ወደ ኢጣሊያንኛ ሲያስተረጉመው “17ኛው ክፍል የነበረው ቃል ተሠርዟል ” ለመቼውም ተፍቋል” የሚል ሆኖ አገኘው ። በዚህም ጽሑፍ ደንግጦና ተናዶ ወደ ቤተ መንግሥት ሄደ ። ከዚያም ምኒልክና ጣይቱ መኳንንቱም ካሉበት እልፍኝ ገብቶ ለምን ተሠርዟል የሚል ቃል ተፃፈ? ብሎ ጠየቀ ። አጤ ምኒልክ “ሁለታችን ተነጋግረን አንተው ወደህ የተጣፈ ነው እንጂ እኛ የጨመርንበትም የቀነስንበትም ነገር የለም” አሉት ። አንቶኔሊም “ለጊዜው አሁን አይነሳ አልኩ እንጂ ጨርሶ ይሰረዝ አላልኩም” አለ ። አጤ ምኒልክም “ባስተርጓሚ በነገርከን ቃል መሠረት የተጣፈ ነው ። አሁን ለምንድነው የጸጸተህ?” ሲሉት ኮንት አንቶኔሊ ባስተርጓሚው የሴፍ ላይ አፍጥጦ “ይሄን ሁሉ ነገር የምታበላሽ አንተ ነህ ። ቀጣሬ” ብሎ ተሳደበ ።

ኮንቲ አንቶኔሊ የሴፍን ሲቆጣ የሰሙት ጣይቱ “አጥፍቶስ ቢሆን አሽከራችንን በሚገባ እኛ እንቆጣለን እንጂ አንተ እንዲህ አላግባብ በኛ ፊት አሽከራችንን መሳደብ አይገባም” አሉት ። ኮንት አንቶኔሊም አፍሮ ይቅርታ ጠየቀ ። እቴጌ ጣይቱም “በውጫሌው የተዋዋልንበት ወረቀትም ቢሆን ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ውስጥ ታድራለች የሚል ቃል ታማርኛው አይገኝበትም ። እንዲህ ያለ ቃል ተጽፎበታል የምትል እንደሆነ ተሆነልህ አሳየን ። በትላንትናውም ነገር የሆነ እንደሆነ አንተው ወደህ የአሥራ ሰባተኛ ክፍል ነገር ይቅር አይነሳ ብትል ይኸው ተጣፈ ። አሁን ለምን ነው መጠጠትህ ። ከመጀመሪያው እስከ መጨረሻው ድረስ ጃንሆይ ከተናገሩት ሁሉ አንድም ቃል አልተዛባም አልተዛነፈም” ብለው ተናገሩት ።

አንቶኔሊም ውጫሌ የተዋዋልንበት ወረቀት በፈረንሳይ ቋንቋ የተጣፈው ይታይልኝ ብሎ አመለከተ ። እቴጌ ጣይቱም “እኛ እምናውቀው በአማርኛ የተጣፈውን ነው እንጂ የፈረንጅ ቋንቋ አናውቅም ። አንተ ግን የኛን ቋንቋ ታውቃለህና ባማርኛ የተጣፈውን እየው” አሉት ። ከዚህ በኋላ ኮንት አንቶኔሊ ተናዶ ያን ትናንት የተጣፈውን ወረቀት ቀዳዶ ጥሎ ውሉን የኢጣሊያ መንግሥት በጦርኃይል እንደሚያስከብር ተናገረ ። ይህን የሰሙት እቴጌ ጣይቱም ስቀው “የዛሬ ሃምንት አድርገው ። በዚህ የሚደነግጥልህ የለም ። ሂድ የፎከርክቦትን አድርግ ። እኛም የመጣውን እናነሳለን ። እግሩን ለጠጠር ደረቱን ለጦር ሰጥቶ አገሩን የማያድን ሰው በዚህ የሌለ አይምሰልህ የገዛ ደሙን ገብሮ ለገዛ አገሩ መሞት ጌጥ ነው እንጂ ሞት አይባልም ። አሁንም ሂድ አይምሸብህ የፈከርክቦትን በፈቀድህ ጊዜ አድርገው ። እኛም ከዚህ እንቆይሃለን ።” አሉት ።

ሳሊምቢኒ በያዘው ማስታወሻ 23 ዲሴምበር 1890 በሚለው ላይ አንቶኔሊ የውሉን ማሻሻያ ቀድዶ በጣለው ጊዜ እቴጌ ጣይቱ “... እኔ ሴት ነኝ። ጦርነት አልወድም ። ግን እንዲህ መሳዩን ውል ከመቀበል ጦርነት እመርጣለሁ አሉ ። ...” ሲል ጽፍዋል ።

ትራቢርሲ ደግሞ የዕለቱን ሁኔታ እየመዘገበ ለኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ያስተላልፍ ነበር ። አገሰት 26 እና 29 ቀን በጣፈው “... ምኒልክ የአስተርጓሚውን መሰደብና የደብዳቤውን ከፊታቸው መቀደድ ባዩ ጊዜ አንቶኔሊን ለመደብደብ ከመቀመጫቸው ተነሱ። በዚያ ያሉ መኳንንትና በተለይ እቴጌ ጣይቱ ገላግለው አንቶኔሊን ከመደብደብ አዳኑት...” ብሏል ። በአገራችን ባንዳንድ መጽሐፍትና ጋዜጦች ኮንት አንቶኔሊ በምኒልክና በጣይቱ ፊት የቀደደውን ወረቀት የውጫሌ ውል ነው እያሉ ጽፈውታል ። ግን አይደለም ። የውጫሌ ውል የተቀደደው በመድፍ ነው እንጂ በአንቶኔሊ እጅ አይደለም ።

አንቶኔሊ ከስብሰባው ሲወጣ ምኒልክ ለጋሲዮኑ ድረስ የሚሄድበት በቅሎ ስጡት ብለው ተሰጠው ። አንቶኔሊ በቅሎ ለሰጠው አሽከር አንድ መቶ ብር ሰጠ ። አሽከሩም የተሰጠውን ብር ይዞ አዳራሽ ገብቶ ለምኒልክ ነገረ ። ራስ መኩንን ከዚያው ነበሩና “ጉርሻ ከሆነ ይበዛል ። ጃንሆይ ለሰጡት በቅሎ ዋጋ ከሆነም ያንሳልና ይመለስ” አሉ ። ምኒልክም ስቀው ለአሽከሩ “ጉርሻ ነውና ውሰደው” አሉት ።

ከዚህ በኋላ በጉዳዩ የተናደዱት አጤ ምኒልክ የውጫሌውን ውል በተዋዋሉ በ4ኛው ዓመት ለኤርፓ ኃያላን መንግሥታት ሁሉ አድራሻው እየተለዋወጠ ቃሉ አንድ ዓይነት የሆነውን የውጫሌን ውል ያፈረሱበትን ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

የሚያስችላት መንገድ ስለተጠረገላት ነበር ። የምኒልክ ወዳጅ የነበሩ መንግሥታት ግን ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በቀላሉ መያዝ እንደ ምትችል አወቁ ። ምናልባትም የኢትዮጵያን መንግሥት ባለበት ሁኔታ ማለት ባገሩ ሰው የውስጥ አስተዳደሩን እየመራ እንዲቆይ ለማድረግ የተሻለው ዘዴ ኢትዮጵያ የኢጣሊያን ጥገኝነት ተቀብላ በውጫሌው ውል እንድትረጋ የሚያስፈልግ መሆኑ ተሰማቸው ። ይህንኑም በመግለፅ የእንግሊዝ መንግሥት ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር በተዋዋሉት ኮንቪንሽን አፍ ሮም በተባለው ውል መሠረት ኢትዮጵያ የኢጣሊያ ጥገኛ መሆንዋን አውቆ ስለነበር የእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያ ለምኒልክ በጻፉት ደብዳቤ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር እንዲቆዩና ለኢትዮጵያም የሚሻለው ዘዴ ይሄው መሆኑን ገለጡላቸው ።

የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት ደግሞ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር መቆየቱ ለኢትዮጵያ የሚበጅ መሆኑን በመግለጥ ነገሩን እንደገና እንዲያስቡበት የሚመክር ደብዳቤ ለምኒልክ ጣፉላቸው ። ምኒልክም ደብዳቤዎቹን ሁሉ አጣርተው ከመረመሩ በኋላ አሁንም እንደገና ቃሉ አንድ ዓይነት የሆነውን አድራሻውንና ማዕረጉን ብቻ እየለዋወጡ ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያና ለጀርመን ንጉሠ ነገሥት ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ላኩ ።

እኛግ፡ በብርቱ፡ ጀከምገቦተ፡ ምገም፡ ኢኾ፡ ብገብረታ፡ የእጣለዎ፡
 መገግሥተ፡ እውነተኛው፡ የሚገገገገ፡ መካከቱቸገገ፡ አልሰማ
 ሙ፡ አሉገ፡ ደግሞ፡ ጀኾ፡ በዜህ፡ ውል፡ ሁለታቸገገ፡ ተሰማምተገ፡ በ
 እተቆቆዎ፡ በእጣለዎ፡ መገግሥተ፡ ማኸል፡ ያለውገ፡ ድምበር፡
 ወሰነገ፡ ሰር፡ ስገገ፡ ምገም፡ ብገጭህ፡ ውልም፡ ብገደርግ፡
 የእጣለዎ፡ መገግሥተ፡ ወታደርቶ፡ ድምበረገ፡ እልፈው፡ እያሉ
 እገር፡ ያዙ፡ እገደ፡ የውርጥ፡ ልማድ፡ በሰገሥታቱ፡ ሁሉ፡ ማኸል፡
 ያለውገ፡ ልግ፡ ከፍርሰው፡ ደምበር፡ ኢንደካለል፡ የለክነውገ፡
 መልክተኞቹገ፡ አሰረው፡ እዋረደቱ፡ ደህ፡ ብቻ፡ ውሉገ፡ ለማፍ
 ረሰ፡ ደባብ፡ ሰር፡ ስገገ፡ ስኾ፡ ቀእግሥተ፡ ደኛሳል፡ ብለገ፡
 ቻልገ፡ ደግሞ፡ ጀኾ፡ በዜህ፡ ውል፡ ያለውገ፡ ክፍል፡ ሁሉ፡ ተተው፡
 ምገግም፡ አለመረም፡ ላይ፡ እለፍርደ፡ ያለቀቀ፡ ኢግኔ፡ የውር
 ጥ፡ ሁሉ፡ ያውቃል፡ ከዜህም፡ ሌላ፡ በዜህ፡ ደብዳቤ፡ ያልተጻፈ፡ በዜ
 ህ፡ ውል፡ ውሰገ፡ ያለ፡ ብዙ፡ ክፍል፡ ፈርሶብኸል፡ ጀኾም፡ የእጣ
 ሊዎ፡ ጸጸገገማቸቶ፡ ከኔ፡ ጋራ፡ ሳይማክሩ፡ ሳይሰታውቁኝም፡ በ
 ሰሜገ፡ በኩል፡ ስሉተ፡ ሹማምተኔ፡ ጋራ፡ ለመዋዋል፡ ሞክሩ፡
 ሌለዜህ፡ ሁሉ፡ ምክንያተ፡ ደዘም፡ ውል፡ ሁለቱገ፡ ለገገ፡ ማፍ
 ተሩ፡ ተርቱ፡ ዘውትር፡ የጠብ፡ ምገግም፡ መሆኑ፡ ብናይ፡ ደግሞ፡
 የእጣለዎ፡ መገግሥተ፡ በመጠገንተቱ፡ ደህገ፡ ውል፡ ያዙ፡ እያሉ፡ እ
 ኾገ፡ ያሰቀግረሉ፡ እነዚያ፡ ግገ፡ እገገገ፡ ተጠገንተቱው፡ ውሉገ፡ ደ
 ደክቶገ፡ ውል፡ ያለገ፡ አሰሰመሰሉቸዎ፡ ደህገ፡ ሁሉ፡ ብናይ፡ ው
 ሉገ፡ ለማፍረሰ፡ መካከገበቶ፡ ለሰገሥታቱም፡ ሁሉ፡ አሰታወቅገ፡
 ክየውርጥም፡ ፍርድ፡ እንደገገ፡ ገገ፡ ተሰፋ፡ አለገ፡ ለዜህም፡
 ሰገር፡ የክበሩ፡ ገገ፡ ሰገሥተገ፡ እናምንዎተሉገ፡ ከእጣለዎ
 ሙ፡ መገግሥተ፡ ጋራ፡ ክፍቶር፡ በቀር፡ ጦርነቱ፡ አለመለጋቸገ፡
 ብርግገ፡ ኢገገገገገገገገገ፡ ደመኮገ፡ ሰገር፡ ስገገ፡ ሰገገገገገገገ፡ ለመጠባ
 ቀ፡ መካከገበታል፡ ደህገም፡ ሰገገ፡ ለመጠባቀ፡ ከብዙ፡ ከመገገ፡ ገገ
 ሙ፡ ኢግዚሉብራር፡ እገደረደም፡ እኛገም፡ ከእገግዚህ፡ ወደህ፡ እገ
 ደረደገ፡ እገጠረገገገገገገገ፡ የኔውርጥ፡ ሰገሥታቱ፡ ሁሉ፡ ላፍረታ፡
 መረቱ፡ መልካም፡ ሥረተገ፡ ብልህተ፡ ኢንደገገ፡ መረሰጋቸውገ፡
 እናውቃለገ፡ እኛም፡ ደህገ፡ መልካም፡ ሥረ፡ ለማፍቀቱ፡ ግገገገገ፡ የ
 መጠቀገ፡ የገገገገገገገ፡ መገገገገገገገ፡ በሚገገ፡ ስገገ፡ የዋውርጥ፡ ገ
 ጋደዎቹም፡ አለመጋተ፡ እገደገገ፡ መገገገገ፡ ከቀየገ፡ ብብዙ፡ ያረ
 መኔ፡ እገር፡ የክርስቲያን፡ ሃይማኖተ፡ እየሰሩለገ፡ ብለገ፡ የወታደር
 ቻቸገ፡ ደም፡ እረሰሰገገገገገ፡ ክየውርጥ፡ ሰገሥተቱ፡ ጋራ፡ ተዋወለ

አፍርሳችሁ እስከ መራብና እስከ ሙና እስከ በለሳም መጥታችሁ ሰንደቅ ዓላማችሁን አቆማችሁ ።

“ሁለተኛም ፡ በዚያው በውጫሌ ውል በገኛው ክፍል የተጻፈውን እንለውጣለን ካላችሁ በኋላ ምክንያት እያበዛችሁ ነገ ከነገ ወዲያ እያላችሁ እስካሁን አቆያችሁት ።

“ሶስተኛም ከሁሉ የሚብስና የሚከፋ ነገር ጀኔራል ጋንዶልፊ እኔን ለማሳዘን ሲል ወደ መራብ ወጥቶ እኔ ሳልሰማ ከራስ መንገሻ ጋር የወዳጅነት ውል ተዋዋለ ። ይህም የጠላትነት እንጂ የወዳጅነት ሥራ አለመሆኑ የታወቀ ነው ።” በማለት ነገሩት ። በመጨረሻውም “.... ከኢጣሊያ አገር ድረስ ያመጣኸውን ጥይት አልቀበልም ብዬ ብመልሰው ግርማዊ የኢጣሊያ ንጉሥ ወዳጅነታቸውን የጠላሁ መስፈጃቸው እንዳያዝኑብኝ ስል ተቀብያለሁ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ብለው አሰናቡቱት ።

በዚህ መሀል በ1887 ዓ.ም. በጀኔራል ኦሬሮ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር አድዋ ገብቶ አገሩን ያዘ ። አዲግራትና መቀሌም መጋቢት 16 ቀን ተያዙ ። እስከ አክሱም ዘልቆም ለሕዝቡ ልብስና ማባባያ በመስጠት ከምኒልክ አገዛዝ ነፃ ላወጣችሁ ነው” እያለ ይሰብክ ጀመር ። አጤ ምኒልክም ይህን ነገር ወደ ኢጣሊያው ንጉሥ ቢያስታውቁ ነገሩ የተፈፀመው በሰህተት ነው የሚል የውሸት መልስ አገኙ። በሰህተትም ቢሆን አገር መያዝ እንደማይገባ የሚገልጽ ለሁለተኛ ጊዜ ለዋናው ጦር አዛዥ ለጄኔራል ባራቴሪ ደብዳቤ ፃፉ ።

ከጄኔራል ባራቴሪ

ድድረስ ከጄኔራል ባራቲየሪ

በ፲፰፻፺፬ የተፃፈ ደብዳቤ ደረሰልኝ ። እኔም በጥር በጁ ቀን በ፲፰፻፹፯ የላኩልህ ደብዳቤ ደርሶህ ይሆናል ብዬ ተስፋ አለኝ ። በዚህ ደብዳቤ እንዳየኸው ራስ መንገሻና እናንተ መዋጋታችሁ በመሳሳት እንደሆነ እውቀው ። እኔ ከጉረቤቶቼ ጋር በፍቅርና በሰላም መኖር እንድፈልግ በጣም ታውቃለህ ። ነገር ግን አንተ በመዝናኛ ተቀድመህ ወተህ ከሰው ከተማ መግባትህ ጥቃት አይሆንምን ። ራስ መንገሻ አጥፍቶ ተገኝቶ እንደሆነ ወደኔ መላክ ነበር እንጂ ጦር ይዘህ አድዋ ድረስ መምጣት አይገባም ነበር ። አሁንም በትግሬ መሬት ላሉት ለኔ ሹማምንቶች ለራስ መንገሻ እንዲህ ያለ ጦርነት ሁለተኛ እንዳያነሱ ልኬአለሁ ። ለንጉሥ ኡምቤርቶም ምጥዋ ያሉትን ሹማምንቶችም ይቀጡልኝ ብዬ ልኬባቸዋለሁ ። አሁንም ይህን በመሳሳት የተደረገውን ጡብ በሥራት ለማስማማት አይቸግረንም ብዬ ተስፋ አለኝ።

በመጋቢት በ፳ ቀን ፲፰፻፹፯ ዓ.ም አዲስ አበባ ተፃፈ።

የምኒልክ ወዳጅና ረዳት የነበሩት የሩሲያው ንጉሠ ነገሥት ሞተው ስለነበረም ምኒልክ በኃዘን ላይ ኃዘን ተጨመረባቸው ። ወዲያውኑም ከአዲሱ የሩሲያ ንጉሠ ነገሥት የተላኩ መልክተኞች ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። መልክተኞቹ ከአዲሱ ንጉሠ ነገሥት የተላኩትን መልክት አድርሰው ወደ አገራቸው በሚመለሱበት ጊዜ ዳግማዊ ምኒልክ ለአዲሱ ለሩሲያ ንጉሠ ነገሥት የደረሰባቸውን በደል የሚዘረዝር ደብዳቤ ጥፈው ስጦታም ጨምረው በፊታውራሪ ዳምጠው የሚመራ ቀኛዝማች ገነጫ መምህር ገብረ እግዚአብሔርና ሌሎችም ሰዎች ያሉበት የመልክተኞች ቡድን ወደ ሞስኮ ላኩ ። ምኒልክ ለአዲሱ የሩሲያ ንጉሠ ነገሥት የጻፉት ደብዳቤ የሚከተለው ነው ።

ድድረስ ወደከበሩ ወደታፈሩ ከፍ ያሉ ቄሳር የመስኮብ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ኒኮላዎስ ።

ሰላም ለርሶ ይሁን ። የመስኮብ መንግሥትና የኢትዮጵያ መንግሥት በሃይማኖት በፍቅር ተስማምቶ የኖረ መንግሥት ስለሆነ ከዚህ ቀደም በኢትዮጵያ መንግሥትና በኢጣሊያ መንግሥት የተደረገውን ውል መፍረሱን ለከበሩ ላረፉት አባትዎ ልኬ ነበር ። መላኬም የርስዎ መንግሥት የክርስቲያን ነፃነት እንዲወድ ባውቅ የኢትዮጵያን መንግሥት ከጥንት የነበረ ራሱን የቻለ ባለነፃ መንግሥት መሆኑን ያውቃሉና ከኤሮፓ ነገሥታት ጋር በፍቅር መኖር እንጂ የማንም ጥግነት አልፎልግም ስል ላክሁ ። እኔ እስካሁን ድረስ በመልካም ሥራትና በመልካም ሃይማኖት እንደሚኖሩ የክርስቲያን ነገሥታት አገሬን እየጠበቅሁ አረመኔውን እያቀናሁ በሰላም በፍቅር ከኤሮፓ ነገሥታት ጋር ልኑር ብል የኢጣሊያ መንግሥት እኔ ስዘምት እያሰለሉ በኋላዬ ብዙ ግፍ ይሠሩብኝ ጀመር ። ይህ የተደረገውን ግፍ ለወዳጄ ለፈረንሲስ መንግሥት እንዳስታወቅሁ ለርሶም ለወዳጄ ማስታወቅ ይገባል ብዬ ላኩብዎ ።

በግዛቴ በደቡብ በኩል ጉዳይ አግኝቶኝ ስዘምት አስቀድሞ የትግሬ ገዥ ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ ጦር ጋር ወደ ደርቡሽ ልዝመት ይፍቀዱልኝ ብሎ ቢልክብኝ ክርስቲያን ለመርዳት ከሆነ ብዬ እሺ አልኩት ። የኢጣሊያ ሹማምንት እንደሚሠሩብኝ ተንኮል ቢሆን ፈቃድ መስጠት አይገባኝም ነበር ። እነዚያ ግን ከከተማ መራቁን መዝመቴን በሰሙ ጊዜ ጦር አስከትተው አድዋን ትልቁን ከተማ ዘረፉት ። ስለዚህ የክርስቲያን ደም አለውል ፈሰሰ ። ፊትም አለውል በተያዘው አገሬ ለኤርፓ ነገሥታት እያሰማሁ መኖሬን ሰምተውታል ። ይህ የተደረገ ግፍ በክርስቲያኖች በብልሃተኞች ሕዝብ መካከል የሚደረግ አይደለም ።

የራስ መንገሻ ሠራዊት ግን ይህን ግፍ ባየ ጊዜ ያለመጠን ተቀጭቶ የማይታገድ ቢሆን ከኢጣሊያኖች ጦር ጋራ ተዋጉ ። ይህ ጦርነት እርግጥ መሆኑን ማወቁ ከዘመቻ ተመልሼ ከተማዬ ስገባ ከጄኔራል ባራቲየሪ የተላከ ደብዳቤ ቢደርስልኝ ነው ። በዚህ ደብዳቤ ጄኔራል ባራቲየሪ ይህ ነገር ካለመስማማትና ከመሳሳት የተነሣ ነገር ነው እንጂ ኢጣሊያንና ኢትዮጵያን በጭራሽ የሚያጣላ ነገር የለበትም እያለ ያመካኛል ። እኔ ግን እርቅና ሰላም ስለወደድሁ ይህን የምክንያት ቃል በትእግስት እንደ እውነት ተቀበልኩ ። ዳሩ ግን ያገሬን አንድነትና ነፃነት ለመጉዳት ዘወትር የኢጣሊያ መንግሥት ሹሞች የሚሠሩትን የተንኮል ሥራ መርሳት አልችልም ። ይህን ሁሉ ለርስዎ ማሳየቴ ቅንነትዎንና ወዳጅነታችንን አይቼ የክርስቲያን ደም አለውል ፈሰሰና በቅንነትዎ ይመልከቱት ።

እነዚህ ሰዎች በያለበት የሚሠሩብኝ የተንኮል ሥራ ከልክ አልፎ ድንገት ከጦርነት ያደረሰኝ እንደሆነ የኢርፓ ነገሥታት ሁሉ ይልቁንም ወዳጆቼ ሁሉ መዋጋቴ ስለ አባቶቼ ርስትና ስለመንግሥቴ ነፃነት መሆኑን እወቁት ። ዳሩ ግን እኔም ከዚህ የምደርሰው የእርቅን ነገር ሁሉ ፈትኜ ሳበቃ ነው ። እናንተም ስለ ክርስቲያን እርቅና ሥራት ስለወዳጅነትም ፍቅር አግዙኝ ። ፍርዳችሁን እንጠብቃለን ።

በመጋቢት በ፳ ቀን በ፲፰፻፹፯ ዓ.ም አዲስ አበባ ተፃፈ ።

ኢጣሊያኖች አድዋንና አክሱምን እንደያዙ ወዲያው እየገፉ አጋሜንና እንደርታን አምባላጌን ሁሉ ያዙ ። ምንም እንኳን በአገሪቱ ላይ አምስት ዓመት የቆየ ከባድ ረሃብ የደረሰ ቢሆንም ያንኑ ረሃብተኛ ሕዝብ ለማዘመት ምኒልክ ቀጥሎ ያለውን የከተት አዋጅ አወጁ ።

“እግዚአብሔር በቸርነቱ እስካሁን ጠላት አጥፍቶ አገር አሰፍቶ አኖረኝ ። እኔም እስካሁን በእግዚአብሔር ቸርነት ገዛሁ ። እንግዲህ ብሞትም ሞት የሁሉ ነውና ስለኔ ሞት አላዝንም ። ደግሞ እግዚአብሔር አሳፍሮኝ አያውቅም ። እንግዲህም ያሳፍረኛል ብዬ አልጠራጠርም ።

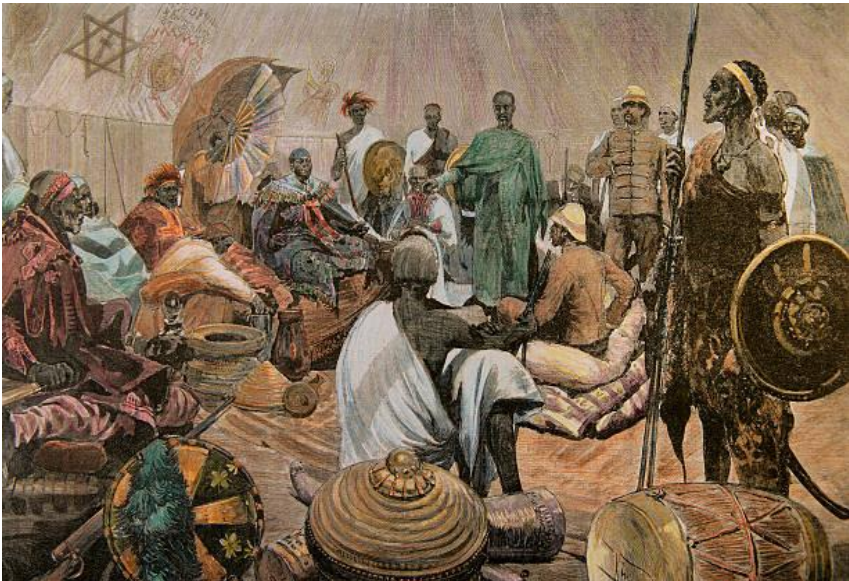
አንቶኔሊ

ጂዮኮም

ሳሊሞኒኒ

የውጫሌ ውል ማሻሻያው ሲቀደድ

“አሁንም አገር የሚያጠፋ ሃይማኖት የሚለውጥ ጠላት እግዚአብሔር የወሰነልንን የባህር በር አልፎ መጥቷልና እኔም ያገሬን ከብት ማለቅ፡ የሰውን መድከም አይቼ እስካሁን ዝም ብለው ደግሞ እያለፈ እንደ ፍልፈል መሬት ይቆፍር ጀመር ።

“አሁን ግን በእግዚአብሔር ረዳትነት አገሬን አሳልፌ አልሰጠውም ። ያገሬ ሰው ካሁን ቀደም የበደልሁህ አይመስለኝም ። አንተም እስካሁን አላስቀየምኸኝም ። ጉልበት ያለህ በጉልበትህ እርዳኝ ። ጉልበት የሌለህ ለልጅህ ፣ ለምሽትህ ፣ ለሃይማኖትህ ስትል በሀዘን እርዳኝ ። ወስልተህ የቀረህ ግን ኋላ ትጣላኛለህ ። አልተውህም ማርያምን ለዚህ አማላጅ የለኝም ። ዘመቻዬ በጥቅምት ነውና የሸዋ ሰው እስከ ጥቅምት እኩሌታ ድረስ ወረደሉ ከተህ ላግኝህ”

በአዋጁ ላይ እንደምንመለከተው አጤ ምኒልክ ላገራቸው ለኢትዮጵያ አንድነትና ነፃነት ሲሉ በጦር ሜዳ ለመሞትም ቢሆን ቁርጠኛ መሆናቸውን ያስረዳል ። ሌላው ነገር ደግሞ የኢትዮጵያ የግዛት ወሰን በባህር የተከለለ እንደሆነም ይናገራል ።

የአድዋ ጦርነት

“... በጥጋባቸው አድዋ ላይ ተዋግተው ድል ሆኑ። እኔ ግን በድንቁርናቸው ብዛት የእነዚያን ሁሉ ክርስቲያን ደም በከንቱ መፍሰሱን እያየሁ ድል አረግኳቸው ብዬ ደስ አይለኝም...” ምኒልክ ለሙሴ ሸፍኔ መጋቢት 23 ቀን 1888 ዓም ከፃፉት ደብዳቤ ።

“... ሃያ ሺህ ያህል ወታደሮች ያሉበት የኤሮፓ ጦር በአፍሪካ ሰዎች ለመጀመሪያ ጊዜ ተሸነፈ ። በኔ እምነት መሠረት በዘመናችን ታሪክ ውስጥ እንደ አድዋው ያለ ጦርነት የለም ። በእልቂቱ በኩል 25.000 ሰዎች በአንድ ቀን ጀምሮ የሞቱበትና የቆሰሉበት ነው ። ፖለቲካና ታሪክ አበቃ ። በአፍሪካ ውስጥ ታላቅ የተወላጆች ኃይል መነሳቱ ታወቀ ። የአፍሪካ ተወላጆች ታሪክ ተለወጠ ። ጥቂት ዓለም በኤሮፓውያን ላይ ሲያምፅና ሲያሸንፍ የመጀመሪያው መሆኑ ነው ። አበሾች አደገኛ ሕዝቦች መሆናቸው ከአራት ዘፍጥረት ጀምሮ ተጽፎላቸዋል ። የኛዓለም ገና ቶር እና ኦዲዮን በሚባሉ አማልክት ሲያመልክ በነበረበት ጊዜ አበሾች የክርስትናን ሃይማኖት የተቀበሉ ናቸው ።... አሁን የሁሉንም ፍላጎት አድዋ ዘጋው...” ቤርክሌይ ።

ወደ አድዋ የዘመተው የኢትዮጵያ ጦር ብዛቱ በትክክል አይታወቅም ። ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎችም የፃፉት የተለያየ ቁጥር ነው ። ቶኪ የተባለው ፀሐፊ የኢትዮጵያ ወታደር ከ70.000 እስከ 80.000 ይደርሳል ይልና ከነዚህ ውስጥ ጠመንጃ ያላቸው 25.000 ሰዎች ናቸው ብሏል ። አንቶኔሊ ደግሞ ከ110.000 እስከ 120.000 ነው ሲል ባራቲየሪ እንደፃፈው ደግሞ ከ75.000 እስከ 80.000 ይደርሳል ብሏል ። ኢልግ 150.000 ነው ሲል ዌልቤ ደግሞ በምኒልክ ጥሪ የተሰበሰበው 200.000 ሰው ነው ይልና “ይህ ሠራዊት በሙሉ ከጦርነቱ ቦታ አልደረሰም ። ሠራዊቱ በከፊል ገና በጉዞ ላይ እንዳለ ጦርነቱ አለቀ” ይላል ። ዌልዴ የተባለው ፀሐፊ ደግሞ 120.000 ኢትዮጵያውያን በጦርነቱ ተካፍለዋል ሲል የምኒልክ መድፍ አስተካኝ የነበረው ፈረንሳይው ካፒቴን ክሎጽቴ 150.000 እንሆናለን ሲል ጽፏል ።

የኢትዮጵያ ወታደሮች አሰልጣኝ የነበረው ሊዮንቴፍ 107.000 ወታደሮች ነበሩ ይላል ። በርከት ያሉ ፀሀፊዎች የተስማሙበት የዘማቹ ዝርዝር ግን የሚከተለው ነው ።

አጤ ምኒልክ	30.000	እግረኛ	12.000	ፈረሰኛ
እቴጌ ጣይቱ	3.000	እግረኛ	6.000	ፈረሰኛ
ራስ መኰንን	15 000	እግረኛ		ፈረሰኛ
ራስ መንገሻ ዮሐንስ	12.000	እግረኛ		ፈረሰኛ

ራስ ሚካኤል	6.000	እግረኛ	10.000	ፈረሰኛ
ራስ አሉላ	3000	እግረኛ		ፈረሰኛ
ራስ መንገሻ አቲከም	6000	እግረኛ		ፈረሰኛ
ራስ ወሌ	10.000	እግረኛ		ፈረሰኛ
ራስ ወልደ ጊዮርጊስ	8000	እግረኛ		ፈረሰኛ
አዛዥ ወልደ ጣዲቅ	3000	እግረኛ		ፈረሰኛ
ደጃች ተሰማ ናደው	4000	እግረኛ		ፈረሰኛ
ራስ ዳርጌ ግራዝማች በንቲና ቀኛዝማች መኰንን	20.000	እግረኛ		ፈረሰኛ

ወታደሮች አሰልፈው ነበር ።

በኢጣሊያ በኩል የቅኝ ግዛት ወታደር ሳይጨምር 17.000 ኢጣሊያውያን ከ56 መድፎች ጋር ተሰልፈው ነበር ። በኢጣሊያ በኩል የተሰለፈው ወታደር እጅግ ዘመናዊ የሆነና የሰለጠነ ወታደር ነበር ። የኢትዮጵያውን ቁጥር ያበዛው ግን የተከታዩ ጀሌ ጦር ብዛት ነው ። ይህንንም ካፒቴን ሞልቴዶ የተባለ የዘመኑ የኢጣሊያ ጋዜጠኛና መድፈኛ ከፃፈው ለመረዳት እንችላለን ። የጋዜጠኛው መድፈኛ እንዲህ

ለአድዋ ዘመቻ ሠራዊቱ ከአዲስ አበባ ተነሳ ።

ምኒልክ ለኢድዋ ዘመቻ ጉዞ ጀመሩ ።

ይላል “..... ከፓውሎቲ ጋር ተገናኝተን እንዳጫወተኝ የአበሾች ጦር ወረራ እንጂ ጦርነት አልነበረም ። ሕዝቡ ከሁሉም ብሔረሰብ ተውጣጥቶ ቀርቧል ። የሚዋጋው ደግሞ ፈረሱ ፣ በቅሎው ፣ አህያው ሁሉ ባንድነት ከሰዎቹ ጋር ተደባልቆ በመሆኑ ግራ ገብቶን ነበር ። ጦርነቱን ከወታደሮች ጋር ብቻ አልገጠምንም ። በጦርነቱ ውስጥ ሴቶች ፣ ሽማግሌዎች ፣ ሕፃናት ፣ ቄሶችና ቆማጣቸው ሳይቀሩ ወጉን ብሎኛል ።...” ሲል ጽፏል ።

በኢድዋው ጦርነት ጊዜ በምኒልክ በኩል የነበሩት መድፎች ብዛት 42 ሲሆን እነዚህም የኢጣሊያን ዘመናዊ የተራራ መድፍ የማይወዳደሩ ነበሩ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ጥቅምት 2 ቀን 1888 ዓ ም ሠራዊታቸውን አስከትለው ወደ ትግራይ ለመዝመት ከአዲስ አበባ ጉዞ ጀመሩ ። ጉዞው እንዴት ነበር ፣ ፓውሎቲ እንዲህ ይላል ። “... ሲጓዙ በደንብ ተመልክቻለሁ ። ዳግቱን ሲወጡ ፣ ቁልቁሉቱን ሲወርዱ ፣ ሸለቆውን ሞልተው ሲሄዱ እየተጫጫሁ ነው ። ለውጊያ የሚሄዱ አይመስሉም። ሴቶች ፣ ሽማግሌዎች ፣ አንካሶች ፣ ሕፃናት ፣ ቄሶች ፣ ቆማጣዎች ሁሉ ሳይቀሩ አብረው ባንድነት ይጓዛሉ ። እኔ እንዳሰብኩት ለጦርነት የሚሄዱ የጦር ወታደሮች አይመስሉም ። ሕዝቡ በሙሉ ተነቅሎ ለወረራ የሚሔድ ይመስላል ። ብሏል ።

ሞልቴዶ ደግሞ “... አህያው ፣ በቅሎው ፣ ፈረሱ ፣ ሰው ሁሉ ባንድነት ይጓዛል ። መንገዱ ሲጠብ መንገድ ይሠራሉ ። ባንድ ጊዜ በግራ ወይም በቀኝ ይሠማሩና የጠበበውን መንገድ ይሠራሉ ። ሠራዊቱ ባለፈበት መንገድ እርጥብ የሣር ዘር እንኳ አይገኝም ። ምክንያቱም በመቶ ሺ የሚቆጠር እግር ረጋግጦ ስለሚያበነው ነው ። ዳግት

ላይ ሲደርሱ በመጠኑ እርምጃቸውን ቀንሰው ይጓዛሉ ። ጉዞው እርምጃውን በሚቀንስበት ጊዜ አንዳንድ ጉብዝ ከመሀል ብቅ ይልና ፈጥኖ ይራመዳል ። በዚህ ጊዜ ሁሉም ያን ጉብዝ ተከትለው እርምጃቸውን ያፋጥናሉ ። ያን ጊዜ ወደኋላ የሚቀሩ አህያና በቅሎ ነጂዎች ናቸው ።... የአህያና የበቅሎውን አካሄድ ወደኋላ የሚያስቀረው የየተራራው ግራ ቀኝ ድንጋይ ነው ። ጉዞአቸው ከየተራራው ድንጋይ ጋር ግራና ቀኝ እየተጋጨ በመሆኑ ነው ።

የንጉሡ ሠራዊት መንገድ ሰሪ ክፍል አለው ። መንገድ ሰሪዎቹ ሲሰሩ አይቻለሁ ። መንገድ ሠሪዎች በሺህ የሚቆጠሩ ናቸው ። መንገድ ሲሰሩ በጎራዴያቸው የዛፉን ቅርንጫፍ ይቆርጣሉ ። ግማሹ በቆንጨራ ቁጥቋጠውን ሁሉ እየቆረጠ ይጥላል ። ግማሹ በማጭድ ሣሩን ያጭዳል ። ግማሹ ድንጋይ እየተሸከመ ያነል ። ግማሹ ትንንሿን ተክል ሁሉ እንዳታደናቅቅ እየነቀለ ይጥላል ። ... አበሾች የሚጓዙት እንደ ደርቡሾች በሌሊት ጨረቃ ጠብቀው ሳይሆን ለሌቱን አርፈው አድረው ቀን ሲሆን ይጓዛሉ ።... ብሏል ።

ቤርክሌይም ስለጉዞው ጽፏል ። “... በሠራዊቱ መሀል አዝማሪዎችም አብረው ይዘምታሉ ። በዚያ ሁሉ ሁካታ አዝማሪዎቹ ዘማቹን እያጫወቱ ይሄዳሉ ። አብርካቸው የሚጓዘው ሠራዊትም ለአዝማሪዎቹ ግጥም ይነግሩዋቸዋል ። አዝማሪዎቹም የደከመውን በግጥም እያበረታቱ ይጓዛሉ ። ለምሳሌ ከሚገጥሙት ግጥም የሚከተለውን እንመልከት ። ወንድሜ ራብህ ወይ? ወንድሜ ጠማህ ወይ

አዎን የናቴ ልጅ እርባህ ጠምቶሃል ።

ታዲያ የናቴ ልጅ አዳኝ ወፍ አይደለህም ወይ?

ግፋ፡ ብረር ፡ ወደፊትህ ሂደህ ጠላትህን አትበላም ወይ?

ግፋ ወደፊት ከበዓሉ ቦታ ፈጥነህ ድረስ ።

የምታርደውን ሥጋ የማቆራርጥልህ እኔ ነኝ ።

ግፋ የናቴ ልጅ ውሃ ጠምቶሃል ።

ጠጅ ብታጣ ደሜን እንድትጠጣ እስጠሃለሁ ። ግፋ ። ይላሉ ።...” ብሏል ።

የአድዋ ጦርነት ከመጀመሩ በፊት ባራቲየሪ በእረፍት ሰብብ ከኤርትራ ወደ ኢጣሊያ ሄዶ ነበር ። ካሜራ ከሚባል ከተማ ሉልዮ (ሐምሌ) 26 ቀን 1895 ሲገባ ከፍ ያለ አቀባበል ተደረገለት ። የከተማው ሕዝብ በሙሉ ወጥቶ ተቀበለው ። ገና ሳይዋጋ “ታላቁ ድል አድራጊው ጀግና” እያለ ሕዝቡ ጮኸለት ። ባራቲየሪም ለሕዝቡ ንግግር ሲያደርግ “... በቅርብ ቀን ምኒልክን በቀፎ ውስጥ አስፊ ሮማ አመጣዋለሁ... ብሎ መናገሩን ኤሊትስ እና ሮስ ጽፈውታል ።

የኢጣሊያ ሹማምንትና ሕዝብ ድል በማድረጉ ተማምኖ በየቦታው በሚፈነጭበት ጊዜ በአዲስ አበባ ምኒልክ የሚሠሩትን ሲሰሩ ጣይቱ ደግሞ በየአገሩ ያለውን ሽክላ ሰሪ ሁሉ

አሰባስበው የእንጀራ መጋገሪያ ምጣድና የወጥ መሥሪያ ድስት ሲያሰሩ መክረማቸውን ክሪስ ጽፋለች ።

አጤ ምኒልክ ኢጣሊያን ለመውጋት ወደ ትግራይ ከመዝመታቸው በፊት አብዛኛው የኢትዮጵያ መኳንንት በኢጣሊያ ሰላዮች ስብከት ተጠምዶ ነበር ። አውግስቶ ሳልምቢኒ ጎጃም ውስጥ ተቀምጦ የንጉሥ ተክለሃይማኖት ረዳትና አማካሪ በመምሰል ንጉሥ ተክለሃይማኖት ከኢጣሊያ ጋር ቢያብሩ የኢጣሊያ መንግሥት ባላንጣቸውን ምኒልክን ጥሎ እሳቸውን እንደሚያነግሳቸው እየነገረ ልባቸውን ይጎትት ነበር ።

በትግራይ በኩል ጂያዮም ናሬቲ እና ሌሎችም በአጤ ዮሐንስ ጊዜ የዮሐንስ ቤተ መንግሥት ባለሟል የነበሩትና የምኒልክ ባለሟል የነበረው አንቶኔሊ አጤ ዮሐንስንና ንጉሥ ምኒልክን ነገር እየጎነጎኑ ሲያጣሉ እንደነበሩት ሁሉ ባሁኑም ዘመን አጤ ምኒልክ ዙፋኑን የያዙት በግፍ መሆኑን ለራስ መንገሻ በመንገር ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ ጋር ቢተባበሩ በግፍ የተወሰደባቸውን ዘውድ አስመልሰው በዮሐንስ ዙፋን ላይ እንደሚያስቀምጧቸው ቃል በመግባት እስከ ማስከዳት ደርሰው ነበር ።

በሐረርጌ የራስ መኰንን ወዳጅና የኢጣሊያ ሰላይ የነበረው ፌልተር ራስ መኰንን በኢጣሊያ ጉብኝታቸው ጊዜ በኢጣሊያ አገር ሰላዩት የጦር መሣሪያ ብዛትና ዘመናዊነት እያስረዳ ኢትዮጵያ ከኢጣሊያ ጋር ከመዋጋት ይልቅ የኢጣሊያን ጥያቄ መቀበሉ የሚያዋጣ መሆኑን እየነገረ በመኰንን ልብ ውስጥ ፍርሐት ለመንዛት ሞክሯል ።

እ.ኤ.አ ፌብሩዋሪ 3 ቀን 1895 ዓ.ም ጀኔራል ባራቴሪ ለኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በፃፈው ደብዳቤ “... ራሶች ሁሉ ተለያይተዋል ። ሁሉም የሚሠራውና የሚያስበው የየጣሉን ጉዳይ ብቻነው ። የጎጃም ንጉሥ ፡ ለምኒልክ የውስጥ ጠላት ነው ። መንገሻ አሁንም በማንገራገር ላይ ነው ። ራስ ሚካኤል ከኛ ጋር እየተነጋገረ ነው። መኰንንም ጦርነቱ እንዳይካሄድ የተቃውሞ ተንኮል እየሠራ ነው ። ጦርነቱ ሲጀመርም በንጉሡ ላይ ይሸፍቃል ። ...” በማለት አሳውቋል ። ባራቴሪ ነገሩ እውነት ይምሰለው እንጂ አንድም ከልቡ ምኒልክን ወይም አገሩን የከዳ መኳንንት አልነበረም ። ሁሉንም ነገር መኳንንቱ እየነገሩዋቸው ምኒልክ ሁሉንም ነገር ያውቃሉ ። ዋናው ምክንያት ሁሉም የኢጣሊያ ወዳጅ እየመሰለ ምስጢር ለማግኘት ነበር ።

ለኢጣሊያ ሰላዮች ያልተበገሩት ራስ አሉላ ናቸው ። ራስ አሉላ በዮሐንስም ጊዜ ቢሆን የኢጣሊያን ሰላዮች በራሳቸው ሰላዮች እያስያዙ በማሰርና ካገር በማስወጣትም ይቀጡ ነበር ። እንዲያውም ራስ አሉላ የኢጣሊያን ሰላዮች ሲያሰሩ አጤ ዮሐንስ በትእዛዝ ስለሚፈቷቸው ራስ አሉላ በዮሐንስ አድራጎት ይበሳጩ ነበር ። ራስ አሉላ የሚይዙት የሚያሰሩት በትግራይ ውስጥ ያሉትን ሰላዮች ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ ያሉትን ሁሉ እየለቀሙ ነበር ። አንድ ጊዜ በጎጃም በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ዘንድ ተወዳጅ የነበረውን የኢጣሊያን ሰላይ ሳሊምቢኒን ራስ አሉላ ይዘው ሲያሰሩት አጤ ዮሐንስ ፍታ ብለው ስላስፈቱዋቸው አሉላ ተበሳጭተው የራሳቸውን ግዛት ብቻ ወደ መጠበቁ

ተመለሱ። ቤርክሌይ እንደፃፈው በዚህ በአድዋው ጦርነት ዋዜማ ጊዜ አጤ ምኒልክና ራስ አሉላ ሲጫወቱ ራስ አሉላ ለአጤ ምኒልክ “... ጃንሆይ እነኚህ ኢጣሊያኖች ዓይናቸው ታውሯል ልበል? እኔንም እኮ አባበሉኝ። ...” ብለው መናገራቸውን ጽፏል። ይህም ቢባል የኢጣሊያን ማባበል እየተቀበሉ ወደ ኢጣሊያ ለመሆን ያስቡም የሆኑም ነበሩ።

የእቴጌ ጣይቱ ወንድም ራስ ወሌና የላስታው ዋግሹም ብሩ ከኢጣሊያ ጋር መነጋገራቸው ተደርሶባቸው ራስ ወሌ የጣይቱ ወንድም በመሆናቸው ማስረጃ አልተገኘባቸውም በሚል ሲለቀቁ የላስታው ዋግሹም ብሩ ታሰሩ። ኢጣሊያኖች የወሎውን ራስ ሚካኤልን “እንደገና ወደጥንት ሃይማኖትዎ ተመልሰው የአሰላም ሃይማኖት ንጉሥ ይሆናሉ” ብለው ስለሰበካቸው ወደ ኢጣሊያ ሊገቡ በቋፍ ነበሩ። የአውሳው ባላባት ከኢጣሊያ ጋር ከጎኑ እንደሚሰለፍ ውልተዋውሎ ስለነበር ምኒልክ ራስ ሚካኤል የአውሳውን ባላባት እንዲወጉ ቢያዟቸው አልወጋም ብለው እምቢ አሉ። በካፒቴን ፔርሲኮ ስብከት ኢትዮጵያን ከድቶ ከኢጣሊያ የተሰማማው የአውሳው ባላባት ሼክ ጧላ በምኒልክ ጦር ከተደበደበ በኋላ አምልጦ ወደ ኢጣሊያኖች ገብቶ አላጌ ላይ 350 ዘመናዊ ጠመንጃ በያዙ ወታደሮቹ የኢትዮጵያን ሠራዊት ወግቷል። አንዳንዶቹም ሰዎች የኢጣሊያን ገናናነት ለምኒልክ በመንገርና የኢጣሊያን ዘመናዊ መሣሪያ ለመግጠም ያለመቻሉን በሚያስተማምን ማስረጃ እያቀረቡ ኢጣሊያ በሚለው መንገድ እንታረቅ ይሉ ነበር።

ይህን በመሳሰለው ግርግር ግራ የተጋቡት አጤ ምኒልክ መኳንንቱን ሰብስበው “...አንፍራ። እኔ እንደሆንሁ መዝሙቴን አልተውምና ስለኢጣሊያ ዘመናዊ መሣሪያና ገናናነት አትንገሩኝ። ኃይል የእግዚአብሔር ነውና እጋጠማለሁ። ብትዘምቱም ብትቀሩም ፊሳዬን ከጦር ሜዳ ፈልጉት። ጠላትን በኋላ አስቀምጦ መዝሙት አይቻልምና በየግዛታችሁ ያሉትን ኢጣሊያኖች አባርሩ...” ብለው አዘዙ። ራስ መኰንንም ብዙዎቹን ኢጣሊያኖች ሲያስወጡ ዋና የኢጣሊያ ሰላይ የነበረውን ወዳጃቸውን ፌልተርን አስቀሩ። ይህም ሰው በአምባላጌው ጦርነት ጊዜ በሁለቱ ወገኖች መሐል እየተመላለሰ ለኢጣሊያ ከፍያለ ሥራ ሠርቷል።

የኢጣሊያ ጦር አድዋን ይዞ በሰላም አለቅ በማለቱ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ሠራዊታቸውን አስከትተው ወደ አድዋ ዘመቱ። አጤ ምኒልክ ወደ አድዋ ለመዝመት ገና በጉዞ ላይ እንዳሉ የአውሳው ባላባት መሐመድ አንፋሪ ከኢጣሊያ ጎን ለመሰለፍ መወሰኑን ሰሙ።

የወሎው ንጉሥ ሚካኤል

መሐመድ አንፋሪን ከወገኖቹ ከኢትዮጵያውያን አስከድቶ ወደ ኢጣሊያ ሠራዊትነት ያስገባው የውጫሌን ውል ያጣመመው አንቶኔሊ ነው ። አጤ ምኒልክ ይህንን በሰሙ ጊዜ ወደ ትግሬ ሊዘምቱ የነበሩት ራስ ወልደ ጊዮርጊስና ደጃዝማች ተሰማ ካገራቸው መራቅ የተነሣ ወደኋላ ቀርተው ነበርና ወደ አውሳ እንዲዘምቱ እንዲህ ብለው ላኩባቸው ። ከኔ ጋር ያለው ሠራዊት ብዙ ነው ። ልክና መጠን የለውም ። እግዚአብሔር ካልተለየን በትግሬ በኩል ላለው ጦር ይበቃል ። እናንተም ወደ አውሳ ዝመቱ” ብለው አዘዙባቸው ። እነዚህም ሁለት መኳንንቶች ከአንኮበር አዛዥ ወልደ ጣዲቅን ጨምረው ወደ አውሳ ዘመቱ

መሐመድ አንፋሪም ድል ሆኖ ሚስትና ልጆቹን ይዞ አመለጠ ። እንዲህ መሳሳዩ አገር ከሃዲ ቢያናድድም እንደ ደጃዝማች ጓንጉል ዘገየ አይነቱ ደግሞ ደስ የሚያሰኝ ታሪክ አለው ። ደጃዝማች ጓንጉል ዘገየ በአጤ ምኒልክ ላይ ሸፍተው ከምኒልክ ጭፍሮች ጋር በጦርነት የተፈታተኑ ሰው ናቸው ። በዚህም በትግራይ ዘመቻ ጊዜ በምኒልክ ላይ እንደ ሸፈቱና በረሃ እንደገቡ ናቸው ። ምኒልክ ኅዳር 24 ቀን መርሳ ላይ ሠፍረው ሳሉ የደጃዝማች ጓንጉል መልክተኛ ከአጤ ምኒልክ ዘንድ መጣ ። መልእክተኛውም “ጃንሆይ ከእርስዎ ተጣልቼ በረሃ ገብቻለሁ ። አሁን ግን በአገሬ ላይ የውጭ ጠላት ስለመጣባት የርስዎና የኔ ጉዳይ ቀርቶ ይማሩኝና መጥቼ ከእርስዎ ከጌታዬ ጋር ሆኜ ያገሬን ጠላት ልውጋ ብለዋል” ብሎ ተናገረ ። አጤ ምኒልክም ተደስተው “ይምጣ ምሬዋለሁ” ብለው ላኩ ። ደጃዝማች ጓንጉልም መጥተው ካጤ ምኒልክ ጋር ተገናኙ ። ሠራዊቱም መኳንንቱም በእንደዚህ ያለ ጊዜ መጥቼ ከጌታዬ ጋር ልሙት በማለታቸው እጅግ ተደነቁ ።

አምባላጌ

በፊታውራሪ ገበየሁ ተክሌ አበጋዝነት (አዝማችነት) የሚመራው የኢትዮጵያ ሠራዊት አምባላጌ ደረሰ ። ከራስ መንገሻና ከራስ አሉላ ጋር ተጣልተው ለኢጣሊያ ገብተው የነበሩት ራስ ስብሀት 350 ዘመናዊ ጠመንጃ ከኢጣሊያ ተቀብለው ፋላጋ ኮረብታ ላይ እንዲሆኑ የአምባላጌው ጦር አዛዥ ቶዜሊ አዞቶቸው መሸገዋል ። በመሀል ፋላጋ ኮረብታ አጠገብ በካፒቱን ኤሴል የሚመራው ጦር አላጌ ላይ በመድፈኛ ጦር አዛዥ በካፒቱን ፔርሲኮ የሚመራው የመድፍ ክፍልና ራሱ የጦሩ አዛዥ ቶዜሊ ተሰልፈዋል ። ካፒቱን አንጌራ አራት መድፎች ያሉበትን ጦሩን ይዞ በጉናቸው ሆነዋል ። በስተቀኝ በመቶ አለቃ ሸልፒቺሊ የሚመራው ጦር በሱ ጉን ደግሞ ቶጉራ ኮረብታ ላይ ከኢትዮጵያ ከድቶ ለኢጣሊያ የገባው ሹክ ዉላ 350 ዘመናዊ የኢጣሊያ ጦር ይዞ መሸጓል ።

የኢትዮጵያ ጦር አምባ አላጌ እንደደረሰ ራስ መኩንን “.... ይህ ነገር አይሆንም ። እኔ ነገሩን በሰላም ለመጨረስ በያዘኩበት ጊዜ የእናንተ ከዚህ መሰለፍ የእርቁን ድርድር ስለሚያበላሽ ወደኋላ ተመለሱ ።” ብለው ኅዳር 26 ቀን ለቶዜሊ ደብዳቤ ላኩለት ። ቶዜሊም “.... ወደኋላ መመለሱ የማይታሰብ ነው ። እስከ አሸንጌ ሐይቅ ድረስ እጓዛለሁ ። ከእናንተ በኩል አንድ ሰው ወደፊት አንድ እርምጃ ቢራመድ ግን ጦርነቱ መከፈቱን ይወቁት” ብሎ መለሰላቸው።

ኅዳር 28 ቀን 1888 ዓም ከንጋቱ 12 ሰዓት ተኩል ሲሆን በኢጣሊያኖች ሠፈር “ጠላት ተንቀሳቀሰ” የሚል ድምፅ ተሰማ ። ቴኔንቲ (መቶ አለቃ) ማዘይ የሚያዘው ጦር ተኩስ ከፈተ ። የኢትዮጵያ ጦር በስተግራ ቡታ በሚባለው ኮረብታ በኩል ወደፊት ተጠጋ ። በሉታ ኮረብታ በኩል የተጠጋውን በራስ ወሌ የሚመራውን የኢትዮጵያን ጦር ፡በራስ ስብሰታና በደጃች አሊ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር አላራምድ አለው ። በሌላም በኩል በኢሴል እና በካኖቮቲ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር በኃይል ይዋጋ ጀመር ። የኢጣሊያ ጦር በመሸገው ምሽግ ውስጥ ሆኖ የኢትዮጵያን ሠራዊት በኃይል ይዋጋው እንጂ የኢትዮጵያ ጦር ከኢጣሊያ ምሽግ ድረስ እየሄደ ብዙጉዳት አደረሰ ።

የኢትዮጵያ ጦር ለጠላት አመቺ እየሆነ ቢታኮስም ጦርነቱ በተጀመረ በሁለት ሰዓት ጊዜ ውስጥ ሁለት የኢጣሊያ መኮንኖች ተገደሉ ። በግራ በኩል የኢጣሊያ ጦር አዝማች የነበረው ሜዘይ ቆስሎ ወደቀ ። የመጀመሪያዋ ጥይት ከተተኮሰች ከሁለት ሰዓት ተኩል በኋላ ማለት ከጧቱ 3 ሰዓት ሲሆን ካፒቴን ሪቺ ጦሩን ወደፊት እንዲገፋና መቶ አለቃ ማንፍሬዲኒ ደግሞ ያለውን መድፍ ሁሉ እንዲያ ስተኩስ ቶዜሊ አዘዘ ።

ለአራት ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን የራስ መንገሻና የራስ አሉላ ሠራዊት ቮልፔፍሊ ባለበት በኩል እየገፋ ተጠጋ ። የግንባር ጦሩ አዛዥ ቮልፔፍሊም “... በኛ በኩል ጠላት ገፍቷል ። ያሉት መድፎችም በቂ ስላልሆኑ ተጨማሪ መድፍ በኛ አቅጣጫ የመጣውን ጠላት ይደብድብልን ...” በማለት ጠቅላይ የአምባ አላጌን ጦር አዛዥ ቶዜሊን ጠየቀ ። በጠየቀው መሠረት በፔርሲኮ እና በአንጌራ የሚመሩት መድፈኛ ብርጌዶች ታዘው አራት ሰዓት ሲሆን በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ በሩቅ የመድፍ ጥይት ያዘንቡበት ጀመር ። ምሽግም ሆነ ዘመናዊ የጦር ትምህርት የሌለው የኢትዮጵያ ወታደር ባለ ምሽጎቹን ኢጣሊያኖች ከምሽጋቸው ድረስ እየሄደ ባለው አሮጌ ጠመንጃና ጥይት ይቆላው ጀመር ።

ኢጣሊያኖች የሚቆሰሉባቸውን ሰዎች ወደ መቀሌ ማጓዝ ጀመሩ። ቆስለው ወደ መቀሌ ከተወሰዱት ውስጥ አንዱ በጉይዶ ሞልዶ ሥር ያለው የጥቁር ጦር አዛዥ የነበረው አሊ አጋ መቀሌ እንደደረሰ “... ጦርነቱ ዋጋ ያለው አይመስለኝም ። መድፎቻችን ያለማቋረጥ ይተኮሳሉ ። በየጊዜው በአንድ አካባቢ ብቻ ቢያንስ አራት አራት የመድፍ ጥይቶች ይወድቃሉ ። ... ጠላቶቻችን ሲወድቁም ሲሞቱም ሲቆሰሉም እናያለን ... ግን ብዛታቸው ሳይቀነስ እንዳሉ ሆነው ወደ ፊት በመግፋት ይመጡብናል ። እጅግ በጣም ብዙ ናቸው ። በዚህ ሁኔታ ጦርነቱን ያለመቀጠሉ የተሻለ ነው ። ... የጠላት ጦር ከግራ እስከ ቀኝ እንደቀለበት ከባናል ። ...” ብሎ ተናገረ ።

ከዚህ በኋላ ደጅን የነበረው የአርሞንዲ ጦር ወደፊት እንዲህድና በአሸጋጋሪ በመድፍ የኢትዮጵያን ሠራዊት እንዲደበድብ ታዘዘ። ከቀኑ አምስት ሰዓት በኋላ ያለው ጊዜ ለኢጣሊያ ሠራዊት አልቂትና የቶዜሊ የጭንቀት ጊዜ ነበር ። የጨነቀው ቶዜሊ የአርሞንዲ መድረስ ስለዘገየበት ሌተና ባዛኒን ልኮ አርሞንዲ ቶሎ እንዲደርስለት አደረገ ። ያልተነካው የአርሞንዲ ትኩስ ሠራዊትም 6 ሰዓት ተኩል ሲሆን ደርሶ የኢትዮጵያን ሠራዊት በተጨማሪ መድፍ መደብደብ ሲጀምር የኢጣሊያ ሠራዊት ትንፋሹ መለስ አለ ። የራስ

አሉላ ጦር ግን አልበገር ብሎ ሼክ ጧላን ደምስሶ የሼክ ጧላን ምሽግ ያዘ ። የሼክ ጧላ ምሽግ በመያዙም የኢጣሊያኖች ሥቃይ እየበዛ ሄደ ። ወደ መቀሌ የመሸሻ መንገዳቸውም ተዘጋ ።

ማንፍረንዲኒ መድፎቹን በአሸጋጋሪ እየተተሰ ሽፋን እንዲሰጥ ተደርጎ ኢጣሊያ ከአምባላጌ ወደ መቀሌ መጓዙን ጀመረ ። ዕቃ የተጫኑ በቅሎዎች የቆሰሉ ሰዎች ሁሉ ከያሉበት ኮረብታ በእንፋቅቅ እየወረዱ በካፒቴን ብሩዚ እና በማንፍሬዲኒ የተኩስ ከለላ መሀል እየሸለኩ ወደመቀሌ ይጓዙ ጀመሩ ። ኢትዮጵያውያኖችም የሚሸሸውን ሠራዊት እየተከታተሉ ይፈጁት ጀመሩ ። በዚህ የጭንቅ ጊዜ ኢጣሊያኖቹ አንዲት መንገድ ብቻ ከፍት ሆና በማግኘታቸው ቁስለኛውም ፣ ፈረሱም ፣ በቅሎውም ፣ ጤነኛውም በዚያች መንገድ እየተተረማመሰና እየተጋፋ ሲሸሸ ለኢትዮጵያውያኖቹ ማነጣጠር የማያስፈልገው ጦርነት ሆነላቸው ። ሞልቴዶ “... ራስ አሉላ እንዳያመልጥህ እያሉ በማዘዛቸው ብዙ የጭነት እንስሳትና ሰዎች አለቁ ። ...” ብሎ ሲጻፍ ቤርክሌይ ደግሞ “ከአምባላጌ እስከ መቀሌ ርቀቱ 35 ማይል ይሆናል ። የሚሸሸው የኢጣሊያ ሠራዊት መሄጃ መንገድ እያጣ መቀሌ የደረሰው ከስድስት ቀን ጉዞ በኋላ ነው ። ...” ብሏል ።

የኢጣሊያ ሠራዊት ሸሽት እንዴት ነበር? የኢጣሊያኑ ጋዜጠኛና መድፈኛ ከነበረው ሞልቴዶ ከፃፈው መጽሐፍ ጥቂት እንስሳት ። መሐመድ የሚባለው ሱማሌው ወታደራችን ሲያጫውተኝ ጦርነቱ ተጀመረ ። ... ተኩስ እሰማለሁ ። ግን የማየው ነገር የለም ። ወጥቤት ነኝና ቁርስ ለማዘጋጀት ተነስቼ ጉድ ጉድ ስል አምስት ሰዓት ሲሆን መቶ አለቃ እስካለ በብቅሎ ተቀምጦ መጣ ። ምን ታደርጋለህ? አለኝ ። ... ምግብ አዘጋጃለሁ አልኩት ። ተወው ፣ ዛሬ ምግብ አንበላም ። ሁሉን ነገር እዚያው ተወውና በቅሎ ጭነው ከሚሄዱት ሰዎች ጋር ተገናኝ አለኝ ። ... ተደባልቄ ስንጓዝ ካንድ ሰርጥ ገባን ። እዚያም አበሾቹ በጥይት ተቀበሉን ። በየድንጋዩ ኋላ አበሾቹ ተደብቀው ኖርዋል ። ከበላያችን ይተኩሳሉ ከፈታችንም ይተኩሳሉ ከጎናችንም ይተኩሳሉ ። መድረሻ አሳጡን ። በዚያ ላይ ደግሞ የሚሸሸው የኛ ወታደር ይገፋናል ። ... በቅሎዎች እየረጋገጡን ያልፋሉ ። ይጋፋሉ ። በግራም በቀኝም ሬሣና ቁስለኛ ብቻ ተከምሯል ። የቆሰሉት ሰዎቻችን እርዱን እርዱን ይላሉ ። የሚሰማቸው የለም ። በየትም ቦታ በየትም አበሾቹ እየተከታተሉ ይተኩሱበናል ። በነሱም ላይ ቢሆን የኛ መድፍ ይተኩስባቸዋል ። የኛ መድፍ ተኳሾች ከኔ ጋር ሲሸሹ ሳይ ጊዜ ተስፋ ቆረጥሁ ። መንገዱን ተውኩና ጫካ ውስጥ ገባሁ ። አንድ ቦታም ተደብቄ ራሴን አዳንሁ ። ... በጉዞዬ ላይ የኛን መኩንኖች አላየሁም ። እሁን ከዚህ ከሌሉ ሁሉም ሞተዋል ማለት ነው ... አለኝ ...” ብሏል ።

ሊብሮ ቤርዱ ወይም አረንጓዴ መጽሐፍ " የኢጣሊያን መንግሥት ብዙ ሪፖርቶች አውጥቷል " በማንፍሬዲኒ ውስጥ መድፍ ተኳሽ የነበረ አንድ ብሎቅባሽ ስለ አምባላጌው ጦርነት የተናገረው ቃልም ከዚያው ውስጥ ታትሞ ወጥቷል ። ብሎቅባሹ እንዲህ ይላል “...ቶዜሊን አይቼዋለሁ ። ከኛ ጋር ይሸሽ ነበር ። ከጥይት ያስጥለው ይመስል እጁን ለመከላከያ ራሱ ላይ አድርጎ ቀስ እያለ በዚያች ጠባብ መንገድ ሲያልፍ አይቼዋለሁ ። ...

አብረውት ከነበሩት መኮንኖች መሀል አንጌራ ፣ ፔርሲኮ ፣ ቦድሬሮ፣ ፒጄላ እና ሌሎች ታማኝ መኮንኖችም አብረውት ይሸሹ ነበር ። ተኩሱ ግን ይተኮስባቸዋል ። መጀመሪያ አንጌራ ወደቀ ። ቀጥሎም ፔርሲኮ ወደቀ ። እንደምንም ከዚያም ጭንቀት ወጥተን አንጣሎ መንገድ ስንደርስ ቶዜሊ ቦድሬሮን ጠራና እባክህ የምትችል ከሆነ አርሞንዲ የት እንደደረሰ ፈልገው አለው ። ቦድሬሮም ሰምቶ እንዳልሰማ ነፍሱን ለማዳን ወደፊት ጉዞውን ቀጠለ ። አሁን እነሱ ያሉት ቤት ማርያም ናቸው ። ቶዜሊ በጣም ደክሞ ምንም መነቃነቅ አይችልም ። ቦድሬሮም አልታዘዝብሏል ። ቶዜሊን ትሄድ እንደሆነ ተነስ እንሂድ ቢለው ቶዜሊ ሲመልስ ከዚህ ቦታ አንድ እርምጃ መራመድ አልችልም ። ከእንዲህ ዓይነቱ ጉዞ መሞቱን እመርጣለሁ ዞር በልልኝ አበሾቹ መጥተው ይግደሉኝ ብሎ ግንባሩን ለአበሾቹ ማነጣጠሪያ አመቻችቶ ተቀመጠ” ይላል ። አንዳንድ ፀሐፊዎች ቶዜሊ በዚያች ቦታ ተገደለ ሲሉ አንዳንዶቹ ደግሞ ከሌላ ቦታ ነው ይላሉ ።

የአምባላጌው ጦርነት ተፈፀመ ። በአምባላጌው ጦርነት 1300 የኢጣሊያ ጥቁር ወታደር ፣ ሃያ የጦር መኮንኖች መገደላቸውን ራሳቸው ኢጣሊያኖቹ አምነዋል ። አምባላጌ መሸጎ የነበረው ጠቅላላው የኢጣሊያ ጦር ተበታትኖ ከሞት የተረፈው ከ15 ቀናት በኋላ መቀሌ ላይ ተሰበሰበ ። መቀሌ ላይ ከተሰበሰበው መሀልም “.... አንዳንዱ በሰይፍ ራሱ የተገመሰ ፣ ትከሻው የተቆረጠ ነው ። አንዳንዱ በጥይት የቆሰለ ነው ። እንደ እነኚህ ዓይነቶቹ ተርፈዋል የሚባል ከሆነ ከጠቅላላዎቹ መድፈኞች የተረፉት 35 ሰዎች ብቻ ናቸው ። በቶዜሊ ሥር ይመራ ከነበረው ከ4ኛው ብርጌድ 579 ሰዎች ብቻ ሕይወታቸውን አድነዋል ። ከእነኚህም ውስጥ ሃያዎቹ ቁስለኞች ናቸው ። ሲዘምቱ ግን ከሺህ በላይ ነበሩ ። ከአበሾቹም ቢሆን 3000 ያህል ሰዎች እንደሞቱ ይገመታል ።” ሲል ቤርኬሌይ ጽፏል ።

የአምባላጌ ጦርነት በተፈፀመ ጊዜ ምኒልክ ገና በጉዞ ላይ ስለነበሩ ጉሊማ ላይ ሠፍረው ነበር ። “.... አላጌ ከጦሩ ሜዳ የነበረ የራስ መንገሻ መልእክተኛ ደብዳቤ ይዞ መጣ ። ...መልእክተኛውም ደብዳቤውን ይዞ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ድንኳን ገባ ። ወሬውንም ተናገረ ። ቃሉም ይህ ነው ። ሰዉ የመድፉንም የነፍጡንም ተኩስ ቁም ነገር አላለውም ። እጅ ለጅ ተያይዘው ወጥቶ እፁብ ድንቅ ተብሎ የተመሰገነ ውጊያ ተዋግቶ ድል አድርጎ ፈጀው ። ፊታውራሪ ገበየሁ ግን ታሞ ሰንብቶ ነበርና በበቅሎ ተቀምጦ መሣሪያ ሳይዝ ዘንግ ብቻ ይዞ አይዘህ እይርም ያለቀብህ በጉራዴ በለው እያለ ሲያዋጋ ዋለ ለጦሩም ሹም ሆኖ የመጣው ማጀር ቶዜሊ የሚባለው የኢጣሊያ ሹም ከዚያው ከጦሩ ላይ ሞተ ። እሱ ግን እሸሻለሁ ብሎ መንገድ ጀምሮ ነበር ። የኢትዮጵያ ሰው ፈጣን ነውና ለማምለጥ አልተቻለውም ብሎ መልእክተኛው ይህን ቃል ተናገረ ። “ በማለት ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ጽፏል ።

እዚህ ላይ አንድ ነገር ለመጨመር ፡ የአድዋ ጦርነት የተካሄደው በገናና በሁዳዴ ጾም ጊዜ ነው ። ክርስቲያኑ ዘማች በዚያን ጊዜ እንደነበረው አጁጁም ራቱን በልቶ እስከ ሚቀጥለው ጀምበር መጥለቅ ድረስ ምንም አይቀምስም ። ውሃ እንኳን አይጠጣም ነበር

:: ይህን የተገነዘቡት አጤ ምኒልክ ጳጳሱን አቡነ ማቴዎስን “... ጦርነት ላይ መሆናችንን ያውቃሉ :: ሠራዊቱ በጦርነቱም ፥ በጦሙም ተደራራቢ ጉዳት እንዳይደርስበት ያገኘውን እየበላ እንዲዋጋ ይፍቱት :: ቢያስፈልግ ከጦርነት መልስ ይጻማል ::...” በሏቸው አቡነ ግብፃዊ ነበሩና የኢትዮጵያ ጉዳይ ጉዳያቸው ስላልሆነ “አልፏቸው” ብለው እምቢ አሉ :: ምኒልክም በዚህ አዝነው “እግዚአብሔር የየዋህ አምላክ ይርዳው” አሏቸው :: አቡነ ድል ካደረገው ጋር ነዋሪ በመሆናቸው ያለበለዚያም በክብር ወደ አገራቸው የሚመለሱ ስለሆኑ የኢትዮጵያ ውድቀትም ሆነ እድገት ለእሳቸው የሚያመጣው ለውጥ አልነበረም :: ደግሞ በጦርነት ጊዜ ሕዝቡ እንዳይጻም የሚታወጅለት አዲስ ነገር ሳይሆን የተለመደ ነበር :: ለምሳሌ ግራኝ መሐመድ የተነሣ ጊዜ አጤ ገላውዲዎስ ሲዋጉ ጊዜው የሁዳዴ ጦም ስለነበረ ጦሙ በአዋጅ ተሸሯል ::

የመቀሌው ምሽግ

ከአምባላጌ ጦርነት የተረፈው የኢጣሊያ ሠራዊት ወደ መቀሌ እየሸሸ መቀሌ ምሽግ ውስጥ ታገረ :: መታገር ብቻ ሳይሆን የመቀሌው ምሽግ ተጠናክሮ እንዲሠራ በመታዘዙ ኢጣሊያኖች ከአምባ አላጌው ውድቀታቸው 3ኛው ቀን የመቀሌን ምሽግ አጠናክረው መሥራት ጀመሩ :: የመቀሌው ምሽግ አሠራር እንዲህ ነበር :: በደቡብ በኩል 3 ሜትር ስፋት ያለው ግንብ እየሆነ ተገነባ :: ምሽጉ ዙርያ

ለፔቲት ጋዜጣ ከመቀሌው ድል በኋላ እቴጌ ጣይቱን በመጀመሪያ ገፁ ላይ አወጣ ።

የድሮይቱ መቀሌ ከተማ

ከቡን ካለው ጥብቅ አጥር ሌላ ከግንቡ 30 ሜትር ያህል ራቅ ብሎ በጣም የሾሉ እንጨቶች በምሽጉ ዙሪያ በብዛት ተተክሉ ። ካንዱ ሹል እንጨት እስከ አንዱ ሹል እንጨት ያለው ርቀትም 20 ሣንቲ ሜትር ያህል ነበር ። እነኚያ ሹል እንጨቶች ከመሬት በላይ ያላቸው ከፍታ 30 ሣንቲ ሜትር ነው ። እንዲህ ሆኖ መተከሉም ምንም ነገር እንዳያልፍ ተብሎ ለመከላከል ነው ። ቲኒንቴ (መቶ አለቃ) ሉቲዮ እና ቲኒንቲ ፖኦሌቴ እንደተናገሩት “... በእነዚያ ሹል እንጨቶች መሀል ማለፍ የሚቻለው ቀስ ብሎ እግሩን እያሰላ በዘዴ የሚረግጥ ሰው ብቻ ነው ። እንዲህ አድርጎ እንዳያልፍ ደግሞ እኛ ከፊት ለፊቱ እንተኩስበታለን ። አደናቅፎት እንኳ በእነኛ ሹል እንጨቶች መሀል ከወደቀ ተመልሶ መነሳት አይችልም ” እጅግ በጣም ጠብቀው ከመሬት ውስጥ የተተክሉ በመሆናቸውም ግንም እንደፈለገው ሊነቅላቸው አይችልም ። ...” ብለዋል ።

የመቀሌው የኢጣሊያኖች ምሽግ ከውስጥ 3 ሜትር ስፋት ባለው ግንብ ታጥሮ፡ ከግንቡ በ30 ሜትር ስፋት በብዛት በተተክሉት በእነኛ ሹል እንጨቶች ብቻ ተደራጅቶ አላበቃም ። ከሹል እንጨቶቹ አልፎ ደግሞ እሸካማ ሽቦ እየተደባለበለ በምሽጉ ዙሪያ እየተተክለ ተከምሯል ። እንኳን ሰው ወፍ አትሾልከውም ። ይህ ሁሉ የምሽግ አመሻሽግ በወታደሮች ዘንድ ያለ ነው ። የዚያን ጊዜዎቹ የመቀሌ ኢጣሊያኖች ግን ዘዴ ፈጥረው ነበር ።

ኢጣሊያኖች አምባላጌ ምሽጋቸው ላይ ጉድ የሆኑት የኢትዮጵያ ሠራዊት እምሽጉ ድረስ እየገባ በመዋጋቱ ነበር ። የኢትዮጵያ ሠራዊት ለእግሩ ጫማ እንደሌለው ኢጣሊያኖቹ ያውቃሉ ። የግራር እሾሃማ አጥር ሲያጋጥመውም ጋሻውን አንጥፎ እንደሚያልፈው ያውቃሉ ። ለዚህ ነው ሽቦውን ጋሻውን አንጥፎ ቢያልፍ ፡ እነኚያ ሹል እንጨቶች እየዘነጠሉ ያስቀሩታል ተብሎ የተተከሉት " ከግንብ አልፎ ሹል እንጨት ከሹል እንጨቶች አልፎ ባለእሾሃማ ሽቦ እየተደባለበለ ከተደረገ በኋላ አሁንም ኢጣሊያኖቹ ፍርሐቱ ስላልለቀቃቸው ከሽቦው ውጭ ደግሞ ጠርሙስ እየተሰበረ እንዲነሰነሰ ተደረገ ። ምክንያቱም የኢትዮጵያ ሠራዊት ለእግሩ ጫማ ስለሌለው እየወጋና እየቆረጠው እንዲያስቀረው ነው ። ቤርከሌይ እንደ ጻፈው ኢጣሊያኖቹ በብዙ መቶ የሚቆጠሩ ፋሽኮና ጠርሙሶችን እየሰበሩና እያሾሉ ደረደሩ ። የኢጣሊያ መከንኞች አዲስ ነገር መፈልስፋቸው ነው ። በኔ ግምት ግን ትልቅ ስህተት ነው ። በነኚያ ሁሉ ፋሽኮና ጠርሙሶች ውሃ ሞልተው ቢይዙባቸው ይሻል ነበር ። በመጨረሻዎቹ 1 ቀናት ለአንድ ወታደር የተሰጠው የውሃ ራሽን በቀን ግማሽ ሊትር ውሃ ነበር ። በዚህ ግምት አንድ ጠርሙስ ውሃ ለአንድ ወታደር ለሁለት ቀን ይሆነው ነበር ።" ብሏል ።

ጋሊያኖ ለመድፈኛው አዛዥ ለሞልቴዶ ትእዛዝ ሰጠው "ትእዛዙም "ምሽጉን ዙርያውን ፈንጂ ጥመድበት " የምትጠምደውም ፈንጂ ከመሣሪያ ግምጃ ቤት ዋሻችን ጋር የተያያዘ ይሁን ። የማስጠነቅቅህ ነገር አበሾቹ ምሽጋችንን ሰብረው ለመግባት ቢሞክሩና ከምሽጋችን ቢገቡ ፡ የመጀመሪያ ሥራህ ፈንጂዎቹን በሙሉ ማፈንዳት ነው ።" አለው ። ይህን የጥብቅ ጦር አዛዥን የጋሊያኖን ትእዛዝ የሰሙ የኢጣሊያ መከንኞች "... ፈንጂው ሲፈነዳ እንዴት እንሆናለን?" ቢሉት ጋሊያኖ ሲመልስ "በመጨረሻ ጊዜ ሁላችንም ባንድነት በአየር ላይ እንንሳፈፋለን" አላቸው ።

ከታህሳስ 5 ቀን ጀምሮ እስከ ታህሳስ 10 ቀን አገር ወዳዱ የትግራይ ሕዝብ ሳይታዘዝ በራሱ ፈቃድ እየወጣ በኢጣሊያኖቹ ላይ ሲተኩስ ከረመ ። ታላቅ ጉዳት ግን አላደረሰም ። እዚያ ምሽግ ውስጥ ምን ጉዳት ይደርሳል?

በዚህ መሀል ታህሳስ 4 ቀን ከራስ መከንንን የተፃፈ ደብዳቤ ኢጣሊያኖቹ ደረሳቸው ። ደብዳቤውም ራስ መከንንን ወደ አዲግራት መዝለቃቸውን የሚነግር ነበር ። በዚህ መሠረት ታህሳስ 7 ቀን የኢጣሊያ ታማኝ መከንኞች ወደራስ መከንንን ሄደው እንዲነጋገሩ ተወሰነ ። በዚያ በመቀሌ ምሽግ ውስጥ ያሉት መከንኞች ወጣቶች በመሆናቸው ነገር ያደፈርሳሉ ተብለው ስለተፈሩ ይሻላል የተባለው ቲኔንቲ ፓርቲኒ ወደ ራስ መከንንን ተላከ ። በራስ መከንንን ዘንድም መልካም አቀባበል ከተደረገለት በኋላ በአምባላጌው ጦርነት ቆስሎ ከተማረከው ከመድፈኛው አዛዥ ከአስካላ ጋር እንዲያደር ተደረገ። በዚያም ለሊት አስካላና ፓርቲኒ በኢትዮጵያ ላይ ሲመክሩና ሲጠነሱ አድረው በማግስቱ ፓርቲኒ ከአስካላ የተነገረውን ብዙ ምስጢር ይዞ ወደ ወገኖቹ ሄደ ። ፓርቲኒ የአስካላን ታሪክ ለአለቆቹ ከነገረ በኋላ የሚጣራ ነገር ስላለ ፓርቲኒ ለአስካላ ልብስና መድኃኒት አቀብላለሁ

ብሎ ተመለሰ ። ራስ መኩንንም በደስታ ተቀብለው እንዲሰጥ አደረጉት ። አስካላም በምስጢር ለቀረበለት ጥያቄ አስፈላጊውን መልስ ለፓርቲኒ ነግሮ ወደ ወገኖቹ ላከ ።

የመቀሌው ጦርነት ታህሳስ 18 ቀን ተጀመረ ። ጦርነቱን የጀመረው የኢጣሊያ የመቀሌ ምሽግ የመድፈኛ ክፍል አዛዥ የሆነው ቴኔንቲ ሞልቴዶ የመጀመሪያውን መድፍ በማስተኮስ ነው ። ተኩሱ ሲጋጋል የኢትዮጵያ ሠራዊት በብዛት ሆኖ ወደፊት ተጠጋ ። እንዳየሱስ ኮረብታ ላይ ያለው የኢጣሊያ ጦር በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ መድፍን አርከፈከፈበት ። ፈረሰኛውና እግረኛው የኢትዮጵያ ጦር ወደ ምሽጉ በሩጫ ሲጠጋ ምሽግ ውስጥ ያሉት የኢጣሊያ ወታደሮች በመትረየስ ጥይት ይቀበሉት ጀመር ። የኢትዮጵያ ሠራዊት ምንም ማድረግ አልቻለም ። እስከ ታህሳስ 29 ቀን ድረስ ከባድ ትግል ቢያደርግም ከእልቂት በስተቀር ውጤት የለም ። ይህ ሁሉ ሲሆን ምኒልክ ገና በጉዞ ላይ ናቸው ። ታህሳስ 29 ቀን ምኒልክ መቀሌ ደረሱ ። ምኒልክና እቴጌ ጣይቱ መቀሌ እንደደረሱ ጣይቱ የቀደመትን መኳንንት እነ ራስ መኩንንን ሰብስበው “... ይህ ነው ለአቀባበል ያዘጋጃችሁልን ግብር? አንድ የኢጣሊያ ሹም እናንተን ሁሉ ንቅ እንዲህ እስቲመሽግ ድረስ ዝም ብላችሁ መቆየታችሁ አፈርኩባችሁ ። ...” አሏቸው ። ከዚህ በኋላ ራስ መኩንን “... ያሠራሁትን ምሽግ እኔ አፈርሳለሁ ...” ብለው ጦርነት ገጥመው ከኢትዮጵያኖች በኩል ብዙ ሰው አለቀ ።

ጸሐፊው ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ሲጽፉ ምኒልክ ከደረሱ በኋላ “በዚያም ቀን ኢጣሊያኑ ያለበትን እርዳታ ካሉን መኳንንቱም በመነጥር ሠራዊቱም አሻግሮ ባዩ ጊዜ እንደአሸት የሚቅመው እንደ ጥህሎ የሚውጠው መሰለው ። ነገር ግን አጤ ምኒልክ የጉድባዎን ብርታት አይተውታልና ሠራዊቱ ወደ እርዳታ እንዳይሄድ አስከለከሉት። ሠራዊቱም በየሠፈሩ ድንኳን ሲተክል የተራገፈች የወታደር በቅሎ ነጥቃ የኢጣሊያ ወገን ከተሠማራበት ተደባለቀች ። በቅሎይቱን ለመመለስ አንድ ሰው ርጠ ። ከካቡም ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖች ያ ሰው ሲሮጥ ባዩ ጊዜ መድፍ መተኮስ ጀመሩ ። አጤ ምኒልክ የመድፍ ተኩስ በባዛ ጊዜ ሊቀመኳስ አባተንና በጅሮንድ ባልቻን ሄዱ ተኩሱበት ብለው አዘዙ ። ...” ብለዋል ።

በኢጣሊያኖቹ በኩል ደግሞ እንደጻፉት “... ከጧቱ 4 ሰዓት ድንኳኖች ሲተክሉ አዩን ። ከመሀል ቀይ ድንኳን ተተክለ ። የምኒልክ መሆኑን አወቅን ። ... በዚያ የበዓል ቀን ኢትዮጵያውያን ጦርነት ያደርጋሉ ብለን አላሰብንም ነበር ። ጥቂት እንደቆዩ ግን ፈረሰኛው ቀድሞ ፡እግረኛ እየተከተለ ሲመጣ አይተን የቴኔንቲ ባሲሊ ሰዎች በ4 ሰዓት ተሩብ ተኩስ ሲከፍቱ መላው ሠራዊታችን ተኩስ ከፈተ...” ብለዋል። የአንድ በቅሎና ያንድ ሰው ሩማብዙ መስሏቸዋል። በዚያን ቀን ኢጣሊያኖቹ በኢትዮጵያውያን ላይ 174 የመድፍ ጥይት ተኩሰዋል ። ግን አብዛኛው ጥይት ግማሹ ከኢትዮጵያውያን በማለፍ ግማሹም በመቅረት የተተኩስ ነበር ። የአለቱን ግጥሚያ ምሽት ገላገላው ።

“ምሽትም በሆነ ጊዜ” ይላሉ ጸሐፊው ትእዛዝ “ሊቀመኳስ አባተና በጅሮንድ ባልቻ ተጠሩ ። እንግዲህ ከዚህ ጉድባ ውስጥ ያሉትን ኢጣሊያኖች ሳላወጣ ወዲያና ወዲህ አልልም ።

እናንተም አረር እንዳይመታችሁ መታኮሻችሁን አብጁ ብለው አዘዙባቸው ። ሊቀመኳስ አባተም ካሸከሮቹ ጋር ሆኖ የኢጣሊያውን ዘበኛ አባሮ በስተግራ በኩል ካቡን ክቦ መድፎቹን መትረየሱንም አልበበት ነበር ። ደግሞ በስተቀኝ በኩል በጅሮንድ ባልቻም እንደዚሁ ለሌቱን ሲክብ አድሮ መድፎቹን መትረየሱንም አልበበት ። ኢጣሊያኖቹ ጦሩ እንደ ቀረባቸው ባዩ ጊዜ መድፋቸውን ነፍጣቸውንም ጠንክረው ይተኩሱ ጀመር ። ሊቀ መኳስ አባተም ብልህ ዓይነጥሩ ነፍጠኛ ነውና ኢጣሊያኖች ታቦተ ኢየሱስን አውጥተው የገቡበትን ቤተ ክርስቲያን በመነጥር እያየ እየመዘነ መስኮቱን በመድፍ ይመታው ጀመር ። የመድፋቸውንም መንኮራኩር በመድፍ ሰበረው....” በማለት ጽፏል ”

ሊቀመኳስ አባተ መድፋን በመድፍ መስበራቸውን ኢጣሊያኖቹ ራሳቸው በፃፉ ታሪክ ውስጥ ገልፀውታል ። የኢጣሊያ ክርስቲያን ወታደሮች የኢየሱስን ቤተክርስቲያን ምሽግ አድርገን አንዋጋም ብለው እምቢ አሉ ። ኢጣሊያኖቹም የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ የሆኑትን ወታደሮች አስገብተው መታኮስ ጀመሩ ። ውጊያው በተፋፋመበት ጊዜ ሊቀመኳስ አባተ የተከሰቱት መድፍ እንዳየሱስ አረፈ ። ቤርክሌይ እንደገፈው “...ያ ቀን መጥፎ ቀን ነበር ። እንዳየሱስ ያለው ምሽግ አደገኛና ለአደጋ የተጋለጠ ሆኖ ዋለ ። ከየአቅጣጫው የሚተኩሰው መድፍ ያለማሳሳት ይመታዋል ። አንዴ የተተኩሰውም የመድፍ ጥይት የኢጣሊያን መድፍ መንኮራኩር ሰባብሮ ጣለው ። ተኳሾቹ ሁለት ወታደሮች ቆሰሉ ። እሳትም አስነስቶ ጥቂት አፈር የተሞሉ የምሽግ ዶንያዎች ተቃጠሉ ።” ብሏል ።

እንዳየሱስ ኮረብታ 2225 ሜትር ከፍታ ያለው ነው ። ኢጣሊያኖችም የመቀሌን ምሽግ በሚያጠናክሩበት ጊዜ እንዳየሱስ ኮረብታ ለውጊያ አመቺ ሥፍራ መሆኑን ስላዩ ከዚያ ላይ ጦር ለማስቀመጥ አሰቡ ። ከእንዳየሱስ ኮረብታ ላይ ወጥተው “... ጦርነቱ ሲያልቅ ቤተ ክርስቲያኑን በጥሩና በታላቅ ሕንፃ እናሠራለን ። አሁን ግን አስፈላጊያችንን ቦታ ስለሆነ ልቀቁልን” ብለው ለቆሶቹ አንድ ሺ ብር ሰጡ ። በዚህ ውል መሀል አንድ 50 ዓመት የሚሆን ዕድሜ ያለው ቄስ በምንም ነገር አንለቅም ብሎ በመከራከሩ ወዲያውኑ ተገደለ ። ከዚህ በኋላ በቤተ ክርስቲያኑም ሆነ በአምባው ኢጣሊያኖች ያዙበት ጀመር ። ወደ ትረካችን እንመለስ ።

በዚያን እለት ሊቀ መኳስ አባተ ብቻ ሳይሆኑ ሌሎች ኢትዮጵያውያን መድፈኞችም የጠላትን ጦር ግራ አጋብተውት ነው የዋሉት «የኛን ሰው ምስክርነት ትተን ራሳቸውን ኢጣሊያኖችን እናስመስክራቸው ። መቶ አለቃ ፓርቲኒ እንዲህ ይላል ። “... የመቀሌው ውጊያ ከተጀመረ 74 ሰዓት አለፈው ። 74 ሰዓት ሙሉ ምንም ረፍት አላገኘንም ። በምሥራቅ በኩል የቆፈርነውን ጉድጓድ አበሾች አስለቅቀውን ይዘውብናል ። በዚያም ምሽግ ውስጥ ያሉት ጠላቶች አስቸግረውናል ። ጄኖዩ 8 ቀን (በኛ ታህሳስ 30) ጧት 8 ሰዓት ተሩብ (በኛ 2 ሰዓት ተሩብ) ሲሆን የመትረየስ ተኩሳቸው ጨዋታውን ጀመረ። 8 ሰዓት ከ45 ሲሆን በደቡብ አቅጣጫም ተጠቃን ። ከፍተኛ ቦታ ላይ የተጠመደው የጠላት መድፍ ምሽጋችንን ያዘንበበት ጀመር ። በዚያ ላይ የጠላት ፈረሰኛና እግረኛ ሥር ሥሩን

ያዋክቡናል ። የኛ መድፎችም ሆኑ መትረየሶቻችን የሚተኮሱት ወደ ምሽጋችን በሚመጣው ጠላት ላይ በመሆኑ የራቀውን የጠላት መድፍ መድፎቻችን ሊያስታግሱልን አልቻሉም ።....

“በየቀኑ ባራቲየሪ ይደርስልናል እያልን እንጠባበቃለን ። ባራቲየሪ ግን በመቀሌ ምሽግ ያለነው ወታደሮች በቀላሉ ጠላትን እንደ ምናሸንፍ ነግሮን ነበር ። ከሌሊቱ ስዓት (በኛ 5 ስዓት) እግረኛው ጠላት እምሽጋችን ሽቦ አጥር ድረስ ተጠግቶ አጠቃን ። እኛም ተበረታትተን መለስነው ። ጥቂት አረፍ እንዳልን እንደገና ከለሊቱ በአንድ ስዓት (በኛ አቆጣጠር ከሌሊቱ 7 ስዓት) ሲሆን ጠላት እንደገና ሽቦ አጥራችን ድረስ መጣ ። እኛም መለስነው ። ከዚያ በኋላ ጥቂት ረፍት አገኘን ...” ብሏል ። ።

ኢጣሊያኖቹ እንዳሉት ከኢትዮጵያውያን በኩል መቀሌ ምሽግ ላይ የተጣለው የመድፍ ጥይት 500 ነው ። ከኢትዮጵያውያን በኩል የተተኮሰው የመድፍ ጥይት ያንያህል ነው? አይደለም? ብለን ባንከራከርም ኢትዮጵያውያን የመቀሌን ምሽግ ለመስበር ከባድ መስዋዕትነት መክፈላቸውን አንጠራጠርም ። ኢትዮጵያውያን በሙሉ ልብ የመቀሌን ምሽግ ለማስለቀቅ ቢደክሙም እንኳን፡ በዚያ ሁሉ ትግል መሀል ያደረሱት ጉዳት ቀላል ነበር ። ኢጣሊያኖቹ ባወጡት መግለጫ በዚያ የመቀሌ ምሽግ አንድ ኢጣሊያዊ ሲሞት አራት ኢጣሊያኖች ቆሰሉ " ከጥቁር አሽከሮች 3 ሲሞቱ 9 ቆሰሉ ብለዋል ። በዚህም በኩል አነስ ብለን አንከራከርም ። የመቀሌው ምሽግ እጅግ በጣም ጠንካራና ከባድ ጥሩ መከላከያ የነበረው በመሆኑ ነው ።

በማግሥቱም እንደገና ጦርነቱ ቀጠለ ። ኢትዮጵያውያኖቹ እያጠቁ ምሽጉ ድረስ ይሄዱ ጀመር ። ከምሽጉ በሚጠጉበት ጊዜ የጠርሞሱ ስባሪ አላስኬድ አላቸው። “ጋሻዎች እያነጠፉ ሲመጡብንም ለመትረየሳችን ኢላማ ምቹ ይሆኑልን ጀመር ...” ብሏል ሞልቴዶ " ኢትዮጵያውያኖች ያን የጠርሙስ ስብርባሪ ቦታ ጋሻቸውን አንጥፈው ሲያልፉ ያ ድብልብሉ እሾሃማ የሽቦ አጥር ያቆማቸዋል ። ከዚያም የሽቦ አጥር ላይ የብዙዎቹ ኢትዮጵያውያን ሬህ እንደወፍ ሬህ እየተንጠለጠለ ቀረ ። የመቀሌ የጠላት ምሽግ በወንዶቹ ጀግንነት አልፏታ አለ ። ከዚህ በኋላ የሴት ብልሃት ተተካ ። የመቀሌውን እልቂትና ትግል ጣይቱ በየቀኑ ይመለከቱ ነበር ። የጣይቱ ማዘንም ሆነ ወንድን ማበረታታት ትርፉ እልቂት እንጂ ውጤት አልሰጠም ። በዚህ የተናደዱት ጣይቱ ዘዴ ፈጠሩ ። የጣይቱን ዘዴ ከፀሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ መጽሐፍ እንስማው ።

“.....ንግሥቲቱም እቴጌ ጣይቱ ከድንኳን ብቅ ብለው ግምጃውን አጥር አስገልጠው ሲመለከቱ አዛዥ ዛማኔል አጠገባቸው ቁሞ ነበርና ወደሱ አይናቸውን ዞር አድርገው ተናገሩ ። አንተ ሂድና ውሃውን ለመያዝ ይመች እንደሆነ ስፍራውን ሰልለው ። ለሊቀ መኳስ አባተም አማክረው ብለው አዘዙ ። ሊቀመኳስ አባተም ሥፍራው ጎድጓዳ ነው ለኢጣሊያኖችም ቅርባቸው ነው ። የውሃውና የምሽጉ ርቀት 150 ከንድ ይሆናል ። ነገር ግን እኔ በመድፍ በሩን እጠብቀዋለሁ። ዘበኛውም ለዓይን ሲነሳ ገብቶ ከወንዙ ይተኛል

ብሎ ላከ ። ይህም ነገር በእቴጌ ዘንድ የተወደደ ሆነ ። ለንጉሠ ነገሥቱም አመላከቱ ። አጤ ምኒልክም እሺ እንዳልሸ አሉዋቸው ።

እቴጌም አሸከሮቻቸውን እንዲህ ብለው አዘዙ ። እናንተ ከጉድባ ገብተን ካልተዋጋን እያላችሁ ስትመኙ ነበር ። ነገር ግን ለብዙ ሠራዊት ጥቂት ሥፍራ አይበቃውምና ከኢጣሊያው ነፍጥ ይልቅ እናንተ እርስ በርሳችሁ ትተላለቃላችሁ ። ከውሃው ተኝታችሁ ውሃ እንዳይቀዳ ጠብቁ ። ከጉድባቸው ሄደን እንዋጋለን ያላችሁ ከሜዳው ላይ ሞት እንዳትፈሩ ተስፋ አለኝ ። በሕይወት ያለውንም ባዘዝኳችሁ ነገር እሸልመዋለሁ ። የሞተውንም ተዘካሩን አወጣለሁ ። ልጁን አሳድጋለሁ ። እግዚአብሔር ከናንተ ጋራ ይሁን ብለው አስናበቷቸው። እነሱም አምረው ተሰልፈው የተቆጣ ነብር መስለው ከማታው በዘ ሰዓት ወደ ወንዙ ወረዱ ።

“እቴጌም ለሊቱን ሙሉ በጭንቅ በጎዘን... ሲያለቅሱ አደሩ። ከሌሊቱ ዘ ሰዓት በሆነ ጊዜ የእልፍኝ አሸከሮቻቸው ተነሱ። ስማቸውም ገብረ ጊዮርጊስ ፣ ድልነሴ ፣ ሸዋዬ ይባላሉ ። እነዚህም አሸከሮች የ300

ጣይቱና ምኒልክ

ራስ አባተ ቧያለው መላክ

ደጃዝማች ባልቻ

የ300 ነፍጥ ሹሞች ናቸው ። ከነሰዋቸው ተሰልፈው ወደ ወንዙ ወረዳ መታኮሻቸውን አደራጁ ። ውሃውንም ደፈኑት ።... እንደ አዳራሽ እንደ እልፍኝ አመቻችተው ወንዙን ተቀመጡበት።

“ኢጣሊያኑም ውሃውና ካቡ ቅርብ ነበርና ውሃው ይያዝብኛል ብሎ አላሰበም ነበር ። ነገር ግን የውሃውን መያዝ ቁርጡን ባወቀ ጊዜ መድፉን ጐትቶ ነፍጡን ሰልፎ ሐሙስ ማታ በ3 ሰዓት አደጋ ጣለባቸው ። እነዚያም ጠንክረው ተታኩሰው መለሱአቸው ። ኢጣሊያኖችም እኩሌታው ሸሽቶ ሲገባ እኩሌታው እኔ እሻላለሁ ብሎ ይመጣ ነበር ። ሲመልሷቸው ግን ወደ እርዱ ለመግባት በራቸው ይጠባቸው ነበር ። እንዲህም እየሆነ ኢጣሊያኑም ባሽባዙቁም እያሌ ሞተ።

“... እቴጌ ጣይቱም ውሃውን ለሚጠብቁ ዘበኞች ጠጁ በብዙ ቀንድ እየተሞላ በማለፊያ ወጥ እንጀራ እየተፈተፈተ በመሶብ ሆኖ ፍሪዳው ታርዶ ሥጋው በእንቅብ እየሆነ ከሌሊቱ በዘጠኝ በ10 ሰዓት ይሰዱላቸው ነበር ። የጠገብ ሰው ሁሉን ይደፍራልና እነሱም ነፍሳቸውን ለጌታቸው ለመንግሥታቸው ለውጠውታልና ትጥቃቸውን ሳይፈቱ እንቅልፍ ሳይተኙ በአንድ ቀን የሚያስመርረውን ጦርነት 15 ቀን ሙሉ ሌሊትና ቀን እየተሞጉ ውሃውን ከልክለው በጭንቅ ኢጣሊያኑን ከእርዱ ውስጥ እንዲወጣ አደረጉት ።

“ደግሞ አንድ ቀን እንዲህ ሆነ ። በጥር 3 ቀን የራስ መኩንን ሰዎች ዙብ ይጠብቁ ከነበረው ውሃ ወጥተው የመቀሌን ግንብ እናፈርሳለን ብለው የሸበው አጥር ቆርጠው ከካቡ ሥር ተዋግተው ከሌሊቱ በ11 ሰዓት ጀምረው እስከ 8 ሰዓት ድረስ ሲታኩሱ ዋሉ። ከራስ መኩንን ሰው 150 የሚሆን ሞተ ። ከእርዱም ውስጥ ካለው ከፈረንጅም ከባሽባዙቆችም አያሌ ሞተ ። ነገር ግን ካቡን ለማፍረስ እማይመቻቸው ሆኖ ተመለሱ ። ...” ብለዋል ።

የመቀሌ ምሽግ በሰው ኃይል ወይም በመሣሪያ ብዛት የሚፈታ አልነበረም ። የመቀሌን ምሽግ የፈታውና ድል ያስገኘው የጣይቱ ዘዴና የውሃው መያዝ ነው ። ውሃውን ከበው የያዙትም ወታደሮች ብዛታቸው 900 ያህል ነበር ። ጣይቱ ውሃውን እንዴት እንዳስያዙና ውሃውን ለያዙት ወታደሮች ከመኳንንቱ ምግብ ፍትፍት እያስፈተፈቱ በየለሊቱ በመላክ እንዴት ያበረታቱ እንደነበር ከፀሐፌ ትእዛዝ መጽሐፍ አወቅን ። በኢጣሊያኖች ስድስት እንዴት ነበር? የውሃው መያዝ በኢጣሊያኖች ላይ ምን ችግር ፈጠረ?

ሊቀ መኳስ አባተ መድፋቸውን ማስተኮስ የጀመሩት ከሌሊቱ 7 ሰዓት ተኩል ሲሆን ነው ። በዚያም ሰዓት የኢጣሊያ ምሽግ በአባተ መድፍ በኃይል ተደብድቦ ለጥቂት ጊዜ መድፍ ዝም አለ ። እንደገና ከሌሊቱ 8 ሰዓት ተኩል ሲሆን የአባተ መድፍ መቀሌ ምሽግ ላይ ዘንቦ እርጭ አለ ። በምሽጉ ውስጥ የነበሩት ኢጣሊያኖች እንቅልፍ ገርስሷቸው ጥቂት ሽለብ ሲያደርጋቸው ከሌሊቱ 10 ሰዓት ላይ የአባተ መድፍ ቀስቅሷቸው ለሩብ ሰዓት ያህል ተተኮሰባቸው ። በመጨረሻው በ11 ሰዓት ተኩል መተኮስ የጀመረው የሊቀ መኳስ አባተ መድፍ እስከ ጧቱ 4 ሰዓት አላባራም ።

ኢጣሊያኖቹ ጥርጣሬ ገባቸው ። ለምን ለሊት መድፍ ሲተኮሱን አደረ ለሚለው ጥያቄያቸው መልስ ይፈልጉ ጀመር ። ውሃው መያዙን አወቁ ። ወዲያውም በአንድ ምንጣዝ (50 አለቃ) የሚመራ ቡድን ወደ ውሃው ሂዶ ውሃውን እንደገና ነጥቆ እንዲይዝ ላኩ ። ቡድኑም በታዘዘው መሠረት ከውሃው በስተደቡብ ሂዶ ውሃው በ500

ኢትዮጵያውያን መያዙንና ለማስለቀቅም ያለመቻሉን አሳወቀ ። ከዚህ በኋላ ሜጀር ጋሊያኖ ተናዶ ያለው ኃይል ሁሉ በውሃው አቅጣጫ እንዲዋጋና ውሃውን እንዲያስለቅቅ አዘዘ ። ወዲያውም የውሃ ችግር እንደሚደርስ ስላወቀ አንድ ወታደር በቀን ግማሽ ሊትር ውሃ ብቻ እንዲሰጠውና የኢጣሊያ ነጮች ግን የሚሰጣቸውን ቢኖ ብቻ እንዲጠጡ እንጂ ውሃ እንዳይሰጣቸው ጥብቅ ትእዛዝ ሰጠ ።

ቀን የፀሐዩ ግለትና አቢራው ውሃ ያስጠማል ። የውሃው ራሺን ለሁለት ቀናት ያህል ከተሞከረ በኋላ የምንጩ ውሃ አያያዝ የሚለቀቅ መስሎ ስላልታየ አንድ ወታደር በቀን አንዲት ብርጭቆ ውሃ ተሰፍራ እየተሰጠችው በዚያች ጉሮሮውን ሲያርስ እንዲውል ተደረገ ። ከዚህ ትእዛዝ አንድ ሁለት ቀን በኋላ በምሽጉ ውሃ ማጠራቀሚያ ገንዳ ውስጥ የነበረው ውሃ መልኩ ቢጫ ሆኖ ወደ ድፍርስነት ተለውጦ ለመጠጣት የማይቻል ሆነ ።

ፈረስና በቅሎዎች ውሃ ከጠጡ ሶስት ቀን ስለሆናቸው ምሽጉን ሰብረው ለመውጣትና ወደውሃው ለመሄድ እያሉ ከባድ ችግር እደረሱ ። የአብዛኛው ወታደርም ሥራ ፈረስና በቅሎዎቹ ከምሽጉ እንዳይወጡ መከላከል ሆነ ።

በመቀሌ ምሽግ ያለውን የኢጣሊያ ሠራዊት እጅግ በጣም ያስቸረው የውሃው መያዝ ቢሆንም የራስ መኮንንና የራስ አሉላ ሠራዊት ደግሞ በጥይት ይቆላቸው ነበር ። የኢትዮጵያ ሠራዊት የመቀሌን ምሽግ ስብርባሪ ጠርሙሱን አልፎ ድብልብሉን የሸበ አጥር መበጣጠስ ጀመረ ። እንዴት እንደሆነ ሊገባኝ አልቻለም እንጂ ኢጣሊያኖቹ እንደጻፉት የራስ መኮንን ሠራዊት ያን የሸበ አጥር የበጣጠሰው በጉራዴው ነው ይላሉ ።

ምልቴዶ ስለዚህ ጉዳይ ሲጽፍ “... የኛ ወታደሮች ያለ እረፍት ይተኩሳሉ ። ወታደሮቻችን የሚተኩሱት በጥርሳቸውና በግራ እጃቸው ጥይት ይዘው ነው ። ይህም ፈጥነው ጠመንጃቸውን ለማጥረስ እንዲመቻቸው ብለው ነው ።... ከጠላት ወገን ከሚተኩሰው ጥይት የሚወጣው ጭስ በንፋስ እየተገፋ እየመጣ ምሽጋችን ላይ ያንዣብባል ። ወታደሮቻችን ባንዲራ ለመምራት ገድ አለው ብለው ባንዲራችንን ወደ አምባአላን አቅጣጫ ተክለውታል ። ... ምሽጋችን በመሬት ላይ ያለ ሳይሆን ሲአል ሆኖብናል ።... መቶ አለቃ ፍራንኮኒ መሸነፌ ነውና እርዳታ ይላክልኝ ይላል ። ማን ይሰማዋል? ...” ብሏል ።

ኢጣሊያኖችን በአንድ ቀን ድል ከመሆን ያዳናቸው የምሽጋቸው መጠንከር ነበር ። ኢትዮጵያኖቹ የጠርሙሱን ስባሪ ድራሹን አጥፍተው ድብልብሉን እሾካማውን የሸበ አጥር ለማለፍ መሰላል ሠርተው በመሰላል ለመሻገር ቢፈልጉም ከምሽግ ውስጥ ያለው የኢጣሊያ ሠራዊት በጥይት ይመታቸው ጀመር ። በሸበ አጥሩ ዙርያም ብዙ መሰላሎቹ ቆመው ሲታዩ መሰላሎቹን ይዘው የሄዱት የኢትዮጵያውያን ሬሃም በአጥሩ ሽቦ ላይ ተከምሮ ነበር ። ኢጣሊያኖቹ ራሳቸው እንደጻፉት አንድ ኢትዮጵያዊ ወታደር ያን የሸበ አጥር ሲያልፍ ገላው ሁሉ ተበሳሰቶ ደሙን እያዘራ ከግንቡ አጠገብ ደርሶ ነበር። ከግንቡ ሥርም ሆኖ ግንቡን አፍርሶ ለመጣል የግንቡን መሠረት ሲቆፍር ተገደለ ። እንዴት ያለ ጀግንነት ነው?

በመቀሌ ምሽግ ውስጥ የውሃው ነገር እያከተመ ስለሄደ ክርስቲያን የሆኑ ጥቁር ወታደሮች ከራሺናቸው ግማሽ ብርጭቆ ውሃና ሩብ ብርጭቆ ቢኖ እየተሰጣቸው እያደባለቁ ጉሮሮአቸውን እንዲያርሱ ታዘዙ ። ለእስላሞች ግን በቀን አንድ ብርጭቆ ውሃ እንዲሰጣቸው ተደረገ ። በዚህ ጊዜ ውሃ ሳይቀምሉ የቆዩት ፈረሶች ፡ በቅሎዎችና የቀንድ ከብቶች መሞት ጀመሩ ። በሕይወት ያሉትም እንሰሳት የውሃ ማጠራቀሚያውን ገንዳ ከበው ውሃ ማስቀዳት ከለከሉ ። ይህን ሁኔታ ያየው የጦሩ አዛዥ ጋሊያኖ ተባላቅቶ “... ሄዱ ። ውጡና ጠጡ የሚሆነውን ነገር እግዚአብሔር ያውቃል ።” ብሎ አዘዘ ። ውሃው በጣይቱ ወታደሮች በጥብቅ ይጠበቅ ነበርና ማን ይድረስ?

ሞልቴዶ ስለውሃው ችግር ሲገልጽ “...እኛ መኩንኖቹ ለሰባት ቀናት ፊታችንን የታጠብነው የሌሊቱን ውርጭ ጤዛ በፎጣችን እየጠረግን በዚያ በማበስ ነበር ። ከአዲግራት የሚመጣው ጦር ያድነናል እያልንም እንጠባበቅ ነበር ።.... የውሃው ኃላፊ የውሃ ራሺን በሚሰጥበት ጊዜ እያንዳንዱን ሰው ወንዱንም ሴቱንም በስሙ ይጠራል ። የተጠሩትም ሲቀርቡ መልካቸውን በደንብ እየተመለከተ ድጋሚ ጠብታ ውሃ እንዳይወስዱ እየተቆጣጠረ ይሰጣል ። የአንድ ሱዳን ሚስት ልጅ ወለደችና ለልጅዋ ማጠቢያ ውሃ ብትለምን ተከለከለች ። ...” ይላል ።

ሹምባሽ መሐመድ ወደ መቀሌው ጦር አዛዥ ጋሊያኖ ዘንድ ሄዶ ዛሬ ለሊት በሕልሜ ነቢ መሐመድ መጥቶ ከምሽጋችሁ መሀል ጉድጓድ ብትቆፍሩ ውሃ ሊወጣላችሁ ይችላል ብሎ ነገረኝ ። የኔ ሕልም ደግሞ አይስትም ብሎ ነገረው ። ጋሊያኖም የፈለገ ሰው ይቆፍረው ። ምናልባትም ይገኝ ይሆናልና ሞክሩ አለ ። በቡድን የተከፋፈለ ቆፋሪ ተቋቋመ ። ቆፋሪውም ተጀመረ ። እምሽጉ ውስጥ ያለው ወታደር ሁሉ እግዚአብሔር በትክክል ለሚያምነው ለማንኛውም ሰው ሚስጥር ይገልጽለታል እየተባባለ ቆፋሪውን ቀጠለ ። ሁለት ቀንና ሁለት ለሊት ከቆፈሩ በኋላ ቆፋሪው አለት ድንጋይ ላይ ደረሰ ። ቆፋሪው ቡድን አለቱን መስበር ሲጀምር ካፒቱን ሞልቴዶ ሳቀባቸው ። “ሲኞር ቴኔንቲ ሳቅ ብቻ ። የእናንተ እግዚአብሔር እንዲህ ያለ ተአምር አይገልጽላችሁም ። እኛ ግን አሁን በቅርቡ ውሃ እናወጣለን አሉኝ” ይላል ሞልቴዶ በመጽሐፉ ።

የውሃ ነገር አከተመ ። የሹምባሹም ሕልም እንደቅዠት ተቆጥሮ ጉድጓድ ቆፋሪዎች የቁፈራ ሥራቸውን አቆሙ ። በቢርካ ወይም በገንዳ ያለቸውን ውሃ የሚቆጣጠረው ፋሬሬ ፓትሮና በምሽጉ ውስጥ ያሉትን ሰዎች ሰብስቦ “ዛሬ የሚታደላችሁ ውሃ ለመጨረሻ ጊዜ ነው ። ይቺን ዛሬ የምንሰጣችሁን ውሃ በጥንቃቄ ያዟት ። አንዲት ጠብታ ከመሬት ጠብ እንዳትል ተጠንቀቁ” ብሎ አዘዘ ። ሞልቴዶ ስለ ውሃው ሁኔታ ሲገልጽ “...ይሸታል በጣም የቆሸሸ ውሃ ነው ። መልኩም ቢሆን ወደቢጫነት ተለውጧል ። ውሃው ይህን መሳይ ይሁን እንጂ ወታደሩ ራሺኑ ሲታደለው ብርቅና ድንቅ የሆነ ውሃ ያገኘ ይመስለዋል ። ራሺን የሚሰጣቸው ወታደሮች ውሃ ጥም ሲይዛቸው አንዴ ፉት ይሉለታል እንጂ በርከት አድርገው አይጠጡም ።....” ብሏል ።

“ከዚህ በኋላ” ይላሉ ፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ “...ከዚህ በኋላ ሙሴ ፊልተር የሚባለው የኢጣሊያ ሰው ተልኮ መጥቶ ነበርና ከአጤ ምኒልክ ገብቶ እንዲህ ብሎ ተናገረ ። የናንተስ ሰው ከምሽግ ዳር እየሄደ እየተታኮሰ ለምን ይሞታል? እነዚያስ ከእርዱ ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖች በውሃ ጥም ለምን ያልቃሉ? እኛም የምንፈልገው ፍቅርና እርቅ ነው ። በፍቅር እንኳን የመቀሌን እርድ እስከ አዲግራትም ድረስ ለቀን እንሄዳለን ብሎ ቢናገር እሺ ይሁን ። አሁንም እርቅ ከፈለጋችሁ ሄደህ የዚያን ነገር ጨርሰህ ምላሹን አምጣ ብለው በጥር በ9 ቀን ሰደዱት ።

“እሱም መቀሌ ያሉት ኢጣሊያኖች በውሃ ጥም መጨነቃቸውን ልከውበት ነበርና የሶስቱን ቀን ጉዳና ባንድ ቀን አዲግራት ደርሶ ስልክ አስመትቶ ከኢጣሊያ መንግሥት ልቀቁ የሚል ምላሽ መጥቶለት ባለማኅተም ደብዳቤ ይዞ ተመለሰ ። በ3ኛው ቀን አጤ ምኒልክ ሠፈር ገባ ። ከዚያም ያመጣውን ደብዳቤ መቀሌ ላሉት ኢጣሊያኖች ሰደደላቸው ። እነዚያም ጉድባውን ለቃችሁ ውጤ የሚል ባለማኅተሙን ደብዳቤ ባዩ ጊዜ ተድላ ደስታ አደረጉ ።” ብለዋል ።

ፒየትሮ ፊልተር ጉዳዩን በእርቅ እጨርሳለሁ ብሎ የተመላለሰው በእርግጥ ለእርቅ አልነበረም ። ባራቲየሪ በኋላ ጊዜ እንደገለጠው ከኢጣሊያ የተነሣው አዲሱ ተጨማሪ ጦር እስኪደርስ ድረስ እንታረቅ እያለ ቢያንስ ለሃያ ቀናት ነገሩን እንዲገቡትና ለመቀሌው ምሽግ ውሃ እንዲያስገኝ ነበር ። ፊልተርም ራሱ በመጽሐፉ ይህን ጉዳይ ቢገልጽም ከጸሐፊ ትዕዛዝ ለየት ያለ ፊልተር የገለፀው ነገር ደግሞ አለ ። እንዲህ ይላል ።ምኒልክ አስጠርተውኝ ከድንኳናቸው ገባሁ ። እንደገባሁም እንዲህ አሉኝ ።እናንተ እኛን ለማሸነፍና ድል ለማድረግ መጥታችኋል ። የኢትዮጵያንም ሕዝብ ከባርያነት አገዛዝ ነፃ እናወጣለን ትላላችሁ ። ነገር ግን እንኳ የኢትዮጵያን ሕዝብ ፡ እነኚያን በምሽጋቸው ውስጥ የታፈኑትን ምስኪን ሰይጣን ወገኖቻችሁን ለማውጣት አልተቻላችሁም ። የእኔም ደካማነት እንደ እናንተ ከሆነ ፡ እነኚያ ሰዎቻችሁ በውሃ ጥም እንዲሞቱ አደርጋለሁ ። ይህን ለባራቲየሪ ንገረው ። ቅዱሳን መላእክት ግን ጠላቶቻችንን እንድንወድ ይነግሩናል ። እኔ ክርስቲያን ነኝ ። የአረመኔ ሕዝብም ንጉሥ አይደለሁም ። ስለዚህ እነኚህ ክርስቲያኖችም አይሞቱም ። የሚመሩዎቸው ሰዎች ላኩና ይውሰዷቸው ። ልትወጉን የምትፈልጉ ከሆናችሁ ባንድነት ሁኑና ጠብቁኝ እመጣለሁ አሉኝ” ይላል ። በማግስቱም 30 በርሜል ውሃ በምሽጉ ያሉ ኢጣሊያኖች እንዲቀዱ ተፈቀደላቸው ።

ጸሐፊ ትእዛዝ እንዳሉት መቀሌ ምሽግ ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖች ምሽጉን ልቀቁ የሚለው ደብዳቤ ሲደርሳቸው ተድላ ደስታ ያድርጉ እንጂ ምሽጉን በሰላም ለመልቀቅ ገና ከአጤ ምኒልክ ፈቃድ አልተሰጣቸውም ነበር ። የተለፉበት የመቀሌ ምሽግ እንዲለቀቅ የኢጣልያ መንግሥት ባዘዘ ጊዜ በኢጣልያ ያሉት ጋዜጦች በኢጣሊያ መንግሥት ላይ ተቃውሞአቸውን ይጽፉ ጀመር ። አንዳንዶቹ ጋዜጦችም “አምባላጌ ላይ ተዋርደን በጦር ኃይል ተሸንፈን ለቀቅን ። ታላቅ ምሽግ ነው የተባለውን የመቀሌውን ምሽጋችንን ደግሞ በውሃ ሰብብ ለቀቅን ። ይህ የኢጣሊያን መንግሥት ውድቀት ስለሚያሳይ መንግሥታችን

ድል መሆኑን አምኖ ከአበሻ ምድር መውጣት አለበት” እያሉ ሲጽፉ ሌላዎቹ ደግሞ “በመላ ዓለም መሳቂያ የሆነውን ስማችንን ሳናድስ ሠራዊታችን ከኢትዮጵያ መውጣት የለበትም ። ቢያንስ አንድ ጊዜ ድል አድርጎ ከዚያ በኋላ ብንታረቅ ይሻላል” እያሉ ፃፉ ።

መቀሌ ምሽግ ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖችም ምሽጉን ልቀቁ የሚለው ደብዳቤ እንደደረሰባቸው ምሽጉን ጥሰው ወደ ውሃው ለመውጣት ሲሉ በአዋጅ እንዳይወጡ በአለቆቻቸው ተከለከሉ ። እንደ ሞልቴዶ አገላለጥ “... ባራቲየሪ አንድ ደብዳቤ ልኮ ጋሊያኖ ደርሶት ሲያነበው ዓይኑ እንባ አቀረረ ። ደብዳቤውም በንጉሥ ኡምቤርቶ ስም የመቀሌን ምሽግ ለአበሻው ንጉሥ አስረክቡ የሚል ነበር ... ይላል ። ከምሽጉ መውጣት የሚቻለው ነጭ ባንዲራ ሲሰቀል መሆኑም ተነገራቸው ። ከበሬቱ ይልቅ አሁን ውሃ ጥሙ ባሰባቸው ። “... አጤ ምኒልክ ኢጣሊያኖችን በማሩዋቸው ጊዜ” ይላሉ ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ “በጅሮንድ ባልቻን ልከው ሰውም ከብቱም ውሃ ይጠጣ ብለው ዘበኞቹን አዘዙ ። ኢጣሊያኖችም ይህን በሰሙ ጊዜ ወደ ውሃው ሲወጡ ዘመዱን ለመገናኘት የናፈቀ ሰው ይመስላሉ እንጂ ጠላት ወዳለበት የሚሄዱ አይመስሉም ። ከብቱም ውሃ ከጠጣ በኋላ ብዙ አለቀ ። አንዲቱም ውሻ በሩ ሲከፈትላት ሩጣ ወጥታ ከውሃው ደርሳ ዘበኞቹ 3 ጋሻ ውሃ አጠጧት ። ውሃውንም ከጠጣች በኋላ ሁለት ሙት ወልዳ ከዚያው ላይሞተች ።

“ከዚህ በኋላ በጅሮንድ ባልቻ መቀሌ በእርዱ ውስጥ ገብቶ የኢትዮጵያን ባንዲራ ተከለበት ። ኢጣሊያኖችም ከመቀሌ ከእርዱ ውስጥ እቃቸውን አንስተው ወጥተው ከሠፈር ዳር ከሜዳ ሠፈሩ ። ነገር ግን ከእርሱ ውስጥ ከብታቸው በውሃ ጥምና በመድፍ፣ በመትረየስ አልቆባቸው ዕቃቸውን የሚያነሱበት ከብት አጥተው ነበርና አጤ ምኒልክን ለመኑ ። አጤ ምኒልክም በቸርነታቸው ከእንደርታ ከነጋዴውና ከባላገሩ 500 ግመልና በቅሎ በየዋጋው እየገዙ ጭነው እንዲሄዱ አዘዙላቸው ። ለማጀር ጋሊያኖም ማለፊያ መርገፍ የተጭነች በቅሎ ሰጡት ። ...ብለዋል ።

ከመቀሌ ምሽግ 20 ከፍተኛ መኰንኖች 13 ዝቅተኛ መኰንኖች፣ 150 ባለሌላ ማዕረጎችና አንድ ሺ ጥቁር ወታደሮች ወጡ ። ከእነሱም ጋር ቀደም ብለው ኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩ ሁለት ኢጣሊያውያንና 3 ግሪኮች አብረው ከጦሩ ጋር ወጡ ። ከአምባላጌ እየቆሰሉ ከተመለሱት ጋርም 200 ቁስለኞች በቃሬዛ ወጡ ።

ኢጣሊያኖቹ ወደ መቀሌ ምሽግ ሲገቡ 200.000 ጥይት ይዘው ነበር ። በመቀሌ ምሽጋቸው 80.000 ጥይት ተኩሰው 120.000 ጥይት ይዘው ወጡ ። ከሰላሳ ሺ ጠመንጃቸው 3.000 ብቻ ይዘው ወጡ ። ሃያ ሰባት ሺ ተማረከ ። ኢጣሊያኖቹ መቀሌ ምሽግ ሲገቡ 80 የመድፍ ጥይት ይዘው ገብተው ፣ ሲወጡ 10 የመድፍ ጥይት ይዘው ወጡ ። ይህም 20 የመድፍ ጥይት በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ ተኩሰዋል ማለት ነው ።

የንጉሥ ኡምቤርቶ ቃል እንደደረሰባቸው ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ለፊልተር ደብዳቤ ፃፉለት ። ደብዳቤውም እንዲህ ይላል ።

ይድረስ ከሙሴ ፊልተር ።

ከአዲግራት የመጣው የመንግስት ደብዳቤ ደረሰልኝ ። እንደ ኢየሱስም ያሉ ሰዎች ክፉ ነገር ሳያገኛቸው በደህና እንዲሄዱ ንጉሥ ኡምቤርቶ እንደተመኙ ራስ መኩንን ተያዥ የሁን ብዬ አዘዛለሁ ።

በጥር በ፲፪ በመቀሌ ሠፈር ተገፈ

በዚህ ደብዳቤ አማካይነት ራስ መኩንን አስረካቢ ፊልተር ተረካቢ ሆነው በመቀሌ ምሽግ ውስጥ የውጥር ተይዘው የነበሩት ኢጣሊያውያን ተለቀቁ ። ኢጣሊያኖቹ ተለቀው በራስ መኩንን ጥበቃ ሥር እንዳሉ ዳግማዊ ምኒልክ ለኢጣሊያው ንጉሥ ኡምቤርቶ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከንጉሥ ኡምቤርቶ ።

ፍቅርና ሰላም መፈለግዎን ጄኔራል ባራቲየሪ በስልክ የመጣለትን ቃል ቢያስታውቀኝ እኔም ደስ ብሎኝ የሚገባ የክርስቲያን ሥራችንን ለማስታወቅ እንደ ኢየሱስ ከእርድ ውስጥ በመከራና በጭንቅ በውሃ ጥም ተይዘው ተከበው በእግራችን ተረግጠናቸው የነበሩትን ወታደሮችዎን አውጥቼ ከነመሣሪያቸው እርስዎ እንደተመኙት በራስ መኩንን እጅ ሸኝቼ ሰድጃለሁ ። አሁንም የእርቁን ነገር ተነጋግሮ የሚጨርሰውን ሰው ቶሎ ቢያስታውቁኝ መልካም ነው ። ከኔም ለሚጨርሰው ሰው ትእዛዝ ሰጥቼ ቶሎ ቢጨረስ እወዳለሁ ።

በጥር በ፲፮ ቀን በዶሎ ሠፈር በ፲፰፻፵፰ ዓ.ም ተገፈ ።

ይህ የዳግማዊ ምኒልክ ደብዳቤ ለንጉሥ ኡምቤርቶ ከመድረሱ በፊት የኢጣሊያ ሚኒስትሮች ስብሰባ አድርገው ነበር ። ሚኒስትሮቹ የተሰበሰቡት መቀሌ ላይ ስለተያዙት ኢጣሊያኖች ጉዳይ ሲሆን በስብሰባው ላይ እነኚያን ኢጣሊያኖች ለማስለቀቅ ነገሩን በሰላም መጨረስ አለብን ተብሎ ተወሰነ ። ይህን ውሳኔ ለመፈፀም ኢጣሊያ ከሮማ ኢትዮጵያ ድረስ ወታደሮችዋን አዝምታ በሁለት ግጥም ድል ሆና ልታረቅ ማለቱ አሳፋሪ ነገር ሆነባቸው ። በዚያ ላይ ደግሞ የኢጣሊያ ጋዜጦች አሳፋሪ ተግባር እያሉ መንግሥታቸውን ይወቅሱና ሕዝቡን ይቀሰቅሱ ስለነበር ለኢጣሊያ መንግሥት ማጣፊያው ያጠረ ተግባር ሆነበት ። ሕዝቡም በየአደባባዩ እየተሰበሰቡ “... ሁለት ጊዜ በጥቁሮች በመሸነፋችን ታላቁ የኢጣሊያ መንግሥት በዓለም ፊት ተዋረደ ።... ክብራችን ይመለስ ። እንዋጋ ...” እያለ ይጮህ ጀመር ።

የኢጣሊያ መንግሥት እንደ ሕዝቡ ፍላጎት ወደፊት ግፉ እንዳይል የኢትዮጵያው ጦር የማይጨበጥ የእሳት አሎሎ ሆነበት ። ነገሩን በሰላም እንዳይጨርስና ወታደሮቹን እንዳይመልስ የሕዝቡ ጩኸትና ሁካታ ለመንግሥቱ የሚያሰጋው ሆነ ። በዚህ ምክንያት ለሕዝቡ ሰብብ ለመስጠት በሚያስችል መንገድ እርቅ እንዲፈፀም የኢጣሊያ ካቢኔ ወሰነ ። የመታረቂያውን አሳብ ወደ ምኒልክ ከመላኩ በፊት በየቦታው የተበታተኑትና ከመቀሌ

ምሽግ የወጡት ኢጣሊያኖች ተጠቃለው ኦሚግራት እንዲገቡና ከዚያ በኋላ የእርቁ ንግግር እንደሚጀመር ዳግመኛ ፊልቴር ተልኮ መጥቶ ጥር 28 ቀን ለዳግማዊ ምኒልክ ነገረ ።

ባራቲየሪ “... ስለ እርቁ ከምርኮኛው ከማጀር ሳልሳ ጋር ለመነጋገር ስለምፈልግ ይመለሳልና ይላኩልኝ...” ብሎ በፊልተር መላክተኛነት በጠየቀው መሠረት ማጀር ሳልሳ ወደ ባራቲየሪ ተላከ ። ሳልሳ ከመሄዱ በፊት የመመለሻው ቀን ተወስኖለት ለመያዣም አሥር መኰንኖች ከምኒልክ ዘንድ ቀርተዋል ። ሳልሳ ከሄደ በኋላ በመመለሻው ቀን ሳይመለስ ቀረ ። ምኒልክም መያዣቸውን እንደያዙ በትእግሥት ሲጠብቁ የቀጠሮው ጊዜ አስር ቀን አለፈው ።

ያቺን ጊዜ የኢጣሊያ ተራኪዎች እንዲህ ይሏታል ። “...የሳልሳ የመመለሻ ጊዜ አስር ቀን ካለፈ በኋላ ፌብራሪ 3 ቀን እነኛ አስሩ መኰንኖች ወደ ምኒልክ ድንኳን ተጠሩ ። ድሮውንም እንገደላለን እያሉ ሲፈሩ ነበርና ሲጠሩ ደነገጡ ። ከድንኳኑ ውጭ መደዳውን በቆሙ ጊዜ አንገታቸውን አቀርቅረው ጸሎት ጀመሩ ። ሁለት ሰዓት ተኩል ያህል በጭንቅ ቆዩ ። ይህም ሌተና ፓርቲኒ ተጠርቶ ከራስ መኰንን ጋር ተነጋግሮ እስኪወጣ ድረስ ነበር ። ራስ መኰንንም ሌተና ፓርቲኒን ከድንኳናቸው አስገብተው “... መንግሥታችሁ ማጀር ሳልሳን ለመመለስ ቃል ከገባበት ጊዜ በማሳለፉ ንጉሠ ነገሥቱ በእናንተ ላይ የፈለጉትን ነገር ሁሉ ማድረግ ይችላሉ ። በመያዣነታችሁ መሠረትም መገደል አለባችሁ ። ነገር ግን የኛ ንጉሠ ነገሥት ጨዋና ደግ በመሆናቸው በሌሎች ጥፋት እነኚህን ምንም ያልበደሉትን ሰዎች ለመበቀያ አያደርጓቸውም ። ስለዚህ ነፃነታችሁን ሰጥተዋችኋል ። አሁንም ማጀር ሳልሳን እንዲልክ ለባራቲየሪ ንገረው ። እሱን ባይልክ ፊልተርን ይላክ ። ይህን ባያደርግ ግን የክርስቲያኖች ደም እንደገና መፍሰሱ ነው... አሉት...” ይላሉ ። እነኚያ እንገደላለን ያሉት ከውጭ የቆሙት ኢጣሊያኖችም በነፃ መለቀቃቸውን ሲሰሙ ተደስተው ግራና ቀኝ ሆኖ በሚሰድባቸው ሠራዊት መሀል አቋርጠው ወጡ ። የኢትዮጵያ ሠራዊት ያለበትን ክልል እስቲወጡም አራት ሰዓት ፈጀባቸው ። የኢጣሊያ ሠራዊት ካለበት አካባቢ ሲደርሱም ስለነሱ የሚያስበት ኢጣሊያኖች ተደስተው የአቀባበል ተኩስ ተኩሱላቸው ። እነሱም ከሌላው የኢጣሊያ ወታደር ጋር ከተደባለቁ በኋላ ባንድነት ነጭ ባንዲራ ይዘው ባራቲየሪ ዘንድ ሄደው “ሳልሳ ይመለስ” እያሉ ጮሁ ። ማጀር ሳልሳም የእርቁን አሳብ ይዞ ወደ ምኒልክ ተመለሰ ።

ኢጣሊያኖች ለእርቁ ድርድር ያቀረቡትን ሐሳብ ይዞ ለመነጋገር ማጀር ሳልሳ ይህ ላይ ከሠፈሩት ከአጤ ምኒልክ ዘንድ መጣ ። ጊዜው ስለመሸም ከበጀሮንድ ባልቻ ሠፈር አደረ ። በማግሥቱ የሳይንቱ ገዥ ራስ ቢትወደድ መንገሻ የሐረርጌው ገዥ ራስ መኰንንና ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ባንድነት ሆነው የመጣህበትን ጉዳይ ንገረን አሉት ። ማጀር ሳልሳም “... እርቁን ለመታረቅ በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ግዛት ውስጥ ያሉ ሹሞች ሁሉ የኢጣሊያን የበላይነት እንዲያውቁ ያስፈልጋል ። ንጉሠ ነገሥቱና በውስጣቸው ያሉ ራሶች ሁሉ የኢጣሊያ መንግሥት ግዛት ከአሸንፎ ሐይቅ እስከ ተከዜ ወንዝ ድረስ መሆኑን እንዲያውቁ ። ጠቅላላዋ ኢትዮጵያ ደግሞ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር ትሆናለች ።

የኢትዮጵያ መንግሥት ወታደር ለማደርጀት ቢፈልግ ከኢጣሊያ መንግሥት ማስፈቀድ አለበት ። በኢትዮጵያ ውስጥ የኮንሲስዮን መሬት ለውጭ አገር ሰው ለመስጠት የውጭ አገር ሰው በኢትዮጵያ ውስጥ እንዲሰጥ እንዲያቋቁም ሆነ የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋትና ይህን ለመሳሰሉት ጉዳዮች ሁሉ የኢጣሊያ መንግሥት መፍቀድ አለበት ። በኢትዮጵያ ውስጥ የውጭ አገር ሰዎችን ጉዳይ በዳኝነት ፍርድ የሚያይላቸው የኢጣሊያ መንግሥት ነው ። የቀረጥና የግብር ጉዳይ በኢጣሊያ ሕግና ደንብ መሠረት ይሆናል ። ኢትዮጵያ የምታሠራው ገንዘብ በኢጣሊያ ኢንዱስትሪ ይሠራል ። የኢጣሊያ መንግሥት ካልፈቀደ በስተቀር የኢትዮጵያ መንግሥት ማንኛውንም የብድር ስምምነት ከማንኛውም የውጭ መንግሥት ጋር አያደርግም ። የኢጣሊያ መንግሥት ፈቅዶ የኢትዮጵያ መንግሥት ከሌላ መንግሥት ብድር ሲበደርም የኢትዮጵያ መንግሥት ለሚኖርበት ዕዳ የኢጣሊያ መንግሥት ተጠያቂ አይሆንም ። ኢጣሊያ በኢትዮጵያ ውስጥ ንግድ በማስፋፋት እርሻ በማረስ ተማሪ ቤት በመክፈትና የመሳሰሉትን ሁሉ በማድረግ ይረዳል ። ኢጣሊያኖች በኢትዮጵያ ውስጥ መሬት ለመግዛት ኃይል አላቸው ። ንጉሡና በንጉሡ ሥር ያሉ ራሶች ሁሉ የኤርትራውን ገዥ ትእዛዝ ይቀበላሉ የሚል አሳብ አቀረበ ። ይህን የእርቅ አሳብ ባጭር ባጭሩ ፍሬ ነገሩን ወሰድኩት እንጂ በዝርዝርና በአንቀጽ ሲሄድ ሰፊ ነው ።

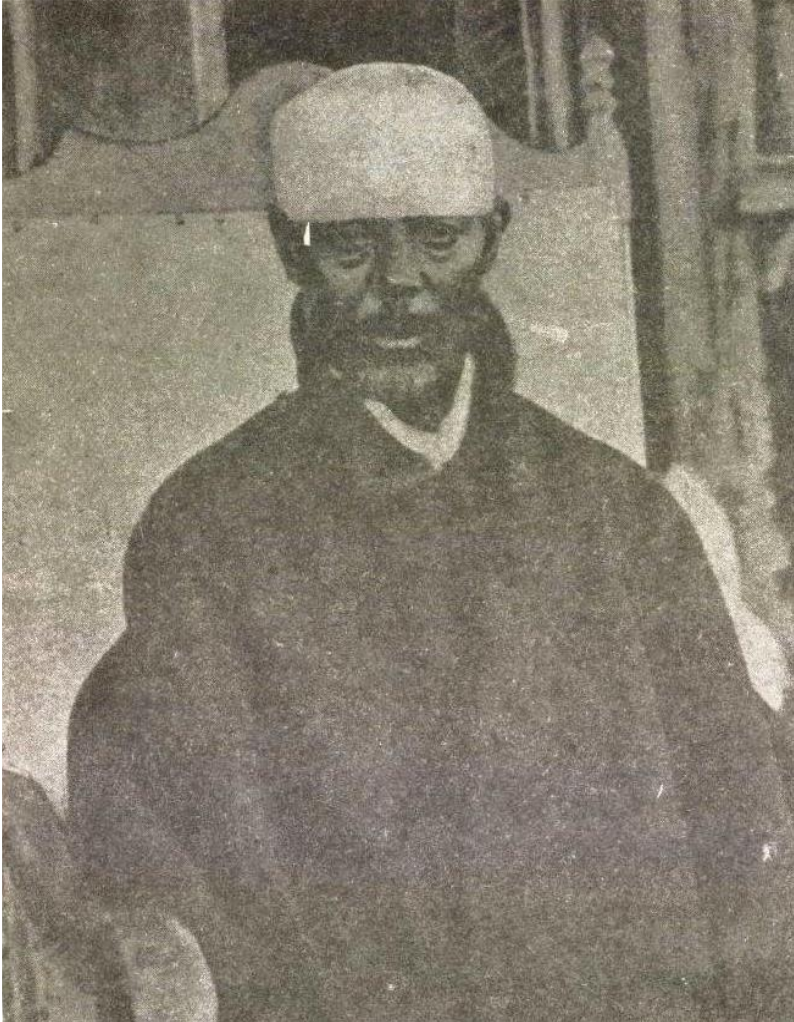
እዚህ ላይ ከገብረ ሥላሴ መጽሐፍ ልጥቀስ ። “..... ለልብ የማይሰማ ለጆሮ የማይሰማ ነገር ተናገረ ። አጤ ምኒልክ ሲመልሱ እኔ የመጣሁ የተተከለውን ባንዲራ ላስነሳ ነው እንጂ እንደዚህ ያለውን እርቅ መቀበል አይቻለኝም ። በተረፈ ግን ግፍ የማይወደውን አምላክ ጨምሮ በመጣችሁበት መንገድ እቀበላችኋለሁ ። ባገሬ በኢትዮጵያ መንግሥት የሮማን ባንዲራ አላስተክልበትም ብለው መለሱለት ።” ብለዋል ።

ከዚህ በኋላ በያለበት በተናጠል ቁርቋሶው ጀመረ ። ከራስ መንገሻ ጋር ተጣልተው ወደ ኢጣሊያ ገብተው የነበሩት ራስ ስብሐትና ደጃዝማች ሐገስ ተፈሪ ከጠላት ጋር ሆነን ወንድሞቻችንን አንወጋም ብለው ከነመሣሪያቸውና ከነሰዋቸው ከኢጣሊያ ከድተው የካቲት 4 ቀን ወደ ምኒልክ ገቡ ። ምኒልክም እነኚህን ሁለት መኳንንቶች በፍቅር ተቀብለው ከነሠራዊታቸው ሸልመው ስመው አገራችሁን ጠብቁ ብለው አርብ ዕለት አሰናበቷቸው ። ራስ ስብሐትና ደጃች ሐገስም ከምኒልክ ዓርብ ዕለት ተሰናብተው ሰኞና ማክሰኞ ከአዲግራት ወደ እንቲጨው ከሚመጣ የኢጣሊያ ሠራዊት ጋር ጦርነት ገጥመው 360 ኢጣሊያኖች ገድለው የምሥራች ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ ።

ራስ ስብሐትና ደጃች ሐገስ ተፈሪ አዲግራት ባሉ ኢጣሊያኖች ላይ ከባድ ችግር አደረሱ ። የመገናኛውን ስልክ ከመበጣጠሳቸውም ሌላ መንገዱን ዘግተው ለኢጣሊያኖቹ ስንቅ እንዳይደርስ አደረጉ ። አንድ የኢጣሊያ መኰንን ለቤተሰቡ በፃፈው ደብዳቤ እንደገለጸው ምግቡ ዱቄትና ሩዝ ብቻ ነው ። ቢኖ፣ ቺዝ (አይብ) ከምጣጤ ሁሉ የለም ። የመጻፊያ ወረቀት እንኳን አጥተናል.....” ብሏል ። ዶክተር አምብሮጆቲ እንደፃፈው የቴሌግራፍ ሽቦ ሊቀጥሉ

ራስ መኩንን ወልደ ሚካኤል

ራስ ስብሀት

የሔዱ ሰዎች ቆሰለው እሱም ከቁስለኞቹ ጋር መመለሱንና ያቆሰለቻቸውንም አንዲት ሴት አድፍጣ ስትተኩስ ማየቱን ገልጿል ። አንድ ጊዜም የቴሌግራፍን ሸቦ በድንጋዮች እየቀጠቀጡ ከሚቆርጡ ሴቶች

መሐል ሁለት ተይዘው መምጣታቸውንም ገልጿል ።

ዋናው ጦርነት እስቲጀመር ድረስ በተናጠል ጀብዱ ከሠሩት አንዱ ቀኛዝማች ታፈሰ ናቸው ። ወጣቱ ቀኛዝማች ታፈሰ አዲግራት የመሸገውን ኢጣሊያ ከተራራ ላይ ወጥተው የኢጣሊያኖችን ሁኔታ በመነጥር ሲያዩ ኢጣሊያኖች እየተጅመለመሉ ሲመጡ አዩ ። ከዚህ በኋላ ላለው ከገብረ ሥላሴ መጽሐፍ ልጥቀስ “... አምስትና 6ሺ የሚሆኑ ኢጣሊያኖች ሰባትና 800 የሚሆኑ ባሽባዙቆች ከእርዱ ወጥተው ቀኛዝማች ታፈሰ በመነጥር ከሚያይበት ተራራ አጠገብ ከሜዳው ላይ ደረሱ ።

“ቀኛዝማች ታፈሰ አምሳ የሚሆኑ ወታደሮች ተከትለውት ነበር ። እነዚያም ሲመጡ ባዩ ጊዜ ወርደን እንተኩስባቸው ብሎ ካሸከሮቹ ጋር ተነጋገረ ። ተነጋግረውም አልቀረ ። ሄደው ተኩስባቸው ። ቀኛዝማች ታፈሰም ያላጌ እለት 50 የሚሆነውን የኢጣሊያ ወታደር በአንድ ጐራዴ የነዳው አንድ ላይ ቆሞ የተኩሰው እይር እንደ እርግጫ ተቆልሎ የተገኘው ዕድሜውም የ25 ዓመት ጐልማሳ ነበር ። ኃይሉና ጀግንነቱ እንደነሳምሶን እንደነገድዮን ነበርና ተኩሰ የጣለላቸው ጊዜ እነዚያም ሸሽተው ተመልሰው ወደ እርዳቸው ገቡ ። እሱም የሞተውን ኢጣሊያ ገፍ የቆሰለውን ባሽባዙቅ በቃሬዛ አስነሰቶ መጥቶ ግዳይ ጣለ ።” ብለዋል ።

አድዋ

“... የተተከለው ድንኳን ሲታይ ከብዛቱ የተነሳ አፍሪካ ኤሮፓን ለመጠራረግ የተነሳች ይመስላል ። የጦርነቱ ዕለት ኢትዮጵያውያኑ ደማቅ ቀለም ያለው ካባ ለብሰው ፡ ጠመንጃና ጦር ይዘው ጐራዴ ታጥቀው የነበርና ያንበሳ ቆዳ ለብሰው አዝማሪዎቹ እየዘፈኑ ቄሶች ፣ ልጆች ፣ ሴቶች ሳይቀሩ ፀሐይዎ ፈንጠቅ ስትል በተራራው ላይ በታዩ ጊዜ የኢጣሊያን ጦር አሸበሩት ።” በርክላይ

“...ውግያው እስቲጀመር እንጠብቃለን ። እህቴ ሆይ ይህ ደብዳቤ ሲደርስሽ በሕይወት እንደሌለሁ ቁጠሪው ። በሕይወት የምትቀሪው አንቺ እህቴ ለታዘዘኩበት ሥራ በክብር መሞቴንና በክብር መሞት ደግሞ ለሰው ልጅ አስፈላጊ መሆኑን መስክሪ ።» ካፒቴን ካኖቫቲ ለእህቴ ከፃፈው ደብዳቤ ላ ጉየራ ኢን አፍሪካ ከሚለው መጽሐፍ ።

“... በእንዲህ ዓይነቱ የጭንቅ ጊዜ መልካም ምኞቴን ልገልጽልህ እወዳለሁ ። ጥቂት ሰዓት ከሚያስኬድ ርቀት ላይ ራሶች ተሰልፈዋል ። ባንድነት ወደኛ ይጻዘሉ ። ባታሊዮኖችንም እንድናፈገፍግ ብቻ ይነግረናል ። የዚህም ውጤት መጨረሻው ምን እንደሚሆን ይገባሃል ። ጦሩ እየገፋ እስኪመጣ ድረስ ብቻ እንጠባበቃለን ። ለታዘዘነው ትእዛዝ ሕይወታችንን እንሰዋለን ። የኛ ነገር ተስፋ የሚያስቆርጥ ነው ። አሁን ሁሉን ነገር ትቼ የማስበው ለተከበረው ሸማግሌ አባቴና ለተከበረችው እናቴ ነው ። አንድ የምለምንህ ነገር አለኝ ። ቤተሰቦቼ ምንም ነገር ቢያገኛቸው እንድትረዳልኝ አደራ እልሃለሁ ። ...” መቶ አለቃ ሚሴና ፡ ላ ጉየራ ኢን አፍሪካ ከሚባለው መጽሐፍ ።

በአገራችን የአድዋ ጦርነት ብዙ ጊዜ ተጽፏል ። አሁን ለመግፍ የምፈልገው አንዳንድ ከዚህ በፊት በአገራችን ያልተገኙ ነገሮችን ባጫጭር እያደረግሁ ነው ። የኢትዮጵያ ጦር ብዛትና አሰላለፍ በየጊዜው ተገልጿል ። የኢጣሊያ ጦር ብዛትና አሰላለፍ ግን እምብዛም አልተገለጸም ። የኢጣሊያ ጦር አሰላለፍ በዝርዝር ሲታይ እንደሚከተለው ነበር ።

በአልቤርቶኒ የሚመራው ብርጌድ በውስጡ በሜጀር ዱሪቶ የሚመራው 1ኛው ባታሊዮን 950 ወታደሮች በሜጀር ኮሱ (COSSU) የሚመራው 6ኛው ባታሊዮን 850 ወታደሮች በሜጀር ቫሊ የሚመራው 7ኛው ባታሊዮን 950 ወታደሮች ፣ በሜጀር ጋሜራ የሚመራው 8ኛው ባታሊዮን 950 ወታደሮች ሌተና ሳፒሊ የሚመራው ባታሊዮን 376 ወታደሮች ፣ በኢንጎ የሚመራው የተራራ መድፈኛ ጦር ከ4 መድፎች ሻቢ የሚመራው ሁለተኛው መድፈኛ ክፍል ከሁለት የተራራ መድፎች ቢያንኪኒ የሚመራው 3ኛው መድፈኛ ክፍል ከአራት መድፎች ማሶዮ የሚመራው 4ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል ከአራት መድፎች ጋር ነበሩበት ። በጠቅላላው በአልቤርቶኒ ውስጥ 4.076 ወታደሮችና 14 መድፎች ነበሩ ።

አሪሞንዴ የሚመራው ብርጌድ ደግሞ በ14ኛው ሬጂሜንት ውስጥ ዲ. እስቲቫኖ የሚመራው ባታሊዮን 423 ወታደሮች ኮምፒአና የሚመራው 350 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ብሩስቲ በሚመራው 2ኛ ሬጂሜንት ውስጥ ቪያንቺኒ የሚመራው 450 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ዲ. አሚቺስ የሚመራው 500 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ባውዶይን የሚመራው 50 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ቪሲ የሚመራው 220 ወታደሮች ፍራንዚኒ የሚመራው 11ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል ከስድስት መድፎች ጋር በጠቅላላው 2493 ወታደሮችና በየጦሩ ካሉት በጠቅላላው 12 መድፎች ነበሩት ።

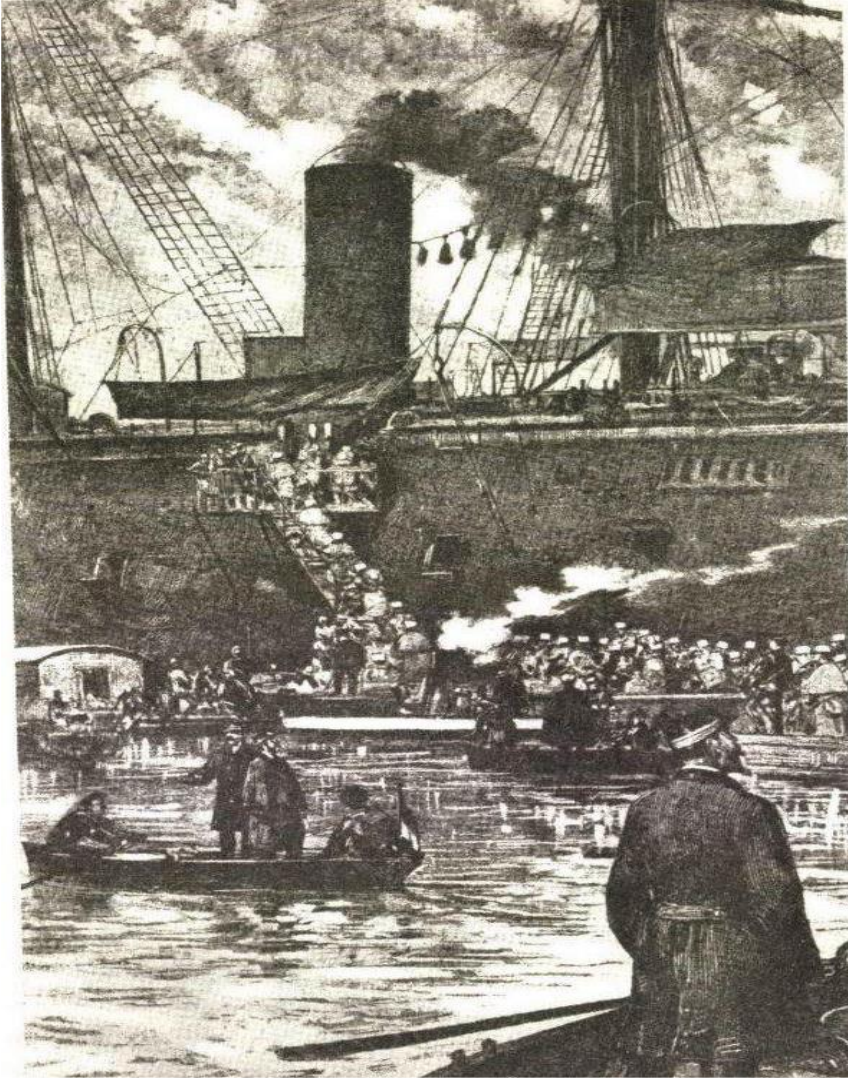
ዳ ቦርሜዳ የሚመራው ብርጌድ ውስጥ ደግሞ በራኚ 3ኛ ሬጂሜንት ውስጥ ጀርዳኖ የሚመራው 5ኛው ባታሊዮን ውስጥ 430 ወታደሮች ጥራቶ የሚመራው 6ኛ ባታሊዮን ውስጥ 430 ወታደሮች ዲ. ፎንሲካ የሚመራው 10ኛው ባታሊዮን ውስጥ 450 ወታደሮች አይራጊ በሚመራው በ6ኛው ሬጂሜንት ውስጥ ደግሞ ብራንኪ የሚመራው 430 ወታደሮች ያሉበት 3ኛው ባታሊዮን ራይኔሪ የሚመራው 450 ወታደሮች ያሉበት 13ኛው ባታሊዮን ዲ ቪቶ የሚመራው 950 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን በወዶ ፈቃደኛነት የገቡ210 ወታደሮች ብዙላ አመራር ሥር ማቴኖ የሚያዘው ስድስት መድፎች ያሉበት 5ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል ሬጋዚ የሚመራው 6 መድፎች ያሉበት 6ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል ጂስላ የሚመራው 6 መድፎች ያሉበት 7ኛው የተራራ መድፍ ክፍል በጠቅላላው 3.350 ወታደሮችና 18 መድፎች ነበሩበት ።

ኤልና በሚመራው ብርጌድ ውስጥ ደግሞ የ4ኛው ሬጂሜንት አዛዥ ሮሚሮ የሚያዘው ሞንቴኪ የሚመራው 7ኛው የእግረኛ ባታሊዮን ከ450 ሰዎች ጋር ቪዳንቲ የሚያዘው 450 ሰዎች ያሉበት ባታሊዮን ማንፍሬዲ የሚያዘው 480 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ናና በሚያዘው ሬጂሜንት ውስጥ ደግሞ አልፔኒ የተባለው ተራራ ወጭ ባታሊዮን ከ550 ወታደሮች ጋር ፌራሮ የሚያዘው 85ኛው ባታሊዮን ከ500 ወታደሮች ጋር ቫንዲዮል

የሚያዘው 500 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ጋሊያኖ የሚያዘው 1,150 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን ዲ. ሮዛ በማያዘው ሬጂሜንት ውስጥ 1ኛው መድፈኛ ክፍል ከስድስት መድፎች ጋርና ከሰባ እንጂኔሮች ጋር ሆነው በጠቅላላው 4150 ወታደሮች ነበሩበት ።

በጠቅላላው ኢጣሊያ አድዋ ላይ ያሰለፈው ዘመናዊ ጦር 14.09 ነጭ ወታደርና በጠቅላላው በጦሩ 56 መድፎች ነበሩ ። ከዚህም ሌላ 1400 የጭነት ከብት የሚነዱ ዘመናዊ መሣሪያ የታጠቁ ወታደሮች እንደነበሩ አኪሌ ቢዞኒ ይገልጻል ።

የኢጣሊያ ጦር በዚህ ሁኔታ ተሰልፎ ሳለ በማጀር ሳልሳ የተላከውን የእርቅ አሳብ ምኒልክ አልቀበልም ካሉ በኋላ የኢጣሊያ ጦር

የኢጣሊያ ጦር ኢትዮጵያ ወደብ ላይ ከመርከብ ሲወርድ

ጄኔራል ማቴአ አልቤርቶኔ

ጄኔራል አንቶኒዎ ባልዲሴራ

ጄኔራል አሬስቴ ባራቴሪ

ማጆር ጁሴፔ ጋሊዮ

ጄኔራል ሺቶሪአ ዳቦርሚዳ

ማጀር ቶቻሊ

ቲኒንቲ ማንፍሬዲኒ

በየምሽት ላይ የኢጣሊያን ባንዲራ ሰቀለ ። የካቲት 22 ቀን ሌቴና ጄኔራል ባራቲየሪ በቁጥር 87 የጦሩን ድልድል አወጣ ። ከድልድሉ መጨረሻም ማስጠንቀቂያ በሚል ርዕስ “... ማንኛውም የኢጣሊያ ወታደር የሚይዘው የራሱን ጥይት ፣ ለሁለት ቀን የሚበቃ ምግብ ፣ ከላይ የሚደርበው ልብስ ፣ የውሃ መያዣ ጠርሙስ ፣ አንድ ጐድጓዳ ሰሃን (ሰኬሎ) ነው ። እያንዳንዱ ወታደር በሚጓዝበት ጊዜ ተከታትሎ እንዲሄድና በየመሀሉም ሁለት የመድኃኒት ዕቃ የተጫኑ በቅሎዎች 8 ጥይት የተጫኑ በቅሎዎች እንዲገኙ ይሁን ። ሌሎቹ ዕቃ የተጫኑ 5 በቅሎዎች ላንድ ነጂ ወታደር እየተሰጠው በየባታሊዮኑ ኋላ ይከተሉ ። ለዛሬ እያንዳንዱ ወታደር 30 ሰላሳ ጥይት ይረከብ ። ወታደሮች ሁሉ ድንኳን ፣ ብርድልብስና ሌላም ጓዝ እንዳይዙ ተከልክሏል ። ትእዛዝ ያፈረሰ ወይም ሰላይ መስሎ የሚጠረጠር ሁሉ እየተያዘ ወደ ዋናው ጦር አዛዥ እንዲላክ ። ...የሚል አዋጅ አወጀ ። በጉዞው ላይ ሲጃራ ማጨስ ሙብራት ማብራት መነጋገርም ተከለከለ ። ጊዜው ጨረቃ ነበርና በጨረቃዋ ጥላቸው እንዳይታይ እንዲጠነቀቁም ታዘዘ ።

በእኛስ በኩል? የምኒልክ ጦር በሙሉ አድዋ አካባቢ ሠፍሩዋል ። ባህታ አሞኔዎስ የተባለ ኢትዮጵያዊም ከኢትዮጵያ ጦር መሀል ነው ። ባህታ ወደ መስኩብ ተልኮ ሩሲያ ውስጥ ተምሮ የተመለሰ ወጣት ነው ። ባህታ የአገሩ ለመወረር መታሰብ አናዶት ከምኒልክ ጋር ዘምቷል ። ጦርነቱ ሊጀመር ሶስት ቀናት ያህል ሲቀረው የካቲት 19 ቀን 1888 ዓ.ም ራሺያ ላሉት ለራሻውያን ጓደኞቹ አንድ ደብዳቤ ጻፈ ። ባህታ የጻፈው ደብዳቤ ሩሲያ ውስጥ ከሮንስታት በተባለው ጋዜጣ ላይ ወጣ ። ከአድዋ ጦርነት በኋላም ኢጣሊያኖች

ወደ ኢጣሊያንኛ ተርጉሙ ማርዞ 16 ቀን 1896 (በኛ መጋቢት 7) ቀን በወጣው እስታምፖ በተባለው ጋዜጣ ላይ ወጣ ።

ባህታ ሞስኮብ ላሉት ጓደኞቹ የጻፈው ለጦርነቱ ዋዜማ እሱ ባለበት የጦር ክፍል የነበረውን ዝግጅት ነበር ። በጥቁቱ ብንወስድለት እንዲህ ይላል ። “... ምሽጋችንን እንደ ኤሮፓውያን አመሻሽግ እያደረግን ሌትና ቀን በመሥራት ላይ ነን ። በሺ የሚቆጠሩ ዛፎችን እንቆርጣለን ። አንዳንዱን ለምሽጋችን እናጋድመዋለን ። አንዳንዱን ደግሞ ቁመቱን ልክ እንደ እናንተ እንደ ክሮንስታት ፎቅ ቤቶች እያደረግን እናቆመዋለን ። ... ውፍረቱም በኔ እምነት የመድፍ ጥይት በስቶት የሚያልፈው አይደለም ። ሴቶችና ልጆች ደስ እያላቸው በሥራው ይረዱናል ።

“...የኛ ንጉሠ ነገሥት ብዙ ጊዜ በዚህ በኛ በኩል እያለፉ ለምን ይሄን ያህል ጥንቃቄ እንደምናደርግ ይጠይቁናል ። ... በጣም ጥሩ ቦታ ይዘናል ። ከፊት ለፊታችንም አምስት ደስ የሚሉ ኮረብታዎች ይታዩናል ። ... አራቱ በዙሪያችን ሲሆኑ አንዱ ግን ከኛ አቅራቢያ ከመሀል ነው ። ንጉሠ ነገሥታችን የሠፈሩት ከመሀከለኛው ተራራ ነው ። ... ከየትም ቦታ ብንሆን የንጉሠ ነገሥቱን ድንኳን አያለሁ ። በዚያም ያለውን የሴቶችን ዘፈንና የቆሶችን ዝማሬ እስማለሁ ። ትናንት ንጉሠ ነገሥቱ ሠፈራችንን ለ3ኛ ጊዜ ጎበኙልን ። ራሶች በሙሉ ከእሳቸው ጋር ነበሩ ። ራስ መኮንንም መቀሌ ጦርነት ላይ የቆሰሉት አሁን ስለተሻላቸው አንድ ጊዜ እየጋለቡ በአጠገቤ ሲያልፉ ደፈርኩና ካባም ከትከሻዎ ተቀዷል ብዬ ነገርኳቸው ። ሳቁና “ዝም በለው ከኢጣሊያኖች አዲስና የተሻለውን ማርኬ አመጣለሁ ብለውኝ ቀልደውብኝ አለፉ ። ... እናንተ አገር እንዳየሁት የኛ አገር ወታደር መድኃኒትም ሆነ የቀስለኛ መታከሚያ ሆስፒታል የለንም ። በተለይ ባለፈው ድርጊት ተማራኪ የኢጣሊያ ቀስለኞች እየበዙብን ስለሔዱ ሰንሰለታቸውን እየፈታን እንለቃቸዋለን። ...” የሚል ነበር ። የአድዋ ጦርነት ሲጀምር እነባህታ የሠሩት ምሽግ ያለጥቆም ቀረ ። ጦርነቱ እንዴት ተጀመረ? ሁለት ዓይነት ትረካ አለ? ሁለቱንም እንመለከታለን ።

አንዱ የፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ትረካ ነው ። “... በዚያን ቀን የዘቡ ተራ የትግሬው ገዥ የራስ መንገሻ ነበር ። 500 ነፍጥ የሚሆን የያዙ የሱ ሰዎች ዘብ ሲጠብቁ በየካቲት በ23 ቀን የቅዱስ ጊዮርጊስ ለት ለሊቱን በዘ ሰዓት የኢጣሊያ ወታደር ተሰልፎ መጥቶ ከበሩ ላይ አደጋ ጥሎ ከዘበኛ ጋራ ተታኮሰ ። እነዚያም ተታኮሰው ከኢጣሊያኖች 2 ባሽባዛቶችን ማረኳቸው ። ምርኮኞቹንም ቢጠይቋቸው እንዲህ አሉ ። የአጤ ምኒልክ ሠራዊት ቀለብ ሊያመጣ ርቆሄድዋል ሠፈሩ ባዶ ነው አደጋ እንጣልበት ብለው ኢጣሊያኖች 4 ጄኔራል ባባ ገሪማ በኩል አንድ ጄኔራል በማርያም ሸዊቶ በኩል ተሰልፎ መጥቷል ብለው አወሩ ።

“ይህን ወሬ በሰማ ጊዜ ከዘበኞች አንዱ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ሠፈር መርጥ ጀመረ ። ቀኛዝማች ታፈሰንም ከመንገድ አገኘው ። ለሊቱም አልነጋም ገና ጨለማ ነበርና ማነህ ተባባሉ ። ይህንንም ወሬ ነገረው ። ቀኛዝማች ታፈሰም ይህንን በሰማ ጊዜ ከበቅሎ የነበረው በፈረስ ተዛውሮ ወደ ንጉሡ ድንኳን በፈረስ ደረሰ ። የንጉሠ ነገሥቱን የአልፍኝ ዘበኞች ተጣርቶ መምጣቱን ወደ ጃንሆይ አስሙልኝ አለ ። አጤ ምኒልክም ይህንን በሰሙ ጊዜ

አለጊዜው ስለምን መጣ ብለው ከእልፍኙ ድንኳን ወጥተው ጠየቁት ። እሱም ኢጣሊያ አደጋ ሊጥል ተሰልፎ ጠቅሎ መምጣቱን ተናገረ ። አጤ ምኒልክም ከሠፈራ ድረስ መጥቶ ተኩስ ካልጀመረ እንግዲህ እኔ ተሰልፎ አልወጣም ይሉ ነበርና ስለዚህ እንደወትሮው ሊያሰልፈን ነው እንጂ እውነት ይመጣ ይመስልሃልን ብለው መለሱለት ። እሱም ዛሬስ እርግጥ ነው አለ ። የጦር ልብሳቸውን ለብሰው ተሰልፈው አዳራሽ ድንኳን ሄደው ተቀመጡ ። የዚህን ጊዜ ነጋ ። እንዲህም እስቲሆን ድረስ ትግሮች በዘ ሰዓት የጀመሩ ይታኩሱ ነበር ። ይላሉ ።

ሌላው ተራኪ አንቶኒ ሞክለር ነው ። “...በቅዱስ ገብርኤል ቤተ ክርስቲያን የኢትዮጵያ መኳንንት ከመንጋቱ በፊት ተሰብስበው ቅዳሴ ይሰማሉ የቤተ ክርስቲያኑ በር ክፍት ነው ። ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ ቅዳሴውን በሚመሩበት ጊዜ ሁለት ጥይት ተተኮሰ ። ይህም ምልክት ነበረ ። በዚህ ጊዜ የተረረገው ራስ መኩንን የንጉሡ ታማኝ አገቡት ከቤተክርስቲያኑ ወጡ ። ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ ተመልሰው ገብተው የኢጣሊያኖችን መምጣት ተናገሩ። ንጉሡም ወሬውን በፀጥታ አዳመጡ ። ከዚያም ራስ መኩንን ወደ አቡነ ዘንድ ቀርበው በሹክሹክታ ነገሩዋቸውና ተመልሰው ከመቀመጫቸው ተቀመጡ ። አቡኑም መስቀላቸውን በቀኝ እጃቸው ይዘው በደከመ አነጋገር “ልጄኛ ዛሬ የእግዚአብሔር ፍርድ የሚገለጽበት ቀን ነው ። ሂዱ ። ለሃይማኖታችሁና ለንጉሣችሁ ተከላከሉ ። ሁላችሁንም ከኃጢአታችሁ እግዚአብሔር ይፍታህ” አሉ ። መኳንንቱም እየቀረበ መስቀል እየተሳለመ ወደ የሠፈሩ ሄደ።” ይላል ።

እንደ ገብረ ሥላሴ አፃፍ ምኒልክ ከቤተ ክርስቲያን ሳይሆን ያደሩትም ለጦርነት የተነሱትም ከሠፈራቸው ነው ። እንደ አንቶኒ አፃፍ ደግሞ ምኒልክ ለጦርነት የተነሱት ከቤተ ክርስቲያን ነው ። እንዲያው ሁኔታውን ለማሳወቅ እንጂ ከየትም ቢነሱ መጨረሻው ስላማረ ለአሚታ አያበቃም ። መጨረሻው ባያምር ኖሮ ግን “ሲፀልዩ በማደር ፈንታ ከሠፈር ድንኳን ስላደሩ” ወይም ደግሞ “ከሠፈር ሆነው ጦሩን በማደራጀት ፈንታ ለነፍሳቸው አድልተው ወይም ፈርተው ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሲፀልዩ በማደራቸው” ይባል ነበር ። ለሁሉም ጉዳይ ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ አብረው ስለነበሩ የእሳቸውን መቀበሉ ይሻላል ።

የአድዋ ጦርነት እንዴት ተካሄደ እንበል ። ጠቅላይ ጦር አዛዥ ጄኔራል ባራቲየሪ ጦሩ ከማታው በ3 ሰዓት እንዲነቃነቅ ያዘዘው የካቲት 21 ቀን ነበር ። በዚህ ቀን ማለት አርብ ማታ ሊንቀሳቀስ የተዘጋጀው የኢጣሊያ ጦር ዝናብ በመዝነቡ ምክንያት ቀረ ። የካቲት 22 ቀን ቅዳሜ ብራ ሆኖ ስለዋለ ጦሩ ለሊቱኑ እንዲንቀሳቀስ አዘዘ ። በተሰጠው የስነ ሥርዓት አካሄድ መሠረት የኢጣሊያ ጦር ጉዞውን ጀመረ። ከሌሊቱ በሰዓት ተሩብ ሲሆን ጄኔራል ዳቦርሜዳ ባስተላለፈው መልክት ሬቢ ተራራ ደርሻለሁ አለ ። ከሩብ ሰዓት በኋላ በዘ ሰዓት ተኩል ይሄው ጄኔራል ዳቦርሜዳ ከሬቢ ተራራ ምሥራቁን ይገለጹ ብሎ ላከ ። ደጃን ሆኖ የተላከው ጄኔራል ኤሌና ከሌሊቱ ለ12 ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን “የታዘዘኩበትን ሥፍራዬን ይገለጹ” ብሎ ላከ ።

በኢትዮጵያውያን በኩል የኢጣሊያ መንቀሳቀስ ወሬ እንደ ተሰማ ራስ መኩንን የሐረርንን ጦር እየመሩ ገስግሰው አድዋ ከተማን ያዙ። ራስ ሚካኤል የወሎን ሠራዊት አስከትለው ሰላዶ የሚባለውን ተራራ ያዙ ። በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የሚመራው የጉጃም ጦር ፊት ለፊት ወደኢጣሊያኖች ምሽግ አመራ። ራስ መንገሻ ዮሐንስ አዲ አቡን ላይ የትግራይን ሠራዊት አሰለፉ። አጤ ምኒልክ ፣ እቴጌ ጣይቱ ፣ ራስ ወሌና ዋግሹም ጓንጉል በስተኋላ ደጀን ሆኑ ። የአሮሞ ፈረሰኞች 13 ኪሎ ሜትር ያህል ከሚርቅ ቦታ ሁሉ ያሉትን የውሃ ምንጮች እየፈለጉ ከበው ያዙ።

ለሊቱን ወታደሩ እየሸለለ ፣ አዝማሪዎችም ማዝመር ጀመሩ ።

“አረ ጉዱ በዛ ፣ እረ ጉዱ በዛ ፣

በጀልባ ተሻግሮ አበሻን ሊገዛ” ይሉ ነበር ። ቄሶችና መነኮሳት መስቀል እየያዙ “... ግፉ ወደፊት” ይላሉ ። ሲቶች ከባሎቻቸው ሕፃናት ካባቶቻቸው ሥር እየሆኑ ለሊቱ ሲጓዙ አደሩ ። የራስ መንገሻ ሠራዊት ለሊቱን በጀኔራል አልቤርቶኒ ከሚመራው የኢጣሊያ ጦር ጋር እንዳ ኪዳነ ምህረት ላይ ተጋጥሞ ተኩስ ከፈተ ። ይህም ድንገተኛ ተኩስ የተከፈተበት ምክንያት የአልቤርቶኒ ቀዳሚ ጦር በኩሎኔል ቱሪቶ የሚመራው እንዳ ኪዳነ ምህረት የሚባለውን ቦታ ሊያልፍ ሲል በመገናኘታቸው ነው ።

ከንጋቱ 12 ሰዓት ተሩብ ሲሆን አልቤርቶኒ ሌሎቹ ጀኔራሎች እንዲረዱት ጠየቀ ። ወዲያውም ጦሩ በሙሉ በኢትዮጵያውያን ስለተቋረጠ መረዳዳት ያለመቻሉን ሰማ ። ለአንድ ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን የጀኔራል ዳቦርሜዳ ብርጌድ አልቦርቶኒን እንዲረዳ ታዘዘ ። ረጂው ጦር 800 ሜትር ያህል እንደተጓዘ በኢትዮጵያውያን ተያዘ በሌላ መንገድ በማርያም ሸዊቶ አልፎ ለመከላከል ጉዞ ሲጀምርም ደራርና ናስራይ የተባሉት ተራራዎች አጥር ሆነው የዳቦርሜዳን ጦር ከለከሉት ። ሁለት ሰዓት ተሩብ ሲሆን ጀኔራል ባራቴየሪ ፈረስ ላይ ተቀምጦ ጦሩን ለማበረታታት ራዮ ወደተባለው ተራራ ሄደ ። በዚያም ከእንዳ ኪዳነ ምህረት የተመለሱ ብዙ የኢጣሊያ ቁስለኞችና የሸሹ ወታደሮች ሜዳውን ሞልተውት በማየቱ ጀኔራል ባራቴየሪ ደነገጠ ። የሸሹትንም እንደገና ወደ ጦርነቱ መለሳቸው ።

በጀኔራል አልቤርቶኒ ውስጥ ያለው 3ኛውና 4ኛው መድፈኛ ብርጌድ መድፍ ይተኩሳል ። ለእያንዳንዱ መድፍም ዘጠና 90 ጥይት ተመድቧል ። ወታደሩ በጠመንጃና በመትረየስ እየተኮሰ በተኮሱ መሬቱን አናውጧል ። ይህ ሁሉ ተኩስ እየተተኮሰ ኢትዮጵያውያኑ በዚያ ሁሉ ተኩስ መሀል ሰንጥቀው እየገቡ የኢጣሊያን ወታደር ፈጁት ። የመድፎቹ ተኩስም ከአንድ ሰዓት የበለጠ ጊዜ አልቆየም ። ኢትዮጵያውያኑ ዝም አሰኙት ። በጥቂት ጊዜ ውስጥም 81 የኢጣሊያ መኩንኖችና 48 ኢጣሊያዊ ወታደሮች ሲገደሉ የተረፈውን ወታደር ኢትዮጵያውያኖች ማረኩት ። የተማረኩት ቁስለኞች ነበሩ ። ያልቆሰሉት ግን ሸሽተው አመለጡ ።

የባታሊዮኑ ጦር መሪ የነበረው ኩሎኔል ጋሊያኖ ፊቱ ላይ ቆሰሎ ተማረከ ። በምርኩ ሲሄድም ደክሞት ወደቀ ። ከዚያው ከወደቀበት እንደሆነ ግደሉኝ እንጂ ከዚህ ቦታ

አልነቃነቅም በማለቱ ኢትዮጵያውያኑ ጊዜ ላለማባከን ብለው ገድለውት ሌሎቹን ምርኮኞች እየነዱ ሄዱ ።

ሮም ላለው ለኢጣሊያ የጦር ሚኒስቴር የጦርነቱ ዕለት ማለት የካቲት 23 ቀን የተላለፈ አንድ ቴሌግራም አለ ። ቴሌግራሙን ያስተላለፈው የኤርትራ ምክትል ገዥ የነበረው ላምቤርቴ ነው ። ከቴሌግራሙ ባጭሩ እንመልከት ።

“ምፅዋ መጋቢት 2.1896

“አሁን ገና ከአዲ ቀይህ አገር ገዥ አንድ ቴሌግራም ደረሰኝ ቴሌግራሙ የሚለው ለ29 ለሊት የሸዋን ጦር በሶስት በኩል ከቦ ለማጥቃት ስለተወሰደው እርምጃ ይገልጣል ። ዝግጅቱም በግራ አልቤርቶኒ አራት ባታሊዮን ጦርና አራት የተራራ መድፍ ይዞ በመሀል አሪምንዲ አንደኛውን ምርጥ ብርጌድና ሁለት የተራራ መድፍች ይዞ በስተቀኝ ዳቦርሜዳ 2ኛውን ብርጌድና አራት የተራራ መድፍች ይዞ ለደጀን የኤሌና ብርጌድ ከመድፍች ጋር ሆኖ ተሰልፈው ነበር ።

“ጦራችን ያለምንም ችግር አድዋ ደርሶ ነበር ። የአልቤርቶኒ ጦር አባ ገሪማ ደርሶ አድዋ ላይ የሠፈረውን ጦር ሊይዝ ነበር ። ወዲያው አበሾቹ ተኩስ ከፍተው አባረሩት ። ሠራዊቱ በሙሉ ሸሸ ። ለመሸሸና ለማምለጥ የበቁት እንኳ የመድፍ ሽፋን እየተሰጣቸው ነው ።መድፍቻችን በሙሉ በጠላት እጅ ገቡ ። ይህንንም የቴሌግራም ቃል ለማስተላለፍ ያበቃንና ወሬውን ያመጣልን ከጦርነቱ ቦታ በአግሩ ሸሸቶ አንዲቀይህ የገባው ሻሊንዛኖ ነው ። ሌላ ቴሌግራም እንደደረሰኝ ወዲያውኑ እልካለሁ ። ወታደሩ ሁሉ በየምሽጉ እንዲገባ ትእዛዝ አሳልፌአለሁ ።

ላምቤርቴ ።”

በጦርነቱ ጊዜ በኢጣሊያ አገር በሚላኖ ለሚገኙ ጋዜጦች ሁሉ ተወካይ ሆኖ የመጣው አኪሊ ቢዞኒ አገሩ ከተመለሰ በኋላ ሲ ኤርትራያ ኔል. ፓሳቶ. ኢኔል. ፕሬዜንቴ በሚል ርዕስ ባሳተመው መጽሐፉ ውስጥ ሲገልጽ “... ከጧቱ 2 ሰዓት ተኩል ሲሆን ሠራዊቱ በሙሉ ቦታውን እየለቀቀ ሸሸ ። አባ ገሪማና አምባ ሹሉ በጠላት እጅ ወደቁ ። ጠላት በመስመር በመስመር እየሆነ ይመጣብን ጀመር ። በአካባቢው የነበሩ 14 መድፍቻችን እያጣደፉ ይተኩሱ ነበር ። ...ጄኔራል አልቤርቶኒ ማጥቃቱን ትቶ ወታደሩ ለራሱ እንዲከላከል ትእዛዝ ሰጠ ። የጠላት ጦር ግን የማይቻል ሆኖ መጣብን ። በግምት 15000 የሚሆን ሰው መጣብን ። ጎጉሡም ቀይ ጃንጥላቸውን አስይዘው በወታደሩ መሀል ነበሩ ። ጠቅላላ መድፍቻችንና መትረየስ ተኳሾቻችን ባላቸው ኃይል ሁሉ በየመአዘኑ ይተኩሱ ጀመር ። ...መድፍቻችን አቅጣጫ እየለወጡ እንዲተኩሱ ተደረገ ።6ኛውና 8ኛው ባታሊዮን ከቀኝና ከፊት ለፊት ከሚተኩሰው የጠላት ጥይት ከባድ ጉዳት ደረሰበት ።

“...የጀኔራል አልቤርቶኒ ወታደሮች በሙሉ ተያዙ ። ጠላትም ያን ቦታ አልፎ ወደፊት ገሠገሠ ። 3 ሰዓት ተኩል ሲሆን ሁሉም ተስፋ ቆረጠ ። የቀረን የምንተማመንበት አንደኛው

ባታሊዮን ብቻ ነው ። እሱም በእንዳ ኪዳነ ምህረት ላይ ባደረገው ግጥሚያ ብዙ መከራኞች አለቁበት ። ይህ አንደኛ ባታሊዮን ከሌላ ባታሊዮን በተውጣጡ ወታደሮች ተሞላ ። ወዲያውኑ የጠላት የአበሻ ወታደሮች ደርሰው ያባርሩት ጀመር ። የአረምንዲም ብርጌድ ብትንትኑ ወጣ ። በያለበት ሩጫና መበታተን ሆነ ።

“...ምስጋና ይግባውና ገኛው ባታሊዮን ሶስት መድፎችን አስተርፎ ነበር ። ሕይወታችንን ለማዳን እነኚያ ሶስት መድፎች እኩል ሰዓት ያህል እንደተተኮሱ በአበሾች እጅ ወደቁ ። ለደጀን የተቀመጠው 13ኛውና 3ኛ ብርጌድ ባንድነት ሆኖ ደረሰልን ። ደህና አድርጎ በአዲስ ጉልበይ መዋጋት ሲጀምር ልክ 4 ሰዓት ተኩል ሲሆን ከአበሾቹ ጦር የጋላ ፈረሰኛ መጣና ወረረው ። ከዚህ በኋላ የኛ ወታደሮች ፀጥ አሉ ። በሠፊራችንም ፀጥታው ነገሠ ። ...” በማለት በሰፊው ጽፏል ።

ረፋዱ ላይ ጀኔራል ባራቲየሪ ተማረከ ። ጀኔራል ባራቲየሪ በኋላ ጊዜ ተለቆ አገሩ ከገባ በኋላ ለጋዜጠኞች መግለጫ ሰጥቶ ነበር ።

“..... ጀኔራል አረምንዲ ጉልበቱን ተመትቶ ወደቀ ። ኢትዮጵያውያን ሊማርኩት ሲመጡ በጎራዴው እየተከላከለ አልማረክ ቢል ገደሉት። እኛ የሰለጠነው ዓለም ሥልጡን ወታደሮች ምንም አያውቁም ከሚባሉት ኢትዮጵያውያን የምንማረው ትምህርት አለ ። አበሾች ለባሩድና ለጥይት ይሳሳሉ ። የሚገድሉ ካልሆነ በስተቀር አይተኩሱም ። ለዚያውም ቢሆን አስርና 15 ያርድ ያህል ቀርበው ባንድ ጥይት ደራርበው መግደል ይፈልጋሉ ። ያለዚያ ተደባለቀው በጎራዴ መምታት ይመርጣሉ እንጂ ጥይት ማበላሸት አይወዱም ። ይህም በማስጮህ ብቻ ጥይት ለሚያባክነው ለሰለጠነው አገር ወታደር ጥሩ ትምህርት ነው ። ለምሳሌ ደጀን የነበረው የመድፈኛው አዛዥ ካፒቴን ፍራንዚኒ መድፎቹን ይዞ ከጦር ሜዳ እንዲገባ ታዘዘ ። 30 ኪሎ ሜትር ያህል ተጉዞ ከጦሩ ሜዳ ገባ ። በታውን አመቻቸቶ አንድ የመድፍ ጥይት ገና እንዳስተኩሰ ተገደለ ። ይህም ሊሆን የቻለው ያቺን የመድፍ ጥይት ድምፅ የሰሙ ኢትዮጵያውያን በንዴት ተሞልተው በብዛት ሆነው ስለወረሩት ነው ። የተመካንባቸው ደጀን የነበሩት መድፎቻችንም ካንድ ጥይት ተኩስ በኋላ ተማረኩ ።” በማለት መግለጫ ሰጥቷል ።

ካፒቴን ሚናሪን ለአንድ ወዳጁ የፃፈው ደብዳቤ ሚላኖ ውስጥ በጋዜጣ ታትሞ ወጥቶ ነበር ። “... ከቀትር በኋላው በጦርነት ተዳከምን ። ከጧቱ ጀምሮ መድፎቹ ይተኩሱ በነበረበት ቦታ ጀኔራላችን ብቻውን ሽቅብ ቁልቁል ይላል ። ተናዷል ተበሳጭቷል ። “ቀላል አይደለም ቀላል አይደለም እያለም ብቻውን ይነጋገራል ። አንዳንዴም ወደኛ ወደ መከራኞቹና ወደ 6ኛው ሬጂሜንት አዛዥ ወደ ኩሎኔል አይራጊ ዞር እያለ ሳቅ እንደማለት ፈገግታ ያሳየናል ። ከጧት ጀምሮ ከጠቅላይ ጦር ሠፈር እንዴት መልእክት አይደርሰንም? እነሱም በሕይወት ያሉ አይመስሉኝም ይለናል ። የመጨረሻችን መጀመሪያ መሰለን ። ውሃ

ጥሙ ። ረሀብ አሰቃየን ። እሾክ ውስጥ ገብቶ ሰው እንዴት ይዋጋል ለእያንዳንዳችን ሰስትና አራት ጠላት ተሰልፎብናል ። እንዴት ይቻላል? ...” በማለት ጽፏል ።

ሱል ካፓ አድዋ በሚባለው መጽሐፍ መቶ አለቃ ሮፓ በኢጣሊያኖች ዘንድ እጅግ በጣም በጀግንነቱ ስለታወቀውና ስለተከበረው ስለ ኩሎኔል አይራጌ አሟሟት ሲገልጽ “... ጦራችን እንዲያጠቃ ስድስት ጊዜ ጦሩን በጀግንነት ወደፊት መርቷል ። ኢትዮጵያውያን ግን መለሱን ። አንዳንድ ጊዜም ጦሩን የሚመራው ፈረሱ ላይ እየሆነ ነበር ። ሁለት ፈረሶችም ከጭኑ ሥር እየተመቱ ሞተዋል። በመጨረሻው ጊዜ በቅሎው ላይ እወጣለሁ ሲል ግራ ጐኑን ተመታ። ጥይቷ በአካሉ ሾልካ ሄደች ። ሲወድቅ ያዩት የኢጣሊያ ወታደሮች ሊያነሱት ተሯሩጠው ሄዱ ። እሱም እያቃሰተ እኔ ሽማግሌ ነኝና ተወኝ ። ከዚህ ከጠላቶቼ ፊት እሞታለሁ ። እናንተ ግን ወጣቶች ናችሁና ከዚህ መካት ራሳችሁን አድኑ ብሎ ወደፊቱ ተደፋና ሞተ” ሲል አትቷል ።

ካፒቴን ሞልቴዶ በፃፈው ደግሞ “... ከአራተኛው ባታሊዮን አንድ የሸሽ የሱማሌ ወታደር ወደካምፓችን ሲሮጥ መጣ ። ካለሁበት በራፍ ላይ ሲደርስም ወደቀ ። የኛ ጦር ደጀን ነበር ። በአረብኛ ቋንቋም ነገሩ ምንድነው? ምን ሆንክ አልኩት ። አለቁ፡ ሞቱ አለኝ ። የወታደሩ ጠርቡሽ (ባርነጣው) ካጠገቡ ወድቋል ። ጠርቡሹን አፃራና ላብ በከሎታል ። ኮቱ የመድፈኞች ኮት መሆኑን ባውቅም ምልክት ያለበት የኮቱ እጅጌ ተገንጥሎ ስለሌለ ከየትኛው መድፈኛ ክፍል እንደሆነ ላውቅ አልቻልኩም ። በዚያ ክንዱ ላይም ክፉኛ ስለቆሰለ ደሙ በብዛት ይወርዳል ። ዙርያውን ከብበን በጥያቄ አጣደፍነው ። አንጌራ ፣ ማንፍሬዲኒ ፣ ቶዜሊ አስካላ እያለ ይቃገራል ።

“ምንድነው የምትለው! አልኩት

“ሰላም መቶ አለቃ ። አበሾች ደርሰዋል ። እዚህ ናቸው ። የአራተኛው ወታደር ሁሉ አለቀ ። ሁሉም ሞቱ ። ማጀር ቶዚሊ ሞተ ። አንጌራ ሞተ ። ማንፍሬዲኒ ሞተ ። ሁሉም ፡ ሁሉም ሞቱ አለኝ ።

“ንገረን እንዴት ሞቱ? አልኩት ።

“ዛሬ ጧት ። አበሾቹ ብዙ ነበሩ ። ግማሹ ያህል ሞተ ። ሌሎቹ ግን መጡብን ። መድፍ ይተኮሳል ። ጥይት ይተኮሳል ። አበሾቹ ግን መጡብን ። አህ ስንትና ስንት መሰሉህ ።

“በማን ውስጥ ነበርክ? አልኩት ።

“ማንፍሬዲኒ ውስጥ ።

“አይተሃል እሱን?

“አዎን አይቼዋለሁ ሞቷል ።

“አስካላንስ አይተኸዋል?

“አዎን አይቻለሁ ፡ ሞቷል (አስካላ ግን ቆስሎ ተማርኳል) ሁሉንም አይቻለሁ ። ሁሉም ሞተዋል ። ታመልጡ እንደሆነ እናንተም አምልጡ ። አበሾቹ ከኋላዬ ናቸው ። ጥፉ አለን የሱማሌው ወታደር...” ሲል ጽፏል ።

ኢትዮጵያውያኖችሰ የኢጣሊያን ጦር ድል ያደረጉት እንዴት ነበር? አለቃ ተክለሥላሴ ባልታተመው መጽሐፋቸው ሲገልፁ “... ያንግዜ የኢጣሊያ ጦር ወጩ ሲተኩስ አረፉን በሰማይ ላይ የሚሄድ አንበሳ ያስመስለው ነበረ ። የሰልፉም ሥርዓት ሲራመድ አንድ ጊዜ ጥይት ሲያጎርስ አንድ ጊዜ ሲተኩስ አንድ ጊዜ ሲገል ተራውን ሰውንም ዛፋንም ይበጣጥሰው ነበረ ። የመድፉ አረር በሰማይ ሲሄድ የተወረወረ ኮከብ ይመስል ነበረ ። ምድር ከነካ በኋላ እንደገና ፈንድቶ ሰው ይገል ነበረ ። የመድፉ ጥይት ዋንጫ ያህል ነበረ ። ኋላም ቀለሃውን ገረድ ለውሃ መቅጃ አደረገችው.... እግረኛው እርጣሊሁ ሲል ጫማው እየከበደው አውልቆ እንዳይሮጥ አቀበትና ቁልቁለት ጠጠር እየወጋው የኋሊት እየተኩሰ እርጣሊሁ ሲል ከአንዝርት የቀለለ የጃየ ፣ ከነብር የፈጠነ ቤጌምድሬ ፣ ከቋንጣ የደረቀ ትግሬ ፣ ከአምራ የረበበ ሸዋ ፣ ከንብ የባሰ ጎጃሜ ፣ እያባረረ በየጎረቤቱ ዘለሰው ። አውሬ የነጨው ነጭ መጋዣ እየመሰለ በየዱሩ ሆዱን ገልብጦ ወደቀና የአምራ ቀለብ ሆነ ። የመጣው መድፍ ሁሉ ከነጥይቱ ፡ ከነመንኩራኩሩ በየመንገዱ እየወደቀ ተገኘ ። ከአንድ ሥፍራ 18 መድፍ በተረፈ አምስትም ሶስትም በየመንገዱ እየወደቀ ተማረከ ። እሩቅ ድረስ የሄደው አባራሪ በነጋታው ከሠፈር ገባ ። ከቅርብ የተመለሰው አባራሪ ማታ በጨለማ ከሠፈር ገባ ። የማረከውም እየማረከ፡ የገደለውም እየገደለ እየጩከረ እያቅራራ ገባ ። ያን ቀን ጦርነቱ ብርቱ ነበረ ። በነግህ ተኩስ የተጀመረ ማታ ተለያየ ። ያን ቀን ከአማራው ከኢጣሊያውም እየቆሰለ እሚያነሳው እየታጣ ሐሩር እየያዘው በውሃ ጥም ሲጨነቅ ከየደገላው አሳት እየተነሳ አቃጥሎ ፈጀው ። ያን ጊዜ መንገዱ ባይከፋ ሠራዊቱ በረሃብ ባይጎዱ አማራ ጨክኖ ቢከተል ኖሮ ጣልያን አንድ ለዘር አይተርፍም ነበር ። አስመራን አሰለቅቆ ከጥንት ሀገሩ ይሰደው ነበረ ። ይህም ስለሆነ የኢጣሊያ ጦር ብርቱ ነበረ ። የብርታቱ ብርታት ቅዳሜ ለሊት በዚያ በከፋ በትግሬ መሬት በጨረቃ በጠጠር ባቀበት በቁልቁለት የጥይት ኮረጃውን የውሃ ታኒካውን ተሸክሞ እንቅልፍ አጥቶ ሲጓዝ አድሮ ሲነጋ ተኩስ ጀመረ ። ሲዋጋ ውሎ ማታ ተመልሶ ሲሄድ አድሮ አገሩ መግባቱ ያስደንቃል ። እንኳን በመከራ በደስታ ቢሆን ሁለት ለሊትና አንድ መአልት ከራብና ከጥም ጋራ አይቻልም ። ...” ብለዋል። ።

ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ የሱስ ደግሞ “ዳግማዊ አጤ ምኒልክ” በሚባለው መጽሐፋቸው “... ወታደሩ ለሊቱን ሙሉ በጀርባው ከባድ ኮረጃውን በጫንቃው ጠበንጃውን በቀኝ ጎኑ የጥይት ከረጢቱን ተግራ ጎኑ የውሃ ታኒካውን ተሸክሞ የገረረ ከባድ ጫማውን እስከ ጉልበቱ አጥልቆ ድልቀፍቀፍ እያለ በዚያ ጭንጫ በዚያ ሙቀት በዚያ አቀበትና ቁልቁለት ያ ሁሉ ፈረንጅ ያ ሁሉ ጎበዝ ያ ሁሉ ወጣት ልጅ ባገሩ እንዲያ ሲያምርበት በሰው አገር ላለበላ ሳሚ መስሎ ኮርፈፍ ኮርፈፍ ሲል ሲማስን ሲደክም ሲንደላቀፍ አድሮ ሲነጋጋ አባ ገሪማ ደረሰና መድፉን ጠመደ.... ጦርነት ተጀመረ ። ከዚያም ወዲአ ምን ያነጋግራል ። ኢትዮጵያዊው አደጋ እንደተጣለበት ባየ ጊዜ የቸለ

በሌጣው ያልቸኮላ በኮርቻው እየተሰካ እየፈከረ እየተንደቀደቀ ገባበት ። ... የቀረው ግን ገና እንቅልፉን አላሳብ ተኝቶ ነበረ ። የኢጣሊኦ መድፍ ነው በማለዳ የቀሰቀሰው ።... የሸዋ ፈረሰኛ ፣ የጎጃም እግረኛ ፣ የትግሬ ነፍጠኛ ፣ ያማራ ስልተኛ ከቦ ያናፋው ይቀላው ያንደገድገው ጀመረ ። ... ከእንዝርት የቀለለ የጁዬ ፣ ተነብር የፈጠነ በጌምድሬ ፣ ተቋንጣ የደረቀ ትግሬ... ፈጀው አሰጣው ዘለሰው ። ... ወደኋላ ቀርቶ የነበረው ሁሉ ነገሩን ሳያውቅ ወደ ጦርነት ሲጓዝ ነበረ ። ነገር ግን የጅኔራል ባራቲየሪን መሸሸና የጦሩን መፈታት ባየ ጊዜ ያ ሁሉ ወደኋላ የነበረ ኢጣሊያ መድፈኛ መጫኛውን በጎራዴ እየቆረጠ መድፉን እየጣለ በመድፉ ሥፍራ እሱ እየተተካ በአጋሰሱ እየጋለበ አስመራው ገባ ። ካንድ ላይ ብቻ 18 መድፍ አንድ ጊዜ ሳይተኮስ እስከ ጥይቱ እስከ መንኮራኩሩ ወድቆ ቀርቶ ተያዘ ። ...” ብለዋል ።

ጸሐፊው ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ደግሞ “...ሠራዊቱ ቀለብ ሊያመጣ የሄደው አክሱም ጸዮን ቤተክርስቲያን ሊሰም የሄደው ... ሁለት እጁ ነው እንጂ አንድ እጁ ለጦር አልደረሰም ። የተኩሱን መድመቅ የሰማ ጊዜ ሠራዊቱ ተሰልፎ ተነሳ ። አጤ ምኒልክም ከበቅሎ ወጥተው ወደሱ መንገድ ጀመሩ ። ሰልፉ ግን ጌታው ከሎሌው ጭፍራው ከአለቃው አልተገናኘም ። በየፊቱ ከምር እንዳየ ዝንጀሮ ወደጦሩ ወደመድፉ ይሮጥ ነበር ። ... መድፉ ይመታኛል ። ነፍጡም ይጥለኛል እሞታለሁ ብሎ ልቡ አልፈራበትም ። ... የቆሰለውም ሰው አልጋው ይቁም እንጂ ኋላ ስትመለስ ታነሣኛለህ በመሐይም ቃሌ ገዝቼሃለሁ ይለው ነበር ። እይርም ያለቀበት እንደሆነ የቆሰለውን ሰው ከወገቡ ዝናሩን እየፈታ እያባረረ ወደፊት ይተኩስ ነበር ። ሰውም ከመንገድ ርዝመት ከተኩስ ብዛት የተነሣ ደክሞት የተቀመጠ እንደሆነ የምኒልክ ወርታ የጮማው የጠጁ ይህ ነውን እየተባባል እንደገና እየተነሣ ይዋጋ ነበር ።

“ከሌሊቱ 11 ሰዓት የጀመረ እስከ 4 ሰዓት ድረስ ተኩሱ አላባራም ። ድምፁም እንደሐምሌ ዝናም እንደማያባራው ነበረ ። ...የተኩሱ ጢስ ብዛት የሁለቱንም ወገን ለሰልፈኛው ሁሉ ከዛፍ ሥር ከጥላ እንደተቀመጠ ሆኖለት ዋለ ። ባይናቸን እንዳየነው ፣ በጆሮአችን እንደሰማነው መጻፍ አይቻለንም ።... አጤ ምኒልክ የፊተኛውን ጦር ድል ካደረጉ በኋላ ወደፊት ተጓዙ ። በኋላውም በኩል ጦር እየጨመሩ ተከተሉት ። በዚህ ጊዜ 5 ሰዓት ሆኖ ነበር ።... ዘጠኝም ሰዓት በሆነ ጊዜ ያጼ ምኒልክ ሠራዊት ቁስለኛውን የማረከውንም ኢጣሊያ እየያዘ ይመለስ ጀመረ ። አጤ ምኒልክ ግን ከጦሩ አልተመለሱም ነበር ። እቴጌም ሠራዊቱ ብዙ ብዙ እየሆነ መመለሱን ባዩ ጊዜ ንጉሥ ሳይመለሱ የት ትሄዳላችሁ ። የቆሰለውንም ሰው እኔ ካለሁበት አሳርፉት እናንተም ተመለሱ ብለው አስለፈፉት ።

“የእቴጌ እህት ወይዘሮ አዛለች ከሰልፉ አብራ የነበረችው ሰው እየማረከ እየገደለ ሲመለስ ባየችው ጊዜ ... አድዋ ቤት አለህን ንጉሥህን ጠጅህን ጮማህን ትተህ ወዴት ትመጣለህ እያለች ለፈፈችው ። ከዚህ በኋላ እቴጌ ምነው ጦሩ አልተፈታምን ቀኑ መሸ ብለው አንድ ጉልማሳ ወደ ንጉሥ ነገሥቱ ላኩ ። አጤ ምኒልክም በግራ ሲተኮስ እሰማለሁ እንጂ በዚህ ያለው አልቋል ብለው ልከው ወደ ሠፈር ምላሽ አደረጉ ። ... ምሽት ሆኖ

ለዓይን አይታይም ነበር ።” ካሉ በኋላ በአድዋ ጦርነት የሞቱትን የጥቂት ጀግኖች ስም ይናገራሉ ።

ታሪኩን እናሳጥረውና በአድዋ ጦርነት 7560 ኢጣሊያውያንና 7100 ጥቁር ወታደሮች ሲገደሉ 954 ኢጣሊያኖች ጠፍተዋል ። 470 ኢጣሊያውያንና 958 ጥቁር ወታደሮች በጠቅላላው 1428 የጠላት ወታደሮች ቆሰሉ ። 11.000 ጠመንጃና የነበሩዋቸው 56 መድፎች በሙሉ ተማረኩ ። በኢትዮጵያውያን በኩል 7000 ሞቱ ። 10.000 ሰዎች ቆሰሉ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ይህን ድል ካገኙ በኋላ ለሩስያው ንጉሠ ነገሥት ዊልያም ፣ ለርም ሊቀ ጳጳስ ሊዮን 13ኛ ፣ ለእስፓኙ ንጉሥ አልፎንሶ 13ኛ ፣ ለፓርቲጋሉ ንጉሥ ለቀዳማዊ ቄርሎስ ፣ ለስዊስ መንግሥት ሪፑብሊክ ፕሬዚዳንት ፣ ለቤልጅግ ንጉሥ ዳግማዊ ሎዎፖልድ ፣ ለፈረንሣይ መንግሥት ፕሬዚዳንት ለሙሴ ፌሊክስ ፎር እና ለሌሎችም መንግሥታት የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

“... ኢትዮጵያ ነፃነትን ራሰዋን የቻለች መንግሥት ባጠገብዋም ጎረቤት የሌላት መሆንዋ አስቀድሞ በኤሮፓ ነገሥታት ሁሉ የታወቀ ነው ። ከግራኝ ጀምሮ እስካሁን በአህዛብ እጅ ተከባ ዘወትር በጦርነት ድካም ነው ኑሮአችን ። ከኤሮፓ ጦር መሣሪያ አስመጥቼ ሠራዊቱን ዘወትር ከጦርነቱ ድካም አሳርፋለሁ ስል ከንጉሥ ኡምቤርቶ አባት ጋር የፍቅርን ነገር ጀመርኩ ። ንጉሥ ኡምቤርቶም መንግሥት በያዙ ጊዜ እኔም እንዳባቱ ፍቅርን እወዳለሁ ብለው ቢልኩብኝ እኔም እንዳባትዎ ካፈቀሩኝ እሺ ብዬ ፍቅርን ተቀበልኩ ።

“ከንት አንቶኔሊ የሚባል የኢጣሊያ ሰው በገንዘብ ጠመንጃ ልግዛልዎ ቢለኝ ብዙ የዝምን ጥርስና ወርቅ ሰጥቼው ይዞ ሄደ። ሉንጉሥ ኡምቤርቶ አስፈቅዶ ገዝቶልኝ ሊያመጣ ከመንግሥት ፈቃድ በማግኘቱ እጅግ ደስ አለኝ ። 2ኛም ንጉሥ ኡምቤርቶ ኮንት አንቶኔሊን የመንግሥት መላክተኛ አድርገው ወደኔ ሰደዱት ። ተልኮ ያመጣውም ቃል ይህ ነው ።

“ነጋዴም እንዲነግድ የጦር መሣሪያ እንዳይከለከል ይፈቀድልዋል ። እርስዎም ባርያ እንዳይሸጥ ያስከልክሉ በሌላ መንግሥትም ያለ መሥሪያ ሁሉ ብትፈልጉ በኛ በር ይወጣላችኋል አይከለከልም እንደ ኤሮፓ ሥራት የተጠላው ውል ባምስት ዓመት ይለወጣል ። የተወደደው ይረጋል ። ምጥዋ ሐሩር ሆኖብናል ። ለሰዎቻችን ማሳረፊያ ጥቂት ነፋስ ያለበት ሥፍራ እንዲሰጠን የፍቅርን ውል ይህን እናድርግ ብለዋል አለኝ ። እሺ ይሁን ብዬ እኔም ለመንግሥቴና ለኔ የሚሰማማና የሚጠቅም ቃል ባማርኛ በትክክል አስደርጌ አስጥፌ ብሰጠው 17ኛው ክፍል ላይ ቃሉን በኢጣሊያ ቋንቋ ለውጠው ከጥንት ጀምሮ ነፃ የነበረውን መንግሥቴን የሚያዋርድ የማይሰማማኝ ቃል ቢሆንብኝ እኔ ባስጣፍኩት ባማርኛው ቃል ይርጋ የኢጣሊያው ቋንቋ ከኔ ካማርኛው ጋራ ያልተካከለ ነው ። አሁንም በትክክል እናድርገው ብዬ ወደ ንጉሥ ኡምቤርቶ ብልክባቸው ምላሽ

ሳይሰጡኝ ቀሩ ። እኔም ነገሩ ለተንኮል እንደ ሆነ አውቄ የክርስቲያን ደም በከንቱ እንዳይፈሰ አስቀድሜ ለኤርፓ ነገሥታት ሁሉ ከንጉሥ ኡምቤርቶ በውል ነገር እንዳልተሰማማን አስታወቅሁ ። የእውነት ፍርድ አገኛለሁ ስል ።

“2ኛም አምስት ዓመት ሲደርስ የጠላነው እንዲቀር የወደድነው እንዲረጋ ሰው ይላኩልኝ ብዬ ብልክ እስከ ወረቀቱም ምላሽ አስቀሩት ። ከዚህ ወዲህ ይልቅ ከፉው ነገር እየበረታ ሄደ ። አሽከሬን ደጃች መሸሻን አለ ፍርድ አሰሩት ። ልክ አስበጅቼ የሰጠኋቸውንም አገር አልፈው የሾምኩትን ሹም ራስ መንገሻን ወግተው አባረው አገሬን ትግሬን በሙሉ ያዙት ። ከዚያ አልፈው ላስታ መሬት እስከ አሸንጌ ድረስ መጡ ። ከዚህ ወዲያ አገር የሚጠብቁ መኳንንቶች ከኔ ብሰድ አላጌ ላይ በር ይዘው ቆይተው ተዋጉዋቸው ። የእግዚአብሔር ኃይል በኔ ሰዎች አድሮ ድል አደረጋቸው ። እኔም ወደዚያው ተከትዬ ብሔድ መቀሌ እርድ ገብተው አገኘሁ ። ጦርነት ከሆነ ከትልቁ ጋር እዋጋለሁ ። እናንተ ክርስቲያኖች በውሃ ጥም አትለቁ ብዬ እስከ መሣሪያቸው ከርድ አስወጥቼ ለጄኔራል ባራቲየሪ ሰደድኩለት ። እኔም ከዚያ ተጉዌ አድዋ ከተማዬ ሠፍሬ ጄኔራል ባራቲየሪ እውነት የመሰለ የእርቅ ቃል ላከብኝ ። እኔም እርቅ ከፈለጉ ብዬ ሠራዊቴን ቀለብ ሰድጄ ሳለ እንደ ኤርፓ ነገሥታት ሥራት ሁሉ ጠብ መፈለጋቸውን ሳያስታውቁኝ እንደ ወንበዬ ሥራት ለሊት ሲገሰግስ አድሮ ሲነጋ ግንባር ካደረገው ዘበኛ ጋር ጦርነት ዝመረ ።

“ጥንት ከአህዛብ ካረመኔ አገራችንን ጠብቋት የሚኖር አምላክ ከኛ ባይለይ በእግዚአብሔር ኃይል ድል አደረግኋቸው ። ከዚያ ሄጄ አስመራንም የኔን አገር ሁሉ በሙሉ አስለቅቃለሁ ብዬ ተጉዌ ሳለሁ ጄኔራል ባልዲሴራ በኢጣሊያ ሠራዊት ሁሉ ላይ ተሹሜ መጥቻለሁ ። ንጉሥ ኡምቤርቶም ሲሰዱኝ እርቅ ነውና የምፈልግ እርቅ አድርግ ብለውኛል ብሎ በማጀር ሳልሳ ወረቀት ቢልክብኝ እኔ በወደድኩት ከታረቃችሁ የሚሰማማኝም ቃል ከሆነ እውነተኛ ሰው አዲስ አበባ ከተማዬ ድረስ ይምጣና ይጨርስ ብዬ እኔም ወደ ከተማዬ ተመለስሁ ።

“እስካሁን በትግሬ አለሥራት ያለቀው መኳንንትና ባላገር ለኤርፓ ነገሥታትና መኳንንት ሁሉ የተደረገውን ግፍ አመለክታለሁ ። የኢጣሊያ ገንዘብ በላያችን ላይ የሉብን ለአገራቸውም ድንበራችን የራቀ ነው ። አለም ከተፈጠረ ጀምሮ ነፃነቷን ራስዋን የቻሉች መንግሥት የሆነውን በተንኮል ሊወስዱት እንዴት ይቻላቸዋል ። ይህን የግፍ ፍርድ በሙሉ ልቦናዎ በውል እንዲመለከቱት ተስፋ አለኝ ። ኢጣሊያኖች ግን ይህንን ሁሉ ግፍ ሲያደርጉብኝ እነሆ እኔ የማደርገው የነበረ እነሱን ማክበር ሲመጡ በሥራት መቀበል ሲመለሱ በሥራት ማሸነግ ደግሞ በተሰጠኝ ሥልጣን ሁሉ የባርያን ንግድ ሁሉ መከልከል ። በእኔ መንግሥት አፈንዲ መሐመድ ብቻ የባርያ ንግድ አልተው ቢለኝ ስለዚህ አውሳ ጦር ሰድጄ አስወጋሁ ። ይህ ፈቃድ የኔ ብቻ አይደለም ። የመላ የኤርፓ እንደሆነ አውቃለሁ ።

በመጋቢት ፳፫ ቀን በመቀሌ ላፈር ተፃፈ በ፲፰፻፳፰ ዓ.ም.

እንቲጮ ።”

የአድዋ ድል ከተገኘ በኋላ አጤ ምኒልክ ሠራዊታቸውን እየመሩ ለምን ወደ ኤርትራ ወይም ወደ ሐማሴን ተሻግረው ኢጣሊያን አላባረሩም? የብዙ ሰው ጥያቄ ነው ። ምኒልክ ከአድዋ ድል በኋላ እንዲያውም ከአድዋ ጦርነት በፊት ወደ ኤርትራ ለመግባት ወስነው ነበረ ። ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ እንደጻፉት ኢጣሊያኖች ከአድዋ ጦርነት በፊት ከምሽጋቸው አልወጣ ብለው ባስቸገሩ ጊዜ “.... ከአድዋ ወደ አሥመራ ለመውረድ ለዚያ ሁሉ ሠራዊት የሚበቃ ቀለብ ባለመገኘቱ ተመከረና አድዋ ላይ ዝም ብለው ግፉን እስቲሄድላቸው ተቀመጡ....” ብለዋል ። በዚሁ ጊዜ ስለነበረው ሁኔታ ፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ሲገልጡ “...ረብዕን ሐሙስን ሲመክር ከእርሱ ቢወጣልን እንዋጋለን ። ባይወጣም ወደ ሐማሴን እንጓዝ ተብሎ ቁርጥ ምክር ተመከረ ።.....” ብለዋል።

ከአድዋ ድል በኋላም ቢሆን ይህ ወደ ሐማሴን ወይም ወደ ዛሬው ኤርትራ መዝመቱ ሀሳብ አልቀረም ነበር ። የቀረበት ምክንያት ግን ፕሮፌሰር አፈወርቅ እንደሚሉት “.... ያዲግራትን ምሽግ ሰብረው ቀጥለው ወደ መረብ ለመቆልቆልና አስመራ ያለውን ጦር እስከ ባህር ለማባረር አሰቡ ። ኋላ ግን ሠራዊታቸው ሁሉ ሶስት ወር ሙሉ ትግሬ ላይ በረሃብ ተጎድቶ ነበርና ከርሞ ለመመለስ ወደሸዋ ተመለሱ....” አለቃ ተክለ ሥላሴም ምክንያቱ ይህ የረሃቡጉዳይ መሆኑን ሲፅፉ“.. ያን ጊዜ የኢጣሊያን ጦር እስከ ምፅዋ ሊያባርሩ ምክረው ነበር ። ግን ሠራዊቱ ሶስት ወር በረሃብ ተጎድቶ ነበርና ተቸገሩ ። በሞተው ተክተን የከሳውን አወፍረን ከርሞ እንመለስ አሉና ተመለሱ.....” ብለዋል ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ስለዚህ ጉዳይ ከአድዋ ድል በኋላ ምን እንደታሰበ ሲገልጡ “...እንቲ ሠፍረው ወደ ሐማሴን የሚያስኬደውን መንገድ ሲያሰልሉ መሰንበቻ ሆነ ። ከዚያም ላይ ሳልሳ የሚባል የኢጣልያ ሹም በጦርነቱ ያለቁትን ኢጣሊያኖች ልቅበር ብሎ ለማስፈቀድ መጣ ። ከመጣም በኋላ ወደ ጃንሆይ ቀርቦ የኢጣሊያ መንግሥት ከጃንሆይ ጋር እርቅ ወዲልና ከንጉሥ ኡምቤርቶ ዘንድ ባለማህተም ደብዳቤ እስኪመጣ ድረስ ወደ ሐማሴን አይሻገሩ ። ጦርዎን ያቁሙልን ብሎ ለመነ ።” ብለዋል ።

ከጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ትረካ የተለየ ሆኖ የምናገኘው ምኒልክ ማሰላላቸውንና የሳልሳን ወይም የኢጣሊያን መንግሥት ልመና ነው ። በዚያን ጊዜ አጤ ምኒልክ ጥሩ ጥሩ ሰላዮች ነበሩዋቸው ። ሰላዮቻቸውም አብዛኛዎቹ በኢጣሊያኖች ዘንድ ታማኝነት የነበራቸውና የኢጣሊያ ሰላይ የሆኑ ሐማሴኖች ነበሩ ። በተለይ በዚህ ጊዜ የኢጣሊያን ምስጢር ዘርዘረው ለምኒልክ የነገሩት ሐማሴኖቹ አቶ ገብረ እግዚአብሔርና ባሻ አውአሎም ናቸው ። ስለነኚህ ሁለት ሰዎች ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ባልታተመውና ከሳባ እስከ አድዋ ጦርነት” በሚባለው መጽሐፋቸው ሲተርኩ “...ኢጣሊያኖች በእንቲ ሠፍረው ሳለ ገብረ እግዚአብሔርና ባሻ አውአሎም የሚባሉ ሰላዮች አበጅተው ነበርና እነዚያ ወደ አድዋ እየመጡ በአጤ ምኒልክ ሠፈር ያዩትንና የሰሙትን ሁሉ እየወሰዱ ለጅኔራል ባራቲየሪ ይነግሩ ነበር ። ስለሆነም ትውልዱ ኢትዮጵያዊ የሆነ ሰው ሁሉ ላገሩ ነፃነትና ለንጉሡ ክብር ተቆርቋሪ ነውና ምንም

ከኢጣሊያኖች ገንዘብ ቢቀበሉ ልባቸው እናታቸውን ኢትዮጵያን ንጉሣቸውን አጤ ምኒልክን አልከዳም ነበርና ከኢጣሊያኖችም ያዩትንና የሰሙትን እያመጡ በራስ አሉላ አቅራቢነት ለአጤ ምኒልክ መንገር ጀምረው ነበር ። እነዚህ ሁለቱ ሰላዮች... ጀኔራል ባልዲ ሴራ የሚባል ከብዙ ሠራዊት ጋር ከኢጣሊያ አገር መጥቶ ምፅዋ ገብቷል እንዲጠነቀቁበት ይሁን ብለው ልከው ነበር ።” በማለት ከአድዋ ጦርነት ድል በኋላ ምኒልክ ወደፊት የገፉ እንደሁ በማለት በባልዲሴራ የሚመራ አዲስ ጦር መምጣቱን መግለጻቸውን ጽፈዋል ።

ካቶ ተከለጻዲቅ መኩሪያ መጽሐፍ ደግሞ ስለዚህ ጉዳይ ከአጤ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከሚባለው ብናይ ። በዚህ ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ ይህንኑ ጠላታቸውን ከአስመራ አስወጥቶ ባህርን አሻግሮ ማባረር በአሳባቸው ውስጥ ሳይመጣባቸው አልቀረም ነበር ። ነገር ግን በቅርብ ጊዜ አቅንተው ወደ ኢትዮጵያ የጠቀለሉትን ጥንትም በኢትዮጵያ ንጉሥ ይገዛ የነበረው የያገሩ ነገድ ከኢትዮጵያ አንድነት ለመለየት የአጤ ምኒልክ ከውጭ መንግሥት ጋር በጦርነት መዳከም ይረባው እንደነበር ግልጽ ነው ።

“የኢጣሊያ መንግሥት ምንም እንኳ አድዋ ላይ ድል ቢሆን እስከ ምጥዋ ድረስ አባረው ከአስመራ ሊያስወጡኝ የፈለጉ እንደሆነ ደግሞ አንድ ጊዜ ሳልዋጋ አስመራን አለቅም በማለት ለዚህ በአድዋ ጊዜ ጠቅላይ የጦር አዛዥ ከነበረው ከጀኔራል ባራቲየሪ ይበልጥ ስመ ጥሩ የሆነውን ጀኔራል ቤልዲሴራን ከ15.000 የጦር ወታደር ጋር እንደላከው እርግጥ ነበር ። አጤ ምኒልክ ከአድዋ ጦርነት በኋላ አስመራ ውስጥ ከኢጣሊያ ከመጣው አዲስ ጦር ጋር እንደገና ቢዋጉ ድል ያደርጉ እንደነበረ አሁንስ ያንጊዜስ በርግጥ የሚያውቀው ማን ነበር?” ብለዋል ።

የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የነበረው ባሮን ብላንክ እ.ኤ.አ. መጋቢት 3 ቀን 1896 ዓ.ም. (የአድዋው ጦርነት በተደረገ ማግስት ማለት ነው) ሮማ ከተማ ውስጥ ለኢጣሊያ ፓርላማ ካቀረበው ሪፖርት ውስጥ በጥቂቱ እንጥቀስ ። “... ወታደሮቻችን አፍሪካ ውስጥ መውደቃቸውን የሚገልጽ የሚያሳዝን ወሬ የያዘ ቴሌግራም ደርሶናል ። ቢሆንም በአሁኑ ጊዜ ቅኝ ግዛታችን ውስጥ የቅኝ ግዛታችንን ፀጥታ ለማስከበር በቂ ኃይል መዘጋጀቱን መግለጽ እወዳለሁ ። በጀኔራል ሂውሽ (HUESCH) የሚመራ ጠንካራ ኃይል ልከናል ። ጠቅላላው ኃይላችንም በአኩሪው ጀኔራላችን በጀኔራል ባልዲሴራ የሚመራ መሆኑን ለምክር ቤቱ እገልጻለሁ ።

“..... ጠላት አድዋን የያዘውና የወሰደውም በእድል ነው ። እንደዚህ ዓይነት እድል በኤርትራ ውስጥ እንደማያጋጥም ለምክር ቤቱ ቃል እገባለሁ ። በምጥዋ ፣ በአስመራ ያሠፈርነው ጦራችንም የሚያስተማምንና በቂ ኃይልም ያለው ነው ። ቅኝ ግዛታችን ኤርትራ በሚያስደንቅ ሁኔታ በሶስት መአዘን እንድትጠበቅ አድርገናል ። ይህም ምጥዋ ፣ ከረን ፣ አስመራ ላይ ያለው ኃይላችን የማይፈታ ነው ።

“..... የውጫሌው ውል ከምጥጥ ባህር ገብቷል ። ቀደም ባለው ጊዜ የያዘነው የወሰን ጉዳይ በገዛ የጦር መሣሪያችን የነገሰው ምኒልክ በውሉ አልሰማማም ብሎ የውጫሌን ውል አፍርሷል ። ...እኛንም ከምጥጥ ባህር ሊጨምረን ይፈልጋል ። ይህ ግን ፈጽሞ የማይሆን ነገር ነው ። አበሾችም ገፍተው እንደሚመጡ ቀደም ብሎ ስለታሰበበት በበርሊንና በብሩሴልስ ውል መሠረት የኤርፓ ኃያላን መንግሥታት ቅኝ ግዛታችንን ለማስከበር ከጎናችን እንደሚሰለፉ ቃል ገብተውልናል ። ...የሩሲያ መንግሥትም ቢሆን ከሃይማኖት ጉዳይ በስተቀር በኢትዮጵያ የውስጥ ጉዳይ እንደማይገባ ነግሮናል ። መጋቢት 5 ቀን 1894 ዓ.ም ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር ስለሐረርጌ ጉዳይ ባወጣነው የጋራ መግለጫ ይህ ሁሉ ተካትቷል ። ከፈረንሳይም ጋር በጥሩ ግንኙነት ላይ መሆናችንን ይህ ምክር ቤት ያውቃል ”

“... የእንግሊዝ መንግሥት በዘይላ በኩልም ሆነ በሌላው ቅኝ ግዛቱ ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ እንደ ሚከለክል ቃል ገብቶልናል ። የፈረንሳይ መንግሥትም በቅኝ ግዛቱ ውስጥ የራሱ ችግር ቢኖርበትም በበርሊንና በብሩሴልስ ውል መሠረት እንደሚፈጸም ቃል ገብቶልናል ። ቅኝ ግዛታችን ኤርትራ እንደማትነካ ለምክር ቤቱ ደጋግሜ ቃል እገባለሁ ። ብሏል ።

ጄኔራል ባልዲሴራ ምጥጥ የገባ ዕለት በኤርትራ ያሉ የኢጣሊያ ሹማምንቶችን ሰብስቦ ስለኤርትራ ፀጥታ ጉዳይና የምኒልክ ጦር ቢገፉ ምን እርምጃ እንደሚወሰድ ተነጋገሩ ። የካቲት 23 ቀን አድዋ ላይ የኢጣሊያ ሠራዊት ድል መሆኑ እንደተሰማ ትኩስና ኃይለኛ ጦር በአሥመራና ምጥጥ ላይ በተጠንቀቅ እንዲጠብቅ መደረጉንና ወታደሩም ሞራሉ ሙሉ መሆኑን ለጄኔራል ባልዲሴራ ነገሩት ።

ኤርትራ ውስጥ በተጠንቀቅ ስለሚጠበቀው ጦርም ገለፃ ተደረገለት ። ጦሩም አምስት ባታሊዮን ጦር ከማይ መሬት እስከ አዲቀይህ ፣ አንድ ባታሊዮን ጦር አስመራ ላይ ሁለት ባታሊዮን ጦር አስመራና ምጥጥ መሀል አንድ ባታሊዮን ጦር ሠራኤ ላይ አንድ ባታሊዮን ጦር ከሰላ ላይ በተጠንቀቅ መሰለፉን ነገሩት ።

የኢትዮጵያ ጦር የገፉ እንደሆነ በማለት በተጠንቀቅ ኤርትራ ውስጥ የሚጠበቀው የኢጣሊያ ጦር ምን መልክ እንደነበረው ሌ ኤርትራያ ኔል ፓሳቶ ኢኔል ፕሬሴንቴ ከተባለው ከአኪሌ ቢዞኒ መጽሐፍ ጥቂት እንመልከት ። ጦሩ በሁለት ዲቪዥን (ክፍለጦር) የተከፈለ ነበር ። አንደኛው ክፍለ ጦር በሌቴና ጄኔራል ዲል ማይኖ የሚመራው ሲሆን በውስጡም በሜጀር ጄኔራል ቢሲስቲ የሚታዘዝ ነፍሻ ብርጌድ ። በሜጀር ጄኔራል ባርቤሪ የሚመራ 2ኛው ብርጌድ ነበሩ ። እነዚህን ብርጌድ የሚረዳም ሶስት የተራራ መድፎች ። አንድ ፣ ያገር ተወላጆች ባታሊዮን ፣ ሁለት ባለሙሉ ትጥቅ የመሐንዲስ ቡድኖች ነበሩ ። በጠቅላላው በዚህ በአንደኛው ክፍለ ጦር ውስጥ 299 መኩንኖች ፣ 8.320 ባለሌላ ማዕረጎች ፣ 1.485 የጭነት እንሰሶች ነበሩት ።

ሁለተኛው ክፍለ ጦር ደግሞ በሌተና ጄኔራል ሂውሽ የሚመራ ሲሆን በውስጡ ያሉት በሜጆር ጄኔራል ጋዙሬሊ የሚመራ 3ኛው ብርጌድ ፣ በሜጆር ጄኔራል ማዛ የሚመራው 5ኛው ብርጌድ ሲኖሩበት ሶስት የተራራ መድፎች ፣ አንድ ያገር ተወላጆች ባታሊዮን በሶስት ክፍል የተከፈሉ የመሐንዲስ ቡድኖችና ተነቃናቂ ሆስፒታል ያለው ድርጅት ነበረው ። በጠቅላላው ኤርትራ ውስጥ በተጠንቀቅ ይጠባበቅ የነበረው በኋላ ከተጨማሪው ሌላ 1301 መኩንኖችና 41,545 ወታደሮች ያሉበትና 10,248 የጭነት እንሰሳት ነበሩት ። የደክመው የመሀል ኢትዮጵያ ጦር ወደፊት ገፍቶ ቢሆን ኖሮ ከዚያ ከኢጣሊያ ዝግጅት ውስጥ ለወሬ ነጋሪም አይተርፍም ነበር ። በዚህ ምክንያት ነው ምኒልክ ጉዳዩን በታማኝ የሐማሴን ተወላጅ ሰላዮቻቸው አስጠንተው ወደኋላ የተመለሱት ።

ከዚህ ሌላ ደግሞ በትግራይ ፣ በጉጃምና መሀል ኢትዮጵያ የነበሩ ንጉሶችና ራሶች የምኒልክን ሥልጣን ለመንጠቅ ከምኒልክ ጋር የተዋጉና አሁንም በአድዋ ጦርነት ምኒልክ ቢደክሙ ሥልጣን ለመቀማት ያቆበቆቡ ነበሩ ።

ምኒልክ ድል አድራጊ ሠራዊታቸውን እየመሩ ግንቦት 3 ቀን 1888 ዓ.ም አዲስ አበባ ገቡ ። በአፍሪካ የጦርነት ታሪክ ውስጥ ሁለት የተከበሩና የተደነቁ ጦርነቶች አሉ። አንደኛው ከ2000 ዓመታት በፊት ሀኒባል ኤሮፓውያንን ድል ያደረጉበት ጦርነት ሲሆን 2ኛው ደግሞ ከ2000 ዓመት በኋላ ኢትዮጵያውያን በአድዋው ጦርነት ኤሮፓውያንን ድል ያደረጉበት ጦርነት ነው ። ይህንንም ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎች ጽፈውታል ። የአድዋው ጦርነትም የኢጣሊያን መንግሥት 200 ሚሊዮን ሊሬ ወጭ አስወጥቶታል ።

የአድዋው ጦርነት ኢትዮጵያን በዘመናዊው የዓለም ካርታ ውስጥ ስሟን አስገባት ።
 ...” ማርጂሪ ፐርሃም

በአድዋ ድል ጊዜ በመላው ዓለም ያሉ ጋዜጦች ሁሉ በመጀመሪያ ገፃቸው የምኒልክንና የጣይቱን ፎቶግራፍ በማውጣት ወሬውን ለአንባቢዎቻቸው አደረሱ ። በተለይ እ. ኤ. አ መጋቢት 7 ቀን 1896 የወጣው ኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ እ. ኤ.አ መጋቢት 29 ቀን 1896 የወጣው ለፔቲ ጆርናል የሚባለው ፈረንሳይኛ ጋዜጣ እ.ኤ.አ ሚያዝያ 4 ቀን 1896 የወጣው ሐርፐርስ ዊክሊ የተባለው ጋዜጣ እነኚህ ሶስቱ የአድዋን ድል ታሪክ በሰፊው እያደረጉ ዝርዝሩን አወጡ ።

ጋዜጣዎቹ ስለጣይቱ ሲተርኩ በምሥራቅ ኢጣሊያ ንግሥት እንደነበረችው እንደ ዜናቢያ ፣ እንደ ግብጽዋ ንግሥት እንደ ከሊዎ ፓትራና እንደ ታላቋ ካተሪን እያመሰሰሉ ነበር ። በሕዝቡም በኩል በፈረንሳይ ፣ በጀርመን ፣ በሩሲያና ባሜሪካ ታላላቅ ሕዝባዊ የደስታ ስብሰባዎች ተደርገዋል ። በኢጣሊያም ሁለት ዓመት ሙሉ በየቀኑ በሚወጡት ጋዜጦች ላይ ዜናው ሲወራና ስብሰባዎች ሲካሄዱ ቆዩ ። በሮም ታላላቅ መንገዶችም ሰላማዊ ሰልፍ እየበዛ ስለሄደ ዩኒቨርሲቲዎችና ቲያትር ቤቶች ሁሉ ላልተወሰነ ጊዜ እንዲዘጉ ታዘዘ ።

የአድዋ ጦርነት ሽንፈት በኢጣሊያኖች ላይ እንደደረሰ የኢጣሊያ ሕዝብ በነቂስ ወጥቶ ወደ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ቤት ሄዶ ድንጋይ በመወርወር ታላቅ ጉዳት አደረሰ ። ፖሊሶች በአስቸኳይ ደርሰው ጠቅላይ ሚኒስትሩን ከታላቅ አደጋ አዳኑት ። እሱም እ.ኤ.አ. ማርች 9 ቀን ስንበት ጠይቆ የጠቅላይ ሚኒስትርነቱን ቦታ ለቀቀ ። በኔፓልም ገንፍሎ የወጣውን የሕዝብ ኃይል ፖሊሶች መከላከል ወይም ማቆም ስላልቻሉ ጦር ሠራዊት ታዞ ወጣ ። በፓሺያ ለሚቀጥለው ግጥሚያ ወደ ኤርትራ የሚመጡ ወታደሮችን የጫኑ ባቡሮች እንዳይንቀሳቀሱ ሕዝቡ ሐዲድ ላይ ድንጋይ ከምሮ ባቡሮቹን አገደ ።

በሮም ፣ በቱሪን ፣ በሚላኖና ፣ በፓሺያ ከተሞች ያሉት የሴቶች ማኅበራት “በአፍሪካ ያለው የወታደር ኃይል ይመለስ” እያሉ ሰላማዊ ሰልፍ አደረጉ ። የሞተውና ያልሞተው የኢጣሊያ ወታደር ቁርጡ አልታወቀ ስለነበረ በጠቅላላ የኢጣሊያ አብያተ ክርስቲያናት ለጠቅላላው ሠራዊት የሙታን ፍታት አደረጉ ። የዘማች ቤተሰቦች ዘማቾች ከአድዋ ጦርነት በፊት የፃፉላቸውን ደብዳቤ ሁሉ ለጋዜጦች ይሰጡ ጀመሩ ። ንጉሥ ኡምቤርቶ የልደት በዓላቸው የሚከበረው ማርች 14 ቀን ስለነበረ የልደት በዓላቸው ቀን የኅዘን ቀን ሆኖ እንዲውል አወጁ ። በሳንትስበርግ ፣ በለንደን ፣ በኒውዮርክ ፣ በቺካጎ ፣ በቦስን አይረሰና በኢየሩሳሌም ያሉ ኢጣሊያኖች ገንዘብ አዋጥተው ለሞቱት ቤተሰቦች መርጃ እንዲሆን ለኢጣሊያ ቀይ መስቀል ማኅበር ላኩ ። የንጉሥ ኡምቤርቶ ሚስት ማርጋሪታ በኢትዮጵያ ላሉት ምርኮኞች የእርዳታ መዋጮ ቢጠየቁ “አዲስ የተላከው የኢጣሊያ ኃይል አበሾቹን ፈጅቶ ምርኮኞቹን ነፃ ስለሚያወጣቸው አልሰጥም” ብለው እምቢ አሉ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ወዳጃቸውን ሞንዶን ቢዳሌን “ናና ከየአገሩ የደረሱኝን ክምር ወረቀቶች እይ” ብለው ከአድዋ ጦርነት በኋላ ጋበዙት ። ደብዳቤዎቹ ከዓለም ዙሪያ የተፃፉ ሲሆን “እንኳን ደስ አለዎት” የሚሉ ነበሩ። ሞንዶን ስለደብዳቤዎቹ ሲጽፍ “...አንዳንዶቹም መልስ እንዲፃፉላቸውና በፖስታ ቤት የኢትዮጵያ ቴምብር ተለጥፎ እንዲላክላቸው የሚፈልጉ ነበሩ ። ምክንያቱም ቴምብር ላይ የምኒልክን መልክ ለማየት እያሉ ነው ። ከአውስትራሊያና ከቤኑዜላ የተፃፉት ደግሞ የእርስዎ ወታደሮች መሆን እንፈልጋለን የሚሉናቸው..... ከክምር ደብዳቤዎች መሀል ጋዜጦችም ነበሩ ። ለፊጋሮ የምኒልክን ካርቶን ስዕል ያወጣባትም አብሮ ነበር ።” ብሏል

የአድዋ ምርኮኞች

የምርኮኞችን ጉዳይ ስናነሳ እጅግ አድርጎ የሚያሳዝነው ከ400 በላይ የሆኑ ለኢጣሊያ ተቀጥረው የተዋጉ ሐማሴኖች እጅና እግራቸው መቆረጡ ነው ። ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የኢጣሊያ ዜጎች ለሆኑት ምርኮኞች በቂ እንክብካቤ እንዲደረግላቸው በአዋጅ ሲያዙ በሐማሴን ተወላጆች ወይም በወታደርነት መጥሪያ ባሽ ባዙቀ በሚባሉት ላይ ለምን ጨከኑ ? መልሱ ራስ መንገሻ ዮሐንስን ለማስደሰት ሲሉ ብቻ ነው ።

“...ራስ መንገሻ ያን ጊዜ በጥልቃ ጣሊያንን ሊገዳ ደመኛችን በወርቅ እየተገዛ ሁል ጊዜ የሚወጋን ባሽ ባዙቅ ነውና ይቀጣልኝ ብሎ ጮኸ ። አጤ ምኒልክ 500 ሰው ቀኝ ቀኝ እጁን ግራ ግራ እግሩን እየቆረጠ ጣለው ። ኋላም ለኢጣሊያ ጠባቱ ሆነ ። ... በማለት አለቃ ተክለ ሥላሴ ጽፏል ።

ፕሮፌሰር አፈወርቅ “... ዳግማዊ ምኒልክ በዚያ ደግነት በዚያ መሐሪነት ላይ የራስ መንገሻ የሐንሰን ምክር ሰምተው ካድዋ ጦርነት ማግስት አንድ ክፉ ሥራ ሠሩ። ነገሩም እንዲህ ነው ።ራስ መንገሻ በባሽባዙቅ ብርቱ ቁም ይዞ ተቀምጦ ሳለ ያዲ ጦርነት መጣና ካዲ ጦርነት ላይ ብዙ ባሽ ባዙቅ ለፈረንጆች ሎሌ ነበርና ሲዋጋ ከድሉ ላይ ተማረከ ። ራስ መንገሻ በዚያ ቁሙ የተማረከው ባሽ ባዙቅ ሁሉ እጅና እግሩን ይቆረጥልኝ ። እሱ ነው ከዋቲት ላይ የተዋጋሁ ጊዜ ለነጮች ረድቶ ድል ከመሆን ያደረሰኝ ብሎ ለጃንሆይ ተናገረ ። ዳግማዊ ምኒልክ ምንም እንዲህ ያለውን ያረመኔ ቅጣትና ጭካኔ ባይወዱት የራስ መንገሻ አነጋገር ለጊዜው አስገርሟቸውና እሺ ብለው ያን የተማረከውን ሁሉ ባሽ ባዙቅ እጅ እግሩን አስቆረጡት ። የተቆረጠው ባሽ ባዙቅም ቁጥሩ ከ400 ይበልጥ ነበር ። ... እንዲህ ያለው ያረመኔ ቅጣት በዳግማዊ ምኒልክ ጊዜ መደረጉ ያሳዝናል ። ባሽ ባዙቅ ሰላገሩ ትቶ ለባዕድ ረዳ ተብሎ በራስ መንገሻ ልሳን ተመከሰሰ ፣ ተመወቀሰ ፣ እጅ እግሩን ከማጣት ደረሰ ። በዚህማ ተሆነ ራስ መንገሻ ይልቅ ሳይቸግረው ያስር ነጋሪት አገር አንድነት እየገዛ ባንድ ወገን ላጤ ምኒልክ የታመነ ሎሌ መስሎ.... ባንድ ወገን ለእንግሊዝ መንግሥት እየላከ እባካችሁ አግዙኝ ያባቴን አልጋ ያባቴን ዘውድ የማይገባው ኃይለኛ ቀምቶኝ አይቅር ሲልና ዳግማዊ ምኒልክን ሲከስ አልነበረምን ። ያዲ ጦርነት ጊዜ ሳይቀር ባንድ ወገን ላጤ ምኒልክ የረዳ መስሎ ከኢጣሊያኖች ጋር እየተዋጋ ባንድ ወገን ውስጥ ለውስጥ ለእንግሊዞች እባካችሁ ኃይለኛ ያባቴን መንግሥት እንደቀማኝ አይቅር ። አባቴን በቴዎድሮስ ጊዜ እንዳገዛችሁ እኔንም አግዙኝ ብሎ ላከ እንግዲህ ባሽ ባዙቅ አይቀጡ ቅጣት ከተቀጣ ይሄን ሁሉ ላደረገው ለራስ መንገሻ እንዴት ያለ ቅጣት በተገባ ነበር ።” ብለዋል ። ይህን በዚሁ እናቁመው ።

Cover of Le Petit Journal of 9 February 1896, showing Crispi of Italy as a fat fool falling to the ground as Menilek stuffs a baguette of bread labeled "Makalle" in his ear

የኢጣሊያ ምርኮኞች ኢትዮጵያ ውስጥ በቆዩበት ጊዜ "

ጄኔራል ባልዲሴራ እንደታዘዘው ከኢጣሊያ አዲስ በመጣው ጦር ኢትዮጵያን እንደ ገና ሊወጋ አስቦ ውጊያ ቢጀምር ግን የተማረኩት ኢጣሊያኖች እንደሚያልቁ ስለገባው እስረኞች ኢጣሊያኖችን በቅድሚያ ለማስለቀቅ እንታረቅና ምርኮኞቹ ይለቀቁ ብሉ ወደ ምኒልክ ላከ ። አጤ ምኒልክም የመጣው አዲስ ጦር ከፍተኛ ኃይል ያለው መሆኑን አውቀው ስለነበር ኃይላቸውን ገምተው አዲስ ውል ተዋውለን የውጫሌ ውል መፍረሱን ለዓለም ነገሥታት ሁሉ ካላሳወቃችሁ ምርኮኞቹን አለቅም ብለው ሸዋ ገቡ ።

ምርኮው እንዴት ነበር? ኒኮላስ ሊዎንቲቭ እንደጻፈው “...ንጉሡ ድል ማድረጋቸውን እንዳወቁ እጅ የሚሰጡትን ኢጣሊያኖች ሠራዊታቸው እንዳይገድል በአዋጅ አስጠነቀቁ ። እንስራ ተሸክመው ለሠራዊቱ ውሃ ያቀብሉ የነበሩ የኢትዮጵያ ሴቶች ሁሉ ሸክማቸውን እያስቀመጡ ምርኮኞቹን እስረኞች በማጋዘ ይረዱ ጀመር ። ሬሳዎች በብዛት ተከምረዋል ። ... በሜዳው ላይ በትንሹ ይወርድ የነበረው ደም ወደ ወንዝነት ተለውጧል ። የቆሰለውም ሆነ ያልቆሰለው ኢጣሊያዊ ላለመማረክ ሬሳ እየመሰለ ከሬሳዎች ጋር ይተኛ ጀመር ። ኢትዮጵያውያኖቹም በሕይወት ያለውን ሰው ከሬሳዎች መሀል እየመረጡ ማውጣቱ ከብዛቱ የተነሣ ጊዜ ስለ ወሰደባቸው አድካሚም ሥራ ስለሆነባቸው የመሬቱን ሣር እሳት ለቀቁበትና ከፍተኛ ጭስ አስነሱ። በየሬሳው መሐል የተኙት በሕይወት ያሉት ኢጣሊያኖች ጭሱ ስላፈናቸው ጭሱን ከለላ እያደረጉ ለማምለጥ እየሮጡ ይሸሹ ጀመር ። ኢትዮጵያውያኖችም በዚህ ዘዴ ተጠቅመው ኢጣሊያኖችን እየለቀሙ ይይዙ ጀመር ። ምርኮኞቹንም እየያዙ ወደ ንጉሱ ሲሄዱ እልል በል አምራ እልል በል ጥቁሩ

ያው የሰው ሥጋ ውረድ ወደ ምድሩ እያሉ ይዘፍኑ ነበር....” ብሏል ። እንዲገጥም ያደረግሁት እኔ ነኝ ።

ግሊከን ደግሞ “...በጦርነቱ ተካፋይ የነበሩት አቡነ ማቴዎስ እንዳጫወቱኝ.... በዚያ ጊዜ ምኒልክ አንድ መጠለያ አቋቁመው ስለነበር ልብስ ምግብና ውሃ ይሰጣል ። ለቁስለኞችም የሕክምና እርዳታ ይደረግ ነበር ። የተማረኩትም ኢጣሊያኖች በምኒልክ ድንኳን ሥር የተደለደሉት በመንገዳቸው ላይ ሕይወታቸውን የሚያቆዩበት ምግብ ይሰጣቸው ነበር ። ይህም በገባው ረሃብ ምክንያት የሚጓዙበት መንገድ ወታደሩን የሚቀልብ ምግብ አልነበረውምና ነው ። የቆሰሉት ኢጣሊያኖች የሚጓዙበት በቅሎ ተሰጥቷቸዋል ። ያልቆሰሉት ግን በእግራቸው ነበር የሚጓዙት ። አዲስ አበባ እንደደረሱ በተቻለ መጠን በጥሩ ኑሮ እንዲኖሩ ተደረገ ። ንጉሡም በተቻለና ባላቸው መጠን እስረኞቹን በማስደሰት የኢትዮጵያ መንግስት የሰለጠነ መንግሥት መሆኑን ለማሳወቅ ተመኝተዋል ። ይህም ተሳክቶላቸዋል ። አልፎው ተርፈው ገንዘብ እንኳ ይሰጡዋቸው ነበር ። በነፍስ ወከፍም ለእያንዳንዱ 3 ሶስት ብር ሰጥተዋል ። የጦር እንግዶች መሆናቸውንም አሳውቀው መጠለያ ቤት ሁሉ ሰጥተዋቸዋል ።

“... እስረኞቹን ሕዝቡ አሊ እያለ ነው የሚጠራቸው ። በዚያው ሳቢያ በመንገድ ላይ የሚታይ ነጭ ሁሉ አሊ ነው የሚባለው ። ምኒልክም ይህን አዲስ አጠራር ለማስተው ቢሞክሩም አሁን ለግዜው አልቻሉም ።

“የተማረኩትን ኢጣሊያኖች ኢትዮጵያኖቹ ተከፋፈሉባቸው ። ለምኒልክ የደረሱባቸው ምርኮኛ ኢጣሊያኖች በምግብም ሆነ በሌላ አልተቸገሩም ። ለሌሎቹ መኳንንት የደረሱት ኢጣሊያኖች ግን የምግብ ችግር ነበረባቸው ። በሰው ቤትም በምሪት ተሰጡ ። ምኒልክ እነኚህን የጦር እንግዶች የተረከበ ሁሉ የማዳንና የመንከባከብ ግዴታ አለበት ብለው አዋጅ አስነገሩ ።

“.... አንድ ቀን አንድ ምሪት የተሰጠው የኢትዮጵያ ወታደር በፈረስ ሆኖ የተሰጠውን ምርኮኛ ኢጣሊያዊ ጧት ለሽንቱ ብሎ ወደ ዱር ሄዱ ። ኢጣሊያኑም የኢትዮጵያውያኑን ወታደር ፈረስ ማድነቅ ጀመረ ። ኢጣሊያኑ በሚያውቃት ትንሽ አማርኛ የወታደሩን ፈረስ እያሞጋገሰ በኮርቻው ላይ ተቀምጦ ፈረሱን ቢያየው ደስ እንደሚለው ለወታደሩ ነገረው ። ወታደሩም ፈረሱን ለኢጣሊያኑ ሰጠው ። ኢጣሊያኑም ከፈረሱ ላይ ወጣ ። ኢጣሊያኑ ወዲያውኑ ፈረሱን ኮርኩሮ በመጋለብ ከወታደሩ ዓይን ተሰወረ ። ወታደሩም አንድ ሁለት ጥይት ተኮሰ ። አላገኘውም ። አንድ ቀን የሚስተር ኢልግ አሽከር ያ ወታደር ጠመንጃውን ይዞ ጫካ ውስጥ ሲንጎራደድ አገኘውና ምን ታደርጋለህ? ቢለው አየህ ፡ ጣሊያኑ ጠፋብኝ ። መልካም መስሎ የሰይጣን ሥራ ሠራ ። እዚህ እየመጣሁ የምጠብቀውም እሱን ወይም ሌላ የምይዘው ጣሊያን ባገኝ ብዬ ነው አለው” ብሏል ።

ሊ. ቴምፕስ በተባለው ጋዜጣ ሞንዶን ቪዳሌ እ. ኤ.አ ሐምሌ 14 ቀን 1896 በወጣው ላይ እንደጻፈው “... ጣይቱ በግቢያቸው ውስጥ ባለው ሜዳ ላይ ምርኮኞችን ይጋብዙ ነበር ። ከጄኔራል አልቤርቶኒ ጀምሮ ሁሉም ባንድነት በኤርፓውያን ደንብ ይጋበዛሉ ። በሚመገቡበት ጠረጴዛም ላይ ሰሃን ሹካ ማንኪያ የአፍ መጥረጊያ ፎጣ ፡ የተለያዩ ቢኖዎችና አበባ እንኳ ሳይቀር እየተደረገ ነበር.....” ብሏል ። የምርኮኞቹ የሥራ ችሎታ እየተጠየቀም ሰዓት ሰሪዎች ፣ አትክልተኞች ፣ አናጢዎች ፣ መካኒኮች ፣ ሰዓሊዎችና ጥቂት ሐኪሞች በአዲስ አበባ ውስጥ ሥራ እየተሰጣቸው ያዙ ። የተለየ የሥራ ችሎታ የሌላቸውም መንገድ እንዲሠሩ ተደረገ ። ዋናው እስረኛ ጄኔራል አልቤርቶኒ በአዛዥ ዛማኔል ጥበቃ ሥር ሆኖ ለግሉ ድንኳን ፈረሰና አሽከሮችም ተሰጥተውታል ።

ሌተና ኔኮሊቲ አልቲማሪ በመጽሐፉ ራሱ ስለደረሰበት ሁኔታ ጽፏል ። ኔኮሊቲ በአድዋ ጦርነት ላይ ተመቶ ቆስሎ ነበር ። የተመታው በጥይት ሲሆን ጥይቱቱ ደረቱን ቀዳ አልፋለች ። ኔኮሊቲ ሕይወቱን ስቶ ወድቋል ። ቀደም ብዬ እንደገለጽኩት የኢትዮጵያ ሴቶች ምርኮኞች በሚሰበሰቡበት ጊዜ ቁስለኛውን ኔኮሊቲን አግኝተው ወደ ቤታቸው አስገብተውታል ። ኔኮሊቲ በኤርትራ አምስት ዓመት የቆየ በመሆኑ ትግርኛ ቋንቋ መስማትም ሆነ መናገር ይችላል ። ከዚህ በኋላ ያለውን ጉዳይ ሲተነትን እንዲህ ይላል ። “ ...ስነቃ ራሴን አንድ ጉጅ ውስጥ አገኘሁት ። በጦርነቱ ማግስት መሆኑ ነው ። የተመታሁባት ጥይት ደረቱን ቀዳ በማለፍ ትንሽም ስንቀሳቀስ ያመኛል ። አንዲት አርጊት ሴት በደም የተነከረ ጃኬቴን ፈታች ። ልብሴንም ግራና ቀኝ አስለቅቃ የቁሰሉን ቀዳዳ ትመረምር ጀመር ።እሷ ይህን ስታደርግ ሌሎች ሴቶች ተሰብስበው ያዝኑልኝና ይጨነቁ ነበር ። ... አርጊቷ ሴት ቁስሎ አደገኛ አይደለም ስትል ሰማኋት ። ወዲያውም

መድኃኒት አደረገችልኝቁስሉም በጥቂት ቀን ውስጥ ዳነ ።ምርኮኛ ሆኜ ተቀመጥሁ ። ..”

እናቴ ወይዘሮ ትበልጫለሽ አንዳርጌ ስለኢጣሊያኖቹ ምርኮኞች የምግብ ጉዳይ ያጫውቱኝ የነበረው ትዝ ይለኛል ። “ ...በምግብ ችግር ነበረባቸው ። የበርበሬ ወጥ ተሰጥቷቸው ሲበሉ ፊታቸው ጁህ መስሎ ይቀላል ። እምባቸው ሁሉ ዱብ ዱብ ይላል ። የተሻለ ምግብ የሆነላቸው ገንፎ ነበር ። ገንፎ እየተሰጣቸው ሲበሉም እየሰለቻቸው በየግድግዳው ላይ የተለጠፈ የፈረንጅ ፎቶግራፍ ሲያዩ ገንፎውን በፎቶግራፉ ፊት ላይ እየላከኩ እኔ የምበላውን ብላ ቅመሰውይሉኑበር ።” በማለት አጫውተውኛል ።

አውጉስቶስ ቢ ዊልዲ ደግሞ “በኣዲስ አበባ ውስጥ ብዙውን ጊዜዬን ያሳለፍኩት አድዋ ላይ ከተማረኩት ኢጣሊያ እስረኞች ጋር ነው ። ጀኔራል አልቤርቶኒ እየደጋገመ የሚያወራው የአድዋን ጦርነት ጉዳይ ነው ። እኔም የአድዋውን ጦር ሜዳ ተመልክቼ ነገሩንም በደንብ አውቃለሁ ። ከሱ የተሻለም እኔ ደህና አድርጌ አስረዳለሁ ። ሽምጥር በጦርነቱ ጊዜ ከጀኔራል ባራቲየሪ ጋር ይዋጋ ነበር ። እነሱም ቢሆኑ በጦርነቱ ሜዳ የሆነውን የዳርበሜዳን ወይም የጀኔራል አልቤርቶኒን ሁኔታ አያውቁም ነበር ። ... ጀኔራል ባራቲየሪም በጥላናቸው መሠረት እንዳይዋጋ ተቋርጦ መቅረቱን አያውቁም ።ጀኔራል አልቤርቶኒ እየደጋገመ የሚጠይቀኝ ቦታዬን ለቅቄ በተባረርኩ ጊዜ በምን ምክንያት እርዳታ አልደረሰልኝም? የመሀሉ ጦርስ ለምን ወደፊት አልገፋም? ለምልከው መልክትስ ለምን መልስ አልተሰጠኝም እያለ ነበር ... በኢጣሊያ መኰንኖች ምንም ዓይነት ተቃውሞ የለም ። አብዛኛዎቹ በጀግንነት ሠርተዋል ። እስኪሞቱ ወይም እስኪቆስሉ ተዋግተዋል ። ጥይት አለቀ ። ከዚህ የበለጠ ምን ያድርጉ? አገራቸውስ ከዚህ ሌላ ምን ትጠብቅባቸዋለች?... እያለ ጽፏል ።

ከጦርነቱ ጥቂት ቀናት በኋላ ስለምርኮኞች ጉዳይ ለመነጋገር ከጀኔራል ባልዲሴራ በተላከው በማጀሬ ሳልሳ በሚመራው ቡድን ውስጥ ሌተና ሮቪርሲ በመንገድ ስላየውና ስለሁኔታው የገለጠው በላቭሪባር መጽሐፍ ተገልጿል ። “...የየሃን አካባቢ ስናልፍ በዚያ ቦታ አንዲት ትንሽ ወንዝ አገኘን ። በወንዙቀም ዙሪያ በሙሉ የኛ ወታደሮች ሬሣ በግንባሩ እየተደፉ ተኝቷል ።ጦርነቱ ከተካሄደ ፀቀን ሆኖታል ። በዚህ ጊዜ ውስጥ ጅብ እንኳ አልነካቸውም “ዓይን ማየት እስከሚችልበት ድረስ ሬሣዎች እየተደራረበ ወድቀዋል ። ... እኔም በመሀረቤ አፍንጫዬን ይገጤ ግማሽ ዓይኔን ሸፍኜ እጎዝ ጀመር። ” ይልና ኣዲስ አበባ ከገባ በኋላ ደግሞ “...በዚያም በከረምንበት ጊዜ የኛዎቹ ወታደሮች ተራቁተዋል ፣ ደክመዋል ። በረሃብ ተሰቃይተዋል” ብሏል ።

ምርኮኞቹ ብዛታቸው ስንት ነበረ? የምርኮኞቹን ጉዳይ ለመነጋገር ወደ ኢትዮጵያ ተልከው ከመጡት መሀል ቄስ ዎርዚዊዝ እንደ 94-ት በሸዋ ውስጥ 2864 የኢጣሊያ ምርኮኞች ነበሩ ብለዋል ። ከጦርነቱ ጥቂት ወሮች ቆይቶ ኣዲስ አበባ የገባው ዌልዲ ደግሞ “... ኢጣሊያኖቹ ምርኮኞች 4000 ያህል ይሆናሉ ። ኢጣሊያ ከቅኝ ግዛቶቿ ካሰለፈቻቸው ወታደሮችም የተማረኩት ያንኑ ያህል ይሆናሉ ።.....” ብሏል ።

መላ ኤሮፓ ከአድዋ ድል በኋላ በምኒልክ ላይ አድሟል " ትላልቅ የጦር መሣሪያ ቀርቶ አንዲት ጥይት እንኳን ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ እንግሊዝና ፈረንሳይ በየቅኝ ግዛቶቻቸው በኩል ጥብቅ ቁጥጥር እንዲያደርጉ ተስማምተዋል ። በአፍሪካ ቅኝ ግዛት የነበራቸው የኤሮፓ መንግሥታት በሙሉ በአንድ ኃይል ተሰባስበው የምኒልክን መንግሥት ለማጥፋት ፕላን አውጥተዋል ። ሊያስተባብራቸው የቻለውም በቅኝ ግዛት አገሮች ሁሉ የምኒልክ ኃይል የኤሮፓን ኃይል መንግሥት ድል ማድረግ ከተሰማ ቅኝ ተገዢዎች ይነሱብናል በሚል ሰብብ ነበር ። ነገሩ እውነት ነበር ። በአሜሪካ ያሉ ጥቁር አሜሪካውያን አፍሪካ ኤሮፓን ድል አደረገ እያሉ የደስታ ሰላማዊ ሰልፍ በማድረግ ከባድ ብጥብጥ አንስተው ነበር ። ይህን በመሳሰለው የጥቁሮች መደሰት ምክንያት ኤሮፓውያን ተባብረው የአድዋድል በአፍሪካም ሆነ በኢሲያ እንዳይወራ አስከለከሉ ።

በዘያን ጊዜ የዛሬዋ ጂቡቲ አባክ ትባል ነበር ። የአባኩ ፈረንሣዊው ቅኝ ገዥ ሙሴ ላጋርድ የምኒልክ ወዳጅ ነበር ። ምኒልክ ለዚያ ወዳጆቻቸው መጋቢት 23 ቀን 1888 ዓ.ም በፃፉለት ደብዳቤ "..... መሣሪያ ወደ አበሻ አይምጣብን ብሎ የፈረንሣይ መንግሥት ለጊዘው እሺ ማለቱ በኤሮፓ ሥራት ቢያዝ ነው ።ዳሩ ግን እንደ እውነት ፍርድ ቢሆን ኢጣሊያኖች ከጦርነት ቢሉ ውጊያ አልፈለግኋቸውም ። ከአገሬም የመጡበኝ እነሱ ። የወጉኝም እነሱ ሆነው በዚሁ ላይ መሣሪያ ሊያስከለክሉኝ ፍርድ ይሰጣቸዋል ብዬ ተስፋ አልነበረኝም ። እኔ ብሆን ከነፃነቴና ከወዳጅነቴ በቀር የፈለግኋቸው ነገር አልነበረኝም ። እነሱ ግን ቢሆኑ የቀድሞው ይቅርና ከዛሬ ዓመት ወዲህ ያደረጉኝን ከኔ ይበልጥ አንተ ታውቃለህ.... በግፍ የመጡ ሰዎች ናቸውና በጦርም በድንጋይም ቢሆን እግዚአብሔር ሳይረዳን አይቀርም ።እኔ የክርስቲያን ደምና ገንዘብ ፈላጊ አይደለሁም ። የምፈልገው የአገሬን ነፃነት ብቻ ነው ። ..." ብለዋል ።

የኢትዮጵያ ሕዝብ ሃይማኖቱን እንደሚወድ ያወቁት ኢጣሊያኖች የሮማው ሊቀ ጳጳሳት ሊዎን 13ኛ ምኒልክ ምርኮኞቹን እንዲለቁ የልመና ደብዳቤ እንዲጽፉላቸው አደረጉ ። የሮማው ሊቀ ጳጳሳት ሊዮን 13ኛም የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

ለኃይሉ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት
ለዳግማዊ ምኒልክ

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ክርስቲያናዊ በሆነው ልብዎ የምመክርዎትን አመዛዝነው የልግሥና ሥራ እንዲያደርጉ እለምንዎታለሁ ።

የዚህ የዘመቻ ድል በእጅግ ብዙ የኢጣሊያ ምርኮኞች አሳልፎ ሰጥቶታል ። የእነዚህም የኢጣሊያኖች መማረክ በዚህ አገር ያሉትን በሺ የሚቆጠሩትን የእናቶቻቸውንና የሚሰቶቻቸውን የልብ ጎዘንና ጭንቀት ከማበርከት በቀር ምንም ያህል የግርማዊነትን ኃይልና ዝና ሊያስፋፋ አይችልም ። እኛም ከጌታችን ከኢየሱስ ክርስቶስ በተቀበልነው

አደራ እንደ ልጆቻችን ያህል እንወዳቸዋለንና እነዚህን ምርኮኞች በቶሎ በነፃ እንዲለቋቸው በቅድስት ሥላሴና በድንግል ማርያም ወይም በዓለም ካለው በሚወዱት ስም እለምንዎታለሁ ።

ኃያሉ ንጉሠ ነገሥት ሆይ !

ይህንን የምለምንዎትን እንደ ክፉ ሰው እምቢ ማለትዎ በመንግሥታት ፊት የተገለጸ አይሁን ። ይህኛንም የተከበረች ደብዳቤዬን ለምስክር እታሪክዎ መዝገብ ያግቧት ።

በዚህም በሚያደርጉት የቸርነት ሥራ ርሁሩህና የሁሉ አባት የሆነው እግዚአብሔር ይክስዎታል ። ከዚህም በቀር በብዙ የሚቆጠሩ ሰዎች ሊያመሰግንዎ ድምፃቸውን ያነሳሉ ። ከነዚሁም የመጀመሪያዎቹ እኛ ነን ።

ይህ የልመና ቃል እንዲፈፀም በተስፋ ከመጠባበቅ ጋር ልዑል እግዚአብሔርን በንጉሠ ነገሥቱና በቤተ ሰቦቹ ላይ በረከቱን እንዲያወርድ እንጸልያለን ።

ሮማ እቅዱስ ጴጥሮስ ቤተ ክርስቲያ አጠገብ ግንቦት 11 ቀን 1896

የሊቀ ጳጳሱ ውትወታ እውነት ለምርኮኞች ኢጣሊያኖች አሰበው ሳይሆን ምርኮኞቹ ተለቀው ጀኔራል ባልዲሴራ በታዘዘውና ባመጣው ትኩስ ጦር የደከመውን የኢትዮጵያን ሠራዊት ሳያገግም ለመምታት እንዲችል ነበር ። እንዲህ ዓይነቱ ጥንሰስ መጠንሰሱን አጤ ምኒልክ ያውቃሉ ። ለእግዚአብሔር አድሬአለሁ ያሉት መነኩሴ ለሰው ኃይልና ለምድር ጥቅም በመንበርከካቸው ፣ ዜጋቸው የሆነው ታላቁ የኢጣሊያ መንግሥት በትንሽቱ ኢትዮጵያ ላይ ጦርነት ሲያነሳ ያላወገዙት ባሁኑ ጊዜ አማላጅነት በመግባታቸው ምኒልክ አዝነውና ታዘበው የሚከተለውን ደብዳቤ በአቡነ መቃሪዎስ እጅ ላኩ፡-

ይድረስ ወደ ከበሩ ወደ ተቀደሱ የሮማ ሊቃነ ጳጳሳት ሊዎን 13ኛ ። የከበረው የአባትነት ደብዳቤዎ በአቡነ መቃሪዎስ እጅ ደረሰልኝ ። በዚህም ደብዳቤዎ የቀድሞው መላላካችንን አሳምሮ የሚያስታውስ እግዚአብሔር ከእኔ እጅ የጣላቸውን ስለኢጣሊያ ምርኮኞች የቸርነት ሥራ እንድሰራ የሚያመለክት መሆኑን በጣም አየሁ ። ደግሞም የከበረ ቅድስናዎ ከአቡነ መቃሪዎስ የበለጠ መልክተኛ ነገሩን በጣም አስረድቶ ፣ አጣፍጦ ሀሳቡን የሚናገር መላክ እንዳይቻልዎ አወቅን ። የክርስቲያን ሁሉ አባት የላከው እጅግ የሚያስደንቅ ደብዳቤን ባነብሁ ጊዜ ልቤን መታው ። ዳግመኛም የከበረውን የመላክተኛዎን የቃል ንግግር በሰማሁ ጊዜ ልቤ ቅድስናዎን በማክበር ለለመኑኝ ጉዳይ ለመፈርም ጨክኖ ነበር ። እኔ ሳልፈልገው ከዚህ በከፋ ጦር ደማቸው ለፈሰሰ ፣ በከንቱ ላለቁት ወታደሮች እጅግ አለቀስሁ ። ነገር ግን ቅድስናዎ የተመኙትን ለመፈፀም የኢጣሊያ መንግሥት ያልታሰበው የዛሬ ሥራቸው የማያስፈጽመኝ ሆነ ። ይህንንም ማለት የእርቅ ፈቃድና በደህና ለመላላክ መመኘታቸውን ካሳዩኝ በኋላ ሥራቸው በጦርነት እንዳለን አድርገው ይሄዱ ጀመር ። አሁንም የሚገባኝን ንጉሥነቴንና የሕዝብ አባትነቴን ይህን አውቄ በጄ ያለውን የእርቅ መያዣ መልቀቅ የማይቻለኝ ሆነ ። ቅድስናዎ ያሰበውን ደስ ለማሰኘት የኔንም መልካሙን

ሀሳብ ለመፈፀም ከለከለኝ ። በክርስቲያንነቴና በንጉሥነቴ አውጥቼ አውርጄ ሳብቃ የፍቅሬን ምልክትና ብዙ ማክበሬን በሌላ ቀን አደርገዋለሁ ማለት ስለሆነብኝ ዛሬ ሳይሆንልኝ በመቅረቱ እጅግ ያሳዝነኛል ። እግዚአብሔር አደራ የሰጠኝን መንግሥቱን የሕዝቤን ነፃነት የምፈልግ ስለሆንሁ በክርስቲያኖች ሁሉ በማክበር የሚሰማውን የቅድስናዎን ድምፅ ለኛ ብለው እንዲያሰሙልን ተስፋ አለን ። ይህ የሆነ እንደሆነ ከዘመዶቻቸው ለተለዩ በቅርብ ለመመለስ እንዲመቸን ማድረግም ነው ። ነገር ግን ይህ ነገር እስኪጨረስ ድረስ ከኔ ዘንድ ያሉት ምርኮኞች እንደ ክርስቲያን ሥራ ከዚህ ቀደም ጠብቄ በመልካም አድርጌ እንዳኖርኳቸው ይልቁንም ከእንግዲህ ወዲያ ስለርስዎ ፍቅር በጣሙን ጠብቄ በደህና አሳምሬ እንዳኖራቸው በዚህ አይጠርጥሩኝ።

በመስከረም በ፳፪ ቀን ተፃፊ በአዲስ አበባ በ፲፰፻፴፱ ዓ.ም.

ምኒልክ በምርኮኞቹ መልቀቅ ጨክኑ ። ከጠቅላላዎቹ የኢጣሊያ ምርኮኞች ያለ አማላጅና ያለ ምንም ልመና ነፃ የተለቀቀ አንድ ኢጣሊያዊ ተራ ወታደር ብቻ ነው ። የዚያ ኢጣሊያ ተራ ወታደር እናት አዲስ አበባ ላለው ተማራኪ ልጅዋ ደብዳቤ ፃፈችለት ። በደብዳቤዋም “... ልጄ ሞተሃል ብለውኝ ተስፋ ብቆርጥ እንደ ሌሎች እናቶች ሁሉ አልቅሼ ይወጣልኝ ነበር ። አሁን ግን ቀንም ለሊትም ላንተ ለልጄ እንዳለቀስሁ ነኝ ። ምን ቦታ ወድቀህ እንደሆነ አላይህም ። ከአፌ እየነጠልኩ ያለችኝን ደህና ምግብ እያበላሁ ያሳደግሁህ ልጄ ዛሬ የምትበላውን አላውቅም ... ልጄ እንደምወድህ ታውቃለህ ። ... የማምነው አምላክ በሰላም ያገናኘናል ብዬ ተስፋ አደርጋለሁ ። ... ልጄ በሕይወት መጥተህልኝ ዓይንህን እስካይ ድረስም ውሎዬ ከቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ነው ። ... ለቤተ ክርስቲያናዎም በየቀኑ አንዳንድ ሻማ ስለት ተስዬ በየቀኑ እያበራሁ ላንተ ለልጄ እየተንበረከክሁ እፀልያለሁ ። ... በፀሎቴ ብርታት ተለቀህ እንደምትመጣ ተስፋ አለኝና አንተም ባለህበት ጸልይ ። ... የምወድህ ልጄ ። አይዞህ በርትተህ ኑር ... አንተም እንደምትናፍቅኝ አውቃለሁ ። ለቅሶዬ ባክኖ አይቀርምና እንገናኛለን ። ... ” የሚል ቃል ነበረበት ።

ይህ ደብዳቤ የደረሰው ምርኮኛ ደብዳቤውን አንብቦ ስቅስቅ ብሎ አለቀሰ ። ወሬው ከምኒልክ ዘንድ ደረሰ ። አጤ ምኒልክ ምርኮኛውን አስጠርተው ደብዳቤው እየተነበበ ተተረጎሙላቸው ። ደብዳቤው ካለቀ በኋላ ምኒልክ በነገሩ አዝነውና አልቅሰው ሂድ በነፃ አሰናብቻሃለሁ ። የእናትህ እምባ አማለደህ” ብለው በበቅሎ አድርገው አሥመራ ድረስ አሸኝተው ሰደዱት ።

በሊቀ ጳጳሱ መልክተኛ በሞንሲኞር ማካሪዮ የሚመራው ቡድን አዲስ አበባ እንደገና የሊቀ ጳጳሱን ደብዳቤ ካቀረበ በኋላ ለምርኮኞቹ ከየዘመዶቻቸው የተላከውን ስጦታ ለመስጠት እንዲፈቀድለት ጠየቀ ።

ምኒልክም ሁለት ምርኮኞች ለማካሪዮ አቅርበው የተላከውን ስጦታ እንዲቀበሉ አደረጉ ። የኢጣሊያ ሕዝብ 1,752,181 ሊሬ አዋጥቶ ዕቃ ገዝቶ ለምርኮኞቹ ልኮ ነበር ። የተላከውም

ዕቃ ቦት ጫማ ፥ ጨርቃጨርቅ ፥ እስፓንጅ ፥ ብሩሽ ፥ ፒፓ ፥ ሰዓት ፥ ሳሙናና የመሳሰሉ ነበር ።

ኢጣሊያኖች ምርኮኞቹን አስፈትተው እንደገና ድጋሚ መልስ ለመውጋት ያሰቡት አሳብ አልሆንላቸው አለ ። ከዚህ በኋላ የተጠናከረ ጦራቸው ኤርትራን እንዲጠብቅ ሆኖ ጥቅምት 17 ቀን 1889 ዓ.ም. የእርቅ ውል ከምኒልክ ጋር ለጄኛ ጊዜ ተዋዋሉ ። ውሉም የሚከተለው ነበር ።

በኢትዮጵያ መንግሥትና በኢጣሊያ መንግሥት መሀል የተደረገ የእርቅ ውል ይህ ነው ። በቅድስት ሥላሴ ስም እንጀምራለን ።

ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ምኒልክና በስም መጀመሪያ ኡምቤርቶ የኢጣሊያ ንጉሥ ጦርነት ለማስቀረት ዱሮ የነበረውን ፍቅራቸው መልሰው ለማደስ ስለወደዱ ከዚህ ቀጥሎ የሚጣፈውን ውል ተዋዋልን ።

ይህንንም ውል ለመዋዋል ከኢጣሊያ መንግሥት ሙሉ ሥልጣን የተቀበለ በሳንሞሪስና በሳንላዛር በኢጣሊያ ዘውድ ሊሻን የተሸለመ ማገገር ዶክተር ሲዛር ኔራሲኒን መርጠው ላኩ ። የማር ኔራሲኒ ስልጣን የተካከለ መልካም መሆኑ ስለታየኝ የከበረ ማርኔራሲኒ በኢጣሊያ ንጉሥ ስምና በጃንሆይ በዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የጋላም አገር ሁሉ ንጉሠ ነገሥት እርስዎ ተቀምጠው ቀጥሎ የሚጻፈውን ክፍል ሁሉ ተስማምተው ተዋዋሉ ።

መጀመሪያ ክፍል ።

በኢትዮጵያና በኢጣሊያ መሐል የተደረገው ጦርነት ጭራሽ ቀርቷል ። እንዲህ ስለሆነ በኢጣሊያ ንጉሥና በጃንሆይ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በወራሾቻቸውም በዜጎቻቸውም ለዘላለም እርቅና ፍቅር ይኖራል ።

ሁለተኛ ክፍል

በ25 ሚያዝያ 1881 በውጫሌ ሠፈር የተደረገው ውልና በኋላ ታርሞ የተጨመረው ውል ሁሉ ጨርሶ ተፍቋል ። እንደተፋቀም ጭራሽ ይቀራል ።

ሶስተኛ ክፍል

የኢጣሊያ መንግሥት የኢትዮጵያን ነፃነት እራሱን የቻለ ባለነፃ መንግሥት መሆኑን ጨርሶ ተቀብሏል ።

አራተኛ ክፍል

እነዚህ ሁለቱ በዚህ ውል የሚዋዋሉ ነገሥታት በአገሩ ድምበር ነገር ሳይስማሙ ቢቀሩ በእርቁ ቶሎ ለመዋዋልና ለሁለቱም አገር የረፍት መልካም ፍቅር ለማድረግ ስለወደዱ እስከ ዓመት ድረስ ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትና የኢጣሊያ ንጉሥ የመረጧቸው

ሽማግሌዎች በፍቅር ተስማምተው የወሰኑን ነገር እንዲጨርሱ ተዋውለናል ። ወሰኑ እስኪወሰን ድረስ ግን ሁለቱ ተዋደው ዛሬ ባሉበት በመቆያው ወሰን በመረብና በበለሳ በሙና ወንዞች ላይ ሳይተላለፉ እረግተው ይቆያሉ ።

አምስተኛ ክፍል

የኢትዮጵያና የኢጣሊያ መንግሥት ተስማምተው ይህን ወሰን እስኪጨርሱ ድረስ የኢጣሊያ መንግሥት ከዚህ አገር ለማንም ማን መንግሥት መስጠትና መልቀቅ አይቻለውም ። ዛሬም የኢጣሊያ መንግሥት በእጁ ከያዘው አገር መልቀቅ ያማረው እንደሆነ ለኢትዮጵያ መንግሥት ይመልሳል ።

ስድስተኛ ክፍል

የኢትዮጵያ መንግሥትና የኢጣሊያ መንግሥት የጥበብና የንግድ ሥራ ለመርዳት በፊልጉ ሁለቱ መንግሥታት ተስማምተው ውሉን ኋላ ማድረግ ይመቻቸዋል ።

ሰባተኛ ክፍል

ይህ አሁን የተደረገው ውል እነዚህ ሁለቱ የተዋዋሉ ነገሥታት በጥንቃቄ ለሌሎች ነገሥታት ያስታውቃሉ ።

ስምንተኛ ክፍል

ይህም አሁን ያደረግነው ውል ከዛሬ አንስቶ ሶስት ወር ድረስ በኢጣሊያ መንግሥት ፈጽሞ ይታተማል ።

ዘጠነኛ ክፍል

ይህ ዛሬ የተደረገው የእርቅ ውል ተካክሎ ባማርኛና በፈረንሳይ ቋንቋ በሁለት ላይ ይጻፋል ። ታትሞም ሲያበቃ በኢትዮጵያ ቤተ መንግሥትና በኢጣሊያ ቤተ መንግሥት ይቀመጣል ።

በዚህ ተስማምተው ጃንሆይ ዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እርስዎ እራሰዎና የከበረ ማዦር ኔራሲኔ በኢጣሊያ ንጉሥ ስም ተቀባብለው በየማኅተማቸው ይህን ውል አተሙ ።

በጥቅምት በ፲፯ ቀን ተፃፈ አዲስ አበባ ከተማ ፲፰፻፷፱ ዓ. ም.

እዚህ ውል ላይ እስከ ዛሬ ድረስ ለአብዛኛው የኢትዮጵያ ሕዝብ ያልተገለጠ አንድ ታሪካዊ የሆነ አንቀፅ አለ ። እሱም 5ኛው አንቀፅ ነው ። አንቀፁ ውስጥ በግልጥ እንደሚታየው የኢጣሊያ መንግሥት ከያዘው የኤርትራ ይዞታው ለሌላ የውጭ መንግሥት መስጠት እንደማይችልና መልቀቅም የፈለገ እንደሆነ ኤርትራን ማስረከብ ያለበት ለኢትዮጵያ መንግሥት መሆኑን ይወስናል ። ይህ አዋዋል 1ኛ ኤርትራ የኢትዮጵያ አካል

መሆንምን : 2ኛ ምኒልክ ለጊዜው በጦር ኃይል ማስለቀቅ ባይችሉም የኢጣሊያ መንግሥት አገሪቱን በሰላም መንገድ እንዲመልስላቸው መዋወቅቸውን " 3ኛ : የኤርትራ ጉዳይ በምኒልክ ዘመን ፍጻሜ ባያገኝ እንኳ በልጅ ልጅ ዘመንም ቢሆን ኤርትራ ለኢትዮጵያ እንድትመለስ የሚደነግግ ነው ::

ምንም እንኳን ይህን የውጫሌን ውል የሚያስቀረውንና ጠንቶ የሚኖር የወዳጅነት ውል ቢዋወሉም ምኒልክ ምርኮኞቹን ለመልቀቅ አልፈለጉም :: ያልፈለጉበትም ምክንያት አንደኛ ውሉ ተጽፎ በምኒልክ በኩል ተፈርሞ ማኅተም ሲታተምበት በኢጣሊያኖች በኩል ግን ፊርማ ብቻ ተፈርሞበት ኢጣሊያ አገር ሔዶ ማህተም ይደረግበታል ስለተባለ ማህተም የተደረገበት የእርቁ ደብዳቤ እስቲደርሳቸው ድረስ ነው :: ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ውሉ የኢጣሊያ መንግሥት ማህተም ተደርጎበት ቢመጣም እንኳ የእንግሊዝና የፈረንሳይ መንግሥታት በዚህ የእርቅ ውል ላይ ያላቸውን አስተያየት ለመጠበቅ ነበር :: የኢጣሊያ ሕዝብ ስለምርኮኞቹ መለቀቅ መንግሥቱን ወጥሮ ይዞ ስለነበር የኢጣሊያ መንግሥት ስለምርኮኞቹ ሰአስቸኳይ መለቀቅ እና ካህ ጉዳይ ደግሞ ከምኒልክ ጋር የሚከተለውን ውል ተዋዋለ ::

ስለኢጣሊያ ወታደሮች ምርኮኞች

የሚደረገው ውል ይህ ነው ::

ይህን ውል በቅድስት ሥላሴ ስም እንጀምራለን ::

በጃንሆይ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በጋላም አገር ሁሉ ንጉሠ ነገሥትና በከበረ ማጆር ኔራሲኒ ከንጉሥ ኡምቤርቶ ሙሉ ሥልጣን ተቀብሎ የተላከ :: ቀጥሎ የተጻፈውን ውል ተስማምተው ተዋዋሉ ::

መዝሙሪያ ክፍል

በኢትዮጵያና በኢጣሊያ መንግሥት መሀከል ዛሬ ስለተደረገው የእርቅ ውል በኢትዮጵያ መንግሥት ያሉ የኢጣሊያ ወታደሮች ምርኮኞች ተለቀዋል :: ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እነኚህን ምርኮኞች በማፍጠን ሰብስበው ይህ የእርቅ ውል ተጠንቅቆ ታትሞ ሲመጣላቸው ሐረርጌ ላይ ከኢጣሊያ መንግሥት ሙሉ ሥልጣን ተቀብሎ ለመጣ ሰው ያስረክባሉ ::

ሁለተኛ ክፍል

እነኚህ የጦር ምርኮኞች ወደ አገራቸው ሲመለሱ እንዳይቸገሩ ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የኢጣሊያ የቀይ መስቀል ማህበሮች ጀልዴሳ ድረስ መጥተው እንዲቀበሉባቸው ይፈቅዱላቸዋል ::

ሶስተኛ ክፍል

የኢጣሊያ ንጉሥ መልክተኞች እነኚህን ምርኮኞች ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በብርቱ አቀማጥለው ማስቀመጣቸውን እሱራሱ ስላየ እንዲህም አድርጎ አቀማመጥ ለማስቀመጥ ብዙ ገንዘብ እንደፈጀ ለእነኚህ ያወጡትን ገንዘብ የኢጣሊያ መንግሥት እንዲከፍል ባለዕዳ መሆኑን ተቀብሏል ።

ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ግን የዚህን የገንዘቡን ኪሣራ ነገር የኢጣሊያ መንግሥት እንዳወቀ ፈርዶ ሊሰጣቸው ፍርዱን በኢጣሊያ መንግሥት ላይ ጥለውታል ። በዚህም ውል ተስማምተው ጃንሆይ ዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እርሳቸው ራሳቸውና የከበሩ ማጆር ኔራሲኒ በኢጣሊያ ንጉሥ ስም ተቀባብለው በየማህተ ማቸው ይህን ውል አተሙ ።

በጥቅምት በ፲፯ ቀን በአዲስ አበባ ከተማ በ፲፰፻፵፱ ዓ.ም. ተጻፈ ።

ምኒልክ የምርኮኞቹን ማስለቀቂያ ውል ቢዋዋሉም ምርኮኞቹን ወዲያውኑ አለቀቁም ። የሌሎቹን መንግሥታት አስተያየት ሲጠብቁ ቆይተው ምንም ተቃውሞ ባለማሰማታቸው አምስት ወር ከአስር ቀን ቆይተው ኔራሲኒ ከኢትዮጵያ ግዛት ከወጣ በኋላ የምርኮኞቹን መለቀቅ ምኒልክ በይፋ አሳወቁ ። ይህንንም የእስረኞቹን መለቀቅ ጂቡቲ ሆኖ ለሚጠባበቀው ለማጆር ኔራሲኒ በደብዳቤ አሳወቁት ።

ይድረስ ከማጆር ኔራሲኒ

የኢጣሊያ ንጉስ ባለሙሉ ሥልጣን መልክተኛ ።

ጂቡቲ በ፲፪ የካቲት በ፲፰፻፵፯ በሙሴ ሞንዶን እጅ የላከው የስልክ ቃል ደረሰልኝ። በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ ተማርከው የነበሩትን የኢጣሊያ ምርኮኞች ሁሉ በአዋጅ አሰብስቤ ልቅም አድርጌ ወዳገራቸው ሰድጃቸዋለሁ ።

በመጋቢት በ፲፯ ቀን በአዲስ አበባ በ፲፰፻፱ ዓ ም ተጻፈ ።

ኢጣሊያ በ፫ኛው የምርኮኞች የውል ክፍል ቃል በገባቸው መሠረትና የጦር ካሣ ጭምር አስር ሚሊዮን ሊሬ ለኢትዮጵያ መንግሥት ከፈለች ። ይህም ገንዘብ የኢትዮጵያ መንግሥት ለአድዋ ጦርነት ያወጣውን ወጪ በአጥፍ የሚተካ ነው ይባላል ።

ምርኮኞቹ ተለቀው ከኢትዮጵያ ሲወጡ እንዴት እንደነበር ትረካ የምናገኘው ከግሊከን መጽሐፍ ነው ። የኢጣሊያ ምርኮኞች በተለቀቁበት ሰሞን የእንግሊዝ መልክተኛ በመሆን በሐረርጌ በኩል ወደ አዲስ አበባ የገባው ግሊከን በመጽሐፉ ውስጥ አልፎ አልፎ የምርኮኞቹን ሁኔታ ይገልጻል ። ባንድ ላይ ሳቀናጀው እንደሚከተለው ይላል “... ከዳደብ እንደተነሳን ሁለት የኢጣሊያ መከንኞችና 196 ተራ ወታደሮች አበሻ ውስጥ ታስረው የነበሩ ወደ ጠረፍ ሲሄዱ አገኘናቸው። ሁሉም የሚሄዱት በእግራቸው ሲሆን አንድ ሁለት ያህል ቁስለኞችና ሕመምተኞች ብቻ በቅሎ ላይ ተቀምጠው ይሄዳሉ ። ... ጠቋቂረዋል እንጂ ጤነኞችና በሚገባ የተያዙ ናቸው ። ከመከንኞቹ ጋር ጥቂት ተነጋገርን ።... እዚች

ቦታ እስኪደርሱም 38 ቀናት ሆኖአቸዋል ። በመጀመሪያዎቹ አንድና ሁለት ሳምንታት በመንገዳቸው ላይ የሚበሉት ምግብ ለማግኘት ከባድ ችግር ደርሶባቸው ነበር ። የአገሬው ሕዝብ ምንም ነገር አልሸጥላቸው ብሎ እምቢ ብሎ ነበር ። ሐረር ሲደርሱ ግን ከአገራቸው የመጣውን የኢጣሊያን የቀይ መስቀል ማኅበር ስላገኙ ልብሳቸውን አልብሶ ለቀሪው ጉዞአቸው ስንቅ የሚሆን ምግብ አስይዟቸዋል ።

“...ቢያ ቀበባ ስንደርስ...የኢጣሊያ ቀይ መስቀል ማኅበር በካፒቴን ብራኮ የሚመራው ቡድን ብዙ ድንኳኖች አስተክሎ ቢኖ ቢራ የተጣራ ውሃና ሁሉን ነገር አከማችቷል ። ይህ ሁሉ ለኢጣሊያኖች እስረኞች ነው ። እስረኞቹም መቶም ከዚያም በላይ እየሆኑ በየጊዜው ይደርሳሉ ። ካፒቴን ብራኮ ከኛ ጋራ ምግብ በላ ። በደግነቱም ጥቂት ሣጥን ቢራና ኪአንቲ ሰጠን ። ይህም ዘይላ ለሚደርሱ እስረኞች ሐሪንግተን ስለሚያደርግላቸው ደግነት ብድር ነው አለን ። በማግስቶም ሰባት የኢጣሊያ መኮንኖች ያሉበት200 ወታደሮች መጡ። እኛም ግመሎቻችንን ለማሳረፍ ሸሚዞቻችንን ለማጠብና በጠቅላላው ጓዙ በሙሉ እንዲያርፍ አንድ ቀን ውሎ አድርገን ነበርና ማታ ጥቂቶቻችን እስረኞች ከነበሩት ጋር ለመጨዋወት ወደ ሠፈራቸው ሄድን ። በሐሩሩ ምክንያት ጠቋቁረዋል ደከመዋል ። ጤናቸው ግን ጥሩ ነው ። በጉዞአቸውም ችግር አላጋጠማቸውም ። ከብዙ ጊዜ እስረኛነት በኋላ ከኤሮፓውያን ጋር በመገናኘታቸው በጣም ደስ ብሏቸዋል ። ከአድዋ እስከ አዲስ አበባ እስኪጓዙ ድረስ በመንገድ ላይ ስላጋጠማቸው ብዙ አጫወቱን ። ማራኪዎቻቸው በደንብ እንዳልያዙባቸው የምግብ ችግር እንደነበረባቸውና አበሾችም ቢሆኑ ለራሳቸውም የሚበሉት እንዳልነበራቸው አጫወቱን ። አዲስ አበባ እንደደረሱ ግን ምኒልክ በሚገባ እንደያዙባቸውና አንድ ኢጣሊያዊና አንድ አበሻ ቢጣሉም ነገሩን አጣርተው አበሻውን እንዴት እንደቀጡት በዚህም ምክንያት ማራኪዎቻቸው ወይም አስተናጋጆቻቸው በሚገባ እንዲያዙባቸው.... አጫወቱን....

“ወደ ቀርሳ ስንጓዝ ከአሥር የተፈቱ 13 ኢጣሊያኖችን አገኘን ።አብዛኛዎቹ የታመሙ ወይም የቆሰሉ ናቸው ። አልፈውን ሄዱ ።... ያልገለጽኩት ነገር ከሐረር ስንሳሳ ጀኔራል አልቤርቶኒ ከ200 እስረኞች ጋር ሐረር ገብቶ ነበር ። እኛም አልተገናኘናቸውም ። ... ሾላ ልንደርስ ስንል በመንገድ ላይ አንድ የኢጣሊያ ጦር መድፈኛ የነበረ መቶ አለቃ ኢጣሊያዊ አገኘን ። እሱም እንደነገረን ከአገሪቱ ለመውጣት የመጨረሻው ኢጣሊያዊ መሆኑን አጫወተን....ግን ያሉበት ያልታወቁ ኢጣሊያኖች ቀርተዋል ። በአሁኑ ጊዜም ሊገኙ እንዳልቻሉ ነገረን ።...ባልጪ እንደደረሰን ሰፊ በሆነ ጥርጊያ መንገድ ተጓዝን ። መንገዱንም የሠሩት የኢጣሊያ ምርኮኞች ናቸው።...” በማለት ጽፈዋል ።

የኢትዮጵያ ዕድገት

“..... ምኒልክ ዘመናዊ ኢትዮጵያን የፈጠረ ሰው ነው.....”

ኢንስክሎፒዲያ ብሪታኒካ

አጤ ምኒልክ ከነገሡ በኋላ እስካሁን እንዳነበብነው መሣፍንቱንም ሆነ ባላባቱን በወዳጅነትና በፍቅር ስለተቃረቡት አብዛኛው ያለምንም ደም መፋሰስ ሲገብርላቸው እምቢ ያለውንም በጦር ኃይል እያስገቡ፡- የወጋቸውን መልሰው ስለሚሾሙ ፍቅር በዝቶ ከተበታተነችው ኢትዮጵያ ዛሬ ያለንባትን ኢትዮጵያን መሠረቱ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ እጅግ በጣም ሥራ ወዳድ ሰው ነበሩ ። ሥራ ወዳድ በመሆናቸው ብዙው የሥልጣኔ ሥራ ወደ አገራችን የገባው በምኒልክ ዘመን መንግሥት ነው ። አጤ ምኒልክ በዘመናቸው በኤሮፓ የነበረ የሥልጣኔ ሥራ ሁሉ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ አድርገዋል ። ማስገባት ብቻ ሳይሆንም ሌሎችን ለማበረታታት ለመጀመሪያ ጊዜ የሚገባውን አዲስ ነገር ለመጀመሪያ ጊዜ የሚሠሩት ወይም የሚጠቀሙበት ምኒልክ ራሳቸው ነበሩ ።

በኢትዮጵያ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ የመጀመሪያዋን አውቶሞቢል የነዱ ምኒልክ ናቸው ። በኢትዮጵያ ሾጬዎች ታሪክ ውስጥ ፔርፌክት ድራይቨር የሚለውን የመጀመሪያውን የመንጃ ፈቃድ የተቀበሉ ምኒልክ ናቸው ። በመኪና የሚፈጠውን እህል የሚፈጠው ጋኔን ነው ተብሎ ይታመን በነበረበት ጊዜ ጋኔን ያለመሆኑን ለማሳወቅ የመጀመሪያውና የመጨረሻውም ኢትዮጵያዊ ዱቄት አስፈጻሚ ንጉሥ ምኒልክ ናቸው ። የመጀመሪያውን ስልክ አስገብተው ጋኔኑ ከዙፋኑ አጠገብ ይውጣ ብለው የዘመኑ ጳጳስ ጭምር ከባድ ተቃውሞ ቢያነሱባቸው ታግለው ስልክን የመሠረቱ ምኒልክ ናቸው ። የመጀመሪያዋን ብስክሌት መንዳት ተምረው የነዱ ምኒልክ ናቸው ። ጣይቱን ብስክሌት መንዳት አስተምረው ሴቶች ከመሸፋፈንና ከማፈር እንዲወጡ የታገሉ ምኒልክ ናቸው ። ሆቴል መብላት ነውር ያለመሆኑን ለማስተማር በአዲስ አበባ የመጀመሪያውን ሆቴል ከፍተው ሚስታቸውን ጣይቱን ወጥቤት አድርገው በገንዘባቸው መኳንንት እየጋበዙ ሆቴል መብላትን ያስተማሩ ምኒልክ ናቸው ። የዛሬውን የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ በ1881 ዓ.ም. በአዋጅ አረንጓዴ ቢጫ ቀይ እንዲሆን ያደረጉ ምኒልክ ናቸው ።

የተለያዩ አበቦችንና ጽጌረዳዎችን ከኤሮፓ እያስመጡ እስካሁን የምንጠቀምባቸውን ልዩ አበቦች ያራቡ ምኒልክ ናቸው ። የኮከ የእንጆሪ የወይን እና የመሳሰሉትን የአትክልት ልዩ ዘሮች እያስመጡ ያራቡ ምኒልክ ናቸው ። እስከዛሬ ለኢትዮጵያ ትልቅ ጥቅም የሚሰጠውን ባህር ዛፍን አስመጥተው የተከሉና ያባዙ ምኒልክ ናቸው ።

በአዲስ አበባ የመጀመሪያውን የውጭ አገር ትምህርት ቤት የከፈቱ የመጀመሪያውን የሙዚቃ ትምህርት ቤት ያቋቋሙ ምኒልክ ናቸው ። ኤሌክትሪክና ባቡር ያስገቡ ዘመናዊ የመንገድ ሥራ ያስጀመሩ ፖስታ ድርጅትን ያቋቋሙ ምኒልክ ናቸው ። ሰው ሲባል እኩል ነውና ማንም ሰው ሰውን ባርያ እንዳይል ብለው የባርያን ነፃነት ያወጁና ሰው እንደከብት እንዳይሸጥ የታገሉ ምኒልክ ናቸው ። ሴት ልጅ በወላጆቻቸው ምርጫ ሳይሆን በፈቃድ የመረጠችውን ባል እንድታገባ ያወጁና ለሴት ልጆች ነፃነት የታገሉ ምኒልክ ናቸው ። ሠራተኛ በሥራው እንዳይበደል አዋጅ ያስነገሩ ወላጆች ልጆቻቸውን እንዲያስተምሩ አስገዳጅ ሕግ ያወጡ ምኒልክ ናቸው ። የተሠራ ጨርቅ ከማስመጣት ይልቅ ድር እያስመጡ ማሠራት እንደሚረከስ አውቀው ድር ማስመጣትን የጀመሩ ምኒልክ ናቸው ። ጥይት ፋብሪካን ሲያቋቁሙ “አፍሪካውያን ነፃ መውጣት አለባቸው ፣ ኢትዮጵያም የጥንት ክብርዋን ወሰንዋን በሙሉ ለማስከበር ትነሳለች” ብለው ለኤርፓውያን ደብዳቤ የፃፉ ምኒልክ ናቸው ።

በ1874 ዓ.ም. ከተማቸውን እንጦጦ ካደረጉ በኋላ በአምስተኛው ዓመት ቁልቁለቱን ወርደው ዋና ከተማቸው አዲስ አበባ እንዲሆን የወሰኑ ምኒልክ ናቸው ። ስለምኒልክ እጅግ በጣም ብዙ ታሪክ አለ ።

በመላው ዓለም ዝናቸው የታወቀው ታላቁ ምኒልክ ዝናቸውን ያገነኑት በሥራቸው እንጂ በዘራቸው አልነበረም ። ሹመት በዘር እንጂ በሥራ ባልነበረበት ዘመን የተገኙት ምኒልክ የሚሾሙት የተገላቢጦሽ ነበር ። ሹመት በሥራ ብለው ያወጁም ምኒልክ ናቸው ።

ለዚህ ጉዳይ የሚሆን አንድ ምሳሌ ላምጣ ። የንጉሥ ወልደ ጊዮርጊስ እናት ወይዘሮ አያህሉሽ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ልጅ ናቸው ። በዚህ ምክንያት ምኒልክና ወልደ ጊዮርጊስ የታናሽና የታላቅ ልጆች ናቸው ። ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ ሲባሉ ወልደ ጊዮርጊስ የደጃች ጉብና አሸከር ነበሩ ። ምኒልክ ጉብናን ጠርተው “ወልደ ጊዮርጊስን ሥራና ውጊያ እንድታስተምረው አሸከር አድርጌ ሰጥቼሃለሁ” አሏቸው ። አቶ ወልደ ጊዮርጊስም በጉብና ቤት እያገለገሉ ብዙ የጀግንነት ሥራ ከሠሩ በኋላ ፊታውራሪ ተባሉ ። አገር በማቅናት ተግባር የጉብና ተካፋይ ሆነው በመገኘታቸው ደጃዝማች ተባሉ ። በኋላም ራስ ተባሉ። እንዲህ እያሉ በሥራቸው አደጉ እንጂ ምኒልክ ወንድሜ ነው ብለው እንዲያው በዋልፈሰስ አልሸሟቸውም ። ወንድማቸው ወልደ ጊዮርጊስ የሰው ቤት አሸከር በነበሩበት ጊዜ በጦርነት ተማርከው ቤተ መንግሥት የሰለጠኑት የተለያዩ ብሔረሰብ የሆኑት ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ደጃዝማች ባልቻ ወህኒ አዛዥ ወልደጻዲቅና ሌሎችም የቤተመንግሥት ታላላቅ መኳንንትና አድራጊ ፈጣሪ ነበሩ ። ምኒልክ ሰውን በሥራ እንጂ በዘርና በጉሣው የማይሾሙ ነበሩ ።

ማንኛውም መኳንንት በየአገሩ ላይ ከሚያገኛቸው የእጅ ሥራ አዋቂዎች መሀል የምኒልክን ድርሻ ወደ አዲስ አበባ እንዲልክ አዘዋል ። ምኒልክም ለእነኚህ ከየአገሩ ለሚመጡላቸው የጅ ሥራ አዋቂዎች ከቤተ መንግሥቱ ፊት ለፊት ያለውን ቦታ ለማረፊያ

ሰጥተዋቸዋል ። ሠፈሩም ሠራተኛ ሠፈር ይባል ነበር ። እስከዛሬም በዚያው ስሙ ይጠራል ።

ምኒልክ እነኚህን ሠራተኞች ከሰበሰቡ በኋላ የጅ ሥራ አዋቂዎቹ በሕብረተሰቡ ጥላቻ ከኅብረተሰቡ የተገለሉ ሆኑ ። በዚህ የሚናደዱት ምኒልክም አስደንጋጭ የሆነ ብርቱ አዋጅ አወጁ ።

ሠራተኛን በሥራው የምትሰድብ ተወኝ ።

ከዚህ ቀደም ብረት ቢሠራ ጠይብ ሸማ ቢሠራ ሸማኔ ቢጽፍ ጠንቋይ ቤተክርስቲያን ቢያገለግል ደብተራ እያላችሁ አርሶ ነጩን ከጥቁር አምርቶ የሚያገባውን አራሽ ከዘውድ ይበልጣል የሚባለውን ገበሬ እያላችሁ ነጋዴን ነግዶ ወርቁን ግምጃውን ይዞ ቢገባ አንተ ነጋዴ ገጣባ አጣቢ እያላችሁ በየሥራው ሁሉ ትሰድባላችሁ ልጁ ምናምን ሥራ የማይውቀው ሰነፉ ብልሁን እየተሳደበ አስቸገረ። ቀድሞም ይህ ሁሉ ፍጥረት የተገኘው ከአዳምና ከሄዋን ነው እንጂ ሌላ ሁለተኛ ፍጥረት የለም ።

ይህ ሁሉ ካለመማር የተነሣ ነው ። አዳምንም ብላ በአፈ ገጽከ ብሎታል ። ይህ ከቀረ ሁሉ በዘነተኛ ከሆነ መንግሥት የለ አገር የለ ። በወዲያ አገር ግን በኤርፓ ሁሉ አዲስ ሥራ አውጥቶ መድፍ፡ ነፍጥ ባቡር ቢሠራ ሌላውንም እግዚአብሔር የገለጠለትን ሥራ ሁሉ ቢሠራ መሐንዲስ እየተባለ እየተመሰገነ ሠራተኛውም ብዙ ይጨመርለታል እንጂ በሥራው አይሰደብበትም ። እናንተ ግን እንዲህ እየተሳደባችሁ አገሬን ባዶ ልታደርጉትና ልታጠፉት ነው ።

እንግዲህ ግን እንዲህ ብሎ የተሳደበ እኔን የሰደበ ነው እንጂ ሌላውን መስደብ አይደለም ። ዳግመኛ ግን ሲሳደብ የተገኘ ሰው መቀጫውን አንዳንድ ዓመት ይታሠራል ። ሹማምንትም አስረህ ዓመት ለማስቀመጥ የሚቻለበት የሆነ እንደሆነ አስረህ ወዲህ ስደድልኝ ።

ጥር 17 ቀን 109 ዓ.ም. ።

ከዚህ አዋጅ እንደምንረዳው የምኒልክ ሠራተኛ መውደድ ከማንኛውም ንጉሥ የበለጠ ነው ። ማንኛውም ንጉሥ ከማንም በላይ ዘውድ ነው ሲል ምኒልክ ግን ከዘውዱ በላይ ገበሬ ነው ማለታቸው የተለየ ያደርጋቸዋል ። ሠራተኛን የሰደበ እኔን ሰደበ ማለታቸውም ምኒልክ ምን ያህል ሠራተኛ ወዳድና ሠራተኛ እንደነበሩ ይገልጻል ።

ምኒልክ ሠራተኛን የሚወዱት አዋጅ በማወጅና በሥራው ብቻ አልነበረም ። ከእሳቸው በፊት ያልነበረ ለሠራተኛ ደሞዝ መክፈል የጀመሩ ምኒልክ ናቸው ። የእንጀራ ቤት ሠራተኞች ማለት እንጀራ ጋጋሪዎች ሥራ ቤቶች አቡኪዎችና ይህን የመሳሰለ ሥራ የሚሠሩ ባመት 12 ጥሬ ብርና ሶስት ሜትር አቡጅዲ ብትን ጨርቅ ለእያንዳንዳቸው ሲሰጥ በየወሩም ስድስት ቁና እህል ይሰጣቸዋል ። በየቀኑም ጠቅላላው የቤተ መንግሥቱ ተራ ሠራተኛ አንድ ጋሬና አንድ ማኛ እንጀራ አንድ ትልቅ ጭልፋ የሥጋ ወጥ (ጦም ከሆነ የከከ

ወጥ) ለቁርስ ሲሰጥ ለምሳ ድርጉው ያው ሆኖ አንድ ኩባያ ጠላ ይጨመራል ። ራትም እንደዚሁ ነው ። ሠራተኛው ምግቡን የሚበላበት ትልቅ አዳራሽ አለው ። በአዳራሹም ውስጥ ረጅም ጠረጴዛ ተዘርግቶ እያንዳንዱ ሠራተኛ የሚጠቀምበትም የራሱ ቦታ አለው ።

ብረት ቀጥቃጫች በየወሩ አንዳንድ ብር ደምዘ ሲኖራቸው በያመቱ ከ25 እስከ 33 ብር ድረስ በጉርሻ መልክ ይሰጣል ። የወር ቀለብ እህልና የዓመት ልብሳቸው ከደምዘቸው ሌላ ይሰጣል ። ድንጋይ ጠራቢዎች በየወሩ አንዳንድ ጥሬ ብር ደምዘና እህል ሲሰጣቸው በያመቱ ሶስት ሜትር አቡጅዲ ይታደላቸዋል ።

ለድንጋይ ቀጥቃጫ ወይም ፈላጭ አለቆች በየወሩ ሶስት ብር ተኩል ሲከፈል ድንጋይ አጠራረቡን ለሚያስተምሩ ለሁለት አረቦች ላንደኛው ዘጠና ብር ለሁለተኛው መቶ ብር ይከፈል ነበር ።

በሥጋጃ ሥራ ለተሰማሩ ሴት ሠራተኞች የወር ደምዘቸው ሁለት ብርና አንድ አሞሌ ጨው ሲሆን ለመት ሁለት ጊዜ ልብስ ይሰጣቸዋል ። የየቀኑ ምግባቸው ከቤተ መንግሥቱ ነው ። አንድ መቶ ፈትል ፊታይ ሴቶች በቤተመንግሥቱ ነበሩ ። እነዚህም ሴቶች የምኒልክን ለሽልማት የሚሰጥ ልብስ ቀጭን ፊታይ ስለነበሩ ደምዘቸው ከሌሎቹ ሴቶች አጠፊታ ነበር ። ከመንዝ የመጡ በብዙ መቶ የሚቆጠሩ ባና ሠሪዎች ነበሩ ። ባና በዚያ ዘመን ብዙ ጥቅም ነበረው ። ከልብስነት እስከ ድንኳንነት ያገለግል ስለነበር የባና ሠራተኛ ደምዘ ከብረት ሰሪዎች ደምዘ ጋር ተመሳሳይ ነበር ።

በቤተ መንግሥቱ አርባ ያህል ወጥ ሰሪዎች ሲኖሩ የእነሱም ደምዘ በየወሩ እስከ ሶስት ብር እንደየማዕረጋቸው የሚከፈላቸው ነበሩ ። ድርጎአቸው ግን እንደሌላዎቹ ተመሳሳይ ነው ። ከወጥ ቤት ሠራተኞች የደምዘ ብልጫ ያላቸው አምስት ሴቶች ነበሩ ። እነኚህም ሴቶች የምኒልክንና የመኳንንቱን የቅምሻ ወጥ የሚሠሩ ናቸው ።

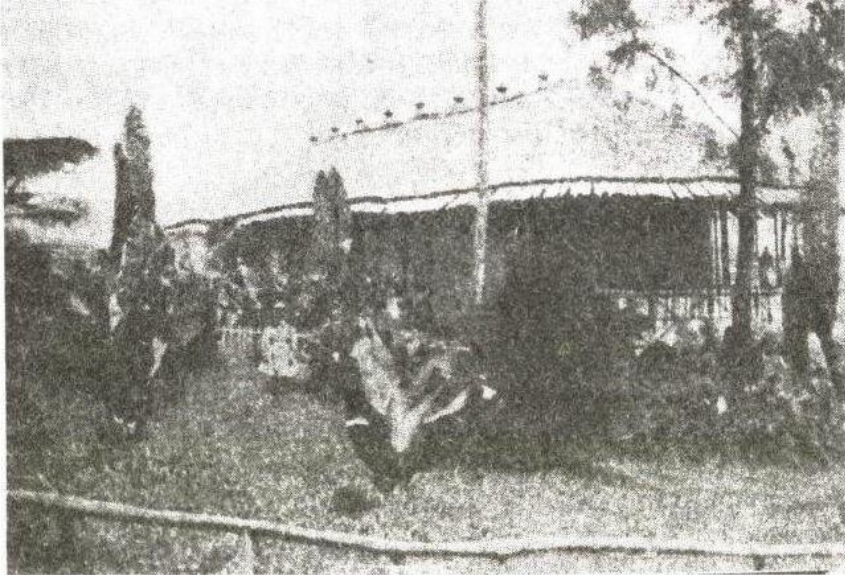
ምኒልክ ብዙ ጊዜ በሠራተኞች መሀል እየተገኙ አርአያ በመሆን ያበረታቱ ነበርና ወደሠራተኞቹ ዘንድ በሄዱ ቁጥር ሠራተኛው ቆሽሾ ያዩታል ። ለምን እንደማይታጠቡ ሲጠይቋቸው የአዲስ አበባ ከተማ ሕዝብ እንደዱን ስለጨረሰውና ያለውም እንደድ በግል ሰዎች ስለተያዘ በእንደድ ማጣት ምክንያት መሆኑን ነገሩዋቸው ። ምኒልክም “ከሰው አትጣሉ እግዚአብሔር ያበቀለውን እንደድ ለእናንተ አልሰጥ ካሉ ለእናንተ ደግሞ እኔ አለሁላችሁ” ብለው እያንዳንዱ ሠራተኛ በየአሥራ አምስት ቀኑ አንዳንድ ኪሎ ግራም ሣሙና እንዲሰጣቸው አዘዙላቸው ።

ምኒልክ በሥራው ሁሉ ከሠራተኞቻቸው የማይለዩ ሰው ነበሩ ። ምኒልክ ለሥራና ለሠራተኛ ያላቸው ክብር የተለየ ነበር ። ለዚህም ማስረጃ የሚሆን ለሞንድ በተባለው የፈረንሳይ ጋዜጣ ላይ በኢትዮጵያ የፈረንሳይ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የነበረው ክሉቢስኪ የጻፈውን እንመልከት ።

“...ስለሚዘረጋው የባቡር መስመር ጉዳይ ከፈረንሳይ ሚኒስትር ጋር ጉባኤ አድርገው ሲነጋገሩ አንድ አሽከር ገባና በጀርኦቸው አንድ ነገር ነገራቸው ። እንደመሰለኝ ጌቶች ። ቁልፍ ሠሪው ለቁልፉ መግጠሚያ ሚስማር ይፈልጋል ያላቸው መሰለኝ ። ምኒልክም የግምጃ ቤቱን ቁልፍ አውጥተው ሰጡትና አምስት ሚስማር አውጣና ውሰድለት ። አይበቃም ያለህ እንደሆነ ተመልሰህ ናና ንገረኝ” አሉት ። ከዚህ በኋላ የተቋረጠው ንግግራችን ቀጠለ...ጥቂት ቆይቶ ደግሞ ሁለት የፈረስ ዘበኞች ገቡና ቤቶች ። በቅሎዎቹ ወጥተው ሔዱ ። ...ፈለጋቸውም አልገኝ አለ” አሉባቸው ። ምኒልክም ከዙፋናቸው ፈጥነው ወርደው ከፎቁ ባንደኛው ክፍል ገቡና በሩቅ ማያ መነጥራቸው የአካባቢውን መንገድና ኮረብታ ሁሉ እያዩ ይፈልጉ ጀመር ። ጥቂት ሚስማር ወይም የሁለት አህዮች ጉዳይ የታላቁን ዋናውን ከተማ ከዓለም ጋር የሚያገናኘውን የባቡር ሐዲዱን ሥራ ንግግር አቋረጠ ።...” ብሏል ። ይህን ስናይ ምኒልክ ስነ ሥርዓትን ያልጠበቁ ቢያስመስላቸውም ዋናው ነገር የምኒልክ በር ለማንኛውም ሠራተኛ በማንኛውም ጊዜ ክፍት መሆኑን ያሳያል ።

ምኒልክ በየቀኑ ከተሲያት በኋላ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ እየተዟዟሩ ሕዝቡ የሠራውን ሥራ ይገቡበኛሉ ። ጥሩ ሥራ ሲያዩ ሰሪውን አስጠርተው አመስግነው የገንዘብ ጉርሻ ሰጥተው “ለከርሞ ደግሞ ሌላ ሠርተህ እንድታሳዩኝ” ብለው ያልፋሉ ። እንዲህ አይነቱንም የሥራ ጉብኝት በማድረግ እስከ 11 እና 12 ሰዓት ድረስ ይቆያሉ ። ከዚያ ተመልሰው በቤተ መንግሥቱ ግቢ በብስክሌት ይንሸራሸራሉ ።... ስለምኒልክ ብዙ ነገር ሰምቻለሁ ። የሚገርመው ነገር ምኒልክ በቤተመንግሥቱ ግቢ ውስጥ በብስክሌት ይንሸራሸራሉ ። እቴጌይቱ ያን ሁሉ ውፍረት ይዘው ብስክሌት ይነዳሉ ።...” ሲል ቪቫን ጽፏል ።

ምኒልክ ታላቅ የሥራ ሰውና ሥራ ወዳድ መሆናቸውን ምን ምን ነገሮችን እንደሠሩና እንዳሠሩ ከታላላቅ ሥራዎቻቸው ጥቂቶቹን ቀጥሎ በመጠነኛ ዝርዝር እንመለከታለን ።

የመጀመሪያዋ ትምህርት ቤት ትምህርት

“...ምኒልክ ዘመናዊ ትምህርት ቤትን በመክፈት በኢትዮጵያ ውስጥ ዘመናዊ የትምህርት ዘር የዘሩ ናቸው ። ...ትምህርት ቤቱም የተሠራው ንጉሠ ነገሥቱ በሰጡት የግል ገንዘብ ነው ። ...

ጀን ማርካኪስ ።

ምኒልክ ዘመናዊ ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ ከተማ ለመክፈት ሲያስቡ ተቃውሞ ተነስቶባቸው ነበር ። ተቃውሞውም የውጭ ሰው የሚያስተምረው የውጭ ትምህርት በአገራችን ከገባ ሃይማኖታችን ይጠፋል በማለት ነበር ። ምኒልክ ግን ይህን እምነትና ጥርጣሬ ከሕዝቡ አእምሮ ለማጥፋት በሃይማኖት ከሚመሰገሱላቸው ከግብፅ መምህራን ለማስመጣት አስበው ለእስክንድርያው የአርቶዶክስ ፓትርያርክ ደብዳቤ ጻፉ።

- ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
- ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ
- ይድረስ ከአቡነ ቄርሎስ

በአዲስ አበባ ከተማችን ትልቅ የተማሪ ቤት ለማድረግ አስበናል ። ይህንንም አሳባችንን አሳታችን አቡነ ማቴዎስ ሰምተው በሀገራችን በግብፅ ብዙ የተማሩ ለማስተማርም የበቁ ሰዎች አሉ ቢሉን ወደ እርስዎ ወደ አቡነ ቄርሎስ ልከው እንዲሰዱልን ያድርጉ ብለን ነግረናቸው ይሄው ጽፈውሎታልና ያቡነ ማቴዎስን ማህተም አይተው የሚገኝልዎ የሆነ እንደሆነ ያለ ትግስት በሰልክ በቶሎ ቢያስታውቁን እንወዳለን ። ወደርስዎ መላካችን ከሌላ አገር ከማስመጣት ለትምህርት ለሁሉም ነገር የሃይማኖት ወንድሞቻችን ቢመጡ ይሻላል ብለን

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ

ይህን የምኒልክን ደብዳቤ በመደገፍ በኢትዮጵያ የኦርቶዶክስ ሃይማኖት ሊቀ ጳጳስ የሆኑት አቡነ ማቴዎስ ደግሞ ወደ አቡነ ቄርሎስ ደብዳቤ ላኩ ። ለአቡነ ቄርሎስ የተላከውን በአረብኛ የተጻፈውን የአቡነ ማቴዎስን ደብዳቤ ብላታ ጳውሎስ ከአረብኛ ቋንቋ ወደ አማርኛ የተረጎሙት እንዲህ ይላል ።

“ጃንሆይ፡ በአዲስ አበባ ከተማዎ ታላቅ የተማሪ ቤት ለማድረግ ማስባቸውን ብስማ ካገራችን ከግብፅ ብዙ የተማሩ ለማስተማር የበቁ መምህራኖች አሉ ብዬ ባመለክታቸው እሺ ምን ከፋ ይህ እንደዚህ ያለው ነገር ፈቃዴ ነው ብለውኛልና አሁንም እርስዎ ካስተማሩዎቸው ከልጆችዎ ለመምህርነት የበቁ እንግሊዝና ፈረንሳይ ደግሞ ሌላም ብልሐት ሂሳብም የሚያስተምሩ የቀናች አርቶዶክሳዊትን ሃይማኖት ተምረው የሚያስተምሩ መርጠው ይላኩልን ። የሚመጡትም የመምህራን ቁጥር ፯ ወይም 6 ይሁን ። የወር ደመወዛቸው ሺሺ ብር ነው። ምናልባት ባዲስ አበባ ከተማ ብዙ ፈረንጆች አሉ ። አንዳቸው አንድ የተማሪ ቤት ለማቆም ይቻላቸዋልና የሚልኩልን መምህራኖች አጥብቀው የተማሩ ይሆኑ ።

“ይህንን ማለታችን ምናልባት በቋንቋ የሚፈታተን የተነሳ እንደሆነ ሁላችን እንዳናፍር ብለን ነው ። ደግሞ ከትምህርት ጋር ትሩፋት የመላባቸው ይሁኑ ። ለሰው አብነት የሚሆኑ ናቸውና ። ሥራቸው ያማረ እንደሆነ ክብሩ የርስዎ ነው ።

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

በዚህም ጥያቄ መሠረት ኦርቶዶክስ ሃይማኖት ያላቸው 15 ግብፃውያን በ1898 ዓ.ም. በሃና ሳሌብ መሪነት አዲስ አበባ ገቡ ። ሐና ሳሌብም ትምህርት ቤቱ በ1900 ዓ.ም. በጥቅምት ወር በንጉሠ ነገሥቱ ተመርቆ ሲከፈት የትምህርት ቤቱ ዲሬክተር ሆነው ተሾሙ ። ትምህርት ቤቱም ለሴትና ለወንድ መማሪያ መሆኑ ታወጀ ።

አጤ ምኒልክ ከውጭ ይልቅ በውስጥ ያለው ክርክር ያስቸግራቸው ስለነበር ያን ሁሉ አሸንፈው ዛሬ በስማቸው የሚጠራውን ትምህርት ቤት የሙሴ ኤልግ መኖሪያ ቤት በነበረችው ውስጥ በአዲስ አበባ ከተማ ለመጀመሪያ ጊዜ ከፍተኛ ማስተማር እንደተጀመረ ምኒልክ በ1898 ዓ.ም. የሚከተለውን አዋጅ አወጀ ።

አዋጅ ።

ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ ።

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

እስካሁን ማንም የጅ ሥራ አዋቂ የነበረ ሰው በውርደት ስም ይጠራ ነበር ። ስለዚህም ማንም ሰው ለመማርና ለመሰልጠን የሚደክም አልነበረም ። በዚህ ጎጂ በሆነ ሁኔታ ብንኖር ቤተ ክርስቲያኖች ይዘጋሉ ። ይልቁንም ክርስቲያን አይገኝም ።

በሌሎች አገሮች እያንዳንዱን ነገር ብቻ መማር ሳይሆን አዲስ ነገሮችም ይሠራሉ ። ስለዚህ ከዛሬ ጀምሮ ለወደፊት ወንድ ልጆችና ሴት ልጆች ሁሉ ከስድስት ዓመታቸው በኋላ ወደ ትምህርት ቤት እንዲገቡ ይሁን ።

ልጆቻቸውን ለማስተማር ለማይተጉ ቤተሰቦች ወላጆቻቸው ሲሞቱ ንብረታቸው ለልጆቻቸው መሆኑ ቀርቶ ለመንግሥት ይተላለፋል ። ተማሪ ቤቶችንና አስተማሪዎችን የሚያዘጋጀው መንግሥቱ ነው ።”

ልጁን የማያስተምር ወላጅ ሀብቱ እንደሚወረስ ማወጅ እንኳን በዚያ ጨለማ ዘመን በሰለጠነውም ቦታ አስደንጋጭና ኃይለኛ አዋጅ ነው ።

ምኒልክ ሁሉንም እንደሞያው ያከብሩ ነበርና ነሐሴ 27 ቀን 1899 ለሐና ሳሊብ ለትምህርት ቤቱ ርዕሰ መምህር የፃፉት ደብዳቤ እንዲህ ይላል ። “ይድረስ ከሐና ። የትምህርት ቤት አለቃ ። አዲስ አበባ

ሰላም ላንተ ይሁን ።

ብሩ አንዳንድ ቀን እያረፈደ መምጣቱ እኔ ሥራ እያስያዝኩት ነው እንጂ ለትምህርት ወስልቶ አይደለም ። ይህን ታውቅ ብዬ ነው።”

መጀመሪያ ነገር አስተማሪውም ቢሆን ምንም ነገር ሊያደርግ አይችልም ። እንኳን ከቤተ መንግስት የሚመጣው ልጅና የየመኳንንቱ ልጅ ሁሉ የፈለገ ቀን እየተማረ ሳይፈልግ እየቀረ ነበር ። ምኒልክ ግን የትምህርት ቤቱን ሥርዓት በማክበር የመምህሩንም ሞራል ለመጠበቅ ቢባል እንኳ በመልክተኛ ሊሆን የሚችለውን ነገር ራሳቸው ደብዳቤ ጽፈው ማህተማቸውን አትመው ጉዳዩን አሳወቁ ። ይህም ድርጊት የአስተዳደር ችሎታቸውን ከማስረዳቱም በላይ “ማን አለብኝነት” የማያጠቃቸው ንጉሥ እንደነበሩ ያሳውቃል ።

ምኒልክ ለትምህርት ያላቸው ፍላጎት ከፍተኛ ቢሆንም በዘመኑ የነበረው አስተሳሰብ ግን መማር ሃይማኖት ያስለውጣል የተማረ ሰው ፊር ይሆናል የሚል አስተሳሰብ ስለነበር ሕዝቡ ልጆቹን አላስተምር አለ ። ቀደም ብሎ በተነበበው አዋጅ መሠረት ፈርቶ ልጆቹን ተማሪ ቤት ያስገባው ሁሉ እንደገና ልጆቹን ከተማሪ ቤት ያስቀር ጀመር ። በዚህ

የተናደዱት ምኒልክ እንደገና በ1900 ዓ ም መስከረም 21 ቀን የሚከተለውን አዋጅ አወጁ ።

“በሀገራችን ትምህርትም ጥበብም ቢማር መስደቢያ ሆነ ። ስለዚህ የትምህርት ነገር ቀረ ። ትምህርት ሲቀር ቤተ ክርስቲያን ይዘጋል ። ቤተ ክርስቲያን ከሌለ ክርስትያንነት አይገኝም ። ሌላው አገር እንኳን ጥንት የነበረውን ትምህርት ሌላ አዲስ ጥበብ እያወጣ ይማራል ። አሁንም ልጅህን ወንድንም ሴቱንም ከሰባት ዓመት በላይ ያለውን ከተማሪ ቤት እያስገባህ አስተምር ። የላስተማርህ ሰው እንደ መካን ሰው ርስትህን ሹም ይወርስሃል እንጂ ያልተማረ ልጅህ አይወርስህም ። ላስተማሪውም ቀለብና ደሞዝ እኔ እችላለሁ ።”

ምኒልክ አንዳንዶቹን ከትምህርት ቤት የቀሩትን ልጆችና ወላጆችንም ጭምር ልጆች ለምን ከተማሪ ቤት እንደሚቀሩ እየጠየቁ አጣሩ ። የሚቀሩበትም ዋናው ምክንያት አስተማሪዎቹ በመማታታቸውና በመሳደባቸው መሆኑ ታወቀ ። ይህን የተማሪዎቹን ሰበብ የሰሞት ምኒልክ የተማሪዎቹንም መብት ለማስጠበቅ ግብፃውያን አስተማሪዎቹን እንዲመክሩላቸው በኢትዮጵያ ተቀማጭ ለሆኑት ግብጻዊ ጳጳስ ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

ይድረስ ከአቡነ ማቴዎስ

እነዚህ አስተማሪዎች የሚማሩትን ልጆች ሁሉ እየተማቱ ትምህርትም አልገባቸው አለ ። ወጊዱ እያሉ አያሌ ልጆች ከትምህርት ወጡ አሉ ። ማስተማር ድንጋይ እንደመውቀር ያህል ነው " ዓመት ሳያዩባቸው ወጊዱ ብሎ መስደድ መቼ መልካም ነው ። ደግሞስ የትምህርት ነገር ባገራቸው የምንሰማው ፭ ዓመት ፮ ዓመት ድረስ ነው አሉ ። ይህም ቋንቋው ላገራችን ሰው እንግዳ ነው ። እነሱስ የሰው ባህርይ እየቻሉ ማስተማር ነው እንጂ በትንሹ ነገር ሁሉ ለምን ይበሳጫሉ ። ይህም ሲሆን ጊዜ ምን የሚማር ሰው ይገኛል ። እኛስ ብዙ ደሞዝ መስጠታችን ባገራችን ትምህርት እንዲገባ ብለን አይደለም። ደግሞ እነዚህን ለትምህርት የገቡ ልጆች ሁሉ አስተማሪዎቹ አያውቋቸውም ። ልጅ ዘውዴ ልጆቹንም አባታቸውንም ያውቃልና እሱ ባልደረባ ሆኖ የእገሌ ልጅ ወሰለተ የእገሌ ልጅ እንዲህ ሆነ እያለ ለእናንተም ለእኛም እያስታወቀን የወሳለተው ይቀጣል ብንል ባንድ ቦታ ሁለት ሹም አይሆንም ብለው ከለከሉ አሉ ። አሁንም ይኸው ለማስተርጐም ብዬ አቶ ገብሬን አድርጌአለሁና ደግሞ ከሱ ጋር ጠብ እንዳያደርጉ ይምክሩዎቸው ። ይህንን ወረቀት ግን ወደ እርስዎ መጻፌ እኔ ብነግራቸው ይደነግጣሉ ብዬ ነው ። የኔን መስማት ሳያስታውቁ በፈሊጥ አድርገው እንዲነግሩዎቸው ይሁን ።

ታህሳስ ፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምኒልክ አዋጁን አውጀው ለጳጳሱም ደብዳቤ ጽፈው የተማሪዎቹን መመለስ ቢጠብቁም ልጆቹ ከትምህርት ቤቱ አልተመለሱም ። ልጆቻቸውንና አሸከሮቻቸውን ተማሪ ቤት አስገብተው መልሰው ላስወጧቸው መኳንንቶች ሁሉ ደብዳቤ እየጻፉ ተማሪ ቤት አስገብተዋቸው የነበሩትን ልጆች ሁሉ ወደ ተማሪ ቤት እንዲመልሷቸው አዘዙ ። የምኒልክ የትዕዛዝ ደብዳቤ የደረሳቸው መኳንንቶችም ለትእዛዝ ያህል ብቻ አንድና ሁለት

የተጠሉ አሸከሮችን ወደ ተማሪ ቤት እየላኩ ሌሎቹን አስቀሩ ። ይህን የተረዱት ምኒልክ የትምህርት ቤቱን መዝገብና የስም መጥሪያ ደብተር አስቀርበው አንድ ሰው ስንት ልጆች ተማሪ ቤት አስገብቶ እንደነበረና ምን ያህሎቹ እንደቀሩ ካጣሩ በኋላ እያንዳንዱ መኳንንት ያስቀራቸውን ልጆች ሁሉ እንዲልክ የስም ዝርዝራቸውን ጭምር እየጻፉ ላኩ ። ምኒልክ እነዚህን ደብዳቤዎች ያጻፉዋቸው ታሙው ደብረሊባኖስ ጠበል ሊነከሩ ሔደው በነበረ ጊዜ ነው ። ከእነዚያም ደብዳቤዎች ጥቂቶቹን እናንብብ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ተፈሪ

አዲስ አበባ ፈረንጅ አስተማሪዎች ዘንድ ሲማሩ የነበሩት ያንተ አሸከሮች ለትምህርታቸው በመስከረም ተመልሰው አዲስ አበባ ይምጡ ብለን ነበር ። አስተማሪዎቹ መጥተው እነሱ እስታሁን ሳይመጡቀሩ ። አሁንም በለጠ ገብረጻዲቅ ፣ ገብረየስ ፣ በሻህ ፣ ገብረ ሥላሴ ኃይሌ ፣ ደግሞ ኃይሌ ቆለጭ ፣ ላቀው ወልደየስ ፣ ተፈሪ በለው ፣ ጥበበ እሸቴና ፣ ዘውዴ ዳማ ፣ ዘገየ ቆለጭ ፣ ገብረኪዳን ነጋሽ ። እነዚህ ቶሎ አዲስ አበባ መጥተው ትምህርታቸውን እንዲማሩ ይሁን ። እንግዲህ ግን እነዚህ ልጆች እተማሪ ቤት ሳይመጡ የቀሩ እንደሆነ የአስተማሪዎቹን ደሞዝ እናንተ ትከፍላላችሁ ።

ታህሳስ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. ደብረ ሊባኖስ ተጻፈ ።

ይድረስ ከነጋድራስ ኃይለጊዮርጊስ

አዲስ አበባ ከፈረንጆች አስተማሪዎች ዘንድ ባንተ ስም የገቡት ተማሪዎች አበበ ወልደ ሚካኤል ፣ አበበ ይርጉ ፣ አባተ አይተንፍሱ ፣ በቀለ ዘገየ ፣ በሻህ ተክለሃይማኖት ፣ ገብረየስ ጋረድ ፣ ዘውዴ ዘመድ አገኘሁ ፣ ክፍሌ ወልደ ሕፃን ፣ ዘውዴ ግዛው ፣ ቅጣው ዘለለው ፣ ወርቁ አስጨናቂ ፣ ሸዋይርጋ ወልደሕፃን ፣ ስምረቱ ወልደሚካኤል እነዚህ እየወሰሉቱ ትምህርቱን ትተዋል ብለውኛልና እነዚህን የተቆጠሩ ልጆች በቶሎ እተማሪ ቤት ገብተው እንዲማሩ ይሁን ። እንግዲህ ግን እነዚህ ልጆች ትምህርታቸውን ሳይማሩ የቀሩ እንደሆነ ግን ያስተማሪዎቹን ደሞዝ እናንተ ትከፍላላችሁ ።

ታኅሣሥ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም ደብረ ሊባኖስ ተጻፈ

ይድረስ ከራስ ወልደ ጊዮርጊስ

አዲስ አበባ ከፈረንጆች አስተማሪዎች ዘንድ ይማሩ የነበሩት የእርስዎ አሸከሮች አለነ አበሻ ፣ ጉብና አባመርን ፣ መሸሻ ወልደጻዲቅ እነዚህ እየወሰሉቱ ትምህርት ትተዋል ብለው አስተማሪዎቹ ወደ ጃንሆይ ቢልኩ እነዚህ የተቆጠሩት ልጆች በቶሎ ተማሪ ቤቱ ገብተው እንዲማሩ ይሁን ። እንግዲህ ግን እነዚህ ልጆች ትምህርታቸውን ሳይማሩ የቀሩ እንደሆነ ያስተማሪዎቹን ደሞዝ እናንተ ትከፍላላችሁ ብለዋል ። በጃንሆይ ማህተም አለመጻፈ የማህተሙ ሣጥን እሠፈር ቆይቶብኝ ነው ።

ታህሳስ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. ደብረ ሊባኖስ ተጻፈ ።

ምኒልክ ኢትዮጵያውያኖችን ለማስተማር ያላቸው ፍላጎት ከፍተኛ በመሆኑ ለመጨረሻ ጊዜ ለግድያ የተነሳባቸውን ሕመም ታመው ለጠበል ደብረ ሊባኖስ ሔደው እንኳን የተማሪዎቹን ጉዳይ አልረሱም ነበር ። በመጨረሻው ደብዳቤ ላይ ጸሐፊው “..... የማህተሙ ሣጥን እሠፈር ቆይቶብኝ ነው” ያለበት ምክንያት በዚያች ሰዓት ምኒልክ ከሠፈራቸው ወጥተው ተራራው ሥር ጠበል በመነከር ላይ ነበሩ ። ጉዳዩ አስቸኳይ በመሆኑ ጸሐፊው ከጠበሉ ቦታ ደብዳቤውን ጽፎ የላከው በመሆኑ ነው ።

ባቡር

አጤ ቴዎድሮስ መቅደላ ላይ ያሰሩዋቸውን ኤርፓውያን እስረኞችን ለማስለቀቅ የእንግሊዝ ጦር በመጣበት ጊዜ ጦሩ ከወደቦቻችን ወርዶ በኢትዮጵያ መሬት ሐዲድ ዘርግቶ መድፍና ከባድ ዕቃ በመንኮራኩር በቀላሉ ያመላልስ እንደነበረ አጤ ምኒልክ ሰምተዋል ። መቅደላ ተቀምጠውም በነበረበት ጊዜ በዚያ ከነበሩ የውጭ አገር ሰዎችጋር በመጫወት ብዙ ተምረዋል ። በተለይ የእስረኛው የዎልድሜየር ተማሪ ስለነበሩ ስለሐዲድ ባቡር በዝርዝር ነግሮአቸዋል ። ምኒልክ በሸዋ ንጉሥ ከሆኑ በኋላ ያን ሐዲድ አዘርግተው ባቡር ለማስገባት አሰቡ ። ይህም ሀሳባቸው እንዲፈቀድላቸው የበላያቸውን ንጉሠ ነገሥቱን አጤ ዮሐንስን ፈቃድ ጠየቁ ። በአጤ ዮሐንስ አካባቢ የነበሩ መኳንንቶች መክረው ምኒልክ ከግዛታቸው ከሸዋ ውጭ ሐዲድ ለመዘርጋት እንደማይችሉ ተነገራቸው ።

የአልፍሬድ ኢልግን ታሪክ የፃፈው ኬለር በመጽሐፉ ሲያትት “...የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ለባቡር ሐዲድ ሥራ ብዙ ጓጉተው ነበር ። በእሳቸው መቸብልና መጓጓት ምክንያት አልፍሬድ ኢልግ በሥራና በአሳብ ተጠምዶ ነበር ። የባቡሩ ሥራ እንዴት እንደሚካሄድ ለማሳየት አንድ ሞዴል ሰራ ። ሞዴሉ ጎታች ጋሪዎችን እየጎተተ በሐዲድ ላይ ሲሄድ የሚያሳይ ነበር ። ምኒልክም ሞዴሉን አይተው ተደሰቱ ። ኢልግ ሠራተኛ እንዲፈልግም ሙሉ ሥልጣን ሰጡት ። ኢልግም ሙሉ ፈቃድ ካገኘ በኋላ የባቡሩ ሐዲድ ከወሰን ጀምሮ እንጦጦ ድረስ እንዳይሠራ አጤ ዮሐንስ ፈቃድ ስለከለከሉባቸው ነገሩ ቀረ...” ይላል ።

አጤ ምኒልክ የሀዲዱን መስመር በሸዋ ውስጥ ብቻ መዘርጋቱ ምንም ጥቅም እንደማይሰጥ ተገንዝበው ጊዜ እስቲያገኙ አሳባቸውን አዘገዙት ። በኢትዮጵያ ላይ ሙሉ ሥልጣን አግኝተው ንጉሠ ነገሥት ከተባሉ በኋላ የሐዲዱ መዘርጋቱን አሳብ አንቀሳቀሱት ።

ፈረንሣዊው ሙሴ ፖውል ሶሌሌ በባቡሩ ሐዲድ መዘርጋት አሳብ ላይ ስሜት አደረገበት ። ከአቡክ (ጂቡቲ ውስጥ) ተነስቶ አንኮበር ቢደርስ የሚያዋጣ መሆኑን አሰበ ። የምኒልክ የቅርብ ወዳጅና ነጋዴ የነበረው ፈረንሣዊው ሙሴ ሳቡሬ ለወዳጆቹ ለፈረንሣዮች ሲመክር ለመሥራት ቢፈልጉ ምኒልክ ሙሉ ሥልጣን እንደሚሰጧቸው ቃል ገባ ።

ዳግማዊ አፄ ምኒልክ በ1882 ዓ ም በጥቅምት ወር ንጉሠ ነገሥት ሲሆኑ በኅዳር ወር ስለባቡሩ ጉዳይ እንዲነጋገርላቸው ሙሴ ሳቡሬን ወደ ፈረንሣይ ፕሬዚዳንት ወደ ሙሴ

ካርኖ ዘንድ ላኩት ። ኤርፓውያን ኢትዮጵያን ለመከፋፈል የሚያስቡበት ዘመን ስለነበረ የምኒልክ ጥያቄ አጥጋቢ መልስ አላገኘም ።

በአጥኒዎች በኩል በተደረገው ጥናት ሀዲዱ ያኔ ዱር ከነበረችው ከጂቡቲ እንጂ ከተማ ከነበረው ከአቦክ ሲነሳ ሥራው አስቸጋሪ እንደሚሆን ታወቀ ። አቦክ በዚያን ጊዜ የፈረንሳይ ቅኝ ግዛት የነበረችው የጂቡቲ ዋና ከተማ ይሁን እንጂ ወደብነቱ የማይወደድ ነበር ። ከዚህም ሌላ ሐዲዱን ከአቦክ ለመጀመር መንገዱ መልካም ባለመሆኑ ከጂቡቲ እንዲጀመር የመሐንዲሶቹ ጥናት ወሰነ ።

ምኒልክ ከፈረንሳይ መንግሥት የሚጠብቁት መልስ እየዘገየ በመሄዱ የቴክኒክ አማካሪያቸው የነበረው ሙሴ አልፍሬድ ኢልግ ከማንኛውም ኩባንያ ጋር ተዋውሎ ሀዲዱን ለማሠራት የሚችልበትን ፈቃድና የሚዋዋልበትን የውል ዓይነት መጋቢት 1 ቀን 1886 ዓ ም የተፃፈውን በማነተማቸው አትመው ሰጡት ።

ይህን ፈቃድና የሚዋዋልበትን የመንደርደሪያ አሳብ ሙሴ ኢልግ ካገኘ በኋላ ከሸፍኔ ጋር በመሆን ፓሪስ ከተማ ውስጥ ቢሮ ከፈቱ ። ከዚያም ከፈረንሳይ መንግሥትና ከሀብታሞች ጋር ንግግር ጀመሩ ። ብዙ ሰዎች እንደሚሉት የባቡሩን ሐዲድ ሥራ በውል የተቀበለ ኢልግ ነው ይላሉ ። ኢልግ ከሌሎች ኩባንያዎች ጋር የሚዋዋልበትን የውል ዓይነት ተቀብሎ የምኒልክ ወኪል የሆነ ሰው እንጂ ራሱ እሠራለሁ ብሎ በሥራ ተቋራጭነት ከምኒልክ ጋር አልተዋለም ።

ስለ ሀዲድ መዘርጋት ጉዳይ የሚያነጋግሩዋቸው ሀብታሞች ሁሉ “የባቡሩ መስመር ቢዘረጋ ምን ጥቅም ይገኝበታል?” የሚል ጥያቄ ስላቀረቡ ጥናቱ ተፈጽሞ ውጤቱ ቀረበ ። ስለዚህ ጥናት ጉዳይ ኬለር እንደፃፈው በ50,000 ግመሎች የሚጫን 12,000 ቶን ጭነት በያመቱ ከሸዋ ብቻ እንደሚወጣ ተረጋገጠ ። ይህም ጭነት ሲተነተን 33,000 የግመል ጭነት ቡና ፣ 1200 የግመል ጭነት ቆዳ ፣ 500 የግመል ጭነት የዝሆን ጥርስና ሌላም ዕቃዎች ናቸው ። ገቢው ዕቃስ? ተባለ ።

ወደ አገር ውስጥ በሚገባው በኩል 6,800 የግመል ጭነት ከጥጥ የተሠሩ ልብሶች ፣ 7500 የግመል ጭነት ጨው ፣ አንድ ሺ የግመል ጭነት የተለያዩ ዕቃዎች መሆናቸውን አጥኘው ኮሚቴ አረጋገጠ ። ይህም ገቢ ዕቃ ከጠረፍ አዲስ አበባ ድረስ 25 ቀን ጉዞ እንደሚፈጅበትና ላንድ ቶን ከብደትም ከ73 እስከ 77 ብር መክፈሉን አጠና ። ኬለር በመጽሐፉ እንደሚተነትነው በዚች ሀብቷ ባልተነካበት ድንግል መሬት ገብቶ ሥራ መጀመሩ ለኤርፓ ብዙ ጥሬ ዕቃ ማቅረብ እንደሚቻል ተረጋግጦ ሀብታሞች ተደሰቱ ። የመዘርጊያውስ ዋጋ? ተባለ ።

በዚች ባልታወቀች አገር ውስጥ የሀዲዱ መዘርጊያ ዋጋ ይሄን ያህል ይሆናል ተብሎ ለመወሰን አስቸገረ ። እንዲያው በደፈናው እንደ አፍሪካ አገሮች ግምት ተባለና ለአንድ ኪሎ ሜትር ርቀት አንድ መቶ ሺ ፍራንክ እንደሚያስፈልግ ተገመተ ። ጠቅላላ ማሠሪያውም 33 ሚሊዮን 500,000 ፍራንክ ይሆናል ተባለ ።

የጥናቱ ጉዳይ በዚህ አባታዊና ኩባንያዎቹ ከፈረንሳይ ቅኝ ግዛት ከጅቡቲ ተነስቶ እስከ ኢትዮጵያ ወሰን ድረስ 90 ኪሎሜትር መንገድ ለመሥራት እንዲፈቀድላቸው የፈረንሳይን መንግሥት ጠየቁ ። የፈረንሳይ መንግሥትም ሐዲዲን ከባህር ጠረፍ አምስት ኪሎ ሜትር ገባ ብሎ እንዲሠራና በባቡሩም ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ እንዳይጫን ውል ይደረግ እያለ ሲያንገራግር የአድዋው ጦርነት ተነሳና ጉዳዩ ተቋረጠ ።

የአድዋ ጦርነት ከመነሳቱ በፊት የኢጣሊያ መንግሥት የውጫሌን ውል ምክንያት በማድረግ በማያገባው ገብቶ የፈረንሳይ መንግሥት ለባቡሩ መንገድ መዘርጋት ፈቃድ እንዳይሰጥ አስጠንቅቆ ነበር ። ምኒልክም ደጋግመው የፈረንሳይን መንግሥት ቢጠይቁ ፈረንሳይና ኢጣሊያ የምኒልክን ጥያቄ ንቀው እርስ በርሳቸው ስለሚያዋጣቸው ጥቅም ብቻ እንግሊዝን ጨምረው ኢትዮጵያን ተከፋፍለው ለመያዝ በኢትዮጵያ ላይ ይደልቱ ጀመር ። ይህ ነገር ተደጋግሞ ከምኒልክ ዘንድ ስለደረሰ ጦር አውጆው የኢጣሊያን ድንፋታ አድዋ ላይ አበረዱለት ። በአድዋው ድል እንግሊዝና ፈረንሳይም ተደናገጡ ።

ከአድዋው ድል በኋላ ምኒልክ ለፈረንሳይ መንግሥት “...ታዲያስ? የባቡሩ መስመር ሥራ ጉዳይ እንዴት ነው?” የሚል ጥያቄ እንደገና አቀረቡ ። የኢጣሊያ ውርደት ትምህርት የሆነው የፈረንሳይ መንግሥት ለኩባንያው ፈቃድ ለመስጠት መዘጋጀቱን ገለጠ ። ወዲያውም እ ኤ አ ሚያዝያ 27 ቀን በተፃፈ ደብዳቤ የፈረንሳይ የቅኝ አገሮች ሚኒስትር ለአቡኩ አገረ ገዥ ለባቡሩ መንገድ ሥራ ከጅቡቲ ኢትዮጵያ ድረስ ቢዘረጋ የሚስማማ መሆኑን ገለጡለት ።

ሌላ ችግር ተፈጠረ ። “...የባቡሩ መንገድ ሥራ ከጅቡቲ የሚነሳ ከሆነ የእንግሊዝን ጥቅም የሚነካ በመሆኑ እንቃወማለን ። ...” ሲል የእንግሊዝ መንግሥት የበሬቱን መግለጫውን ደገመው። በኤደን የነበረው የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት አስተዳዳሪም ኮሎኔል ፈሮስ እ አ “በ1896 ዓ.ም. ኅዳር 13 ቀን ያወጣነውን መግለጫ እናስታውሳለን” ካሉ በኋላ “ከጅቡቲ የሚነሳው የባቡር መስመር ሥራው ሲያልቅ የዘይላ በር ንግድ ፈጽሞ ይሞታልና የእንግሊዝ መንግሥት በጥብቅ ሊያስብበት ይገባል...” አለ ። አከታትሎም የእንግሊዝ ሚሊተሪ ኢንተላጅንስ ሰርቤስ ዋና ዲሬክተር የነበረው ሜጀር ጄኔራል አርዶፍ “...የመስመሩ ሥራ ከጅቡቲ ይልቅ ከዘይላ ቢነሳ እንስማማለን ። ከጅቡቲ የሚነሳ ከሆነ ግን በእንግሊዝ ሰማሌ በዘይላ በኩል ወደ ኢትዮጵያ የሚገባውም ሆነ ከኢትዮ ጵያ የሚወጣው ሸቀጥ የዘይላን በር ጥቅም ስለሚያስቀር የጅቡቲን ሥራ ፈጽመን አንስማማም ።...” ሲል የእንግሊዝን ቁርጥ አሳብ አበሰረ ።

ጥንቱንም በተደረገው ጥናት ዘይላ ተጠንቶ በርቀትና በበረሃው ብዛት ፣ በወደቡም አለመመቸት የዘይላው ጥናት ወድቋል ። ምኒልክ ይህን ችግር ሲሰሙ የሚቀርቧቸውን ፈረንጆች ሰብስበው “...ድሮም ኢጣሊያኖች አውከውኝ ያው እንደሰማችሁት አድዋ ላይ ተገላገልን ። አሁን ደግሞ እንግሊዞች አገሬ እንዳትሰለጥን የሚያደናቅፉኝ ከሆነ ሌላ የማደርገው ስለሌለኝ እንደ አድዋው ነው ማድረግ ያለብኝ ። ፈረንሳዮችም ዘመዶቻቸውን

እየደገፉ እኔን ባዕድ አድርገው ከጠሉኝ ላገሬ ስል ከነሱም ጋር እገጥማለሁ ። ይህን ነገር እንዲያስቡበት እንደሚሆን አድርጉ ።... ለየሰዎቻችሁም ንገሩ ...” አሉ ።

ይህ የምኒልክ ንግግር በኤርፓ ጋዜጦች ላይ ወጣ ። በኢጣሊያ ላይ የደረሰው የአድዋ ውርደት ኤርፓን አስፈርቶ ነበርና የፈረንሣይ መንግሥት ከኢትዮጵያ በኩል የሚጠየቀውን ሁሉ በወዳጅነት ለመፈጸም እንደሚችል መግለጫ አወጣ ። የእንግሊዝ መንግሥትም ... እንደሚሆነው ይሁን .. በሚል አሳብ ጭጭ አለ ።

በአገር ውስጥ ደግሞ የባቡር መስመር እንዳይዘረጋ ከፍተኛ ተቃውሞ ከነበራቸው መሀል እቴጌ ጣይቱና ራስ መኰንን ነበሩበት ። ሌሎቹንም መኳንንቶች ጨምሮ የእቴጌ ጣይቱና የራስ መኰንን ተቃውሞ በአገሪቱ መሻሻል ጉዳይ ሳይሆን የባቡር መስመር ከተዘረጋ ፈረንጆች ወደ ኢትዮጵያ በመግባት አገራችንን ይወስዱታል በማለት ነው ። በኢትዮጵያ ውስጥ በዚያ ዘመን የእንግሊዝ መንግሥት ሹም የነበረው ሀሪንግተን ስለዚሁ ጉዳይ ከፃፈው ብንጠቅስ “...ከራስ መኰንን ጋር ስንጨዋወት የባቡር መስመር ጉዳይ ተነሳ ። እሳቸውም ስለዚሁ ጉዳይ ሲያጫወቱኝ ይህን የባቡር መንገድ ሥራ አልወደድኩትም ። ... በምንም ነገር ከሐረር እንዲደርስም አልፈቅድም ።... አጤ ምኒልክ ግን ለዚህ ሥራ የግምጃ ቤታቸውን ቁልፍ ሰጥተዋል ። እኔ ግን በነገሩ ጎዘን ይሰማኛል ። ለምን ብትለኝ የባቡር መንገድ ከተሠራ ሐረርም ሐረር አልሆነችም ሸዋም ሸዋ አልሆነ አሉኝ ። ይህንንም የባቡር መንገድ ሥራ ራስ መኰንን ብቻ ሳይሆኑ ሌሎቹም ራሳች ይቃወሙታል ።...” ሲል ጽፏል ።

በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የነበረው ረኔል ሮድ እንደፃፈው ደግሞ “... ካንድ ኢትዮጵያዊ ሹም ጋር ስንጫወት አዲስ ሊሠራ ስለታቀደው የባቡር መስመር ሥራ አነሳና ይህን የባቡር መንገድ አልወደድነውም ። የጠላነው ከባህር ጋር በመገናኘቱ ነው ። እኛ አገር ውስጥ ብቻ ቢሆን ኖሮ ምንም አልነበረም ። ይህ የባህሩ በር ነገር ጥሩ አይደለም ። ብንቃወምም አሻፈረኝ ስላሉን ዝም ስላቸው ሠርተው ሲጨርሱ ሥራውንም ባህሩንም አብረን እና ጠፋዋለን... አሉኝ...” ሲል ጽፏል ።

ሮድ ስለዚሁ ተቃውሞ ጉዳይ ሲገልጥ “... የሥራው ተቃዋሚዎች ሹማምንቶቹ ብቻ አይደሉም ። ከጠረፍ ጀምሮ ያለው ሕዝብ በሙሉ የባቡርን መስመር መዘርጋት ይቃወማል ። ከተቃዋሚው ሕዝብ መሀል አብዛኛዎቹ ባለ ግመሎች ናቸው ። ሐዲዱ ከተዘረጋ የግመል ማከራየት ሥራቸው ስለሚቀር ሌላውን ሕዝብ በመስበክ ሥራውን በኃይል ይቃወማሉ...” ብሏል ። እነዚህ በጠረፍና በቆላው አካባቢ የነበሩ ግመል አከራዮች በቃል የነበራቸውን ተቃውሞ በተግባር ላይ አውለውታል ።

ሳድለር ስለዚሁ ጉዳይ ሲጥፍ “...ራስ መኰንን የአካባቢውን ባላባቶችና ሹማግሌዎች ሰብስበው ስለባቡር መስመር ሥራ አነጋገሩዋቸው ። ባላባቶቹም ከልጅነታችን ጀምሮ የምንገነዳው በግመል የምንጓጓዘው በእግር ነው ። ይህ የባቡር ነገር ያጠፋናል ። ስለዚህ እኛም ሲጀመር እናጠፋዋለን አሉዋቸው ። ራስ መኰንንም እኔ በግድ ውደዱት

አልላችሁም የምታስቡትንም ተዉ ብዬ አላዝም ። የማትፈልጉትንም ነገር በግድ ይሁን አልልም ። ይህን ነገር ኢሳዎችም ጋሎችም አማሮችም እኩል ስለምታስቡት እንደፈለጋችሁ” አሏቸው። ሲል ጽፏል ። ራስ መኩንን ጠጋኝ መስለው በሥራው ላይ እንቅፋት እንዲፈጠር መቀስቀሳቸውን ከሳድለር ጽሑፍ እንረዳለን ።

ኩባንያው ከፈረንሣይ መንግሥት ፈቃዱን ካገኘ በኋላ የመሥሪያ ገንዘብ ለመስብሰብ ሼር አዘጋጀ ። እያንዳንዱ ዕጣ 500 ፍራንክ የሆነ 28 000 ዕጣ አዘጋጀ ። በዚህም ዕጣ 14 ሚሊዮን ፍራንክ ለማግኘት ነበር ። በውጭም ሆነ በውስጥ ባለው ተቃውሞ ምክንያት በዕጣ ሽያጭ 8 738 000 ፍራንክ ብቻ ተገኘ ። እንደገና በሌላ ዘዴ ሌላ ሙከራ ተደረገ ። ይህም ቦንድ በመሸጥ ነበር ። አሁንም እያንዳንዱ 500 ፍራንክ የሆነ 56 000 ቦንድ አዘጋጀ ። በዚህም የቦንድ ሽያጭ ቢያንስ 25 ሚሊዮን ፍራንክ ለማግኘት ታስቦ ነበር ። አሁንም በውስጥም ሆነ በውጭም ባለው ተፅእኖ ምክንያት ከቦንድ ሽያጭ 51ሺ ፍራንክ ብቻ ተገኘ ።

ሁሉም ሆነና የባቡር ሐዲድ መዘርጋቱ ሥራ በ1890 ሕዳር 22 ቀን ጁቡቲ ላይ ተጀመረ። የፈረንሣይ መንግሥትም ከተማውን ከአቦክ አንስቶ የሐዲዱ ሥራ ወደ ተጀመረበት ወደ ጅቡቲ ማዛወሩን ቀጠለ ። የባቡሩ መስመር ሥራም እየተፋጠነ ሄዶ የመጀመሪያው ባቡር ከጁቡቲ ተነስቶ በ1893 ዓ ም ሐምሌ 15 ቀን ከኢትዮጵያ ግዛት ደወሌ ደረሰ ። ይህ የመጀመሪያው ባቡር ከጁቡቲ ተነስቶ ከወሰን የመጀመሪያው ጣቢያ ደወሌ ለመድረስ አምስት ሰዓት ተኩል ፈጀበት ።

የሐዲዱ መዘርጋት ሥራ ይካሄድ ጀመር ። ለሥራው እንቅፋት ከሆኑት የሰው ልጆች በቀር ምስጢች ሌላ ተቀዋሚዎች ሆነው ተገኙ። በብዙ የኤሮፓና የእስያ አገሮች እንደሚደረገው ለሐዲዱ መዘርጊያ አግድሞሽ እንጨት አለፍ አለፍ እየተደረገ ተጣለ ። በላዩም ላይ ሐዲዱ በብሎን እየታሠረ ሥራው ፎቀቅ አለ ። በጥቂት ቀናት ውስጥ ምስጢች አግድሞሹን እንጨት በልተውት ባዶ ብሎንና ሐዲዱን ለኩባንያው ተወለት ። የስልክ መስመሩም ሥራ ከሐዲዱ ሥራ ጋር አብሮ ይጓዝ ስለነበር ለስልኩ ሽቦ መዘርጊያ የተተከሉት እንጨቶችም በምስጥ ተበሉ ።

ሚስታቸውን እቴጌ ጣይቱን ። ወዳጆቻቸውንና ወንድማቸውን ራስ መኩንንን ፣ ዋና ጠላቶቻቸውን ኢጣሊያን ፣ እንግሊዝንና ፈረንሳይን በጦርነትም ፣ በፖለቲካም በልመናም ፣ በግዴታም ድል ያደረጉት ምኒልክ በምስጥ መሸነፋቸውን አሜን ብለው ተቀበሉ ።

“እንዲያው ምስጥ በሌለበት ደጋ ደጋውን እያደረጋችሁ ብታመጡትስ” አሉ ምኒልክ ። ዋና የቴክኒክ አማካሪያቸው ኢልግም “ጃንሆይ አዳል መሬት ውስጥ ምን ደጋ አለ?” ቢላቸው “ስማኝ” አሉ ምኒልክ “ስማኝ ኢልግ ሌላውን በጦርም ፣ በጉልበትም ፣ በማስፈራራትም አሸነፍኩ ። ከውጭውም ፣ ከአገሬውም ሰው ተጣላሁ ። ጂማ ፣ ከፋ ፣ በደቡብ ኢትዮጵያ ያለው ሕዝብ በጭለማ መቅረቱ ነው ። በውሉ ነጭ አባይ ድረስ ማለቴም የከፋውም ንግድ እንዲሄድለት ብዬ እንጂ እኔማ የሸዋው ነጋዴ የሚሰጠኝን

ሙብላት ይበቃኝ የለምን ። በሰው በኩል ያለውን እኔ ጨርሻለሁ ። ከምስጥ ጋር ያለውን ግን እናንተ ጨርሱ እንጂ የባቡሩ ሥራ እንዳይቋረጥ ነግሬሃለሁ ። ብለው ያን ጫማ መስፋት አቅቶት በምኒልክ ፈተና የወደቀውንና ዋና የቴክኒክ አማካሪያቸው ያደረጉትን እንጂኔር ኢልግን አስጠነቀቁት ። ለስልኩ ሽቦ መስቀያም እንጨት መሆኑ ቀርቶ ብረት እንዲሆንና ለሐዲዱ መዘርጊያ አግዳሚም የሚጋደመው ደግሞ በእንጨቱ ፈንታ ብረት እንዲሆን ተወሰነ ። በዚህ የአሠራር ዘዴ ሥራው እንደገና ተጀመረ ። ለእያንዳንዱ ሀዲድ 13 አግድሞሽ ብረት እየተደረገ ለአንድ ኪሎ ሜትር ርቀት በመሀከለኛ ግምት 13,333 አግዳሚ ብረቶች ተጋደሙ ለስልኩ መዘርጊያ የሚሆኑት ብረቶችም በ70 ሜትር ርቀት ተተክሉ ። በላያቸው ላይም አራት ሽቦ ተዘረጋ ።

ለአንድ ኪሎ ሜትር ርዝመት ሥራ የሚያስፈልገው ሐዲድና የስልኩ ብረት 70.000 ኪሎ ግራም ክብደት ያለው ነው ። ይህ ሁሉ የሚጓጓዘው በግመል እየተጫነ ነው ። በዚህ ዓይነት አሠራር ሰው ብቻ ሳይሆን ከሰው የበለጠ ያስቸገሩት ምስጢቶችም ድል ሆኑ ። ከዚያ በኋላ ደግሞ ሌላ ችግር ተፈጠረ ።

በእቴጌ ጣይቱ ፣ በራስ መኩንንና በሌሎችም መኳንንቶች የተጠነሰሰው የባቡሩ መስመር መዘርጋት ሥራ ተቃውሞ በተግባር ይገለጽ ጀመር ። ወረባሎች በሐዲዱ መስመር ሥራ አካባቢ እያደፈጡ ሠራተኛውን ሕዝብ በተኩስ ብዛት ያሸብሩት ጀመር ። 30 ሠራተኞችም ተገደሉ ። ወረባሎቹ ፈረንጆችንም ጭምር ያባርሩ ጀመር ። ሠራተኞቹ ፈረንጆችም እንደ አረብ እየጠመጠሙና እያገለገሉ በየአረቡ ቤት ይደበቁ ጀመር ። በኤደን ያለው የፈረንሳይ መንግሥት ወኪል በጂቡቲ ያሉትን ዜጎቹን ለማስጠበቅ በጦር መርከብ የተጫኑ ተጨማሪ ወታደሮችን ወደ ጂቡቲ ላከ ።

በአፋር በረሃ ውስጥ ሁማ በተባለ ቦታ ሽፍቶች ከባድ ግጭት አድርሰው ከሠራተኛው መሀል ከገደሉ በኋላ የሐዲዱን መስመር የሚሠሩት ሠራተኞች ተበታተኑ ። አዲስ እየተቀጠረ የሚመጣውም ሠራተኛ ባንዲት ጥይት ጨኸት እየተደናበረ ድራሽ አምላኩ ይጠፋ ጀመር።

ጉዳዩ ለምኒልክ ቀረበ ። ምኒልክም “በሉዋ ምክሩበት” አሉ ።

የሥራው ተቃዋሚዎች ሽብር ለማስነሳት አሰበው “አገሩ በጦር ይመታ” አሉዋቸው ። ምኒልክ ግን “ወንበዴው ያለው እጉያዬ በጦር ይመታ የምትሉት ምንም ያላደረገውን ገሩን ሕዝብ ነው ። እኔ አውቅበታለሁ” ብለው ስብሰባውን በተኑ ። ከነጮቹ ጋር ተማክረው በፈረንጅ ሹም የሚታዘዙ ኢትዮጵያውያን ወታደሮችን ለጥበቃ አሰማሩ ። ለስድስት ሰዓት ሠራተኛ አንድ ጠመንጃ የያዘ ጠባቂ ተደረገ ። እየሰረገ የሚመጣውንም ሽፍታ እያስያዙ በየጉሣው መሀል እንዲሰቀልና መቀጣጫ እንዲሆን በገመድ እየተንጠለጠለ ስምንት ቀን ያህል እንዲቆይ አደረጉ ። ረብሻው ጋብ አለ ።

ባላባቶቹ ሥራውን እንዲቃወሙ ከኢትዮጵያ መኳንንት ተነግሮአቸው ስለነበር ምኒልክ ደግሞ በበኩላቸው ባላባቶቹን እየጠሩ ካባ በመሸለም ፣ ባላምባራስና ፣ ቀኛዝማች ድረስ

የማዕረግ ስም በመስጠት ልጆቻቸውን ክርስትና በማንሳትና በቤተ መንግሥት ለማሳደግ እየተረከቡ ገንዘብ እየሰጡ የተቃዋሚዎቻቸውን ኣድማ በዘዴ ኣክሸፉት ። ኩባንያውም በመጋቢት ወር 1890 ዓ.ም ለኢሳ ባላባቶች 2000 ሩፒ ሰጥቶ ሥራው ከነሱ ክልል በሰላም ሲወጣ ደግሞ 5000 ሩፒ የሚጨምርላቸው መሆኑን ነግሮ ተቃዋሚዎች በገንዘብ ስንሰለት ታሠሩ ።

የግሪኩ ኮንትራክተር ሙሴ ማርቆስ ለሀሪንግተን አጫውቶት ሀሪንግተን እንደ ፃፈው ላንድ ኪሎ ሜትር ርቀት ሥራ ከ30 000 እስከ 40 000 ፍራንክ ድረስ ኩባንያው ያወጣ ጀመር ። ገንዘቡንም ከፍ ያደረገው ለጉብ የሚወጣው ነው ። ሙሴ ማርቆስ ሲናገር “..ጣቢያዎችን በየቅርቡ ያደረግነው ለምን መሰለህ? በየጣቢያዎቹ ጦር እየሰፈረ ወስላቶችን ለመጠበቅ እንዲያመች ነው ። ትልቁ ችግራችን ደግሞ ለስልክ የምንዘረጋውን የመዳብ ሽቦ እየቆራረጡ ሴቶቹ አምባር ያደርጉታል ... ምኒልክ የመዳብ አምባር በእጅዋ ላይ የተገኘባት ሴት እጅዋ ይቆረጣል ብለው ባያውጁ ኖሮ ሥራው ሊንቀሳቀስ አይችልም ነበር ...” ብሏል ።

በዚህ ሁኔታ ብዙ ችግሮችን በማለፍ ሥራው ተካሂዶ የመጀመሪያው ባቡር ታህሣሥ 14 ቀን 1895 ዓ.ም በጥር ማለቂያ በ1890 ከተመሠረተችው ድሬዳዋ ገባ ። ከጂቡቲ ከንጋቱ በ12 ሰዓት የተነሣው ባቡር ድሬዳዋ የገባው ከምሽቱ 2 ሰዓት ሲሆን ነው ። ከጂቡቲ ድሬዳዋ ለመድረስ 14 ሰዓት ፈጅቶበታል ።

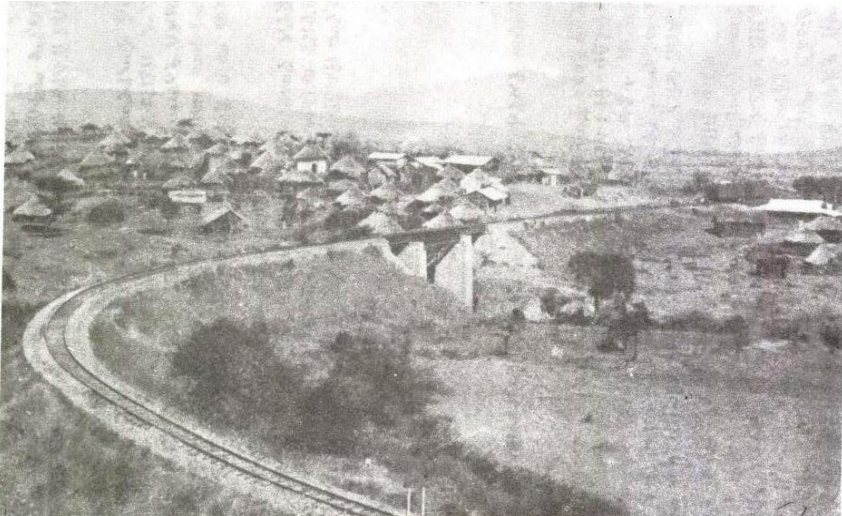
ከድሬዳዋ አዲስ አበባ ድረስ ለሚዘረጋው የባቡር መንገድ ደግሞ እንደገና ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ሌላ ውል አዘጋጅተው በዚያ መሠረት እንዲሠራ ጥር 21 ቀን 1900 ዓ.ም ከዶክተር ቢታሊያን ጋር ተፈራረሙ ። በዚህ ዘመን ምኒልክ ጤና አልነበሩምና ምናልባት ቢሞቱ ሥራው እንዳይቋረጥ በማለት ለወራሽነት ያጨዋቸው ልጅ ኢያሱ ውሉን በማህተማቸው እንዲያፀድቁ አደረጉ ።

በዚሁ ውል መሠረት የመስመሩ ሥራ አዋሽ ከደረሰ በኋላ ደግሞ ቆመ ። ከዚህ በኋላ ምኒልክ በጠና ታመው ነበርና መዋዋል

የድሬዳዋ የመጀመሪያው ባቡር ጣቢያ "

የድሮው አዳማ የዛሬው ናዝሬት ባቡር ጣቢያ

ስለማይችሉ ቆሙ ። ሚያዝያ 25 ቀን 1905 ዓ.ም በኢትዮጵያ ስም ቢትወደድ ኃይለ ጊዮርጊስ በምድር ባቡር ኩባንያ ስም ጄኔራል ፋሚን ሆነው ከአዋሽ እስከ አዲስ አበባ ስለሚሠራው መንገድ ውል ከተፈረመ በኋላ በ1907 ዓ.ም ሐዲዱ አቃቂ ከተማ ደረሰ ። በዚህ ዘመን ምኒልክ ከሞቱ ዓመት ሆኗቸው ነበር ። ከዚያም ሁለት ዓመት ቆይቶ በ1909 ዓም የመጀመሪያው ባቡር አዲስ አበባ ገባ ።

የባቡሩም ጉዞ በበጋው ወራት በየሳምንቱ እሁድና ረቡዕ ከአዲስ አበባ ወደ ጂቡቲ ጉዞ ይጀምራል ። በክረምት ወራት ግን ፕሮግራሙን ለውጦ እንዳመቸው ይጓዛል ። ስለዚያ ዘመኑ የባቡር ሁኔታ ዜርቮስ እንደገፈው 54 ጉታች ፣ 36 ማለፊያ የመንገደኛ ጋሪ ፣ 10 ባለ ነኛና 2ኛ ማዕረግ ያላቸው ጋሪዎች ፣ 26 የ3ኛ ማዕረግ ጋሪዎች 445 የዕቃ ጋሪዎች ነበሩት ።

ምኒልክም የደከሙበትን የባቡር ውጤት አቃቂ እንኳን መድረሱን ሳያዩ ቀሩ ።

ስልክ

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ በኢትዮጵያ ውስጥ በስልክ መነጋገር የተጀመረው በ1892 ዓ.ም ነው ይላሉ ። ይህ የመጀመሪያው የክፍለ ሀገር ስልክ ከአዲስ አበባ ሐረር ድረስ የተዘረጋበት ዘመን እንጂ ከዚያ በፊት በአዲስ አበባ ስልክ ገብቶ ነበር ።

ራስ መኰንን የኢጣሊያን አገር ጎብኝተው በ1882 ዓ ም ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ የስልክ መነጋገሪያ መሣሪያ ይዘው መጥተው ነበር ። ራስ መኰንን ያመጡትን የስልክ መነጋገሪያ መሣሪያ ለአጤ ምኒልክ ሰጡአቸው ። አጤ ምኒልክም ለማንኛውም የቴክኒክ ሥራ አዋቂ ያደረጉትን ፈረንሳዊውን እስቴቪኒን ወደ ቤተ መንግሥት አስጠርተው ስልኩን እንዲሠራው አዘዙት ።

እስቴቪኒን በዚያው በ1882 ዓም ስልኩን ከምኒልክ አዳራሽ እስከ ግምጃ ቤታቸው ድረስ ዘረጋው ። ሥራው ተሠርቶ እንዳለቀም ምኒልክ እንዲነጋገሩበት ተደረገ ። ምኒልክም ጥቂት ተነጋግረው “...ፈጥነው ከተቀመጡበት ተነሱ” ይላል እስቴቪኒን “መነጋገሪያውንም ከጠረጴዛው ላይ አስቀምጠው ያነጋገራቸው የግምጃ ቤቱ ሹም በቅርብ እንዳለ ብለው በመስኮት በኩል ተመለከቱ ።...”

ፓርሴል ደግሞ አልቴምፖ ዲ ሚኒልክ በሚባለው መጽሐፉ የኢትዮጵያን የስልክ ታሪክ ይተርካል ። “... ስልክ እንደገባ ለመጀመሪያ ጊዜ ከአጤ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ገብቶ ነበርና በስልኩ መግባት ተነስቶ የነበረው ተቃውሞ በይፋ ወጥቶ ከአጤ ምኒልክ ዘንድ ደረሰ ።

“ከቀሳውስት የተውጣጡ ስምንት ተወካዮች ከአጤ ምኒልክ ዘንድ ቀርበው ይህ ስልክ የጋኔን ሥራ ስለሆነ ከቤተ መንግሥቱ እንዲ ወጣ ከአገሪቱም ጨርሶ እንዲጠፋ ብለው አመለከቱ ። ምኒልክም አሳባችሁ ደህና ነው ። መልሱን ግን ነገ እነግራችኋለሁ ብለው ካሰናብቷቸው በኋላ በማግሥቱ መኳንንቱን ሰብስበው ጳጳሱ ባሉበት “እነዚህ ቄሶች በማይሆነው ሁሉ እየተቃወሙ አስቸግረውኛል ። አሁን ደግሞ ስልክ ባገሬ ባስገባ የሰይጣን ሥራ ነው እያሉ ለሕዝብ መስበካቸውን ሰምታችኋል ። እኔም የሰይጣን ሥራ ላለመሆኑ ለማሳመን ባስብም ከኔም ዘንድ መጥተው የሰይጣን ሥራ ስለሆነ አስወጣ አሉኝ። የሰይጣን ሥራ ያለመሆኑንም ነገርኳቸው ። እነሱ ግን በቁማቸው ይቃዛሉ ። ሥራዬንም የሚያደናቅፉኝ ይሆናሉና ከእንግዲህ ወዲያ የአርቶዶክስ ሃይማኖቴን ትኛ ከነሱ ለመለየት ስል ሃይማኖቴን መለወጤ ነው አሉ ። መኳንንቱና ጳጳሱም ተነስተው “ጃንሆይ ሃይማኖትን አይለውጡብን ያም ነገር እዚያው እንዳለ ይቀመጥ ። ዳግመኛም እነዚህ ሰዎች እንዳያሰናክሉዎ እኛ ቃል እንገባለን” ብለው ለመኑዋቸው።...” ሲል ጽፏል ።

እስቴቪኒን ስለቄሶቹ ሲናገር “... እንዲነጋገር ያደረግሁት እኔ በመሆኔ በሃይማኖት ነገር መግባቴን እንዳቆም ወዳጆቼ የሆኑ አንዳንድ ቄሶች መከሩኝ” ይላል ። ምኒልክ ዘንድ ከገባ ከሁለት ዓመት በኋላ ከፍርድ ሚኒስትሩ ከአፈንጉሥ ነሲቡ ቤት ገባ ። አፈንጉሥ አንድ ቀን የስልኩን ሽቦ ሲነኩ የኤሌትሪክ ንዝረት ተሰማቸውና ደነገጡ ። በዚያ የነበሩት የንስሐ አባታቸው ቄስ ስልኩን ቀስ ብለው ወደ ውጭ አወጡና በእሳት አቃጠሉት ። ቤቱንም በሙሉ ጠበል ረጨት ።

አብዛኛው መኳንንት ስልክ ሰይጣን ነው እያለ ባይነጋገርበትም በምኒልክና በጥቂት መኳንንቶቻቸው መሀል በስልክ መነጋገርና ጉዳይን መፈፀም እየተወደደ ሄደ ። በስልክ

መነጋገሩ እየተለመደ ቢሄድም ተነጋጋሪዎቹ የሚገናኙት በስልክኞች አማካይነት ስለነበረ ብዙውን ጊዜ ስልክኞች ከስልኩ ቤት እየጠፉ ችግር ፈጠሩ። በዚህ የተናደዱት ምኒልክም ለመጀመሪያ ጊዜ የመጀመሪያውን የስልክኞችን የተራና የሥራ ደንብ አወጡ ። ደንቡም ቀጥሎ ያለው ነው ።

ለቴሌግራም ፀሐፊዎችና ለስልክ ቀጣዮች

ለባላገሮችና ለጭቃ ሹምች

ለአበጋዞችም የተሰጠው ትእዛዝ ይህ ነው ።

መጀመሪያ

ቴሌግራም ፀሐፊዎች ጧት በ12 ሰዓት ወደ ስልክ ቤት ገብተው እስከ 6 ሰዓት ይቀመጣሉ ። ከ6 ሰዓት በኋላ ግን በተፈለጉ በ5 ደቂቃ እንዲገኙ ሆነው ተጠባባቂዎቻቸውን እየተወ ይሄዳሉ ። በተፈለጉ በ5 ደቂቃ ያልተገኙ እንደሆነ በወር ቀለባቸው ይቀጣሉ ። 15 ደቂቃ የጠፉ እንደሆነ አንድ ወር ይታሠራሉ ። 20 ደቂቃ የጠፉ እንደሆነ 4 ወር ይታሠራሉ ። ሌሎችም የሚፈለጉበት ጉዳይ የተገኘ እንደሆነ ከስልክ ቤት አይለዩም ። በተራ ይጠባበቃሉ ።

የስልክ ሥራ ከሆነ ቴሌግራም ፀሐፊዎች የስልክ ቀጣዮችን ያዟቸዋል ። ስልክ ቀጣዮችም ጧት በአንድ ሰዓት እስልክ ቤት ይገባሉ ። ማታ በ2 ሰዓት ይወጣሉ ። ሌሊትም በተራ ይጠብቃሉ ። ተረኛውም ለሊት ቢሆን ቀንም ቢሆን ከስልክ ቤት አይወጣም ። ነገር ግን የሌሊትና የቀን ተረኛ ለብቻው ነው ። ቀን የጠበቀው ለሊት ለሊት የጠበቀው ቀን አይጠብቅም ። ስልክ በተደወለ በ4 ደቂቃ ተረኛው ከዚያ መኖሩን ያሳሳወቀ እንደሆነ በወር ቀለቡ ይቀጣል ። 15 ደቂቃ የጠፉ እንደሆነ አንድ ወር ይታሠራሉ ። ከዚያ ወዲያ ያለው ቅጣት ብርቱ ነው ።

ስልክ ቀጣዮች የመንግሥት ቃል ከተፈፀመ በኋላ በዋጋ የሚነጋገረውን ሰው እየጠሩ በጭቃ ሹምና በቴሌግራም ፀሐፊው ፊት ያነጋግራሉ ። ዋጋውንም እየተቀበሉ በቴሌግራም ፀሐፊዎች መዝገብ እየተፃፈ በጭቃ ሹም እጅ ይቀመጣል ። ያለ ዋጋ ያነጋገረ ፣ ከዋጋ ከፍሎ ያስቀረ ሰው ዋጋውን ከፍሎ ያስቀረው ገንዘብ ተሰልፎ በአንድ 4 ይከፍላል ። ደግሞ ጭቃ ሹምና ቴሌግራም ፀሐፊው ሳያዩ ስልክ ቀጣዮች ዋጋ የተቀበሉ እንደሆነ በአንድ 4 ይከፍላሉ ።

ከቴሌግራም ፀሐፊዎች ወይም ከስልክ ቀጣዮች ከነሱም ተጠባባቂዎች ቢሆን የመንግስት ሚስጢር አውጥቶ የተገኘ ሰው ቅጣቱ ካገር የተለየ አዲስ ቅጣት ነው ። የሌላውም ሰው ጉዳይ ቢሆን መንግስት የሚያነሳ ነገር የሆነ እንደሆነ ለስልኩ ሹም ፈጥኖ ያስታውቃል ። ከስልኩ ሹም በቀረ ለሌላ ሰው የነገረ እንደሆነ ብርቱ ቅጣት ይቀጣል።

የቴሌግራም ዋጋ በ20 ቃል አንድ ብር ፣ በአስር ቃል አላድ ፣ በአምስት ቃል ሩብ ነው ። ደግሞ በቴሌፎን የሚነጋገር ሰው ዋጋ በአስር ደቂቃ አንድ ብር ፣ በአምስት ደቂቃ አላድ ፣ በሁለት ደቂቃ ሩብ ነው ።

ከስልክ ቀጣዮችና ከቴሌግራም ፀሐፊዎች ጋር ከስልክ ቤት እየዋለ የስልክን ዋጋ እየተቀበለ የሚያስቀምጥ ጭቃ ሹም የሻለቆች ይሰጣሉ ። ጭቃ ሹምም ጧት በ12 ሰዓት እስልክ ቤት ይገባል ። ማታ በ12 ሰዓት ከስልክ ቤት ይወጣል ። ስልክ የተቆረጠ እንደሆነ ስልክ ቀጣዮች ሳያስቀጥሉ አይውሉም ። የስፍራው ርቀት የታወቀ ሩቅ ካልሆነ በቀር በመሬታቸውም ስልክ የተተከለባቸው ባላገሮች ስልኩን በሥርዓት ይጠብቃሉ ። እሳት እንዳይበላውና ከብት እንዳይጥለው ስልኩ የተቆረጠ እንጨት የወደቀ እንደሆነ ያን ጊዜውኑ ለጭቃ ሹም ያስታውቃሉ ። ያላስታወቁ የሆነ እንደሆነ ግን በቀኑ ልክ አስር አስር ብር መቀጫ ይሰጣሉ ። እስከ ሁለት ጊዜ ። በሶስተኛው ርስታቸውን ይነቀላሉ ። የዚህም የመቀጫ ብር በቴሌግራም ፀሐፊ መዝገብ እየተፃፈ በጭቃ ሹም እጅ ይቀመጣል ።

ጭቃ ሹም የላገሮች ስልክ ተቆርጧል ወይም እንጨቱን ወድቋል ብለው ሲነግሯቸው ሥፍራው ቅርብ እንደሆነ እስከ አንድ ሰዓት ለስልክ ቀጣዮች ያስታውቃሉ ። የራቀ እንደሆነ እስከ 12 ሰዓ ያስታውቃሉ ። ያላስታወቁ እንደሆነ ግን እንደ ሥፍራው ርቀት በቀኑ ቁጥር 20 ብር መቀጫ ይሰጣሉ ። በሁለተኛው ንብረታቸውን ይወረሳሉ።

ሰው በተንኮል ስልክ የቆረጠ እንደሆነ ይህን ሰው ባላገሩ ባፍርሳታ አውጥቶ ለጭቃ ሹም ይስጥ ። ጭቃ ሹምም ለሻለቆች ይሰጧቸዋል ። በመንግስት ፈቃድ ይሰቀላል ። የሻለቆችና ጭቃ ሹም የላገሮች ለስልክ የቸገረውን ነገር ስልክኞቹ ሲነግሩዋቸው ፈጥነው የሚመቸውን ነገር ያደርጋሉ ። ለማድረግ የማይመቻቸውን ፈጥነው ለመንግሥት ሹም ያስታውቃሉ ። ይህን ሰምተው ዝም ብለው የመንግስት ሥራ የቀረ እንደሆነ በመጀመሪያ 500 ብር ። በሁለተኛው ሺ ብር መቀጫ ይሰጣሉ ። በሶስተኛው ሹማምንቶቹ ሹመታቸውን ይሻራሉ ። ባላገሮቹም ንብረታቸውን ያጣሉ ።

ስልክ ቀጣዮች ስልክ በሚቀጥሉበት አገር የስልክ እንጨትና መሰላል ባላገሮች ያቀርቡላቸዋል ። ቀጥለውም እስቲሄዱ ራትና ምሳ ጭቃ ሹም ይሰጣሉ ። ስልክ ቀጣዮች ውሃ የሞላባቸው እንደሆነ ከብትም ከመንገድ የጠፋባቸው እንደሆነ ወይም የሞተባቸው እንደሆነ ጭቃ ሹም ከብት ያውሷቸዋል ። በዋናም ያሻግሩዋቸዋል ።

ስልክ ቀጣዮችና ቴሌግራም ጸሐፊዎች በተራቸው ቀን አይከሰሱም ። ቅጣትም የተገኘባቸው እንደሆነ የስልክ አለቃው ሰምቶ ይቀጣሉ ። ቀለባቸውንም ቴሌፎን ከተተከለበት ሥፍራ ይቀበላሉ ። ጌታ ከሌለውና ጠባቂ ከሌለው መሬት የተተከለውን ስልክ የሚጠብቁ ጭቃ ሹም ናቸው ። ውድማ የሆነ እንደሆነ ግን የሻለቃው ያስጠብቃል ።

ለሰልክ መቀጠያ አራት በቅሎ ከነመሣሪያው የሻለቃ ይሰጣል ። ቴሌፎን ከተተከለበት አጠገብ እንዳይከሱ እያበላ ያስቀምጣሉ ። እነዚህንም በቅሎዎች እንዳይከሱባቸው ተጠንቅቀው ያበላሉ ። በቅሎዎቹ የከሱባቸው እንደሆነ ባንድ በቅሎ ፪ በቅሎ ይከፈላል ። በእነዚህ በቅሎዎች የመንግስት ትዕዛዝ የሚፈጽሙ ሰልክ ቀጣዮች ትእዛዛቸውን አድርሰው ሲመለሱ በቅሎዎቹን እዚያው ከሚበሉበት ቦታ እየመለሱ ያስረክባሉ ። ከቤታቸውም አያውሉም ። አያሳድሩም ። ከመንግስት ትእዛዝ በቀር ። እነዚህ በቅሎች ሰልክ ቀጣዮች ለጉዳያቸው የተመላለሱባቸው እንደሆነ በመጀመሪያ አሥር ፲ ብር ፣ በሁለተኛው ሃያ ፳ ብር ይከፍላሉ ። በሶስተኛው ብርቱ ቅጣት ይቀጣሉ ። በቅጣት የሚሰበሰቡ ገንዘብ ብርም ቢሆን በቅሎም ቢሆን በቴሌግራም ፀሐፊዎች መዝገብ እየተጻፈ በጭቃ ሹሙ እጅ ይቀመጣል ።

ግንቦት ፲፫ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ ም አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ "

ምኒልክ ይህን ደንብ ካወጡ በኋላ በ፲፰፻፵፱ ዓ.ም. በጥቅምት ወር ማዕከላዊ የቴሌፎንና ቴሌግራፍ መሥሪያ ቤት ተቋቋመ ።

በአገሪቱ ውስጥ በነበረው የእንጨት ችግር ምክንያት የሰልክ ሽቦው የሚዘረጋው በየወርካው ዛፍ ላይ ሁሉ በማሰር ነበር ። ባንዳንድ ቦታም የተተከለው የሰልክ እንጨት ጠንካራ ባለመሆኑ የሰልኩ ሽቦ ከእንጨቱ እየወደቀ ከባድ ችግር ፈጠረ ። ለመጀመሪያ ጊዜ ከአዲስ አበባ ሐረር ድረስ የተዘረጋው የሰልክ መስመር ገና ወረቱ ሳያልቅለት ሽቦው መሬት ተኛ ። በዚህ ምክንያት የሰልኩ መገናኛ ስለተቋረጠ አጤ ምኒልክ ለፊታውራሪ ባንቴ አንድ ደብዳቤ ጽፈው ለሰልኩ ሽቦ ጥበቃ እንዲደረግ አዋጅ እንዲነገር አዘዙ ። ደብዳቤውና የአዋጁ ቃል የሚከተሉት ናቸው ።

ይድረስ ከፊታውራሪ በንቴ ፡

ካዋሽ አንስቶ ሐረርጌ ድረስ ያለው የሰልክ እንጨት እየተሠበረ ሺቦው መሬት እየወደቀ ። ደግሞ ከዛፍ ላይ የተበጀው እንደገና ዛፉ እየለመለመ ነፋስ ሲመታው ሽቦውን እያወዘወዘው እማያነጋግር ቢሆን ይሄው ሠራተኞች ሰድጃለሁና በተሰበረውም ፣ በመጥፎውም እንጨት ፈንታ ወፍራም እንጨት እየተተከለ ቶሎ ቶሎ እንዲበጅ አድርግ ። ተሠርቶ እስኪያልቅ ድረስ የሻለቃ ፣ የሻለቃው በያገር በያገሩ አብሮ ቶሎ ቶሎ ያስተክል ። በዚህ ነገር በጣም በርታ አደራህን ። ደግሞ የሰልኩ ነገር ይኸው ያዋጅ ቃል ሰድጅልሃለሁና ሰልኩ በየተተከለበት አገር ሁሉ በየሻለቃው እንድታስነግር ይሁን ።

የካቲት ፲፩ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈጮ

ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ሰማ

በሐረርጌ አውራጃ ስልክ በየተተከለበት አገር ያለህ ሰው ስልክ በተበጠሰ ጊዜ ለባለምድሩ ለመልከኛው ወይም ለጭቃ ሹሙ አስታውቀህ እለቱን ለስልክኞች ንገር ። ቦታው እርቆ ዕለቱን ለስልክኞች ለመንገር ጊዜ የመሸብህ እንደሆነ በማግሥቱ ንገር። ምድሩ ግን ጠፍ የሆነ እንደሆነ መልከኛና የሻለቃ አስጠብቅ ። ደግሞ እንጨቱን ሙብረቅ በመታው ጊዜ የመንግሥት ሥራ እንዳይፈታ ትርፍ ትርፍ የስልክ እንጨት ለመለወጫ አስቀምጥ ።

መጋቢት ፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምሕረት ተፃፈ።

ስልክ ገና ከመግባቱ ስልክ የሚያስፈልገው ለአስቸኳይ ጉዳይ ብቻ መሆኑን ምኒልክ ለየመኳንንቶቻቸው ያስተምሩ ነበር።

ይድረስ ከራስ ተሰማ

.. የስልኩ ነገር ባይሆንልኝ ነው ብለህ ላኩብኝ ። ስልኩስ ቢሆን የሚያስቸኩል ብርቱ ጉዳይ ሲገኝ ለመነጋገር ነው ። ሌላውን ጉዳይ እንደዚሁ መላላክ ነው እንጂ ስንቱ ነገር በስልክ ያልቃል ። ...

ጥቅምት ፳፮ ቀን ፲፱፻ ዓ ም

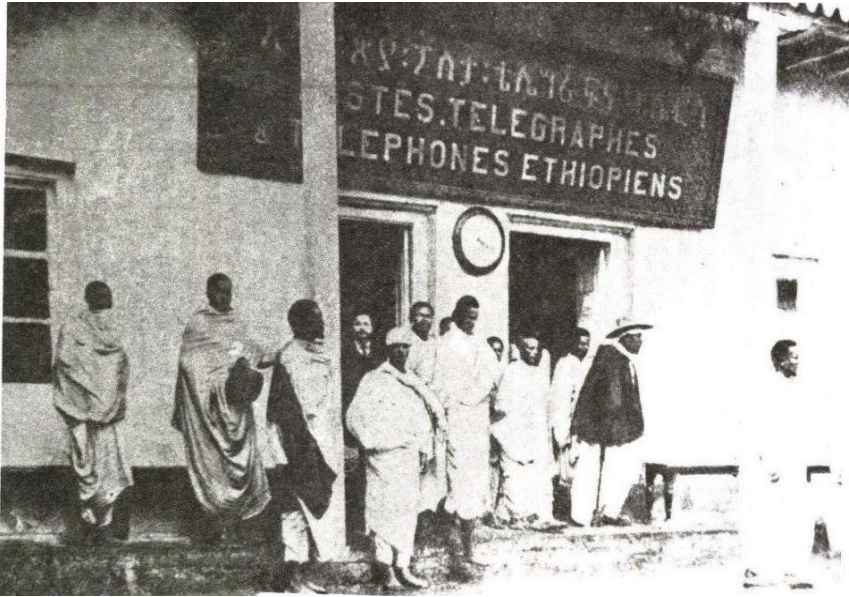
ይድረስ ለዋግ ሹም ጓንጉል

የስልክኞቹን ነገር የላኩት ቃል ሁሉ ምላሽ አልመጣልኝም ብለህ ላኩብኝ ። የሚያስቸኩል ብርቱ ጉዳይ ሲሆን በስልክ መነጋገር ነው ። አለዚያም ሌላ ሌላውን ጉዳይ ሁሉ እንደዚሁ በደብዳቤ መላክ ነው እንጂ ስንቱ ነገር በስልክ ያልቃል "....

ጥቅምት ፳፮ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

“የአዲስ አበባ ቴሌፎን ሠራተኛ ነው ። ጥቂት ደንበኞች አሉዋቸው ።” እነኚህም ደንበኞችን ለማገናኘት ከሰላሳ ደቂቃ እስከ ሁለት ሰዓት ጊዜ ይወስዳል”

ምኒልክ ፖስታና ስልክ ቤትን መርቀው ከፈቱ ።

ፖስታ

ኢትዮጵያ የዓለም ፖስታ ድርጅት አባል የሆነችው 1900 ዓ.ም. ሲሆን ሥራው የተጀመረው ግን በ1886 ዓ.ም. ግድም ነው ። ኢትዮጵያ ከዓለም የፖስታ ድርጅት እስክትገባ ድረስ በኢትዮጵያ ውስጥ ሚኒስቴሩ አልተቋቋመም ነበር ። ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የኢትዮጵያ የፖስታ ሥራ በዓለም ታውቆ ተቀባይ እንዲኖረው ለማድረግ ጥረዋል። በአገሪቱ ላይ የነበረው ችግር ኢትዮጵያን ከዓለም ፖስታ ማኅበር ማስገባት ብቻ ሳይሆን በሞያው የሰለጠነ ሰው ማግኘቱም ነበር ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ በ1885 ዓ.ም የካቲት 10 ቀን ከፖስታ ማኅበር ለመግባት ደብዳቤ ቢጻፉ “መጀመሪያ የፖስታ ሥራ ማካሄዱን ይጀምሩ” የሚል መልስ አገኙ ። ምኒልክም በፈረንሳይ አገር ፓሪስ ከተማ ውስጥ በመልካቸው የተቀረፀ ቴምብር በ1886 ዓ.ም. በጥቅምት ወር አሳትመው ገበያ ላይ በማዋል ሥራውን ጀመሩ ። በተቻለ መጠን ሥራውን ካቋቋሙና ካስጀመሩ በኋላ በተግባሩ ለሚረዳቸው ለስዊስ መንግሥት ፕሬዚዳንት የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ ።

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ
ይድረስ ከስዊስ መንግሥት ሪፑብሊክ ፕሬዚዳንት
ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

በ፲፰፻፹፯ በየካቲት ፲ ቀን የኢትዮጵያ መንግሥት ቀድሞ ከነበሩት የክርስቲያን ነገሥታት አንድ ተብሎ የሚጠራ ስለሆነ ያገሬም ሕዝብ ከሮፓ ጋራ እያደረ እየተቃረበ እንዲሄድ ብዬ ለእናንተ መንግሥት ከፖስታ ማኅበር ልግባ ብዬ ላክሁ ። እርስዎም ከዚህ ማኅበር ልግባ ካሉ እንደ ፖስታ ሥርዓት የፖስታውን መንገድ በሚገባ ቀኑ ሳይተላለፍ ማድረግ ይገባዎታል ብለው ላኩብኝ ። አሁንም እኔ ከትልቁ ከተማዬ ከእንጦጦ አንኮበር ፣ ከእንጦጦ ሐረር ፣ ከሐረር ጂቡቲ በሥራት እንዲመላለስ አደረግሁ። ይህም መመላለስ በ፲ በ፲ ቀን ሳይጉድል ይመላለሳል ። ከጂቡቲም ፖስታ ጋራ ከፍራንሲስ መንግሥት ጋራ በጣም ስለረዱኝ ፖስታችን ተጋጥሟልና እነዚያንም ማመስገን ይገባኛል ። እናንተም በወገኖቻሁ ከኔ መንግሥት አንስቶ ከሮፓ ሕዝብ ጋራ የሚያጋጥመውን ለፖስታ የሚያስፈልገውን የኔን መንግሥት ፖስታ የሚያጋጥመውን ነገር ሁሉ እንድታቀኑልኝ ተስፋ አለኝ ። እኔም በመንግሥቴ ሥራት እንዲገባ ደግሞም አገሬ ከሮፓ ክርስቲያን ሕዝብ ሁሉ ጋራ በጣም እንዲለማመድ ብዬ ለዚህ ለፖስታ የሚገባ ነገር ሁሉ ጠንክሬአለሁ ። በዚህ በፖስታ ነገር በመዝመሪያ ስለላኩሁልዎ ደብዳቤ የኢጣሊያን መንግሥት አንዳንድ ምክንያት አንስቶ ነበር ብለው ላኩብኝ ። ከዚህ መንግሥት ጋራ ተዋውዬ የነበረው ውል ሳንስማማ ብንቀር በሚገባ ሆኖ ፈረሰ ። የተጨረሰውም በየካቲት በ፯ ቀን በ ፲፰፻፹፭ መጨረሻ ሆነ ።

እንዲህ ከሆነ ዛሬ የኢጣሊያ መንግሥት ለዚህ ነገር የሚፈልገው ምክንያት ሁሉ አለ ብልሃት ነው ። ሙሴ ኢልግን እጅግ ያገለገለኝ የኔ መሐንዲስ ለዚህ ለፖስታ ማኅበር ለመግባት የሚያስፈልገውን ጉዳይ ሁሉ ለመፈፀም ሙሉ ሥልጣን ሰጥቼዋለሁ ።

በመጋቢት ፲ ቀን በ፲፰፻፵፯ ዓመተ ምሕረት ተፃፈ ።

በዘመኑ የፖስታ ማኅበር ዋና መሥሪያ ቤት በስዊስ ውስጥ በበርኔ ከተማ ነበር ። ዳግማዊ ምኒልክ ለስዊስ ፕሬዚዳንት ደብዳቤ የፃፉበትም አንዱ ምክንያት ይህ ነበር። ኢትዮጵያ በፖስታ ሥራ እንቅስቃሴዋን ከጀመረች በኋላ በቀጥታ ከማኅበሩ እንድትገባ ምኒልክ የሚከተለውን ደብዳቤ በኢትዮጵያ የፈረንሣይ ሚኒስትር ለነበሩት ፃፉ ።

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ
ይድረስ ከሚኒስትር ክሎቢኮብስኪ
ሰላም ላንተ ይሁን ።

የኢትዮጵያ ቴሌግራፍና ፖስታ እንደ ሮፓ መንግሥት ደንብ ከኡኒየን ፖስታ እንዲገባ አስታውቅሃለሁ ። ሌሎቹ መንግሥቶች እንደሚከፍሉት ገንዘብ እኛም ባመት ባመት እንደደንቡ ለኡኒየን ፖስታል እንሰጣለን ። የፖስታና የቴሌግራፍ ሠራተኞች ከዚህ ቀደም ስድስት ሰዎች እንድታስመጣልን ጠይቀን ነበር ። አሁንም በቶሎ እንድታስመጣልን ይሁን ። ደመወዛቸውንም እንደ ሥራቸው መጠን ከመቶ አንስቶ እስከ መቶ አምሳ ድረስ በተዋረድ እንሰጣለን ። ደግሞ ስለ መንግሥታችን ጥቅም ቴሌግራፋችን በሥራት በትክክል እንዲሄድ የምድር ባቡር ከምፓንዮች ባቆሙት የስልክ ብረት ላይ እስከ ወሰናችን ድረስ የስልክ ሽቦ እንዲዘረጋበት የፈረንሳይ መንግሥት እስከወሰኑ ድረስ ሽቦ ዘርግቶ ከኢትዮጵያ ወሰን የስልክ ሽቦ ጋራ እንዲጋጠም ለመላላክ እንዲመቸን ብታደርግልን ደስ ይለኛል ።

ጥር ፳፪ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

የውጫሌን ውል አፍርሻለሁ ብለው ላኤሮፓ መንግሥታት ያሳወቁበት ዘመን ነው "

ኢትዮጵያ ከዓለም የፖስታ ድርጅት ከገባች በኋላ የፖስታው ሥራ በሚገባ ይካሄድ ጀመር ። በዘመኑ አዲስ አበባ መጥቶ የነበረው ግሊከን “...የፖስታ አገልግሎት ተቋቁሟል ። በየሳምንቱ አንድ ጊዜ ከአዲስ አበባ ወደ ሐረር የሚሔድ የምኒልክ መልክተኛ አለ ።” ሲል ጽፏል ።

ምኒልክ የፖስታ ድርጅትን ካቋቋሙ በኋላ ሥራው የተጀመረው ወዲያውኑ ነው ። ሙሴ ኢልግ ወደ አገሩ ዙሪክ ሔዶ በነበረበት ጊዜ ምኒልክ በጻፉለት ደብዳቤ “...ፖስታ ማበጀታችን እንኳን ያንተ የወዳጆችን ደብዳቤና የማንም ነጋዴ ደብዳቤ ሁሉ እንዲመላለስበት ነበር ። ያንተ ደብዳቤ መጥፋቱ ፖስታ ለምን ተደላደላ ብለህ አኩርፈህ ይሆን ወይስ የምድር ባቡር እስከ አዲስ አበባ ድረስ እስቲበጅ መጠበቅህ ይሆን ። ያለዚያ ያንተን ደብዳቤ የሚውጥ አውሬ ከመንገድ ላይ እንዳለ ቁርጡን አስታውቀኝ ። ...” ብለዋል ። ይህን ደብዳቤ የጻፉት ሐምሌ 13 ቀን 1887 ዓ.ም ነው ። በዚያ ዘመንም ማለት ኢትዮጵያ ፖስታ ማህበር ከመግባትዋ 13 ዓመት በፊትም የፖስታው ሥራ ይካሄድ እንደነበረ ይገመታል ።

ኢትዮጵያ ከዓለም የፖስታ ማህበር ከገባች በኋላ በማመላለሱ ተግባር በኩል ከፍተኛ ችግር ደርሶ ነበር ። ይህንንም ችግር ምኒልክ በእንዴት ያለ ዘዴ እንደተወጡት ለሐረርጌው ገዥ ለደጃዝማች ባልቻና የአፋር ገዥ ለነበሩት ለአዛዥ ወልደጣዲቅ የጻፉባቸውን ሁለት ደብዳቤዎች እንመልከት ።

ይድረስ ከደጃዝማች ባልቻ

የዚህ የፖስታ አመጣጥና አካሄድ እጅግ የሚያስቸግር ሆነ ። ባለትዳርና ባለርስት የሆነ ዋና ዋና ሰው ካላመላለሰው ባለደምዘ ወታደር አመላልሶት ፖስታው ቢጠፋና ከጊዜው ቢተላለፍ እሱን ቀጥተን የምንጠቀምበት ነገር የለም ። አሁንም ከአዋሽ ወዲህ ቴሌፎን በተተከለበት ቦታ ሁሉ ዋና ዋናውን ገባር ፣ እርስትና ትዳር ያለውን እየመረጥን በቅሎውም ሰውም እንዳይገቡ በየተራ እንዲያመላልስ ሃያ ፳ ሰውና ፲ አስር በቅሎ አድርገናል ። ስለዚህ ላንተም ይሄው የደንቡን ወረቀት ልኬልሃለሁ ። ይህንንም የደንቡን ወረቀት አይተህ ከአማራው ባለቀላድ ባለትዳር ባለትዳሩን መርጠህ በግዛትህ ቴሌፎን በተተከለበት ቦታ እንደዚሁ እንደደንቡ ሃያ ፳ ሰው ሃያ ፳ በቅሎ አድርግ ። የሰዎቹን ቁጥር ስም ስማቸውን በየቦታው የምታደርጋቸውን ለይተህ አስታውቀኝ ።

መስከረም ፩ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም

ይድረስ ከወህኒ አዛዥ ወልደጻዲቅ

ከይሮፓ ነገሥታት ደብዳቤ ከሚመላለስበት ከስዊስ መንግሥት ከፍቅር ማኅበራቸው ገባን ። ደስ አለኝ። ነገር ግን እማህበር ስለገባንና ደስ ስላለኝ ፖስታው ሲመላለስ የሚገባበት ጊዜ እንኳን ቀኑ ይተላለፍና ከሰዓትም ከደቂቃም ቢሆን የተላለፈ እንደሆነ በስዊስ ማህበር ዳኛ ተከሰን ካሣ ጨምረን የጠፋውን ገንዘብ እንከፍላለን ። አለጥፋት ፖስታ በደህና የተመላለሰ እንደሆነ ለመንግሥታችን እጅግ ክብር እጅግ ጥቅም ነው ። በዚህም በፖስታው የሚመላለስ ወረቀት ብቻ አይደለም ። ወርቅ ፣ አልማዝ ፣ የገንዘብ ማድረጊያ የኃዋላ ወረቀት ይመላለስበታል ። በዚህም ፖስታችንን የሚያመላልሱ መንግሥታት የእንግሊዝ ፣ የጀርመን ፣ የፈረንሳይ ፣ የሞስኮብ ፣ የኢጣሊያ ፣ የነምሳ ፣ የእስፖርትና የቤልጅግ ፣ የስዊስ ፣ የፖርቱጋል ፣ የቱርክ ፣ የሞንትኔግሮ ፣ የሆላንድ ፣ የኖርቤጅ ፣ የቡልጋሪያ ፣ የአሜሪካ ፣ የዣፓን ፣ የቤን ፣ የሌሎችም የዓለም ሁሉ መንግሥታት ነው ።

የሚመላለሰው ዕቃ በኛ በኩል ነው ። ስለዚህ ሁሉ ነገር በየሥፍራው ለጠያር ግመል ማብሊያ ከድሬዳዋ እስከ ጭባ ድረስ አንድ ደብዳቤ ፣ አንድ ዕቃ ቢጠፋ ጥፋቱም ምስጋናውም ባንተ ላይ ነውና እንዲፈጥን በጠያር እንዲመላለስልኝ አድርግ ።

ለጠያርም ግመል ማረፊያ ቦታ የረር ላይ አንዱን ገሣ ዳራኤላ ላይ ፣ አንዱን ገሣ ቢለን ላይ ፣ አንዱን ገሣ አዋራ መልካ ላይ ፣ አንዱን ገሣ መርጠህ አንስተህ አንዳንዱ ቦታ ላይ የአዳልና የኢሳ የአማርኛ አፍ ያወቁ ፣ በረሃውን የለመዱ ፣ ንብረት ያላቸው አስር ፲ ዋና ዋና ሰውና ሃያ ፳ ጠያር ግመል ማስቀመጥ ነው ። ቢላል ላይ ግን ውሃውና ቦታው ለግመል የተመቻ ነው ብለውኛልና ሲሆን ፩፻ አለዚያ ስልሳና ሰባ ግመል እያስገራህ ለማስተጓጓዣ እንዲሆን በብዙ አድርግ ። ከድሬዳዋ እስከ አጨባ ሲሆኑም ሲመጣም ሲሆን አለዚያ በአራት ቀን ከዚያም እንዳይተላለፍ ይሁን ። ይህን ሁሉ ትእዛዝ የሚሰሙትን በየቦታው ዋና ዋና ሁነው የሚቀመጡትን ሹሞችህን ከበየኑ ድረስ ሰደሃቸው ከበየኑ የደንቡን ወረቀት ተቀብለው በዚህ በፖስታው ነገር የሱን ትእዛዝ እንዲሰሙ አድርግ ። ለሰዎቹም ጠመንኛና

ጥይት አስቀድመን እንሰጣቸዋለን ። ደሞዛቸውንም በወር በወር ይቀበላሉ ። ስለዚህ ቁጥራቸውንና ስማቸውን እስተሚቀመጡበት ቦታ ለይተህ በደብዳቤ እንድታስታውቀኝ ይሁን

ሕዳር ፳፮ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም

በኢትዮጵያ የፖስታ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ የውጭ አገር ሰዎችን አስለቅቀው በሥራው ላይ የተሾሙት ኢትዮጵያውያን አቶ በለጠ የሐረር የፖስታና የስልክ ቤት ሹም ፣ አቶ ድንቁ የድሬዳዋ ፖስታ ቤት ሹም ፣ አቶ በየን መርሻ በኢትዮጵያና በጂቡቲ ወሰን ላይ የደወሌ ፖስታ ቤት ሹም ናቸው ። እነዚህም ሰዎች በዳግማዊ አጤ ምኒልክ የተሾሙት ጥቅምት 19 ቀን 1901 ዓ.ም ነው ።

ኤሌትሪክ

አንድ ቀን ምኒልክ ከውጭ አገር ከመጡ ፈረንጆች ጋር እየተዘዋወሩ አዲስ አበባ ከተማን ሲገቡ የወንጀለኞች ከተሰቀሉበት ቦታ ደረሱ ። እነዚያን የተሰቀሉትን ሰዎች ፈረንጆች እንዳያዩ ምኒልክ ወደሌላ አቅጣጫ እየጠቆሙ ወሬ ያውላቸው ጀመር ። ፈረንጆቹ ግን የተሰቀሉትን ሰዎች ስላዩ ምኒልክን “ጃንሆይ ። ለምን በእንዲህ አይነት አገዳደል ሰውን ይቀጣሉ?” ብለው ጠየቁቸው ።

ምኒልክም “እነኚህ ሰው የገደሉ ሽፍቶችና ሌቦች ናቸው ። በእናንተ አገር ሰው የገደለ ሰው በሕግ አይገደልም?” አሏቸው ።

ፈረንጆቹም “መገደል ይገደላል ። የሚገደለው ግን እንደዚህ በአደባባይ ሳይሆን በቤት ውስጥ በኤሌትሪክ ወንበር ነው” አሏቸው።

“ወንበሩ እንዴት ይገደላል?” አሉ ምኒልክ ።

“እንዲሞት የተፈረደበት ወንጀለኛ ከወንበሩ ላይ ቁጭ ሲል ቁልፉ ይከፈታል ። ቁልፉ ሲከፈትም ወዲያው ይሞታል” ብለው አስረዱባቸው ። ምኒልክ በዚህ በአዲሱ የወንጀለኞች የመግደያ ዘዴ ተደስተው በአስቸኳይ ሶስት ወንበሮች እንዲመጡላቸው አዘዙ ።

ሶስቱ ወንበሮች ከአሜሪካ ተገዝተው አዲስ አበባ ገቡ ። ምኒልክም በወንበሮቹ መምጣት ተደስተው ሞት የተፈረደባቸውን ወንጀለኞች አስቀርበው በነዚያ ወንበሮች እንዲገደሉ አዘዙና አገዳደሉን ለመመልከት ከወንበሮቹ ዙሪያ ቆሙ ።

መሐንዲስ አማካሪዎቻቸውም “ጃንሆይ ። ወንበሩ እኮ እንዲሁ አይገድልም” አሏቸው ።

“ኋላስ?” አሉ ምኒልክ ።

“ኤሌትሪክ ከሌለ አይገድልም” አሏቸው ።

“ምንድነው ኤሌትሪክ?” አሉ ምኒልክ ።

“ኤሌትሪክ ለሙብራትም ፣ ለኃይልም የሚሆን ነገር ነው” ብለው ስለኤሌትሪክ ጥቅም በሰፊው አስረዱዋቸው ።

“እሱን ነገር ደግሞ ቶሎ ብላችሁ አስመጡልኝ ። ከነዚህ ወንበሮችም አንዱን ለኔ መቀመጫ ከዙፋን ቤት አድርጉልኝ ። አንዱን ደግሞ ለአባተ ስጡት” ብለው አዘዙ ። ከዚህ በኋላም ኤሌትሪክ በኢትዮጵያ ገባ ። ለመጀመሪያ ጊዜም በ1889 ዓ.ም. በቤተ መንግሥት ውስጥ ቦራ ።

አውቶሞቢል

በአዲስ አበባ ከተማ የመጀመሪያ የሆነችው የመጀመሪያዋ አውቶ ሞቢል አዲስ አበባ የገባችው በ1900 ዓ ም ነው ። ያቺ የመጀመሪያይቱ አውቶሞቢል የመጣችው ከእንግሊዝ አገር ነው ።

መኪናይቱን ወደ ኢትዮጵያ ለማምጣት ያሰበው ቤንትሌይ የተባለ ሰው ነው ። ቤንትሌይ ስለምኒልክ እየጠየቀ ብዙ ወሬ ሰምቷል። ከሰማውም ዜና ምኒልክ የመኪናን ታሪክና ሥራ እየሰሙ መኪና ለማየት ይጓጓሉ ሲሉ ሰምቷል ። ቤንትሌይ መኪና ይዞ አዲስ አበባ ለመግባትና ለምኒልክ ለማሳየት ወሰነ ። ለእንዲህ ዓይነቱ ረጅምና መንገድ ለሌለበት ጉዞ ጠንካራ አውቶሞቢል እንደሚያስፈልግ አሰበ። ይህንንም እሳቡን ዌልሲሌይ ቱል ኤንድ ሞተር ማኒፋክቸሪንግ ኮምፓኒ ሥራ አስኪያጅ ለሆነው ለሚስተር ሲድሌይ አጫወተው ። ሚስተር ሲድሌይም ይህን አሳብ ደግፎ መኪና መረጣ ጀመሩ ።

የአውቶሞቢል ጉዳይ በኩባንያው በኩል የሚፈጸም ሆነ ። ለቤንትሌይ ሌላ ችግር የሆነበት ጓደኛ ወይም ሹፌር የማግኘቱ ነገር ነበር ። የሚፈልገው ሰው የሚደሰት ፣ የማይደክመው ፣ የማይመረር፣ የማይበሳጭ የራሱን መኪና ብዙ ጊዜ የነዳና ጥሩ የሽፌርነት ልምድ ያለው ሰው ነበር ። የአሳቡ ጠንሳሽ ቤንትሌይ እንዲህ ዓይነቱን ሰው ለማግኘት ለንደን ከተማ ውስጥ ሲፈልግና ሲያስፈልግ ቆየ ። አንድ ቀን ቤንትሌይ በሚስተር ዌልስ መኪና አብረው ሲሔዱ የዌልስን የመኪና አነዳድ አይቶ ደስ አለው ። ወዲያውኑ “ስማ ዌልስ በሚመጣው ሃምንት ከኔ ጋር ወደ አቢሲኒያ ትሄዳለህ?” አለው ። ዌልስም “በደስታ ጌታው፡ ግን አቢሲኒያ የት ነች?” ሲል ጠየቀ ።

የእንግሊዝ ጋዜጠኞች ይህን ጉዳይ ይከታተሉ ስለነበር እ.ኤ.አ. ሚያዝያ 18 ቀን 1907 ዓ.ም. የእንግሊዝ ጋዜጠኞች ማኅበር አባላት ትሮካዲሮ በተባለ ሆቴል ቅዳሜ ማታ የመሰነባበቻ ግብዣ አደረጉላቸው ።

እ.ኤ.አ. ሚያዝያ 19 ቀን እሁድ ወደ ፎልክስተን ጉዞአቸውን ጀመሩ ። ዌልስ እየነዳ ከጉጉ ቤንትሌይ ተቀምጧል ። ከኋላው መቀመጫ እደረሳችሁበት እደርሳለሁ” ያለ አንድ ቡሊ የሚሉት ወጣት ተቀምጧል ። ቤንትሌይ የዙሉ ቋንቋ በሚገባ የሚችል ሲሆን አማርኛም አጥንቶ በመጠኑ ይናገራል ።

ከፈረንሣይ ዋና ከተማ ፓሪስ ሲደርሱ ጋዜጠኞች ቃለ መጠይቅ አደረጉላቸው ። ከሶስት ቀናት በኋላ ወደ ማርሴል ተጓዙ ። ቤንዚን የቻላቸው ላካምፓኝ ጅኔራል ዱፔትሮሊዬም የተባለ ኩባንያ ነው ። 750 ጋሎን ቤንዚን ሰጥቷቸዋል ። በምግብ በኩል እያንዳንዱ ሳጥን 144 ጠርሙስ የያዘ ስድስት ሳጥን አክሶ (oXo)

- 100 ጣሣ ሥጋ
- 25 ኪሎ ግራም የሻይ ቅጠል
- 72 ጣሳ ብስኩት
- 50 ከረጢት ፍራፍሬ
- 40 ጣሳ ደረቅ ብስኩት
- 20 ኪሎ ግራም ፬ መአዘን ስኳር
- 4 ትልልቅ ሳጥን የፍሬ ጭማቂ
- 288 ጣሳ የቆርቆሮ ወተት
- 288 ጣሳ ሰርዲን
- 40 ጠርሙስ የቡና ዱቄት
- 100 ጣሳ ለሾርባ የሚሆን ምግብ

10 ከረጢት ዱቄት ፡ ጥቂት ጠርሙሶች ውስኪ ፣ የመንገድና የከተማ ልብስ ፣ መድኃኒት ፣ አራት ጠመንጃና ሶስት ሽጉጥ ፣ የሁለት ጊዜ ቅያሬ ጐማና የመንገድ መለያ ካርታ ታርጋ ቁጥርዋ ዲ 3130 የሆነችውን መኪና ይዘው መርከብ ላይ ተሳፈሩ።

ሃያ ሰባት ቀን ሙሉ በባህር ላይ ሲጓዙ ከርመው ጂቡቲ ደረሱ። ጂቡቲ ሲደርሱ ከአገራቸው ከእንግሊዝ ከወጡ ሁለት ወር ሆኗቸዋል ። ጂቡቲ እንደደረሱም ለጂቡቲም የመጀመሪያ መኪና ስለነበረች ታሪክ ሰሪዎች ተብለው የጂቡቲው አገረ ገዥ ሙሴ ፓስካል የራት ግብዣ አደረጉላቸው ። በዚያ የራት ግብዣ ላይም ሌሎች ሁለት አውቶምቢሎች ከፈረንሣይ አገር ሊመጡ መነሳታቸው ቤትንቴሌይ ሰማ ። በዚህ ምክንያት እንዳይቀደም ብሎ ቤንትሌይ ጂቡቲ ሊቆይ አልፏልገም ።

በጅቡቲ ሕዝቡ እየተደነቀና እየከበበ መኪናዋን እያየ 10 ቀን ቆዩ ። አሥር ቀን የቆዩበት ምክንያት ስለመንገዳቸው ጥናት ሲያደርጉ ነበር ። ጂቡቲ ያሉት ፈረንሣዮች መኪናይቱ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትገባ በይፋ ባይናገሩም በተግባር ይገልጹ ነበርና በመንገድ ላይ ታርደው እንደሚቀሩ እየነገሩዋቸው ቆዩ ። በመጨረሻው የጂቡቲ ባለሥልጣኖች ከጂቡቲ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ፈቃድ እንደማይሰጣቸው አስረድተው ወደ እንግሊዝ ሰማሌ ቢሔዱ ግን እንደማይከለክሏቸው ነገሩዋቸው ።

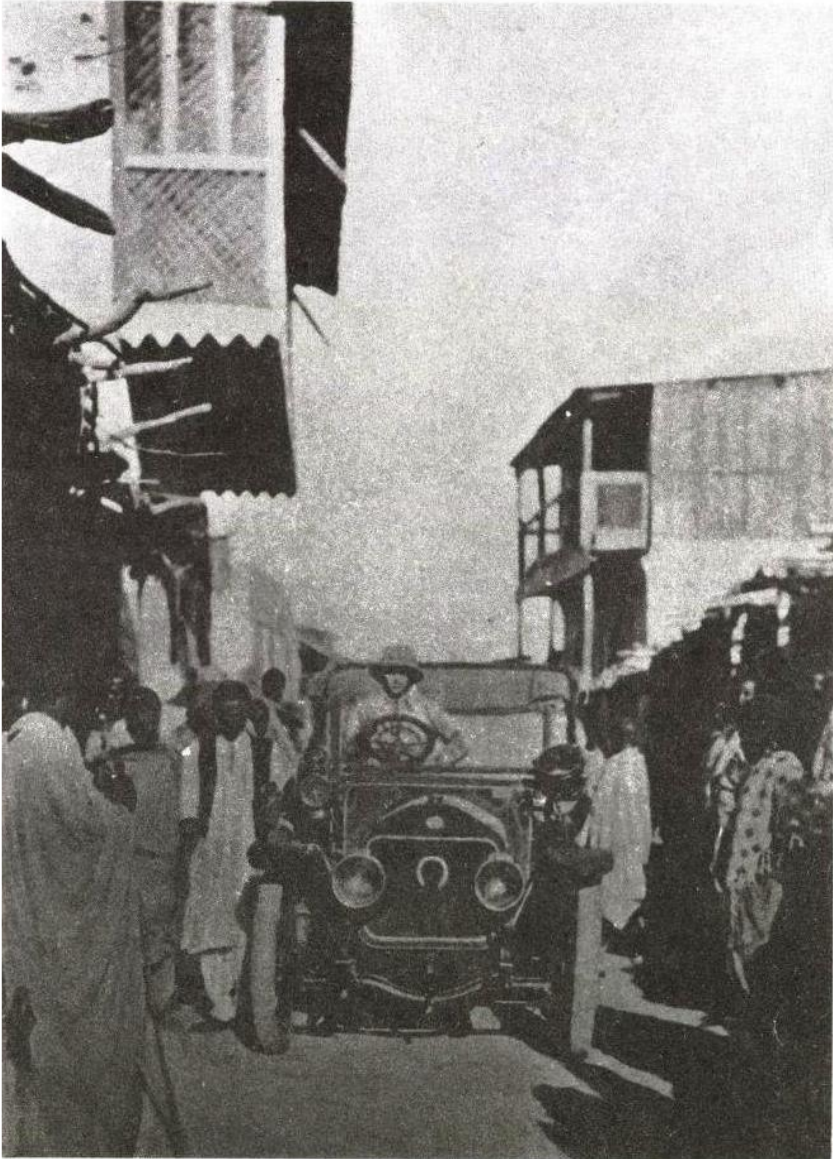
እነ ቤንትሌይ ከጂቡቲ ወደ እንግሊዝ ሰማሌ ዕቃቸውን በኪራይ ግመል አስጭነው በመኪናቸው ጉዞ ጀመሩ ። ከጂቡቲ በተነሱ በአራተኛው ቀን ዘይላ ደረሱ ። ዘይላ እንደደረሱም የዘይላው አገረ ገዥ “ወደ ጂቡቲ ተመልሳችሁ መኪናዎን በባቡር ድሬዳዋ ድረስ ላኩ እንጂ ከዚህ ከዘይላ በመኪናዎ እንድትሄዱ አልፈቅድም ። ከድሬዳዋ በኋላ ግን የራሳችሁ ጉዳይ ነው” አላቸው ። እነቤንትሌይ የፈለገው ይሁን ብለው ዕቃዎቻቸውን በግመል ጭነው አስቀደሙና በመኪናቸው ጉዞአቸውን ወደ ኢትዮጵያ ጀመሩ ።

“... ከኢትዮጵያ ግዛት ዱኣሌ ላይ ስንደርስ በየቤቱ በራፍ የኢትዮጵያ ባንዲራ ተሰቅሎ አየን ። በኛም መኪና ላይ የእንግሊዝና የኢትዮጵያ ባንዲራ ግራና ቀኝ ተሰቅሏል ። ከመንደርዋ ስንገባ ብዙ ተኩስ ተሰማ ። ተኩስም የተተከሰው ለክብራችን መሆኑ ተነገረን ። ወደ መሀል ስንገባ በሰልፍ የቆሙ የኢትዮጵያ ወታደሮች አጋጠሙን ። ቤንትሌይ ከመኪናዋ ላይ ወርዶ ሰላምታ ሰጠ ። ከሰልፍ አዛዥ ጋርም ተጨባበጡ ። ግሪካዊው ነጋዴ ጆርጂም ከዚያው ነበረ ። ጆርጂ ኢትዮጵያ ከገባ ከአሥር እስከ 15 ዓመታት ስለሚሆነው የመኪና ነገር ለጆርጂም አዲሱና ብርቁ ነበር ። ከዚያም ግብዣ ተደረገልንና ጠጅ ሁሉ ጠጣን ። መኩንኑም በጉዞአችን ሁሉ ምንም ችግር እንዳይገጥመንና የሚቸግረንን ሁሉ እንዲረዳን ከምኒልክ መታዘዙን ነገረን ። ... ይላል ሐሲ ።

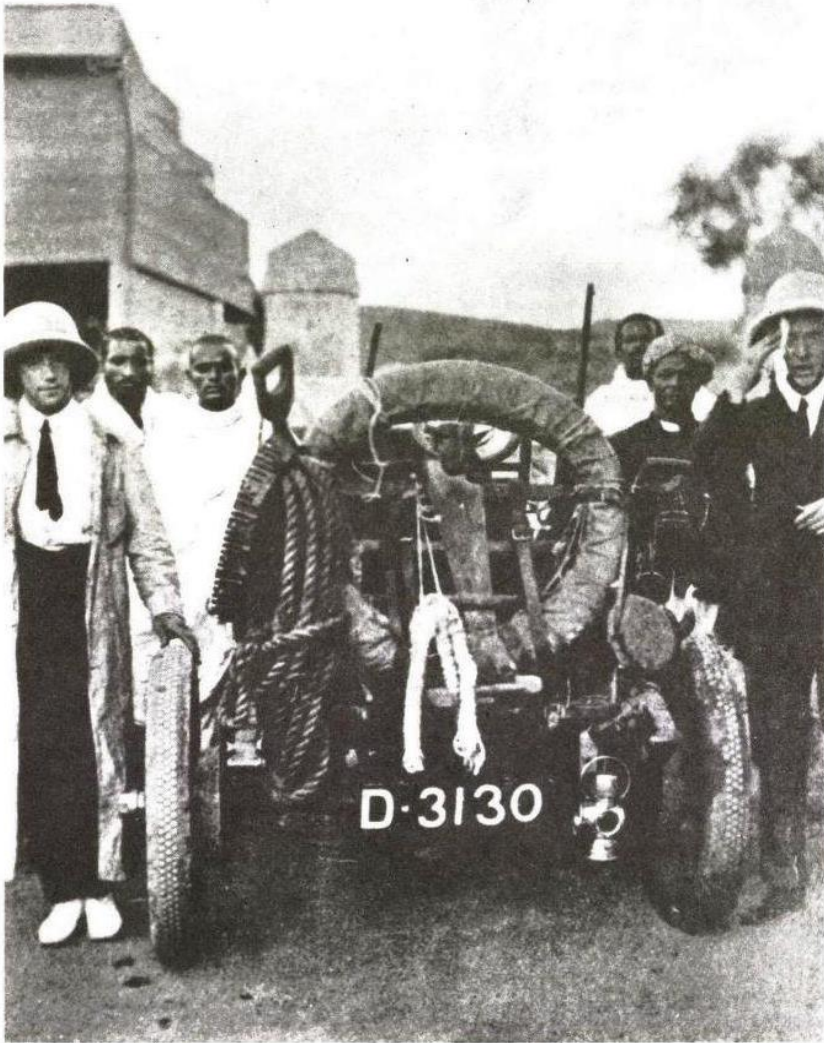
ድሬዳዋ ሲደርሱ ታላቅ አቀባበል ተደረገ ። ሕዝቡ የኢትዮጵያንና የእንግሊዝን ባንዲራ እየያዘ በሰልፍ ተቀበላቸው ። ስለክብራቸውም

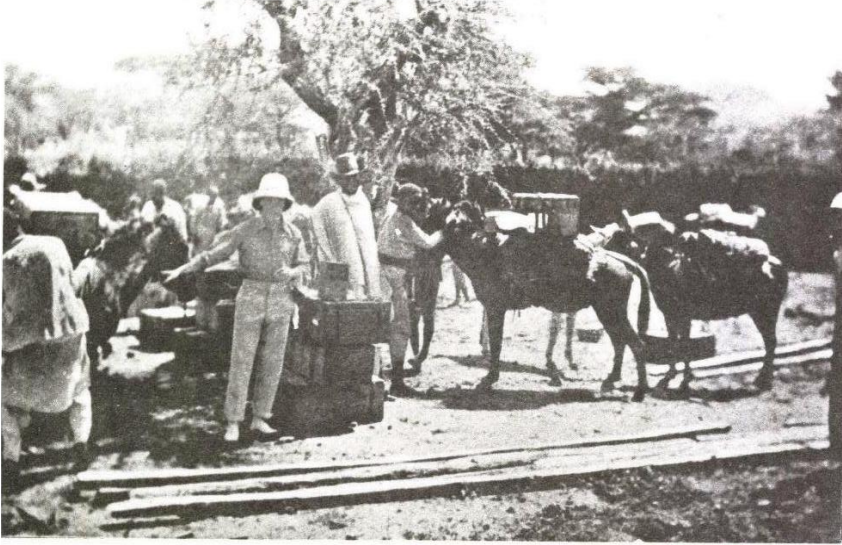
የመጀመሪያዋ አውቶሞቢል ዱኣሌ ስትደርስ የተደረገ አቀባበል ።

ድሬዳዋ ገቡ ።

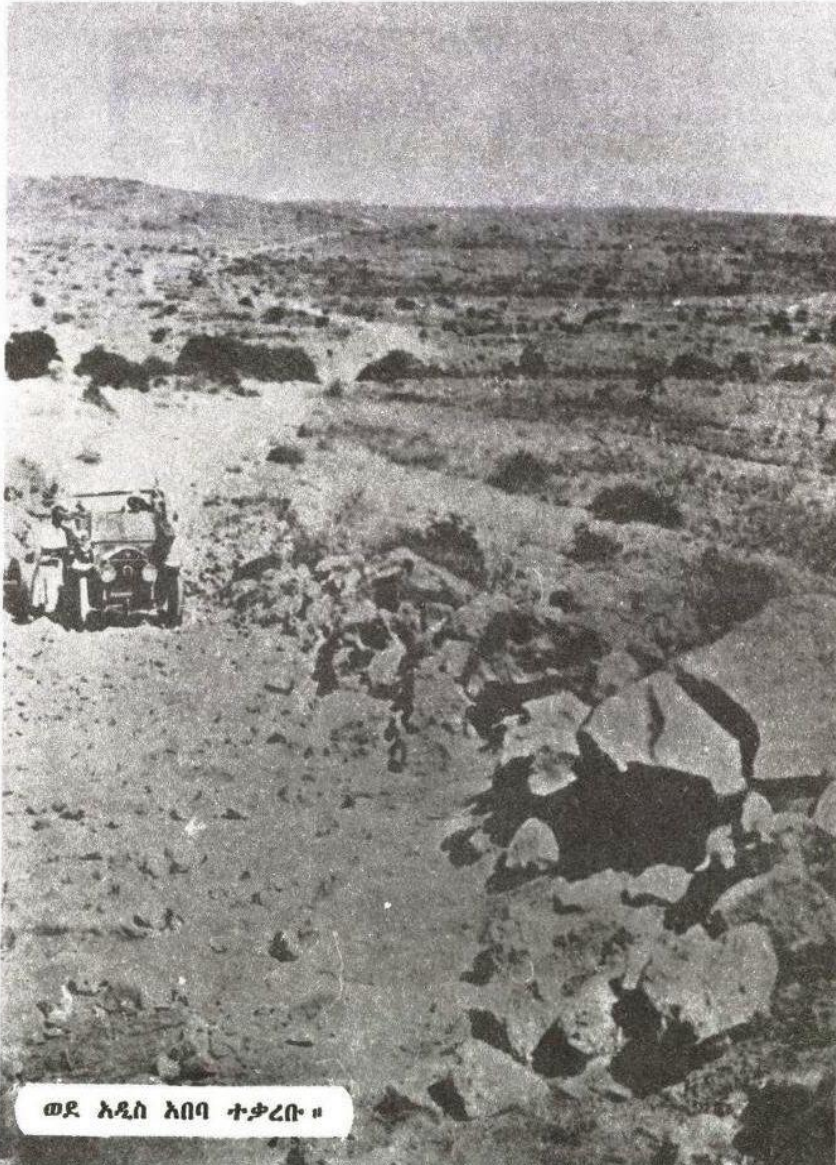
የድሬዳዋ ሙቀትና የአውቶሞቢልዋ የኋላ አካል ።

ስንቅና ዕቃቸው የሚጓዘው በእንስሳት እየተጫነ ነበር ።

የአዲስ አበባው ጉዞ

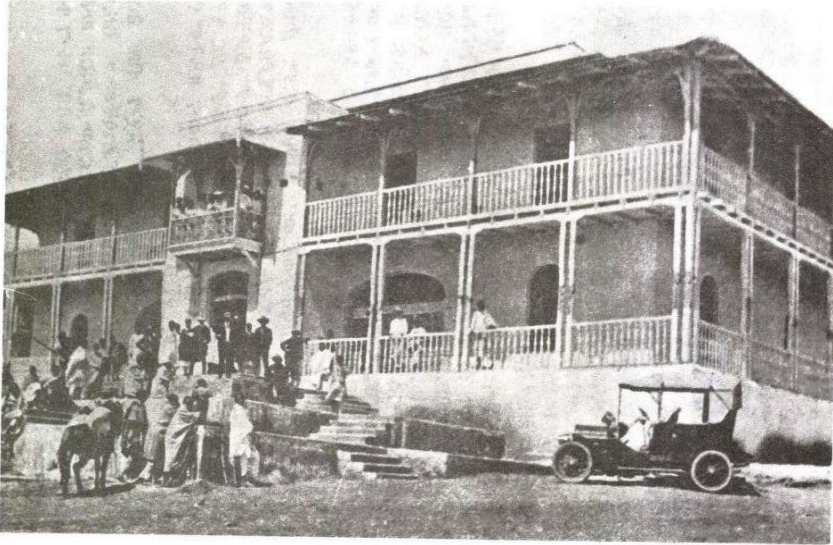

ወደ አዲስ አበባ ተቃረቡ ።

ወደ አዲስ አበባ ተቃረቡ ።

አዲስ አበባ ከተማ ከመግባታቸው በፊት ታላቅ አቀባበል ተደረገላቸው።

አውቶሞቢልዋ እቴጌ ሆቴል ደርሳ ቆመኛ ።

ብዙ ጥይት ተተኮሰ ። ቤንትሌይ ሲናገር “... በድሬዳዋ ከመኳንንቱ ጋር ስጨባበጥ የመጨባበጡ ሥርዓት ብቻ እኩል ሰዓት ፈጀብኝ...” ብሏል ። በድሬዳዋ ታላቅ ግብር ተደረገ ። ግብዣውንም አዘጋጅተው ግብር ያገቡት የድሬዳዋው ጉምሩክ ኃላፊ አቶ ንጋቱ ናቸው ።

ሐረር ያሉ መኳንንት መኪናዎን ማየት ስለፈለጉ መኪናዎን ይዘው ሐረር ሄዱ ። ከሐረሩና ከድሬዳዋው ጉብኝት በኋላ በአሰቦት በኩል መንገዳቸውን ወደ አዲስ አበባ አመሩ ።

በበረሃው ውስጥ መጀመሪያ የኢሳው ፣ ቀጥሎ የአፋሩ ሕዝብ ከባድ ችግር ፈጠረባቸው ። ከዕቃ አጓጓዣቸውም መሀል ተገደሉባቸው ። በዚያ ላይ የመንገዱ ሥራ ከባድ ድካም ነበረበት ። አዋሽን ተሻግረው ሽዋ ግዛት ከገቡ በኋላ ግን በየደረሱበት መጥን እየታዘዘ ጠጁ ፣ ሥጋው ፣ ወተቱ እንቁላሉ ሁሉ ይቀርብላቸው ነበር ።

የመኪናዋ የተፈጥሮ የመጨረሻ ታላቅ ፍጥነት በሰዓት 65 ኪሎ ሜትር ነው ። የአምስት ሰዎች መቀመጫ 18 የፈረስ ጉልበትና አራት ሲሊንደር ነበራት ። በበረሃ በሚጓዙበት ጊዜ ፍጥነታቸው በሰዓት አንድ ኪሎ ሜትር ነበር ። ምክንያቱም አሸዋው መኪናዎን አላስኬድ እያለ በማስቸገሩ ሱማሌዎችን እየቀጠሩ ድንጋይ በማስነጠፍ ይጓዙ ስለነበር ነው ።

አንዳንዴም በበቅሎ እየተገቡት ድንጋያማ ወንዝ ሲያጋጥምም በሰው ሸክም እየተሻገረች ፣ ተራራ ሲሆን እየተገፋች ነበር ጉዞዋ ።

ከአገራቸው በተነሱ በሰባተኛው ወር በ1900 ዓ.ም. ታህሳስ 20 ቀን አዲስ አበባ አካባቢ ደረሱ ። እንዳትረሱት የሚያስፈልገው ነገር መኪናይቱ ሰዎቹን ይዛ ትጓዝ እንጂ ማንኛውም ዕቃቸውና ስንቃቸው የሚጓዘው በግመል ተጭኖ ነው ። ከጓዘውም ጋር የሚገናኙት ማታ ሠፈር ላይ ነው ። ቤንዚንም የሚሞላውና ዘይትም የሚጨመረው ያኔ ነው ።

አዲስ አበባ ለመግባት ጥቂት ሲቀራቸው እጅግ ብዙ ሕዝብ ተሰልፎ ጠበቃቸው ። ከፍተኛ አቀባበልም ተደረገላቸው ። ከዚያም ትልቅ ድንኳን ተተክሎ ስለነበር ረፍት አድርገው ሲጋበዙ ውለው ድንኳኑ ውስጥ አደሩ ። በማግሥቱም ወደ አዲስ አበባ ከተማ ጉዞአቸውን ጀመሩ ።

አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ሲደርሱ ሁለት ሺህ ያህል ፈረሰኛ ሊቀበላቸው መጣ ። በዚህ ሕዝብ መሀከልም የአዲስ አበባ ከንቲባ አብረው ነበሩ ። ሕዝቡ ሆ እያለ አቀባበል ሲያደርግ ባለመኪነኞቹም የመኪናይቱን ጥሩንግ እየነፉ አዳመቁት ። ፈረሶች ግን እየደነበሩ አስቸሩ ። መላመድ አይቀርምና ፈረሶች መኪናዋን ሲላመዱዋት በፈረሰኞች ታጅባና ተከባ ጉዞው ወደ አዲስ አበባ ተጀመረ።

አዲስ አበባ ከተማ ዳርቻ ሲደርሱ ለአቀባበላቸው ቁጥሩ ያልታወቀ መድፍ ተተኩስ ። በዚያም መኪናይቱ ቆማ ለሁለተኛ ጊዜ ለተደረገው አቀባበል ሥነ ሥርዓት ተጀመረ ። በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ የነበሩት ሚስተር ሆለር መኪናይቱን ከእንግሊዝ አገር ጀምሮ ይዟት ለመጣው ለቤንትሌይ ሰላምታ ሰጥተው ተቀበሉት ። ወዲያውኑም ባጠገባቸው ከነበሩት ከራስ ወልደ ጊዮርጊስ ጋር አስተዋወቁት ። ስለዚያች ቦታ እውቂያ ሐሌ ሲገልጽ “.....ስማቸውን አሁን ከረሳናቸው ታላላቅ ሰዎች ጋር ተዋወቅን” ብሏል ። ከዚህ የአቀባበል ሥነ ሥርዓት በኋላ በፈረሰኞች ታጅቦው ወደ መሀል ከተማ ጉዞው ተጀመረ ። የሚጓዙበት መንገድ ግራ ቀኙ በሕዝብ የተሞላ ነበር ።

መኪናይቱን የሚነዳው ዌልስ እየተጀነ ጉዞው ቀጠለ ። ዳግማዊ ምኒልክ ካዲሱ ሆቴል ይረፉ ብለው ስለነበር ታህሣሥ 21 ቀን 1900 ዓ ም በጊዜው እቴጌ ሆቴል ይባል ከነበረው ከእቴጌ ጣይቱ የግል ሆቴል ገቡ ። መንገደኞቹ ተጣጥበው ሲጨርሱ ታላቅ ግብር ቀረበ ። ግብሩ እንዳለቀ የዳግማዊ አጤ ምኒልክ መልክተኛ መጣና “መኪናዋን አምጡና ቶሎ ልያት ብለዋል” አላቸው ። ቤንትሌይም “መኪናዋ ስለቆሸሸች እስከናጥባት ድረስ ጊዜ ይሰጠን” ብሎ ለእንግሊዙ ጉዳይ ፈጻሚ ለሆለር ነገረ ። ሆለርም ይህን መልክት ይዞ ወደ ዳግማዊ ምኒልክ ዘንድ ሄደና በጉዳዩ ተነጋግሮ ለጧት አምስት ሰዓት ቀጠሮ ተቀብሎ ተመለሰ ።

በቀጠሮው መሠረት በማግስቱ መኪናዋን ይዘው ወደ ግቢ ሔዱ ። መኪናዋንም ከሕዝቡ መሀል ከግቢ አቁመው እጅ ለመንሣትና ከምኒልክ ጋር ለመተዋወቅ ወደ አዳራሹ ገቡ ። ከምኒልክ ጋር በአዳራሹ ውስጥ ከተዋወቁ በኋላ ምኒልክ መኪናዋን ለማየት ወጡ ። መኪናዋ አጠገብ ሆነው በቤንትሌይ አስረጅነት ስለ መኪናዋ ጉዳይ አንድ ባንድ ተረዱ

:: በዚህ ጊዜ አብዛኛው መኳንንትና ሕዝብ መኪናዎን መጠጋት ፈርቶ ነበር :: ምኒልክም መኪናዎን እንዳይጠጉ ብዙዎቹ ብዙ መክረዎቻው ነበር :: ምኒልክ ግን የሁሉንም የማስፈራሪያ ምክር አልሰማ ብለው መኪናዎን ተጠግተው አዩ ::

ምኒልክ መኪናዎ አጠገብ ቆመው ለእንግሊዝ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ለሆለር ያጫውቱት ጀመር :: “..... አየህ ያ ሁሉ ማስፈራራች የለም :: እኔን አንድ ሰው ለመግደል ብሎም ይሄን ሁሉ መንገድ አቋርጦ የሚመጣ ወንበዴ አይደለም :: መሣሪያውም ቢሆን ቀድሞ እንደተነገረኝ ሆኖ አላገኘሁትም ::...” አሉት :: ቤንትሌይም መኪናው ምንም አደጋ እንደማያደርስና እሱም ቢሆን እጁም እግሩም ደህና መሆኑን አካሉን እያሳየ ነገራቸው :: ምኒልክም ለቤንትሌይ ሲመልሱ ገብቶኛል እያየሁህ ምን ትነግረኛለህ :: ባለፉት ወራት በየቀኑ ስለመኪናዎ ይነገረኝ የነበረው መኪናዎ ላይ የተቀመጥኩ እንደሆነ እንደምታፈናጥረኝ አድርገው ነበር :: እኔም እባካችሁ ይህ ሞኝነት ነው:: እኔን ለማፈናጠር እኮ መኪናዎም አብራኝ መፈናጠር አለባት እላቸው ነበር :: ደግሞም እየተፈናጠረች ታስቸግራለች ካላችሁ አስኪ ያጁዎን ሁሉ ታፈናጥራለች ማለት ነው :: ታፈናጠረችው ታዲያ እንዴት ያስኬዳታል? ተላምዷት ነው ካላችሁም እኔም እላመዳታለሁ እላቸው ነበር ::” አሉና የቤንትሌይን ትከሻ ተደገፉት :: ጥቂት ቆይተው የቤንትሌይን ትከሻ ለቀቁና ምኒልክ አጎንብሰው ውስጧን ማየት ጀመሩ ::

ምኒልክ አጎንብሰው የመኪናዎን ጉያ ሲመለከቱ ሆለር ወደ ቤንትሌይ ጠጋ አለና በጆሮው “በአምስት ፓውንድ እውራረድሃለሁ ሽማግሌውን መኪናዎ ላይ አስቀምጠህ መንዳት አትችልም” አለው :: ቤንትሌይም “በሚገባ እውራረዳለሁ” አለና ወደ ምኒልክ ጠጋ ብሎ “ጃንሆይ መኪናዎን በተግባር ላይ ሆና ሊያዩዋት አይፈልጉም?” አላቸው :: “እሱማ በደስታ ነው እንጂ :: ብቻ ግን በበቅሎና በእሷ መሀል ያለው ፍጥነት ምን ያህል ነው?” አሉት ::

ቤንትሌይም “ብዙ ልዩነት አለ ጃንሆይ” አላቸው ::

ምኒልክም “ደግ ነው :: ለመሆኑ ገበያ ደርሳ ለመመለስ ምንያህል ጊዜ ይፈጅባታል? አየህ እኛ በበቅሎ ከዚህ ገበያ ደርሶ ለመመለስ ግማሽ ሰዓት ይበቃናል :: የዚህንም ነገር ለማወቅ እንዲረዳኝ በል አንተም ከገበያው ዳርቻ የሚሸጥ አትክልት አለና ለመድረስህ ምልክት እንዲሆነኝ በመኪናህ ሂደህ እሱን ይዘህልኝና” አሉት ::

ዌልስ ሊነዳ ከመኪናዎ ላይ ተቀመጠ :: ቤንትሌይም ከዌልስ ጎን ተቀመጠና “በተቻለ መጠን ከምንጊዜውም በበለጠ ፍጠንልኝ” አለው :: የምኒልክ ፈተና ስላስጨነቃቸው መንገዱ ጥሩ ቢሆንም ድንገት መኪናዎ ብትበላሽስ እያሉ በማሰብ ሳይነጋገሩ ጉዞ ጀመሩ :: በሰዓት 50 ኪሎ ሜትር ፍጥነት ተጓዙ :: ገበያ ደርሰው ምኒልክ የጠየቁዎቸውን አትክልት በቅርጫት ይዘው ተመለሱ :: ግቢ ደርሰው አትክልቱን ለምኒልክ ሲያሳዩ ምኒልክ ሰዓታቸውን አይተው “ጥሩ ነው” ስድስት ደቂቃ ሆነባችሁ” አሉት "

ምኒልክም ይህን ፈተና ለቤንትሌይ ሲሰጡ ፈረንጅ ብልጥ ስለሆነ ያሞኘኛል ብለው ለምስክርነት ሁለት መኳንንቶች ከመኪናዋ ኋላ ተቀምጠው አብረው እንዲሄዱ አድርገው ነበር ። መኪናዋ ገበያ ደርሳ እንደተመለሰች ምኒልክ የመኳንንቶቻቸውን ሁኔታ አዩና ወደ ቤንትሌይ ዞር ብለው “ሁለቱን ሚኒስትሮቹን በማስደንገጣችሁ ብቻ አዝኛለሁ እንጂ በተረፈ መኪናዋ ደህና ነች” አሉ ። እነዚያም ሁለት ሚኒስትሮች ከመኪናዋ ላይ ተደግፈው ሲወርዱ ምኒልክ አዩና “ምን አስፈራችሁ? እኔ አሁን እያስኬድኳት ላሳያችሁ ነው” አሏቸው ። ቤንትሌይም ደምጹን ከፍ አድርጎ ለእንግሊዙ ጉዳይ ፈጻሚ ለሆለር “ንገርልኝ ሚኒስትሮችዎ እንዴት እንደፈሩ አይተዋል ። እርስዎ ግን እንደማይፈሩ ለምን አያሳዩዎቻቸውም? በልልኝ” አለው ።

ሆለር ተርጉሞ ሳይጨርስ ምኒልክ ተደስተው ራቅ ብላ ከቆመችው መኪና ላይ ሊወጡ ተጓዙ ። ሚኒስትሮቹና መኳንንቱ ምኒልክን እየተጠጉ እንዳይወጡ አሉዋቸው ። ምኒልክም ሰዎቹ በከለከሉዋቸው ቁጥር በኃይል እየሳቁ ታህሳስ 22 ቀን ለመጀመሪያ ጊዜ መኪናዋ ላይ ወጥተው ከነጂው ከዌልስ ጉን ተቀመጡ ። ሆለር እና ቤንትሌይ ከኋላ ተቀመጡ ። ምኒልክም ዌልስን “ቀስ ብለህ ጀምር” አሉት ። ይህ ሁሉ ሲሆን እቴጌ ጣይቱ ይህን ተአምር ነገር በመስኮት ይመለከቱ ነበር ። ምኒልክ መኪናዋ ላይ ለመቀመጥ በወሰኑ ጊዜ አብረው ለመሔድ ጣይቱን ጥሩ ቢሉ ጣይቱ ፈርተው እምቢ አሉ ።

አውቶሞቢሊ ጉዞዋን ጀመረች ። እግረኛውም ፥ ፈረሰኛውም ማጀብ ስለነበረበት ዙርያውን ከበው ። መኪናዋ ፍጥነት ስትጨምር አጃቢው እየቀረ ሄደ ። ምኒልክም የአጀቡን መቅረት እንዳዩ ወደ ሆለር ዞር ብለው “የበለጠ ፈጠን እንዲያደርጋት ንገረው” አሉት ። መኪናዋ ፈጠነች ። ምኒልክም ደስ ብሏቸው ይስቁ ጀመር ። “አፍጥን በለው በጣም በጣም አፍጥናት በለው” ይሉ ጀመር ። መጨረሻዋ ፍጥነት ድረስ ተነዳች ። ሾፌሩ ዌልስ ዞር እያለ የምኒልክን ሁኔታ ሲያይ በደስታ ብዛት ትንፋሻቸው ቁርጥ እስቲል ይስቃሉ ። “.... በጣም የሚያስቃቸውም ያ ሁሉ አጀብ አድማሱ አጠገብ (አጅግ በጣም ርቆ) መቅረቱን እያዩ ነው ብሏል ሄል ።

አሥር ማይል ያህል በአዲስ ዓለም መንገድ እንደሄዱ ምኒልክ የዌልስን ክንድ ያዝ አደረጉና “በል በቃህ ። መልሳትና እንመለስ” አሉት ። አንዳንድ የኢትዮጵያ ታሪክ ፀሐፊዎች ስለመጀመሪያይቱ መኪና ሲጽፉ ምኒልክን በጊዜው መኪና ላይ ማስቀመጡ ነውር እየመሰላቸው ካንድ ጊዜ በስተቀር አልተቀመጡባትም” እያሉ ጽፈዋል ። ምኒልክ ግን ከመኪናዋ ጋር የተያያዘ ብዙ ታሪክ ያላቸው ሰው ናቸው ።

ምኒልክ የመጀመሪያ ጊዜ የመኪና ላይ ግልቢያቸውን ጨርሰው ሲመለሱ በየመንገዱ ላይ ተበታትኖ የቀረው አጃቢ ሁሉ ወደ መኪናዋ እየተጠጋ የምኒልክን በአይወት መኖር ፈዘ ያያል ። ምንልክም ፈገግታ እያሳዩ ያልፉ ጀመር ። ምኒልክ ከሠራዊቱ መሐል ሲደባለቁ መኳንንቱ ሁሉ ፈገዘ ነበር ። ምኒልክም አይናቸውና ፊታቸው ላይ ያለውን አቧራ እየጠራረጉና እየሳቁ “ካፒቱን ካፒቱን ደግሞ መቼ ነው የምንሄደው ነገ በስንት ሰዓት እንሂድ?” ብለው ሆለርን ጠየቁት። ሆለርም እርስዎን በሚያስደስትዎ ሰዓትመሄድ

እንችላለን” አላቸው ። ምኒልክም “ጥሩ ነው እንግዲያው ነገ በአራት ሰዓት ይሁን” አሉት ። ቤንትሌይ ፈቃደኛነቱን ለመግለጽ እጅ ሲነሳ ሆለር ጠጋ አለውና “አራት ሰዓት ማለት ጧት አስር ሰዓት ነው እንጂ እንደኛ አራት ሰዓት አይምሰልህ” አለው። ይህ ሰዓት የተመረጠበትም ዋናው ምክንያት ሁልጊዜ ጧት አራት ሰዓት የምኒልክ የእረፍት ሰዓት ስለሆነ ነው ።

ከሰዓት በኋላ ምኒልክ እንግዶቹ ካረፉበት ሆቴል ቤት ሄዱ ከዚያም ከሆቴል ቤቱ ለእንግዶቹ ሙሉ ግብዣ ጋበዟቸው ። ሄል እንደጻፈው “...ምኒልክ እግራቸው ሥር የተኛውን የውሻቸውን ጀሮ እያሻሹ ብዙ ተጫወቱ” ይላል " እንግሊዞቹም ልዩ ልዩ በቴክኒክ የሚፈፀም አስማት ሲያሳዩዋቸው ቆዩ ። ምኒልክም በጥበቡ ሲደነቁና ሲስቁ ከቆዩ በኋላ “ይሄን ጥበብ ለኔ ሳታስተምሩኝ አገራችሁ ይዛችሁት አትገቡም” አሏቸው ። እያንዳንዱ የቴክኒክ አስማት በሚታይበትም ጊዜ ምኒልክ እንባቸው እስተወደድ ድረስ እየሳቁ “እስቲ ድገመውና አሳየኝ” ይሉ ነበር " ከሆቴል ቤቱ ከሁለት ሰዓት በላይ ከእንግሊዞቹ ጋር ሲጫወቱ ቆይተው ለመሄድ ሲነሱ ለእንግዶቹ ለማዳ አንበሶች ሸለመጥቸው ። ከዚያም የእንግዶቹን እጅ ጨብጠው በቅሏቸው ላይ ተቀምጠው ሊሄዱ ሲሉ “ጣይቱ ለማየት ጓጉታላችና ጧት እንዳትቀሩ” ብለው ሄዱ ።

በማግሥቱ በቀጠሮው ሰዓት ዌልስ አማርኛ ስለማያውቅ የሾፈርነቱን ቦታ ቤንትሌይ ያዘ ። ቤንትሌይ ከገጠኑ ምኒልክን አስቀምጦ ሲንሸራሸሩ ቆይተው ተመለሱ ። በመልሱ ጉዞአቸው ላይ ምኒልክ “ትናንትም ዌልስ ሲያስኬዳት ዛሬም አንተ ስታስኬዳት እንዳየሁት ሥራው ጉልበት የማይጠይቅ ቀላል ሥራ ነውና እንድታስተምረኝ ሥራዋ እንዲያውም ለሽማግሌ የሚሆን ነው” አሉት " ከቤተ መንግሥቱ ግቢ ሲገቡም የመኪናዋን መሪ ብቻ ይዘው ገቡ። መሪዋን ይዘው መኪናዋ በመሄድዋም ምኒልክ በጣም ደስ አላቸው ።

ምኒልክ በጠየቁት መሠረት የመኪናዋን አነዳድ መማር ጀመሩ ። ቁልፍ መክፈት ሞተር ማስነሳት ፣ ፍሬን መያዝ ፣ ማርሽ መለወጥና የመሳሰሉትን ተራ በተራ ተማሩዋቸው ። ዘይት መለወጡንም አሳዩዋቸው ። ይህ ሁሉ ሲሆን ከኢትዮጵያውያን መሀል ተጠግቶ ከምኒልክ ጋር የሚያጠና ሰው አልነበረም ። አንድ ቀን ምኒልክ እንግዶቹን ከአዳራሽ ጋብዘዋቸው ምግብ በልተው ከጨረሱ በኋላ ሲያውሩ “ሁሉን ነገር የኔ አገር ሰው ቢያውቅልኝ ደስ ይለኝ ነበር ። ግን አይሆንላቸውም ። በጅም አይሉም ። እንዲህ እንዲህ ያለ ነገር መሥራት የሚወድ አንድ ኤዳልጂ የሚባል ሕንድ አለ ። እሱ እንዲህ ያለ ነገር ስለሚወድ እኔንና እሱን በደንብ አድርጋችሁ አስተምሩን” አሉ ። ሁለቱም በደንብ ተማሩ ።

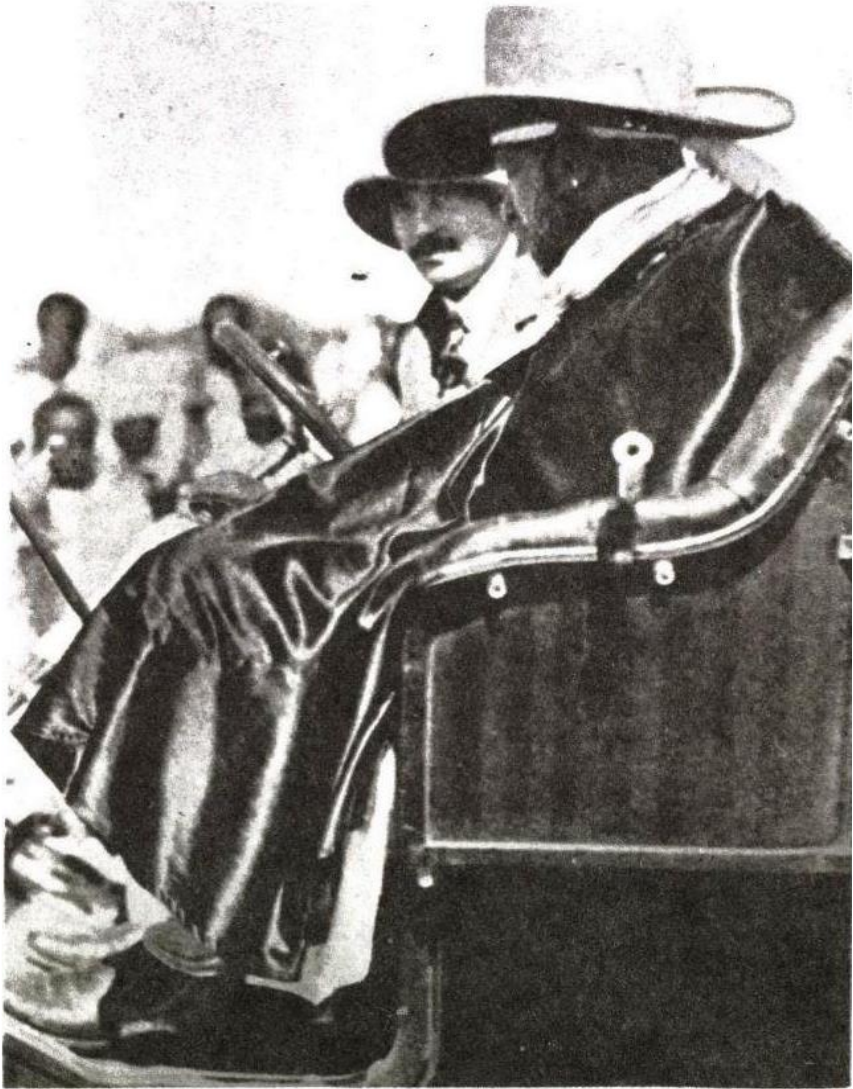
ምኒልክ የመንጃ ፈቃድ ለመቀበል የመጀመሪያውን ፈተና ሊፈተኑ ተዘጋጁ ። አጃቢ የሆነውን ፈረሰኛውንና ምስክሩን ሁሉ ወደፊት ቅደሙ ብለው አዘዙ ። ፈረሰኛው ሁሉ ጋልቦ ሲሔድላቸው ምኒልክ መንዳት ጀመሩ ። ለፈተናው ጊዜም ሁለት ሰዓት ሙሉ ነድተው ችሎታቸውን አሳዩ ። ግሩም የሆነ ሾፌር ወጣቸው ። ሄል በመጽሐፉ ፔርሬኔት ድራይቨር ይላቸዋል ።

ሕንዳዊው ኤዴልጂ የመጀመሪያዋን አውቶሞቢል መንዳት ተምሮ የምኒልክ ሾፈር ከሆነ በኋላ ለመኪናዋ ቴክኒካዊ ሥራና ለሾፎርነትም ጭምር ደግሞ ኢጣሊያዊው ሲኞር አልዋቲ ተመረጡ ። አልዋቲ ለመኪናዋ ሥራ ብቻ ሳይሆን በቤተ መንግሥቱ ግቢ አካባቢ ላለው ወፍጮና ለሌላውም የቤተ መንግሥቱ ቴክኒካዊ ሥራ ኃላፊ ነበሩ ። መኪናዋን ይዘው የመጡት ሰዎች መኪናዋን ይዘው ለመመለስ የፈለጉት በካርቱም በኩል ነበር ። ምኒልክ ግን ያመጧትን ሰዎች ሸልመው የመኪናዋን ዋጋ ከፍለህ፡ መኪናዋን አስቀርተው ሰዎቹን አሰናበቱ ።

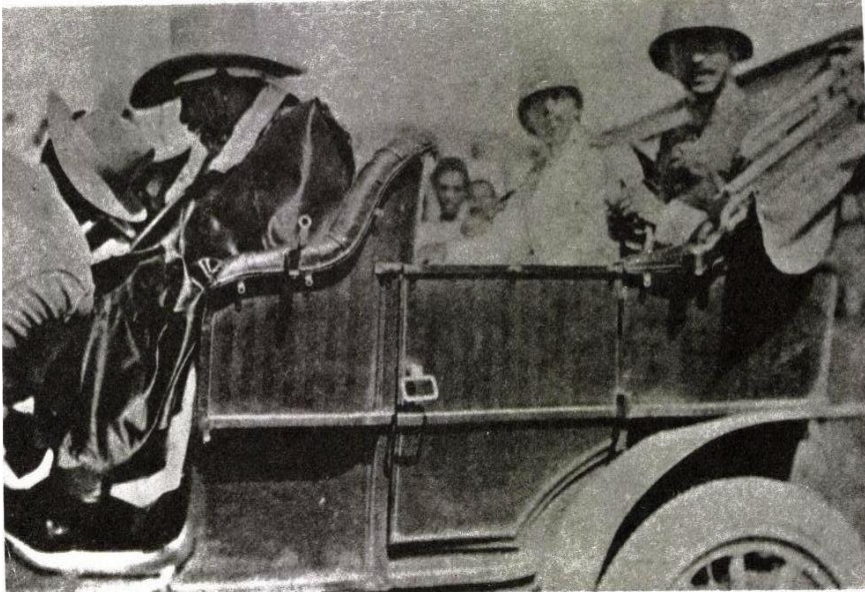
ከመጀመሪያዋ መኪናም ተከታትሎ ጥር 15 ቀን ጀርመናዊው አርኖልድ ሆልዝ ሌላ ናኪ የተባለች መኪና ይዞ አዲስ አበባ ገባ ።

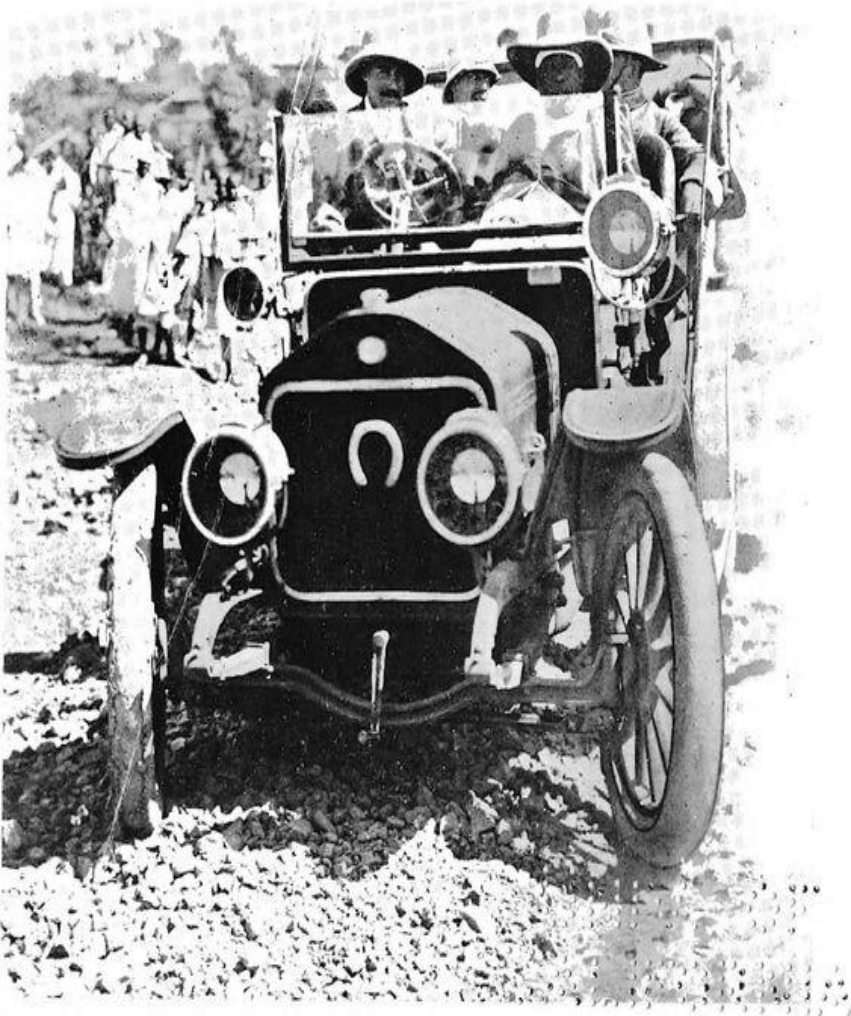
ምኒልክ ከአልፍኝ ወጥተው አውቶሞቢልዋን ተመለከቱ ።

አውቶሞቢልዋ ላይ ከዌልስ ጎን ተቀመጡ።

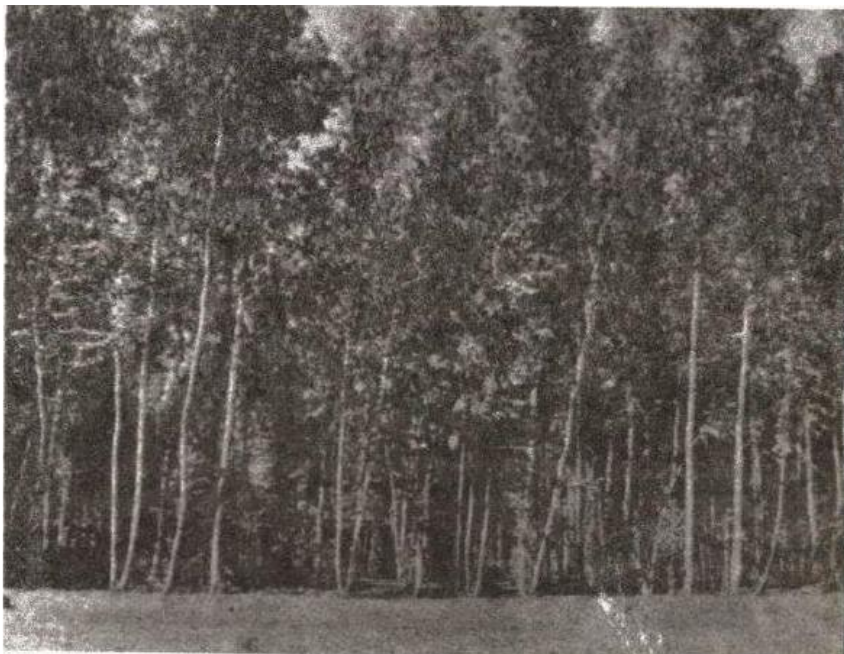

ሞተሩ ተነስቶ ቤንዚን መስጫው ሲነካ መኪናዋ በመጨረሻ ሳቁ “ከኋላ የተቀመጡት በኢትዮጵያ የእንግሊዝና የመስኮብ ሚኒስትሮች ናቸው ።

ከውሻቸው ጋር

ከመጀመሪያዎቹ ባህር ዛፎች"

ባህር ዛፍ

አንዳንድ ሰዎች ሲያወሩ አዲስ አበባ ላይ በደረሰው የእንጨት ችግር ምክንያት የባህር ዛፍ ወደ ኢትዮጵያ ገባ ይላሉ ። በዘመኑ የደረሰው የእንጨት ችግር አዲስ አበባ ውስጥ ብቻ ሳይሆን በመላው ኢትዮጵያ ነበር ።

ባህር ዛፍ ወደ ኢትዮጵያ ሊገባ የቻለው አዲስ አበባ ላይ በደረሰው የእንጨት ማለቅ ምክንያት መሆኑም እውነት ነው ። በኢትዮጵያ ለእንጨት ማለቅ ምክንያት ከሆኑት አንዳንዶቹን ከታሪክ ፀሐፊዎች ብንጠቅስ ሀሪስ እንደፃፈው የቤት መዝጊያ በመጋዘ የሚሰነጠቅ ስላልሆነ ካንድ ግንድ የሚፈለፈል በመሆኑና ቤቶች ሁሉ በምሰሶ የሚቆሙ በመሆናቸው ነው ይላል ።

ሉዊስ ላንዲ እ ኤ ኦ በ1870 ሪፖርት ላይ "...በሽዋ የነበረው ታላላቁ የወይራ ዛፍ ሁሉ አለቀ 10 ኪሎ ግራም ከሰል ለማክሰል 1000 ኪሎ ግራም እንጨት ይነዳል..." ብሏል። ርቢን እንደጻፈው ደግሞ ..በሐረር ዙሪያ ያሉ ሰዎች በዛፍ ሥር እሳት የማንደድ ባህል

አላቸው። ዛፉ እስቲወድቅ ድረስ በመደጋገም እሳት ያነዱበታል። በዚህ ዓይነት በእሳት ቃጠሎ የሚወድቀው ዛፍ ጐቶው ሁሉ ስለሚቃጠል እንደገና ሊያቆጠቁጥ እንኳ አይችልም ...” ብሏል ።

አማኑኤል ሬይ “... ዛፉ የወረሰው መሬቱን ሁሉ ለከብት ግጦሽ የማዋል ልምድ ስላላቸው መሪቱ ሳር እንዲያበቅል እያሉ ያቃጥሉታል ። በመሬቱ ላይ ቁጥቋጦ ብትኖርም አብራ ትቃጠላለች ። ባለፈው ጊዜ በቁሉቢ ያየሁት ደን አሁን ባዶ ሆንዋል...” ይላል። ማሳይ እንደፃፉት ለዛፍ ማለቅ ሌላው ምክንያት አውሬ ለማጥፋት እያሉ ደኑን ስለሚያቃጥሉት ነው ብለዋል። እነዚህን በመሳሰሉ የተለያዩ ምክንያቶች በኢትዮጵያ ውስጥ ዛፍ አለቀ።

በዛፍ ማለቅ ምክንያት ምን ያህል ችግር ደርሶ እንደነበር አባዲ ሲጽፍ፡ “... በአሥመራ አካባቢ ያለው ደን ጠፍቶ በታው ባንዳንድ ቁጥቋጦዎች ተሸፍኗል...” ሲል ሌኸን ደግሞ “... በአድዋ ሕዝቡ በግንድ እጦት ከባድ ችግር ደርሶበታል ...” ብሏል ።

ቴዎድሮስን ለመውጋት ከመጡት እንግሊዞች ጋር አብሮ የመጣው ማይደን “...አገሪቱ ዛፍ የለባትም ። በትግሬ ውስጥ ለቴሌግራፍ ሽቦ መዘርጊያ የሚሆን አንድ ግንድ አጥተን ከባድ ችግር ደረሰብን ። ኢንጂነሮቻችንም የሚሠሩበት አጥተው ተቸግረው ነበር ። አዲግራት ስንደርስ የጦር መሪው ሰር ሮበርት ናፒር ስድስት ግንድ ላመጣ ሰው አንድ ጥሪ ብር እሰጣለሁ ብሎ ስላወጀ ሕዝቡ የሚያመጣው ግንድ ቢያጣ ቤቱን የሠራበትን ግንድ እየነቀለ አመጣ... ሲል ጽፍዋል

ዌልዲ “... በሰሜን ሸዋ እንጨት የሚባል ነገር ስላልነበረ ምግባችንን የምናበስለው በከብት ነበር...” ብሏል። እንግዲህ ባጭሩ የጠቃቀስናቸው ታሪኮች በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ ደኑ እንዴት እንዳለቀና ምን ያህል ችግር ደርሶ እንደነበር ያስረዳሉ ።

ባህር ዛፍ እንዴት መጣ አጤ ምኒልክ አማካሪያቸው የነበረውን ፈረንሳይውን ሞንዶን ቪዳሌን ጠርተው “ዛፉ አለቀ ። እንኳን ለቤት መሥሪያ ለማገዶም የሚሆን ጠፋ ምን ይሻላል” አሉት ። “አውስትራሊያ ውስጥ” አላቸው ሞንዶን “አውስትራሊያ ውስጥ ኤካሊፕቶስ የሚባል አንድ የዛፍ ዘር አለ ። ያ ዛፍ ቶሎ የሚደርስ ነው ። ዛፍ መጥቶ ቢተክል በአስር ዓመት ውስጥ አገሪቱ ጫካ ትሆናለች” አላቸው ። ምኒልክ በነገሩ ደስ አላቸው። በዛፉ ታሪክ ቢደሰቱም ባንድ ሰው አሳብ ርምጃ አይወስዱም ነበርና ቶናስኪን አስጠርተው የዛፉ ነገር እንዴት ይሁን አሉትና ሞንዶን ስለነገራቸው ዛፍ ታሪክ አጫወቱት ። ቸናስኪም በእርግጥ ጥሩ የዛፍ ዘር መሆኑን ነገራቸው ። “ይሁን እንዳላችሁት ይሆናል” ብለው ከሸኙት በኋላ ለባቡር ሀዲድ መንገድ ሥራ የመጣውን እንግሊዘዊውን ካፒቱን ኦብሬን አስጠሩትና እንደገና ስለ ዛፉ ጉዳይ ጠየቁት። ኦብሬም ጥሩ ዛፍ መሆኑን አረጋገጠላቸው ። ከዚህ በኋላ ምኒልክ ሶስት የተለያዩ የውጭ አገር ሰዎች የመሰከሩለትን የዛፍ ዘር በ1886 ዓም እንዲመጣ አዘዙ ።

ችግኙ ተፈልቶ እንደደረሰ ስሙ የባህር ዛፍ ተባለ። ከባህር ማዶ አገር የመጣ ለማለት ነው ። ምኒልክ ባህር ዛፍ የሚለውን ስም ከሰየሙ በኋላ “የባህር ዛፍ የተተከለበትን መሬት ግብሩን ምሬአለሁ” ብለው አወጁ። ሕዝቡ በሽሚያ ይተክል ጀመር ። እንዲያውም ችግኙ ተወዶ 40 ችግኝ ባንድ ጥሪ ብር መሸጥ ጀመረ ። አተካከሉም በአዲስ አበባ ብቻ ሳይሆን በመላው ኢትዮጵያ ተስፋፋ።

በአዲስ አበባ ከተማ የተተከሉት ዛፎች ደን ሲሆኑ ውሃ እየደረቀ ሄደ። ጉድጓዶችም ምንጮችም ደረቁ ። ከራስ መኮንን ቤት በታች ያለችው ራስ መኮንን ምንጭ የምትባለው ብቻ ቀረች። በአዲስ አበባ ላይ ከባድ የውሃ ችግር ደረሰ። ይህን ችግር ያመጣው ባህር ዛፍ መሆኑ ስለታወቀ ባህር ዛፎች እንዲነቀሉ ታዘዘ ። ማንም ሰው ካለው ባህር ዛፍ ሩቡን እያስቀረ ሌላውን እንዲነቅል ተባለ ተነቀለ።

ምኒልክም “ትከል ብለነው ተከለ ። አሁን ደግሞ ንቀል አልነው ። ዛፍ ቀርቶ ልምጭ ከሚቸግርበት ሁኔታ ልንደርስ ነውና ምክሩበት” አሉ። በምክሩ መሠረት ሌሎች የዛፍ ዘሮች ከውጭ እየመጡ ተተክሉ” የባህር ዛፉም ጥናት አብሮ ቀጥሎ ነበርና ቶማስ ሆለር 1898 ዓ.ም. በፃፈው ሪፖርት “...ከሕንድ ፣ ከሴይሎ ፣ ከእንግሊዝ አገርና ከሌሎችም አገሮች ኢካልፕቱስ (ባህር ዛፍ እየመጣ እንደገና በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ተተክሉ። ጥሩው ዓይነት ተጠንቶም በብዙ መቶ ሺ የሚቆጠር ተተክለ ።...” ብሏል። የመጀመሪያው ባሕር ዛፍ ውሃዎችን ካደረቀ በኋላ እንዲጠፋ ሲደረግ ለሁለተኛ ጊዜ ከመጣው ዘጠኝ ዓይነት የባሕር ዛፍ ዘር ውስጥ ተመርጦ የተሻለው እንዲራባ ተደረገ። ከዚህ በኋላም የባሕር ዛፍ ተክል ተስፋፋ።

ባህር ዛፍ አዲስ አበባ መቼ ገብቶ መተክል እንደ ተጀመረ ዘመኑ በትክክል አይታወቅም ። አጤ ምኒልክ ዛፉ እንዲመጣላቸው ያዘዙት በ1886 ዓ.ም. ነው ። በዚህ ዘመን ካዘዙ መቼ አዲስ አበባ ደርሶ በየትኛው ዘመን እንደተተከለ የሚያስረዳ አላገኘሁም ። ኬለር እንደ ፃፈው በ1891 ዓ ም ኢልግ ብዙ ባህር ዛፎች ችግኞች መትከሉን ይገልጻል ። አቅራቢያ ግምት ለመስጠት ኢልግ የምኒልክ ራዳት ስለነበረ ችግኙ እንደደረሰ እንደተከለው ስለሚታመን አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ባህር ዛፍ መተክል የተጀመረው በ1891 ዓ ም. በየካቲት ወር ነው ቢባል መልካም ሊሆን ይችል ይመስለኛል ።

ባህር ዛፍ ለምቶ ጥቂት እንደቆየ አንድ መቶ አጠና የሚሸጠው በአንድ ማርትሬዚያ ብር ነበር ። በምኒልክ የመጨረሻ ዘመን ገደማ እንደገና የባህር ዛፍ ተክል እንዲቀነስ የሚል አዋጅ በእርሻ ሚኒስቴር ወጣ ። አዋጁም የሚከተለው ነው ።

የኢትዮጵያ መንግሥት

የርሻና የመሥሪያ ሚኒስቴር

ማስታወቂያ

በመጀመሪያ ጃንሆይ ይህንን ያዲስ አበባን ከተማ ለመሥራት የቆረቆሩ ጊዜ መሬቱ ባዶ ምናምን ዛፍ የለለበት ነበር ። ነገር ግን ለጊዜው እንዲያደምቅና እንዲያምር ላይን ማረፊያ እንዲሆን ተብሎ በቶሎ እሚያድግ ይህንን አካላብቶስ አስመጡ እንጂ ።

የጃንሆይ አሣብ ግን ለአገራችን ለሕዝቡ የሚጠቅም ፍሬው የሚበላ እንጨቱም ሥራ የሚይዝ ጥቅም ያለውን ሁሉ እያስመጡ ለማስተካከል ነበረ ። ይህም ይታወቅ ዘንድ በያይነቱ አስመጥተው መፈተናቸው አልቀረም ። ከተፈተነውም ሁሉ አንድ ዓይነት አልጠፋም ። ሁሉም ጥንት ከተገኘበት ከሀገሩ የበለጠ እየሆነ በቀላል ለምቷል እንጂ ።

ይህንኑም በትልቁ ዓይነት ኮከ ። በቱት በሐሩ ዛፍ። በጽጌረዳ ። በስፕሬ ተረዱት ። እነዚህን የመሰሉ ብዙ ዛፎችና ተክሎች አሉ ። እኛም ይህን ዓይነቱን ነው ጥቅም የሌለውን ዛፍ አሳንሰን ጥቅም ያለባቸውን እናብዛ ማለታችን ።

ቱትም የሚባለው የሐር ዛፍ ፍሬው ይበላል ። ቅጠሉም የሐር ትል ማርባት ለወደደ ሰው ዋና ነገር ነው ። ይህም ባይሆን ደግሞ ቅጠሉን ለላምና ለበሬ ፣ ለበግና ለፍየል ቢያበሉት እጅግ ያወፍራል። ግንዱም በያመቱ ሲቆረጥ ለሥራ ይሆናል ። ብዙ ገንዘብ ያወጣል ። ቁመቱም በልክ ነው ።

እንደዚህ ያለውን ጥቅም ያለበትን ዛፍ ለማልማት ነው ልዑል አልጋ ወራሽም ያሰቡት ። ይህ አካላብቶስ ግን የሚባለው አትክልትና መሬት ከማጥፋት በቀር ምንም ምን ጥቅም የለውም ። ባጠገቡ ምንጭ ያለ እንደሆነ ያደርቀዋል ። የጉድጓዱንም ውሃ ሁሉ ሥሩ እየሳበ እየጠጣ አደረቀው ። እንጨቱም ሥራ አይይዝ ፣ ፍሬውም አይበላ ። አሁንም በየቦታው አካላብቶስ ያለው ሁለት እጁን ይንቀል ። አንዱ እጅ ይቆይ ። በተነቀለው ፈንታ ጥቅም የሚገኝበትን የዛፍ ግልገል እንሰጣለን ።

መጋቢት ፲፪ ቀን ፲፱፻፭ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

በመንግሥት በኩል ይጥፋ ቢባልም በብዙ የሕዝብ ትግል ባህር ዛፍ እየለማ ሄደ ። ሕዝቡ ባህር ዛፍን የወደደበት ምክንያት ባለበት ከባድ የእንጨት ችግርና ቶሎ ደራሽ በመሆኑ ጭምር ነበር ። በተለይም ደግሞ ከተቆረጠ በኋላ እንደገና በማቆጥቆጡ ተወዳጅ ሆነ ።

1 ልዑል አልጋ ወራሽ የሚለው ኢየሱን ነው ።

ቧንቧ ውሃ

አዲስ አበባ ከተማ ከተመሠረተችና የነዋሪዋ ብዛት እየጨመረ ከሄደ በኋላ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የውሃ እጥረት እያስቸረሄደ ። ገንቦውን እየተሸከመ በየወንዙና በየምንጩ የሚንከራተተው በዛ ። በተለይ በሣምንት ሶስት ጊዜ ግብር የሚያበላው ቤተ መንግሥት ለጠላና ጠጅ መጥመቂያ ቀርቶ ለቡሆ ማቡኪያ በመቶ ምንጮች እየተከለሉ ለቤተ መንግሥት ብቻ እንዲውሉ ተደረገ ። ይህም ቢሆን የምንጮቹም ሁኔታ እያደር እያነሰ በመሄዱ ለችግሩ ማቃለያ የሚሆን ዘዴ አልተገኘም ።

አጤ ምኒልክ የውጭ አገር አማካሪዎቻቸውን ሰብስበው “በእናንተ አገር የውሃ ነገር እንዴት ይሆን?” አሏቸው ። በፈረንጅ አገር ውሃ እንዳይባከን ምንጮች እየተከለሉ ውሃው በቧንቧ እየተጠለፈ እንዴት አድርጎ ከቤት ድረስ እንደሚመጣ አስረዱዋቸው ። ያ ቧንቧ የተባለው ሥራ እንዲሠራ ዋና አማካሪዎቻቸውንና መሐንዲሳቸውን ሙሴ ኢልግን አዘዙት ።

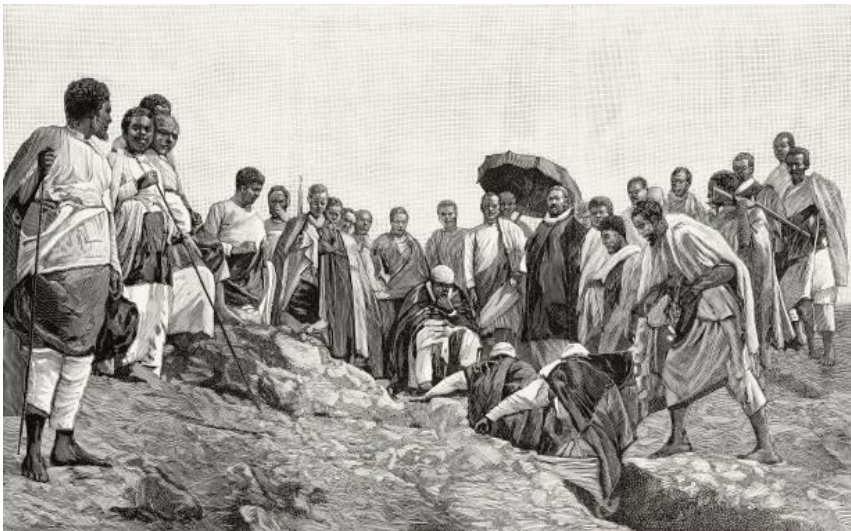
ኢልግ ፕላኑን አወጣ ። አሠራሩንም ለአጤ ምኒልክ አሳየ ። እዚህ ላይ ኬለር እንዲህ ይላል “... ኢልግም በአካባቢው ካለ ተራራ ሥር ከሚመነጨው ምንጭ፡ ውሃ በቧንቧ ለማምጣት አሳብ አቀረበ ። በምኒልክ ችሎት ያሉ ሰዎች አሳቡን ተቃወሙ ። የተቃወሙትም ውን ከተራራ ወደታች ማምጣት ይቻላል እንጂ ከታች ወደ ተራራማውጣት አይቻልም ብለው ነው ። ምኒልክ ግን በኢልግ አሳብ ተስማምተው እንደ ኢልግ አስተሳሰብና ፕላን ቧንቧዎች ተዘረጉ...”

ምኒልክ ለቧንቧው መግዣ ሰባት ሺ ማርትሬዚያ ብር ሰጥቶል። ይህ ሰባት ሺ ብር የጨረሰው ቧንቧ የመዘርጋት ሥራ በ1886 ዓ.ም. በጥር ወር አለቀ ። ከላይ ከኪዳነ ምህረት ቤተ ክርስቲያን አካባቢ ካለ ምንጭ የተጠለፈው ውሃ ከቤተ መንግሥቱ ካለው የመጨረሻ ቧንቧ አልደርስ አለ ። ቧንቧው ሲከፈትም ጠብ የምትል ውሃ ታጣች። ውሃው የቀረበት ምክንያት ይፈለግ ጀመር ። ወደ ኬለር መጽሐፍ ብንመለስ “... ኢልግ እንደገና ሥራውን ይፈትሽ ጀመር ። በፍተሻ እንደተገኘው ውሃው ሊመጣ ያልቻለው ቧንቧው በጥጥ ፍሬ በመደፈኑ ሆኖ ተገኘ ። ጥጥ ፍሬው ተጠርጎ ከወጣ በኋላ ውሃው ከቤተ መንግሥቱ ደረሰ ። ሥራውም ተደነቀ” ይላል ።

ያ የቧንቧ ውሃ በ1886 ዓ.ም ማለት አዲስ አበባ ከተማ በተመሠረተች በሰባተኛ ዓመት ከቤተ መንግሥቱ ደረሰ ። በዘመኑ የነበሩት ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ስለ ቧንቧው ሲገልጡ “... አደባባይ ላይ ውሃ በመዘውር ገብቶ ይፈስ ነበር ። የውሃውም አመጣጥ እንዲህ ነው ። አጤ ምኒልክ መሐንዲሱን አዝዘው ከእንጦጦ ዶጋ መሐንዲሱ በኖራ እያስገነባ ውሃውን በቦይ አመጣው ። አዲስ አበባም ከሜዳው ላይ በደረሰ ጊዜ ጉድጓድ በሰፊው ተቆፍሮ ውስጡ በኖራ ፣ ባሽዋ ፣ በከሰል እንዳይደፈርስ ሆኖ አምሮ ተበጀ። ከዚያ ላይ ከፈረንጅ አገር በሰባት ሺ ብር ተገዝቶ የመጣ የውሃ መዘውር ተተክለበት መሐንዲሱ መሬቱን በትክክሉ እያስቆፈረ ኖራውን እያስነጠፈ መዘውሩን እያቀጣጠለ ከቅጥሩ ውስጥ

አደረሰው ። ከቅጥሩም በደረሰ ጊዜ በማለፊያ ውጥቤት መካከል እየፈሰሰ መጣ ። ደግሞ አዳራሹን ወደ ግራ እያደረገ አደባባዩ ገባ ።

“አደባባዩም በደረሰ ጊዜ እንደዚሁ ተቆፍሮ በኖራ ፣ በስሚንቶ ተበጅቶ ሥራውም እንደ ሳህን እንደመሰብ ወርቅ ያለነው ። በአራቱ መአዘን እንደ ምንጭ ይፈሳል ። ከታች የባህር መቋሚያ አለው። ይኸውም ውሃ በእልፍኙ ደጃፍ ይፈሳል ። አትክልቱንም ያጠጣል ከእልፍኙም ደጃፍ ላይ በኖራ ፣ በሲሚንቶ ተሠርቷል ። መቅጃው ፣ የሸማ ማጠቢያው ለየብቻ ነው ። ያጼ ምኒልክ የእቴጌ ጣይቱም ድርቦች የባለሚሎቹም የልፍኝ አሸከሮችም ልብስ ማጠቢያ በልዩ ልዩ ተሠርቷል ። ይኸ ውሃ ከገባ ሸማ ለማጠብ ወደ ወንዝ የወረደ ሰው የለም።

የቧንቧ መቅበሪያውን ቦይ ምኒልክ ሲያስቆፍሩ "

በልፍኙ ፣ በሰገነቱም ማህል ለማህል ይፈሳል ። በግብርም ጊዜ በአደባባዩ ይፈሳል ።

“ይህንኑም ውሃ ሁለቱ ይጠጡታል ። የሚጠጡትም እነዚህ ናቸው ። ካዳራሹ ሳይገባ ቀርቶ ፀሐይ የመታው ፣ አንድም አዳራሽ ገብቶ ጠጅና አረቄ የተኮሰው ከዚያ ወንዝ ሁሉም ይጠጣሉ ። ያንንም ውሃ የሚያየው ሰው ሁሉ ከሥጋው ከጠጁ ይልቅ ውሃውን ያደንቃሉ ። ከደረቅ መሬት ላይ ስለመገኘቱ ። ንጉሠ ነገሥቱም ካዳራሽ ወደ እልፍኝም ሲመለሱ ውሃውም በመዘውር ተመልሶ ወደ ታዘዘበት ይፈሳል” ሲሉ ጽፈዋል ።

በዘመኑም “እንዲህ ያለ ንጉሥ የንጉሥ ቂናጣ

ውሃ በመዘውር ሰገነት አወጣ

አሁን ከዚህ ወዲያ ምን ጥበብ ሊመጣ ።” ተብሎ ተገጠመ።

በቤተ መንግሥቱ የገባው የቧንቧ ውሃ ሁሉን አስደስቶ ዘዴው ከታወቀና ከተጠና በኋላ ይህ የቧንቧ ውሃ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ እንዲዳረስ ምኒልክ የውሃ ቧንቧ አስገዝቶ ። የተገዛውም የውሃ ቧንቧ ከጀቡቲ ፣ ድሬዳዋ ድረስ በባቡር ከመጣ በኋላ በዘመኑ የባቡሩ መስመር አዲስ አበባ ስላልደረሰ ከድሬዳዋ አዲስ አበባ ድረስ በሰው ሽክም እንዲመጣ ምኒልክ አዘዘ ። ምኒልክ ትእዛዝ ከሰጡባቸው ከብዙዎቹ ደብዳቤዎች መሀል አራቱን ደብዳቤዎች ከዚህ ቀጥቶ አስገብቻቸዋለሁ ።

ይድረስ ከልጅ ግዛው

ከድሬዳዋ በልፍ የተነሣ የውሃ በምባ ብረት መጥቷል ። እታህሳስ አቦ ድረስ አንተ ከተማ አጠገብ እመንገድ ዳር ጠቅሎ ይሰብሱብ ብያለሁ ። ከወዲህም ይህንኑ የምባ ብረት ለማንሳት ደጃች ውቤንም ሌላም ሰው አዝዣለሁ ። ለታህሳስ ሚካኤል አንተ ዘንድ ይገባል ። እስከዚያ ድረስ የምባው ብረት ከታች እንደመጣልህ እየተቀበልክ ከመንገድ ዳር ከደህና ሥፍራ አቆይተህ የሚያነሳው ሰው ለታህሳስ ሚካኤል አንተ ዘንድ ሲገባ በየሹሙ በየሹሙ እገሌ ይህን ያህል እገሌ ይህን ያህል ያንሳ እያልክ በደብዳቤ እያደረግህ ይሁን ። አንተም ያገርህን ሰው ወታደርም ቢሆን አንድ ሳይቀር በጢስ አዘህ የቻልከውን ያህል በብዙ አስነስተህ አንተው ራስህ አሲይዘህ መጥተህ ሎሜ ውስጥ ጠዴ ማርያም ድረስ እንድታመጣ ይሁን ። ከዚያ ወዲህ እኔ ሄጄ አስመጣለሁ ።

ኅዳር ፲፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ይድረስ ከፊታውራሪ አብተማርያም

ከታች ከድሬዳዋ የተነሣ የውሃ ማውጫ በምባ ብረት ባሩሲ በኩል ይምጣ ብያለሁና ይህንን ለማንሳት እነደጃች ውቤን ካዋሽ ማዶ ያለውን አገር ሁሉ አዝዣለሁና ምናልባት ከዚህ ቀደም የተበጀው መንገድ የተበላሸ እንዳለ ካዋሽ ጀምሮ ሎሜ ጠዴ ማርያም ድረስ ያለውን ያንተን ግዛት መንገድ የተበላሸ የተበላሸውን እንድታበጅ ይሁን ።

ሕዳር ፳ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ

ይድረስ ከደጃዝማች ውቤ

የውሃ በምባ ብረት ከድሬዳዋ ተነስቶ በጨርጨር በኩል መጥቷል። ይህንኑ ብረት እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ተሰብስቦ ቆይቶ ካዋሽ ማዶ ያለው አገር ሁሉ አንስቶ ሎሜ ጠዴ ማርያም ድረስ ያምጣ ብዬ አዝዣለሁና አንተም ያገርህን ሰው በጢስ አዘህ እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ድረስ ለታህሣሥ ማርያም አንተው ራስህ ሰውህን ይዘህ ሄደህ የምባውን ብረት አስነስተህ ሎሜ ጠዴ ማርያም ድረስ እንዲመጣልኝ ይሁን። ነገር ግን ብረቱ ብዙ ነው። በመጀመሪያ ጨርሳችሁ ሳታነሱ የተረፋችሁ እንደሆነ ሁለተኛ

ተመልሳችሁ የምታነሱ እናንተው ናችሁና ጠንከራችሁ አንድ ጊዜ እንዲነሳ ማድረግ ነው ። መንገዱም ከዚህ ቀደም የተበጀው ተበላሽቶ እንደሆነ ብረቱን ለሚሸከመው ሰው እንዳያስቸግር የተበላሸውን መንገድ ማስበጃጀት ነው።

ኅዳር ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተገፈ።

ይድረስ ለፊታውራሪ ሀብተማርያም

ከሐረርጌ የመጣ የውሃ ማውጫ ቦምባ ብረት ጉጉ እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ገብቷል። ይህንኑ ለማንሳት ካዋሽ ማዶ ያለውን ሰው ሁሉ አዝገብሁና አንተም ካዋሽ ወዲያ ማዶ ያለውን አገርህን ካዋሽ ወዲህ ማዶ ያለውንም አገርህን አንድ ሳይቀር በጢስ አዘህ በቅሎ ፣ ጌኛም ፣ አህያም ያለው ከብቱን እየያዘ አንተ ዘንድ ጠንካራ ሹም ጨምረህ ሰውን ጠቅሎ ይዞ ሄዶ ለታህሳስ ማርያም እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ገብቶ በከብትም ፣ በሰውም ሽክም አስነስቶ ሎሜ ጠዴ ማርያም ድረስ እንዲያመጣልኝ ይሁን። ያንተ ሰው የሚያነሳውም የቦምባ ብረት ቁጥሩ ከወፍራሙ ዓይነት ሺ ብረት ። ከቀጭኑ ዓይነት ሺ ብረት ነውና ይኸንን አንድ ጊዜ ጨርሶ እንዲያመጣ አድርግልኝ ። የዚህ የቦምባ ብረት ነገር የምቸኩልበት ብርቱ ጉዳይ ነውና ይኸንን ያዘዘሁህን ሁለቱን ሺ ብረት ቶሎ ሳታነሳ ቀርተህ ወደኋላ የቀረብኝ እንደ ሆነ አይሆንም ።

ታህሣሥ ፯ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

ምኒልክ ያሠሩት የቧንቧ ውሃ እምብዛም ሳይስፋሩ የኢጣሊያ ፋሽስት ኢትዮጵያን እስከያዘበት ዘመን ድረስ ቆየ። በዚያን ዘመን የነበረው የቧንቧ ውሃ ላንዳንድ ምርጥ መኳንንቶች ቤቶች ገባ እንጂ አብዛኛው የአዲስ አበባ ነዋሪ ሕዝብ ውሃ የሚቀዳው ከወንዝ ፣ ከምንጭና ከጉድጓድ ነበር ።

ሕክምና

ከአጤ ምኒልክ በፊት በኢትዮጵያ ውስጥ የሕክምና ተግባር ተስፋፍቶ ነበር ባይባልም ተጀምሮ ነበር ። ዳግማዊ ምኒልክ በ1872 ዓ ም ከኢጣሊያ ያስመጧቸው ዶክተር ራጋዛ ፣ ዶክተር ትራቢርሲ ፣ ዶክተር ኒራዚኒ እና ዶክተር አልጌቶ ለሐረርና ለሸዋ ተደልድለዋል ። የሸዋዎቹም ሐኪሞች ልጥ ማረፊያ ከሚባለው አገር ላይ ነበሩ።

በ1889 ዓም. ዳግማዊ ምኒልክ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ አንድ ፋርማሲና ክሊኒክ አቋቁመው ነበር ። በአድዋው ጦርነት ምክንያት ከሩሲያ የቀይ መስቀል ማኅበር የተላኩት ሐኪሞች በጀኔራል ሻሽዶሽ መሪነት በሐምሌ ወር 1888 ዓ.ም. አዲስ አበባ ገቡ ። በዚህም የቀይ መስቀል ቡድን ውስጥ ሰባት ሐኪሞች ፣ 12 ነርሶችና አንድ ፋርማሲስት ነበሩበት ። እነዚህ የቀይ መስቀል ማኅበር የሕክምና ቡድኖች አዲስ አበባ ውስጥ ሥራቸውን የጀመሩት ካገራቸው ይዘው በመጡት ድንኳን ውስጥ ነበር። ሐኪሞቹ ሥራ የጀመሩት ሐምሌ 19 ቀን ነው።

ይህ የሩሲያ ቀይ መስቀል ማኅበር ሕክምና በሚሠራበት ጊዜ ምኒልክ በሥፍራው በመገኘት ያበረታቱ ነበር ። እሾቸሴፍ እንደጻፈው “... አፕራሲዮን በምናደርግበት ጊዜ ምኒልክ በአፕራሲዮን ክፍል መገኘት ይወዳሉ ። ... በዚያም ቆመው የአፕራሲዮኑን ሥራ በሚመለከቱበት ጊዜ የበሽተኛውን እጅ ይይዛሉ። በኋላም አፕራሲዮኑ አልቆ በሽተኛው እስቲነቃ ጠብቀው ሲነቃ እግዚአብሔር ይርዳህ እሱያድንህ ብለውት ይሄዳሉ ።...” ብሏል ።

ምኒልክ እነኚህን ሐኪሞች አስጠርተው ለሕዝብ በሚሰጡትም ሆነ በሚሸጡት መድኃኒት ሁሉ ላይ መድኃኒቱ ለምን በሽታ እንደሚጠቅም በአማርኛ እየፃፉ በሚሸጥበት በየብልቃጡ እንዲለጥፉ አዘዟቸው ። የሚለጠፈውም የመድኃኒቱ ስም ብቻ ሳይሆን የመድኃኒቱ አጠቃቀም ወይም አደራረግ ጭምር ነበር ። አብዛኛዎቹም መግለጫ የተለጠፉባቸው መድኃኒቶች የጉንፋን ፣ የኮሶ ፣ የተቅማጥ ፣ የቂጢኝ ፣ መድኃኒቶች ብልቃጥ ላይ እንደነበሩ ደ ካስትሮ ገልጾታል ።

ከዚህም ሌላ ዳግማዊ ምኒልክ እነዚሁኑ የሩሲያ ቀይ መስቀል አባላትን አስጠርተው “.... በፈረንጅ አገር አለ እንደምትሉት ያለ ለአገሬ ሕዝብ ማስተማሪያ የሚሆን በስዕል እየሳላችሁ በአማርኛ እየፃፉትሁ አድርጉልኝ...” አሏቸው ። በዚሁ ትእዛዝ መሠረት ከቀይ መስቀሉ ጋር ተጨማሪ ሆኖ የመጣው ፔትሮቩሴቭ የጤና ጥበቃ ማስተማሪያውን ድርሰት ጽፎ ከጨረሰ በኋላ ኢትዮጵያዊው አቶ በዛብህ ኤልያስ ተርጉመውት አንድ የሕክምና መጽሔት ወጣ ።

ይህ መጽሔት 22 ገጽ ያለው ሆኖ በአሥር ክፍሎች ተከፍሎ ስዕሎች ያሉበት ነበር ። በመጽሔቱ ውስጥ ካሉት ስዕሎች መሀል አንዱ የሰው አፅም ሲሆን ሌላዎቹ ግን ስለቁስል አስተሳሰርና ስለ ቁስለኛ አነሳስ ጉዳይ የሚያሳይ ወይም የሚያስተምሩ ነበሩ። ስለጤና ጉዳይ የሚናገረው አንደኛው ክፍል ሞያሌን ማውጣትና ከወጣች በኋላ በእሳት ማቃጠል ቢያንስ በሳምንት አንድ ጊዜም አካልን በሳሙናና በሙቅ ውሃ መታጠብ ሳሙና ባይኖር ልብስን በእንደድ ማጠብ የተኙበትን አልጋ ማጽዳት አንድ ቁስል ቆስሎ መድኃኒት ሲደረግ ቁስሉ ባንድ ጊዜ ካልዳነ እየደጋገሙ እስኪድን ድረስ መድኃኒቱን ማድረግ እንደሚገባ ይመክራል ።

በሁለተኛው ክፍል የተጻፈው ስለ ዓይን ሕመም ነው ። ለዓይን ሕመም መምጫ ዋናው ነገር በአደሬ እጅ አይንን መንካት ስለሆነ በተለይ ጨብጥ የያዘው ሰው በሽታውን ነክቶ ዓይኑን ቢነካ ዓይን ስለሚመርዝ እንዲህ ዓይነቱ ነገር ሲያጋጥም በንጹህ መሀረብ ወይም እርጥብ ውሃ በነካው ንጹህ ጨርቅ ለአስራ አምስት ቀናት ያህል አይንን መጥረግ ነው ይላል።

ሶስተኛው ክፍል ስለቅማልና መዘዟ ይናገራል ። ቅማል የሚመጣው ጠጉርንና ልብስን ባለማጠብ ስለሆነ በየቀኑ መታጠብና በርኬ የተባለውን መድኃኒት መቀባት ጥሩ መሆኑን ይገልጻል ።

አራተኛው ክፍል ስለቁስል ይናገራል ቁስልን በንጹህ መያዝና ሁልጊዜ በንጹህ ውሃ እያጠቡ በንጹህ ጨርቅ ማሠርና ምንም ነገር እንዳይነካው መጠባበቅ ዶሬር ጥሩ መድኃኒት ስለሆነ ቁስሉን እያጠፉ ዶሬር መነስነስ እንደሚገባ ይነግራል ። በተለይ ቁስሉ የሚደማ ከሆነ በወስሌ ሐር ወይም በነጭ ጠንካራ ክር መስፋት ይገባል ። ቁስሉ ከመስፋቱ በፊት ግን የመስፈያው መርፌና ክር መቀቀል እንዳለበት ይመክራል ።

አምስተኛው ክፍል ስለ ኮሶ ጉዳይ ይናገራል ኮሶ የሚታየው ጥሬ ሥጋ በሙብላት ፣ ቆሻሻ ውሃ በመጠጣት ነው። ኮሶ መጠጣት ደግሞ መጥፎ ነገር ስለሆነ የተቀቀለ ሥጋ ሙብላትና የተፈለ ውሃ መጠጣት ጥሩ መሆኑን ይመክራል ።

ስድስተኛው ክፍል ስለሆድ ሕመም ይገልጣል ። ሆድ ሕመምን የሚያመጣው በርበሬ ስለሆነ አንድ ሰው የሆድ ሕመም ካለበት በርበሬ ቀንሶ ይብሳ ። የፈላ ወተት ይጠጣ ። መሬት ከመተኛት ይልቅ አልጋላይ መተኛቱ ጥሩ መሆኑን ይናገራል ። አልጋ የማይገኝ ከሆነ ሆዱን ያመመው ሰው የተደለደለ ምንጣፍ አንጥፎ ቢተኛ ይበጃል ይላል።

ስባተኛው ክፍል ስለወባ ያስተምራል ። ወባ የያዘው ሰው የወባ መድኃኒት ኪኒን ስላለ ኪኒን እንዲውጥ ይመክራል። አዋቀጡንም ሲያስረዳ ጧት ግማሽ ግራም ፣ ማታ ደግሞ ግማሽ ግራም ሆኖ ከምግብ በኋላ በውሃ መዋጥ እንደሚያስፈልግ ይመክራል ።

ስምንተኛው ክፍል ስለቂጥኝና ስለቂጥኝ ጠባይ የሚልጽ ነው ። የቂጥኝን ጠባይ ይገልጽና አንድ ገላው የተሰነጠቀ ሰው ቂጥኝ ከያዘው ጋር ግንኙነት ቢያደርግ በግብረ ሥጋ ግንኙነት ብቻ ሳይሆን በዚህም እንደሚጋባ ይገልጻል ። የቂጥኝ መድኃኒትም እንደ ጓኩም ገድራር ሪጂሪያ ካሴኔሪ ነው ይላል ። ይህም በዘመኑ የነበረ መድሐኒት ነው ።

ስለመድኃኒቱ አጠቃቀም ሲያስረዳ ይህን መድኃኒት ከእግር ጀምሮ መቀባት ነው ። ይልና ወር ሙሉ እየደጋገሙ መቀባት እንደሚያስፈልግ ይገልጣል ። መድኃኒቱን ከተቀቡ በኋላ በየአምስት ቀኑ በሙቅ ውሃና በሳሙና ገላን መታጠብ ነው ይልና ለቁርጥማት ሕመሙ ደግሞ እንዲሆን ከመድኃኒቱ አንዳንድ ጉንጭ ጧት ማታ መጠጣት ነው ይላል ። ከዚህ ሌላ ሐኪም ቅባት ፣ ኪኒን ሌላም መድኃኒት ሊያዝ እንደሚችል ይናገራል ።

ዘጠነኛው ክፍል ስለሰብራትና ውልቃት የሚናገር ነው “የትከሻ ውልቃት ሲያጋጥም እጁን ወደላይ አድርጎ ትከሻውን ቁልቁል ግፋና ከደረቱ ጋር አጣብቀህ በጨርቅ ጥብቅ አድርጎ እሰረው ይህም እስራት ሶስት ወይም አራት ቀናት ይቆይ” ይላል ። ለጣት ውልቃትና ለሰብራትም እንደዚሁ ይመክራል ።

ነው ይልና የመጽሔቱ ሐተታ ያልቃል። ይህ መጽሔት ዛሬ በሶቭየት ሕብረት ሌኒንግራድ ባለው ሳይንስ ሙዚየም ውስጥ ዘሩ ተቀምጧል።

አዲስ አበባ የገባው የቀይ መስቀል ማኅበር የሕክምና ቡድን አሥር ኢትዮጵያውያኖችን ስለሕክምና ያስተምር ነበር ። ከነዚህም ከአሥሩ አምስቱ ወደ ሩሲያ ሄደው እንዲማሩ ተደርጓል። ወደ ሩሲያ ለሕክምና ትምህርት የሄዱትም ዳጌ ቸርነት ፣ ግዛው ጋሻው ፣ ወልደ መስቀልና ሰሙ ወልደመስቀል የሚባሉት ናቸው ። የአንዱ ስም ግን ለጊዜው አልታወቀም። እነኚህም ሰዎች ወደሩሲያ ሄደው በሳን ፔትሮስቦርግ ሚሊተሪ አካዳሚ ውስጥ ተምረው በ1893 ዓ ም ወደ ኢትዮጵያ ተመልሰዋል ።

ይህ የሕክምና ቡድን ዓመት ያህል ከሠራ በኋላ ወደ አገሩ እንዲመለስ ሲደረግ በምትካቸው ሶስት ዶክተሮች ፣ ሁለት የሐኪም ረዳቶችና አንድ ፋርማሲስት መጥተዋል ።

የሩሲያውያኖች በኢትዮጵያ መግባትና መንሰራፋት ያሳስበው የፈረንሳይ መንግሥት በ1889 ዓም ዶክተር ሩሳው ፈረንሳዮችን እንዲያከሙ በሚል ሰብብ ወደ ኢትዮጵያ ላካቸው። በቀጠለው ዓመት በዶክተር ውርዝ የሚመሩ ከፓሪስ የሕክምና ፋክልቲ የተውጣጡ ቡድኖች ፈንጣጣን ለመክተብ በሚል ሰብብ አዲስ አበባ ገቡ ። ስለፈንጣጣ አደገኛነትና ዓይን ማጥፋትም እያስተማሩ ሕዝቡ እንዲከተብ ይናገሩ ጀመር ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክም የፈንጣጣውን ክትባት በፈረንሳዮቹ እጅ ከተከተቡ በኋላ አርባ መኳንንትም ተከተቡ ። ፈረንሶቹ በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘንድ ታማኝ ሆነው ለመገኘትና ወዳጅነትን ለመፍጠር ብለው ፈንጣጣ ዳግማኛ በምትይዝበት ጊዜ ዓይን ታጠፋላች በማለት ምኒልክን ሰብከው ከተቡዋቸው። ይህ አጭብርባሪ ውርዝ የተባለው ፈረንሳይ ሐኪም ስለዚያን ጊዜው ሁኔታ ሲገልጽ “... በአምስተኛው ቀን ወሬ ጠየቅሁ። ምንም እንደሌለ ሰማሁ። ምልክት ያሳያል ያልኩትም እንደሌለ ተነገረኝ በዚህ አነጋገር እኔን ደስ ይበለኝ እንጂ ሥራው ሁሉ ሀሰት ነበር ። ... እውነቱን ለመናገር ስለአቀማመሙም ሆነ ስለአደራረጉ ምንም አልተማርኩም። ግን በመላምት የተሠራው ሥራ ውጤቱ ጥሩ ሆነልኝ በምኒልክም አይን ተወደድሁ ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የክትባቱን ሥራ እንደገፋበት ታዘዝኩ ብሏል ። ውርዝ የሚያውቀው የኩብት ሐኪምነት የደስታ ወይም የሾኬ በሽታ ክትባትን ነው። ታላላቅ መንግሥታት በሚያደርጉት የፖለቲካ ሽሚያ በታናናሽ አገሮች ላይ ምን ያህል በድል እንደሚፈጽሙ ይህ አንዱ ማሰረጃ ነው

ይኸው የፈንጣጣ በሽታ ጉዳይ ምኒልክን ስላሳሰባቸው ። ሚያዚያ 24 ቀን 1890 ዓ.ም አዋጅ አናገሩ። አዋጁም ... በዚህ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የፈንጣጣን በሽታ የሚያጠፋ ስለተገኘ ማንኛውም ሰው ለጊዮርጊስ ዋዜማ ዕለት ዶክተር ወርዝ ቤት እየሄደ እንዲታከም። ፈንጣጣው ይዟችሁ ከሆነ ግን አትሂዱ” የሚል ነበር። ስለዚህ ጉዳይ ውርዝ እንደ ጻፈው “ ... ይህ አዋጅ በዚያ ቦታ ተነበበ። አዋጁ በተነበበ ማግሥትም መቶ የሚሆኑ ወንዶች ሴቶች ፣ ልጆች ሁሉ ሊከተቡ ወጡ” ... ሰውም ስለበዛ በራፍ ላይ ዘብ አቆምሁ።

... የሶስት የአራት የአምስትና የስድስት ቀናት እየተጓዙ ከሠፈራቸው አዲስ አበባ ድረስ ይመጡ ጀመር። ተራ ደርሷቸው እስኪከተቡም በቤቴ አካባቢ ሠፈር አርገው ይከርማሉ ... ከየካቲት ወር እስከ ነሐሴ ድረስም 20,700 ሰዎች አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ከተብን ። ከዚህ በኋላ በዝናቡ ምክንያት ክትባቱን አቆምን” ብሏል ።

በ1893 ዓ.ም. ኢጣሊያኖች አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ባለው ለጋሲያናቸው አንድ ክሊኒክ ከፈቱ ። የክሊኒኩም ኃላፊ ዶክተር በሪየሌ ይባል ነበር። ከመስከረም ወር 1894 ዓ ም ጀምሮ እስከ ሚያዝያ ወር 1903 ዓም ድረስ 59,695 ሰዎች አክመው 6000 ሰዎች የፈንጣጣ ክትባት ከተቡ ይኸ የክትባት ነገር እያሳሰበ ስለሄደና ውጤቱም መልካም ስለሆነ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ አንኮበር የነበረው የልጅ ልጃቸውን ኢያሱን ዶክተር ደ ካስትሮ በ1893 ዓ.ም እንዲከትበው አደረጉ ።

ሶስት መንግሥታት ማለት ሩሲያ ፣ ፈረንሳይና ኢጣሊያ በሕክምና ሰብብ ኢትዮጵያ ውስጥ ከሕዝቡና ከንጉሡ ወዳጅነት ሲፈጥሩ ትመለከት የነበረችው እንግሊዝ ሌሎች እንዳደረጉት ሁሉ ዶክተር ዊክማን የሚባሉትን ሰው በላጋሲያን ውስጥ የሕክምና ኃላፊ አድርጋ ሾመች ። እንግሊዞች እንደሌሎቹ መንግሥታት ሐዘሞች በፈንጣጣ በሽታ ክትባት ጨረታ አልቡም ። የኢትዮጵያ ሕዝብ የሚያጠቃውን ሌላ በሽታ ፈልገው ኮሶ መሆኑን ሲያውቁ በዚያ ገቡ። ዊክማን እንደገለጸው ባመት ለአምስት ሺ ሰዎች የኮሶ መድኃኒት ይሰጡ ነበር ። የሁሉም ሕክምና የፖለቲካ ሰብብ ስለነበረው መድኃኒት የሚሰጠው በነፃ ነበር።

ደቸሰን ፈረን የተባለ የሕክምና ቡድን ገባ ። ይህም ቡድን ከ1893 ዓ.ም እስከ 1895 ዓ.ም ድረስ በዶክተር ጉፈን እየተመራ ብዙ ሰዎችን አከመ ። ከእነኚህም ከታከሙት ሰዎች መሀል አንደኛይቱ የአቴጌ ጣይቱ እናት ወይዘሮ የውብዳር ናቸው ።

እንዲህ የመሳሰለው ጉዳይ ከተካሄደ በኋላ ኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖሩ የውጭ አገር ሰዎች ሁሉ ሐዘሞች ነን ይሉ ጀመር ። ከእነኚህም አንዱ ባላምባራስ ጊዮርጊስ ናቸው ። ባላምባራስ ጊዮርጊስ አዲስ አበባ የኖሩ ግሪካዊ ሲሆኑ ሐዘምነትንም ፋርማሲስትነትንም ደርበው ያዙ ። በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ሱቅ ያላቸው ፈረንሳይኖችና ሕንዶች ሁሉ ሱቃቸውን የተለያዩ መድኃኒቶች መሸጫ ቤት አደረጉት ። በብዛት በአረቦች ሱቅ የሚገኘው ደግሞ ግሪ ሜርኩሪ ሶልፊት የሚባለው መድኃኒት ነበር ። ይህም ለቁጥኝ በሽታ ፍቱን መድኃኒት ስለነበረ ነው ።

ይህን በመሳሰለው ብጥብጥ መሀል የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ሀኪም ዶክተር ወርቅነህ ሥራ ጀመሩ ። ዶክተር ወርቅነህ የእንግሊዝ ጦር መቅደላ ላይ ቴዎድሮስን አሸንፎ አንዳንድ ኢትዮጵያውያንን ወዳገሩ ሲወስድ የተወሰዱ ሰው ናቸው። ከመቅደላ ሲወስዷቸው የሶስት ዓመት ልጅ ነበሩ። ከዚያም ወደ ሕንድ ተወስደው ቻርልስ ቻምበሊንና ኮሎኔል ማርቲን እየረዱ አስተማሩዋቸው ። ስማቸውም በመጀመሪያ ወላጆቻቸው አንዳንድ ስም ቻርልስ ማርቲን ተብለው ነበር ። ዶክተር ወርቅህ ላሆር ሜዳካል ኮሌጅ ገብተው ትምህርታቸውን

ካጠናቀቁ በኋላ በ1874 ዓ.ም ተመረቁ ። ከዚያም ሕንድ አገር ላለው የእንግሊዝ የሕክምና ሥራ ረዳት ቀዳጅ ተብለው ተሾሙ ። ትምህርታቸውን ለመቀጠል ወደ እስኮትላንድ ሄደው በ1882 ዓ ም ተመርቀው ወጡ ።

ወርቅነህ ትምህርታቸውን ከፈፀሙ በኋላ ወደ በርማ ሄዱ ። እዚያም ዲስትሪክት ሜዲካል ኦፊሰር ኤንድ ሲቪል ሰርጀን ተብለው ተሾሙ ወርቅነህ ምንም ይሁን ምን ትውልድ አገራቸውን ኢትዮጵያን አልረሱም። በ1888 ዓ ም ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ለመውረር መነሳቷን ሰሙ። ወዲያውኑ ተነስተው ጉዞአቸውን ወደ አዲስ አበባ ጀመሩ። አዲስ አበባም እንደደረሱ ከምኒልክ ዘንድ ቀርበው አማርኛ አያውቁም ነበርና በአስተርጓሚ ተነጋገሩ ። ሐኪም ወርቅነህ አዲስ አበባ ውስጥ ከመሀል ከተማ ድንኳናቸውን ተክለው ሕዝቡን በነፃ ያክሙ ጀመር ። ወርቅነህ ይሰቃዩ ጀመር ። ፈረንሣዮችና ሩሲያኖች ከባድ ተቃውሞ አነሱባቸው ። የእንግሊዝ ሰላይ ነው እያሉም ያስወሩባቸው ጀመር ።

ሆስፒታል

የሆስፒታል ሥራ የተጀመረው መጋቢት 1 ቀን 1890 ዓ ም ነው ። በመጀመሪያው ዓመትም ዛሬ ዳግማዊ ምኒልክ ሆስፒታል ከሚባለው ውስጥ 8,378 ሕመምተኞች ታክመዋል ። ከነዚህ ውስጥ 153 ሰዎች አፕራሲዮን ተደርገዋል ። 3602 ሰዎች ከሆስፒታሉ መድኃኒት ተቀብለዋል ። በ1891 ዓ. ም. ደግሞ 12,009 ሰዎች ታክመዋል ። ይህም የወታደሮችን ሕክምና ሳይጨምር ነው ። ከዶክተሮቹ አንዱ ዶክተር ብርብጼን ለወታደር ሕክምና ተደልድለው ስለነበር ከጥቅምት ወር 1891 ዓ.ም ጀምረው እስከ መጋቢት ወር ድረስ 11,653 ወታደሮችን አክመዋል ። ከዚህ ውስጥም 45 ከፍተኛና 134 አነስተኛ አፕራሲዮኖች አድርገዋል ።

በ1890 ዓ.ም የተጀመረው የሆስፒታሉ ሥራ በ1891 ዓ. ም. በሐምሌ ወር የውጭ በሽተኞች መቀበያ ክሊኒክና የአፕራሲዮን ክፍሉ ሥራ ተጠናቀቀ። በ1896 ዓ.ም የፋርማሲውና የመጋዘኑ ሥራ አለቀ።

በሩሲያውያን ቀይ መስቀል ማኅበር ተቋቁሞ ሥራ የጀመረው ሐኪም ቤት ለአሥር ዓመታት ያህል ካገለገለ በኋላ በ1898 ዓ ም ተዘጋ ። የተዘጋበትም ምክንያት ሐኪም ቤቱ ገንዘብ እያስከፈለ ያክም ስለነበረ ካገኘው ገቢ ቀረጥ እንዲከፍል ስለተጠየቀ ነው ። ማዳም ዳበርት እንደጻፉት “... በአዲስ አበባ ከተማ ያለው የሩሲያ አምባሳደር ጆኔራል ሊቨን ወደ መንግሥቱ ከተማ ወደ ሳን ፔተርስበርግ ስድስት ሺ ሩብል ቀረጥ እንዲከፍል መጠየቁን በቴሌግራም አስታወቀ ። ካገሩ መንግሥትም ሆስፒታሉን ዝጋ እንጂ እንዳትከፍል የሚል መልስ ስለደረሰው ሆስፒታሉ ተዘጋ ...” ብለዋል ።

ምንም እንኳን በሐረር አንድ መጠነኛ ሆስፒታል ቢኖርም አዲስ አበባ ግን የቀበናው ሆስፒታል ከተዘጋ በኋላ ያለ ሆስፒታል ቀረች ። ይህን ሁኔታ የተመለከቱት ዳግማዊ አጤ ምኒልክም ሆስፒታል ለማቋቋም የሚያስችላቸውን እርዳታ ጠየቁ ።

ድድረስ ከከበሩ ታላቁ ወዳጆችን ዳግማዊ ኒኮላዎስ ቁሣር ።

የመስኮብ ንጉሠ ነገሥት

ሰላም ለእርስዎ ይሁን ። ክቡር ወዳጆችን ሆይ ።

በግዘናችሁና በርህራሄያችሁ ብዛት ስለኛ ስለወዳጆቻችሁ ርዳታ መድኃኒቱን ጭምር ያመጡልን ሐኪሞች ሐሳብዎን አይተው መልካም አድርገው ረድተውን ነበረ ። ነገር ግን ጊዜያቸውን አድርሰው ወደ አገራቸው ተመልሰው ከሐዱ በኋላ ሰዎችን መድሐኒቱን ለምዶ ሕመምተኛው ሲበዛ ሐኪም የሚያንሰን ቢሆን ወደ እርስዎ ለማስታወቅ የጻፍንሎት ወረቀት ማቆየታችን ከዚያም ነገሩ እስቲረጋጋ ለመንግሥትም ሰላምና ጤና እረፍት እንዲሰጥልን ብለን እግዚአብሔርን ስንለምን ቆየን።

ደግሞም እስካሁን አንዱ ሐኪም ሲረዳን ቆየ ። አሁን ደግሞ ያለው አንዱ ሐኪም ወደ አገሩ ተመልሶ ሐዳ ። እንኳን ይህ ታላቁ ጉዳይ ትንሹም ጉዳይ ቢሆን የተለመደ ሲቀር እጅግ አድርጎ ያሳዘናል እኛም እርስዎን በመታመናችን እርዳታዎና ምክር አይቀርብንም ስንል ተስፋ አለን አሁንም ምክርዎንና ገንዘብዎን ሳይነፍጉን ከተጀመረ እስካሁን ድረስ በእርስዎ እርዳታ ብዙ ሰው ተፈወሰልን ። የሩሲያም መንግሥት እስካሁን ለኛ ብሎ ብዙ መድከሙን አውቀን በልባችን አልተውነውም ።

ደግሞም ሐኪሞች ወደዚህ ሊመጡልን የማይመች የሆነ እንደሆነ ሁልጊዜ እርስዎን ከማሳሰብ የመንግሥት የመድኃኒት ቤት ጎሰቢታል ለማበጀት የመድኃኒቱንም መሣሪያና የጎሰቢታሉን አደራረግ ምክሩን አይነፍጉንም ስንል ተስፋ አለን ። አሁንም ቢሆን ከእርስዎ እንዳይቀርብን እናውቃለን ። ነር ግን በሐኪሞቹ መቅረት ለኛ ረዳት ብለው የላኩልንን መድኃኒት እዚህ ያሉት መልክተኞቻቸው ወደ ሥፍራቸው ቢወስዱት በእውነት ሰዎችም በነገሩ አዘኑበት። እኛም ለእርስዎ በውነት በንጹህ ልብ ወዳጆችን ለሆኑ ይህን ሁሉ ለማስታወስ ጻፍንልዎ ቢመችዎ እንደቀድሞ ቸርነትዎ ይፈፀሙልኛል ።

ደግሞም በአገራችን ብዙ ሐኪም እያለ በከተማችሁ ከትልቁ እስከ ትንሹ አንዳንድ የመንግሥት ጎሰቢታል ይቆማል ሲባል እንሰማለን ። እኛም የምናፈቅረውና የምናምነው የእናንተን ረዳትነት ነውና ይህንን የጻፍንሉን ቃል እንዲቀበሉን ተስፋ አለን ። ደግሞም ከሁሉም ነገር እምነት ይበልጣል ። ለኛም ለኢትዮጵያ ወገናችን ያለሩሲያ መንግሥት ይህን ያህል ውለታ ርዳታና ቸርነት የዋለልን የለም ከተጀመረ እስካሁን ያደረጉልን ሁሉ ለእርስዎ ትንሽ ቢሆን ለኛ እስከ ልጅ ልጅ የሚያልፍ ምሥጋናና ውለታችን ነው። ይህም ወደፊት እንዲሆንልን ብለን የምናስታውቅዎ ጉዳያችን እንደዚሁ እስከ ልጅ ልጆችን ለብዙ ጊዜ መታሰቢያ የሚሆን ነው ። አሁንም ቢሆን ለኢትዮጵያ መንግሥት ያለ እናንተ ሌላ ረዳት የለንም ብለን ለዚህ ለጎሰቢታል እርዳታ የሚያስፈልገንን ማስታወቃችን ነው ። ይህንንም ጎሰቢታል ለማቆም በኛ አገር የሚገኘውን ብረት ፣ አንጨት ፣ ድንጋይም የሰውም ጉልበት ቢሆን አይቸረንም። የሚቸግረን ግን የጎሰቢታሉ ቤት ራሱን እስኪቸል ጎሰቢታል የሚያስፈልገውን መማሪያና መድኃኒት ነው ። ደግሞ ፈቃድዎ ቢሆን ቀድሞ መጥተው

ከተመለሱት ሐኪሞች ጋራ መድኃኒት ሊቀምም መጥቶ የነበረው ፈርምሲፍት ለኪዮኖፍ የሚባል ሁለት ረዳቶች ጨምሮ ቢመጣልን እንወዳለን።

ይህንንም ማለታችን እዚህ መጥቶ ሳለ ቋንቋችንን ጥቂት ለምዶ ባህሪውም ከሰዎች ተስማምቶልን በመልካም ረድቶን ነበርና ስለዚህ ነው ። ይልቁንም እሱ ይምጣልን ማለታችን በእናንተ በወዳጆቻችን እርዳታ ለመሥራት ባሰብነው ጎሰቢታል የሚያስፈልገውን መሣሪያና መድኃኒት የእርስዎ ፈቃድም ሆኖ ከተጠየቀ ባለበትሁሉ እሱ ያመለክታል ብለን ነው ። እሱም የጎሰቢታሉን መሥሪያና የመድኃኒቱን አደራረግ ለኛ ሰዎች ካስለመደልን በኋላ ተመልሶ ይሄዳል "

የካቲት ፳፱ ቀን ፲፰፻፱ ዓ.ም. አዲስ አበባ

ምኒልክ ይህን የእርዳታ ጥያቄ ካቀረቡ በኋላ እርዳታ ማግኘት ያለማግኘታቸውን አላወቅሁም ። ስለሆነበትሁሉ መከፈት ዶክተር መረብ እንደጻፈው “... ናሲያውያኖቹ ዘግተውት የሔዱት ሆስፒታል እንደገና በመንግሥት ወጪ በሚገባ ተሠርቶ ዳግማዊ ምኒልክ ሆስፒታል ተባለ ። ...” በማለት ሆስፒታሉ በ፲፱፻፩ ዓ/ም መከፈቱን ይገልጻል ። የዚህ ሆስፒታል የመጀመሪያው ሐኪምም ዶክተር ቪታሊን ነበሩ። እንደ መረብ አጻጻፍ “...ሆስፒታሉ ዘመናዊ የሆኑ ነርሶች ያሉበት ነበር ። በየቀኑም እስከ አስር በሽተኞች ድረስ ያክማል ። መድኃኒትም የሚሰጠው በነፃ ነበር ።...”

የመድኃኒት መሽጫ ሱቆች (ፋርማሲ)

በአዲስ አበባ ከተማ የመጀመሪያው የመድኃኒት መሽጫ ሱቅ(ፋርማሲ) ሕዳር 22 ቀን 1904 ዓ.ም. ተከፈተ። ስሙም ፋርማሲያ ላጆርጂያ ነበር ። ይህን ፋርማሲ የከፈተው ዶክተር መረብ ነው። ስሙንም የሰየመው በእናት አገሩ በሶቭየት በጆርጂያ ስም ነበር ። ፋርማሲው የተከፈተው ራስ መኰንን ጎዳና ላይ ሲሆን ቤቱ ያለበትን መሬት የተከራየው ገራሲሞስ ከሚባል ግሪካዊ ነበር ።

በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት የተለየ ጤና ጥበቃ ሚኒስቴር ባይኖርም ሚኒስቴሮችን ለማቋቋም በወጣው የአገር አገዛዝ ሚኒስቴር ደንብ ውስጥ በ፬ኛው አንቀጽ “... ከጤና ሚኒስቴር ጋር ተስማምተው የሰው ጤና ይጠብቃሉ” ይላል ። በዚያ ዘመን የጤና ሚኒስቴር ደንቡ ይውጣለት እንጂ የተለየ ሚኒስትር አልተሾመለትም ነበር ። ቦታውን ግን ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ በተደራቢነት ይዘው ይመሩት ነበር ። ለማስረጃ ያህልም በ1904 ዓ.ም. የወጣው የፈንጣጣ ክትባት አዋጅ እንዲህ ይላል ።

ምክር

አሁን በከተማው ፈንጣጣ ገብታ ሰውን ሁሉ እንደምትፈጅ ታያላችሁ ። ይኸችንም ክፉ በሽታ ካገር ለማጥፋት በከተማ ያለው ሰው አዋቂውም. ልጁም ከከብት ሐኪም ዘንድ ወይም ከሆስፒታል እየሄደ ይከተብ ።

ለመከተቡም ዋጋ አያስፈልግም ። ጊዜም አያስፈታ ። ካምስት ደቂቃም ይበልጥ አያቆይ። አሁንም ለራሳችሁና ለልጆቻችሁ የምታስቡ ሰዎች ሁሉ ። ሳታስከትቡ ቀርታችሁ ሰው ቢሞትባችሁ በስንፍናችሁ መሆኑን እወቁት ።

መጋቢት ፪ ቀን ፲፱፻፬ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ!

ነጋድራስና ኃይለ ጊዮርጊስ

የንግድን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ።

በ1905 ዓ.ም. ደግሞ የዚህ የጤና ሚኒስቴር ሥራ ለርሻና መሥሪያ ሚኒስቴር የተሰጠ ይመስላል ። በዘመኑ የርሻና የመሥሪያ ሚኒስትር የነበሩት ስለፈንጣጣ ቀጥሎ ያለውን አውጆዋል ።

የኢትዮጵያ መንግሥት

የርሻና የመሥሪያ ሚኒስቴር

ስለፈንጣጣ ምክር "

ፈንጣጣ ለሚከተብ ሰው ሁሉ ጉለሌ በከብት ሐኪሞች ዘንድ አዲስ መድኃኒት አለ ብለን ከዚህ ቀደም አስታውቀን ነበረ ። ነገር ግን ሰው ሁሉ ማስከተቡን እየተወ ዛሬ በየስፍራው ፈንጣጣ ገብቶ ብዙ ሰዎች ሞቱ ።

አሁንም ፈንጣጣ ያልወጣለት ሰው ሁሉ ወደ ከብት ሐኪሞች እየሄደ ይከተብ ። አስቀድሞ በወረራ ካልያዘው ይከላከልለታል። በወረራ ከያዘው በኋላ ግን ቢከተብም አይከላከልለትም ። ስለዚህ በጎረቤትና በቤቱ ሳይገባ በቶሎ መከተብ ነው ። ደግሞ በድንገት በጎረቤትና በቤት ገብቶ አንድ ሰው ቢታመም የቀሩትን ሰዎች ሳይወራቸው በቶሎ እየወሰዱ ማስከተብ ነው ።

ተከትቦም ፈንጣጣው በወጣ ጊዜ እንደ ሀገራችን ፈንጣጣ አካል ያጎድላል ። መልክ ያበላሻል ተብሎ አይጠረጠርም ። ጥላም የለውም ይህን ብሎ ይህን አትብሉ አይባልም ። ስራም አያስፈታ ።

ሕፃናት በተወለዱ በሁለት ወር ሊከተቡ ይችላሉ ። ይህም እስከ አሥራ አምስት ዓመት ይጠብቃቸዋል ። ደግሞ ባሥራ አምስት ዓመታቸው ሁለተኛ ተከትበው እስከ እድሜ ልካቸው ይበቃቸዋል ።

አገራቸው ሩቅ የሆነ ሰዎች እየመጡ መድኃኒቱን እየገዙ ይውሰዱ ። አከታተቡንም ሐኪሞቹ ያሳያሉ ። የመድኃኒቱ ዋጋ ላንድ ሰው ሁለት ተሙን ነው ። የሚከትቡትም ከእሁድ በቀር ዘወትር ከጧት እስከ አምስት ሰዓት ነው ።

ይህን ምክር ካስታወቅናችሁ በኋላ ሳታስከትቡ ብትቀሩ ፈንጣጣ መጥቶ ልጆቻችሁን በገደለባችሁ ጊዜ ትልቅ ጠጠት ይሆንባችኋል ።

፲፱፻፭ : ታህሳስ ፫ አዲስ አበባ ።

ፈንጣጣ ለመጀመሪያ ጊዜ የተገኘው ከኢትዮጵያ መሆኑን ያውቃሉ?

ምኒልክ ስለ ሕክምናና ጤና ጥበቃ የተሻለ አስተያየት ነበራቸው ። የኢትዮጵያ ሕዝብ ጉድጓድ ቆፍሮ ሸንት ቤት ማዘጋጀት ባለመደበት ዘመን ምኒልክ ማንኛውም ሰው የሸንት ቤት ጉድጓድ እየቆፈረ እንዲፀዳዳ በ1898 ዓ ም ጥቅምት 25 ቀን በአዋጅ አስጠንቅቀዋል ። የአዋጁም መጨረሻ አረፍተ ነገር “...ሳትቆፍር እዳሪ ተቀምጠህ ክፉ በሽታ የተገኘብህ መቀጫህን ለደሞዝተኛ አደርገዋለሁ” የሚል ነበር ። ለደሞዝተኛ የሚለው ቃል በዘመኑ የተቋቋመ ጤና ተቆጣጣሪ ዘበኞች ስለነበሩ መቀጫው ለነሱ ደሞዝ ይሆናል ማለታቸው ነው ።

ምኒልክ ስለሕክምና ምንም በማያውቁ መኳንንቶቻቸው ዘንድ እሳቸው እንደ አዋቂ ሐኪም ሆነው ይታሰቡ ነበር ። ራሳቸውም ቢሆኑ በሐኪሞች ላይ ታላቅ እምነትና አድናቆት የነበራቸው ሰው ነበሩ ። ለማንኛውም ሕመም ሆነ አደጋ “ሐኪም ጥሩ” የሚሉ ነበሩ ። ጥቂት ደብዳቤዎቻቸውን እንመልከት ።

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ

የራስ ሚካኤል አሸከር በቀደም ከደጋ ግንድ ስናነሳ ሳንቃ ከሆዱ ላይ ወድቆበት በብርቱ ታም ሊሞት ነው ። አሁንም የኢጣሊያ ሐኪም መጥቶ ሁለት ሶስት ቀን አይቶት ቢመለስ እወዳለሁና ነገ ነግረኸው መጥቶ እንዲያየው ይሁን።

ሚያዝያ ፪ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፵፬ ዓ.ም.

ይድረስ ከማጆር ቺዲኮላ

ዘለቀን ወደ አዲስ ዓለም ልኬው ሲሔድ ከከብት ወድቆ ታሟል። ወዳንተ እንዳይመጣ የማይችል ሆነ አሉ። የተኛበትም አዲስ ዓለም ከኔ ቤት ጓዳ ነው። አሁንም ሐኪሙ እየሔደ እንዲያየው ይሁን ።

ጥቅምት ፬ ቀን ነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፭ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ሉልሰገድ

የበሽታህን ነገር በጌ ነኝ ብለህ ብትልክብኝ ደስ አለኝ ።ንዳድ ለታመመ ሰው ከሆዱ የማስወጣበት መድኃኒት ያልከውን ለዚህማ መድኃኒቱ ኪኒን ነው ። ዛሬ እኛ ዘንድ ኪኒን አይገኝልህም ። የሚገኝ ወደ ሐረርጌ ነውና እዚያ ልከህ አስጠይቀህ የሚገዛ ኪኒን የተገኘ እንደሆነ እንድታስታውቀኝ ይሁን ።

ጥቅምት ፲፮ ቀን ፲፰ከ፲፰ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ይድረስ ከራስ ሚካኤል

የወይዘሮ ተዋበችን ሕምም ነገር ለገብረ ሕይወት የላከውን ደብዳቤ አየሁት። እሱም በቃል ነገረኝ። አሁንም ሕመም ሪህ እንደሆነ መድኃኒት አደራረጉን ለገብረ ሕይወት አሳይቼ ሰድጄዋለሁ ። ደግሞም ከሁሉ ይልቅ ሐኪሞች ቢያዩዋት ይሻላል ። ኢየሱስ እንኳ ያንጊዜ ታሞ ሳለ አይናገር እህል ውሃ አይቀምስ የነበረ ተስፋ እስክንቆርጥ ድረስ ከሞት የደረሰ ምንም ፈቃዱ የእግዚአብሔር ቢሆን በሐኪሙ ምክንያት ዳነ ።

ግንቦት ፲፬ ቀን ፲፰፻፲፩ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ይድረስ ከራስ ወልዴ

የሕመምህን ነገር የላከውን ወረቀት አየሁት ። ነገር ግን መድኃኒት የሚያውቅ ወጌሻ አግኝቼ መድሐኒት ጀምራለሁና ከሐኪም መጥቼ በሰንጠረዥ አልተለተልም ብለህ የላከብኝ እንደዚህ ያለ ቃል መላክህ ይህ ሞያ ሆኖ ነው። እኔስ ለዘለዓለም በሽተኛ ሆነህ ከመቅረት ምንም ቢሆን ሳላስቀድድህ አልቀርም። አለዚያ ስለት ከፈራህ ደብረ ሊባኖስ ሔደህ መቀመጥ ነው።

ጥር ፳፮ ቀን አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፱ ዓ.ም. *

ይድረስ ከደጃዝማች አባተ

የእህል ወጥ እንዳትበላ ከዚህ ቀደም ሐኪሞች ከልከለውሃል አሁንም የእህል ወጥ መብላትህ ቀርቶ አሳ እንድትበላ ይሁን።

መጋቢት ፭ ቀን ፲፰፻፶ ዓም አዲስ አበባ ተጻፈ።

ይድረስ ከራስ ወልዴ

የሕመምክን ነገር በጎነኝ ብለህ ብትልክብኝ ደስ አለኝ» ነገርግን ሐኪሞች ይዩህ ብልህ ይህ ነገር የማይሆን ሆነ ደግሞስ የሞቱት ሰዎች ሁሉ እየተረሱ ቀርተው የለምን አንተስ በገዛ እጅህ ልሙት ካልክ ምን ይደረጋል ። የእርያ ሽንት መድኃኒት ነው ብለውኛል ይገኝ እንደሆነ ብለህ ላክብኝ። ይልቅ በዚያው በአንተ በኩል ከቆላው አገር መፈለግ ነው እንጂ ወደዚህማ የት ይገኛል ።

ሰኔ ፳፯ ቀን በአዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከወይዘሮ አሰለፈች

ለደጃች ይልማ የሳል መድኃኒት ብለሽ የላክሺብኝን ይህ ወጌ ሰድጃለሁ። ከዚህ መድኃኒት በጥርኝ ለክቶ በጥሩ ውሃ ከሱካር ጋራ አፍልቶ በሻሽ አጣርቶ በጣም ሳይበርድ ጧትም ቀን ማታም ቢሆን በትንሽ ኩባያ ወይም በቻይ ፍንጃል መጠጣት ነው።

ደግሞ አንዱ ዓይነት አደራረግ እንዲህ ነው ። በላስታ ቅቤ ከዚህ ከመድኃኒቱ አንድ ጭብጥ ጨምሮ ውሃ ሳይገባበት በቅቤ ብቻ አንጨቅጭቆ አሳድሮ ማለዳ አቅልጦ በመጭመቂያ ጨምቆ ቅቤ እንደ ሚጠጣ ሁሉ ጧት ጧት በትንሽ ኩባያ ወይም በትልቅ በቻይ ፍንጃል መጠጣት ነው። ሳሉ እስቲለቅ ድረስ ። ደግሞም ቅቤው እንዳይሰለች አንድ ቀን በውሃና በሱኳር የተፈላውን ደግሞ አንድ ቀን በቅቤው ብቻ የተጨቀጨቀውን መጠጣት ነው ። ሕመሙስ መደበቁ ለምንድነው ። አስቀድሞ ለኛ ማስታወቅ ነበር እንጂ። አሁንም እግዚአብሔር በቀላሉ ያድርግለት ።

መስከረም ፩ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ

ደብዳቤህ ደረሰልኝ ፡ መድኃኒት ይምጣልኝ ያልከውን ይሄው ሰድጄልሃለሁ ። አደራረጉንም ለዳኝ ጽፈንለታል ። እሱ ያውቀዋል ። ደግሞ እግዚአብሔር በቀላሉ ያድርግልህ ።

መስከረም ፲፰ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም ተጻፈ ።

ይድረስ ከዋግሹም ከበደ

የኮሶ መድኃኒት ግን እኛ ዘንድ ያለው አልቋል ። ከፈረንጅ አገር እንዲመጣ ልክአለሁ ። በመጣልኝ ጊዜ ይሆናል ።

ጥቅምት ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወሌ

ደብዳቤህ ደረሰልኝ። በጎነትህን ብትልክብኝ እጅግ ደስ አለኝ ። ደግሞ እግዚአብሔር ጭራሹን ያሳምረው ። ነገር ግን የዚህን የመጠጥ ነገር ብትተው መልካም ነው ። ሌላ በሽታ የለብህም ። ይህን መጠጥ ከተውህ ሕመምክን ጭራሽ እንድትድን የታወቀ ነው ።

...

ህዳር ፯ ቀን ፲፱፻ ዓ ም

ባንክ

ለመጀመሪያ ጊዜ ባንክ የተቋቋመው በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት በ1898 ዓ.ም. ነው ።

በፈረንጅ አገር ስላለው የገንዘብ መበደሪያ ቤት ጉዳይ አማካሪዎቻቸው ምኒልክን አማከሩዋቸው ። የውጭውንም ሆነ የአገር ውስጡን ንግድ ለማስፋፋት ባንክ ጠቃሚ መሆኑንና በተለይም የውጭው ንግድ ያለ ባንክ ሊካሄድ ያለመቻሉን ነገሩዋቸው ። ምኒልክ

በአሳቡ ከተሰማሙ በኋላ ባንኩን ለማቋቋም ኃላፊነቱ ለማን እንደሚሰጥ ጠየቁ ። ፈረንሳይው ሙሴ ደልሐርቤ ይህን ነገር ለማቋቋም ይችላልና ለእሱ ይሰጠው ተባለ ። ምኒልክም “...የፈረንሳዮችን ነገር ተወኝ። የባቡር ሐዲድ ከጂቡቲ እስከ እንጦጦ ከዚያም እስከ ከፋና ነጭ አባይ ድረስ እንዘረጋለን ብለው ውለታን ከተዋዋልን በኋላ እንኳን ነጭ አባይ የአዲስ አበባም ለማድረስ አቅቷቸዋልና እንደገና ደግሞ በዚህ ጉዳይ ከእነሱ ጋር አልዋዋልም ። የሚሆን ከሆነ የሚሆን ሰው ፈልጉ ...” አሉ።

“እንግሊዞችስ” ተባለ ።

“እንሞከራቸው ” አሉ ምኒልክ እንግሊዞች የሆዳቸውን በሆዳቸው እየያዙ ተንኩል የሚወዱ ቢሆኑም አገር የማያስፋ ውል ተደርጎ ይሰጣቸው....” አሉ ። ይህን ሐተታ ሐሪንግተን ክሮመር ቻልመር እና ጉይዶርፕ በሰፊው ጽፈውታል ።

አጤ ምኒልክ በሁሉም ላይ ጥርጣሬ ስለነበራቸው እንደምድር ባቡር ዓይነት የባንኩንም ሥራ ውክልናውን ለኢልግና ለሽፍኔ ሰጡ ። ውክልና የሰጡበትም ደብዳቤ ይህ ነው ።

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ከሙሴ ሸፍኔ

ያገራችንን ንግድ ለማበረታታትና ከሌላ መንግሥት ጋር ያለውን የንግድ መላላክ ለማቅናት አንድ ባንክ በመንግሥታችን ስም ለማቆም ፈቃዴ ስለሆነ ይህንን ፈቃዴን ለመፈፀም ብርቱ ጥሩ የባንክ ማኅበር እንድትሰማሙልኝ አዝዣችኋለሁ ። ይህ የመንግሥቱ ባንክ እንደሌላ የመንግሥት ባንክ ለማቆም ፈቃዴ ነውና ለኔ የሚገባኝን ለነዚህ የሚገባቸውን የምታደርጉትን ውል በብርቱ እንድትጠብቁ ይሁን ። ይህ ባንክ ቶሎ እንዲቆምልን ስለወደድሁ ከባንክ ማኅበሮች ጋር የተሰማማችሁትን ውል ወደኔ ለማስወደድ በቶሎ እንድትልኩልኝ ይሁን ።

በሐምሌ በ፱ ቀን ፲፰፻፯ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ።

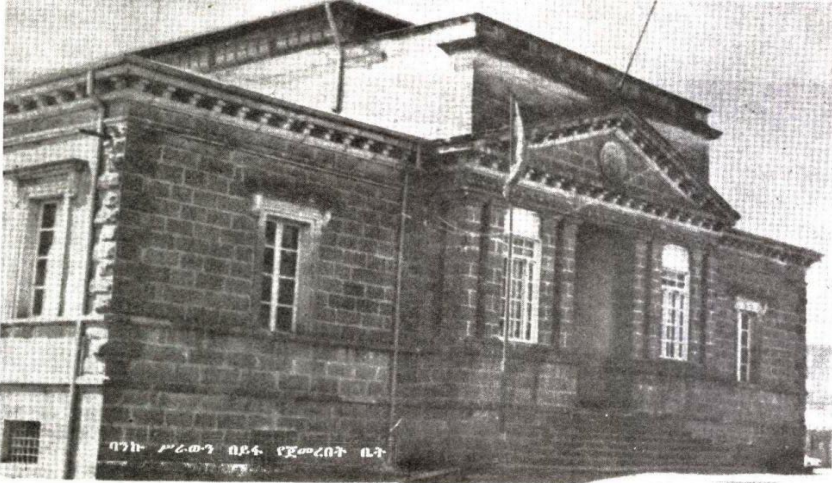
ሚያዝያ 27 ቀን 1895 ዓ.ም. ሐሪንግተን ለእንግሊዝ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ቴሌግራም አስተላለፈ። በመልክቱም “ንጉሠ ነገሥቱ በአበሻ አገር ላይ ባንክ ለማቋቋም ያሰባሉ። ይህንንም የንጉሠ ነገሥቱን አሳብ ለማስፈጸም እንዲቻል ስር ካሰል ወይም ሌላ የታወቀ ሰው መጥቶ ይነጋገር” አለ ። ይህ መልክት ያለ ምንም መልስ አንድ ዓመት ከመንፈቅ ከቆየ በኋላ የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ሎርድ ክሮመር እንደ ኤርፓ አቆጣጠር ታህሳስ24 ቀን 1904 ዓ.ም. (በኛ 1897) ለግብፁ ብሔራዊ ባንክ አዛዥ ለስር ኤልዊን ፓልመር ደብዳቤ ፃፉ። በተፃፈው ደብዳቤ ላይ “...ምኒልክ የአምሳ ዓመት ውል ይሰጡናል በውሉ መሠረት ፣ ባንክ እናቋቋማለን 2የብረትና የወረቀት ገንዘቦች ይሠራሉ...” የሚልና

ይህን የመሳሰሉ ገለጻዎች ያለበት ደብዳቤ ተላከ። የግብፁ ባንክ ብሔራዊ አዛዥ ሰር ኤልዊንም ታህሣሥ 27 ቀን (እ.ኤ.አ) በዚያው ዘመን በተፃፈ ደብዳቤ አንድ አጥኚ ቡድን ወደ አዲስ አበባ እንደሚላክ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴራቸው አሳወቁ።

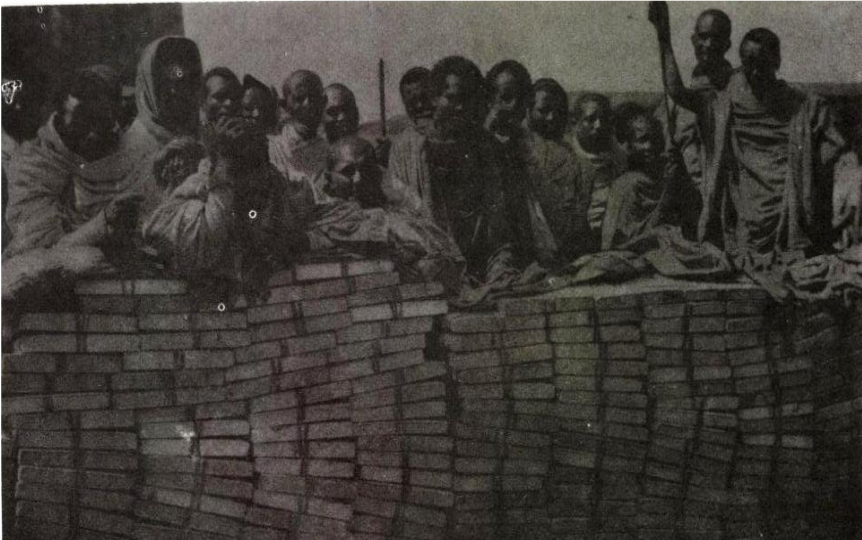
ከግብፁ ብሔራዊ ባንክ ወደ አዲስ አበባ የተላከው ቡድን መጋቢት 1 ቀን 1897 ዓ.ም. ባንኩን ለማቋቋም የሚቻልበትን ውል ተዋዋሉ። በውሉ አንቀጽ 1 የግብፁ ብሔራዊ ባንክ በኢትዮጵያ ውስጥ ለሚቋቋመው ባንክ አፍ አቢሲያ ለሚባለው የአምሳ ዓመት የባለቤትነት ውል ሲሰጥ ኩባንያው ቢያንስ የአምስት መቶ ሺ ፓውንድ ካፒታል እንዲኖረው ይልና ባንኩን ለማቋቋም መዋጮ ለመሰብሰብ በመንግሥት ፈቃድ በለንደን ፤ በፓሪስ በኒውዮርክ ፤ በበርሊን ፤ በሮም ፤ በቪየና ፤ በካይሮና በአዲስ አበባ ለሚኖሩ ሕዝቦች ዕጣ እንደሚሸጥ የባንኩ ዋና መሥሪያ ቤት አዲስ አበባ ከተማ ይሆንና ቅርንጫፍ ለማቋቋም ግን ምክር እየተደረገ በአገር ውስጥም ሆነ በውጭ አገር ለማስፋፋት እንደሚቻል ይገልጻል ።

በአንቀጽ ፪ በዚህ በተሰጠው አምሳ ዓመት ጊዜ ውስጥ ፩ ንጉሠ ነገሥቱ በጣታቸው ሌላ ባንክ እንዳይቋቋም መስማማታቸውን ፪ በወርቅም ሆነ በብር ነፃ ልውውጥ እንዲኖር ፫ ከባንኩ ውጭ መንግሥት ምንም ዓይነት ገንዘብ እንዳያሠራ ፬ የመንግሥት የሆነ የሕዝብ ሀብት በባንኩ እንዲቀመጥና በቼክ እንዲታዘዝ ፭ የመበደሪያውን ሕግ ባንኩ እንዲያወጣ ። ፮ ባንኩ አስፈላጊ በመሰለውና ገበያ ባለበት ቦታ መጋዘን እንዲሠራ ፯ የባንኩ ዋና መሥሪያ ቤት ቅርንጫፎችና መጋዘን የሚሠራበትን ቦታ መንግሥት መሬቱን በነፃ እንዲሰጥ ፰ ባንኩ የሚያስመጣውን ዕቃ በባቡር እያሰጫን ያለቀረጥ ማግባት እንደሚቻል ተደነገገ እንዲህ እንዲህ እያለ ይሄድና በ፲፬ኛው አንቀጽ ላይ “ባንኩ እስከ ሐምሌ 24ቀን 1898 ዓ.ም. ድረስ ሥራ ባይጀምር ይህ ውል ይሠረዛል” ይላል ።

ባንኩ ሥራውን ሊጀምር ሲል የቦርድ አባሎች እንዲመረጡ ተደረገ አጤ ምኒልክ ለባንኩ ቦርድ አባልነት ራስ ተሰማንና ራስ ወልደ ጊዮርጊስን መረጡ ። የሚሸጠው ዕጣ ብዛት አንድ መቶ ሺ እንዲሆን ተወሰነና ለአንግሎ ኢጂፕቲያን 25,000 ፣ ለፈረንሣይ 12,500 ፣ ለኢጣልያ 12,500 ተደለደለና አምስት ሺ ዕጣ ለቦርድ ዲሬክተር አባሎች ተያዘ። ከቀሪው 45,000 ውስጥ 7500 ለአዲስ አበባ ነዋሪዎች ፣ 65 ዕጣ በካይሮ በአይክሳንድሪያ ለሚኖሩ ሌላው በለንደን

ባንኩ በይፋ ሥራውን የጀመረበት ቤት

የድሮው ገንዘብ የአሞሌ ጨው ክምር

በፓሪስ በሮም፡ በበርሊን በቪየናና በኒውዮርክ ለሚኖሩ ሰዎች ተደልድሎ መሸጥ ተጀመረ ።

ባንኩ ዛሬ ዩኒቨርስቲ ከሆነው ራስ መኩንን ቤት ውስጥ ተቋቋመ። የካቲት 8 ቀን 1898 ዓ.ም. በዛሬው ጠቅላይ ግምጃ ቤት በንጉሠ ነገሥቱ በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ተመርቆ ሥራውን በይፋ ጀመረ ።

ገንዘብ

ዳግማዊ ምኒልክ በ1895 ዓ.ም. በሰኔ ወር ያስመጡት የብር መሥሪያ መኪና አዲስ አበባ ገብቶ ነበርና ባንክ እንደተቋቋመ የብር መኪናውም ሥራውን ጀመረ። የብር መሥሪያ መኪና በኋላ ጊዜ ሥራውን ቢጀምርም ለመጀመሪያ ጊዜ ግን በሊአን ሸፍኔ አማካሪነት የብሩ ሥራ ፓሪስ የገንዘብ መሥሪያ ፋብሪካ ኮንትራቱ ተሰጠ ። የብሩን አሠራር ቅርጽ ዲዛይን ያወጣው ላ ግራኝ የተባለ ሰው ነው ። ራስ መኩንን የኢጣሊያን አገር በጎብኙበት ጊዜ ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከክሪስቲ ጋር ባደረጉት ውል መሠረት ከብር በታች ያሉት ቅንስናሽ ገንዘቦች ሮም ላለ ብር ሰሪ ተሰጠ ። የእነኚህን ቅንስናሽ ገንዘቦችን ቅርፅ ያወጣው ደግሞ ፈረንሳይው ቻፕሊን ነው ።

ለመጀመሪያ ጊዜ በምኒልክ መልክ ታትመው የወጡት ገንዘቦች ሥራ ላይ የዋሉት ባንክ ከመቋቋሙ በፊት በ1886 ዓ ም ላይ ነበር ። እነኚህም በዚያን ጊዜ የታተሙት ገንዘቦች ባለ አንድ ብር 20,200

አላድ (ግማሽ)	10,200
ሩብ	15,200
ተሙን	25,200
መሐለቅ	200
ቤሳ	200 እና

በአንድ ብር 64 የሚመነዘሩ ከፍልፋይ ሳንቲሞች 200 ብዛት ያላቸው ነበሩ ። ከነዚህ ገንዘቦች በኋላ በውጫሌ ውል ምክንያት በምኒልክ ላይ ያለው ጫና በአድዋ ጦርነት እስኪወገድ ድረስ ምኒልክ ከውጭ አገሮች ጋር የነበራቸው ግንኙነት ተቋርጦ ስለነበር የገንዘቡ መሠራትም አብሮ ተቋረጠ ።

የገንዘብ ማሳተሙ ተግባር መቋረጡ ብቻ ሳይሆን አዲሱ የምኒልክ ገንዘብ በአገር ውስጥም ቢሆን ተቀባይ አጥቶ ነበር ። በነባሩ ብር ላይ ያለው የማርትሬዚያ መልክ ተለውጦ የምኒልክ መልክ በሙተካቱም ሕዝቡ ሌላ ገንዘብ እየመሰለው አልገበያይ አለ ።

በምኒልክ መልክ የታተመው አዲሱ ገንዘብ ተቀባይ በማጣቱ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ በ1900 ዓ/ም ነሐሴ ፪ ቀን አንድ አዋጅ አወጁ ።

“ለገበያ መገበያየት እንዲመች ብዬ በኔ መልክና በኔ ስም ያሳተምኩትን ብርና ሩብ የሌላ መንግሥት ነው በዚህ አልገቢያይም እያልክ እርስ በርስህ ትጣላበታለህ አሉ ። አልቀበልም ማለትህ ከቀድሞው ብርና ሩብ ምን የጎደለ ነገር አለና ነው ። አሁንም የፊተኛውም ያሁኑም ብርና ሩብ ትክክል ነውና በዚያው በቀድሞው ልክ መገበያየት ነው ። እንግዲህ በዚህ በአዲሱ ብርና ሩብ ነገር የተጣላ ሰው መቀጫህን ባንድ ብር ፲ ብር ፤ ባንድ ሩብ ፳ ብር ትከፍላለህ ። ከዚህ ወዲህ ይህንን የኋለኛውን ብርና ሩብ አልቀበልም የሚለውን ሰው እጁን ይዘህ አምጣልኝ ። ገንዘቡን እመርቅልሃለሁ ።”

ምኒልክ ይህን አዋጅ ቢያውጁም አሁንም ቢሆን ተቀባይ አጣ ። እንዲያውም ሁሉንም ትቶ እንደ ጥንቱ በጥይት ይገበያይ ጀመር ። ይህንንም የሰሙት ምኒልክ እንደገና ሌላ አዋጅ አወጁ ።

“ከዚህ ቀደም ነጋዴም ፤ ወታደርም ፤ ባላገርም የሆንክ ሰው ሁሉ በየገበያውና በየመንገዱ በየሥፍራው ሁሉ በጥይት ስትገበያይ ትኖር ነበር። አሁን ግን በኔ መልክና ስም የተሠራ ብር አላድ ፤ ሩብ ፤ ተሙን መሀለቅ አድርጌአለሁና በዚህ ተገበያይ እንጂ እንግዲህ በጥይት መገበያየት ይቅር ብያለሁ ። የሚሸጥም ጥይት ከቤቱ ያለው ሰው ሁሉ እጅምሩክ እየወሰደ ለጅምሩክ ሹም ይስጥ ። ጥይትም ለመግዛት የፈለገ ሰው እጅምሩኩ እየሄደ ይግዛው ። ይህንንም አዋጅ አፍርሶ ጥይት ርስበራሱ ሲሻሻጥና ሲገዛ የተገኘ ሰው ገዢውም ሻጭውም ስለቅጣታቸው ባንድ ጥይት አንዳንድ ብር ይከፈሉ ። ይህንንም አዋጅ አፍርሶ በጥይት ሲሻሻጥ አግኝቶ ወደ ዳኛ ያመጣ ሰው በቅጣት ከሚከፍሉት ገንዘብ እኩሌታውን ለያገርው መርቁለታለሁ ።

ህዳር ፳፪ ቀን ፲፱፻፩ ዓ ም እንጦጦ ከተማ ተፃፈ ።

አጤ ምኒልክ ቅንስናሽ ገንዘቦችና ሙሉ ብር በመልካቸው ቢያስቀርጹም ሕዝቡ በማርትሬዚያ ብር ምትክ በደስታ አልተቀበለውም ። ቅድም እንደተባለው ብሩ የታተመው ፈረንሣይ አገር ስለነበር ሕዝቡ የፈረንሣይ ብር ወይም “የመንግሥት ብር” ወይም የጃንሆይ ብር እያለ የተለያዩ መጠሪያ አወጣለት ። ገዢና ሻጭም ሲገናኙ “በጃንሆይ ብር ነው? ወይስ በሴት ብር? እያሉ ይለዩ ጀመር ። የሴት ብር የሚባለው በብሩ ላይ የንግሥት ማርትሬዛ መልክ ስላለበት ነበር ።

የምኒልክ ብር የፊትና የኋላ መልኩ ።

ማርትሬዚያ ብር የፊትና የኋላ መልኩ

አንድ ብር

፲፰፻፹፱

የብር አላድ

፲፰፻፺፭

የብር ፋብ

፲፰፻፺፭

አንድ ግርሽ (መሐለቅ)

፲፰፻፺፭

በምኒልክ ዘመን የታተሙ ገንዘቦች ።

በሕዝቡ እምነት መሠረት በሁለቱ ብር ላይ ትንሽ ልዩነት አለ ። ሁለቱን ብር ለያይተው በሚዛን ላይ ሲያስቀምጡት የማርትሬዚያ ብር ትንሽ ደፋ ያደርጋል ። ከምኒልክ ብር የማርትሬዚያ ብር ከቤድ ይላል ማለት ነው ። ሁለቱን ብሮች ተራ በተራ ድንጋይ ላይ ሲጥሏቸው የማርትሬዚያው ብር ክልል ያለ ድምፅ ሲያሰማ የምኒልክ ብር ግን ድፍ የሚል ድምፅ ስለሚያሰማ ሕዝቡ ንፁህ ብር አይደለም በማለት በውዴታ ቀርቶ በግዴታም አልቀበለው አለ ።

በምኒልክ ጊዜ የተሠራው አላድ ወይም ግማሹ ብር ከንፁህ ብር የተሠራ ነበር ። የምኒልክ መልክ ስላለበት ብቻ ከተለመደው ብር የተለየ ነው በማለት ሕዝቡ አልወደደውም ።

ሩብ የተባለው በአንድ ብር አራት የሚመነዘረው ገንዘብም ከንፁህ ብር የተሠራ ነበር ። የእሱም ዕድል እንደ አላዱ ሆነ ።

ተሙን በብር ስምንት ትመነዘራለች ። የተሠራችውም እንደዚሁ ከንፁህ ብር ነበር ። እነ ዜርቮስ እንደሚሉት ቃሉ ከኢጣሊያኖች የተወሰደ ነው ሲሉ ሞንታዶን ደግሞ በኢትዮጵያ የምትጠራበት ስም ባላ ነው ይላል ። ተሙን በ1889 ዓ. ም. የታተመች ስትሆን ብዛት አልነበራትምና በሕዝቡ እጅ ተበትና አለቀች ።

ከተሙን ቀጥሎ ዝቅተኛ ዋጋ ያለው ግርሽ ነበር ። ዛሬ አንዳንድ ሰዎች ቀርሺ ከሚለው የአሮምኛ ቃል ጋር በማመሳሰል ግርሽ አንድ ብር እንደነበር ይናገራሉ ። አይደለም ። ግርሽ በአንድ ብር 16 የሚመነዘር ነበር ። ግርሽ የታተመው ከብር ሳይሆን ከመዳብ ነበር ። እንደ ዶክተር ዜርቦስ አገላለጽ ግርሽ ማለት በአረብኛ ቋንቋ ትንሽ ገንዘብ ማለት ስለሆነ ስሙ በዚያ ሳቢያ የወጣ ነው ። የመጀመሪያው በ1886 ዓ. ም. የታተመው የአጤ ምኒልክ መልክ ያለበት የፖስታ ቴምብርም ዋጋ አንድ ግርሽ ነበር ። የግርሽ አላድ ፤ የግርሽ ሩብ ዋጋ ያላቸው ቴምብሮች ታትመው ነበር ።

ግርሽ የተለያዩ ስሞች ነበሩት ። ከአረብ በተወሰደው ቃል ሐረርጌዎች መሐልቅ ሲሉ ኤሮፓውያን ደግሞ ፒያስተር ይሉታል ። አሮሞች ከአረብኛ ሳግ የሚለውን ቃል ወስደው ስቃ ይሉት ነበር ። ኩናማዎች ደግሞ ግሪስያ ይሉታል ።

በ1888 ዓም. ደግሞ የግርሽ አላድ (ግማሽ) የምትባል ታተመች ። ይህቺም በአንድ ብር 32 ትመነዘር ነበር ። ፀሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና ዶክተር ዜርቦስ በመጽሐፎቻቸው እንደሚገልፁት በዚያው ዘመን ማለት በ1888 ዓ. ም. የግርሽ ሩብ የምትባል ገንዘብ ታትማ ነበር ። ይህቺ የግርሽ ሩብ በአንድ ብር 64 ትመነዘር ነበር ። ከዚች ከግርሽ ሩብ ያነሰች ሴንቴሜ የሚሏት ቅንስናሽ ገንዘብ ታትማ ነበር ። ይህች ሴንቴሜ የተባለች ገንዘብ በአንድ ብር አንድ መቶ ትመነዘር ነበር ።

የግርሽ ሩብ የሚባለው ስም በመንግሥት ይሰጣት እንጂ ኣብዛኛው ሕዝብ የለመዳትና የምትታወቀው ቤሣ እየተባለች ነው ። ቤሣ የሚለው ቃል የተወሰደው ከሄንዱስታን ነው ።

ማተሚያ

በ1889 ዓ. ም. አንድ ፈረንሣዊ ነጋዴ የመጽሐፍት ማተሚያ መኪና አምጥቶ ነበር ። ይህም በአንዳንድ ተቃውሞ ምክንያት ከሥራ ላይ ሊውል አልቻለም ። በዚያ ዘመን አብዛኛው የኢትዮጵያ መኳንንትና ቀሳውስት ዘመናዊው ጥበብ ሁሉ የሰይጣን ሥራ እየመሰላቸው ይቃወሙ ስለነበር ፈረንሣዊው ያመጣው የማተሚያ መኪናም ሥራ ላይ ሳይውል ቀረ ።

ይህን የተገነዘቡት ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ቀስ በቀስ የዘመናዊ ጥበብ ተቃዋሚዎችን በምክርም በጨዋታም ካሰለጠኑ በኋላ የሲሪያው ነጋዴ ኤዴልቢ የማተሚያ መኪና እንዲያስመጣላቸው አዘዙት ። ኤዴልቢም በታዘዘው መሠረት የማተሚያው መኪና በ1898 ዓ.ም መጥቶ ሥራውን ጀመረ ።

ጋዜጣ

ምኒልክ በሰላም ጊዜ የቤተ ክርስቲያን አባል በጦር ጊዜ ደግሞ ተዋጊ ንጉሥ ነው ። ስለዘመናዊው አለም ዜናም አእምሮው ክፍት ነው ።....” ማርገሪ ፐርሐም ።

ምኒልክ የጋዜጣን ታሪክ ቢያውቁም ለጋዜጣ ሠራተኛነት ሰው በማጣት ቆዩ ። አቶ ገብረ እግዚአብሔር የተባሉ የሐማሴን ተወላጅ በ1888 ዓ.ም በሰኔ ወር ከኢጣሊያኖች ከድተው ሐረር ልዑል ራስ መኰንን ዘንድ ገቡ ። ስለ ኢትዮጵያ ባላቸው ፍቅር ምክንያት ብዙ የሥልጣኔ ነገሮችን እንደሚናገሩ ምኒልክ ሰሙ ። ምኒልክ በአቶ ገብረ እግዚአብሔር ንግግር እየተደሰቱ “መኰንን ባይቀየሙኝ ይኸን ሰው ለኔ አደርገው ነበር” እያሉ ለየመኳንንቱ ይነገራሉ ። በዚህ መሐል ልዑል ራስ መኰንን ሞቱ ። የአቶ ገብረ እግዚአብሔር ደጋፊ መኰንን ሲሞቱ የሐረርጌ መኳንንት አቶ ገብረ እግዚአብሔርን ከሰሰ ። የከሰሱዋቸውም ይሰድቧቸው በነበረው ስድብ ሳይሆን “መሬት ትዞራላች እንጂ ፀሐይ አትዞርም ብለህ ተናግረሃል” ብለው ነው ።

አጤ ምኒልክ ይህን እንደሰሙ የሐረርጌ ግዛት ለተሰጣቸው ለራስ መኰንን ልጅ ለደጃች ይልማ ደብዳቤ ጽፈው ገብረ እግዚአብሔርን ወደ አዲስ አበባ አስመጧቸው ። ከዚህ በኋላ ሐረር ሆነው ይናገሩት የነበረውን ሁሉ በወረቀት እየፉ ለየመኳንንቱ እንዲያድሉ አዘዟቸው ። ይህም ልክ እንደጋዜጣ በእጅ እየተፃፈ በየሣምንቱ በምኒልክ ግብር ላይ ይታደል ጀመር ። በሥራው የተደሰቱት ምኒልክ በብዛቱ ማነስ ይበሳጩ ጀመር ።

ግሪካዊው ካባዲአስ ደግሞ ለምኒልክ ባቀረቡት ምክር የጋዜጣ መልክ ያለው በእጅ እየተጻፈ በየሣምንቱ 24 ግልባጭ እየወጣ ለመኳንንቱ ይታደል ጀመር ። የዚህንም ስም ምኒልክ ራሳቸው “አእምሮ” ብለው ሰየሙት ። ኮፒ ማድረጊያ መሣሪያ በመገኘቱም በየሣምንቱ የአእምሮ ብዛት 200 ኮፒ ሆነ ። ይህን የተመለከቱት አጤ ምኒልክ በካባዲአስ ሥራ ተደስተው አዘጋጁ በሥራው እንዲገፉበትና የማተሚያ መኪናም እንደሚያስመጡላቸው ተስፋ ሰጡአቸው ። የእጅ ጽሁፉን የማባዛቱ ሥራ ግን በ1895 ዓ.ም ቆመ ። የማተሚያው መኪና እስከ 1898 ዓ.ም ድረስ አልመጣም ነበር ።

ማተሚያው መኪና በኢድልቢ አስመጭነት ከመጣ በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ በሕትመት ጉህ የተባለ ጋዜጣ ወጣ ። ይህ ጉህ ተብሎ የተሰየመው ጋዜጣ በ1900 ዓ.ም ሐምሌ 17 ቀን ታትሞ ሲወጣ የያዘው ጽሑፍ የሚከተለው ነበር ።

እጅግ የተወደዳችሁ ኢትዮጵያውያን ሆይ

ሰሚ ጆሮ ልባዊ አእምሮ ይስጣችሁ ብዬ ሰላምታ አቀርባለሁ ። ከብዙ ዓመት ከብዙም ዘመን በኋላ እኔ የኢትዮጵያ ጎህ የምሆነው ዜናዊ ጋዜጣ በግርማዊ ገናና የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ትእዛዝ " ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ከኢትዮጵያ መንግሥት የውጭ ምንስትርነት የተሾመ ። በሙሴ ኤድልቢ እጅ ከኤሮጳ ወደ አዲስ አበባ አስመጡኝ ።

የኢትዮጵያ ሕዝብም የሰው ልብ ቶሎ የሚከፍት ከስንፍናም የምታነቃ ብርሃን መጣህልን ብለው ትንሹ ትልቁ በክብር ተቀበሉኝ ። ለእግዚአብሔር ለመንግሥት የሚጠቅም ሥራም ላትምላችሁ ተሰናዳሁ ። ስለዚህ ይህን ሥራ አይቶ ቃሌንም ሰምቶ የማይነቃ ሰው የኤሊን ስንፍናዋን ፤ የጉጉት በቀን አለማየትዋን ይመስላል ።

ነገር ግን የነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ የውጭ ምንስትር ጃንሆይና ንግሥታችን መንግሥታችንም ወደውሃል ሁሉም ይሰሙሃል ስምህንም ጉህ ብለው ሰይመውልሃልና ደስ ይበልህ ስላሉኝ በዚህ ቀንም ሰው ሁሉ ሕያው ሁን ጉህ ኢጋዦችን ሆይ ብለው መረቁኝ ። በታላቅ ደስታ በክብርም ዋልኩ ። የክርስትና አባቶቼም ራሶች ፤ ሊቃውንቶች ፤ ምንስትሮችና ደጅ አዝማች ፤ ወምበሮች ፤ ፀሐፎች ፤ መኳንንቶች ሁሉ ናቸው ። አምላክ ኢትዮጵያ ይክበር ይመስገን በአይሮጳ ፤ በእስያ ፤ በአሜሪካ ፤ በአፍሪቄያ ፤ በአውስትራሊያም ከእንቅልፋቸው አንቅቼ በእውቀት እስከ አየር እንዳደረሰኳቸው ዛሬም ወደ ኢትዮጵያ እጆችዋን ወደ እግዚአብሔር ከምትዘረጋ አገር ያመጣኸኝ ።

እድሜ ለምኒልክ ከነሠራዊቱ ብዬ እጸልያለሁ ።

የኢትዮጵያ እውነተኛ አገልጋይ ። ጉህ

ሐምሌ ፲፯ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ

እግቢ ታተመ

በዚህ ድርሰት “እግቢ ታተመ” ሲል በአጤ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ውስጥ ማተሚያ ቤቱ መቋቋሙን ያስረዳል ። ሌላው ነገር ደግሞ በ1900 ዓ.ም ሐምሌ 17 ቀን የዋለው አርብ ዕለት ነው ። ጋዜጣው ሐምሌ 17 ቀን በማለቱ ይታተም የነበረው አርብ ቀን ነበር ማለት ነው ። ወይም ደግሞ ድርሰቱ አርብ ቀን ተጽፎ ጋዜጣው ቅዳሜ ቀን ታትሞ ወጣ ማለትም ይቻላል ።

እኛም ጋዜጣ በ1905 እንደገና በማተሚያ ቤት እየታተመ ሥራውን በጀመረበት ዘመን በየሃምንቱ በፈረንሳይኛ ቋንቋ የሚታተም ለኩርየር - ደ ኢትዮፒ የሚባል ጋዜጣ በ1905 ዓ.ም ደስቫጅስ በተባሉ ፈረንሳይ አዘጋጅነት መታተም ጀመረ ።

ሆቴል

በአዲስ አበባ የእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ተሠርታ በምትመረቅበት ጊዜ በመላ ኢትዮጵያ ያሉ መኳንንት ለምረቃው ተጠርተው ነበር ። ለተጠራው እንግዳ ማሳረፊያ እንጦጦ አይባቃ ስለነበር እቴጌ ጣይቱ ከእንጦጦ ተራራ ሥር ያለው ሕዝብ ሁሉ ለሚጠራው እንግዳ መጠለያ ቤት እንዲሰጥ ሕዝቡን ለመኑ ። እንግዳ የሚያሳድር ሁሉ ሸሮ ፤ በርበሬና ቅቤ ፤ ዱቄትና ሥጋ ከቤተ መንግሥቱ እየወሰደ እንግዶቹን እንዲያስተናግድ አዘዙ ። በዚህ ዓይነት የእንጦጦ ቤተ ክርስቲያን ምረቃ ተፈፀመ ። ከዚህም በኋላ ለሚመጣው እንግዳ ማረፊያና መመገቢያ ችግር እየሆነ መጣ ።

ምኒልክ “አህእ” እያሉ ወሬ ያጠያይቁ ጀመር ። “በፈረንጅ አገር ሆቴል የሚባል ቤት ስላለ ማንኛውም እንግዳ ገንዘቡን እየከፈለ ያርፍበታል ምግቡንም ይበላበታል” አሏቸው ። በዚህ መሠረት ሥራው እንዲጀመር አዘው ሕንፃው ተሠርቶ ሆቴል ቤቱ በ1898 ዓ.ም በነሐሴ ወር ሥራውን ጀመረ ። ፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ስለሆቴል ቤቱ ሲያብራሩ “ስሙም ሆቴል ተባለ” ይላሉ ። ኃላፊነቱንም ሥራውንም እቴጌ ጣይቱ ተረክበው ይመሩና ያስተዳድሩ ጀመር ። በ1900 ዓ.ም ጥቅምት 25 ቀን ምኒልክ በአዲስ አበባ ያሉ ዲፕሎማቶችንና የውጭ አገር ሰዎችን ጋብዘው ሆቴሉን አስመረቁ ። የመጀመሪያው ሥራ አስኪያጅም ሙሴ ፍሬደሪክ ሐል ነበረ ። በኋላ ግን አቶ ዘለቃ ኢጋርደው ተሾሙ ።

እንደ አገር አባባል ጣይቱ እጅ የሚያስቆረጥም ወጥ እያሠሩ ገበያ ቢጠብቁ ጠፋ ። እንደን ምግብ መብላት ከግሪኮች ሻይ ቤት ገብቶ ሻይ መጠጣት ነውር ነበርና ጣይቱ ጧት የሚያሠሩት ወጥ ለሠራተኞቹ የማታ ራት ይሆን ጀመር ። የሚሰታቸው ገበያ ማጣት ያሳስባቸው አጤ ምኒልክ አንድ ቀን ከችሎት ሊነሱ ሲሉ በአካባቢያቸው ላሉ መኳንንቶች “ጣይቱ ምግብ የሚሸጥበት ቤት ከፍታለችና ኑ እንሂድና ልጋብዛችሁ” ብለው ወሰዱዋቸው ። መኳንንት በላ ጠጣና ምኒልክ 30 ብር ከፈሉ ።

በማግሥቱ እንደተለመደው ገበያ ቢጠበቅ ጠፋ ። ቀጥሎም ጠፋ ቀጥሎም ጠፋ ። እንደገና ምኒልክ ሆቴል ገብቶ መብላት ነውር ያለመሆኑን ለመኳንንቱ ገልፀው እንደገና ምሳ ጋበዙ ። በሌላው ቀን አሁንም ገበያ አልተገኘም ። ቢጠበቅ ቢጠበቅ ድርሻ የሚል

ሰው ጠፋ ። በሌላ ቀን ደግሞ አጤ ምኒልክ ከችሎት ሊነሱ ሲሉ በዙሪያቸው ላሉ መኳንንት “ሰማችሁ ወዳጆቼ” አሉ ። “በፈረንጅ አገር አንድ ቀን አንድ ሰው የጋበዘ እንደሆነ ያ የተጋበዘ ሰው በሌላ ቀን ደግሞ ብድሩን ይከፍላል ። ብድሩን ካልከፈለ ግን እንደ ነውር ይቆጠርበታል ። ” ብለው ንግግራቸውን ሳይጨርሱ መኳንንቱ “እርስዎን ፈርተንና አፍረን ነው እንጂ የሚሆንልን ከሆነ የምኒልክን ብድር ለመመለስ እኔ አለሁ” እያለ ተራ በተራ ከሆቴል ቤት ምኒልክንና ጣይቱን ይጋብዝ ጀመረ ። ገበያ እየደራ ሄደ ። ምሳችንን እቴጌ ሆቴል ሄደን እንብላ የሚለው ስለበዛም ስሙ እቴጌ ሆቴል ተባለ ።

ዛሬ በታላላቅና በሌሎችም ሆቴል ቤቶች ጋሻና ጦር እየተሰቀለ እናያለን ። እንዲህ አይነቱ አደራረግ የተጀመረው በምኒልክ ነው ።

Figure 6. Taytu Hotel - Southern Façade. Ca. 1910.

ይድረስ ከደጃዝማች ሥዩም ።

..... የላክኸው የዝሆን ጥርስ አልጋና ተምቤን የተሠራ ጋሻ ደረሰልኝ ። ጋሻው ግን ለግራኝ ተብሎ ተሠርቶ እንደሆነ ነው እንጂ ሌላ ሰው ይይዘዋል ተብሎ አልተሠራም ። ነገር ግን ለሆቴል ቤት ለላንቲካ እንዲሆን አደረግሁት

መጋቢት ፲ ቀን ፲፱፻ ዓ/ም

ሰንደቅ ዓላማ

ኢትዮጵያ ከጥንት ጀምሮ የመለያ ሰንደቅ ዓላማ ቢኖራትም እንዲህ እንዳሁኑ ቋሚ የሆነ አንድ ባንዲራ አልነበራትም። እያንዳንዱ ንጉሥ በነገሠ ጊዜ የራሱ መለያ የሆነ ዓላማ ያወጣ ነበር ። ከዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት በፊትም ቀይ ቢጫ አረንጓዴ

የሆነ ዓላማ ነበረ ። ይህም ዓላማ ወይም ባንዲራ በሕዝቡ ዘንድ ተስፋፍቶ ባይታወቅም በሚያውቁትም መሣፍንት ዘንድ ቢሆን አሲቃቀሉ የቀለሙን አቀማመጥ በተለያየ መንገድ እያደረገ ነበር ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ እንደነገሡ የኢትዮጵያ ዓላማ አረንጓዴ ቢጫና ቀይ እንዲሆን በአዋጅ አሳውጀው በበዓል ቀንም ማንኛውም ሰው በቤቱ ወይም በግቢው እንዲሰቅል ስላወጁ አረንጓዴ ቢጫና ቀይ የሆነው የኢትዮጵያ ባንዲራ በሕዝብ ዘንድ ስለተለመደ ቋሚ ሆኖ ቀረ።

ባንዲራ የሚለውን ስም ከ1928 ዓ/ም ወዲህ ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ከወረረ በኋላ ከኢጣሊያንኛ የተወሰደ ስም ነው የሚሉ አሉ ። ባንዲራ የሚለውን ስም የወሰድነው ግን በግራኝ አህመድ ወረራ ጊዜ ፖርቱጋሎች ኢትዮጵያ ውስጥ ከገቡበት ጊዜ ጀምሮ ነው ። ፖርቱጋሎች ዘመቻ በሚወጡበት ጊዜ ሁሉ ባንዲራችንን እናስቀድም ይሉ ስለነበረ ተከታዩ የኢትዮጵያ ሕዝብም የባንዲራን ስም ከዚያያዘ።

ፖሊስ (ዘበኛ)

መለያ ልብስ ያለው ዘበኛ ወይም ፖሊስ የተቋቋመው በ1901 ዓ ም በግንቦት ወር ነው ። በአገራችን ሥርዓት መሠረት ማንኛውም የመኳንንት አሸከር እንደ ፖሊስ እየሆነ ይሠራ ስለነበር ምንም በማያውቀው ባላገር ዘንድ ለሌባና ለቀማኛ አመችቶ ነበር ። ይህን ለቅሚያ አመቺ የሆነ ዘዴ ለማስጣል ዳግማዊ ምኒልክ በ1901 ዓ ም መለያ ልብስ ያለው ዘመናዊ የፖሊስ ድርጅትን በአዋጅ አቋቋሙ ።

አዋጁም እንዲህ ይላል ።

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ምኒልክ ሥዩመ እግዚአብሔር

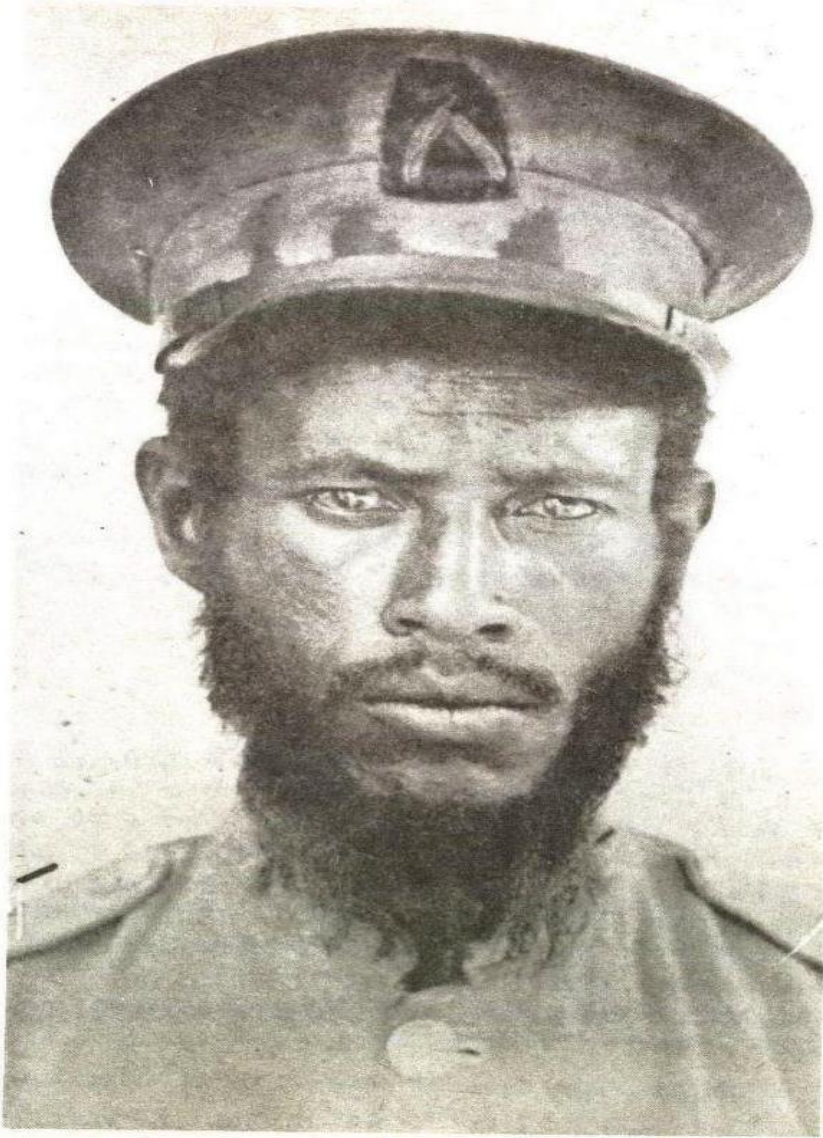
ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

አዋጅ ።

ለሊት ሌባ እንዳይበዛ ቀን አነባብሮ እንዳያነሳ በተረፈ ክፉን ነገር ሁሉ የሚጠብቅ ዘበኛ ብናቆም ሁሉም ዘበኛ ነኝ እያለ እንዳይዝ ቁጥርና ባንዲራ ያለበት በራስ ላይ የሚደረግ ምልክት አበጅቻለሁ ። ያንን ምልክት ያደረገ ዘበኛ ቢይዝህ መያዝ ነው እንጂ ይህን ጥሰህ የተጣላህ ሰው ትቀጣለህ ።

ሚያዝያ ፳፱ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ

የምስጢር የስለላ ዘበኛም አቋቋመው ሕዝቡ እንዲጠነቀቅ በማለት በባርኔጣው ላይ “የምስጢር ዘበኛ” የሚል ጽሑፍ ተደርጎለት ነበር ።

በዘመናዊ መለዎ የተቋቋመው የአራዳ ዘበኛ (ፖሊስ)

ሰዓት እላፊ

አዲስ አበባ ከተቆረቆረች በኋላ መጠጥ ቤቶች እየበረከቱ በመሄዳቸው ለሌሎች በሙሉ ተኩስ ሳያባራ ያድር ጀመር ። ይህን የፀጥታ መበላሸት ያወቁት ዳግማዊ ምኒልክ በኢትዮጵያ ውስጥ የማይታወቅ የሰዓት እላፊን አዋጅ አወጁ ። አዋጁ የሚሠራው በአዲስ አበባ ከተማ ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያም እንዲሠራበት ተደርጎ የተደነገገ ነበር ። አጤ ምኒልክ የአዋጁን ቃል በግል ደብዳቤያቸው መሸኛ እያደረጉ ለየመኳንንቱ ሁሉ በያገሩ ላኩለት ። በደብዳቤያቸውም “...ለሊት ለሊት ተኩስ የማይተኮስበት ከተማ ከሆነ ሕዝቡ ሰላማዊ ነውና እላፊ አታድርግበት ። ተኩስ እየተተኮሰ ፀጥታውን የሚነሳ ከሆነ ግን እላፊውን ትከልበት...” እያሉ ላኩ ።

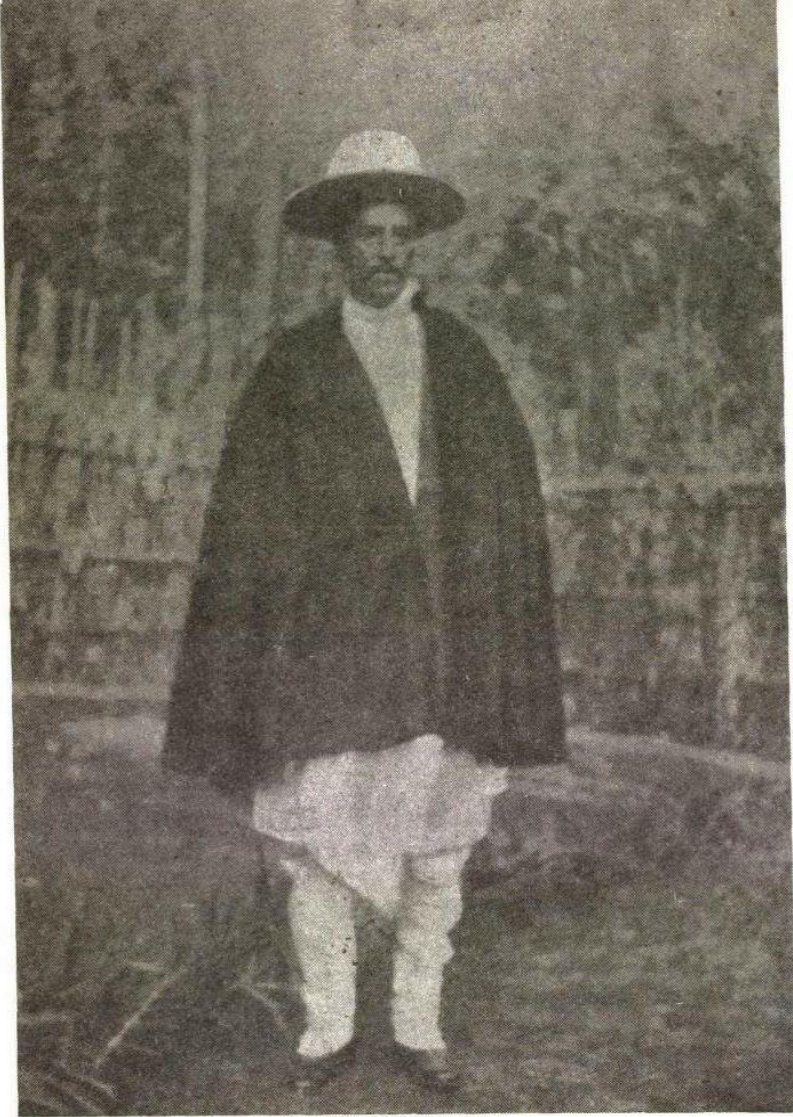
ብላታ መርስኤ ጎዘን ወልደ ቂርቆስ በልጅነታቸው ማለት በ1896 ዓ ም በአዲስ አበባ ከተማ ስላዩት ሁኔታ በመጽሐፋቸው ሲገልፁ የሰዓት እላፊንም ነገር ገልጠዋል ። እንዲህ ይላሉ። “... ሌሊት ከተማዋን የሚጠብቁት ዘበኞች ከሐረርጌ የመጡ ሲሆኑ ሱማሌዎች ነበሩ ። ሕዝቡ ደወርያ ይላቸዋል ። ማታ ሶስት ሰዓት ሲሆን ለሕዝቡ የሚያሰሙት አንድ የጩኸት ድምፅ አላቸው ። ሕዝቡም ያን ድምፅ ሲሰማ በቤቱና በግቢው መከተት አለበት ። ሱማሌ ከጩኸ በኋላ ከአጥሩ ውጭ በመንገዱም ሆነ በሜዳ ላይ የተገኘውን ሰው እየያዙ ይወስዱና አስረው ያሳድሩታል ። በማግሥቱም መቀጫ አስከፍለው ይለቁታል ። መቀጫውም አንድ ሩብ እንደነበር አስታውሳለሁ ። በዚያ ጊዜ የነዚህ ዘበኞች ሥልጣን የቱን ያህል እንደሚፈራና እንደሚከበር በጣም ትዝ ይለኛል ። ...” ብለዋል ።

የሰዓት እላፊ ደንብ ምኒልክ ማውጣታቸውን ኮሄን አብኩነር ፣ ሮሲን ሞታንዶን እና መራብ እነኚህ ሁሉ በየመጽሐፋቸው ጽፈውታል። እነዚህ ታሪክ ፀሐፊዎች እንደ ዓፋት ከመሸ በኋላ መዘዋወር ቀርቶ ቤቱን ከፍቶ በበራፉ ላይ ቆሞ የተገኘ ሁሉ ታስሮ አድሮ በማግሥቱ መቀጫውን ይከፍል ነበር ። የምኒልክ አዋጅና የማስገንዘቢያ ደብዳቤ ከደረሰቸው መኳንንት መሀል በቅድሚያ የሰዓት እላፊን በተግባር ያዋሉት የጎጃሙ ራስ ኃይሉ ናቸው ።

የጎጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ሞተው ልጃቸው ደጃዝማች ኃይሉ በዳግማዊ ምኒልክ ራስ ተብለው በጎጃም ላይ ተሾሙ ። ራስ ኃይሉ የአባታቸው ግዛት ጎጃምን ከያዙ በኋላ የታወጀውን የሰዓት እላፊ በተጠናከረ ሁኔታ በሥራ ላይ አዋሉት ።

አለቃ ተክለ ሥላሴ ስለዚሁ የሰዓት እላፊ የጎጃምን ሁኔታ ሲገልጡ “... ራስ ኃይሉ .. ቀድሞ ያልነበረ ነገር ለስሙ ማክፊያ ፣ ለድሃ ማሳከኛ አዲስ ግብር በጎጃም ተከለ ።... በከተማው ውስጥ ሱማሌና የእንጨት ቀረጥ ተከለ ። የሱማሌው አለቃ ፈይሳ የሚባል ባሪያ ነበር ። ገና በሁለት ሰዓት ከግብር ውሃ ላይ እየያዘ የመኳንንቱንም ፣ የወታደሩንም ፣ የነጋዴውንም ምሽት ፣ ከብት ጠፍቶት የሚፈልገውን ሁሉ ሰው አንዳንድ ብር ይከፈለው

ነበረ ። ደግሞ ሴት ሴቱን ሲይዝ የወንድ ምሽት ናት ብሎ አይተውም ነበረ ። ከቤቱ ወስዶ ሲጫወትባት ያድር ነበር ። አንድ ወይዘሮ ከወይዘሮ አሰለፈች እልፍኝ አምሸታ ሶስት ገረዶች ፣ ሁለት አሽከሮች አስከትላ በበቅሎዋ ስትሔድ ፈይሳ እመቤቷቱን ጭፍሮቹ ሎሌ ገረድዋን እየነዱ ወሰዱ። ፈይሳ እንተኛ ቢላት ከባሪያ ጋራ ተኝቼም አላውቅ። እንዳንተ ያለሰው ቋሚዬ ፣ ለጓሚዬ ነበረ ። የራስ ኃይሉን ነፍስ አይማር ለሴቶች ልጆቻቸውም ብድሩ ይቆይ ብላ ተራገመች ። ፈይሳም የግድ ጥሎ አደረጋት ። ፈይሳ ነክቶኝ ነበረ ብሎ ለባልሽ አይነግርም ። ምልክትና ማህተምም የለው ብሎ አላገጠባት ። በነጋው በደንቡ ዋስ ጠርታ ከነ አሽከሮቿ ብር ከፈለች ። ይህንንም ነገር ባልዋ በሰማ ጊዜ ፈይሳን ሊገድል አሰበ ። ሚስቱን ከተማ የሚያኖር ሰው ርጉም ይሁን አለ ። ያን ጊዜ ራስ ኃይሉ በጃንሆይ ደንብ ብሎ ሱማሌ ያበጀ በጃንሆይ ደንብ በአራት ሰዓት የጠፋ ከብትና የከዳ ሎሌ ሊያስጠብቅ ሆኖ አይደለም ። በምክንያቱ የድሃ ብር ቶሎ ቶሎ ለመሰብሰብ ነው ። ያን ጊዜ በፈይሳ ውስጥ የነበረው ባርያውም ፣ ወላሞውም አረመኔ ጭፍራ ብዙ ነበር ። ያን ጊዜ ፈይሳ ከጥሩንባው አስቀድሞ ጭፍራውን ሰዶ በየጓሮው አትክልት ደብቆ ሲነፋ ከግብር ውሃ ላይ ድንገት እንደነበር ያንቀው ነበረ ። ጥንቱን ጥሩንባ በጃንሆይ ደንብ መነፋቱ ተሰብሰብ ብሎ ለማስጠንቀቅ ነበረ። ራስ ኃይሉ ግን የጃንሆይን ደንብ ምክንያት አድርጎ የድሃውን ገንዘብ ሰበሰበ ። ፈይሳም እጅግ ከብሮ ነበረ ። ራስ ኃይሉም ጥንቱን የፈለገው ገንዘብ ነውና ፈይሳ ብዙ ገንዘብ ከሰበሰበ በኋላ በወር በወር አስር አስር ብር የሚከፍለው አንሶት ምክንያት ፈልጎ ወረሰው ። ፈይሳም በድሃ ገንዘብ ሥጋና ጠጅ አረቄ ለምዶ የባሪያ ኩሩ የነበረው ሲሻር ብስጭትና ችጋር ገደለው....” ብለዋል ።

ራስ ኃይሉ ተክለ ሃይማኖት

ፎቶግራፍ

ምኒልክ የውጭ አማካሪያቸውን ጠሩትና እየሳቁ “አንድ ነገር ሰማሁ ። ይህም የሰማሁት ነገር ፍፁም ውሸት መሆኑን አውቄአለሁ ። ይህ የሰማሁት ነገር እኔን ትንሽ ያደርግና ከነቤተ መንግሥቱ ሌላው ቤት ሁሉ ፣ ሕዝቡ ፣ በቅሎና ፈረሱ ሁሉ ሳይቀር እትንሽ ጥቁር ሣጥን ውስጥ ይጨምረናል አሉ ። ይህ ነገር ፈጽሞ የማይቻል ነገር ነው ። እውነት ነው ካልክ እንዴት ሊሆን ይችላል?” አሉት ። አማካሪውም እውነት መሆኑን ቢነግራቸ “እንዴት ሊሆን ይችላል ። ደግሞ እኮ እዚያች ትንሽ ሣጥን ውስጥ የሚጨምረን እየዘቀዘቀን ነው አሉ ። አሁን እኔን ከዚህ አንስቶ ራሴን ቁልቁል ፣ እግሬን ሽቅብ የሚያደርገኝ ነገር እንዴት ይኖራል? ያውም ሰው ሳያግዘው ነው አሉ” አሉት ። ከዚህ በኋላ ካሜራ እንዲመጣ ታዘ ካሜራው ከነፎቶግራፍ አንሺው በ1875 ዓ.ም መጣ ።

ካሜራው ከመጣ በኋላ ደግሞ ሐንሰ እንደጻፈው ምኒልክ አዲስ በመጣው ካሜራ ፎቶግራፍ እንዳይነሱ ቀሳውስት ከለከሉዋቸው ። ርኩስ ነገር በመሆኑም እንዲጠፋ ብለው ነገሩዋቸው ። “ምኒልክም” ይላል ሐንሰ “ምኒልክም እግዚአብሔር የፈጠረውን ነገር ሁሉ አትንኩ ፣ አታድርጉ ፣ እርኩስ ነው ማለት ፈጣሪን እግዚአብሔርን መቃወም ነው ። ምክንያቱም ሁሉን ነገር የሚፈጥር እግዚአብሔር ነውና እንዲህ ያለ ደንቆሮ አሳብ አታስቡ ። ይህ ነገር ከዚህ ካለሁበት አንስቶ ሲዘቀዘቀኝ አየዋለሁና ዞር በሉ ከፊቴ ብለው አባረሩዋቸው ። ከዚያም በኋላ ፎቶግራፉን ተነሱና መልካቸውን በማየታቸው ወደዱት ።” ይላል ። ምኒልክ መጀመሪያ ፎቶግራፍ የተነሱት ግንቦት 13 ቀን 1875 ዓ.ም. ነው።

ምኒልክ አዲስ የመጣውን ነገር ሁሉ መማር ይወዱ ነበርና ፎቶግራፍ ማንሳት ብቻ ሳይሆን ፊልም አጥቦ ማተሙንም ጭምር ተማሩ ። ቪክቶር ጉድሮፕ እንደጻፈላቸው አጤ ምኒልክ ፎቶግራፍ ማንሳት ይወዳሉ እንጂ ማጠቡን አይወዱም ነበር ።

ከዚህ በኋላ የቤተ መንግሥት ፎቶግራፍ አንሺ ሆኖ የገባው በያጂያን በ1897 ዓ.ም. የሕዝብ ፍቶግራፍ ማንሳት ሱቁን ከፈተ ።

የጽሕፈት መኪና

በ1887 ዓ.ም. አዲስ አበባ መጥቶ የነበረው አሜሪካዊው መልአክተኛ እስኪነር ለዳግማዊ አጤ ምኒልክ የጽሕፈት መኪና (ታይፕ ራይተር) ሰጥቷቸው ነበር ። እስኪነር እና ሽርዝብሩክ እንደጻፉት “ንጉሡ የጽሕፈት መኪናውን ሁኔታ ከተመለከቱ በኋላ ደስ የሚል ጥሩ ነገር ነው ። ለምን በአማርኛ የሚጽፍ የለም? አሁንም በአማርኛ የሚጽፍ ይሠራልኝ ብለው አዘዙ ። ይላሉ ።

የጽሕፈት መኪናው ሥራ በምኒልክ ዘመን ባይደርስም ምኒልክ ከሞቱ ከአሥር ዓመት በኋላ በ1916 ዓ.ም. አቶ አለሙ ሀብተሚካኤል የተባሉ ሰው የአማርኛ ታይፕ ራይተር

አወጡ ። ከአቶ ዓለሙ ሀብተ ሚካኤል በኋላ ማለት በ1923 ዓ.ም. አቶ አያና ብሩ አወጡ ። አቶ አያና ብሩ ባወጡበት ዘመን ዶክተር አለመወርቅ ለብቻቸው ሌላ አውጥተው ነበር ።

ሲኒማ

ቻርልስ ሚኬል እንደጻፈው ምኒልክ ከእስቴቬኒን ጋር ሲጫውቱ እስቴቬኒን የሲኒማን መኖር አጫወታቸው ። “ሲኒማ ምንድነው እሱ?” ብለው ጠየቁ ። እስቴቬኒንም የሲኒማን ታሪክ ዘርዘር ካስረዳ በኋላ ለማስመጣት ፈልጎ ቆሶችን ፈርቶ መተወን ነገራቸው ። ምኒልክም “ቆስ ይኑር አይኑር እሱን ተወውና ይህን ነገር ለማየት ስለምፈልግ ቶሎ ብለህ አስመጣ” ብለው አዘዙት ። በ1889 ዓ.ም. ፕሮጀክተሩ ከነ ፊልሙ መጣ ። ምኒልክም መኳንንቶቻቸውን ይዘው ሚያዝያ 1 ቀን ፊልሙን ለመመልከት ከአልፍኝ ተገኙ ።

ፊልሙ ሃይማኖት ነክ ሆኖ የሚያሳየው የክርስቶስን ታሪክ ነበር ። ክርስቶስ በባህር ላይ እየተራመደ በእግሩ ሲሄድ በታየበት ጊዜ መኳንንቱም ሁሉም ተነስተው እጅ ነሱ ። ፊልሙ አልቆ ከራስ መኰንን ጋር በሚጨዋውቱበት ጊዜ ምኒልክ “... እነኚህ ፈረንጆች እኮ የማይሠሩት ነገር የለም ። ሁሉንም ነገር ሲሰሩ የሰው ነፍስ ብቻ መሥራት አልቻሉም” ብለው ተናገሩ ።

የመጀመሪያው የሕዝብ ሲኒማ ቤት በ1890 ዓ.ም. በአዲስ አበባ ተከፈተ ። ሲኒማ ቤቱን የከፈተው አንድ ከአልጀሪያ የመጣ ፈረንሣዊ ነው ። ይህን በዘመኑ የማይታመን ምትሀት መስል ነገር የሚያየው ሕዝብ የሲኒማ ቤቱን ሰይጣን ቤት ብሎ ሰየመው ። በተለይ ቀሳውስት ሕዝቡ ከሰይጣን ቤት እየሄደ ሰይጣን እንዳያይ እያሉ ስላወገዙ ሲኒማ ቤቱ ከሰረ ። ባለቤቱም የሲኒማ ማሳያውን ዕቃ አዲስ አበባ ለነበረው የኢጣሊያ ሚኒስትር ለቺኮዲኮላ ሸጦ አገር ጥሎ ወጣ ።

የኢጣሊያኑ ሚኒስትር ያን ፕሮጀክት ለአጤ ምኒልክ በስጦታ ሰጠ ። ምኒልክም በቤተ መንግሥታቸው አዳራሽ ከመኳንንቱና ከቀሳውስቱ ጋር መንፈሳዊ ፊልሞችን በማየት እንዲለመድ ካደረጉ በኋላ ገቢያ እንደሚገኝ እምነት ተጥሎ በ1901 ዓ. ም. ወንድማማቾቹ እነ ቦይኮቪች ለሕዝብ የሚሆን ሌላ ሲኒማ ቤት በምኒልክ አበረታችነት ከፍተው ነበር ። ይህም ሲኒማ ቤት አንድ አመት ያህል ከሠራ በኋላ በፕሮጀክተሩ መበላሸት ምክንያት ተዘጋ ። ከዚህ በኋላ የተሳካ ሥራ የተጀመረው ድሬዳዋ ውስጥ ነው ።

ወፍጮ

የወፍጮ መኪና በኢትዮጵያ ውስጥ ለማቋቋም ከባድችግር ነበር ። የሸዋው ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ በ1835 ዓ. ም ገደማ አንድ በውሃ የሚፈጭ አስመጥተው ቢያስተክሉ ቀሳውስት የሰይጣን ሥራ ነውና በወፍጮው የተፈጨውን እህል የበላ የሰይጣን አገልጋይ

በመሆኑ አውግዘናል ስላሉ ወፍጮው ፈራርሶ ወደቀ ። ከዚያም ዘመን ቀደም ብንል አቡነ ሰላማ ወፍጮ እንዲገባ ብለው ለአጤ ቴዎድሮስ ቢያማክሯቸው “... የሴቶቻችንን ክንድ ምን ልናደርግበት ነው?” ብለው ወፍጮውን ከለከሉ ። አጤ ዮሐንስ “... በጉዞ ላይ እህል የሚፈጩ ሴቶችን ከማጓዝ የሚገላግለን ነው. ብለው ወፍጮ ቢያስተክሉ በንጉሥ ሣህለ ሥላሴ እንደደረሰው ሁሉ በእሳቸውም ላይ የሰይጣን ፈጪ ነው ተብሎ ስለተወገዝ ቀረ ። ይህን የወፍጮ ታሪክ ሐሪስም ሊዠንም ጽፈውታል ።

በኋለኛው ጊዜ የማንኛውንም ውግዘትም ሆነ ተቃውሞ አሸንፈው ወፍጮን ያቋቋሙ ምኒልክ ናቸው ። በአድዋ ዘመቻ ጊዜ ጓዙን ያበዛው የፈጪና የወፍጮ ጭነት መሆኑን ያወቁት ምኒልክ ለግላቸው ብዙ እህል የሚፈጭ ወፍጮ እንዲያስመጣላቸው እስቲቤኒን አዘዙት ። ወፍጮውም መጥቶ በ1893 ዓ. ም. ተተክሎ ። ወፍጮው የሚፈጩው በሰይጣን ሳይሆን በሰው መሆኑን ለማሳየት ምኒልክ ከወፍጮው ቤት እየሄዱ በአስፈጫነት ተግባር ተካፋይ ሆኑ ። በግብር ጊዜም መኳንንቱና ቀሳውስቱ ሰይጣን በፈጩው ዱቄት የተሠራውን እንጀራ አንበላም ሲሉ ምኒልክ ደግሞ በእጅ በተፈጩ ዱቄት የተጋገረ እንጀራ አልበላም ይሉ ጀመር ። ለየመኳንንቱ ሲያስረዱም “... ፈጫይቱ በምትፈጭበት ጊዜ ንፍጧ ሲመጣ ተናፍጣ ወዲያው ትፈጫለች ። ኩሷን ጠርጋ ወዲያው ትፈጫለች ። ...ለዚህ ነው በንፁህ ድንጋይ የተፈጩውን የመኪናውን ዱቄት የምወደው ...” ይሉ ጀመር ።

በዚህ ወፍጮ ቤት ከተፈጩው ዱቄት የእስቲቤኒን ሚስት ዳቦ ጋግራ ለምኒልክ ሰጠች ። ምኒልክም ቀምሰው ስለጣፈጣቸው ይሄን የዳቦ መጋገር ሥራ እንድትበረታቡት ስለነገሩዋት ከፈረንሣይ አገር ዳቦ(ፉርኖ) ጋጋሪ አስመጥታ የሚሸጥበት ሱቅ ከፈተች ። ሱቁን ምኒልክ እንዲመርቁ ተጠይቀው ስለነበር ለምረቃው ከሱቅ ሲገቡ ትኩስ ዳቦ ቀረበላቸው ። ምኒልክ ሲበሉ ያዩ መኳንንት ትንሽ ትንሽ ቀመሱ ። በዚህም ምኒልክ ተደስተው ለጤና የሚበጅ መሆኑን ነግረው ወዲያውኑ በየቀኑ የሃያ ብር ዳቦ ከቤተ መንግሥት እንዲመጣላቸው የዳቦ ኮንትራት ሲይዙ በመኪና ወፍጮ የተፈጩ ዱቄት የዳቦ ገበያ ደራ ። እስቲቤኒን ስለዚህ ጉዳይ አል ቴምፖ ዲ ሚኒልክ በተባለው መጽሐፍ ውስጥ ሲገልፅ “ ምኒልክ የሃያ ብር ዳቦ ኮንትራት እንደያዙ ጣይቱም እንደዚሁ የሃያ ብር ዳቦ በየቀኑ እንዲላክ ኮንትራት ስለያዙ በቀን የተረጋገጠ አርባ ብር የዳቦ ሽያጭ ገቢ ነበረኝ ... ይላል ። የዳቦ ገበያ በመድራቱና ዳቦው በየመኳንንቱ ዘንድ በመወደዱ የመኪና ወፍጮ ዱቄትም ለመበላት እየተለመደ ሔደ ።

ጫማ

ሰንደል ጫማ እንጂ ሸፍን ጫማ ማድረግ በአገራችን አልተለመደም ነበር ። ሸፍን ጫማ የሚጠላበትም ምክንያት ያገራችን የበቅሎም ሆነ የፈረስ እርካብ ጫማውን የማያስገባ ጠባብ ስለነበረ ነው ። አንዳንድ መኳንንት በእግር በሚሄዱበት ጊዜ ነጠላ ጫማ አድርገው ይጓዙና በቅሎ ወይም ፈረስ በሚቀመጡበት ጊዜ ጫማው ወልቆ አሸከር ይይዝና በባዶ

እግራቸው ከበቅሎ ይወጡ ነበር። ይህም ሁኔታ እስከ ኋለኛው ዘመን ድረስ ነበር ። እኔም ደርሼበታለሁ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የሸፍን ጫማን ጠቃሚነት ከፈረንጆች ከተረዱ በኋላ ሰፊ እርካብ አሠርተው ሸፍን ጫማ ማድረግ ጀመሩ ። መረብ ዊልዴ እና ሮሰን እንደጻፉት ምኒልክ መኳንንቱ ሁሉ ሸፍን ጫማ እንዲያደርግ ቢመክሩም ሰሚ አጡ ። ሸፍን ጫማ የሚያደርግም እንደቆማጣ ተቆጠረ ። ምኒልክም ቆማጣ ያለመሆናቸውን በአደባባይ ባዶ እግራቸውን እያሳዩ ሸፍን ጫማ ቢያደርጉም ተከታይ ጠፋ ። ምኒልክ በውዴታ እንጂ በግዴታ የማያምኑ ሰው ስለነበሩ የልጅ ልጃቸውን ኢያሱን እንኳን ሸፍን ጫማ ማስደረግ አቃታቸው ።

ምኒልክ ከአማካሪዎቻቸው ፈረንጆች ጋር ከተማከሩ በኋላ በ1902 ዓ.ም. ከፊት ጣትን ከኋላ ተረከዝን የሚሸፍን ግማሽ ሸፍን ጫማ አሠርተው “ቆማጣ ላለመሆን ግማሽ እግርህ ይታያልና እኔን የወደድህ እኔን ምስል ። ሸፍን መጫሚያ ከእሾህ ፣ ከብርድና ከእንቅፋት ከሌላም ነገር ይከላከልልሃል ብዬ ነውና ለጤናህ ስትል አድርግ” ብለው ችሎት ላይ ከተናገሩ በኋላ ጥቂት ሠራዊት እየቀፈፈው ያንጫማ ማድረግ ጀመረ ።

ድር

ለኢትዮጵያውያን ልብስ የሚሆን ድርም ሆነ ማግ በኢትዮጵያውያን ሴቶች ብቻ ተፈትሎ የሚገኝ ነበር ። የሚሸጥ ጨርቅ የሚገኘው ከኤሮፓ ወይም ከእስያ ተሠርቶ የሚመጣው ብቻ ነው ። ይህም ከውጭ የሚመጣው ጨርቅ ዋጋው ውድ በመሆኑ ከጥቂት ሀብታሞች በስተቀር የሚገዛና የሚሉብሰው አልነበረም ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የሸማኔዎችን አሠራር ለማሻሻል በተነሱበት ጊዜ ሸማኔዎች ጉድጓድ ቆፍረው መሥራታቸው የሚቀርበት ዘዴ እንዲፈለግ ሲመክሩ በውጭ አገር ድር ወይም ማግ በመኪና ተፈትሎ በብዛት እንደሚሸጥ ሰሙ ። ከዚህ በኋላ አስመጡልኝ ብለው በ1897 ዓ.ም. ድር መጣ ። ስለዚያን ጊዜው ድር አመጣጥ ጉዳይ ዲፕሎማቲክ ኤንድ ኮንስለር ሪፖርት ፎር 1905_6 አን ትሬድ ኦፍ አቢሲኒያ በሚባለው በዘመኑ ሪፖርት ላይ “...ምኒልክ ጨርቁን ከማስመጣት ይልቅ ክሩ እንዲመጣ በማድረጋቸውና ልብሱ አገር ውስጥ በመሠራቱ የልብስ ዋጋ ረከሰ ። ክሩም ለአበሾች መን የተሰማማ ነው ። ይህ በመሆኑ በውጭ አገር የተሠራ ጨርቅ ዋጋው እየቀነሰ ሄደ ። ይላል ።

የሙዚቃ ትምህርት ቤት

የሙዚቃ ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ የተከፈተው በ1887 ዓ.ም ነው ። ምኒልክ ከሩሲያ የሙዚቃ አስተማሪ አስመጥተው ትምህርት ቤቱን በከፈቱበት ጊዜ ከመምህሩ ጋር 40 የተለያዩ ዓይነት የሙዚቃ መሣሪያ መጥቶ ነበር ። ሞንዶን ቪዳሌ “..... አማራዎች

አንግርም ስላሉ ለመምህሩ ለሚሌውስኪ የወላይታና የሻንቅላ ሰዎች ተሰጥተውት ሆርነት እና ሳክስሆርን ማስተማር ጀመረ ።...በአራተኛው ወር ማርስሊስ የተባለውን ዜማ መጫወት ቻሉ ። መምህሩ ማሊውስኪ የደረሰውን የኢትዮጵያ መዝሙርም ይጫወቱት ነበር ።...” በማለት እ.ኤ.አ. ጥቅምት 25 ቀን 1897 በወጣው ለ ቴፕስ ጋዜጣ ላይ ጽፏል ።

ሙዚቃ አስተማሪዎቹ የሥራ ጊዜያቸውን ጨርሰው ሲመለሱም ምኒልክ ሁለት ኢትዮጵያውያን ወደ ሩሲያ ሄደው እንዲማሩ አድርገዋል ። እነዚህም ሁለት ኢትዮጵያውያን ወደሩሲያ እንዲሄዱ አዲስ አበባ ለነበረው ለመስኮብ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን መልክተኛ ለጄኔራል ብላሶፍ አጤ ምኒልክ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከጄኔራል ብላሶፍ

ከመስኮብ አገር የመጡት ሁለት ሙዚቃ ነፊዎች ወደ አገራቸው መመለሳቸው ቢሆን የመስኮብ መንግሥት ሙዚቃ ወድቆ እንዳይቀር ከኔ ሁለት አሽከሮች ከነዚያ ጋር ወደ መስኮብ አገር መስደዴ ነው ። የሙዚቃ ሥራ እንዲማሩልኝ ከትምህርት ቤት እንዲገቡ አንተ ለመስኮብ መንግሥት እንድታስታውቅልኝ እለምንሃለሁ ። ሙዚቃውም የመስኮብ መንግሥት መታሰቢያ ።

ነሐሴ ፮ ቀን ፲፰፻፲ ዓ ም አዲስ አበባ ።

የመጀመሪያዎቹ ሙዚቃ ተማሪዎች

የሙዚቃ ሸክላ

በሸክላ (ዲስክ) እየተቀረፀ የሚጫወተው መሣሪያ (ግራማፎን) ወደ ኢትዮጵያ የገባው በምኒልክ ዘመን መንግሥት ነው ። የመጀመሪያውን ግራማፎን በ1889 ዓ.ም. ሄንሪ ደ አርሊንስ እና ኒኮላስ ሊዎንቲቭ ለምኒልክ አመጡላቸው ። ይህም እነ ሊዎንቲቭ ያመጡት ግራማፎን መጫወት ብቻ እንጂ ድምፅ የማይቀዳ ነበር ። በኋላ ግን ባመቱ ማለት በ1890 ዓ ም ከንግሥት ቪክቶሪያ የተላኩ የእንግሊዝ መልክተኞች በመጡ ጊዜ ግራማፎኑንና ድምፅ መቅጃውን ይዘውላቸው መጡ ። እነኚህ መልክተኞች የእንግሊዝን ንግሥት የንግሥት ቪክቶሪያን ሰላምታ በዲስክ ቀርፀው አምጥተው ስለነበረ ምኒልክና ጣይቱ ባሉበት መልክተኞቹ ዲስኩን አሰሙ ። ጣይቱም ስማቸውን ዲስኩ ውስጥ ሲሰሙ “እረ የኔንም ስም ትናገራለች” አሉ ። በኋላም የምኒልክና የጣይቱ ድምፃቸው (ሰላምታቸው) ተቀድቶ ለንግሥት ቪክቶሪያ ተላከ ። እንግዲህ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ ድምፃቸው በዲስክ የተቀረፀው የምኒልክና የጣይቱ ነው ።

ዛሬ በእንግሊዝ አገር በለንደን ከተማ ብሪቲሽ ኢንስቲትዩት አፍ ሪከርድ ሳውንድ በተባለው ሙዚየም ውስጥ የሚገኘው የጣይቱን ድምፅ የያዘው ፊኮርድ ከሞላ ጉዳል እንዲህ የሚል የጣይቱ ንግግር አለበት ። “እኔ እቴጌ ጣይቱ የኢትዮጵያ ብርሃን ። ለታላቋ ንግሥት ቪክቶሪያ ለታላቋ የእንግሊዝ ንግሥት የምለው እግዚአብሔር ጤንነቱን ይስጥዎት ። ያስተላለፉልኝ መልክት ደረሰልኝ ። አሁንም የእግዚአብሔር ፈቃዱ ሆኖ የኔ ድምፅ ወደተከበረው የንግሥት ጆር ደረሰ። እግዚአብሔር ጤናና ረጅም ዕድሜ ይስጥዎ ።”

ፍልውሃ

የመጀመሪያውን የፍልውሃ መታጠቢያ ቤት በ1897 ዓ.ም. ግድም በዳግማዊ ምኒልክ ትእዛዝ የሠራው ሰርኪስ ቴርዚያን ነው ። ሰርኪስ የፍልውሃውን ቤት ሠርቶ ከጨረሰ በኋላ ምኒልክ ሥራ አስኪያጅ እንዲሆን ሾመውት በእሱ ሥራ አስኪያጅነት ይመራ ጀመር ። በኋላ ግን በ1900 ዓ.ም. አዲስ አበባ ለገባው ለአብርሃም ከኡርሃዚን የሠራው ኃላፊነት ተሰጠው ። በዚህ ጊዜም ማለት ጥር 25 ቀን 1900 ዓ.ም. የሚከተለው የፍልውሃ ደንብ ወጣ ።

“መኳንንት ከሚገቡበት ሽራ ላይኛው ቤት የሚገባ ሰው አንድ ብር ሰጥቶ ፯ ቀን ተጠምቆ ይወጣ ። ከዝቅተኛው ቤት የሚገባ ሰው ፩ ፍብ ሰጥቶ ፯ ቀን ተጠምቆ ይወጣ”

የሁሉም የፍልውሃ መታጠቢያ ቤት አስተዳዳሪነት አልስማማ ያላቸው ምኒልክ ሥራውን ተረክበው ራሳቸው ይመሩ ጀመር ። ዛህን ስለዚህ ጉዳይ ሲጽፍ “... መታጠቢያ የሚሆኑ ገንዳ ሁሉ አስበጁ ። በፊት ዋናው ኃላፊ አንድ አርመን ነበር ። በኋላ ግን ነጋድራስ ተሰማ እሸቴ ተሾሙ ።

በፍልውሃው ላይ ቤት ከመሠራቱ በፊት ።

ገቢውም በዓመት ከ500 ወደ ሁለት ሺ ብር ከፍ አለ ። የመግቢያው ዋጋ ለአንደኛ ማዕረግ ላንድ ሣምንት አንድ ብር ለሁለተኛ ማዕረግ አላድ ሲሆን ፫ኛው ማዕረግ በነፃ ነበር ። ... በውሃው ጤና ሰጭነት ምክንያት ኤሮፓውያን ከውሃው እያስቀዱ ወደቤታቸው ያስግዛሉ ። አራት ጉራጌዎችን አራት ታኒካ ያሲዙና ጉራጌዎቹ በዚያ ሞልተው ያመጡላቸዋል ። እቤት እስቲደርስም ውሃው አይቀዘቅዝም” ብሏል ። በምኒልክ ጊዜ ፍልውሃውን የጎብኘው ኸርዝብሩክ “... ዋናው ተወዳጅነቱ ቁምጥናና ቂጢኝ ያድናል መባሉ ነው። የሚገርመው ደግሞ እውነትም ያድናል ...” ሲል ጽፏል ።

ላስቲክ

በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘመን መንግሥት ኢትዮጵያ ከነበራት የውጭ ገበያ አንዱ ላስቲክ ወይም ጎማ ነበረ ። ምኒልክ ቀደም ብለው ስለ ላስቲክ ፍለጋ ከብዙ የውጭ አገር ከባንደዎች ጋር ደብዳቤ ቢፃፉም ከከባንደዎቹ ሁሉ ጥሩ ውጤት ያስገኘው አንድ የእንግሊዝ ከባንደ ነበር ። ከባንደው በ1898 ዓ ም በኢትዮጵያ ውስጥ ሲቋቋም መጠሪያው ኢትዮጵያን ፊይን ፕሩፍ መኖሯሊ ይባል ነበር ። ይህ ከባንደ እንደሰሙ ሁሉ የላስቲክ የዝናብ ልብስ በኢትዮጵያ እየሠራ ለውጭ ለመሸጥ ታላቅ ውጥን ነበረው ። ግን በጎማው ወይም በላስቲኩ ሽያጭ ጥቂት ዘመን እንደሠራ ምኒልክ ሲሞቱ ከባንደውም ሞተ ።

የላስቲክ ሥራ እንደተጀመረ የላስቲክ ዛፍ በየአገሩ በብዛት እንዲተከል ምኒልክ ከኩባንያው ጋር ተዋውለው ስለነበር የዛፍ ተከላው ሥራ በሰፊው ይካሄድ ጀመር ። ምኒልክም ለዛፍ ተከላው ሥራ መኳንንቶቻቸውን ካዘዙበት ደብዳቤ ለዓይነት ያህል አንዱ የሚከተለው ነው ።

ይድረስ ከራስ ተሰማ

ከደጃዝማች ጆቴ

ይህን ደብዳቤ የያዘ ሙሴ ብራይስ የሚባል የላስቲክ ኩባንያ ሰው ባንተ አገር ውስጥ የላስቲክ ዛፍ ለመትከል ወደ አንተ መጥቷልና ከበረሃው ላይ ደህና መሬት እየፈለገ ይትከል ። አይከልከል ። በተረፈ በሥራው ሁሉ እንድትረዳው ይሁን ።

ጥር ፲፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይህ የላስቲክ ኩባንያ መሥራት እንደጀመረ ማንኛውም ሰው የላስቲኩን ጥሬ ዕቃ ከኢትዮጵያ እያወጣ ውጭ አገር ይሸጥ ጀመር ። በዚህም የሽሚያ ገበያ የላስቲክ ዛፎች ውሃ ወይም ወተት በገፍ እየወጣ በመፍሰስ ይበላሽ ጀመር ። በዚህ ምክንያት ምኒልክ ለየመኳንንቱ ሚያዝያ 13 ቀን 1900 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ “ባንተ አገር ውስጥ ላስቲክ የሚያወጡ ሰዎች የላስቲኩን ቀረጥና ግብር አዲስ አበባ ላይ መክፈላቸውን የሚመሰክር ወረቀት ካላሳዩ በቀር እንግዲህ ወዲህ ምንም ላስቲክ ካገርህ እንዳይወጣ ጠንክረህ እንድትጠብቅ ይሁን” እያሉ አስታወቁ ።

የላስቲኩ ኩባንያ ሰዎችና ተባባሪዎቻቸው በኢትዮጵያ ውስጥ ከሚሠራው ላስቲክ በቅኝ ግዛታቸው በኩል እየተቀበሉ የላስቲኩን ጥሬ ዕቃ ከኢትዮጵያ ውጭ በማስወጣታቸው በኢትዮጵያ የተቋቋመው ኩባንያ በጥሬ ዕቃ እጦት ምክንያት ወደ ኪሣራ አዘነበለ ። ይህንንም ጉዳይ የምኒልክ ተወካይ የሆነው የሶሪያው ሰው ኢደልቤ ለምኒልክ አመለከተ ። ምኒልክም ላስቲኩ ከኢትዮጵያ በሚወጣበት በኩል ገዢ ለሆኑት ለራስ ወልደ ጊዮርጊስ ጥር 5 ቀን 1902 ዓ.ም. በጻፉላቸው ደብዳቤ “ላስቲክ የሚገዙ የሙሴ ኢደልቤ ሰዎች ላስቲኩን እዚሁ አዲስ አበባ እያመጡ እጅምሩክ እየተመዘነ ይውሰዱ እንጂ በዚያ በኩል ወደ ሌላ አገር እንዳይወስዱ በውል እንድታስጡብቅ ይሁን” በማለት አስጠነቀቁዋቸው ።

በዚህ ትግል ላይ እንደተሆነ የምኒልክም ሕመም እየጠና በመሔዱ የላስቲኩ ሥራ ተቆጣጣሪና ደጋፊ በማጣቱ ሁሉም ባክኖ ኩባንያውም ተዘጋ ።

ትምባሆ

የትምባሆ ሥራ በኢትዮጵያ ሞኖፖል ሆኖ በመንግሥት እጅ የሆነው በ1900 ዓ. ም በምኒልክ ዘመን ነው ። የትምባሆ ሞኖፖሉ ሥራ ሐረር ውስጥ በሙሴ ሐናፊ ኃላፊነት

የሚመራ ነበር ። ሐናፊ ሥራውን በሚገባ ባለማካሄዱ በ1901 ዓ.ም በሐናፊ ቦታ ሙሴ ቤር ባኮፍ ተተካ ።

ይህ የሹም ሽር በተደረገበት ጊዜ ምኒልክ ለሐረርጌው ገዥ ለደጃዝማች ባልቻ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

ይድረስ ከደጃዝማች ባልቻ ።

ባገራችን በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ ያለውን የትምባሆ ሥራ የመንግሥታችን ሞኖፖል አድርገን ቀድሞ ሥራውን ሁሉ ጠብቆ የሚሠራ ሐናፊን አድርገን ነበር ። አሁን ግን የዚህን የትምባሆ ሥራ ሁሉ በመንግሥታችን ስም የሚሠራና የሚጠብቅ ቤርባኮፍን አድርገናልና ሐናፊ ሥራውን ከለቀቀበት ቀን ጀምሮ እስካሁን ድረስ የተሸጠውን ትምባሆና ያልተሸጠውን አሁን ያለውንም ትንባሆ ሁሉ ከነሐሳብ እንዲረከብና ሥራውንም ቀድሞ በሐናፊ ጊዜ እንደነበረው በሥራት በአገርህ ውስጥ ከቤርባኮፍ በቀር ሌላ ሰው ትምባሆ እንዳይሠራ ከውጭ አገር አምጥቶ እንዳይሸጥ አዋጅ አድርገህ በውል ማስጠበቅ ነው ። ደግሞ ሥራውም የኛ የመንግሥታችን ነውና በሁሉም ነገር እንድትረዳው ይሁን ።

ሐምሌ ፲ ቀን ፲፱፻፩ ዓ. ም

መንገድ

የተቻለውን ያህል ኢትዮጵያን በመንገድ ለማገናኘት ምኒልክ ታላቅ ውጥን ነበራቸው ። በ1896 ዓ.ም የመንገድ መዳመጫ ሩሎ እና ሰረገላ ካስመጡ በኋላ ሠረገላው የሚሔድበት መንገድ በሩሎው እየተዳመጠ ይሠራ ጀመር ። ይህ የመንገድ ሥራ ከአዲስ አበባ እስከ አዲስ ዓለም ድረስ የተሠራው መልካም ሲሆን ሌላውን አገር ለማዳረስ ግን የገንዘብ ችግር አጋጠመ ። ሕዝቡ በየጊዜው ለመንገድ ሥራ እየታዘዘ በመውጣቱ የራሱ የግብርና ሥራ ታወከ ። ይህን የተገነዘቡት ምኒልክ ሕዝቡ በጉልበቱ ፈንታ ብር እንዲያወጣና የመንገድ ሥራ በተቀጣሪዎች እንዲሠራ ወሰኑ ።

ሕዝቡ ገንዘብ እንዲያወጣም አዋጅ ታወጀ ። አዋጁም በአንድ ከብት አንድ ብር እንዲያወጣ ነበር ። ገንዘብ ማዋጣት እንደተጀመረም በመዋጮው አዋጅ ሕዝቡ መማረር ጀመረ ። ይህንንም የሕዝቡን ማማረር የወሎው መምህር አካለ ወልድ ለምኒልክ ገልፀው ጻፉላቸው። ምኒልክም የሚከተለውን መለሱላቸው ።

ይድረስ ከመምህር አካለ ወልድ

ስለምድር ባቡር ሥራ ገንዘብ አውጡ ባልነው ሰው አለቀሰ ብለው የላኩበኝ ደብዳቤ ደረሰልኝ ። ያገራችንም ሰው ምን እውቀት አለው ። ደርቡሽ ቢመጣ ከደርቡሽ ጋራ ሆኖ ይዋጋናል ። ፈረንጅም ቢመጣ ከፈረንጅ ጋራ ሆኖ ይዋጋናል ። እኔ ግን ይህንን የምድር ባቡር መንገድ ይበጅ ማለቴ ለአገራችን መጠበቂያ ብዬ ነው እንጂ እኔ ልሔድበት ሰው

ሳመልስበት አይደለም ። ደግሞም የወሎን የበጌምድርን ሰው አፄ ዮሐንስ እንኳን ከብቱን የበኸር ልጁ ሳይቀር እየተሻለጉ ሲያስጨንቁት እኔም ስመላለስ ያን ያህል እየተዘረፈ ይኖር አልነበረምን ። ዛሬ ያንን ሁሉ መከራውን ረሳውና ላገራችን ጥቅም ይሆናል ብለን በጭራ አንድ ብር አውጣ ብንለው በዚህ መመረሩ እጅግ የሚገርም ነው ። እንኳን በአስር በአሥራ አምስት ዓመት እንዲያውስ ባመት ባመቱ ለንጉሡ ግብር አይገባውምን ። ይህስ ከእንቅልፌ ለምን ቀስቀሳችሁኝ እንደማለት ያለ ነው እንጂ በጭራ አንዳንድ ብር አውጡ ቢባል የሚጎዳ ሆኖ አይደለም ። በተረፈ ሌላውን ነገር ሁሉ ከእኛን ደብዳቤ ያገኙታል ።

ታህሳስ ፳፱ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

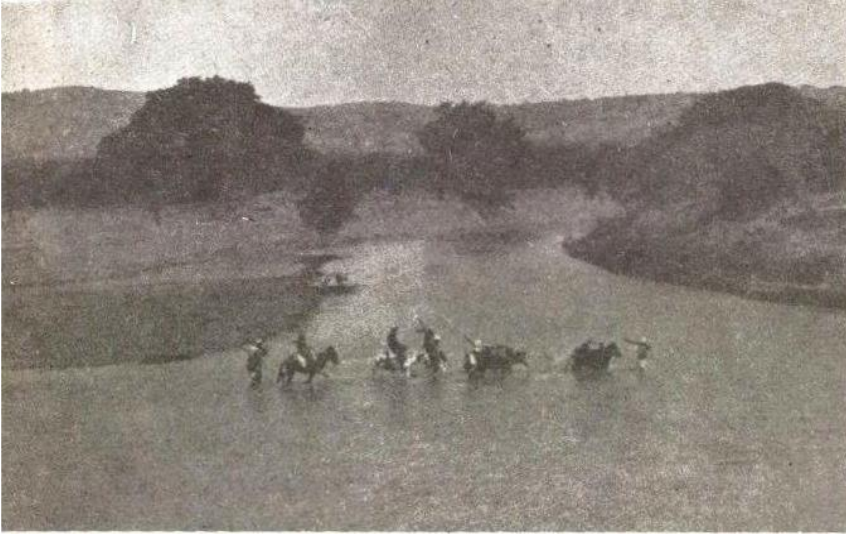
ምኒልክ ቋጥኞችን በድማሚት እያስፈረሱ መንገድ ሲያሠሩ ።

ምኒልክ ዣንጥላ ተይዞላቸው የአዲስ አበባ ከተማን መንገድ ሲያሠሩ

የመጀመሪያው ዳምጠው (ሩሎ) የአዲስ አበባን መንገድ ሲሠራ ::

ድልድይ የሌለበት መንገድ (እዋሽ)

ግቤ ወንዝ ላይ የተሠራው የግቤ የመጀመሪያው ድልድይ "

11459 Nel 1902 Menelik II, l'imperatore d'Abissinia, esaminò personalmente due progetti per la costruzione di un ponte e i relativi modellini. Poichè gli era stato assicurato che questi ultimi avevano le identiche caratteristiche di quelli reali, li provò con un pugno: uno andò in pezzi, mentre l'altro resistette, e venne prescelto.

እኔኦ በ1974 (ወኛ 1966 ዓ.ም. የወጣው ላሴቱማና ኢንግሚስቲካ የተባለው የኢጣሊያ መጽሐት 44ኛ ዓመት ቁጥር 2258 ላይ “የማይታሙኑ እውነቶች” በሚል ርዕስ ስር የምኒልክን ስዕል አውጥቷል ። ጽሑፉ የሚለው በ1902 (ጠኛ1894 ዓ. ም ምኒልክ ድልድይ ለማሠራት አስበው የሚሠራው ድልድይ ሁለት ሞዴሎች ቀረቡላቸው ። ምኒልክም የሚሠራውን ድልድይ ጥንካሬ ለማወቅ ሁለቱን የድልድይ ሞዴሎች በየተራ በጡጫ መቱዋቸው ። እንደኛው ሲሰበር ሁለተኛው አልተሰበረም ። ከዚህ ሙከራ በኋላ ያልተሰበረው ዓይነት እንዲሠራ አዘዙ።

ምኒልክ ከመምህር አካለ ወልድ የሚያበሳጭ ደብዳቤ ቢደርሳቸውም የትግራይ ገዥ ደጃዝማች አብርሃ ደግሞ በመንገድ ሥራው መዋጮ የሚያበረታታ ደብዳቤ ይጽፋላቸው ነበር ። ደጃች አብርሃ ለምኒልክ እንዴት ያለ ደብዳቤ ጽፈውላቸው እንደነበረ ምኒልክ ከጻፉላቸው መልስ ውስጥ መረዳት እንችላለን ።

ይድረስ ከደጃዝማች አብርሃ ።

ለተሰማ የላክልኝን ደብዳቤ አየሁት ። እሱም በቃል የላከውን ሁሉንም ነገረኝ ። ስለ ምድር ባቡሩ ሥራ በጭራ ይውጣ ያልነው ብር ነገር ይሄ ነገር በኛ ብቻ አይደለም ። በፈረንጆችም አገር ነውና በዚህ ነገር አይዘኑ ብለህ የላክብኝን አየሁት ። እውነትህን ነው ። የዚህ ነገር የሚገርም ነው ። እኔም ይህ የምድር ባቡር የገባ እንደሆነ ለአገራችን ጥቅም ነውና በጭራ ይውጣ ማለቱ ድሃውም ባለጠጋውም እንዳቅም እንዳቅሙ እንዲያወጣ ብዬ ነው እንጂ በአገር በአገሩ ፊስስ ጥዬ ማስወጣቱን አላጣሁትም ነበር ። ቀድሞስ በየዓመት በየዓመቱ ፊስስ እየጣሉ ይቀበሉት የነበረውን ገንዘብ ድፍን ትግሬ ያውቀው የለምን ። አለዚያ አይሆንም ካለ እጥፍ እያደረግን እንቀበለዋለን ።

ሚያዝያ ፳፰ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምንም እንኳን ማንኛውም ኢትዮጵያዊ ባለው የከብት ብዛት ልክ ገንዘብ እንዲያዋጣ ቢታዘዝም ሕዝቡ በጫና ሳይያዝ ቀስ በቀስ እንዲከፍል ተደርጎለት ነበር ። ይህንንም ለመረዳት ቀጥሎ ያሉትን ደብዳቤዎች እንመልከት ።

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

በጭራ አዋጡ ብለን ያዘዝነውን ብር ቶሎ ቶሎ አውጡ እያልክ አስቸኩለኸዋል አሉ ። ድሃው እንዳይጨነቅ በወዝ በወዝ እያደረግህ ማስወጣት ነው እንጂ አንድ ጊዜ ጨርሰህ አውጣ ያልነውም እንደሆነ ድሃው ከብቱ ይረከስበትና አይሸጥለትም ። አሁንም ድሃው ጨርሶ ለመስጠት ገንዘብ ይቸግረዋልና የተቸገረ የተቸገረው ሰው እኩሌታውን ዘንድሮ እየሰጠ ደግሞ እኩሌታውን ከብቱን እየሸጠ በጥቢ እንዲሰጥ ይሁን ። ነገር ግን ጨርሶ መስጠቱ የማይቀር ነውና ገንዘብ አለኝ ዘንድሮ ጨርሼ እሰጣለሁ ያለ እንደሆነ መቀበል ነው ።....

ጥር ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ በንቲ ።

ስለባቡሩ መንገድ ሥራ በጭራ ያውጣ ያልነው ብር አገሩ ተጐድቷልና ቢቆይ ይሻላል ያልከውን መልካም አደረግህ ። አሁንም ማውጣቱ ይቆይና አንተው እንዳልከው በሌላ ጊዜ እኛ አውጣ ስንለው ያውጣ ።

መጋቢት ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ለደጃዝማች ገብረ እግዚአብሔር ።

ለባቡሩ ሥራ ይውጣ ያልነውን ብር ዛሬ ጨርሶ ለመስጠት ገንዘብ የሚቸግረውን ሰው አንድ ጊዜ ጨርሰህ ካላወጣህ እያላችሁ አታጣድፉት ። እንደተገኘ እንደተገኘለት እያሰናዳ እንዲሰጥ ይሁን ።

ሚያዝያ ፪ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ዛሬ የመኪና መንገድ ይባል እንጂ በኔ ዕድሜ እንኳ እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ የባቡር መንገድ ነበር የሚባለው ። ከነዘፈኑም “የባቡሩ መንገድ ሰፊው ካለልሽ ምንው በጠባቡ በልቤ መጣሽ” ይባል ነበር ።

ይህ የባቡር መንገድ መዋጮ የታዘዘበትም ዋናው ምክንያት ሕዝቡ መንገዱን በጉልበቱ እንዲሠራ ታስቦ ነበር ። ይህ የሆነ እንደሆነ መንገዱን እንዲሠራ የሚታዘዘው ድሃው ነው ። ሀብታሙ ግን አንዳችም የሥራ መዋጮ እንደማያደርግ ስለታወቀ ብር በማዋጣቱ እንዲሠራ ተደረገ ። ሀብታሞችም ብር ማውጣቱ ቀርቶ በጉልበት እንዲሠራ የሚል አሳብ አቅርበው ነበር ። ምኒልክ ግን አይሆንም አሉ። ይህንንም አሳብ ጥሩ አድርጎ የሚያብራራልን ምኒልክ ለአባ ኃይሉ የጻፉት ደብዳቤ ነው ።

በጭራ ይውጣ ያልነውን የፈሰሱን ብር ነገር የላኩትን ደብዳቤ አየሁት ። ነገር ግን ለኢትዮጵያ ጥቅም የሚሆን ባገራችን ባቡር ለማግባት የባቡሩን መንገድ ሥራ ጀምረናል ። ለዚሁም በየአገሩ ያለውን ሰው ሁሉ ሥራ እንዳንለው የሱ የራሱ ሥራ ይቀራል ብለን በኪራይ የሚሠራበትን ገንዘብ ያውጣ ማለታችን ስለዚህ ነው ። አሁንም ይህ ደንብ በእናንተ ብቻ አይደለም ። ባገር ሁሉ የሆነ ነውና ማውጣቱ የማይቀር ነው ።

ጥር ፳፭ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይህን የመዋጮ ብር ማንም ሰው ለራሱ ጥቅም እንዳይነካው አስገዝቱ ። ምኒልክ ራሳቸውም ከገንዘቡ ምንም ላይነኩ ማሉ ። አንድ ጊዜ ራስ ወሌ ገንዘብ ቸገራቸውና ከዚህ ለመንገድ ሥራ ከተዋጣው ገንዘብ ለመበደር ምኒልክን ጠየቁ ። ምኒልክም ህዳር 8 ቀን 1902 ዓ.ም. በተጻፈ ደብዳቤ ሲመልሱላቸው “...ወሌ ሙት.... ይህ የጭራ ብር እንዳይነካ ግዝት ነው ። እኔም መሀላ አለብኝ። ከሱ ላይ አንድም ብር ለሌላ ጉዳይ አይግባ ያንኑ የጭራውን ብር ሁሉ ልቅም አድርገህ እንጦኪያ ድረስ ሰደህ ለወሀኒ አዛዥ ቸርነት አስረክብልኝ ። እሱ ወደዚህ ያመጣልኛል ።...” ብለዋቸዋል ።

በዚህም ከሕዝብ በተዋጣው ገንዘብ በአባይና ባንዳንድ ታላላቅ ወንዞች ላይ ድልድዮች ተሠሩ ። ሌላውም ሥራ በመቀጠል ላይ እንዳለ የምኒልክ ሕመም እየጠና በመሔዱና በመሞታቸው ሥራው ሁሉ ተቋረጠ ።

አራዊት ጥበቃ

በእንግሊዝ አገር የአራዊት ፣ የአእዋፍና የአሣ መጠበቂያ ማኅበር ግንቦት 12 ቀን 1893 ዓ.ም. መቋቋሙንና ኢትዮጵያም በዚህ ማኅበር እንድትገባ በማለት ሙሴ ቤርድ ለምኒልክ አጫወታቸው ። የደንቡንም ግልባጭ አነበበላቸው ። ምኒልክ በሰሙት በአራዊት ጥበቃው ደንብ ተደሰቱ ። ይህንንም ሁኔታ በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የሆነው ሚስተር ሀሪንግተን የአገሩን መንግሥት ጠይቆ የተብራራ መልስና ሙሉውንም የማኅበሩን ደንብ እንዲያስመጣላቸው ጠየቁት ። ሚስተር ሀሪንግተንም ሁሉን አሟልቶ ካስመጣላቸውና ካስረዳቸው በኋላ ምኒልክ የማኅበሩ ሊቀመንበር ለነበሩት ለእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከክቡር ሎርድ ላንድሰድወን ።

የእንግሊዝ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር

በሎንደን ከተማ በግንቦት በ፲፪ ቀን ፲፰፻፶፫ ዓ. ም የኤሮፓ ነገሥታቶች የተዋዋሉትን የአውሬና የአእዋፍ ፣ የአሣ መጠበቂያ ውል በኮሎኔል ሀሪንግተን እጅ ተቀብዬ አየሁት ። መረመርሁት ። በዚህ ውል ያገኘሁትን ሐሳብና የነገሥታቶችን መልካም ፈቃድ እጅግ ወድጃለሁ ። ይህንንም ያሰቡትን የአውሬና የወፍ ፣ የአሣ መጠበቂያ በመንግሥቴ ውስጥ ለመፈፀም እኔ የሚቻለኝንና የሚመቸኝን ሁሉ ለማድረግ ፈቃዴ መሆኑን አመለክታለሁ ።

ሀዳር ፳፰ ቀን ፲፰፻፵፬ ዓ. ም. አዲስ ዓለም ከተማ

ኢትዮጵያ ከአራዊት ጥበቃ ማኅበር ከገባች በኋላ ምኒልክ አውሬ እያደኑ የሚኖሩትም ሰዎች ቢሆኑ ባንድነት ባንድ ቦታ ሠፍረው ሊያደኑ የሚችሉት አውሬም ተለይቶ ተነገራቸው ። ከዚህ በተረፈ ግን ማንም ሰው ያለ መንግሥት እንዲያውም ያለ ምኒልክ ፈቃድ ታላላቅ አውሬ እንዳያድን በጥብቅ ተከለከለ ።

ይህንንም ክልከላ ምኒልክ ለየመኳንንቱ ነሐሴ 11 ቀን 1900 ዓ.ም. በተጻፈ ደብዳቤ አሳወቁ ። ያም ደብዳቤ እንዲህ የሚል ነበር ። “... በየበረሃው ተበታትነው አውሬ እያደኑ የሚኖሩ ሰዎች እዚህ መጥተው ነበር ። እነዚህም ሰዎች አዳኝ ሁሉ ሰባስሰው ከደጃዝማች ተፈሪ ግዛት ውስጥ ቡኩ ከተማ አድርገው የምስክር ወረቀት ይዘው እያደኑ እንዲቀመጡ ፈቅጆላቸዋለሁ ። ደግሞ ከዚህ ቀደም ሳይቀበልና የምስክር ወረቀት ሳይዝ ዝሆን ሲያድን ያገኙትን ሰው ሁሉ እንዲይዙ እነሱን አዝዝጫቸዋለሁ ። ያለፈቃድና ያለ ምስክር ወረቀት

ሲያድን አግኝተው የሚይዙትን ሰው እየተቀበልክ ወደዚህ እንድትሰድልኝ ይሁን ። የምስክሩንም ወረቀት እንድታየው ይሄው ዓይነቱን ሰድጆልሃለሁ ።”

ምኒልክ ለዝሆን ገዳዮች ይሰጡዋቸው ከነበሩት ከብዙዎቹ የፈቃድ ወረቀቶች መሀል ሁለቱን እንመልከት ።

ይድረስ ከራስ ወልደጊዮርጊስ ።

አሽከርህ ኃይለ ኢየሱስ ዝሆን እንድንደል ይፈቀድልኝ ብሎ ቢያስቸግረኝ አንድ ዝሆን እንዲገድል ፈቅጄለታለሁና ትልቅ ጥርስ ያለው አንድ ዝሆን እንዲገድል ይሁን ። እሱ የገደለውንም የዝሆን ጥርስ ለብቻው ለይተህ ታሳየኛለህ ። ነገር ግን ካንድ ዝሆን በቀር ሌላ እንኳን ሊገድል አቀስሎም ቢገኝ እጁን ይዘህ ስደድልኝ።

ጥር ፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

አሽከርህ በየዝሆን እንድንደል ይፈቀድልኝ ቢለኝ ፈቅጄለታለሁና ትልቅ ጥርስ ያለው አንድ ዝሆን እንዲገድል ይሁን ። ጥርሱንም እኔ እገዛለሁ ። ነገር ግን ጥርስ የሌለው ወይም ጥርሱ ትንንሽ የሆነ ዝሆን የገደለ እንደሆነ እጁን ይዘህ አስረህ ስደድልኝ ።

ጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ጥርሱ ትልልቅ የሆነ ዝሆን ማለት ዝሆኑ እድገቱን ያበቃና ያረጀ ማለት ነው ።

ጥይት

ቅኝ ገዢዎች ኢትዮጵያን የመያዝ አሳባቸው አልተኛ ስለነበረ በየሰብብ አስባቡ እያደረጉ የጦር መሣሪያ ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ ይከለክሉ ጀመር ። ምኒልክም እንዲህ ዓይነቱ መግትና ልመና ስለሰለቻቸው ለየጠመንጃዎቹ የሚሆኑ ጥይቶች የሚሠሩበትን የጥይት ፋብሪካ አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ በ1899 ዓ.ም. አቋቋሙ ። የፋብሪካው መሣሪያ የተገዛው ከእንግሊዝ አገር ግሪንውድ ከተባለ ኩባንያ ነበር ።

ብስክሌት

ብስክሌት አዲስ አበባ ከተማ የገባው በ1893 ዓ.ም. ነው። የመጀመሪያዋ ብስክሌት አዲስ አበባ እንደገባች ምኒልክ ዘንድ ቀረበች ። ዳግማዊ አጤ ምኒልክም ብስክሌቷን ተመልክተው “... ከአሻንጉሊት ትንሽ ሻል ትላለች ።...” ማለታቸውንና ነድተው እንዲያሳዩዋቸውም መጠየቃቸውን ጉአዶሮፕ ጽፏል ። ምኒልክ የብስክሌቷን አነዳድ ከተመለከቱ በኋላ ተደንቀው “ያልገባኝ ነገር እግር ከመወዛወዝ ካላረፈ ድካሙ ምን

ቀረለት" አሉ ። የዕለቱ ዕለትም አነዳድዋን አስተምሩኝ ብለው ካባቸውን ጥለው ልምምድ መጀመራቸውን ቪክቶር ጉኦዶርፕ ጽፎላቸዋል ።

ቀይ መስቀል

እቴጌ ጣይቱ ብርሃን ዘኢትዮጵያ

ይህንን ደብዳቤ ለሚያይ ሕዝብ ሁሉ ሰላምታዬን እሰጣለሁ ። ለክርስቲያን ። ለተገብዶም ሕዝብ ለነዳያን ፣ ለቆሰሉ ብርቱ ሕመም ለታመሙም ሕዝብና ሠራዊት የፍቅር መልካም ሥርዓትና የርኅራኄ ርዳታ ለማሳየት ስላሰብን ይህንንም የርኅራኄ መልካም ምግባር ለመፈጸም በመንግሥታችን በኢትዮጵያ የቀይ መስቀል ማኅበር ለመትከል ወደድን ። በእውነተኛ ልብ የተከልነው የቀይ መስቀል ማኅበር እግዚአብሔር ለመጠበቅ ስላበቃን ማኅበራችንን ለረዳ ለዶክተር ኩርት ሂርትሰበርህ በከበረው ቀይ መስቀል ንሻኖችን አክብረን ሸልመነዋል ። ይህንን ንሻን በደረቱ እንዲይዘው ፈቅደንለታል ።

ሰኔ 9 ቀን 1899 ዓመተ ምሕረት ኦዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

በደብዳቤው ላይ እንዳነበብነው እቴጌ ጣይቱ የማኅበሩ የበላይ ጠባቂ ለመሆን መፍቀዳቸውን ገልጸዋል ። በዘመኑም የቀይ መስቀል ኒሻን አሠርተው እንደነበረም ደብዳቤው ይገልጻል ። ማኅበሩ በእርግጥ የተቋቋመው በ1899 ዓ ም ነው ባንልም ከአስር ዓመታት በፊት ደግሞ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ በ1889 ዓ.ም. ጥቅምት 12 ቀን ፣ ጥቅምት 27 ቀንና ኅዳር 18 ቀን ሶስት ደብዳቤዎችን በማከታተል ለሩሲያው ንጉሥ ባለቤት ለንግሥት ማርያም የቀይ መስቀልን መመሥረታቸውን ጽፈው ነበር ። ለማስረጃ ያህል ጥቅምት 12 ቀን የጻፉትን ደብዳቤ እንመልከት ።

ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከመስከብ ነገሥታት እቴጌ ማርያም ፌኦዶሮፍና በከበሩት በተመሰገኑት እጅግ በሚያጸፁቱት ባልዎ ንጉሠ ነገሥት እስክንድር ልብ የነበረውን የኛን ፍቅር አሳብ አለመርሳትዎ ዛሬ እኛን ባስቸገረ ጊዜ ለመርዳት የቀይ መስቀል ማኅበር ሐኪሞች በመላክዎ ገለጡት ። ይኸንንም የእውነተኛ የክርስቲያን ፍቅር ሥራ ከሁለት ሺ ዘመን ጀምሮ በአካዛብ መሐል ለምንኖረው ከጥሩ ልቦና አሰበው ለኛ ስለላኩልን እግዚአብሔር ያመስግናልን ።

ደግሞ ያስበት የክርስቲያን ፍቅር ፍፁም እንዲሆን አሰበው ሥራውና ቃሉ የተካከለ ጀኔራል ሸዊድን በውነት ለተላኩበት የክርስቲያን የቸርነት ሥራ ለማሳየት ሌትና ቀን ለሚተጉ ከመዝናኛው እስከ ኋለኛው ያሉ ሐኪሞች ለሙሉ ኢትዮጵያ አብነት የሆኑ ስለላኩልን እጅግ እናመሰግናለን ።

እኛም ሕዝባችንም የርስዎን ኣብነት ኣይተን ምንም እስከ ዛሬ ድረስ ባገራችን በወንጌል የተጻፈው ሥራ ስላልጠፋ ኣደራረጉ ቢጣፍጠን የቀይ መስቀል ማኅበር በርስዎ ኣብነት በኢትዮጵያ በእቴጌ ጣይቱ ደግነት ተከልነው ። መሠረቱ እርስዎ ስለሆኑ ከእግዚአብሔር ረዳትነት ጋር ለዘላለም እንዲፀና ተሰፋ ኣለን ። ይህንንም የሰሩልን ፣ ያመለከቱን መልካም ሥራ በኛና በሕዝባችን ልብ ታትሞ ይኖራል ። ይህ ኣሁን ያሳዩን የክርስቲያን ፍቅርና ሥራ የቸርነት ብቻ እንዳልሆነ ኣየነው ። ትልቁ የመስኮብ መንግሥት እግዚአብሔር መንግሥታችሁን እንዲያከብር ከረዳችሁ ነፃነታችሁ ለዘላለም በጣም ይታወቅ ብሎ ይህን የቀይ መስቀል ማኅበሮች በመላኩ ተረዳነው ። ይህንንም የረቀቀ ነገር ኣስበው ስለላኩልን እድሜዎን እንዲያረዝምልን ፣ ሕዝብዎንም እንዲጠብቁልን ፣ የተመሰገኑት የልጅዎንም መንግሥት እንዲያስነብትልን እግዚአብሔርን እንለምናለን ።

ጥቅምት ፲፪ ቀን ፲፰፻፴፱ ዓ.ም. ኣዲስ ኣበባ ተፃፈ ።

የቀይ መስቀል ማኅበር ኣባላት ኢትዮጵያ ውስጥ የገቡት ከኣድዋ ድል በኋላ መንፈቅ ያህል ቆይተው ስለሆነ ስለቀይ መስቀል ማኅበር ኣላማና ተግባር ዳግማዊ ኣጤ ምኒልክም ሆኑ እቴጌ ጣይቱ በሚገባ ያውቃሉ ። ስለዚህ ከዚያን ጊዜ ወዲህ ማለት ቢያንስ ከ1889 ዓ.ም ጀምሮ የቀይ መስቀል ማኅበር ስም በኣዲስ ኣበባ ከተማ የታወቀ ነበር ። የኢትዮጵያ ቀይ መስቀል ማኅበር ከዓለም ቀይ መስቀል ማኅበር በሩሲያዊዋ ንግሥት ኣማካይነት ተመዝግቦ ኣባል ሆኖ ይሆን?

አረቄ

የኤሮፓን መጠጥ ሱቅ በመክፈት በኢትዮጵያ ያስለመዱ ኣርመኖች ናቸው ። ኣብዛኛው መጠጥ በኤሮፓውያን ይዘታ የሚቀመም ነጭ ኣረቄ ወይም ኣኒፕ ነበር ። ይህ የኣኒፕ ፋብሪካ በ1890 ዓ.ም. ገደማ ተባዛ ። ማርዲሮስ ኣዝናቦሪያን ኣረቄ ማውጣት እንደጀመሩ በኣረቄው ተወዳጅነት የተነሳ ማርዲሮስ ኣረቄ ጠጭ በዛ ። የማርዲሮስ ኣረቄን ለመወዳደር እየተባለ ሌላው ሁሉ ኣልኮሉን እያበዛ ያወጣ ጀመር ። በዚህም ምክንያት በኣዲስ ኣበባ ከተማ ውስጥ ሰካራምና በሽተኛው እየበዛ ስለሄደ ኣጤ ምኒልክ የሚከተለውን ኣዋጅ ኣወጁ ።

ሞኣ ኣንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ኣዋጅ

ቀድሞ ጠጅና ኣረቄ የሚሸጥና የሚገዛ ሰው በልክ ነበር ። ኣሁን ግን ሰው ሁሉ ሌላ ሥራውን እየተወ ሁሉም መሸተኛ ሆነ ። የሚገዛም ሰው ኣልፎ ሂያጅ መንገደኛና ነጋዴ ፣ ከወታደርም ደጅ ጠኚ የሆነ ሰው ነበር ። ኣሁን ግን የከተማው ሰው ሁሉ መሸተኛ ሆነና የሌባና የቀጣሬ መቃጠሪያ ሆነ ። ኣረቄም የሚሸጠው ሰው ሁሉ ሲቢርቶውን እየጠበጠ

፥ ሌላም መድኃኒት እየጨመረ እየሸጠ ፥ እየገዛ የሚጠጣው ሁሉ ሕመምተኛ የሚሆን ቢሆን ስለዚህ ለጠጅና ለአረቄው መሸጫ ለብቻው ሥፍራ ለይተናልና አረቄም ፥ ጠጅም የምትገዛ ሰው ከዚያ እየሄድህ ግዛ እንጂ ከሌላ ዘንድ አትግዛ ። ሻጭም ገገርም ከዚህ ከተፈቀደው ቦታ በቀር ከሌላ ዘንድ ስትገዛ የተገኘህ ሰው በከብትህ ትቀጣለህ ።

ጳውሎስ ፪ ቀን ፲፰፻፱ ዓመተ ምሕረት

ሥራ ማቆም

ሥራ የማቆም አድማ የተጀመረውም በምኒልክ ዘመን ነው ። የእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን እንደገና ታድሳ በምትሠራበት በ1898 ዓ.ም. በታህሣሥ ወር ሳይታሰብ የቤተ ክርስቲያኑ ሥራቆም ። ሥራው በምን ምክንያት እንደቆመ ቢጠየቅ ሠራተኞቹ ግሪኮች ደሞዛቸው ስላልተከፈላቸው ሥራ ማቆማቸውን ምኒልክ ሰሙ ። ወዲያውኑም ሥራ ያቆሙትን ግሪኮች አስጠርተው አባብለውና ደሞዛቸውን ከፍለው ሥራው እንዲጀመር አደረጉ ። ሥራው ሳይቆም ደሞዛቸው እንዲከፈላቸው ለምን እንዳልጠየቁ ምኒልክ ግራ ገብቷቸው ሳለ በአጠገባቸው ያሉ የውጭ አገር ሰዎች “በፈረንጅ አገር ደንቡ ሥራ ማቆም ነው” አሉዋቸው ። ምኒልክም “የፈረንጅ ፈሊጡ ሁሉ ድንቅ ነው ። የጉልበቱን ዋጋ በጉልበቱ ለማግኘት ማሰቡ ነው ።” ብለው መለሱ ።

ይህ የምኒልክ መልስ አሰጣጥ እንደ አዋጅ ሆኖ ስለተቆጠረ በአዲስ አበባ ያሉ ግንብ ገንቢ ፈረንጆች በሙሉ በ1899 ዓ.ም በግንቦት ወር የመገንባት ሥራቸውን ከዳር እስከ ዳር አቆሙ ። ቢጠየቁም “የምንገነባበት ዋጋ ስላነሰን ነው” አሉ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም “አነሰን ካሉ ይበቃናል የሚሉትን እየሰጣችሁ አሠሩዋቸው” ብለው ስላዘዙ የገንቢዎች የመገንቢያ ዋጋ ከፍ አለ ።

የሚኒስትሮች መሸም

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ ሚኒስትሮች የተሾሙት ጥቅምት 14 ቀን 1900 ዓም ነው ። በዚያን ጊዜም በዳግማዊ አጤ ምኒልክ የተሾሙት የመጀመሪያዎቹ ሰባት ሚኒስትሮች የሚከተሉት ናቸው ።

1ኛ	አፈንጉሥ ነሲቡ መስቀሉ	የዳኝነት ሚኒስትር
2ኛ	ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ	የጦር ሚኒስትር

3ኛ	ፀሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ወልደ አረጋይ	የጽሕፈት ሚኒስትር
4ኛ	በጅሮንድ ሙሉጌታ	የገንዘብና የጓዳ ሚኒስትር
5ኛ	ሊቀ መኳስ ከተማ	ያገር ግዛት ሚኒስትር
6ኛ	ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ	የንግድና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር
7ኛ	ከንቲባ ወልደ ጻዲቅ ጐሹ	የርሻና የመሥሪያ ሚኒስትር

ምኒልክ እነኚህን ሚኒስትሮች እንደሾሙ በአዲስ አበባ ያሉ የውጭ አገር መንግሥታት ተወካዮች ሹመቱን እንዲያውቁት የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

“..... የዩሮፓን ሥርዓት በአገራችን በኢትዮጵያ ካሰብን ብዙ ጊዜ ነው ። እናንተም የሮፓ ሥርዓት በኢትዮጵያ ቢለመድ መልካም ነው እያላችሁ ስታመለክቱኝ ነበር ። አሁንም የእግዚአብሔር ፈቃዱ ሆኖ ለመፈፀም ቢያበቃኝ ምኒስትሮች ለመሾም ዝምሬ ። አፈንጉሥ ነሲቡን ። ፊታውራሪ አብተ ጊዮርጊስን ። ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴን ። በጅሮንድ ሙሉጌታን ። ሊቀመኳስ ከተማን ። ነጋድራስ ኃይለጊዮርጊስን ። ከንቲባ ወልደጻዲቅን አድርጌአለሁና ይህንን እንድታውቁት ብዬ ነው።

ጥቅምት ፲፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ሚኒስትሮቹ ከተሾሙ ከ15 ቀናት በኋላ ደግሞ ለሚኒስትሮቹ መመሪያ የሚሆን ደንብ አወጡ ። የወጣውንም ደንብ በሚቀጥለው ደብዳቤ ሸኚነት ለእያንዳንዱ ሚኒስትር ላኩላቸው ።

የመንግሥት ሥርዓት

“ባገራችን በኢትዮጵያ የሮጳ ሰው ነገሥታቱም ቆንሲል ሁሉ ገቡ ። እነዚህም በኢትዮጵያ መንግሥት ሥራት ያልተለመደ ነው ሥራት የሌለው አገር ምን መንግሥት ይባላል እያሉ አገራችን መወረፉን ታውቃላችሁ ። ለመውሰድም በኛ ላይ እንደተነሱም ታውቃላችሁ ። አሁንም ምንም የቀድሞው የኢትዮጵያ ሥራት ቢኖር ከጥቂት ቀን በኋላ ቀርቷልና አገራችንን እንደ አሮጳ ሥራት ለማድረግ አስቤ ይህንን ባንደኛ ወረቀት የተጻፈውን ደንብ ጽፌላችኋለሁና በዚህ ባስያዝኳችሁ ሥራ ሳትጣሉ ፣ ሳትመቀኛኙ በእውነት እርስ በርሳችሁ ተስማምታችሁ ጠንክራችሁ መንግሥታችንን መርዳት ነው ።

እንዲህ ሁነን በሚገባ ሥራት ሕዝባችንን ጠብቀን ከያዝነው ለመንግሥታችንና ለሀገራችን ጥቅም ይሆናል ። አገራችንን ሌላ አይመኘውም ። እኔም እስካሁን ብደክም ብደክም ሚኒስቴር ፣ መማክርት ፣ ቆንሲል የለበት ባንድ ሰው አሳብ ብቻ እያሉ አሙን እንጂ አላመሰገኑንም ።

አሁንም እንቅልፍ ሳትወዱ ፥ መጠጥ ሳታበዙ ፥ ገንዘብን ጠልታችሁ ሰውን ወዳችሁ ተግታችሁ ይሄንን ሥራ እንድትፈፀሙልኝ ተስፋ አለኝ ። ለዚህ ሥራ እኔ እናንተን አምኜ ስላደረግሁ እናንተም የምታምኑትን ፥ ገንዘብ የማይወደውን ፥ ድሃ የማይበድለውን ፥ እናንተን የሚረዳችሁን ሰው እየፈለጋችሁ እያመለከታችሁኝ ከሥራው ማግባት ያስፈልጋችኋል ።

ገንዘብም ቢሆን እኔ ደሞዝ እሰጣለሁ እንጂ ከድሃ እንኳን ትልቅ ገንዘብ አንድ መሀለቅም እንኳ ቢሆን ከዚያው ከተወሰነለት ከግብር በቀር ሌላ እንዳይነካ ማድረግ ነው ። ከዚህ ከተጻፈው ደንብ አልፋችሁ ድሃ አላግባብ የተበደለ እንደሆነ እኔም እጠላችኋለሁ ። እናንተም ትዋረዳላችሁ ። በነፍሳችሁም በወንጌል በመስቀል አምላችኋለሁ አስገዝታችኋለሁ ።”

የመጀመሪያዎቹ ሰባት ሚኒስትሮች ተሹመው ሥራ ከጀመሩ በኋላ ሥራ የሚበዛበትና አስፈላጊ የሆኑ ሚኒስቴሮች እየተከፈቱ በተጨማሪ አዛዥ መታፈሪያ የግቢ ሚኒስትር ፥ ቀኛዝማች መኰንን ተወንድ በላይ የሥራ ሚኒስትር ተብለው ተሾሙ ። የፖስታና የቴሌፎን ሥራ በዚያን ጊዜ እጅግም ያልተስፋፋ ስለነበረ በግቢ ሚኒስቴር ሥር ሆኖ የበላይ አለቃ ልጅ በየን ይመር የፖስታ ቴሌግራፍና ቴሌፎን ሹም ተብለው ተሾሙ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የመጀመሪያዎቹን ሚኒስትሮች ከሾሙ ከአምስት ወር በኋላ ደግሞ ለጠቅላላ ተሟሚዎቹ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፋቸው ።

“እኔ እናንተን ምንስቴርም ፥ ወንበርም መሾሜ ለመንግሥታችንና ለሕዝባችን ጥቅም እንዲሆን ነው ።

“አሁንም በዚህ ባስያዘኳችሁ ሥራ ሳትጣሉ ፥ ሳትመቀኛኙ ፥ እንቅልፍ ሳትወዱ ፥ መጠጥ ሳታበዙ ፥ ገንዘብ ጠልታችሁ ፥ ሰውን ወዳችሁ እርስ በርሳችሁ ተስማምታችሁ ፥ ጠንክራችሁ በውነት መንግሥታችንን እንድትረዱ ይሁን። በዚህም በያዛችሁት ሥራ ከእውነተኛው ነገር በቀር እገሌን አንወደውም በዚህ ነገር እንጉዳው እንዳትሉ ። ገንዘብም መተያየ ብትቀበሉ ገንዘብ ስጥኖናል ብላችሁ ሳታደሉ በእውነት ሕዝባችንን ልትጠብቁ አምኛችኋለሁና እናንተም በዚሁ ቃል ታመኑልኝ ።

ሚያዝያ ፴ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።”

እነዚህ ሚኒስትሮች ከ1900 ዓ.ም ጀምሮ ሲሠሩ ከቆዩ በኋላ ተቃዋሚ እየተነሳ ሄደ ። በተለይ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ታመው ኢያሱ ሥልጣን ሲይዙ ሕዝቡ በሚኒስትሮች ላይ ያለውን ተቃውሞ አባባሰ ። ሚኒስትሮችም የሕዝቡን ተቃውሞ ለማብረድ የሰብከት ወረቀት መበተንና በጋዜጣም ማውጣት ጀመሩ ። ከሰብከት ጽሑፎቻቸው አንዱ ከዚህ የሚከተለው ነው ። ጽሑፉ አንዳንዴ 3ኛን ሰው እንደ ሁለተኛ ሰው እያደረገ ይጠራል ። ለምሳሌ እሳቸው ለማለት እርስዎ ይላል ።

አፈንጉሥ ነሲቡ ።

ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ

ባጅሮንድ ሙሉጌታ (ባኋላ ራስ)

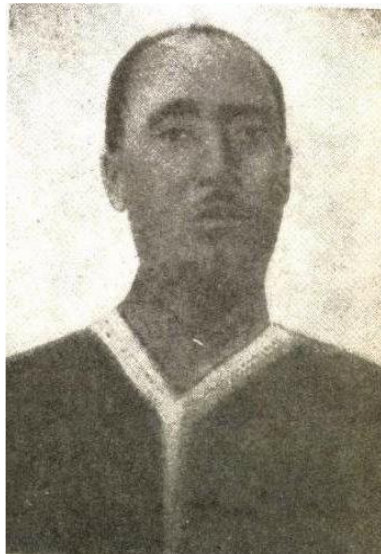
ሊቀ መኳን ከተማ

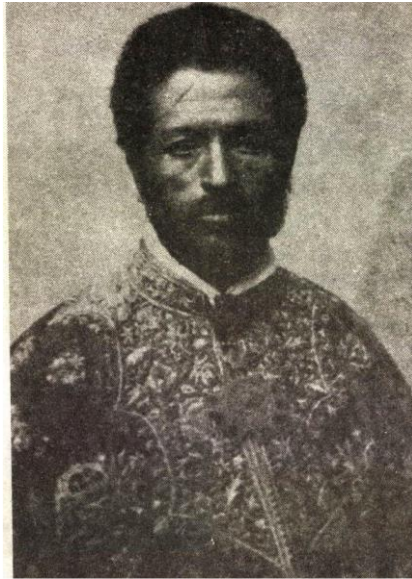
ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ

ከንቲባ ወልደጻድቅ

አዛዥ መታፈሪያ

ቀኛዝማች መኮንን ተወንድ በላይ ።

የምኒልክትሮች የምክር ቃል ።

የሀገራችን የኢትዮጵያ ሰዎች መኳንንቱም ሠራዊቱም ከዚህ ቀጥሎ የተፃፈውን ቃል እናስታውቃችኋለን ። ቃሉንም በውል መርምሩት ። ነገርም የሚታወቅ በመመርመር ነው እንጂ በመስማት ብቻ አይደለም ።

የኢትዮጵያ መንግሥት ምንም ከጥንት ጀምሮ እራሱን የቻለ ቢሆን ጭራሽ በዓለም ሁሉ የታወቀው ባጤ ምኒልክ ነው ። አጤ ምኒልክ ሀገርዎን አደላድለው ብዙ ዘመን ከገዙ በኋላ ድንገት ሕመም ቢያድርብዎ ጳጳሱን ከነካህናቱ ፣ መኳንንቱን ከነሠራዊቱ ሰብስበው ያልጋ ወራሽ ልጃቸውን አስታወቁን ። እርስ በርሳችንም እንዳንጣላ እውነተኛ ታላቅ ምክራቸውን መከሩን ። ጌታችን አጤ ምኒልክ ሕመማቸው በርትቶ እቤት በመዋላቸው አዝነን ሳለን እረኛ እንደሌላቸው በጎች እንዳንበተን ያልጋ ወራሽ ልጃቸውን ልጅ ኢያሱን በመስጠታቸው እጅግ ደስ አለን ። ጌታችንም አጤ ምኒልክ አስበው እንደሰጡን ያልጋ ወራሻቸውን ልዑል ልጅ ኢያሱን እግዚአብሔር አጠንክሮ ይኸው እስካሁን በፀጥታ ኖሮን ። ቀድሞ ስንኳ በየበረሃው አንዳንድ ሽፍታ አይጠፋም ነበር ። ዛሬ ግን ውቃቢያቸው በርትቶ በዚህ አገር እንደዚህ ያለ ሽፍታ አለ ተብሎ አይሰማም ። እኛ ግን እግዚአብሔር እንደዚህ ያለ መልካም ሥራ ቢሠራልን እየተስማማን መንግሥታችንን እየጠበቅን በፍቅር

መኖራችንን ትተን እርስ በርሳችን እየተጣላን ለባእድ መሳላቂያ እንዳንሆን ጃንሆይ የመከሩንን ምክር ጠንክረን ማጽናት ይገባናል ። የሕዝቡን አንድነት ፥ ያገራችንን ፀጥታ የማይወዱ ምቀኞች በየጊዜው እየተነሱ ሀሰቱን እውነት እያስመሰሉ ለመኳንንቱና ለሠራዊቱ እያወሩ የሕዝቡን ልብ ለመክፈል ይፈልጋሉ ። አሁን እንኳ በ፲፱፻፸ ዓመተ ምሕረት በዚህ ባለፈው ወር በጥቅምት ጃንሆይ ይናፈሱ በማለት ምክንያት ከልፍኝ እስከ ገብርኤል መንገድ መደልደሉን ብንሰማ አዝንን እንኳንስ የብዙ ቀን ሕመምተኛና የወር በሽተኛ እንኳ እንዳያገረሽበት ተብሎ ፈጥኖ ከደጅ አይውጣ ይባላል ። ስለዚህ ቢቸግረን መኳንንቱንም ሠራዊቱንም ሰብስበን ብንማክር እንዳንድ ልብ መካሪ እንዳንድ ቃል ተናጋሪ ሆኖ ከዚህ ቀደም ጌታችን ሕመም የጸናባቸው በዚህ ወርኃት በጥቅምት ነበር ። ዛሬም የነፋስ ኃይል የሚበረታበት ጊዜ ነው ። የዳኑ መስሎን ሐኪም ሳያያቸው ልጅ ኢያሱም ከሌሎች ይውጡ ብለን ጃንሆይ አንዳች ቢሆኑብን ጉዳትና ጭንቀቱ የኛው አይደለምን? እዚያው እንዳሉ እንደ ጥንቱ ይሰንብቱልን ብለን በፍቅር የመከርነውን ቃል አፍርሰው ጃንሆይ ልውጣ ቢሉ አናስወጣም ብለው ከለኩሉ የሚባል የሐሰት ወሬ ተወራ ። ላጤ ምኒልክ ደህንነት ስንኳ የኢትዮጵያ ሕዝብና ሌላ ባእድ ቢሆን ደስ የማይለው ሆኖ ነውን? ይኸንንም ሐሰት ያወራ የጃንሆይን ጤና የሚጠላና የኢትዮጵያን ጥፋት የሚወድ ነው ።

ደግሞ ከዚህ በኋላ ይህ ሐሰት ወሬ ቢገለጥበት መንግሥቱን ወደ አንድነት ተስማምቶ የሚኖረውን ሕዝቡን አለያይቶ ለማፋጀትና ደም ለማፍሰስ ጃንሆይን አንኮበር ሊያወርዱአቸው ነው የሚል የበለጠ ሐሰት በአለሙ ሁሉ ተወራ ። ጠላት አጥፍተው ከትንሽ እስከ ትልቁ ሁሉንም በየማእረጉ ሹመው ሸልመው ኢትዮጵያን አልምተው ያቆዩንን አባታችንን ጌታችንን ጃንሆይን በዚህ በነፋስ አይውጡብን ብለን ስንጨነቅ እንዴት ያለ ክርስቲያን አንኮበር ይውረዱ ብሎ ይመክራል? ወይስ እንዴት ያለ ልጅ አባቱን አስወጥቶ እኔ ልግባ ይላል? ደግሞስ እንደዚህ ያለ ሀሳብ ካለ ሠራዊቱ በጤት ሥራ ለምን ይደክማል? ይህን ሥራ እንኳንስ ክርስቲያን አህዛብም አያደርገው ። ደም እኛ ቀድሞም ምለናል ፡ ተገዝተናል ፡ አሁንም ይህ ሁሉ ክፉ ሀሳብ በልጅ ኢያሱም በኛም ልብ እንዳልታሰበ ያው መሀላና ግዝት ዛሬ ይድረሱብን ። ይህም የሐሰት ወሬ መንግሥቱን ሀገሩን ከሚወድ ሰው እንዳልወጣ የታወቀ ነው ። ሀገሩንና መንግሥቱን የሚወድ ሰው ግን እንኳን ያልሆነውንና የሆነ ነውር እንኳን ቢያገኝ ለመንግሥቱና ለሀገሩ ሲል መልካም ምክር ይመክራል ። አሁንም ይህ ክፉ ወሬ ከምቀኛ የመጣ ነውና ይህን ያወራ ቢገኝ የመንግሥት በደለኛ መሆኑ ይታወቅ ነበረ ። እሱ ግን ተሰውሮ ይህን እንክርዳድ ዘሩን እየዘራ ስንዴ ልባችንን አረም ሊያስበላው ያሰበ ነው ።

ከቡራን ወንድሞቻችን ሆይ የጌታውን ልጅና አልጋ የሚጠብቅ ላደራ የበቃ ሰው እንደዚህ ያለውን ሐሰት ወሬ ሲሰማ እውነት ነው ለማለት አይገባውም ። ይህ ወሬ የነፋስ ያህል ነው ። እንግዲህ ያጤ ምኒልክ ፍቅር በወሬ ሊካድ መንግሥታቸውስ በወሬ ሊፈታ ነውን? ደግሞስ ይህንን ያወራ ምቀኛ ከመካከላችን ነው ። በመሐላና በግዝት አውጥተን እንለየው ። ምን እስኪያደርግ ነው የምንጠብቀው ። አሁንም በየስፍራችን እንፈልግ ፥

እንመርምር ወደፊትም ጃንሆይ እንደመከሩን ነፋስ እንዳይገባብን አንድ ልብ ሁንን በፍቅር መንግሥታችንን ብንጠብቅ መልካም ነው ።

ታኅሣሥ 16 ቀን 1995 ዓመተ ምሕረት አዲስ በአበባ ተፃፈ ።
(የጥያቄ ምልክት የጨመርኩ እኔ ነኝ)

ይህን በመሳሰለው ስብከት የሚኒስትሮቹ የሥልጣን ዕድሜ ቢራዘምም በ1910 ዓ. ም. የሕዝቡ አድማ ገነፈለ የመጀመሪያዎቹ ሚኒስትሮችም ተሻሩ ።

የውጭ አገር ሰዎች

“..... ሚስተር ጆን ሜየር ሸዋ ካለው የቅዱስ ክሪስቲና ሚሲዮን ለመደባለቅ ወደ ሸዋ ሔደ ። መሔዱን አጤ ዮሐንስ እንደሰሙ በሸዋ ያሉትን ኤሮጳውያን በሙሉ እንዲያስወጡ ምኒልክን ጠየቋቸው ። ምኒልክም “አገሪን ከኤሮጳውያኖች ለይቼ ልዘጋት አልፈልግም ። ምክንያቱም እውዳቸዋለሁ” ብለው መለሱላቸው....” ዎልድሜየር ።

የውጭ አገር ሰዎች በርከት በማለታቸውና ኢትዮጵያ ከውጭ አገር መንግሥታት ጋር የምታደርገው ግንኙነት ከዕለት ወደ ዕለት እየጨመረ በመሄዱ ዳግማዊ ምኒልክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርን አቋቋሙ ። ለመጀመሪያ ጊዜም ከተሾሙት ሚኒስትሮች መሐል ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ የንግድ ሚኒስትርና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆነው ተሹመዋል ።

አዲሱን የውጭ አገር ሚኒስቴር ካቋቋሙም በኋላ ደንብ አወጡ። ደንቡ በታወጀበት ጊዜ በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩ የውጭ አገር ሰዎች ብዛት እንደ ዶክተር መረብ አጻጻፍ 1,095 ሰዎች ነበሩ ። እነኚህም የውጭ አገር ሰዎች 334 ግሪኮች ፣ 227 አረቦች ፣ 149 ሕንዶች ፣ 146 አርመኖች ፣ 63 ፈረንሳዮች ፣ 42 ኢጣሊያኖች ፣ 20 ጀርመኖች ፣ 13 ሁንጋሪያኖች ፣ 15 ቱርኮች ፣ 13 ስዊዶች ፣ 14 እንግሊዞች ፣ 11 ግብጾች ፣ 10 ሶሪያውያንና ሊባኖሳውያን ፣ 8 አፍጋኒስቶች ፣ 7 ፖርቱጋሎች ፣ 6 ናሲያኖችና ቡልጋሪያኖች ፣ 6 ካውካሶች ፣ 5 አሜሪካኖች ፣ 3 አውስትሪያኖች ፣ 2 ቤልጅጎችና 1 የዛሬው የሶቭየት ጀርጁያዊ ነበሩ ።

በአዲስ አበባ ከተማ የቤት ሥራ እየበዛ ሲሄድም ሕንዶችና አረቦች መግባት ጀመሩ ። ታላቁ ቤተ መንግሥት በሚሠራበት ጊዜ ዌልዲ እንዳያቸው “... እነዚህ ሰዎች በሙሉ ከኤደን የመጡ ናቸው ። የሚከፈላቸውም ጥሩ ደምዘ ነው ። ምግባቸውንም ከንጉሡ ስለሚያገኙ ደምዘቸውን በሙሉ ተቀማጭ ያደርጉታል...” ብሏል ። አርመኖች እየበዙ በሄዱ ጊዜ የአቶማኑ ሡልጣን አብዱል ሐሚድ ዳግማዊ ምኒልክ አርመኖችን ከኢትዮጵያ

እንዲያስወጡ ጠይቋቸው ነበር ። ምኒልክም “የማትፈልጋቸው አርመኖች ካሉህ ሁሉንም ላክልኝ” ብለው መለሱለት ይባላል ። ግሪኮችም በቤት ሥራ ፣ አረቄ በማውጣት ፣ የእህል ወፍጮ በማቋቋም ፣ ዘይት በመጭመቅና በዳቦ መጋር ሥራ ተሰማሩ ።

በየስ የተባለ ታሪክ ፀሐፊ እንደገለጸው “በምሥራቅ አፍሪካ ባሉ የእንግሊዝ ቅኝ ግዛቶች ተዘዋውረው አዲስ አበባ ስመጣ አዲስ የሆነ ነገር አጋጠመኝ ። ይህም አንድ አፍሪካዊ ፣ ነጮችን እያዘዘ ቤት ሲያሰራ ማየቴ ነው...” ብሏል ። በየስ እንዳለው ኢትዮጵያውያኖች ፈረንጅችን የሚጠሩባቸው “ባርያዎች” እያሉ ነበር ።

እውቅ ነጋዴ የነበረው ከአርመኖች ዲክራን አቢያን ነው ። ዲክራን የመጣው ከካይሮ ነው ። ወደ ኢየሩሳሌም ይሄድ የነበረ አንድ ምዕመን ካይሮ ሲደርስ አርመኖች ኮሙኒቲ ዘንድ ሄዶ ምኒልክ ጥበብ የሚያውቅ የውጭ አገር ሰው እንደሚፈልጉ ከነገረ በኋላ በወርቅና በአልማዝ ሥራው የታወቀው ዲክራን ወደ ኢትዮጵያ መጣ ። ምኒልክና ጣይቱ የነገሡበትንም ዘውድ የሠራው እሱ ነው።

በ1889 ዓ.ም በኢትዮጵያና በእንግሊዝ መሐል የወዳጅነት ውል ከተፈረመ በኋላ የሕንድ ነጋዴዎች አዲስ አበባን ሞሏት ። የመጀመሪያዎቹም የሕንድ ነጋዴዎች በታኅሳስ ወር 1891 ዓ.ም በብዛት ሆነው ገቡ ። የእነኚህም ሕንዳውያን ዋና ንግድ ጨርቃ ጨርቅ ፣ ሽቶና ቅመማ ቅመም የመሳሰሉ ነበሩ ።

ከግሪኮች የታወቁትና የቆዩት ነጋዴ ጊዮርጊስ ናቸው ። ሽማግሌው ሙሴ ጊዮርጊስ በአገሪቱ ውስጥ በመቆየታቸው ባላምባራስ ተብለው ተሹመዋል ። ባላምባራስ ጊዮርጊስ በካይሮ ሙዚቃ አስተማሪ ነበሩ ። በ1875 ዓ.ም ገደማም የአጤ ምኒልክ ልብስ ሰፊ ሆነው ነበር ። በአዲስ አበባ ከተማ ካሉት ሱቆች ሁሉ የባላምባራስ ጊዮርጊስ ሱቅ ጥበባዊ ዕቃዎች የሚሸጡበት ሱቅ ነበር ። ግሪኮችና ኢጣሊያኖችም በቤት ሥራው ተግባር ላይ ተሠማርተው ነበር ። ዜርቮስ እንደሚገልጸው በቤተ ክርስቲያንና በድልድይ ሥራ የተሠማሩ ግሪኮች ፣ ሕንዶችና ኢጣሊያኖች ነበሩ ። ግሪኮችና ኢጣሊያኖች በርካሽ ዋጋ ይሠሩ እንደነበረም መረብ ይገልጻል ።

የውጭ አገር ሰዎች እየበዙ መሄድ ምኒልክን ያሳስብ ጀመር ። ኤርትራን ፣ አሰብንና ጂቡቲን ነጮች ማረፊያ መሬት እንገዛለን እያሉ እንደወሰዱ ምኒልክ ያውቁ ነበርና ማንኛውም መሬት ያለአሳቸው ፈቃድና ትዕዛዝ የውጭ አገር ሰው እንዳይገዛ ለሚኒስትሮች ትዕዛዝ አሳለፉ ። በትዕዛዙ መሠረትም ሳይፈጸም በመቅረቱ አዋጅ ማውጣት አስፈላጊ ሆነ ። በዚህም ምክንያት የማያጣላና የማያቀያይም የውጭ አገር ሰዎች ንጉሡ ብቻ ሲፈቅዱ መግዛት እንዲችሉ የሚል አዋጅ ጥቅምት 20 ቀን 1900 ዓ.ም አወጁ ።

ምኒልክ በአሳቸው ፈቃድ ብቻ የውጭ አገር ሰዎች መሬት መግዛት መቻላቸውን ካወጁ በኋላ ብዙ የውጭ አገር ሰዎች አገረመረሙ ። የጥቅማቸውን መነካት እንደመጠነ መነካት አድርገውም ያሰወሩ ጀመር ። ምኒልክ ግን ለማንኛውም ሐሜታ ፍንክች አላሉም ። ፈረንሣዊው ሚሺል እንደጻፈው “... መሬት በሙሉ የንጉሠ ነገሥቱ ነው ። የሚሸጡም

የሚሰጡም ንጉሡ ናቸው ። ይህም ቢሆን ማለት የሰጡትንም ሆነ እንዲሸጥ የፈቀዱትን መሬት ባስፈለገ ጊዜ መውሰድ ወይም መከልከል የሚችሉበት ሥልጣን አላቸው.... ያለ ንጉሡ ፈቃድ መሬት መግዛት አይቻልም ። ቢገዛም ደግሞ ንጉሡ መልሰው መውሰድ ይችላሉ...” ብሏል ።

ብዙ የጦር መሣሪያ ወደ ሸዋ በማስገባቱ ከምኒልክ ወዳጅ የሆነው ፈረንሣዊው ነጋዴ ቦሌሊ እንደገለጸው “... ንጉሡ አቃቂ ወንዝ አጠገብ መሬት ሰጥተውኛል ። መሬት ለመስጠትም ሥልጣን ያላቸው ንጉሡ ብቻ ናቸው ። ንጉሡ በሰጡኝ መሬት ላይ የፈለገኝን ለመሥራት ሙሉ ነፃነት አለኝ ።... ጧት ለአንድ ወይም ለሁለት ሰዓት ያህል በመሬቴ ላይ ፈረሰኜን ሳለማምድ እቆያለሁ ። አደን አድናለሁ አሳ አጠምዳለሁ ።... ግን በተሰጠኝ መሬት እንድንገብርበት ስላልተፈቀደልኝ መሬቴ የኔ ለመሆኑ ምንም ዋስትና የለኝም...” ብሏል ።

እኤአ በ1901 ዓ. ም ገብቶ እስከ 1903 ዓ ም ድረስ በአዲስ አበባ የቆየው ደችሰን ፋርኔት የተባለ ሚሽን እንደጻፈው “...እንዳጠናነው በአቢሲኒያ ውስጥ ኤሮጳውያኖች መሬት እንዲገዙ አይፈቀድም ። በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ቤት የተሠራበትም ሆነ ያልተሠራበት ቦታ ያላቸው ኤሮጳውያን አሉ ። እነኚህ ኤሮጳውያኖች መሬቱን ያገኙት ከንጉሡ በስጦታ ነው ።... ንጉሡ መሬት የመስጠትና መልሶ የመውሰድ ሥልጣን ቢኖራቸውም መሬቱን መልሰው የሚወስዱት ያ ኤሮጳዊ ወንጀል ሲገኝበት ነው እንጂ ጨዋ ከሆነ አይነኩበትም ። መሬቱን ቢወስዱም በላዩ ላይ ለተሠራው ሥራ ካህ ይከፍላሉ ።...ብሏል ።

ፈረንሣዊው ሁጅ ለሩ በመጽሐፉ ንጉሡ መሬት በነፃ እንደሰጡትና እሱም መሬቱን በገንዘቤ እንድንዝ ይፍቀዳልኝ ቢላቸው “በነፃ ብሰጥህ ለምን በገንዘቤ ልግዛ ትላለህ አሉኝ ። እኔም “በገንዘብህ የገዛኸው ስላልሆነ ልትሸጠውም ሆነ ለሌላ ልታውለው አትችልም” የሚሉኝን ሰዎች አፍ ለማዘጋት ብዬ ነው አልኳቸው ። ምኒልክም “በአገርህ ልዑል መሆንህን አውቃለሁ ። የኛ አገር ፍትሐ ነገሥት ልዑሎች መሬት ይሸጡ አይቻልም ። ደግሞ ያገሬ መሬት ባለቤቱ ሌላ ነው ። ጋሎች ፣ አማሮችም ካባቶቻቸው እየተቀበሉ ያቆይት መሬት ነው ።... ስለዚህ መሬቱ የሁሉም ስለሆነ አይሸጥም ። ማንም ሰው መሬቱን ሊሸጥ አይችልም ። መሬትን መሸጥም መስጠትም የሚችለው የመሬቱ ጌታ ነው ። እስቲ ልጠይቅህ አንድ የእንግሊዝ ሰው ፈረንሣይ አገር መሬት ልግዛ ብሎ የሚጠይቀው በእንግሊዝ ሕግ መሠረት ነው ወይስ በፈረንሣይ ሕግ መሠረት” አሉኝ። እኔም በፈረንሣይ ሕግ መሠረት ነው አልኳቸው ። ምኒልክም ይህ ከሆነ በአገርህ አንድ የውጭ አገር ሰው አንዲት የመሬት ቀራጭ በገንዘቡ እንዲገዛ ብለው ንጉሣችሁ ይፈቅዱለታል?” አሉኝ ። እኔም የለም አንድ ሰው ባለው መሬት ግብር ይከፍላል እንጂ በኤሮጳ አንዱ ባንዱ አገር መሬት የለውም አልኳቸው ። ምኒልክም እዚህም እኛጋ ልክ እንደ ኤሮጳ ነው ። አንድ የውጭ ሰው አበሻ ውስጥ መሬት ማግኘት የሚችለው በአበሻ ሕግ መሠረት ነው ።... የውጭ አገር ሰዎችንም መሬት እንድትገዙ ከፈቀድኩና ባለመሬት ከሆናችሁማ ለኔ ምን ቀርቶኝ እገዛለሁ አሉኝ. ...” ይላል ።

ሬይ የተባለው ታሪክ ፀሐፊ ደግሞ “...ማንም ኤርጳዊ በአበሻ ውስጥ መሬት እንዲገዛ አይፈቀድለትም ። በኪራይ ግን 30 ዓመት ድረስ መያዝ ይችላል ። በልጅ ኢያሱ ዘመን አንዳንድ የውጭ አገር ሰዎች መሬት መግዛት ጀምረዋል ። በ1908 ዓ.ም (እ. ኤ. አ) ምኒልክ ሸባ (ፓራላይዝ) ከመሆናቸው በፊት ግን እንኳን የውጭ አገር ሰዎች አበሾችም ቢሆኑ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የግል የሆነ መሬት አልነበራቸውም ። ጠቅላላ ከተማው በንጉሡ ሥልጣን ሥር ነበር ።

“ምኒልክ ለአንዳንድ አበሾች በከተማው ውስጥ መሬት ሰጥተዋል ። የሰጡትም እንዲያለሙትና እንዲሠፍሩበት እንጂ የግላቸው እንዲሆን አይደለም ። ንጉሡ እንደታመሙ መኳንንቱ ሁሉ የመሬት ሽሚያ ጀመረ ። በይዘታችን መሠረት እንገብር እያሉም የኢያሱን ሞግዚት ራስ ተሰማን ማስፈቀድ ጀመሩ ። አቡኑም ከመኳንንቱ ጋር እየተሻሻሉ የቤተ ክርስቲያን ቦታ እያሉ ይይዙ ጀመር ። ራስ ተሰማም በልጅ ኢያሱ የተሾሙበትን ቢትወደድ በሚለው ማኅተማቸው እያተሙ መሬቱን ይሰጡ ጀመር ። በዚህ ሽሚያ መሐል የውጭ አገር ሰዎችም ገብተው መሬት ማግኘት ጀመሩ ። አሁን ደግሞ ነገሩን ወደነበረበት ለመመለስ “አበሻ ያበሾች ነች” የሚል ፍልስፍና ተጀምሮአል “...” ብሏል ።

የውጭ አገር ሰዎች በኢትዮጵያ ውስጥ እየበዙ የሄዱበት ዋናው ምክንያት ለመግባትም ሆነ ለመውጣት ቁጥጥር ስላልነበረ ነው ። የውጭ አገር ሰዎችን እንደፈለጉ መግባትና መውጣት ለማስቀረትና አገሪቱ በሥነ ሥርዓት እንድትመራ የሚከተለው አዋጅ ታወጀ ።

አዋጅ

እስከዛሬ ድረስ ቆንስሉ ሳይታወቅ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖር ብዙ ዓይነት የውጭ አገር ሰው አለ ። ስለዚህ ካሁን ቀደም በሌጋሲዮን መዝገብ ያልተጣፈ የውጭ አገር ሰው ሁሉ ቆንስሉን አስታውቆ በለጋሲዮኑ መዝገብ ይጣፍ ።

ቆንስል የሌለው ግን እንደዚህ ቀደሙ ያለ ቆንስል አዲስ አበባ መኖር አይችልምና ስለዚህ የሚያድርበትን ቆንስል ለይቶ ያስታውቅ።

ደግሞ ቆንስል ሳይኖረው ቀርቶ ዜግነቱን ወደ ኢትዮጵያ መንግሥት ማድረግ የሚፈልግ ሰው ግን ይኸንኑ ዜግነቱን ወደ ኢትዮጵያ መንግሥት ማድረጉን የሚፈቅድለትን ወረቀት ከመንግሥቱ ተቀብሎ ካመጣ በኋላ እንደ ደንቡ ከኢትዮጵያ መንግሥት መዝገብ ይጣፋል ። እንደዚሁም ቆንስሉን አስታውቆ በለጋሲዮኑ ወይም በኢትዮጵያ መንግሥት መዝገብ ለመጣፍ ከዛሬ ጀምሮ እሰስት ወር ድረስ ቀን ሰጥተናል ። ከዛሬ ጀምሮ እሰስት ወር ድረስ እንደ ደንቡ ከመዝገብ ሳይጣፍ የቀረ ሰው ግን የኢትዮጵያን መንግሥት ለቆ መውጣቱ የታወቀ ይሁን።

ግንቦት ፳ ቀን ፲፱፻፳ ዓ ም አዲስ አበባ ተፃፈ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ለውጭ አገር ሰዎች የነበራቸው አስተያየት ከፍ ያለ ነበር ። ያደንቋቸዋል ያከብሩዋቸዋል ። አንድ ሰው ወስለት ካለ ግን የተከበረው ያህል ይዋረዳል ። ብዙዎቹ የውጭ አገር ሰዎች ይህን የምኒልክን ጠባይ እያብራሩ ገልጸውታል ። በአዲስ አበባ ከተማ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ የነበረው የውጭ አገር ሰዎች አቀባበል እንዴት እንደነበር ከኸርበርት ቪቫን መጽሐፍ በጥቂቱ እንመልከት ።

“... ሰኞ ከሰዓት በኋላ በአሥር ሰዓት ተኩል ከንጉሡ ጋር እንደምገናኝ ተነገረኝ ። ምኒልክ ከጧት 11 ወይም 12 ሰዓት ሥራ ይጀምራሉ ። በጥቂት ሰዓታት ውስጥም ሥራቸውን ይጨርሳሉ ። በእንግሊዝ ለጋሲዮን ውስጥ አንድ ቤይሩት የተማረ አበሻ ስላለ እሱን ለአስተርጓሚነት ይገባ ተጓዥን። አበሻው አስተርጓሚ ረጅም ጭራ ባለው ነጭ ፈረስ ላይ ተቀምጦ ቢጫ ቦት ጫማ አድርጎ ሰማያዊ ኮትና ሐር ሽሚዝ ለብሷል ። እኔም በደካማዋ አሳዛኝ በቅሎዬ ተቀምጬ ያለኝን ልብስ ለባብሼ ካኪ ባርኔጣዬን አድርጌአለሁ ። ሁኔታዬም እኔኑ ራሴን ያስቀኝ ነበር ።

“... ግቢው በረጃጅም እንጨት ታጥሯል ። አምስት ወይም ስድስት ርምጃ ስፋት ባለው በር ሥር አለፍን ። ከዚያ ውጭ በቅሎና ፈረስ የሚጠብቁ ብዙ ጭፍራዎች አሉ ። ... ሌላውን አጥር አልፈን ስንገባ ከበቅሎ እንድንወርድ ጠየቁን ። በእግራችን ወደሚቀጥለው ግቢ ወደሚያስገባው በር ሄድን ። ይህ በር ካለፍናቸው በሮች ሁሉ ረጅምና ሰፊ ነው ። በስተግራችን መቅደስ የመሰለ ከእንጨት የተሠራ ሕንፃ አለ ። የምኒልክ አዳራሽ ነው ። በበረንዳው ላይ የተለያዩ ሥዕሎች አሉ ። ግቢውን በሚያሳይበት አቅጣጫ በኩል ጥቋቁር አበሾች ቆመዋል ። ከነሱም አጠገብ የንጉሡ ወንበር አለ ። በእንግሊዝ ለጋሲዮን አግኝቼው የነበረ አጋፋሪ ደረጃውን እየሮጠ ወርዶ መጣና እጄን ጨበጠኝ ። ከዚያም መምጣታችንን ለንጉሡ ለመንገር ተመልሶ ሄደ ።

“ከካፒቱን ሀሪንግተንና ከኔ የመጣውን ስጦታ በሳጥን ከያዘው ሰወዬ ጋር ጥጋት ይዘን ቆምን ። ከኋላችን ያለው የፍርድ አዳራሽ ነው ። ከብ ሕንፃ ነው ። ንጉሡ ከበረንዳው ላይ ይሆኑና የቀረበላቸውን የፍርድ ጉዳይ ሁሉ የሚፈጽሙት ከዚያ ነው ።

“ከቆምንበት በስተቀኛችን ያለው የግብር አዳራሽ ነው ። ረጅም ነው ። ቢታላላቅ የግብር ጊዜ እስከ 10,000 ሰዎች ገብተው ጥሬ ሥጋ ይበሉበታል ። ካለንበት ቦታ 20 ደቂቃ ያህል ቆየን ። ስንጠራ ትልቁን የሕዝብ አዳራሽ አልፈን ሄድን ። ሓር የለበሱ መከዳዎችን አየሁ ። ይህም ንጉሡ ነገሥቱ የውጭ አገር ሰዎችን የሚገናኙበት ቦታ ነው ። አለፍ ብሎ ያላለቀ ደረጃ አለ ። ደረጃውም ወደ ምኒልክ ልዩ በረንዳ የሚወስድ ነው ... ንጉሡ በእንጨት ወንበር ላይ እግራቸውን አጣምረው ተቀምጠው አየሁ ። በአልባሌ ሁኔታ የሚታዩ አበሾች አሉ ። ... የልጅ ልጃቸው ጥሩ ልብስ ለባብሶ ባዶ እግሩን ከንጉሡ ወንበር ኋላ ቆሟል ። ከኋላቸው ስዕሎች አሉ ። ከነኛ የተለያዩ ስዕሎች ውስጥም ደስ የሚል የፒኮክ ወፍ ስዕል አይቻለሁ ። በስዕሉ ነጫጭ ፈረሶች ፣ አበባዎች ፣ ዝሆኖች ሁሉ አሉ ።

“..... የማስተዋወቅ ስርዓት አልተካሄደም ። እንደገባሁ ምኒልክ እጃቸውን ዘረጉልኝ ። እጅ መሳም እንደሚገባ ነግረውኝ ነበርና እጅ ነስቼ ያን የተከበረ እጅ በከንፈሬ ነካሁት ። ንጉሡም ደስ አላቸውና “እም” ሲሉ ሰማኋቸው ። መቸ መጣህ? ሲሉ ጠየቁኝ ። እኔም ሳልቆይ መልሱን ነገርኩ ። እንዲያው ወሬ ለመጀመር ነው እንጂ የጠየቁት መቼ እንደመጣሁ ያውቃሉ ። እንኳን በአዲስ አበባ በጠቅላላው በአገሪቱ ውስጥ ያለው የኤርፓውያን እንቅስቃሴ ዕለት በዕለት ሁኔታው ይነገራቸዋል ። አስተርጓሚውንም ስለኔ የተለያየ ጥያቄ ጠየቁት ። ለኔ እንዲያስተረጉምልኝም ጊዜ ይሰጡታል ። ከዚያ በኋላ አጠገባቸው ወዳለ ወንበር ጠቆሙኝና እንድቀመጥ አዘዙኝ ። ስጦታ የተያዘበት ሳጥን ቀረበ ። ከበሬቱ ለንጉሡ ምን ስጦታ እንደምሰጥ ከባድ አሳብ ይዘኝ ነበር ። ስጦታ ማምጣት ደግሞ ሥርዓት ነበር ። ኢትዮጵያውያንም ከብዙ ሺ ዓመታት ጀምረው እንደ ልምድ የያዙት ነው ። ስጦታው እንደግብር ይቆጠራል ። ኢትዮጵያውያን እንደ ግብር ቢቆጥሩትም የተሰጣቸውን ይቀበላሉ እንጂ አያስገድዱም ። እንደ ፈረንሣይ እገር ጉብኚ አሻንጉሊት ሰጥቼ ንጉሡን እንዳላስቆጣ ተነግሮኛል ። ልጅ መሰልኩህ ወይስ የማላውቅ መሰልኩህ? ብለውታል አሉ ። ደስ ያለኝ ነገር እኔ ያመጣሁላቸው መውዜር ሽጉጥ ነው ። ይህንንም ያመጣሁት ንጉሡ ጠመንጃና የቴክኒክ ዕቃ እንደሚወዱ ስላጠናሁ ነው ። የመውዜር ሽጉጥ ከተፈለሰፈበት ጊዜ ጀምሮ ብዙ ሰዎች ለምኒልክ እንዳመጡላቸው ሰምቻለሁ ። የእንግሊዙ ሚኒስትር የላኩት የተለየ ሽጉጥ ግን ምኒልክን በጣም አስደሰታቸው ። ያላዩት ነበር ። ሽጉጡን ይዘው ለብዙ ደቂቃዎች ወደ በረንዳው እያነጣጠሩ ኢላማ መግባቱን ሲያዩበት ቆዩ ።

“.... ቀጥሎ የኔ ስጦታ የሆነውን መውዜር ሽጉጥ ሰጠኋቸው ። ምኒልክ ብዙ መውዜር ሽጉጥ ቢኖራቸውም እኔን ለማስደሰት ብለው በፈገግታ ተቀበሉኝና ደስ ብሏቸው ወደጉናቸው አሳልፈው ሰጡ ። ከዚያ በኋላ ስለሥራዬ ምን ያህል ጊዜ እንደምቆይ ስለዕድሜዬና ይህን ስለመሳሰሉ ጠንካራ ስላልሆኑ ጉዳዮች ሲጠይቁኝ ቆዩ ። የእሳቸው ሲያበቃ በተራዬ ደግሞ እኔ እንድጠይቃቸው ለአስተርጓሚዬ ነገሩት ። ታላላቅ ገዳማትንና አብያተ ክርስቲያናትን ለመግባት እንድችል ፈቃድ ጠየኳቸው ። ምኒልክም ሁሉም ነገር ይቻላል ። አንተጨዋ ከሆንክ እፈለግህበት ቦታ ሁሉ ማንም ሳያቆምህ እየተዘዋወርክ እንድትገቡኝ ፈቃድ ይሰጥሃል አሉኝ ። ለእንግሊዝ ሕዝብ በኔ በኩል የሚልኩት መልዕክት አለን? አልኳቸው ። ንጉሠ ነገሥቱም ንገራቸው ወዳጅነታቸውንና ድጋፋቸውን እፈልጋለሁ ። ይህንንም እንደሚያደርጉ አምናለሁ ። አንዳንድ ሰዎችም ስለ እናንተ የሚነግሩኝ እውነት ሆኖ አላገኘሁትም ። እንግሊዞች ተስፋ ይሰጣሉ እንጂ በቃላቸው አይረጉም ይሉኝ ነበር ። ግን እራሴ እንዳገኘሁት የእንግሊዝ ሰው በቃሉ የሚረጋ ነው ። ለሰዎችህ ንገራቸው እነሱን ለማየት ደስ ይለኛል ። ግን ዋና ከተማዬ ድረስ ለመምጣት መንገዱ ሩቅ ነው” አሉ ። እኔም የእንግሊዝ ሕዝብ በጣም ደስ የሚለው እርስዎ በመሐሉ ቢገኙለት ነበር አልኳቸው ። ሳቂ ዓይናቸውንም ለጥቂት ጊዜ ጨፍነው ቆዩና አገራችሁን ለማየት ብዙ ጊዜ አሳብ ነበረኝ ። ስለ መርከቦቻችሁ ፣ ስለ ፋብሪካዎቻችሁ ፣ ስለ ፍልሥናናችሁ ሁሉ ሰምቻለሁ ። ጥሩ ጥሩ ፈረሶችና ውሻዎችም አሏችሁ ። ወደ እንግሊዝ አገር ብሄድ ብዙ

ጠቃሚ ነገሮችን እንደማንኛ አውቃለሁ ። ለአገሬም ብዙ የሚጠቅሙ ነገሮችን አመጣ ነበር ። አየህ አሁን ከሐረር ጋር የምንገናኝበት ስልክ አሠርቻለሁ ። አንድ ቀን ደግሞ የባቡር ሐዲድ ይኖረናል ። ግን አንዴ ጉዞ ብጀምር ብዙ የምጎብኛቸው ቦታዎች አሉኝ ። ለምሳሌ ሕንድ አለ ። በዚያም ያለው ዝሆን ለማዳ ሆኖ እንደ አህያና እንደ በቅሎ እንደሚሠራ ነግረውኛል ። እኛ አሁን ብዙ ዝሆኖች አሉን ። ግን ማንም ለማዳ አላደረጋቸውም ። ለማዳ ለማድረግም ዘዴውን ማወቅ እፈልጋለሁ” አሉኝ ።

“... አርባ ደቂቃ ያህል ከምኒልክ ጋር ከተጨዋውትን በኋላ ለተደረገልኝ ከፍተኛ ርዳታ በአስተርጓሚው አማካይነት አመሰግንሁ ። ምኒልክም እኔን በማየታቸው መደሰታቸውንና የሚያስፈልገኝ ነገር ቢኖር ለእሳቸው እንድነግራቸው ነግረውኝ እጅ ነስቼ ወጣሁ ። ...?”

ከእንግሊዝ መንግሥት የተላከው እንግሊዘኛው ከንት ግሊከን ደግሞ ስለምኒልክ እንግዳ አቀባበል የሚከተለውን ጽፏል ። “... በማግሥቱ ዘጠኝ (በኛ አቆጣጠር ከጧቱ ፫) ሰዓት ከምኒልክ ጋር የምንገናኝበት ጊዜ ስለነበር ሚስተር ኢልግ እና ግራዝማች ዮሴፍ አብረው መጡ ። ሁለቱም መሉ የማዕረግ ልብስ ለብሰዋል ። የኢትዮጵያ ኮከብ የሚባለውንም ኒሻን አድርገዋል ። ኮከቡ ከወርቅ የተሠራ ነው ። ያንገት ማጥለቂያው ማተቡ ባገራቱ ሰንደቅ ዓላማ በሆነው ቀይ ቢጫ አረንጓዴ ጨርቅ ተከቧል ።... ከእነሱ ጋር የመጣውም ሠራዊት በሺ የሚቆጠር ነው ። የሕዝቡ አለባበስ ቀይ ጥለት ያለው ነጭ ሽማ ነው ። በጦርነት ተካፋይ የነበሩት ሰዎች ነጭ ሐር ሽሚዝ ለብሰዋል ። በየቦታውም የኢትዮጵያ ዓላማ የሆነው አረንጓዴ ቢጫ ቀይ ባንዲራ ይውለበለባል ። አጀቡ ለሁለት ተከፍሏል ። በእያንዳንዱም ክፍል ከሶስት እስከ 4000 ሰዎች አሉበት ። ... አፈንጉሡ ወይም የፍርድ ሹሙ ጨዋ ሽማግሌ ሰው ናቸው ። ሰፊ ጥቁር ባርኔጣ አድርገዋል ። ከባርኔጣው ሥር አረንጓዴ ሐር ጨርቅ አሰረዋል ። ዙሪያውን በወርቅ ክር የተዘመዘመ ጥቁር ሐር ካባ ለብሰዋል ። ከውስጥ ውብ የሆነ ወይን ጠጅ መልክ ያለው ሽሚዝ ለብሰዋል ። ቀይ የሐር ሰገባ ያለው ረጅም ጎራዴ ታጥቀዋል ። ተከታያቸው ጠመንጃቸውን እንግቦ በወርቅ ያጌጠ ጋሻቸውን ይዟል ። በጠቅላላው ውብ ናቸው ።

“ግሩም የሆነች በቅሎ ዙሪያውን በወርቅ ክር የተዘመዘመ ሐር ልብስ ለብሳ ከምኒልክ ዘንድ በተላከችው በቅሎ ሚስተር ሮድ ተቀምጦ በብዙ አጀብ ታጅቦን ወደ ቤተ መንግሥት ሄድን ። ... ድምፁ እየቀረበን ሄደ ። በመጨረሻም አየናቸው ። የንጉሡ ነጋሪት መቼዎች ናቸው ። ነጋሪት መቼዎቹ 15 ወይም 20 ይሆናሉ ። እነኚህ ሻንቅሎች ነጋሪት መቼዎች መሬት ላይ መደዳውን ተቀምጠዋል ። ረጃጅም ቀይ ሽንትር ያለበት ሽሚዝ ለብሰዋል ። እያንዳንዱ ሁለት የከረቦ መምቻ ዱላ ይዘዋል ። ከፊታቸውም መጠነኛ የሆኑ ከረቦዎች ከመሬት ላይ ተቀምጠዋል ። የያዙዋቸው የከረቦ መምቻ ዱላዎች እንደኛው ወፍራም ሲሆን እንደኛው ቀጭን ነው ። የዱላዎቹ መቅጠንና መወፈር ከረቦው በሚመታበት ጊዜ ሁለት የተለያዩ ድምጦችን ያወጣሉ ።

የመጀመሪያውን በር ስንገባ ጦር የያዙ ብዙ ወታደሮች ሁለተኛው በር ድረስ ቆመዋል ። ሁለተኛውን በር እንዳለፍን 70 የሚሆኑ መድፎች ግቢው ውስጥ ተጠምደዋል ።

መድፎቹ ያሉት ከትልቁ አዳራሽ አጠገብ ነው ። ከመድፎቹ ውስጥ አርባ ዘጠኙ ከአድዋው ጦርነት የተማረኩ ናቸው ። በእያንዳንዱ መድፍ አጠገብ መድፍ ተኳሾች ቆመዋል ። መድፍ ተኳሾቹ መደቡ አረንጓዴ ሆኖ በሐር የተጠለፈ ልብስ ለብሰዋል ። መልዕክተኞቹ በሙሉ በቂ ብርሃን ከሌለበት አዳራሽ ውስጥ ገባን ።

“... ንጉሠ ነገሥቱ ከአዳራሹ መጨረሻ ካለው ዙፋናቸው ላይ ተቀምጠዋል ። ዙፋኑ በሐር የተሸፈነና በጥሩ ምንጣፎች ያጌጠ ነው ። ንጉሡ ግንባራቸው ላይ የተለመደውን ነጭ ሻሽ አስረዋል ። ሻሹ ከኋላቸው በኩል ክፍት ሰማያዊ በሆነ ማበቻ ታብቶ ማበቻው ጨርቅ ከጀርባቸው ላይ ወርዷል ። ... ማንጠልጠያው ባንገታቸው ዙሪያ ዘሮ ደረታቸው ላይ የሚታየው ከሩሲያ ካተራይን የተሸለሙት ታላቅ የክብር ኒሻን ነው ።

“ንጉሡ በሚያስገርም ሁኔታ በጥልፍ ባጌጠ መከዳ ላይ ተቀምጠዋል ። ጠንካራ በሆነ እጃቸው ከሚስተር ሮድ ጋር ተጨባበጡ ። ጠቆር ብሎ ፈንጣጣ በጠቀጠቀው ፊታቸውም ፈንጣታ አሳዩ ። ከንግሥት ለተላክነው ልዩ መልዕክተኞችም ካንገታቸው ቀልበስ ብለው እጅ ነሱንና እንድንቀመጥ አዘዙን ።

“በስተቀኛቸው አዲስ አበባ ውስጥ የሚኖሩ የውጭ አገር ሰዎች ቆመዋል ። ከእነሱም ውስጥ የአርሲንሱ ልዑል ሄንሪ ፣ ለቪኮንት ደ ፖንኬንስ ፣ ሙሴ ሙሪኮን ፣ የፖስታ ቤት ዲሬክተሩ ሙሴ ሞንዶን ፣ ሙሴ ቦንቫሎ ፣ ከሎኔል ሊዎንቴቭ እና ሁለት የሩሲያ መከራኛዎች የኮሳክ ልብስ ለብሰው ቆመዋል ። ሙሴ ሳቡሬ እና ብዙ ሌሎች ኤሮጳውያንም ቆመዋል ። በጠቅላላው 15 ያህል ይሆናሉ ። አብዛኛዎቹ የቆሙት ኤሮጳውያን አገጠውና መዳሊያዎቻቸውን አድርገው ነው ።

“ሙሴ ኢልግ አማካሪ እንደመሆኑ ከምኒልክ ቀኝ ጎን ቆመዋል። በስተግራቸው በኩል ልዑላን የየአውራጃ ገዢ የሆኑት ራሶች ፣ ደጃዝማቾች ፣ ቀኛዝማቾች ፣ ግሪዝማቾች ቆመዋል ። ንጉሡ ዘንድ ጠጋ ብለው መሬት ላይ የተቀመጡት የሚቹ የቴዎድሮስ ልጅ ራስ መሸሻና ከጥቂት ዓመታት በፊት የምኒልክን መንግሥት ለመገልበጥ ተነስተው ያልተሳካላቸው ራስ ሥላሴ ነበሩ ። በአዳራሹ ዙሪያ ክብ የጋላ ባህል ልብስ የለበሱ ብዙ ሰዎች ቆመዋል ።

“እንደልማዳቸው ከንጉሡ በስተኋላ በወርቅ ክር የተጠለፈ ቀይ ዣንጥላ ተይዟል ። የንግሥት ጣይቱ የወንድም ልጅ ደጃች ጎጣሣ ትልቅ ጭራ ይዘው ከንጉሡ በስተግራ ቆመዋል ። ንጉሡ አስተርጓሚያቸውን የሴፍን ጠርተው ከፊት ለፊታቸው ለተቀመጥነው መልዕክተኞች እንኳን ደህና መጣችሁ የሚል ቃል ተናገሩ ።

“ንጉሥ ይህን ቃል ሲናገሩ ከመልዕክተኞቹ ኋላ የቆሙት የሕንድ ወታደሮች በተጠንቀቅ ሲቆሙ ከውጭ መድፍ ይተኮስ ጀመር ። በዚህ ጊዜ ሁላችንም ተነስተን ቆምን ። ወዲያውኑ ንጉሠ ነገሥቱ እንድንቀመጥ ጠየቁን ። ከዚህ በኋላ ሚስተር ሮድ በእንግሊዝኛ ንግግር ማድረግ ሲጀምር አስተርጓሚያችን ወልደ ሃይማኖት ቃል በቃል ያተረጎም ጀመር ።

“ሚስተር ሮድ ያደረገው ንግግር እንደሚከተለው ነበር ። ለግርማዊነትም የተላከውን ደብዳቤ ከታላቋ የእንግሊዝ ፣ የአይርላንድና የሕንድ ንግሥት ከሆኑት ከገዢዬ ያመጣሁትን ደብዳቤ አቀርባለሁ ። ንግሥታችን 60 ያደስታ ዘመን አሳልፈዋል ። ከማንኛውም ዜጋና ሕዝብ ጋር በሰላምና በወዳጅነት ቆይተዋል ። ለዚሁ ለታላቅ ወዳጅነትና በሰላም አብሮ ለመኖር የሚያስችለውን ከንግሥታችን የተላከውን ልዩ መልዕክት ለግርማዊነትም ሳቀርብ ታላቅ ደስታ ይሰማኛል ። በሁለቱ አገሮቻችን መሐል ፀንቶ የቆየው ወዳጅነት ለወደፊቱም እንዲቀጥል የንግሥታችን ምኞት ነው ብሎ ተናገረ ።

“ንግግሩ ካለቀ በኋላ እያንዳንዳችንን ከንጉሡ ጋር ሚስተር ሮድ አስተዋወቀን ። ከዚህ በኋላ ልንሄድ ተነሳን ። ከመሄዳችን በፊት ንጉሡ ነገሥቱ ካዲስ በተሠራውና ነገ በሚከበረው የቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን በዓል ላይ እንድንገኝ ጋበዙን ። ከሚስተር ሮድ ጋርም በቀጠሮ ለብቻ እንደሚነጋገሩ ነገሩት ። ከዚህ በኋላ እጅ እየነሳን ወጣን ።

“..... አንድ ቀን ግንቦት 6 ቀን ጧት ከንጉሡ ጋር ምሳ እንድንበላ ግብዣ መጠራታችንን የሚነግር መልዕክተኛ መጥቶ ነገረን ። በየሳምንቱ ሐሙስ የውጭ ሰዎችና መኳንንቶች ከንጉሡ ጋር ምሳ የሚበሉበት ቀን ነው ። ከቀኑ 11 ሰዓት (በኛ 5) ሲሆን ወደ ቤተ መንግሥት የሚወሰደን ብዙ አጀብ መጣ ። ከቤተ መንግሥት ስንደርስ ንጉሡ በዙፋናቸው ተቀምጠዋል ። በስተቀኛቸው ለስምንት ሰዎች የሚበቃ በኤሮጳውያን ይዘታ የተዘጋጀ አንድ ጠረጴዛ አለ ።... በጠረጴዛው አጠገብ እንድንቀመጥ ተነገረን ።... ግሩም የሆነ ምግብም ቀረበልን ። ኃይለኛ ጠጅና አረቄም ታደለ ። ምኒልክ በሀገር ትራስ በተመላው ዙፋናቸው ተቀምጠው የአበሾችን ምግብ ይበላሉ ። መጀመሪያ በሀር ጨርቅ የተሸፈነ ትልቅ መሶብ መጣና ከፊታቸው ካለው ጠረጴዛ ላይ ተደረገ ። ከመሶቡ አጠገብ በአበባ ማስቀመጫ ብዙ አበባዎች ተደርገው ተቀምጠዋል ። መመገብ እንደጀመሩ መሳፍንቱ ፣ ሚኒስትሮች ፣ ቀሳውስት ፣ የጦር አዛዦች እየገቡ መሬት ላይ ተቀመጡ። ለንጉሡ የቅርብ የሆኑና የቅርብ ረዳቶቻቸው ከንጉሡ አጠገብ ተቀምጠው በመሶብ በሰሃን ከንጉሡ ምግብ እየወጣላቸው ይበላሉ ። ለእያንዳንዱ ሰው የሚሰጠው ጠጅ በሐር ጨርቅ እየተሸፈነ ነው ።

ንጉሡ ምግባቸውን በልተው ካበቁ በኋላ ሲጃራ እንድናጨስ ፈቀዱልን ። በንጉሥ ዮሐንስ ጊዜ ትንባሆ የሚያጨስ ሰው ከንፈሩ ይቆረጥ የሚል አዋጅ ስለነበር አሁን ያ ቀርቶ ንጉሡ ምኒልክ እንድናጨስ በመፍቀዳቸው አገሪቱ ወደ ዘመናዊ አስተዳደር ማምራትዋን አወቅን ። ምኒልክ እያጨሱም ። አጫሽ እንዲበዛም አያበረታቱም። ግን የኤሮጳን እንግዶች በሚቀበሉበት ጊዜ ወይም ሲጋብዙ አብልተው አጠጥተው እንዲያጨሱ ይፈቅዳሉ ። ሲናገሩም በልተው ጠጥተው ማጨስ ስለሚፈልጉ እንደ አገራቸው ልማድ ይሁኑ ይላሉ ።

“.... ከዚህ በኋላ ከፊታችን ያለው መጋረጃ ተገለጠ ። ወዲያውኑ አዛዦቹ በትልቁ አዳራሽ ረጃጅም የመመገቢያ ሳጠራ ይዘረጉጀመር ። በእያንዳንዱ መመገቢያ መሐልም 6 ጫማ ስፋት ያለው ባዶ ቦታ አለ ። ዝግጅቱ ሲያልቅ በሩ ተከፈተ ። ከዚያም በሹሙ

አማካይነት ሰው ይገባ ጀመር ። በእያንዳንዱ መመገቢያም አሥር አሥር ሰዎች ይቀመጡ ጀመር ። የበሰለ ሥጋ ታደለ ። በትልልቅ ብርሌም ጠጅ ተሰጠ ። በሩብ ሰዓት ውስጥም ግብሩ አለቀ ። ባዶ የሆኑት ብርሌዎች እንደገና ይሞሉ ጀመር። ሹሙ ሲያዝ የበሉት ባንድ በር ሲወጡ ያልበሉት በሌላ በር ገቡ ። አዳራሹ ሲሞላ በሩ ተዘጋ ። እንደ መጀመሪያው ሁሉ አሁንም የገባው 500 ሰው ይሆናል ። እንዲህ እያለ አራት ጊዜ ግብሩ ተደጋገመ ። ግብሩንም የተጋበዘው 2000 ሰው መሆኑ ነው ።

“..... ግብሩ አልቆ ከመውጣታችን በፊት ምኒልክ ከሚስተር ሮድ እና ከፔንቺንግ ጋር ጭውውት ጀመሩ ። ጭውውቱም በኢትዮጵያ የእባብ መርዝ መድኃኒት ስለሌለ የእባብ መድኃኒት እንዲያስመጡላቸው ነበር ። በቤተ መንግሥቱ የእባብ መድኃኒት ስላለ ሕዝቡ በተነከሰ ጊዜ ወደ ቤተ መንግሥት ይመጣል ። ብዙው ግን መምጣት ስለማይችል በየቦታው የእባብ መድኃኒት ለሕዝቡ እንዲደረግላት መፈለጋቸውን ምኒልክ ጠየቁ ። እነ ፔንቺንግ ስለ ጀርሞች ነገሩዋቸው ንጉሠ ነገሥቱ ለሳይንስ ከፍተኛ ስሜት ስላላቸው በማግሥቱ ሚስተር ሮድ ማይክሮስኮፕ ሰጣቸው ። ንጉሡም በዚያ ለመጀመሪያ ጊዜ ጀርም አይተው በጣም ተደሰቱ ። ሌሎች ፍልሥናዎችንም ለማየት እንደሚመኙ ነገሩት ። ሮድ ማይክሮስኮፕን ከመስጠቱ በፊት ይህን ነገር ካመጣሁት ቆይቼ ነበር ግን የጥንቆላ ነገር ነው ስላሉኝ ፈርቼ አቆየሁት ቢላቸው ምኒልክ በጣም ስቀው እውነትህን ነው በአጤ ዮሐንስ ጊዜ ቄሶች ሁሉን ነገር አይቀበሉ ስለነበር ከባድ ችግር ነበር ። አሁን ግን ሁሉም ነፃ ሆኖ በነፃ እንዲገባ ደንብ ወጥቷል አሉት ።.... ሲል ኢ.ጊ.ጊ ጽፏል ።

በምኒልክ ግብር ላይ ለውጭ አገር ሰዎች ምግብ በጠረጴዛ ይዘጋጅላቸው ነበር ። (በአገር ሰዓሊ የተሳለ)

በካርቱም ባንክ ለችግር ጊዜ ብለው ያስቀመጡት ቡልዮን የወርቅ ወይም የብር ሀብት ነበረ ። ስለዚህ ጉዳይ ማርገሪ ሲጽፉ በኔም ጊዜ ሆነ ከኔ በኋላ በኢትዮጵያ ጠላት ቢገባ ፣ ረሃብ ቢነሳ ለኢትዮጵያ የሚሰጥ ነው ።... ብለው ነው ያስቀመጡት ።...” ይላሉ ። ይህ ልኩን ያላወቅሁት ሀብት በ1928 የኢጣሊያ ጦርነት ጊዜ ለኢትዮጵያ መንግሥት ተሰጥቷል ።

አጤ ምኒልክ በጥቁር አሜሪካውያን ዘንድ የተለየ መወደድና አክብሮት ነበራቸው ። ጥቁር አሜሪካኖች ምኒልክን የሚወዱበት ምክንያት በዘመኑ በጥቁር ዓለም የተገኙ በዓለም ዝናቸው የገነነ አኩሪ መሆናቸውን ስለሚሰሙና ስለሚያውቁም ነው ። በዚህ ብቻ ሳይሆን በአፍሪካ ውስጥ በነፃነቷ የምትኖር አገር ኢትዮጵያ ብቻ በመሆንዋ “አኩሪ ጥቁር ኮከብ” የሚል ስያሜም ሰጥተዋት ነበር ።

ዊልያም ኤች ኤሊስ የተባለ ሀብታም ጥቁር አሜሪካዊ ስለ ኢትዮጵያ የተጻፉ መጻሕፍትን ከመላው ኤሮጳ እየገዛ ስለ ኢትዮጵያ ያጠና ጀመር ። ኤሊስ ስለ ኢትዮጵያ ካጠና በኋላ ከምኒልክ ለመገናኘት ከአሜሪካ ወደ ኢትዮጵያ ጉዞውን ጀመረ ።

ኤሊስ ጉዞውን ከመጀመሩ በፊት ስለ ኤሊስ ብዙ የአሜሪካ ጋዜጦች ጽፈውታል ። እ.ኤ.አ በ1903 ዓ.ም. የታተመው ዋሽንግተን ፖስታ ጋዜጣ “...የኤሊስ የአበሻ ጉዞ ብዙ ገንዘብ ያስወጣው እንጂ ዝነኛ ያደርገዋል ። ስለዚያ አገር ሲያጠናም ዓመታት አልፎታል ። ... በእስፔይን ፣ በጀርመን ፣ በእንግሊዝና በሌሎችም ቋንቋዎች ስለአቢሲኒያ የተጻፉ መጻሕፍት እየገዛ ሲያጠና ከርሟል ።...” በማለት ሰፊ ሐተታ ጽፎለታል ።

ከሊቪሊንድ ፕሬስ የተባለው ጋዜጣ እ.ኤ.አ. መስከረም 23 ቀን 1903 ዓ.ም. በወጣው እትሙ “...ባልና ሚስቱ ኤሊስና ወይዘሮ ኤሊስ የአበሻው ንጉሥ የምኒልክ እንግዳ ሊሆኑ ነው ። ኤሊስ ለዝና ብሎ የሚያወጣው ወጭ በሚሊዮን የሚቆጠር ነው ። ... ለምኒልክ የሚወስዱትን ስጦታ ሲመርጡ ብዙ ጊዜያት አሳልፈዋል ። ኤሊስ ለምኒልክ ለመስጠት የሚፈልገው ተራ ስጦታ አይደለም ። ኤሊስ በዓለም ላይ ምኒልክን የሚወዳደር ሰው የለም ብሎ ስለሚያምን የተለየ ስጦታ ለመውሰድ ይፈልጋል ። ምኒልክ የጦር መሣሪያ እንደሚወዱ ስላጠና ከሚወስድላቸው ስጦታዎች መሐል አንዱ ሽጉጥ ነው ። ሽጉጡ በልዩ ትዕዛዝ የተሠራ ሲሆን ሙሉ በሙሉ በንፁህ ወርቅ ብቻ የተሠራ ነው ። ሽጉጡ በወርቅ ብቻ መሠራቱ ሳይሆን እጅታውና አንዳንድ ክፍሉ በአልማዝ ፈርጥ ያጌጠ ነው ።... ጥቁሩ ኤሊስ ለጥቁሩ ንጉሥ ከፍተኛ አክብሮት አለው ። ከቤቱ ለሚሄዱ ወዳጆቹ ሁሉ ለምኒልክ የሚወስደውን ሽጉጥ እያሳየ “እናንተ ነጭ አሜሪካኖች ትንቁናላችሁ እንጂ እኛ ጥቁሮች ትልቅ ሕዝቦች ነን ። ለአሁኑ የጥቁር ትውልድ ማስረጃ የሚሆኑም ምናልባት ሳይንቁት የሚቀበሉኝ ቢሆን ይህን ከወርቅና ከአልማዝ ያሠራሁትን ሽጉጥ እንዳቅሜ የማበረከትላቸው ታላቁ ንጉሥ ምኒልክ ናቸው ። . ይላል ። አበሻ አገር ለመድረስ ግን

ጉዞው ከባድና አስቸጋሪ ነው ። ...” በማለት በሰፊው ጽፎአል ። [TSHA | Ellis, William Henry \(tshaonline.org\)](https://tshaonline.org)

ኒውዮርክ ዎርልድ የሚባለው ጋዜጣ እ.ኤ.አ ሰኔ 27 ቀን በወጣው እትሙ “የቴክሳስ ጥቁር ጉዞውን ጀመረ” በሚል ርዕስ ይነሳና ...ወደ አፍሪካ በሚያደርገው ጉዞ ለንጉሥ ምኒልክ የሚሰጠው ከፍተኛ ዋጋ ያላቸውን ዕቃዎች ብቻ በአምስት ታላላቅ ሣጥኖች ውስጥ ይዟል ።....” በማለት ሰፊ ሐተታ ጽፎአል ።

*The African-American businessman William Henry Ellis,
(jun, 15, 1864 – Sept, 24, 1923)*

ኤሊስ ኢትዮጵያ ውስጥ ገብቶ ወደ አገሩ ተመለሰ ። እኤ.አ. ጥር 1 ቀን 1904 ዓ.ም. የወጣው ኒውዮርክ ታይምስ ስለ ኤሊስ ጉዞና መመለስ ሰፊ ሐተታ ጽፎ ነበር ። በሐተታው ውስጥ ኤሊስን አነጋግሮ የሰጠውን መልስ ሁሉ አስፍሮለታል ። ኤሊስ ሊጋዜጣው በሰጠው መልስ በምኒልክ ዘንድ ስላጋጠመው ደስታ ፣ በቤተ መንግሥቱ ስለሚበላው ግብር ከገለጸ በኋላ “...በአዳራሹ ውስጥ ካሉት መኳንንቶች ጋር ምኒልክ ካስተዋወቁኝ በኋላ ንግግር እንዳደርግ ተጠየቅሁ ። እኔም ቆሜ ስናገር “በሞንርኤ ፍልሥናና መሠረት አሜሪካ ለአሜሪካውያን ነች በምኒልክ ፍልሥናና መሠረት ደግሞ አፍሪካ ለአፍሪካውያን ፣ ኤርትራም የኤርትራውያን የሚሆኑበት ጊዜ ቅርብ ነው እንዳልኩ ምኒልክ እጅን ጨብጠው ያዙና እንባባቀረረው ዓይናቸው እያዮኝ “ይሄን ያሁኑን ንግግርህን ድገመው ብለውኝ ደገምኩ ። ከግብሩ ኋላ ከምኒልክ ጋር ወደ እልፍኝ አዳራሻቸው ሄደን ። እዚያም ስለሜሪካ ታላላቅ ሰዎችና ለአሜሪካ ምን እንደሠሩ እንዳጫውታቸው በየቁኝ ። እኔም ዋሽንግተን አገሩን አሜሪካን ከእንግሊዝ ነፃ አወጣ ። ሊንከን ጥቁሮችን ነፃ ከማውጣቱም በላይ የአገሪቱን አንድነት አስከበረ ። ሩዝቤልት ደግሞ አንድነታችን እንዲጠነከር አደረገ ብዬ እንደተናገርኩ “ጎብዞች ናቸው” አሉኝ ምኒልክ ። “ጎብዝ ሰው እወዳለሁ ። ንጉሶች ሁሉ እንደ እናንተ ሩዝቤልት ጎብዝ ቢሆኑ እንዴት ጥሩ በሆነ ነበር ። ሁል ጊዜ ጦርነት የሚፈልግ ንጉሥ ሰይጣን ይጠጋውና በጎቶን ሰይጣን ይሰርቅባታል” አሉኝ ። የሩዝቤልትን ፎቶግራፍ ሰጠኋቸውና ካዩ በኋላ “አንተ ያልነገርክኝ አንድ ጥቁር ሰውዬ በእናንተ አገር አለ ። አንድሪው ካርኒጌ የሚባለውን ጥቁር አሜሪካዊ አታውቀውም? እኔ ስለሱ ብዙ ሰምቻለሁ ። እግዚአብሔር በረከቱን ያሳድርበትና እንደሱ ያለ ጎብዝ ሰው እወዳለሁና ፎቶግራፉ እንዳለህ አሳየኝ አሉኝ ። እኔም ፎቶግራፉን ያለመያዜንና አገሬ ስመለስ እንደምልከላቸው ቃል ገባሁ ።

“... ንጉሡ ምኒልክ ስለ አበሻ ነፃነት ምን ያህል እንደደከሙ ካጫወቱኝ በኋላ “አበሻ ምን ጊዜም ነፃ አገር ሆና የምትኖር ናት ። በክርስቲያን ደንብ አገራችን እንድትለማ የሚቀርቡንን ሁሉ በታላቅ ደስታ በአክብሮት እንቀበላቸዋለን ። በሌላ ለሚመጡብን ግን ሁላችንም እናልቃለን እንጂ ሳናልቅ አገራችንን ለሌላ አንሰጥም” አሉኝ የዚያች በተፈጥሮ የበለፀገች አገር ንጉሥ ።...” በማለት የተናገረውን ጋዜጣው በሰፊው አውጥቶታል ።

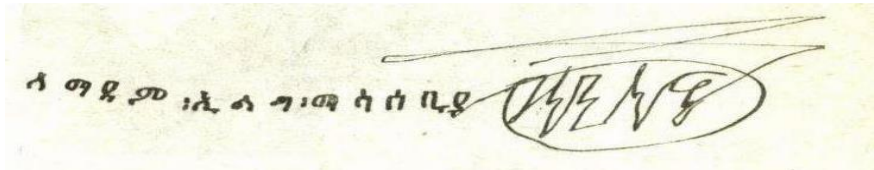
በዚያው ዕለት ማለት እ.ኤ.አ ጥር 1 ቀን 1904 ዓ. ም. የወጣው ኒውዮርክ ዴይሊ ኒውስ ጋዜጣ ደግሞ የኤሊስን ኢንተርቪው ሲያወጣ “..... ምኒልክ አሜሪካኖች ወደ አገራቸው እንዲመጡላቸው ይፈልጋሉ ። ሲያጫውቱኝም እስካሁን እናንተ አሜሪካኖች ከወሰናችሁ አልፋችሁ የሌላ ወሰን መድፈራችሁን አልሰማሁም ። ሌሎቹ ግን እንደ እናንተ አርፈው ከአገራቸው የሚቀመጡ አይደሉም” ብለውኛል ። በሌላ ጊዜ ሲያጫውቱኝም “አየህ እነኚህ ፈረንጆች ሳልነካቸው ይነኩኝና ንጉሥ ምኒልክ መጥፎ ሰው ነው ይሉኛል እኔ ግን ለወዳጆቼ መጥፎ አይደለሁም ። እኛ አበሾች አንድ ጠባይ አለን ። ለምናምናቸው ወዳጆቻችን ስላማዊና እንኳን ደህና መጣችሁ የምንል ነን ። ጠላት ከሆኑብን ግን እንደ ዱር ክፉ አውሬ ማንንም ሳንፈራ ጠላቶቻችንን ማጥፋት እንወዳለን ። ይሄ ነው ጠባዮችን አሉኝ...” በማለት ኤሊስ የተናገራቸውን ጋዜጣው ሰፊ ካለ ዜና ጋር አውጥቶታል ።

እ.ኤ.አ. ታኅሣሥ 17 ቀን 1904 ዓ. ም. የወጣው ፒትሶበርግ ፖስት የተባለው ጋዜጣ “ምኒልክ የአብርሃም ሊንከንን ታሪክ ሲሰሙ አለቀሱ” በሚል ርዕስ ተነስቶ ኤሊስ የነገረውን ታሪክ ሲጽፍ “.....ፕሬዚዳንት አብርሃም ሊንከንን ባሪያዎችን ነፃ ያወጣበትን ታሪክ ሲሰሙ ምኒልክ አለቀሱ ። ይህንንም የአብርሃም ሊንከንን ታሪክ ለሁለተኛ ጊዜ መስማታቸውን ነገሩኝ ። ምኒልክ እንባቸውን እየጠረጉ ምን ዓይነት ትልቅ ሰው ኖርዋል? አሉ ። ወዲያውም አየህ እንደ አብርሃም ሊንከን ማድረግ አልችልም ። እሱ ብዙ ሥራ የሠራ ነው ። እኔ ያደረግሁት ነገር እስከዛሬ በባርነት የነበሩ ሰዎች እንደዚያው እንዲቆዩ ሆነው ከእንግዲህ ወዲያ እነኚያ ባርያዎች የሚወልዱቸው ልጆች ግን ነፃ እንዲወጡ አውጃለሁ ። ከዚህ ሌላ ምን ላድርግ? ቀስ በቀስ ሁሉንም ነፃ አወጣለሁ ።.... አሉኝ...” በማለት ኤሊስ የነገረውን በሰፊው አውጥቷል ።

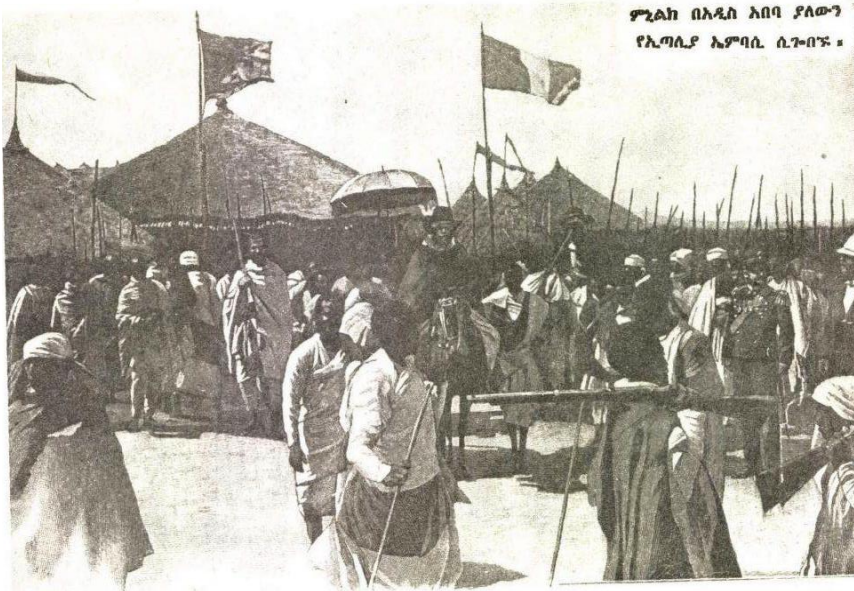
ኤሊስ በኢትዮጵያ ውስጥ የጨርቃ ጨርቅ ፋብሪካ ሊያቋቁም ከምኒልክ ጋር ተዋውሎ የጥጥ መትከያ መሬት ሁሉ ተቀብሎ ነበር ። ጉዳዩ ፍጻሜ ሳያገኝ ምኒልክ በመሞታቸው የፋብሪካውም ጉዳይ አብሮ ሞተ ።

SA MAJESTE MENELIK II
 ROL DES ROIS D'ETHIOPIE

የምኒልክ የጅ ጽሑፍና ፊርማ :: በዚያ ዘመን ምኒልክ በፎቶግራፋቸው ግርጌ እየጻፉና እየፈረሙ ለውጭ አገር ሰዎች መታሰቢያ ይሰጡ ነበር ::

ምኒልክ በአዲስ አበባ ያለውን የኢጣሊያ ኤምባሲ ሲጉብኙ

አስተዳደር

“..... ምኒልክ በጥበብ ሕዝቡን ሲያስተዳድር ሕዝቡ በፍቅር እንዲከተለው እንጂ በፍርሐት እንዲገዛለት አይፈልግም. ...በዚህም ምክንያት በማስተዳደሩ በኩል የወጣለት ጥሩ መሪ ነው ።...” ግሊከን።

“..... በምኒልክ ዘመን የአገሪቱ ክብር አደገ ። የዘመናዊ አስተዳደር መሠረትም ተጣለ ። ንጉሱም በዘመናዊና በዘዴ አስተዳደር ይመራሉ ... ኡላንዶርፍ ።

“... በምኒልክና በሕዝቡ መሀል ርቀት የለም ። ...” ሮድ ።

ምኒልክ በአስተዳደር በኩል ዘደኛ ነበሩ ። ምን ጊዜም ቢሆን ጠላቶቻቸውን በፍቅር ለመሳብና የፍቅር እሥረኛ ለማድረግ የሚጥሩ ነበሩ ። “የሚጠሉህን ሰዎች ከማጥፋት የሚጠሉብህን ነገር አጥፋ” በሚለው ምሳሌ የሚመሩ ይመስላሉ ። ለምሳሌ ከአጤ ዮሐንስ ጋር ተባብረው እየወጉና እየሸፈቱ ያስቸግሩዋቸው የነበሩትን ራስ ሚካኤልን የፍቅር ወዳጅ

አደርገው ልጃቸውን ዳሩላቸው ። ልጃቸውን የዳሩላቸው ለመያዣ ብለው በሩቁ ሳይሆን የምኒልክ ቤት ለሚካኤል የሚካኤል ቤት ለምኒልክ ልዩነት የሌለበት ሁለቱም እንደቤታቸው የሚያዙበት ነበር ።

ከጎጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር እምባባ ላይ ተዋግተው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ድል ሆኑ ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በብዙ ጥይቶች ቆሰለው ስለነበር ምኒልክ ምርኮኛውንና ቁስለኛውን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በሕዝብ ፊት ታቅፈው ስመው ደማቸውን በለበሱት ጋቢ ጠራርገው ራሳቸው ከወገኖች ጋር ሆነው ማከማቸው ሳይነዳቸውና በሆዳቸ ቂም ሳይዙ ቀርተው አይደለም ። እንጦጦ ላይ ራስ ደረሰ “ብናሸንፍ ኖሮ ቆራርጠን እንጥሎት ነበር” እንዳሏቸው ሁሉ ምኒልክ መቆራረጡ አላቃታቸውም ። እንዲህ ዓይነቱ ድርጊት ለቴዎድሮስም ስላልበጀ ጠላት ማብዛት መሆኑን አውቀው ክፉ ጠላታቸውን በመልካም ፍቅር አሠሩዋቸው ። ይህን ያየ ጎጃሜም ለጥ ሰጥ ብሎ ተገዛላቸው ። በንጉሥ ተክለሃይማኖትና በምኒልክ መሀልም እንዴት ያለ ፍቅር እንደነበር የሚከተለው የንጉሥ ተክለሃይማኖት ደብዳቤ ያስረዳል ።

ይድረስ ኅብ ሥዩመ እግዚአብሔር ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሥ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ጃንሆዬ ይሄ ፈረንጅ ከትግሬ ራስ መኩንን በልፍ ሰደደኝ ብሎ ጉድሩ ሳለሁ በልፍ መጣ ። በዚህ ልሰይድህ ብለው በቅሎዬ ሞቶብኝ በእግሬ ተጉዣ ደክሞኛል ። አርፌ በዚያ በኩል በጃርሶ ተሻግሬ እሔዳለሁ ብሎ ቆየ ። አሁንም ሰድጄዎለሁ ። ጃንሆዬ ደግሞ የወዲያ አገር የኢየሩሳሌም ተክል ከዚህ የማለማው ደጅ እጠናለሁ ። ይህንንም ስላልሁ እኔም የሀገሬን ተክል ጎመን ዘርን ያህል ነገር ለጃንሆይ አበድሬአለሁ ። ብድሬን ከነአራጣው ይክፈሉኝ ለጌታ የነገሩት በሰኔ የተከሉት አይጠፋምና ሰኔ ሳይልቅ እንድተክለው ብዬ አመለከታለሁ ። ደግሞ ጃንሆዬ ለከንፌሬ መድኃኒት ለጥርሴ መለቃለቂያ የሰጡኝ አለቀብኝና ላስታውሰዎ ብዬ ነው ። የተላከ ከንጉሥ ተክለሃይማኖት ርቱሃ ሃይማኖት ወልዱ ለቅዱስ ማርቆስ ወንጌላዊ ሕያው አበ ነጋሲ። መድኃኒትም ጤና ይሰልኝ ብዬ አሥር ፣ አሥር ጊዜ እጅ እነሳለሁ ። በሰኔ በ ፳ ቀን በ፲፰፻፺፪ ዓመተ ምሕረት በደብረ ማርቆስ ከተማ ተጻፈ ።

ማህተም

በዚህ ደብዳቤ ላይ እንዳየነው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አጤ ምኒልክን ጃንሆይ እያሉ ሳይሆን በማቆላመጥ ጃንሆይ እያሉ ነው የጻፉላቸው ። ይህም ምን ያህል ፍቅርና ወዳጅነት በመሀላቸው እንደ ነበረ ያሳያል ።

ወላይታን ለማስገበር የዘመቱ ጊዜ ሶስት ወር ያቆያቸውና በደፈጣም ውጊያ ብዙ ሰው የፈጁባቸው የወላይታው ባላባት ጦና ነበሩ ። በኋላ ድል ሆነው ሲሸሹ ምኒልክ “አያምልጥህ አባረህ ያዝልኝ” ብለው ጦና ብዙ ቦታ በጦር ተወግተው በማይረባ ቃሬዛ ሆነው ከምኒልክ ፊት ቀረቡ ። ምኒልክም በሕዝብ ፊት ከዙፋናቸው ወርደው በጋቢያቸው የጦናን ደም ጠርገው በማይረባ ቃሬዛ ያመጧቸውን ወታደሮች ተቆጥተው “ወንድሜን እንዲህ አደረጋችሁት?” ብለው አስታመው አዳኑዋቸው ። የወላይታንም መኳንንት ሰብስበው ከመከሩ በኋላ “ልጄን ወዳጄን ጦናን ሾሜልሃለሁና ግብርህን እንድታገባ” ብለው አዋጅ አስነገሩ ። ያን ጊዜ ሸሽቶና ከድቶ ወደ ኬንያ የገባው ሠራዊት ሁሉ “...እንደ ቴዎድሮስ የሚቆራርጡ መስለውን ነው እንጂ እያለ ሁሉም ተመልሶ አገሩ ገባ ። ጦናም ፍፁም ታማኝ ሆነው ሲያገለግሉ ኖሩ ። ይህም ጠላትን ጦር ብቻ ሳይሆን በዘዴ የመወዳጀት ችሎታ እንደነበራቸው ያሳያል ። አስተዳደር ማለትም ሁሉን መቻልን የሚጠይቅ ነው ።

በኋለኛው ዘመን ከመሐል አገር ወደዳር አገር የተሾመው ሁሉ ድሃውን እየጠቀ ፣ ርስት እያበጀ ተደላድሎ ይቀመጥ እንጂ በምኒልክ ዘመን ድልድሉ ወይም ሹመቱ እንደዚያ አልነበረም ። ከመሐል አገር የሚሾመው ሰው ሠራዊቱን ወይም ወታደሮቹን ይዞ ያን አገር ሌላ ጠላት በጦር እንዳይደፍረው ይጠብቃል እንጂ በአስተዳደር ሥራ አይገባም ነበር ። አስተዳደሩ ግብሩን ለመሀከለኛው መንግሥት ሲገብር ያ ወታደሮቹን ይዞ የተቀመጠው ተሟሚ ደሞዙን ከነሠራዊቱ እንዲገበር ከተወሰነው ገንዘብ ላይ ገባሪው ቀንሶ ለጦሩ ደሞዝ ሰጥቶ ቀሪውን ለመንግሥት ግምጃ ቤት ያስገባ ነበር ።

ለምሳሌ በወለጋው ገዥ በደጃዝማች ጆቴ ላይ ሐምሌ 14 ቀን 1900 ዓ ም ኣዲስ አበባ የታወጀውን አዋጅ እንመልከት ። “አዋጅ” ካለ በኋላ “ከዚህ ቀደም ደጃች ጆቴ የመንግሥት ገንዘብ እያጠፋ በወንጀል ቢረታ ሌላም ብዙ ኃጢአት ቢገኝባት ሁሉንም እየተውህ አሳልፌው ነበር ። አሁን ግን ድሃዬን አላግባብ እየዘረፈና ያልሆነ ቅጣት እየቀጣ በዚህ እየተረታ የድሃው ግፍ ቢበዛ እሱን እዚህ አቆይቼ በአገሩ ነጋድራሰ ኃይለ ጊዮርጊስን ምስለኔ ሾሜአለሁና የጥንት ግብራችሁን በሱ እጅ እያወጣችሁ አገራችሁን አልሙ ። ወዲያ ወዲህ የተበተነውም ድሃ በየሥፍራው ተመልሶ ይግባ”

አዋጁ ውስጥ ሶስት ነገሮች እናገኛለን ። 1ኛ እኔን በድሎኝ ሳይሉ ድሃዬን በድሎ ማለታቸው ከሁሉ በላይ ድሃውን እንደሚያከብሩ ያሳያል ። 2ኛው ምስለኔ ሾሜአለሁ አሉ እንጂ ገዢ ሾሜልሃለሁ አላሉም ። ምስለኔ ማለት እንደኔ መሳሪ እኔን መስሎ የሚሠራ ሰጥቼሃለሁ ማለታቸው ነው ። 3ኛው የመንግሥት ገንዘብ እያጠፋ ሲሉ እንዳለፉት ነገሥታት ያገራቱ ገቢ ሁሉ ወደሳቸው የሚገባ ሳይሆን የመንግሥት በመንግሥት ግምጃ ቤት ይገባ እንደነበር ያሳያል ።

የድሃ ነገር ከተነሳ ምኒልክ ለድሆች በጣም የሚቆረቆሩ ሰው ነበሩ ። ለድሆችም ጠበቃና ዳኛ ነበሩ ። ይህንንም ከብዙዎቹ ደብዳቤዎቻቸውና አዋጆቻቸው እንረዳለን ። ለምሳሌ ስለ ወላይታ ሕዝብ እንመልከት ።

ሸሹቶ ከኢትዮጵያ ወጥቶ ወደ ጎረቤት አገር ተሰዶ የነበረ የወላይታ ሕዝብ ተመልሶ ወደ አገሩ በመግባቱ ምኒልክ ተደስተው የወላይታ ሕዝብ እንዳይበደል በግል ቁጥጥራቸው ሥር አድርገውት ነበር ። ግዛቱንም በግል እንደራሴአቸው በአዛዥ ባደግ ሥር አደረጉት ። አዛዥ ባደግ ግን ሕዝቡን እየበደሉ አስቸገሩ ።

ይህን የሰሙት ዳግማዊ ምኒልክም ነሐሴ 29 ቀን 1899 ዓ.ም ለአዛዥት ባደግ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ። “...የወላሞ ባላገሮች ችግራችንን ለማመልከት ወደዚህ እንዳንመጣ በየኩላው በር አስጠብቆ አስከለከለን ። እኛም ይህን ፈርተን በአሩሲ ዞረን መጣን ። ሌሎቹ ግን በመንገድ ሲመጡ ተይዘው ታስረዋል ብለው ጮሁልኝ ።

“ጫሂ ወደዚህ ሲመጣ ለምን ይከለከላል ። አሁንም ለጩኸት ወደዚህ የሚመጣ ሰው አይከልከል ። ከዚህ ቀደም ወደዚህ ሲመጡ የታሰሩትም ሰዎች ይፈቱ ። ነገሩንም በመጣህ ጊዜ ትነጋገራለህ ። ግብርም ተጨመረብን ብለዋልና ከዚያው እኛ ከሠራገላቸው ከዓመቱ ግብራቸው በቀር ሌላ ትርፍ ግብር አይነኩ ። ነገር ግን ለጩኸትመጥተን ወደዚያ መመለሱን ፈራን ቢሉ ይህን ከልክሌን ዳኛ ሰጥቼ ስድጌያቸዋለሁ ።”

ይህን ደብዳቤ ለአዛዥነቱ ባደግ ቢልኩላቸውም አዛዥ ባደግ በስውር የወላሞን ሕዝብ መበደላቸውን ቀጠሉ ። ይህንኑ የወላሞን ሕዝብ መበደል ምኒልክ እንደሰሙ እንደገና ከሁለት ወር በኋላ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከአዛዥ ባደግ ።

ወላሞን ለኔ ጉልት አድርጌ አንተን መሾሜ ድሃ እንዳይበደል ፣ ከነፍስ ገዳይ በቀር እንዳይታሰር ፣ እንዳይወረስ ፣ አገሩን ደህና አድርገህ እንድትጠብቅልኝ ነበር ። አሁን ግን ደሃው ተበደልን እያለ ዕለት ዕለት ለጩኸት ይመጣል ። ደግሞም ሳይበደል ይህን ያህል ሰው ይመጣል ተብሎ አይጠረጠርም ። አንተስ ይህን ያህል ሰው እየተሰበሰበ ሲመጣ ሳትሰማ ቀርተህ ነውን ። ወይስ እኔን አይሰማም ብለህ ነው ። አሁን የታሰረው ሁሉ ከነፍስ ገዳይ በቀር በቀስ ይፈታ ። የተወረሰ ገንዘቡም አንድ ሳይቀር በቀስ ይመለስ ። አለዚያ የማይሆን ከሆነ አገሩ ብዙ ወታደር ይይዝልኛል ። አከፋፍቶ እሰጠዋለሁ ።

ጥቅምት ፯ ቀን ፲፱፻ ዓ ም አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ምኒልክ ቀልድ የሚያበዙና ተጨዋች ስለነበሩ ሁሉም እንደአባት እንጂ እንደ ገዢ አያያቸውም ነበርና በወላይታ ያሉ ሹማምንቶች ድሃ መበደላቸውን ቀጠሉ ። በዚህ የተናደዱት ምኒልክ የወላይታ ሹማምንቶች በኮሚቴ እንዲመሩ ነሐሴ 2 ቀን 1900 ዓ.ም የሚከተለውን ደብዳቤ ላኩላቸው ።

“..... ከዚህ ቀደም ወላሞ የተሾሙ ሹማምንቶች ሁሉ አላግባብ እየበደሉ ብዙ ገንዘብ እንደጠፉ የሰማችሁት ነው ። አሁንም እናንተን መርጨ ወላሞ መሾሜ ድሃዬን እንድትጠብቁልኝ ነውና እዚያው ደንብ ካደረግነው ከዓመት ግብርና እኔ ከማዘው ትእዛዝ በቀር ሌላ በምንም በምንም ድሃው እንዳይነካ ይሁን ። እንግዲህ ግን ከዚህ ቀደም

ተሹመው እንደነበሩት ሰዎች አላግባብ አድርጋችሁ ይህን ተበደልን ፥ ይህን ተበላን ብሎ የጮኸልኝ እንደሆነ በገንዘባችሁ ብቻ አይደለም ብርቱ ቅጣት ትቀጣላችሁ ። ደግሞ ከእናንተው ሹማምንቶቹ ውስጥ አንዱ አላግባብ ድሃ በደለ ፣ ገንዘብ በላ ማለት የሰማችሁ እንደሆነ እናንተ ተሰብስባችሁ እሱን አስጠርታችሁ ነገሩን አይታችሁ ጨርሱ ። እናንተ ለመጨረስ የማይመቻችሁ የሆነ እንደሆነ ግን ወደኔ ላኩልኝ. ... ለራሳችሁ የምትበሉት ዳኝነት እሱ በፈቃዱ እየወደደ የሚሰጣችሁን መተያያ ነው ። በተረፈ ከባላገሩ በምንም በምንም አመካኝታችሁ የምትነኩት ገንዘብ የለም ።....”

ዳግማዊ ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ለሹማምንቱ ከላኩ በኋላ ሕዝቡ ደግሞ ነገሩን እንዲያውቀው የሚከተለውን አዋጅ አወጁለት ።

“ከዚህ ቀደም ወላግ የተሾሙት ሹማምንቶች ሁሉ እናንተን እየበደሉ ገንዘባችሁን አላግባብ እየወሰዱ አገር ቢያበላሹ ይህም ደግሞ ሌሎች ሰዎች መርጫ ሹማላችኋለሁና በኔ ትእዛዝ ያለውን ግብር እየሰጣችሁ ተስማምታችሁ ተቀመጡ ። ነገር ግን በውስጣችሁ የተሾሙ ትንንሹ ሹማምንት አላግባብ ገንዘብ አምጡ ያላችሁ እንደሆነ ገንዘቡን ሳትሰጡ ለእውነተኛው ሹማችሁ ንገሩ ። እሱም ያላግባብ ያደረጋችሁ እንደሆነ እንደዚህ ያለውን ነገር ሁሉ በወላግ ተሹመው የሔዱት ሹማምንቶቻችሁ አንድ ላይ ሆነው የተበደለውን ይዩ ብያለሁና ለእነሱ አመልክቱ ። ከእነዚያም ያልሆነላችሁ የሆነ እንደሆነ ግን ያው የተበደለው ሰው በባልደረባው እየመጣ ያመልክት እንጂ ብዙ ሰው ባድማ እየተሰበሰበ መጮህ መልካም አይደለም ። ይህን መንገደኛውን ሁሉ የሚደበድብ ፥ ቤት የሚያቃጥል ፥ ሰው የሚሸጥ ፈንጋይና ወንበዴ በያገራችሁ መርምራችሁ አውጥታችሁ ወደኔ ስደዱልኝ ። በደሉንም እያየሁ በዚህ ሥራ አስደዘዋለሁ ። ከዚያ ወዲያ ፈንጋይ ወንበዴ ሳታውጡ ቀርታችሁ የተገኘባችሁ እንደሆነ የተገኘበት አገር ሺህ ብር ይከፍላል ።

ነሐሴ 6 ቀን 10 የ 9 ም

ወደ ጐጃም ድሆች ደግሞ እንመለስና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከሞቱ በኋላ በጐጃም ራስ ቢትወደድ መንገሻ አቲከም ተሾመው ነበር። መንገሻ ድሃውን እየበደለ ስላስቸገሩ ደሃው አዲስ አበባ ድረስ መጥቶ ለምኒልክ ጮኸ ። ምኒልክም ድሃው የጮኸበት ጐዳይ እንዲፈጸምለትና በደል እንዳይደርስበት ደብዳቤ ጽፈው በጫሂው ሕዝብ እጅ ለራስ ቢትወደድ መንገሻ ላኩ ። በምስጢር ግን ሌላ የግል ደብዳቤ በሌላ ሰው እጅ ላኩላቸው ። በግል የተፃፈላቸውን ደብዳቤ እናንብብ ።

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገሻ ።

የሚጫና የዲንሳ ፣ የይልማና ሰዎች ተሰብስበው መጥተው ጮሁልኝ ። የጮሁበትንም ነገር ያለን እንድታየው ብዬ የሰጡኝን ደብዳቤ ይህም ሰድጄልሃለሁ ። ነገር ግን ይፍራታና ግድም እንደጮኸ እንደለፈለፈ ተለያየ ። በጌምድርም እንደጮኸ እንደለፈለፈ ተለያየ ። ሳይንትም እንደዚሁ ተፈታ ። ደግሞ አሁን ሜጫን ይልማናን እንዲህ አድርገህ ታስጨንቀዋለህን ። እኔስ ጋኛ ስደደልኝ ማለቴ እዚያ አገር ጋኛ ሰጋጅ ብዙ ነውና በጥቂት

ዋጋ ይገኛል ብዬ ገዝተህ እንድትሰድልኝ ነው እንጂ ከመኳንንቱ ከባላገሩ የጋሻ ፈሰስ ጥለህ መቼ አስወጣልኝ አልኩህ ። ነጭ ማርም ስደድልኝ ማለቴ የዚያ አገር ማር ሁሉ መልካም ነውና ላንተ ከሚገባልህ መርጠህ ላክልኝ አልኩህ እንጂ ነጭ ማር ካላመጣችሁ እያልክ ደሃውን የምታስጨንቀው በምን ነገር ነው ። የዛሬ ድሃ ላም የለው ፣ በሬ የለው ፣ ምን ጉን አለው ብለህ ነው። ደግሞስ አንተ የምታቃቸው እኔ የሽምጃቸው ፣ ያሳደኳቸው ፣ የፊተኞቻቸው ያባቴ ሽማግሌዎች ሁሉ አለቁ ። ያለኸው አንድ አንተ ነህ ። እንግዲህም ለኔ እድሜ ማዘን ለመንግሥቱም ማዘን ነበር እንጂ እንዲህ አድርገህ ድሃውን ብታስጨንቀው ምን ትጠቀማለህ ። ይህ ሁሉ የጨዋ ልጅ ሽማግሌ እንግዲህ ተመልሰን አገራችን አንገባም ፣ የራስ መንገሻን ፊት አናያም ፣ እንደወጣን እንቀራለን ብሎ እዚህ መጥቶ ያለቅሳል ። ይኸንን እግዚአብሔር ይወደዋልን ። የመረረው ድሃ ይገባል ከወሃ የሚለው ተረት ባንተ ደረሰ ። አገዛዝ እንደነራስ ሚካኤል ፣ እንደነ ራስ ወሌ ነው እንጂ እንዲህ አስጨንቆ መልካም ነውን ። አሁንም ከዚህ ቀደም እንደነበሩ እንደጥንታቸው ይኑሩ እንጂ ቀድሞ ያልነበረ ነገር አትንካ ። ነገር ግን ደብዳቤም ብልክብህ ፣ ብመክርህም አትሰማኝ ። ተመክረህም አትድን ። እንግዲህስ ሁለተኛ እንዲህ ያለ ነገር የሰማሁ እንደሆነ መንገሻ ሙት ፣ ማርያምን ድሃው ከወደደበት እንዲኖር አዋጅ እነግርለታለሁ ። ይህንንም ደብዳቤ በነሱ እጅ ከመስደድ ብዬ ቢቃቤቱ በቢያድግልኝ እጅ ነው የሰደድኩልህ ።

ኅዳር ፫ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓመተ ምህረት እንጦጦ ተፃፈ ።

የራስ ቢትወደድ መንገሻ ነገር ከተነሣ የሚያርፉ ሰው አልነበሩም ። ባነበብነው ደብዳቤ መሠረት ምኒልክን በመፍራት ሊጮህና ሊያሳጣ የሚችለውን የቅርብ ደሃ መበደላቸውን ቢያቆሙም ራቅ ያለውንና በዚያን ጊዜ በየዋህነት ይዘ የነበረውን ሻንቅላ የሚባለውን ሕብረተሰብ ባርያ እያደረጉ ማጉላላት ጀመሩ ። ምኒልክም ይህን ነገር ከሰላዮቻቸው እንደሰሙ ተናደው እንደገና የንዴት ደብዳቤ ፃፉላቸው ። የካቲት 7 ቀን 1899 ዓ ም ለራስ ቢትወደድ መንገሻ የተፃፈው ደብዳቤ እንዲህ ይላል ።

“... ሻንቅላ ወርቅ እየገበረ ፣ ግብሩ ሳይጎድል እዚያው አገሩ ላያ አርሶ ፣ ቆፍሮ የሚያገለግለውን እንደ ከብት ሁለ ባመት ባመቱ እየመለመልክ ታስወጣለህ አለ ። እኛ ከየት አገር እየመለመልን ስናወጣ አይተህ ነው እንዲህ ማድረግህ ። ልጅህን ስትድር የሰጠኸውን ሻንቅላ ሰምተናል ። እንግዲህ ግን አንድ ሻንቅላ ተመልምሎ ታገሩ ወጣ ያሉኝ እንደሆነ ሁለተኛ እኔና አንተ መገናኛ የለንም ።”

ምኒልክ የኢትዮጵያን ዘመናዊ አስተዳደር የመሠረቱ ታላቅ ሰው ነበሩ ። በድሮው ጊዜ ወታደር የተባለ ሁለ የገንዘብ ደሞዝም ሆነ የእህል ቀለብ ስለማይሰጠው በየባላገሩ ቤት በምሪት እየተሰጠ የሚያበላውም ፣ የሚያሳድረውም ባላገር ነበር ። ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ ስለዚህ ጉዳይ ሲያትቱ “ እስከ ትላንት ድረስ የኢትዮጵያ ድሃ ለወታደር መጫወቻ ባርያ ነበረ ። ባርያ በገዛ እራሱ ማዘዝ እንደማይሆንለት የኢትዮጵያ ድሃም በገዛ ቤቱ ማዘዝ አይሆንለትም ነበር ። የሚያዘበት ፣ ቀርፋፋ ጋሻ ያነገበና አንድ ባለጌ ጦር የያዘ ወታደር እንኳንስ ተሠሪነት ገብቶ ሄደም ባደረበት አገር ሳይቀር

ደሃውን የፊጥኝ አስሮ ነጭ ኑግ ፣ ጥቁር ወተት ውለድ ሲልና ባለቤቶቹ ምሽቲቱ እንደገረድ ፣ ባልየው እንደሎሌ እግር አጥበው ፣ አልጋ አንጥፈው ፣ ትራፊውን በልተው ፣ እነሱ ከምድር ፣ እሱ ካልጋ ተኝተው ያድሩ ነበር ። አንዳንድ ጊዜ መልክ መልካም ምሽት የነበረችው ባላገር በግፍ ላይ ግፍ በውርደት ላይ ውርደት ታክሎበት ያድር ነበር ።... አንድ ቀን በቴዎድሮስ ጊዜ. ... ነፍጠኛ ተቤቱ ተመርቶ ገባና ባለቤቲቱ መልክ ቅን ሁና ባይት ጊዜ ነፍጡን ከጉልበቱ ላይ አድርጎ አንተ ይህቺ እህትህ ስንት ዓመቷ ነው ቁርጥ አንተን ትመስላለች አለው ። ያ ባላገር ግን ምሽቱ ናት ማለቱን ፈራ ። ያም እርጉም ነፍጠኛ በጥፊ እያጣፈረ ያቺን ምሽቱን ይዘበት አደረ ። ከዚህ በኋላ ያ መከረኛ ድሃ አዘንና ንዴት ያዘውና “ካገር እኖር ብዬ ከብት እነዳ ብዬ ልጅ አሳድግ ብዬ ፡

“ለባሻ ዳርኩለት ሚስቴን እቴ ብዬ” ብሎ አንጎራጎረ አሁን በደጉ በዳግማዊ ምኒልክ ጊዜ ግን ያ ሁሉ መከራ ፣ ያ ሁሉ ግፍ ቀረ ...” ብለዋል ።

ይህን አሠራርና የባላገሩን መበደል ያውቁ የነበሩት ምኒልክ ለወታደር በሙሉ አበል ቆርጠው ባላገሩ ከሚገብረው ግብር በስተቀር እንዳይነካ ብለው አወጁ ። ከባላገር ቤት እየገባ በነፃ በሚበላው ወታደርም ከነአለቃው ጭምር ከፍተኛ ቅጣት በመቅጣታቸው ባላገር ተንፈስ አለ ። በወታደርም ስም ጠመንጃ ወይም ጦር የያዘ ነጋዴ ሁሉ ወታደር ነኝ እያለ ለንግድ በሚጓዝበት መንገድ ባላገሩን ያስቸግር ስለነበረ ማንም ሰው በገንዘቡ ገዝቶ እንጂ ከባላገር በነፃ ምንም ነገር እንዳይነካ አወጁ ።

ለምሳሌ ለዚህ ጉዳይ ካወጁባቸው ብዙ አዋጆች መሀል መጋቢት 14 ቀን 1900 ዓ ም ያወጁትን ብንመለከት “..... የተሰበረውን የአባይን ድልድይ አሠርቻለሁና በዚያ የምትመላለስ ሰው ሁሉ ስንቅህን እየበላህ ሂድ እንጂ እኔ ካዘዝኩለት ሰው በቀር ከባላገር ደጅ አትድረስ ። እንኳን ሌላ ነገር ገለባና ድርቆሽም ቢሆን በገንዘብህ ግዛ እንጂ የባላገር ገንዘብ አለዋጋ አትንካ ። በድልድዩም ዳር ያለህ ባላገር በዚያ የሚመላለስ ሰው ገንዘብህን እንዳይነካብህ አዋጅ አድርጌልሃለሁ” ይላል ።

ምኒልክ ድሃን ስለሚወዱ ድሃው የድሃ አባት ይላቸው ነበረ ። በግብር ጊዜ እንኳ እንዳለፉት ነገሥታትና መኳንንት የግብሩ ቅድሚያ ለመኳንንት ሳይሆን መጀመሪያ የሚጀመረው በድሃው ነበር ። በግብሩ በየቀኑ ከእሁድ በስተቀር እስከ ሶስት ሺህ ሰው ይበላል ። እሁድ ግን አንድ ሺ ሰው ተጨማሪ ይሆንና ግብር በይው አራት ሺ ሰው ይደርሳል ። በዚህ የሰው መብዛት ምክንያት የምኒልክ ግብር የሚጀመረው ከጣቱ በ3 ሰዓት ነው ። መጀመሪያ ግብር የሚበሉት ዘበኞች ናቸው ። ዘበኞች በልተው ለጥበቃ ሲወጡ ቁሶች ይቀጥላሉ ። ከዚያ በኋላ መኖሪያቸው አዲስ አበባ ከተማ ያልሆነ መንገደኞች ፣ ወታደሮች ፣ ነጋዴዎች ከበሉ በኋላ ነዋሪው ሕዝብ ይገባል ። ግብሩም እንደ ጥንቱ ገብቶ መሻማት ሳይሆን ለአንድ ሰው አንድ ጋሬና (መናኛ) አንድ ጤፍ እንጀራ ፣ አንድ ትልቅ ጭልፋ ቀይወጥ ፣ ሙዳ ሥጋ ፣ አንድ ኩባያ ጠጅ ይሰጠዋል ። ለዚህ ነው “ቀድሞም ጠቢብ ነበር ሰለምን አባቱ ምኒልክ ይበልጣል ሰው ይዞ መብላቱ” ተብሎ የተገጠመላቸው ።

ምኒልክ ለድሆች ምን ያህል ተቆርቋሪ እንደነበሩ ብዙ ማስረጃዎች አሉ ። ካነበብኳቸው በብዙ ሺህ ከሚቆጠሩ የምኒልክ ደብዳቤዎች ውስጥ ስለድሆች ከሚናገሩት ጥቂቶቹን ለማስረጃ እንመልከታቸው ። ምኒልክ አንድ ድሃ ሰው ሲበድል ለምን ይበደላል የሚሉ ሰው እንደነበሩም ደብዳቤዎቹ ያስረዳሉ ።

የገጠማዎችን ንጉሥ ተክለሃይማኖት ሞተው ልጆቻቸው እርስ በራሳቸው እየተጣሉ ገጠማዎችን በጥብጠውት ነበር ። ይህ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ልጆች መጣላት የሰለቻቸው ምኒልክ ፊታውራሪ ተሰማንና ግራዝማች ወልደ ዮሐንስን በገጠማዎች እንደራሴአቸው አድርገው ልከዋቸው ነበር ።

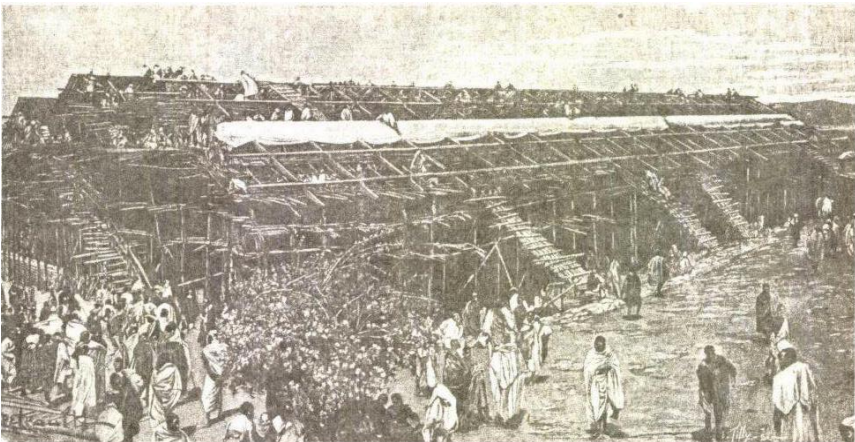
ይድረስ ከግራዝማች ወልደ ዮሐንስ ።

መርሻ ኑርልኝ የሚባል ሰው በውርርድና በዳኝነት 68 ብር ተበላሁ አለ ። አንድ ድሃ እንዴት 68 ብር ይበላል ። ለሱም ዳኝነት እንድታይለት ይሁን ።

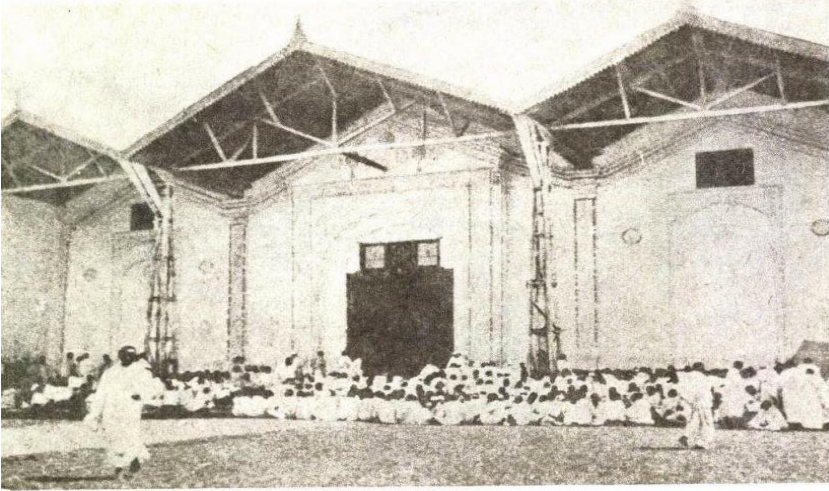
ትሳስ ፳፬ ቀን ፲፰፻፶፰ ዓ.ም ተጻፈ

ይድረስ ከደጃዝማች ገሠሠ ።

ይሄ አበጋዝ ኃይሉ የሚባል ሰው ቀድሞ ጭቃ ሆኜ ባላገር ባዝ ደበደበኝ ። በዳኛ ተከሰሼ ካሣውንም በላ ። ከሌላ ሰው ብጣላ ቂም

የግብር ማብያው አዳራሽ ሲሠራ

አዳራሹ ተሠርቶ ካለቀ በኋላ የግብረ በላው ተራ አጠባበቅ ።

ግብር ሲበላ ።

አድርገው ውርርድና ዳኝነት አንድ መቶ ብር ፣ ሁለት የቀንድ ኩብት ፣ ሁለት አህያ በሉኝ ብሎ ጮኸልኝ ። ካንድ ድሃ በዳኝነት ይህን ያህል እንዴት ይበላል ። አሁንም ይህ የተበላው ገንዘብ ይመለስና በጥቢ አንተ ስትመጣ ነገሩ ይታይላታል ።

ሰኔ ፲፫ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ ም አ አ ከተማ ተጻፈ.

ይድረስ ከደጃዝማች ባልቻ ።

ይሄ ደርቤ ኮሎ የሚባል ሰው አባቴ ተጧሪ ነው ። እኔም ለብቻ ሆኜ ጐጆ ሳልይዝ በአባትህም በአንተም ገብር አሉኝ ብሎ ጮኸልኝ። እዚያው አባቴ ቤት ሆኖ በጦረ በሁለት ፊት ለምን ይገብራል ። ሌላ ነገር አለበት የምትል እንደሆነ ነገሩን ከሚያውቅ ሰው ጋራ አያይዘህ እንድትሰደደው ይሁን ።

መጋቢት ፴ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ. ም አ አ ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ጆቴ ።

ካንተ አገር ውስጥ የተበደለ ድሃ ቢኖር ከኔ እየመጣ ይጩህ ። ነገር ግን አለአግባብ በእንደዚህ ያለ ነገር ተበደልኩ ብሎ አንድ ድሃ ለጩኸት የመጣ እንደሆነ ጭራሽ አገርህን ሽሬ ለሌላ እስጣለሁ ።

ሚያዝያ ፳፪ ቀን ፲፰፻፲፱ ዓ. ም. አ.አ ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ጉግሳ ።

“..... ወታደሩ በየባላገሩ ቤት ምሪት የገባ እንደሆነ ድሃው ይበተናል ። አገሩም ይጠፋልና ከአሽከርና ከገረድ በቀር ሁለት መቶ ሰው ይዘህ ለዚሁም እንጨትና ውሃ ካለበት ከደህና ሥፍራ ከተማ አሠርተህ እዚያ ቢቀመጥ መልካም ነው ። ደሃውን ደህና አድርጎ ጡብቆ ከያዙት ትርፉ ብዙ ነው ።

፲፰፻፶፱ ዓ.ም አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ራስ መኩንን ከሞቱ በኋላ ፊታውራሪ ባንቴ ለሐረርጌ እንደ ጥብቅ ገዥ ሆነው ተሹመው ነበር ። በፊታውራሪ ባንቴ ጊዜም ሕዝቡ ተበደልኩ ብሎ ለምኒልክ አመለከተ ። ምኒልክም ለፊታውራሪ ባንቴ ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከፊታውራሪ ባንቴ ።

የሐረርጌ ሰዎች ወታደሩ በቤታችን እየተቀመጠ እስከዛሬ ድረስ ቤታችንን አለቀቀልንም ። ከዚህ ቀደም ራስ መኩንን ካንድም ሁለት ጊዜ አዋጅ ነግረውልን ነበረ አሉ ። የሚገቡበትን ቤታቸውን ይዞ መቀመጡስ ስለምንድነው ። አሁንም ቤታቸውን እነሱ ይዘው የወደደ ሰው ኪራይ እየከፈለ ይቀመጥ ። በተረፈ ለወታደሩ ቦታ ከውጭም

ቢሆን ሰጥታችሁ እየሠራ ይቀመጥ :: አለባለቤቱ ፈቃድ ወታደሩ እንዳይቀመጥበት ይሁን ::

ደግሞ የአስራቱን እህል ሲያገቡ ከአውድማ በተሰፈረው ልክ ሰፍረው አይቀበሉንም :: እዚያው እጉድጓዱ አፍ እንዳለወገን እየተሰፈረ እጥፍ ሁለት እጅ ያስጨምሩናል ብለዋልና እንዳለወገን የድሃው ገንዘብ ለምን ያልፋል :: ይህንንም በተቀበሉት ልክ ተሰፍሮ እንዲገባ ይሁን ::

ደግሞ ሠራተኛው ሳይሰማራ በሩ በሌሊት እየተከፈት ለአትክልታችን አልጋ ቆጥ ያበጀነውን እንጨት ማንም እያነሳ ከብትም እየገባበት አትክልቱ እየተረጋገጠ ተበላሽብን ብለዋልና ሰወም ከብትም እንዳይደርስ ይህንንም እንድታደርግላቸው ይሁን ::

ደግሞ አሀያችን እየተነጠቀ አለኪራይ ማንም ይጭንበታል አሉ :: የድሃ ገንዘብ አለሥርዓት መነጠቁ ስለምንድነው :: አሁንም ሁለተኛ እንዳይነጠቅላቸው አድርግ ::

ትሳስ ፳፩ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም. አ አ ከተማ ተጻፈ ::

ይድረስ ከደጃዝማች ጆቴ ::

ባንተ ጩኸት የመጣውን ባላገር ነገሩን እንድናይለት አንተ ቶሎ ሳትመጣ ቀረህ :: ደሃው ግን እጅግ ተበድለናል ብሎ ይጮሃል :: እኔም እዚህ ያለውን ውሰድና አስታርቅ :: እዚያም ያለውን አስታርቅና አስፈታ ብዬ ፊታውራሪ ወልደ ማርያምን ሰድጄዋለሁና እሱ የነገረህን ሁሉ እንድትሰማ ይሁን :: ሌላ ዳኛ እንዳልሰድ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ የላካቸው ዳኞች አንተ ያልካቸውን መስማት እንጂ ለድሃው ምንም ያደረጉለት ነገር የለም ብለው ቢነግሩኝ ነው :: የእንፊሌዎችን ግን አንተው መጥተህ እንድትጨርስ ይሁን ::

ትሳስ ፴ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም. አ. አ. ከተማ ተጻፈ ::

ይድረስ ከራስ ተሰማ ::

ደብዳቤህም ደረሰልኝ :: ሻንቅላውን አልገብርም ያለ እንደሆነ አጥፏት ብዬ ሰው ሰደድሁ ያልከውን ቀስ እያሉ እያባበሉ ማድረግ ነው እንጂ በጦርነትም ከሐዱበት ጭራሽ ይጠፋ የለምን :: አሁንም የሚመችህ የሆነ እንደሆነ ብልሃት እያደረግህ እንዲገባ ብታደርግ መልካም ነው ::

በጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አ አ. ከተማ ተጻፈ ::

ይድረስ ከራስ ወልደ ጊዮርጊስ ::

በአገር ድሃ እንዳይበደል ይመልከቱ ብለን አንተ አገር የመጡት ሰዎች እስካሁን እያዩ የጻፉትን ወረቀት ይዘው በቶሎ እንዲመጡ ይሁን ::

በጥር በ፳፱ ቀን ፲፱፻፸ ዓ.ም. አ.አ ከተማ ተጻፈ ::

የምኒልክን ደብዳቤዎች ስንመለከት ምኒልክ ምን ዓይነት ሰው እንደነበሩ ከደብዳቤዎቻቸው እንረዳለን ። ፍርድ በትክክል የሚፈርዱ ሰው እንደነበሩም ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎች ጽፈዋል ። በኋላ ንግሥት የሆኑት ልጃቸው ወይዘሮ ዘውዲቱ መምሬ ገብረዮሐንስ የሚባለውን ሰው ርስቱን ወስደው ከመሪነትነቱም ነቀሉት ። ቄሱ መጥቶ ለምኒልክ ጮኸ ። ምኒልክም ልጄ ደስ ካላት ትውሰደው ላንተ ምትኩን እስጥሃለሁ ሳይሉ ሰኔ 20 ቀን 1899 ዓ.ም. ለልጃቸው ለወይዘሮ ዘውዲቱ ደብዳቤ ሲጽፉ “.... ፴፯ ዓመት ሙሉ የያዘኩትን መሪነትነቴን ነቀላችኝ አለ ። ፴፰ ዓመት የያዘውን ለምን ይነቀላል ። አሁንም አይነካበት ። ሌላ ነገር አለኝ ያልሽ እንደሆነ በመስከረም እኔ አይላችኋለሁ” አሉዋቸው ።

በአስተዳደር ዘመናቸው ሁሉ የሰውን ልጅ ሙብት የሚጠብቁ እንጂ ለራሳቸው ምቹት ሲሉ የሌላውን ሙብት የሚገፉ አልነበሩም ። እንደ ዘመኑ ሥርዓት የነበሩዋቸውን ባሪያዎች ሁሉ በባርነት ሳይሆን በደሞዝ ማስተዳደር ጀምረው አርአያ ለመሆን የሞከሩ ፣ ሴት ልጅ በእናት አባቷ ትእዛዝ ብቻ ባል ማግባትዋ ቀርቶ በራስዋ ምርጫ የወደደችውን እንድታገባ ትእዛዝ ያወጡ ሰው ነበሩ ።

የወይዘሮ ንግሥት ተክለ ሃይማኖትን ጉዳይ ለማንሳት ፈለግሁ ። ወይዘሮ ንግሥት የጎጃም ንጉሥ ተክለሃይማኖት ልጅ ናቸው ። አባታቸው ከሞቱ በኋላ ሁለት ባሎች መጡላቸው ። ሳኛው የራስ ቢትወደድ መንገሻ ልጅ ደጃች መርድ ሲሆኑ ፪ኛው ደግሞ ደጃች ገሠሠ ናቸው ። ሁለቱም ባሎች ለሴቲቱ እንዳባት ሆነው እንዲድሩላቸው ምኒልክን ጠየቁ ። ዳግማዊ ምኒልክ ከእሳቸው በፊት እንደሚደረገው ሥርዓት ሁሉ አጋር ለሚሆናቸው ፣ ወይም ለሚወዱት መዳር ይችላሉ ። እንኳን ባልም ሚስትም የሌላቸው ወንድና ሴት ተገኝተውና ያላቸውንም እያፋቱ እንደ እቴጌ ጣይቱ አደራረግ ጥግ ወይም አጋር ፍለጋ መዳር ወይም በጋብቻ መተሳሰር ልማድ በነበረበት ዘመን ምኒልክ እንዲህ ዓይነቱን ተግባር ለመፈፀም አሻፈረኝ አሉ ።

ባጭሩ ለማውራት መጀመሪያ የወይዘሮ ንግሥትን ፈቃድ ለማወቅ ጥቅምት 8 ቀን 1899 ዓ ም ከአዲስ አበባ ወደ ጎጃም በፃፉት ደብዳቤ “ያንቺን ነገር ራስ ቢትወደድ መንገሻም ፣ ደጃች ገሠሠም እሺ ብላናለች እያሉ ላኩብኝ ። እኔ ግን እንደፈቀደች ብዬ ልኬአለሁ ። አሁንም የዚህን ነገር አንቺ የምትፈቅጇውን እማገባው እከሌን ነው ብለሽ ቁርጥ ቃል ቶሎ ላኪብኝ” ብለው ላኩባቸው ። ነገሩ እየከረረ መኳንንቶቹ እንዳይጣሉም በመሀል ዳኛ እንዲሆኑ ግራዝማች ወልደ ዮሐንስን ሾሙ ። ግራዝማች ግን እንደ ዘመኑ ባህል በራሳቸው ሥልጣን ላንደኛው ለመዳር ግፊትና ጫና ጀመሩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም “.... አንተ አባት ሆነህ ቀጥረህ ስጥ ብየህ ነበር ። አሁን ግን እሷ ሳትፈቅድ የንስሐ አባትዋን አስረህ ፣ እሷንም ከጃንሆይ አጣላሻለሁ ብለህ አለፈቃድዋ ልትሰጣት ነው አሉ ። እሷ የፈቀዳትን ታገባለች እንጂ አንተ ይህን ሁሉ ማድረግህ ማን አዘዘህና ነው ። አሁንም ፊት እንደላኩብህ እሷ የወደደችውን ታግባ” ብለው ጥቅምት 14 ቀን ደብዳቤ ፃፉላቸው ። ከ15 ቀናት በኋላ ለወይዘሮ ንግሥት በጻፉላቸውም ደብዳቤ “.... አንቺ

የፈቀድሽውን እገሌን አገባለሁ ብለሽ ንገሪና እሱ አባት ሆኖ ይስጥሽ ። ጭራሽም አላገባም ብትይም እንደወደድሽ” ብለው ላኩባቸው ። ለዚህም መልስ ወይዘሮ ንግሥት ደጃች ገሠሠን አገባለሁ ብለው ስለላኩ ለደጃች ገሠሠ ተዳሩ ።

ልጅ መርድ ሳያገባት ቀረ ብለው የተናደዱት ራስ ቢትወደድ መንገሻ ለአጤ ምኒልክ ይህንን የሚገልፅ ደብዳቤ ፃፉላቸው ። አጤ ምኒልክም ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለራስ ቢትወደድ መንገሻ ፃፉ ።

“..... መርድ ሊያገባት የነበረችውን ደጃች ገሠሠ ሊወስዳት ነው ብለህ ላኩብኝ ። ቀድሞስ አንተ ወይዘሮ ላቀች እሺ ብላለች ። ነገር ግን አለጃንሆይ ፈቃድ አይሆንም አለች ብለህ ብትነግረኝ እኔም እሺ ምን ከፋኝ ታግባ ብዬ ላኩሁ ። እስከ እንደወደደች ነው እንጂ እገሌን ታግባ እገሌን አታግባ የምለው እኔ ምን አግብቶኝ ነው ። አንተስ ቀድሞውን የሷን ልብ ሳትይዝ እሷን ሳትለማመጥ ወደኔ ምን ያስለምን ነበር ። አሁንስ ደግሞ ከጅመርከውስ ወዲያ የሷን ዝምድና ከፈለግኸው አባቷ የሞተባት ችግረኛ ነበረች ይህን ገንዘብ ለችግርሽ ጉዳይ አድርጌ ፣ ይህች በቅሎ ላንቺ ትሁን ፣ ይህንን ጉልት ሰጥቼሻለሁ ብለህ እዚያው አባቷ አገር ሲሆን ሁለት ጉልት ሳይሆን አንድ ጉልት ሰጥተህ አቆላምጠህ ባታለልካት ነበር እንጂ አሁን እሷ አይሆንልኝም የወደድሁትን አገባለሁ ስትል ጊዜ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ልጅ ገረድ ይመስል በግድ አንቁ ልሰጣት ነውን ምን ይሁን ማለትህ ነው ።

እንዲያውስ ቆርቦ ያንሳኝ ያለች ጊዜ ፈቃድዋ አለመሆኑን በዚህ አታውቅምን ። ነገር ግን እኔ ያገባኝ የነበረ እሷ ከቀድሞ ንጉሥ ላሉት ይስጡኝ ብላኝ ፈቃድ ሰጥታኝ በሆነ እንግዲያውስ የለመኝኝ መርድ ነው ብዬ እበይን ነበር ። እሷ ሳትፈቅድ ማን በግድ ይላል ። አንተ ግን ሁልጊዜ የጌትነት ሥራ እኔ ያልሁት ለምን ይቀራል ብለህ ነው እንጂ ይህስ ነገር የሚያስልክ ሆኖ አይደለም ። እንኳን ይህቺ የወለድካት እንኳ ልጅህ ላቀች አልታዘዝ ብላ አሸንፋ ቀረች ። ደግሞም የዚህ ነገር በደብዳቤ አያልቅም ። በተገናኘን ጊዜ እንነጋገራለን ።

ኅዳር ፮ ቀን ፲፰፻፱ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

በጋብቻው በኩልም ይህ ብቻ አይደለም ። እስላምና ክርስቲያን እንዲጋባ የሚያደርጉ ታላቅ ንጉሥ ነበሩ ። ሁለቱንም ቢሆን ከመጋባት የሚከለክል የሃይማኖት ደንብ ያለመኖሩን አይተው ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ለወሎው ኢማም መሐመድ አሊ ድረዋል ። ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደሚገልጡት “...ያልተጠመቀ እስላም የተጠመቀችይቱን ክርስቲያን ማግባት ያልተለመደ ነበርና ለጊዜው ሕዝቡ ሁሉ በጣም ገረመው” ብለዋል ። እንዲህ ዓይነቱን ስንመለከት ምኒልክ በአስተዳደር ዘመናቸው ለሰው ልጅ መብት ምን ያህል ያስቡ እንደነበረ እንረዳለን ።

የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሚስት የወይዘሮ ንግሥት እናት ናቸው ።

ምኒልክ ያወጡትን ደንብ ሲያፈርሱ ወይም ሲሳሳቱም ቢሆን ሹማምንቶቻቸውን ይቅርታ የሚጠይቁ ሰው ነበሩ ። ሹምቻቸውም በግልጽ ደንብ ሽረዋል አላግባብ ሠርተዋል እያሉ ይከራከሩባቸው ነበር ። ምኒልክም ተከራክረው ከተሸነፉ “አጥፍቻለሁ ቅጡኝ” የሚሉ እንጂ “ተደፈርኩ” የሚሉ አልነበሩም ። አንድ ጊዜ አንዲት ሴት የምኒልክን የአትክልት ቦታ በርስትነት እንዲሰጣቸው ለመኑ ። ምኒልክም ሰጥቼሻለሁ አሏቸው ። ሹማምንቶቻቸው ቀርበው “ጃንሆይ ይህ ቦታ ለቤተ መንግሥቱ አትክልት ማቅረቢያ ብለን ያለማነው ነው ። ለቤተ መንግሥቱ ሸንኮራም ሆነ ሙዝ ትርንጎም ሆነ ሎሚ የሚመጣው ከዚህ ቦታ ስለሆነ ለሴቲቱ ሌላ ይሰጥና ታልማ እንጂ ይህን መስጠት አይሆንም” አሏቸው ። ምኒልክም “እሷም እኮ የለመነኝኝ ትርንጎና ሎሚ በማየቷ ነው ። ሌላ ደረቅማ መች ትለምን ነበር ። የለመነኝው ገብቼ ልብላ ብላ ነው እንጂ ሠርቼ ላልማ ብላ አይደለም ። ሴት ናት ። አቅም የላትምና ስጧት” አሉ ። በዚህ በምኒልክ ትእዛዝ የተናደዱት አዛዦች “ጃንሆይ ለእርስዎስ ፍሬው ከየት ይመጣል?” ቢሏቸው “ኢትዮጵያ በሙሉ የኔ ሆና ለትንሽ ፍሬና መሬት ብዬ እንዴት ይህቼን የጓጓች ሴት እከለክላታለሁ ። ይህ የለማው ለሷ ይሰጥና ለራሴ ፍሬ ካማረኝ እኔ አለማለሁ” ብለው አሰጧት ። ሴትዮዋም መሬት ስማ “ጃንሆይ ከፍሬው ግብር አውጥቼ ድርሻዎን የየለት ምግብን ፍሬ አልክሉታለሁና ሌላ መሬት ለፍሬ ብለው አያልሙ” ብትላቸው “ይህም ገላገልሽኝ ። ሌላ ሥራ ከመፍታትም አዳንሽኝ ። ግን ሹምቼ ይህን ነገር ሰምተዋልና ፍሬው ቢደርቅ ከየት ታመጫለሽ ። ያስሩሻል” አሉ ያቺም ተራ ሴት ጠንካራ ኖራ “ባሌ ወታደር ነው ። እንዳይዘርፍም እንዳይቀማም እርስዎ ባዋጅ ከልክለዋል ። ለእርስዎ ብዬም ከሰው አትክልት ገብቼ አልሰርቅም ። የሰጡኝ መሬት ፍሬ ሲኖረው ብዙውን እኔ ከባሌና ከልጆቼ ጋር እንበላለን ። ድርሻዎንም እንልካለን ። ካላፈራ ግን የምሰጥዎት የለኝም ። ሁሌ ፍሬ እንዲያፈራም መርቀው ይሰጡኝ” አለቻቸውና መርቀው ሰጧት ። ይህን ታሪክ ያጫወቱኝ ደጃዝማች ከበደ ተሰማ ናቸው ። ግሪንፊልድም “...ምኒልክ ምንም ርስት አልነበራቸውም ። ምናልባትም ኢትዮጵያ በሙሉ የኔ ነች በሚሉት ምክንያት ይሆናል...” ሲል ጽፎላቸዋል ።

ንጉሶቹ ቀርተው መኳንንቱ እንኳ ብዙ ሀብትና ገንዘብ በያዙበት ጊዜ ምኒልክ የገንዘብ ችግር እየደረሰባቸው ከየነጋዴው እየተበደሩ የሚኖሩ ነበሩ ። ይህን ለማወቅ ኅዳር 14 ቀን 1900 ዓ. ም ለደጃች ገሠሠ በፃፉት ደብዳቤ “... ብር ለመውሰድ የሰደድሃቸውን ሰዎች ያከረምናቸው ብር ባይመጣልን ነው ። እስካሁን እንኳ ሳይመጣልኝ ቀርቶ ደመወዘተኛውም አልተቀበለም ። አሁንም ሰዎችህ ይህን ሲጠብቁ ብዙ ቀን እንዳይቆዩ ብዬ ከነጋዴ ተበድራ 5000 ብር ሰድጄልሃለሁ...” በማለት ጽፈውላቸዋል ።

እንደ አገራችን ባህልና ልማድ እንኳን መኳንንቱ ድሃውም ቢሆን ጠንቋይ ይወድ ነበር ። መኳንንቶችም የታወቁ ጠንቋዮች ወይም ቃልሾች ሲገኙ የግል እያደረጉ ያስቀምጧቸው ነበር ። ምኒልክ ግን የተገላቢጦሽ ነበሩ ። ሐምሌ 11 ቀን 1900 ዓ. ም ያወጁት አዋጅ ጠንቋይ እንደማይወዱ ይነግራል ። አዋጁም እንዲህ ይላል “... ከጠንቋይና ከባለዘር ዘንድ የሚያስጠነቁል ሰው ጠንቋይም አስጠንቋይም ይቀጣል ብዬ ከዚህ ቀደም አዋጅ ነግሬ ነበር ። አሁን ግን እዚሁ እከተማችን ተገኘ ። አሁንም እከተማ በየሠፈርህ ያለውን ጠንቋይና

ባለዛር የምታውቀውንም ልብህ የሚጠረጥረውንም እጁን ይዘህ አምጣልኝ ። ይህንንም ያደረገ መንግሥቱን መውደዱ በዚህ ይታወቃል ። እንግዲህ ግን ደብቆ የተገኘ እኔንም መንግሥቱንም ባይወድ ነውና ጠንቋይና ባለዛር የተገኘበት ሰው እሱንም ጠንቋዩንም ጠላቱ በመስከረበት እቀጣለሁ ። እርስቱንና ገንዘቡንም ለከላሽ መርቁለታለሁ” ይላል ። ከባድ አዋጅ ነው ። በተለይ “ጠላቱ በመስከረበት” የሚለው ቃል አደገኛና መድረሻ የሚያሳጣ ነው ።

ምኒልክ ለድሃ ሕዝባቸው ተቆርቋሪ በመሆናቸው በክረምት ፍርድ ቤቶች ሁሉ እንዲዘጉ በአዋጅ የደነገጉ ሰው ናቸው ። ሐምሌ 13 ቀን 1900 ዓ.ም ከታወጀው አዋጅ ብጠቅስ “... ለነገር የመጣህ ሰው ሁሉ በየአገርህ ጉብተህ እርሻህን እረስ ። ነገርህን በመስከረም እየመጣህ ጨርስ ። በመሬትም የተጣላ ሰው እስካሁን በእጁ የነበረውን እንዳለ በእጁ ይዞ ከርሞ በመስከረም ይታይለታል ። ሹማምንትም እስከ መስቀል ድረስ በዳኝነትና በውርርድ አታግት...” ይላል።

ምኒልክ አርቆ አሳቢ መልካም አስተዳዳሪ መሆናቸውን የምንረዳበት ብዙ ምክንያቶች አሉ ። እስካሁን ያነበብናቸው ትረካዎች ጥሩ ምስክሮች ቢሆኑም ሌላ ሌላም ጥቃቅን የሚመስሉ ነገሮች አሉ ። ለምሳሌ በድሮው ጊዜ አንድ ሰው ትንፋሹ ከተቋረጠ ሞተ ተብሎ ወዲያውኑ ይቀበር ነበር ። ምኒልክ ግን ሐምሌ 13 ቀን 1900 ዓ.ም ባወጡት አዋጅ ቶሎ መቅበርን ከለከሉ ። አዋጁም “... የታመመ ሰው ብዙ ቀን ታሞ ቢሞት ፣ ድንገትም ቢሞት ፣ 12 ሰዓት ሳትጠብቅ አትቅበር ። ለቅሶም 12 ሰዓት ሳይሆን ጭራሽ መሞቱ ሳይታወቅ አታልቅስ ። 12 ሰዓት ሳይሆን ያለቀስ ሰው ፣ 12 ሰዓት ሳይሆን የቀበረ የነፍስ ገዳይ ያህል ነውና ይቀጣል” ይላል ።

የኅዝን ለቅሶንም ቢሆን ሥርዓት ያሲያዙ ምኒልክ ናቸው ። በድሮው ጊዜ አንድ ኅዝንተኛ ቢያንስ ለአርባ ቀናት ያህል ከቤት ውስጥ በኅዝን በመቀመጥ ከመጣው ጋር ሁሉ እየተላቀሰ ይከርም ነበር ። ይህ እንዳይሆን አንድ ኅዝንተኛ ለኅዝን ከቤቱ የሚቀመጥበት ጊዜ ለሶስት ቀናት ብቻ እንዲሆን አወጁ ። በዚህ ሶስት ቀናት እንዲሆን በተባለው አዋጅ ሕዝቡ ከፍቶት ሲያጉረመርም ምኒልክ የልጅ ልጃቸው ከወይዘሮ ሸዋረጋና ከወዳጅ ገብና በ1877 ዓ.ም. የተወለደው ደጃች ወሰን ሰገድ ገና በወጣትነት ጊዜው ሞተ ። ለቀብር የተሰበሰበው የአዲስ አበባ ሕዝብም “በራሳቸው መጣ ። እስቲ የእዝኑን ቀን ብዛት እናያለን” እያለ እያማ ጠበቀ ። ምኒልክ ግን ልጃቸውን ቀብረው ከቀብር መልስ ከችሎት ተቀምጠው ሥራ ጀመሩ ።

ደጃዝማች ወሰን ሰግድ

በማግስቱም በያገሩ ላሉት መኳንንት ሁሉ ለእያንዳንዳቸው በየሰማቸው ቃሉ አንድ ዓይነት የሆነውን ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ። “ምንም ብናለቅስ ብናዝን ማቅም

ቢለበስ እግዚአብሔር ፊቱን አልመለሰልንም ። አሁን ደግሞ ይሄው ልጄ ደጃዝማች ወሰን ሰገድ ታሞ ነበር ። በመጋቢት ፳ ቀን አረፈ ። እኔም የእግዚአብሔርን አመጣጥ ስለፈራሁ መድፍ ሳላስተኩስ እምቢልታም መለከትም ሳላስነፋ ተቀበረ ። እናንተም እንዲሁ ዝም ብላችሁ በልባችሁ በየቤታችሁ እዘኑ እንጂ የወትሮውን የለቅሶና የኃዘን ሥርዓት መተው ነው ። አንተም እዚያው ሆነህ ጎዘንህ ነውና እዚያው ሥራህን ያዝ እንጂ ለልቅሶ ብለህ ሥራህን ትተህ ወደዚህ አትምጣ ። እግዚአብሔር በሕይወት ለመገናኘት ያብቃን ።

መጋቢት ፳፩ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምኒልክ ጎዘን የደረሰበትንም ሰው ሲያፀናኑ ጎዘኑን እንዲተዉ ይመክራሉ እንጂ በጎዘኑ እንዲገፋብት አያደርጉም ነበር ። ይህን ከመሳሰሉት ደብዳቤዎቻቸው አንዱን እንመልከት ።

ይድረስ ከእሜቴ እሴተማርያም ።

የልጅሽን መሞት ሰማሁ ። እንዴት ያለ ያልታሰበ አደጋ አገኘሽ። እግዚአብሔር ያጥናሽ ። ምንጊዜም ሰው ተፈጥሮ መሞት ልማድነው ። ነገር ግን አንቺ ጎዘን እያበዛሽ ጎዘን ተለይቶሽ አያውቅም ። ከእግዚአብሔር ጋራ መተላለክ መቼ መልካም ነው ። በጎዘንም ሰው ከተመለሰ የሞቱት ሁሉ ይመለሱ አልነበረምን ። አሁንም እንግዲህ ወዲህ ጎዘን የሆነ ነገር የሰማሁብሽ እንደሆነ ሁሉንም የምትፈጂያቸው አንቺነሽ እንጂ እግዚአብሔር አይደለም ። ይህንንም ማለቴ ለሚሞቱት ሰዎች አዝኜ ነው እንጂ ላንቺ ብዬ አይደለም ።

መጋቢት ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ሰው ሲሞት አቀባበሩ ድሃ ከሆነ እንዲያው ጉድጓድ ቢጤ ተምሶ ሳይርቅ ይቀበር ነበር ። ይህም ጅቦች ሬሣውን እያወጡ መብላት በመላ ኢትዮጵያ የተለመደ ነበር ። ምኒልክ ግን ሰኔ 16 ቀን 1900 ዓ.ም. የሚከተለውን አዋጅ አወጁ ። “ሰው ሲሞት መቅበር ከጥንት የመጣ ልማድና ትእዛዝ ነበር ። አሁን ግን በየገዳሙ ዋሻና በየአድባራቱ አፀድ ውስጥ ሁሉ የሚታየው የሰው አጽም ብቻ ሆነ ። የጥንት ልማድና ሥርዓት መቅረቱስ ለምንድነው? አሁንም በየገዳሙና በየአድባራቱ በሌላውም ሥፍራ ሁሉ ሳይቀበር የተገኘውን የሰው አጽም የክርስቲያን ፣ የአረመኔም ቢሆን በየግዛትህ ፣ በየአጥቢያህ እያስፈለግህ ቅበር ። አዲስም ጉድጓድ ሲቆፈር የተገኘውን አጽም ወደ ውጭ እንዳይቀር መልሰህ ቅበር ። እንግዲህ ወዲህ ግን በየግዛቱና በየአጥቢያው የሰው አጽም ሳይቀበር የተገኘ ሰው ብርቱ ቅጣት ይቀጣል ። መሬትህንም ትነቀላለህ ።” ይህ የምኒልክ አዋጅ እስከዛሬ ድረስ በመፈፀም ላይ ነው ። መቃብር ሲቆፈር የሚገኝ አጥንት አሁንም ከዚያው ተመልሶ ይቀበራል ።

ምኒልክ መቅበርን በአዋጅ የተናገሩት ለሰው ብቻ ሳይሆን ለከብቱም ጭምር ነው ። የከብት ማከሚያ መድኃኒት ካስመጡ በኋላ ስለክትባቱና ስለሚሞተውም ከብት የሚከተለውን አወጁ ። “በአገራችን የከብት በሽታ መድኃኒት በመታጣቱ ከብት ሁሉ

ሲያልቅ ኖረ ። ዛሬ ግን ለቀንድ ከብትም ፣ ለጋማ ከብትም ፣ ለእንሰሳት ሁሉ መድኃኒት የሚያደርግ ሐኪም አስመጥቻለሁና ከብት የታመመብህ ሰው ለሹምህ እየነገርክ ለከብቱ መድኃኒት ይደረግለታል ። ከብቱም በታመመ ጊዜ የታመመውን ከብት ከደህናው ከብት እየለየህ ለብቻው አጥር እያሳጠርህ አስታም ። ቢሞትብህም ለሹምህ እየነገርክ ትልቅ ጉድጓድ እየቆፈርክ ከነቆዳው ሲሞት የወደቀበትንም መሬት እየቆፈርክ አፈሩንም አብረህ ቅበር ። ነገር ግን የሞተውን ከብት ብቻውን ለመቅበር ያልቻለ ሰው በየወረዳው ያለው ሰው በሹም እየታዘዘ አብሮ ይቅበር ። እንዲህ ሆኖ በጥንቃቄ እየተጠበቀ የተቀበረ እንደሆነ በሽታው ይጠፋል ። ከብቱም እንደቀድሞው ይበዛል ። ሥጋን እበላለሁ ፣ ቆዳውን እሸጣለሁ ብሎ ያልቀበረ ሰው በሽተኛውን ከብት ከደህናው ከብት የቀላቀለ ሰው ይወረሳል ።

መጋቢት ፲፱ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አዲስ አበባ ።

እንግሊዛዊው ዲፕሎማት ግሊከን በመጽሐፉ የፃፈውን ልጥቀስ ። “.... የወደፊቷ አበሻ ምኒልክ በዙፋናቸው እስካሉ ድረስ ባለብሩህ ተስፋ ነች ። ንጉሡ የሥራ ጊዜያቸውን ሁሉ የሚያሳልፉት ለአገሪቱና ለሕዝቡ አንድነት በመሥራት ነው ። ሕዝቡ ግን ወደፊት ተራማጅ ባለመሆኑ ጊዜ ይወስዳል ።

ምኒልክ ደግና አስተዋይ አስተዳዳሪ ነበሩ ። የሐረርጌ ጦርነት ሰሞን አዲስ አበባ የቀሩት ራስ ጉብና መንግሥት ሊገለብጡ ነበር ተብለው ተከሰሰ ። ምኒልክ ችሎት ላይ ቀርበው መኳንንቱ ሲፈርድ ይሙት በቃ ሲል ግማሹ ደግሞ ይታሠራል እንጂ ጉብናን ያህል ሰው አይገደልም እያለ ፈረደ ። ፍርዱን የሚያጸኑት ምኒልክ ስለሆኑ ከሁለት አንዱን ያጸናሉ ተብለው ሲጠበቁ “..... ጉብናን እዚህ ለማድረስ ሰላሳ ዓመት ፈጅቶብኛል ። ላንድ ቀን ጥፋቱ ብዬ የሰላሳ ዓመት ድካሜን አላበላሽምና ምሬዋለሁ እንደጥንቱ ይኑር” ብለው ፈረዱ ። ጉብናን የመሰለ ታላቅ ጀግና ሰው መግደሉ ባያቅትም ጉብናን የመሰለ ታላቅ ጀግና ማፍራቱ ግን ብዙ ዓመት ይጨርሳል ።

የምኒልክ የችሎት ጊዜ ከጧቱ ፬ ሰዓት በኋላ ነው ። ረቡዕ የፍትሐ ብሔር ክርክር ፣ አርብ የወንጀል ጉዳይ ይዳኛሉ ። ከቅዳሜና ከእሁድ በስተቀር በሌላው ቀን ችሎት አለ ። ምኒልክ ቀጠሮ ያለው ነገረተኛ ባይኖርም ችሎት ይቀመጣሉ ። በችሎት ሲቀመጡ ማንኛውም ባለ ጉዳይ “አቤት” ይላል ። ይህም አቤት ባይ በእልፍኝ አስከልካዩ አማካይነት እየቀረበ ጉዳዩን ያመለክታል ። ጉዳዩ ቀላል ከሆነ ወዲያው ይፈጸምለታል ። ጉዳዩ ከባድ ወይም ማጣራት የሚያስፈልገው ከሆነ “እከሌና እከሌ ያጣሩልህ” ተብሎ ወዲያው ባልደረባ ይቀበላል ። እነኚያም ባልደረባ የሆኑት ሰዎች ዕለቱን አጣርተው ያቀርባሉ ። ችግር ቢያጋጥምም ችግሩን ለምኒልክ ነግረው ቀን ያስቀጥላሉ እንጂ በፈቃዳቸው ማሳደር አይችሉም ። ያሳደሩ ዳግመኛ በዚያ ችሎት ቦታ አይገኘም ። ምኒልክ ችሎት በሚቀመጡበት ጊዜ ከኋላቸው ጠመንጃና ጋሻ የያዙ 30 ሰዎች ይቆማሉ ።

የምኒልክን የአስተዳደር ሁኔታ ስንመለከት የፌዴሬሽን አቋምነት የነበረው ነው ። ደጋግሜ እንዳልኩት በየትኛውም አገር ለአስተዳደር የሚሾመው የነገሩ ተወላጅ ሲሆን ጦሩን የሚያዘውና አገሩን የሚጠብቀው ግን ከማዕከላዊ መንግሥት የሚሾመው ሰው ነው ። በየአገሩ ያሉት አስተዳዳሪዎችም የተወሰነባቸውን ግብር ለማዕከላዊው መንግሥት ከመገበር በስተቀር ሌላ የሚጠየቁት አልነበረም ። ዳኝነትና ፍርድም ሰው ከገደለ ሰው በስተቀር የየአስተዳዳሪዎቹ ነበር ።

እርግጥ እንዲህ ዓይነቱ አስተዳደር በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ በእኩልነት ደረጃ አልነበረም ። አንዳንድ አገር ከጥንት የንጉሥ ግዛት የነበረው የንጉሱ ልጅ ወይም ዝርያ ለአስተዳዳሪነት ሲሾም በበላዩም ሌላ የወታደር አስተዳዳሪ አይደረግበትም ። ያም ቢሆን አስተዳዳሪው የአገሪቱን ግብር ሰብስቦ ለራሱ ወይም ለግዛቱ ልማት ካዋለ በኋላ ለማዕከላዊው መንግሥት የተወሰነበትን ግብር ይከፍላል ። በዘመኑ የነበሩት የዝርያ አስተዳዳሪዎች ግን የሕዝቡን ግብር ለአገሪቱ ልማት በማዋል ፈንታ ለራሳቸው ጥቅም ያውሉት ነበር ። ጠቀም ያለ ልማት ሠሩ የሚባሉት አገረ ገዢዎችም በወንዝ ላይ ድልድይ ማሠራት ነበር ። የጂማው አባ ጅፋር ግን ለግዛታቸው ከሁሉ ተለይተው ጠቀም ያለ ተግባር የፈፀሙ ናቸው ።

የአገር አስተዳደር ጉዳይ ከተነሳ ግዛቶች በአማካሪዎች ሥልጣን ሥር እንዲተዳደሩም ጀምረው ነበር ። እርግጥ በሁሉም ዘንድ ተጀምሮ ነበር ባይባልም ያንጊዜ ከሌሎቹ ግዛቶች ሠልጠን ብላ ትታይ በነበረችው በድሬዳዋ ከተማ ተጀምሮ ነበር ። ለድሬዳዋ ከተማ በሰኔ 27 ቀን 1898 ዓ ም የተሰጠው በመማከርት የመተዳደሪያ ደንብ ከዚህ ቀጥሎ ያለው ነው ።

እኔ ዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት
ይህንን ቀጥሎ የተጻፈውን ቃል ፈቃድ ሰጥቻለሁ ።

መዝገብ መሪያ ክፍል

ለድሬዳዋ ከተማ ጥቅም ሁሉ እየመረመሩ የሚሠሩ አማካሪዎች ይመረጣሉ ። ለዚህም ምክር የሚመረጡ እነዚህ ናቸው ።

- መዝገብ መሪያ :- የሐረር ገዥ ደጃዝማች ይልማ ።
- ሁለተኛ :- ነጋድራስ ይገዙ ።
- ሶስተኛ :- የጅምሩኩ ሹም አቶ ንጋቱ ።
- አራተኛ :- የምድር ባቡሩ የሥራ አለቃ ሙሴ ቤ ።
- አምስተኛ :- ድሬዳዋ የሚቀመጠው የኩባንያዎች ወኪል ሙሴ ካሬት ።
- ሴድስተኛ :- የድሬዳዋ ሐኪም ዶክተር አንቷን እነዚህ ናቸው ።

ሁለተኛ ክፍል

የእነዚህም አማካሪዎች አለቃቸው የደጃዝማች ይልማ እንደራሴ ነው ። ይህም አለቃ ጉዳይ በታሰበ ጊዜ ለምክር ይሰበስባቸዋል ። ጉዳይም ባይኖር በወር በወሩ መሰብሰባቸው አይቀርም ።

ሶስተኛ ክፍል

እንደዚህም ተሰብስበው ለከተማው ፀጥታ የሚመቸውን ነገር ሁሉ ይመክራሉ ። በከተማውም ለሚታሰበው ጉዳይ ለሚያስፈልገውም ገንዘብ ይህ ይበቃል ብለው ይቆርጣሉ ። ይህም ገንዘብ የሚወጣው በከተማው ውስጥ ከሚኖሩ ሰዎች ነው ።

አራተኛ ክፍል

እነዚህም የከተማ አማካሪዎች የመከሩት ቃል ሲተካከል ከሁለት ላይ ተጽፎ አንዱ ወደ ጃንሆይ አንዱ ለሐረር ገዥ ለደጃዝማች ይልማ ይላካል ።

አምስተኛ ክፍል

ድራዳዋ ያለውም የደጃዝማች ይልማ እንደራሴ እነዚህ የመከሩትን ቃል ሁሉ ለማስተረፍ ፈቃድ አለው ።

በኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ ም

ምኒልክ የነበራቸውን የአስተዳደር ጥበብ በመጠኑ ገልጫለሁ ። በምኒልክ የአስተዳደር ታሪክ ውስጥ እኔን የሚገርመኝ አለ ። በውስጥም ሆነ በውጭ ታላላቅ የሆኑ አገሪቱን የመምራትና መንግሥቱን የማስተዳደር ሥራ እያለባቸው ለተራ ነገሮች ሁሉ ከየመኳንንቱ ጋር ደብዳቤ መጻጻፋቸው ነው ።

ከምኒል ደብዳቤዎች አምስት ሺህ ያህሎቹን አንብቤአለሁ ። በነዚህ ባነብኳቸው ደብዳቤዎች ብዙ ቁም ነገር ያለባቸው አሉ ። አንዳንዶቹ ደግሞ እንኳን ባንድ ንጉሠ ነገሥት ደረጃ በተራ መኳንንትም ደረጃ ቢሆን ደብዳቤ ሊጻፍባቸው የማይገቡ ናቸው ።

ደብዳቤዎቻቸውን ስናነብ ምኒልክ ሥልጣን ወዳድና የሁሉንም ሥልጣን ጠቅለው የያዙ ሊያስመስላቸውም ይችላሉ ። ግን በዚህ ዓይነቱ አፈራረድ ምንም እንኳን ሥልጣን ይወዳሉ ብንልም የታሠሩ ከብት ለቃሚዎችን ለማስፈታት ፣ ኖራ ለማስነጠርና ጠርቡ እንዳይወላገድ በደንብ አስቀምጡት የሚል ደብዳቤ የመጻፍ ሥልጣን አይሻሙም ። ሁኔታው ባጭሩ ግን በለሞንድ ጋዜጣ ላይ በኢትዮጵያ የፈረንሳይ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የነበረው ክሎብስኪ እንደጻፈው ከሁሉ ጋር መሥራት ስለሚወዱና ሥራ ወዳድ በመሆናቸው ነው ። የቀልድ አጻጻፋቸውም ቢሆን ምን ያህል ተወዳጅነት እንደሚያተርፍላቸው መገመት ይቻላል ።

ደብዳቤዎቻቸውን ስናይ ምኒልክ ሥራ የሚጀምሩት ከለሊቱ ዘጠኝ ሰዓት ላይ ነው የተባለውን እውነት ሆኖ እናገኘዋለን ። ጥቃቅን ነገር ሁሉ ምን ያህል ሥራ ያበዛባቸው እንደነበርም እንረዳለን ። ለዓይነት ያህልም ሥራ አስፈጻሚ ደብዳቤዎቻቸውን ከዚህ ቀጥቶ ሳስገባ እነዚህን የመሳሰሉ ሌሎችም መኖራቸውን ለመግለጽ እወዳለሁ ። ደብዳቤዎቹ የተቀመጡት በተፃፉበት ቀን ተራ መሠረት ነው ። ደብዳቤዎቹ አንዳንዴ ለአንባቢ ግራ የሚያጋቡ የመሰሉኝን ከየደብዳቤዎቹ ግርጌ በቅንፍ መጠነኛ መግለጫ ሰጥቻለሁ ።

ይድረስ ከሙሴ አልግ

ለአትክልት ውሃ ማጠጫ ሰው በእጁ እየያዘ ወዲያም ወዲህ እየወሰደ የሚያጠጣበትን እፈልጋለሁና 200 ሜትር የሚሆን ፈልገህ ቶሎ እንዲመጣልኝ ይሁን ። ያውም የላስቲክ የሆነ እንደሆነ መንገዱ ቆላ ነውና ሲመጣ እንዳይበላሽ የላስቲክ መሆኑ ቀርቶ የሸማ እንዲሆንልኝ ይሁን ።

ጥቅምት ፳፯ ቀን ፲፰፻፵፯ ዓ.ም አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

(አልግ በዚህ ጊዜ ዙሪክ ነበር)

ይድረስ ከከበሩ የመስኮብ መንግሥት ትልቁ ዱክ ኒኮላዎስ ።

በኮንት ሊዎንቲቭ እጅ የላኩልኝ ውሾች ከኔ ዘንድ ሳይደርሱ በመንገድ ሞቱ ብሎ ቢነግረኝ እጅግ አሳዘነኝ ። እርስዎ ግን ስለመልካሙ አሳብዎ እግዚአብሔር ያመስግንዎ ።

በሰኔ ፫ ቀን በአ አ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፵፱ ዓ ም

ይድረስ ከሙሴ ለበርቱዋ

የላክልኝ የሸቱ ሳመና ደረሰልኝ ። ሽታውም እጅግ ማለፊያ ነው ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

በጥቅምት ፲፩ ቀን ፲፰፻፲፪ ዓ ም አ አ ተጻፈ ።

ይድረስ ከሙሴ ሞኬ ።

በሙሴ ጋቲከር እጅ የላክልኝ ደሮዎች በመንገድ ከሞቱት በተቀር ደረሱልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። እነዚህንም ደሮዎች ሐረርጌ ላይ ማስቀመጫ አገሩን ጥቂት እስቲሎምዱት ብዬ ነው እንጂ የክፋት ነገር የለም ።

በጥቅምት ፳፭ ቀን ፲፰፻፲፪ ዓ.ም. አ.አ. ተጻፈ ።

ይድረስ ኅበ ክብርት ወልዕልት ንግሥት ቪክቶሪያ ።

የእንግሊዝ ንግስት ፣ የሕንድ ነገሥታት ንግሥት ፣ የሃይማኖት ጠባቂ የክርስቲያን ረዳት ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ። የሰደዱልኝ ሁለት ፈረሶችና ወሾች ደረሱልኝ ። ፈረሶቹም እጅግ ያማሩ ማለፊያ ናቸው ። ውሾቹም ሩጫቸው ትንግርት ነው ። በአገራችን እንደዚህ ሩጦ ጥንቸል የሚይዝ ውሻ ከዚህ በፊት አላየንም ። ይህንን ሁሉ አስበው ስለሰደዱልኝ እጅግ አመሰግንዎታለሁ ።

በሰኔ በ፩ ቀን ፲፰፻፶፪ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ሊዎንቲቭ ።

ከዚህ ቀደም ያመጣህልኝ ባለወርቅ ባርኔጣ አንድ ብቻ ሆነና አሮጌ ሆነብኝ ። አሁንም እንደዚያው ያለ ማለፊያ ባርኔጣ እንድታመጣልኝ ይሁን ። ሁሉንም ነገር አንተ ታውቀዋለህ ።

ጥቅምት ፯ ቀን ፲፰፻፲፫ ዓ.ም. አ አ ከተማ ተጻፈ ።

(ሊዎንቲቭ በኢትዮጵያ የመስኮብ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ነበር ። ይህ ደብዳቤ በተጻፈለት ጊዜ ለሥራ ጉዳይ ወደ ምስኮ ሔዶ ነበር ።)

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ።

ለጫማ የሚሆን የብረት ቅርቃር ከዚህ እኔ ዘንድ ታጣ ። ምናልባት አንተ ዘንድ ይገኝ እንደሆነ እንድትሰድልኝ ይሁን ።

ሐምሌ ፩ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ ፲፰፻፶፫ ዓ.ም.

(ድሮ የጫማ ቆዳ ሶለ እንዳያልቅ ቢቃም ላይ እንዳያዳልጥ ከጫማው ሥር ብረት ወይም ከርንችት ሚስማር ይመታበት ነበር ። በዚህ ጊዜ ኢልግ አዲስ አበባ ነበር ። ላክ ወይስ ቀረ?)

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ።

የሰደድክልኝ የጫማ ቅርቃር ደረሰልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። ማነሱ ነው እንጂ ቅርቃሩ እጅግ ማለፊያ ነው ። ለሁለት ጫማ እንኳ ሳይበቃ ቀረ ። አሁንም የዚህን ዓይነት ቅርቃር ልከህ እንድታስመጣልኝ ይሁን ። ሚስትህስ ለጤናዋ እንዴት ናት ። ለሷም ሰላምታ እንድታደርስልኝ ይሁን ።

ሐምሌ ፲፫ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፫ ዓ.ም.

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ።

የጫማውም ቅርቃር ደረሰልኝ ። እኔስ አነስ ብዬ መላኩ ለኋላው እንድታስመጣልኝ ነው እንጂ ለአሁኑስ አያስቸኩልም ነበር ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

ሐምሌ ፳፭ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፫ ዓ.ም.

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ።

የነገርከኝ የቁንጫ መድኃኒት በስሃን አድርገን ብንሞክረው የሚያልቀው ቁንጫ እጅግ በጣም ጉድ ነው ። አንተው እንዳልከው እውነተኛ መድኃኒት ሆነ ።

መስከረም ፯ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፬ ዓ.ም.

ይድረስ ሚላንስ ከተማ ካሉ የሚላንስ ማህበር አለቆች ።

.... ከእናንተ ላይ ብር ለመዳረግ እንዲመቸኝ ሁለት ሺህ የሚባል መጽሐፍ ላኩልኝ ።

ታህሣሥ ፲፭ ቀን ፲፰፻፶፬ ዓ.ም አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

(ከውጭ አገር ዕቃ ለማስመጫ ሚላን ከተማ ባንክ ገንዘብ አስቀምጠው ነበር ። ሸህ ያሉትም ችክ ማለታቸው ነው ። ይህም ችክ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ መግባቱ ነው ።)

ይድረስ ከአባ እንድርያስ ።

እጅግ የሚጣፍጥ አራንጅ በዘውጣ እጅ የላኩልኝ ሁለት አገልግል ደረሰልኝ ። ለአርብና ለሮብ በቃኝ እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

መስከረም ፯ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፲፩ ዓ.ም.

(ሁለት አገልግል የተባለው ሁለት ካርቶን ነው ። ልጅ ዘውገም በጅቡቲ የምኒልክ ጉዳይ ፈጻሚ ነበሩ)

ይድረስ ከሙሴ ቤርድ ።

የባቡሩን መንገድ የምንለካበት የውሃ ልክ እዚህ እኛ ዘንድ የማይገኝ ሆነ ። እናንተ ዘንድ የመንገድ መለኪያ የውሃ ልክ አለ ማለት ሰምቻለሁና እንዲመጣልኝ ይሁን ።

መስከረም ፳፯ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፭ ዓ.ም.

(ከአዲስ አበባ እስከ አዲስ ዓለም ድረስ የመኪና መንገድ በሚያሠሩበት ጊዜ ነው)

ይድረስ ከማጆር ችኩዲኮላ ።

ከሌላ የተወለዱ ውሾች ብዙ ነበሩ ። የቀሩት አልቀው ሁለቱ ቢቀሩ እነዚህ እንኳ ቢተርፉ ብዬ ወዳንተ ልኬአቸዋለሁ ። አንተ ዘንድ እንዲቆዩልኝ ይሁን ።

ጥቅምት ፩ ቀን ገነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፭ ዓ.ም.

(ችኩዲኮላ በኢትዮጵያ የኢጣሊያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ነበር)

ይድረስ ከአለቃ ወልደ ያሬድ ።

ያንተ ነገር ሾሜ ሸልሜ አክብሬ ሳኖርህ በየሰው ቤት እየሔድህ እየሰከርክ ሰው መስደብ ማዋረድ ሆነ ። እንዳንተ ያለ ሽማግሌ ሌላ ሰው ይመክር ነበር እንጂ ይህ ያንተ ሥራ አልነበረም ። እኔ በዚህ እየሰከርህ ክፉ ነገር በመናገርህ ነው እንጂ ሌላ ነገር አግኝቼብህ አይደለም ። አሁንም እንደልብህ መናገርህን ፣ ሰከርህን እተዋለሁ ያልክ እንደሆነ እንድትመጣ ይሁን ። ይህን አልተውም ያልክ እንደሆነ ግን እዚያው እንዳወቅህ ሁን ።

ጥቅምት ፲፯ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልደዬ ።

ከግሼ ላንተ ለራስህ የሚገባውን የዝተት ግብር ዋጋውን ሸማም ብትል ብርም ብትል እኔ እስጥሃለሁና ዝተቱን እዚያው አንተ እንዳይበላሽ አሳምረህ አስረግጠህ እዚህ አዲስ አበባ ድረስ እንዲመጣልኝ ይሁን ። የተሸካሚውንም ፣ ዝተቱን የረገጠበትንም ኪራይ እኔ እዚሁ እሰጣለሁ ።

ጥቅምት ፳፮ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከአዛዥ ወልደዳዲቅ ።

ወደ ገበያ በነበሩት በፊታውራሪ አባየሪ ከብቶች ልውጫ የሰደድክልኝ ፴፯ ሰንጋ ደረሰልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ። ነገር ግን ለባለጌ የተለወጠ ይመስል ምነው ከቁጥሩ አትርፈህ ሳትሰድልኝ ቀረህ ። የአዳል ገዢ ሆነህ ምንያለህ ስስታም ነህ ።

ጥቅምት ፴ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች መሸሻ

.... ባርኔጣና መጋረጃ ሰድጃለሁ ያልከውን ባርኔጣው ደረሰልኝ። ነገር ግን ጠበባና ለኔ የማይሆነኝ ሆነ እንጂ ሥራው እጅግ ማለፊያ ነበር ። መጋረጃው ግን እስካሁን አልደረሰኝም ።

በሕዳር በ፰ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም እንጦጦ ተጻፈ ።

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

አምና የሰጠኸኝ ቦራ ፈረስ ለኔ ይሆናል ብዬ ነበር ። እንኳን ለኔ ለማንም ሰው የማይሆን ነው ። አሁንም እንዲያው ከመቅረት ለባለቤቱ እንኳ ትመልስለት እንደሁ ብዬ ይሄው ሰድጄልሃለሁ ።

ታህሣሥ ፳፮ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም

ይድረስ ከደጃዝማች በሻህ ።

ከዚህ ቀደም የሰጠኸኝ ዳማ ፈረስ ሽንቱን እየከለከለው ቢበላም የማይወፍር ሆነ ። አሁንም በኔ እንዳይቆጠርብኝ ብዬ ይሄው ሰድጄልሃለሁ ።

ታህሳስ ፳፯ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ። ራስ ሚካኤል ጌሾ ቸግሮኛልና ስደድልኝ ብሎ ላከብኝ ያልከውን ምን ከፋኝ እንድትሰድለት ይሁን ።

ታህሳስ ፳፯ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም. ኢ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከፊታውራሪ ተሰማ ።

መምህር ዜና የደብረ ዘይትን ቤተ ክርስቲያን የሚሠሩልኝ አንድ ጭቃ ሠሪና አንድ አናጢ ከለከሉኝ ብሏልና ሁለቱንም ሠራተኞች አትንኩ ። ቤተ ክርስቲያኑን ይሠሩላቸው ።

ታህሣሥ ፴ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከወይዘሮ ዘውዲቱ ደስታ ።

በቅሎ ተቃጠለብሽ ማለት ሰማሁ ። አንቺ ግን መቼም አትወጂኝ። በቅሎዬ ተቃጠለብኝ ብለሽ ሳትልኩብኝ ቀረሽ ። የአፈንጉስ ነሲቡ በቅሎዎች ሁሉ ተቃጥለው ከኔ ነገር ሠርቶ የወሰደው ግራጫ በቅሎም ተቃጥሎ የሚጠራደብት በቅሎ አጥቶ እየታዘለ ቢመጣልኝ እወድ ነበረ ። አሁንም እርጥባን ማለፊያ በቅሎ ሰድጄልሻለሁ ። ለአፈንጉስ ነሲቡ ያዋስሽ እንደሆን እንኳን በቅሎዋን አገርሽንም እንቅልሻለሁ ። ኮርቻ ግን አለመጨመሪ ኮርቻ አልተቃጠለብሽም ብዬ ነው ።

ጥር? ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም.

(ወይዘሮ ዘውዲቱ ደስታ የአፈ ንጉስ ነሲቡ ሚስት ነበሩ ።)

ይድረስ ከፊታውራሪ ሀብተ ማርያም ።

ሀብተማርያም የሚባለውን ሹምክን አስረህ የላክልኝ ደረሰልኝ ነገር ግን እሱ ከፈረንጆች የማይሰማማ ነውና እሱን ወደ ሌላ ሥፍራ አድርገህ ሌላ ሰው አድርግ ። እሱስ እንኳን ከፈረንጆች ከኔም የማይሰማማ ነው ።

የካቲት ፮ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከግራዝማች ድልነሳሁ ።

ለመንገዳችን መስተንግዶ የሚሆን ደነባ የሚደገስ አምስት ዳውላ ጌሾ ለአሳላፊ መሸሻ ይሰጠው ። ከአሥራቱ ጌሾ ።

የካቲት ፳ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ

ደሴ ጌሾ ይግባ ብዬ ነበረ ። እስካሁን አልገባም አሉ ። አሁንም ፫፻ ዳውላ ጌሾ ይህ ደብዳቤ እንደደረሰህ አስነስተህ ደሴ እንድታስገባ ይሁን ። የጌሾ ነገር ቸግሯልና እንዳይውል እንዳያድር ቶሎ ስደድ ።

የካቲት ፳፰ ቀን አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ ይፍሩ ።

ደሴ ጌሾ ይግባ ብዬ ነበረ ። አሁን ግን አልገባም ብለውኛልና የቀወትን ገባር አዘህ ከኛ ጌሾ መቶ ዳውላ ጌሾ አስጭነህ ደሴ ድረስ ቶሎ አስገባ ። የኛም ጌሾ ባይኖር ከባላገሩ አስመጥተህ ለባላገሩ ዋጋውን እንሰጣለን ። ጌሾውን በዚህ ቀን ደሴ ገባልን ብላችሁ በስልክ አስታውቁኝ ብያለሁና ቶሎ ሳትሰድ የቀረህ እንደሆን አይሆንም ።

የካቲት ፳፰ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም.

(ምኒልክ ወደ ደሴ ለመሔድ አስበው ስለነበረ እዚያ ለሚደረገው ድግስ ጌሾ ማስላካቸው ነው)

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

ባመት ባመቱ ነጭ ማር ትሰድልኝ ነበረ ። ዘንድሮ ግን እኛ ወደዚያ እንመጣለን ብለን ነበርና በዚህ ምክንያት ሳይመጣልኝ ቀረ ። አሁንም ለኔ የሚሆን ነጭ ማር በቤቱ ታጥቷልና ብዙ እንኳን አልልም የተገኘልህን ያህል ነጭ ማር እንድትሰድልኝ ይሁን ። ደግሞም ከየጁም ከሌላም ዘንድ የምክትል የሚሆን ማር ደሴ ለኛ መቀበያ የገባ እንዳለ ያንንም አብረህ አስጭነህ ስደድልኝ ።

ግንቦት ፲፭ ቀን ፲፰፻፶፰ ዓ.ም.አ.አ.ተጻፈ ።

(የነጭ ማር ብርዝ ይወዱ ነበር)

ይድረስ ከማውላ ።

ገነት መውረድዎን ሳላውቅ የሥራው ነገር ሳልመካከር ሔዱብኝ ብለህ ላክብኝ ። አንተ ምንጊዜም ጌትነት በዝቶብሃልና ተጋድመህ ትውላለህ ። በየት ታገኘኝ ። እኔማ የዚሁኑ የሥራውን ነገር እነግርሃለሁ ብዬ ብዙ ቆይቼ ከረፋዱ ነው የመጣሁት ። አሁንም በጧት በጧት እየገባህ ሥራውን ቶሎ ቶሎ አሠራ ። እንጨት ሠራተኛ ያልከውንም ሱልጣን ሌላ ሥራ ይዟል መሀመድና ኡመር ይሥሩልህ ።

ግንቦት ፳፩ ቀን ፲፰፻፶፰ ዓ.ም. ገነት ከተማ ተጻፈ ።

(ማውላ ተራ አናጢ ነበር)

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገሻ ።

እምሳ ጉንዶ ማር ደረሰልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። ነገር ግን ይህን ሁሉ ማር መላክህ ምን ሥፍራ ሊቢቃው ነው ። ቤትስ ጋንስ ማስቀመጫ የት ይገኛል ።

ሰኔ ፳፰ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም.

(ሲያሾፉ የጻፉት ነው)

ይድረስ እጅግ ከከበሩ ማክስ ኢጉን

የፍረስትንበርግ መስፍን የጀርመን ንጉሠ ነገሥት የመጀመሪያ ባለማዕረግ ።

በደየው ኤሽን ግንብ

ሰላም ለርስዎ ይሁን ። ስለፍቅር ብለው በሙሴ ሆልስ እጅ ከፋብሪካዎ የላኩልኝ ቢራ ደረሰልኝ ። ቢራውም እጅግ ያማረና የጣፈጠ ሆኖ አገኘሁት ። እኔ ግን በዚህ የወዳጅነት ሐሳብዎ ብዙ ደስ አለኝ ። ይህችም የቢራ ፋብሪካዎ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ቤተ መንግሥት አቅራቢ እንድትባል ፈቅጃለሁ ።

ሐምሌ ፲፭ ቀን ፲፰፻፵፰ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ. "

(ፋብሪካዎቻቸውን "በስምዎ አቅራቢ ብለን እንድንሰይም ይፈቀድልን" እያሉ ብዙ ኤርፓውያኖች ይጠይቁዎቸው ስለነበረ ይህም የቢራ ፋብሪካ በምኒልክ ስም አቅራቢ እንዲባል መፍቀዳቸው ነው ።)

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

ውሻውም በደህና ደረሰልኝ ። እኔስ ትንሽ መስሎኝ ለእነዚህ ውሾች ልክ ይሆናል ብዬ ነበረ ።

ነሐሴ ፲፫ ቀን ፲፰፻፲፩ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ሀብተ ማርያም

የሰደድካቸውን ፈረሶች አየኋቸው ። መጋላውን ፈረስ ወስጃለሁ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። አንተስ የቤተ ክርስቲያኑን ሥራ ትተህ ፈረስ የምትጋልብ ነህን ። ደግሞስ መጋለቡን የት ታውቀባታለህ ።

ህዳር ፪ ቀን ፲፰፻፱ ዓ.ም ተጻፈ.

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ ሥላሴ ።

የፊታውራሪ ሥዩም ባርያዎች ከሠፈር ኩባት ሊለቅሙ ቢወጡ ተያዙ ያልከውን ልቀቁ ብያለሁ ።

ህዳር ፴ ቀን ፲፰፻፱ ዓ.ም

ይድረስ ከራስ ወልደጊዮርጊስ ።

ጅሩ የደጃች ተድላ ልጆች ይዘውት የነበረውን መሬትና ሰላሌ ደጃች ተሰማ ለጠበል መጠጫ የሰጠኝ መሬት ተያዙብን ብለው ሰዎቼ ላኩብኝ ያልከውን መንኩሰህ ደብረ ሊባኖስ ስትቀመጥ ያን ጊዜ ይሆናል ።

ጥር ፪ ቀን ፲፰፻፵፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ውቤ ።

ድጅኖና ድማሚት ይምጣልኝ ያልከውን አራት ድማሚት የድማሚት መሰርሰሪያውንም ሰድጄልሃለሁ ነገር ግን ዲጂኖው ዋጋ ያልወጣለት ነውና እንዳይበላሽ ደህና አድርገህ መያዝ ነው ። የተበላሽ እንደሆነ ትከፍላለህ ።

ሚያዝያ ፪ ቀን ፲፰፻፵፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች በሻህ ።

ለግንቦት ሚካኤል አባታችንን እጅ ለመንሳት የቤተ ክርስቲያኑንም ሥራ ለማየት ግንቦት ፭ ቀን ወይም በ፯ ቀን ከአዲስ አበባ ተነስቼ ወደ ደብረ ሊባኖስ የምመጣ ነኝና የባላገሩንም መጥን አዘህ ሁሉንም ነገር ተሰናድተህ እንድትቆይ ይሁን ። ደግሞ ደብረ ሊባኖስ ከቤተ ክርስቲያኑ አጠገብ የኔ ድንኳን የሚተከልበትን ሥፍራ ጉድፋንም ሁሉንም ነገር አሁኑኑ አስቀድመህ አሳምረህ አስጠርገህ እንድትቆይ ይሁን ። ድንኳን የሚተከልበትንም ሥፍራ የደጃች አባተ ሰው ያሳይሃል ።

ሚያዝያ ፳፯ ቀን ፲፰፻፱ ዓ.ም

ይድረስ ከአጨጌ ወልደ ጊዮርጊስ ።

ለግንቦት ሚካኤል አባታችንን እጅ ለመንሳት ፣ የቤተ ክርስቲያኑንም ሥራ ለማየት በግንቦት በ፭ ወይም በ፯ ከአዲስ አበባ ተነስቼ ደብረ ሊባኖስ የምመጣ ነኝና ነገሩን እንዲያውቁት ይሁን ። አሁኑኑ አስቀድሜ መላኬ ድግሱን እንዳይጨርሱት ብዬ ነው ።

ሚያዝያ ፳፮ ቀን ፲፰፻፱ ዓ . ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ ተሰማ ።

ፊታውራሪ መከታን የደጃች ወዳጄን ፈረሱን መልሰው ኮርቻውን በለውጥ የተቀመጠ ነው ብለው ከለከሉኝ ብሎ ላኩብኝ። ከፈረሱ ጋር እዚያው ከተገኘ ለሱ መስጠት ነው እንጂ ለምን ይከለከላል ።

ሚያዝያ ፳፱ ቀን ፲፰፻፲፱ ዓ.ም

ይድረስ ከአጨጌ ወልደጊዮርጊስ

.....የላኩትን ደብዳቤ አየሁት ። ነገር ግን ለቤተ ክርስቲያኑ ሥራ እንጨት ቸግሮናልና እንጨት ይዘውልን የመጡ እንደሆነ አባላለሁ ያሉትን የቤተ ክርስቲያኑን የጣራ እንጨት እዚሁ እንዲሠራ አዝገብለሁ ።ተሠርቶ ይመጣል ።

ግንቦት ፪ ቀን ፲፰፻፵፱ ዓ.ም

ይድረስ ከመጋቢ ወልደ ሥላሴ ።

ፍሬ ሰንበት የሚባል አሽከር ትምህርት ለመማር አባ ወልደ አምላክ ዘንድ ቀርቷልና ተምሮ እስቲመጣ ድረስ እንደልብ ድርጉውን እንዲሰጡት ይሁን ።

ግንቦት ፲፯ ቀን ፲፰፻፷፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከዘመድ አገኘሁ ።

ለደብረ ሊባኖስ ቤተ ክርስቲያን አቶ ብስራቴን በኪራይ የሚሠሩትን አናጢዎች አሠራብዬ አዝገፎው ነበረ ። አንተ ግን ዛፉን አላስቆርጥም ብለህ ከልክለህ እስካሁን አልተሠራም አሉ ። አንት ወደል እኔ ያዘዘኩትን መከልከልህ ምን አገባህና ነው ። ዳግመኛ እፊቴ አትደርስ እንደሆነ ነው እንጂ በደህናህ እንዲህ አትጫወትብኝም ። አናጢዎቹም ወዳንተ እየሑዱ ይሠራሉ ብለውኛልና በኪራይ የሚሠራው አናጢ ሁሉ አቶ ብስራቴ ዘንድ ይሥራ ። የታሠሩትም አናጢዎች በዋስ ይፈቱ ።

ግንቦት ፲፯ ቀን ፲፰፻፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ ።

የሰደድህልኝ በቅሎ ደረሰችልኝ ። በቅሎዎ ስለመንገዱ ደካክማ በውል አላየኋትም እንጂ ማለፊያ ነች ። ነገር ግን ደግሞ ከዚች የሚበልጥ ሌላ ማለፊያ በቅሎ ያገኘህ እንደሆነ ማለፊያ በቅሎ ሰጥቻለሁ ብለህ ያንን የምታስተው አይደለችም ።

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፲፱ ዓ. ም

ይድረስ ከደጃዝማች አብርሃ ።

ደጃች ተድላ መቀሌ ካለው ቤቴ ከቤት ጠባቂዬ አንድ በሬ አትክልት የሚመላለስበት አንድ አህያ እነዚህን ደጃች አብርሃ ወሰደብኝ ብሏልና እውነት ሔዶበት እንደሆነ የቤት

ጠባቂውንም ጥንድ በሬ አህያውም እንዲመለስለት ይሁን ። ለእንግዲሁም ቤቱ አይነካበት ።

ሰኔ ፳፱ ቀን ፲፰፻፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ/አግዚአብሔር ።

ዳኖ እሁቱን ለነገሬ ድርለት ወዲያው ከወንድ ይገኛለሁ ባለበት ነገር አፈንጉሥ ነሲቡ ከዚህ ቀደም እኔ ፊት ተጋጥሞ ዳኖ ረቷል ብሎ ቢነግረኝ ከብቱን መክፈሉ ይቆይና ተያይዘው ይምጡ ። ዋስ አስጠርተህ ለመስከረም አቦ አያይዘህ አፈጣጥመህ ወደኔ ስደድልኝ ።

ሰኔ ፳፱ ቀን ፲፰፻፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ ሥላሴ ።

ተድላ ሕዳሩ የሚባል ሰው የቆረብኩባትን ሚስቱን ፍታ ብለው ያዙኝ ። ከአቡን ዘንድ ደብዳቤ ብወስድ ሳይሆንልኝ ቀረ ብሎ ጮኸልኝ ። የቆረብባትን ሚስቱን ስለምን ተፋቱ ትሉታላችሁ ። አሁንም በዚህ የተነሳ ሃብቴም ተይዞብኛል ዋሴም ታግቶብኛል ብሏልና የተያዘ በትም ከብት በዋስ ይመለስለትና ከባላጋራው ጋር በጥቢ አያይዘህ ወደኔ ስደድልኝ ።

ሰኔ ፴ ቀን ፲፰፻፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

ወደ ትልቅ መንግሥት የተላከ ሰው እውቀትን የሚያሰንፍ መጠጥ መጠጣት አይገባውምና ስለዚህ አንተም ከቢሺ ውሃና ከሱካር ውሃ ፣ ከሶዳ ውሃ ፣ ከሎሚናት ከእነዚህ ከአራቱ በቀር ሌላ መጠጥ አትቅመስ ። አደራህን ።

ሐምሌ ፲ ቀን ፲፰፻፵፬ ዓ. ም.

ይድረስ ከአቶ አብርሃ ።

የመጋዘ መሰንጠቂያውን ሥራ ነገር በዕለት በዕለት የሠራኸውን በሰልክ እንድታስታውቀኝ ብለንህ ነበር ። እስካሁን በሰልክ ብንፈልግህም አጣንህ ። አሁንም ሁሉንም ነገር ይህን ወረቀት ይዞ ለመጣ ሰው ላክብን ። ለእንግዲህም ዕለት ዕለት የሠራሃቸውን ቶሎ ቶሎ በሰልክ እንድታስታውቀን ይሁን ።

ነሐሴ ፩ ቀን ፲፰፻፵፱ ዓም

ይድረስ ከእጩጩ ወልደጊዮርጊስ ።

ደብዳቤዎ ደረሰልኝ ። ይሄው አንድ ማለፊያ ክብ መሳል ሰድጃለሁ ። በቀደምም አንድ ለኮቴ ሰድጃለሁ ። ሌላውን ልዝብ መሳል ግን እኛም የምናስመጣው ከዚያው ከዜጋመል ነውና እርስዎም ከዚያው ከዜጋመል ከየባላገሩም ቤት ቢሆን ማስፈለግ ነው ። የኔ ድግን መጋዝ እጨርቆስ ዘንድ አለና ይምጣልኝ ያለውን ጨርቆስን ብንጠይቀው የሰጠኝ ሁለት ክብ መጋዝ ነው እንጂ ድግን መጋዝ አልሰጠኝም አለ ። አሁንም ድግኑ መጋዝ ያለበትን እዚህ ሥፍራ ነው ካሉ ያስታውቁን ። ጠመንጃ መፍቻውንና ማሸጊያውን ግን ይሄው ሰደናል ።

ነሐሴ ፲ ቀን ፲፰፻፱ ዓ. ም.

(መሳል ለኮቴ ሁለቱም የቢለዎ መሳይ ድንጋዮች ናቸው ።)

ይድረስ ከአባ ጅፋር ።

የእንጀራውን ሳጥን ዓይነት የሰደድክልኝን አየሁት ። ይህ ክብ ሆነና እንጀራ ለማስቀመጥ አይመችም ። አሁንም አራት መዓዘን አድርጎ ለመሥራት ያመች እንደሆነ አራት መዓዘን ሆኖ ቢሠራ መልካም ነበረ ። አራት መዓዘን አድርጎ ለመሥራት የማያመች የሆነ እንደሆነ ግን እንደዚሁ እንደሰደድክልኝ ዓይነት ሆኖ ቁመቱ ከፍ እንዲል ሶስት ዙር ይጨመርበት ። በተረፈ ለአሽከርህም በቃል ነግሬዋለሁ ።

ነሐሴ ፳፯ ቀን ፲፰፻፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ ።

የምልክ አምባን አቦ ቤተ ክርስቲያን የሰማይ ቁጣ አቃጠለብኝ ብለህ የላኩብኝን ደብዳቤ አየሁት ። አንተ የሠራኸው ቤተ ክርስቲያን ጎጆ ተቃጠለብኝ ማለትህ እንደሆነ ነው እንጂ አንተ የሠራኸው ምን ቤተ ክርስቲያን ይባላል ።

መስከረም ፪ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም

ይድረስ ከደጃች ይልማ ።

ይሄ አለምነህ ዜና የሚባል ሰው ራስ መኩንን የሰጡኝን በቅሎ ብታመም ሸጬ ብብላው አሁን ክፈል ብለው ተያገፍዬ ታሰረብኝ ብሏልና ተያገቱን ፍታላትና እኔ እከፍላለሁ ።

መስከረም ፲ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም

ይድረስ ከመምህር ክፍሌ ።

ይህ በቀለ የሚባል አሽከር ሌባ እየሆነ ቢያስቸግረን አሰርነው ። ቢታሰርም ሌብነቱን የማይተው ሆነ ። አሸነፈን ። እንደጋኔንም አለበት ። በእግር ብረት አጠንክረው አሰረው ጠበል እያጠመቁ ሲድን እዚያው ለገዳሙ አገልጋይ ይሁን ።

መስከረም ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም

ይድረስ ከወህኒ አዛዥ ወልደ ጻዲቅ ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ። ለኖራው ማንጠር ወይዘሮ ሰማዕቷ አገር ኖራ ማንጠር የሚያውቁ ሁለት ገባሮች አሉ ያልከውን ምን ከፋ ወዳንተ ሔደው ያንጥሩ ። ለወይዘሮ ሰማዕቷም ነግረናታል ።

ጥቅምት ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ ማዘንጊያ ።

ፊታውራሪነት ተሾምኩ ብለህ የላክኸውን አየሁት ። እንኳን ደስ አለህ ። እግዚአብሔር እንኳን ከዘመነ ዘመን አብሮ አሸጋገረን ። ደግሞ እንደዚሁ ዘመነ ማቴዎስ አብሮ በደህና ለመድረስ ያብቃን። የጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን ነገር ክረምት ሆኖ ብዙ አልተሠራም ። አንተ ግን እዚህ በመሆኔ ነው እንጂ ያንድ ባቡር ያህል እሸክም ነበር ብለህ ላክህብኝ ። አንተማ ከድተኸኝ ሄደህ ምን ባለሟል ነህና እንዲህ ብለህ ትልክብኛለህ ። ወይም ደጃች ሥዩም ልኮህት መጣና አስሬ ድንጋይ አስፈልጥሃለሁ ።

ጥቅምት ፲፱ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም አኣ ከተማ ተጻፈ.

ይድረስ ከወይዘሮ ሰማዕቷ ።

አንቺ ውስጥ ኖራ ማንጠር የሚያውቁ ሁለት ገባሮች አሉ ብለውኛልና ወህኒ አዛዥ ወልደጻዲቅ ዘንድ ቶሎ ሔደው ኖራ እንዲያገኙ ይሁን ።

ጥቅምት ፮ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ውቤ ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ። እህልና በርበሬ ይዳርጉኝ ብለህ ላክብኝ ። አንተ እዚህ ሥፍራ አለ ብለህ ብታስታውቀኝ ነበር እንጂ እኔ እህልና በርበሬ ያለበትን በምን አውቀዋለሁ ። አሁንም እዚህ ሥፍራ አለ ብለህ እንድትልክብኝ ይሁን ።

ኅዳር ፮ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከአቶ ሁሴን ።

የሰደድከውንም ደብዳቤ አየሁት ። እዳር የሚሠራውን እንጨት ጨርሼ ደብረሊባኖስ መላግ ጀምራለሁና መላጊያ ይምጣልኝ ብለህ የላክብኝን ዘንድር አካርሚኝ ውቅር ነው እንጂ ዓይነተኛው ውቅር ቀርቷልና አንተም የመላጊያውን ሥራ ትተህ እንጨቱ እንዳይዘባባ ከደህና ሥፍራ አስቆልለህ ቶሎ መምጣት ነው ። ይህን ቃል በቀደምም ልኩብሃለሁ ። ባይደርስህ ነው እንጂ ። ነገር ግን የሳንቃ ነገር ቸግሮአልና አንተ እስክትመጣ ድረስ ሁነኛ ሹሞችህን ጨረቻ ድረስ ሰደህ ሳንቃ በብዙ እንድታሰነጥቅ ይሁን ።

ቀን የሌለው ።

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ እግዚአብሔር ።

የሆጄሌ አምስቱ ሚስቶች ካንተ ዘንድ ናቸው ብሎኛልና እንድ ትሰጠው ይሁን ።

ታህሣሥ ፳፩ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከደጃዝማች አብርሃ ።

ይሄው አንድ ፈረስ ከነመሣሪያው ፣ ልብስም ላንተ ሙሉ ልብስ የላሰቲክ ጫማም ሰድጄልሃለሁ ።

ታህሣሥ ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ለወህኒ አዛዥ ወልደ ጸዲቅ

የግጥምን ልጅ ገሠሠን ይሄው ከቢትወደድ አጥናፌ ጋር ወዳንተ ሰድጄዋለሁ ። ነገር ግን ሥርዓት ሳይማር ኣድጎ ባለጌ ሆንዋልና አንተ እየተቆጣጠርህም እየመከርህም ቢሆን እንድታሰለጥነው ይሁን። ወዳንተ መስደዴ ሥርዓት እንዲማር ነው እንጂ መታሰር የለበትም። ቀለቡንም በወር በወሩ ሁለት ሁለት ዳውላ እህል ሁለት ሁለት ጉንዶ ማር ለወር ጨው ሁለት ሁለት ብር እንዲቀበል ይሁን ። በተረፈ ለእርድ የሚሆነውን በግ ሌላ ሌላውንም ነገር አንተ እንደ እውቀትህ መስጠት ነው ።

ጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

የላክልኝ የብረት ሜትር ደረሰልኝ ። እጅግ ማለፊያ ነው ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

ጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከደጃዝማች አባተ ።

ፊታውራሪ ጉርፉ መሬቴንም ገንዘቤንም ተወረስሁ ብሎ ጮኸልኝ ። እኔ እሱን አስፊ ቀጣሁ እንጂ ይወረስ አላልሁ ። ለምን ይያዝበታል ። አሁንም መሬቱ እንዲለቀቅለት ። ገንዘቡም ፣ ከብቱም እንዲመለስለት ይሁን ።

ጥር ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገሻ ።

ፊታውራሪ አበጅ ሚስቴን እኔ ሳልፈታት ደጃች ኪዳነ ማርያም ወስዶ ለሌላ ዳረብኝ ብሎ ጮሆልኛልና አያይዘህ ስደድልኝ ።

ጥር ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከራስ ወሌ ።

ሰላሳ ጉንዶ ብለህ የላክልኝ ነጭ ማር እዚህ እኛ ዘንድ ቢሰፈር ዘጠና ጉንዶ ሆነ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። ድርብና ኩታ ብለህ የላክብኝን ዛሬ ማለፊያው ድርብ ሁሉ አልቆ ላንተ የሚሆን ማለፊያ ድርብ አይገኝም ። ደግሞስ አንተ መልበስ የምትወደው ጃኖ ነው ።

ጥር ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ለልጄ ለወይዘሮ ዘውዲቱ ።

.... ሳንቃ የሚገጥም አናጢ ያልሸውን ፈረንጅም ቢሆን አረብም ቢሆን ምንጊዜም በዋጋ ነው የሚሠሩ ። አሁንም ዋጋ ሰጥቼ ይሠራልኝ ያልሸ እንደሆነ ላኪብኝ ። ዋጋውን ተነጋግረን እንሰደዋለን ።

ጥር ፳፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ለእጩኔ ወልደጊዮርጊስ ።

ደብዳቤዎ ደረሰልኝ ። የቤተ ክርስቲያኑን ነገር በቁርበት እንማግር አሉ ያሉትን በገመድ ብቻ የሆነ እንደሆነ ማገሩ ይላላል ። አልፎ አልፎ ጠፍሮ እየገባ ብዙውን በቀላድ መማገር ይሻላል ብዬ ከዚህ ጥቂት ቆዳ ሰድጃለሁና እንደዚህ እያደረጋችሁ እንዲማገር ይሁን ።

ሚያዝያ ፴ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከእጩኔ ወልደ ጊዮርጊስ ።

የቤተ ክርስቲያኑ ድልድል በምሥራቅ በኩል ነቃብን ለዚህ ሥራ ሰው ይታዘዝልን ያሉትን ሰው በዚህ ባቤተ ክርስቲያኑ ሥራ ሲለፋ ባጀ ። ደግሞ አሁን አዝመራውን ትቶ ሥራ ስናዘው ጊዜ ድሃው ያዝንብናል ። ይልቅ የአቡነ ተክለ ሃይማኖት ዕለት ለጠበል ደብረ ሊባኖስ የተሰበሰበውን ሰው ስለአቡነ ተክለ ሃይማኖት ብላችሁ ለምናችሁ ድንጋዩን ቢጥልላችሁ ይሻላል ።

ግንቦት ፳ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ከአለቃ አስጢፋኖስ ።

ላሊበላ እንዳይጮህ አስከልክል ብዬ ነግሬህ ነበረ ። አሁን የላሊበላው ጩኸት አገር ሊፈታ ሆነ ። አሁንም አንተ ሥራ ይበዛብሃልና የላሊበላውን ሹመት ለጌታሁን ሰጥቼዋለሁ ። ልቀቅለት ። ደግሞ እሱ ያስጮኸ እንደሆነ እንደዚህ ይሻራል ።

ግንቦት ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ለቀኛዝማች ይብሳ ።

መኳንንቶች እልፍኝ አምሸተው ሲሔዱ የሚበራ አስር ፋና በገመዳ እጅ ስጥ ።

ሰኔ ፲፬ ቀን ፲፱፻ ሳ. ም

ይድረስ ከደጃች ሙሉጌታ ።

አለቃ ሲፈታ ለሚጽፈው ዳዊት 18 ብራና ስጥ ።

ሰኔ ፲፰ ቀን ፲፱፻፪

አማላጅነት

ምኒልክ ለማንኛውም መኳንንት ሆነ ለመኳንንት አሽከር አማላጅ ነበሩ ። ከጌታው የተጣላ አሽከር ከጌታው ለመታረቅ ሲፈልግ ከምኒልክ ዘንድ መጥቶ እንዲያማልዱት ይነግራል ። ምኒልክም የቀረበውን ቢቃል የራቀውን ደብዳቤ በመጻፍ ያስታርቁ ነበር ። ለማስረጃ ያህል ከብዙዎቹ የአማላጅነት ደብዳቤዎቻቸው ጥቂቱን እንመልከት ። ደብዳቤዎቹ የተቀመጡት በቀኑ ቅደም ተከተል ነው ።

ይድረስ ከአባ ጅፋር ።

የዘንጀሮ ባላባት ገብረ መድህን ወደኔ መምጣቱ ክርስትና ለመነሳት ነው እንጂ ለሌላ ነገር አይደለም ። አሁን ግን ያለፈቃዳቸው ሳልሰናበት ወደዚህ በመምጣቱ ይቀየሩኛል ያስታርቁኝ ቢለኝ ይሄው ሰድጃለሁና አንተም ከልብ ምረኸው እንደ ቀድሞአችሁ በፍቅር ተሰማምታችሁ መቀመጥ ነው ።

ሰኔ ፴ ቀን ፲፰፻፵፱ ሳ. ም

ይድረስ ከአለቃ እስጢፋኖስ ።

ወልደ ሥላሴ የሚባል የኡራኤል ደብተራ በሰው ነገር ተቀይሞብኛልና ያስምሩኝ ብሎ ደብዳቤ ላኩብኝ ። አንተን ግን በደለኝም አላለም ። አሁንም የበደለህ ነገር እንዳለ ትተህ ከልብ ማርልኝ ። ከካህናቶቹም ጠብ እንዳለው አንተ ከአንገጥ እንድታስታርቅልኝ ይሁን

ኅዳር ፮ ቀን ፲፱፻ ሳ.ም

ይድረስ ከራስ ኃይሉ ።

ፊታውራሪ ተሰማ ፣ ተሰማ ጌሹ ራስ ኃይሉ ተጣልተው አግዘውኛል አስምሩኝ ብሎ ደብዳቤ ላኩብኝ ። አንተን ግን ያለ ጥፋት ትበድለዋለህ ብዬ አልጠረጥርህም ። ነገር ግን ጥፋተኛን ቢምሩት እግዚአብሔርም ይወደዋልና አንተም ስለኔ ብለህ ከልብህ እንድትምረው ይሁን ።

ትሳስ ፳፫ ቀን ፲፱፻፪

(ባይታረቁ ምን ያደርጋሉ?)

ይድረስ ከራስ ኃይሉ ።

ፊታውራሪ ተሰማ ራስ ኃይሉ ተጣልተውኛል ብሎ ከዚህ ቀደም ቢልክብኝ ታርቀኸው እንደ ጥንታችሁ በፍቅር ተሰማምታችሁ ተቀመጡ ብዬ ልኬብህ ነበር ። አሁን ግን እርቁም አልሰላልኝም ወደዚህም ለደጅ ጥናት እንዳልመጣ ተከለከልኩ ብሎ ላከብኝ ። አሁንም ሲሆን ፊት እንደላኩብህ ከልብ ምረኸው እንደቀድሞአችሁ በፍቅር ተሰማምታችሁ መቀመጥ ነው ። እርቁ የማይሰላ እንደሆነ ግን ወደዚህ ቢመጣ እንዳይከለከል ። ቤቱም ገንዘቡም እንዳይነካ ።

ሚያዝያ ፮ ቀን ፲፱፻፪ ዓ.ም.

(ምኒልክ ለሁሉም ነገር አስታራቂ ወይም አማላጅ አልነበሩም ። ቀጥሎ ያለውን እናብብ)

ይድረስ ከደጃዝማች ብርዬ ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ። ጐፋ ከደጃዝማች ለማ አገር የተጋደሉትን ሰዎች ነገር የላክብኝን አየሁት ። የነፍስ ገዳይ ነገር ያንኑ ባለደሙን ማማለድ ነው እንጂ እኔም ማማለድ መቼ ይገባኛል ። ባለደሙ እታረቃለሁ ያለ እንደሆነ ግን ደስ ይለኛል እንጂ ምን ከፋ ።

ህዳር ፳፪ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

(ራሳቸውን አማላጅ ይቀበላሉ ወይ? ይቀበላሉ ። ይታረቃሉ ። በማይሆን ነገር ግን አይሆንም ይሉ ነበር)

ይድረስ ከሙሴ አርሎፍ

አንድ ሴት አማላጅ ልካኛለች ያልከውን በአገራችን ገባርም ግንደበልም ቢሆን ይገብራል እንጂ እንደዚህ ያለ ልምድ የለም ። የሷን የገባር መሬት የፈታይ ያደረግንላት እንደሆነ ደግሞ ሌላው ሁሉ ይለምድብኛልና ይህ አይመችም ።

ጥቅምት ፮ ቀን ገነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፵፭ ዓ.ም.

ምኒልክ በጎን በኩል ሲታዩ

ጠባይና ሰውነት

“...ምኒልክ የኃይለኛነት ጠባይ አላቸው ። አሳባቸውም በመልካም ሁኔታ እያስተዳደሩ የአገራቸውን ዕድገት ለማፋጠን ነው ። ምኒልክ የተከበሩ በጣም ትልቅ ሰው ናቸው ።

ግሊከን

“.....።የማያውቁትን ነገር ሁሉ ማየት ማጥናትና መሥራት ይወዳሉ።.....”

ሮድ

“..... አንድ ቀን በኢትዮጵያ ውስጥ ስላሉት ኤሮፓውያን ጉዳይ አንስተን ከእቴጌ ጣይቱ ጋር ስንጫወት ንጉሱ ገር ሰው በመሆናቸው ሰው የሚላቸውን ሁሉ ያምናሉ ብለው አጫወቱኝ ። ... ”

ክሎቢኮብስኪ

“..... ታዋቂነታቸው በፖለቲካ ብቻ አይደለም ። የሳይንስ ውጤት በሆኑ ጥበባዊ ሥራዎችም እውቅ ናቸው ።”

ግሊከን

“..... ኢትዮጵያውያንና እኔ እድገትና መሻሻል እንፈልጋለን ። እቴጌይቱ ፣ መኳንንቱና ቀሳውስቱ ግን እኛን ይቃወሙናል ። እኔና የኢትዮጵያ ሕዝብ ግን እናሸንፋቸዋለን በማለት ምኒልክ አጫወቱኝ።.....”

ለሩ

“..... እቴጌ ጣይቱ የውጭ አገር ሰዎችን ስለማያምኑ የንጉሡን እርምጃ ይቃወማሉ ።.....”

ሊሸን

“.....ምኒልክ ሲያጫወቱኝ “ወጣቶቻችን መማር ይኖርባቸዋል ። ገና ብዙ የሚሠራ ሥራ አለን ። በጣም ወደኋላ የቀረን ሕዝቦች ነን” አሉኝ ።”

እስኪነር

“..... ምኒልክ ለሐኪሞቻቸው አስቸጋሪ በሽተኛ ናቸው ። ሲያማቸው ሐኪሞቹን ይፈልጋሉ ። ሥራ እንዳይሠሩና እንዲያርፉ ሲነግሩዋቸው እሺ ይላሉ ። ሲሻላቸው የሐኪሞቹን ምክር ትተው ከባድ ሥራ ስለሚሠሩ ሕመሙ ይነሳባቸዋል ።”

ብሪስ

ግሊከን እንዳለው ምኒልክ የኃይለኛነት ጠባይ አላባቸው ። ኃይለኛነታቸውም የተለየ ጠባይ ነበረው ። አንድ ሰው አንድ ጥፋት ባጠፋ ጊዜ ምኒልክ ይናደዳሉ ። እንደተናደዱም ወዲያውኑ እርምጃ አይወስዱም ። ጥቂት ቆየት ብለው ካንድ ክፍል ውስጥ ይገቡና ያንሰውየ ያስጠራሉ ። ሰውዬው ተጠርቶ እስኪመጣ ምኒልክ ደህና ቆመጥ ዱላቸውን

ይዘው ይጠብቃሉ ። ጥፋተኛው ወይም ያናደዳቸው ሰው ካሉበት ክፍል ሲገባ በያዙት ዱላ ደህና አድርገው ደብድበው ይለቁታል ። ምኒልክ ሰውየውን በሚመቱበት ጊዜ የሚመቱት አስገንብሰው ጀርባውን ነው ። ይህም ከአጉል ቦታ ተመትቶ እንዳይደማ ወይም እንዳይበላሽ ነው ። ደብድበው ሲበቃቸው ሁለቱም ከነበሩበት ቦታ ያለ ቁም ወዳጅ መስለው ይመለሳሉ ። ተደብዳቢው ያልተነካ መስሎ በፈገግታ ቢመለስም ሁሉም የቀመሰውና የሚቀምሰውም ስለሆነ ጉዳዩን ያውቀዋል ። ደጃች ከበደ ተሰማ እንዳጫውቱኝ ተደብዳቢውን ጓደኞቹ ስንት ፍትፍት ጎረሰክ ወይም ስንት ብርሌ ጠጅ ጠጣህ እያሉ ይቀልዱበታል ። ይህም ድብደባ ለተራ ሰዎች ብቻ ሳይሆን እስከ ራስ ማዕረግ ድረስ ያሉት ሁሉ የቀመሱት ነው ። በዚህ ነው ሕዝቡ አባታችን ይላቸው የነበረው ። ለዚህ ነው ከዳር እስከዳር ለጥ ሰጥ ብሎ የተገዛላቸው ።

ምኒልክ ሩህሩህ ነበሩ ። የእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶ ሊያልቅ ጥቂት ሲቀረው ምኒልክ ችሎት ላይ ተቀምጠው ሰው የገደለ ሰው ቀርቦ የሞት ፍርድ ተፈረደበት ። የሚቹ ወገኖች ስለዘመዳቸው ደም ገንዘብ (ወጅ) ይቀበሉ እንደሆነ ቢጠየቁ “የወንድማችን ገዳይ ይገደልልን እንጂ ወጅ አንቀበልም” አሉ ። ያ ሰው የገደለ ወንጀለኛ እንዲገደል ለሚቹ ወገኖች ሲሰጥ ድምጡን ከፍ አድርጎ “ጃንሆይ በሥራዬ ነውና መገደሉንስ ልገደል ። ግን የዚችን ቤተ ክርስቲያን መጨረሻ እስካይ ዕድሜ ይሰጠኝና ልገደል” ብሎ ለመነ ። ይህን የሰሙት ምኒልክ ከመቀመጫቸው ተነስተው ተፋራጆች ከሚቆሙበት ቦታ ቆመው ከፊት ለፊታቸው ላሉት መኳንንቶች “ከሚች ወገኖች አማልዱኝ ። ወጀውን እኔ ራሴ ከግምጃ ቤቴ እከፍላለሁና ይህን ሰው እንድታስምሩልኝ ተማጥኖችኋለሁ” ብለው አጎንበሱ ። በዚህ ጊዜ ወንጀለኛውን ለመግደል የተረከቡት የሚች ወገኖች በምኒልክ እግር ላይ ተደፍተው እየተላቀሱ “ምረናል ምረናል ወደውንም አንቀበልምና ለእርሶ ስንል ምረናል” አሉዋቸው ። ከዚህ በኋላ ምኒልክ “ነፍሱን ማሩልኝ አልኩ እንጂ ወጀውንም መማር ፍርድ ማጓደል ነው” ብለው ገንዘቡን ከፈለ ።

ከሌሊቱ ። ሰዓት ሲሆን ግቢ አካባቢ ካሉት ከሶስቱ ቤተ ክርስቲያናት ወዳንዱ ሄደው እስከ ጧቱ አንድ ሰዓት ድረስ በፀሎት ይቆያሉ ። ከቤተክርስቲያን መልስ ከእቴጌይቱና ካንዳንድ መኳንንት ጋር ቁርስ ይበላሉ ። ከ3 እስከ 4 ሰዓት ባለው ጊዜ አዳራሽ ተገኝተው ዲፕሎማቶችንና አገር ገዥዎችን ያነጋግራሉ ።

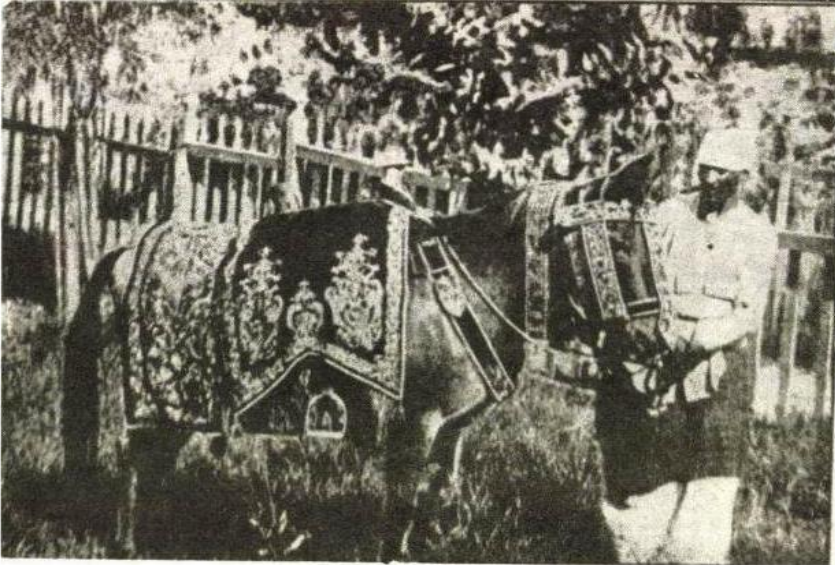
በችሎት ጊዜ አሳላፊና ወታደር ፣ በቅሎ ያገርና አሽከር ግብር ይበላሉ ። የእነኛ ግብር እንዳለቀ ምኒልክ ከችሎት ይነሳሉ ። መኳንንቱንም ይዘው ወደ ግብር አዳራሽ ይገባሉ ። ምሳ ይበላሉ ። ምኒልክ ምንጊዜም የማይረሱት አመላቸው አጃቢ ሠራዊት ሳይበላ እሳቸው አይበሉም ነበር ። አንድ ጊዜ ከደጃች ውቤ ቤት ተጋብዘው ሄዱ ። ደጃች ውቤም አማታቸውን ምኒልክን እጅ ነስተው ከተቀበሉ በኋላ ወደ ቤት እንዲገቡ ቢጠይቋቸው “በፊት አሽከሮቹን አሰገባና አብላልኝ” ብለው እምቢ አሉ ። አጃቢ አሽከሮች ለግብር ሲገቡ የምኒልክና የመኳንንቱን በቅሎዎች የያዙ አሽከሮች ቀሩ ። ይህን ያዩት ምኒልክ በቅሎአቸውን “መደቡትን ወዲህ አምጣት” ሲሉ አሽከሮች እየሮጡ በቅሎአቸውን

አቀረቡላቸው ። አብረዋቸው ያሉት መኳንንቶችም ወዴት ሊሄዱ ነው እያሉ ሲጠብቁ ምኒልክ የበቅሎዋን መሳቢያ ለኮ ከአሽከሮቻቸው ተቀብለው “ሂድ ግባና ምሳህን ብላ” አሉት ። ሁሉም ደነገጡ ። ምኒልክም አሽከሮቻቸውን ተቆጥተው ወደ ግብር እንዲገቡ ሲያደርጉ እገናቸው የነበሩት ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ከምኒልክ እጅ በቅሎዋን ለመቀበል “ይስጡኝ እኔ ልያዛት” አሏቸው ። ምኒልክም “የኔን ተውልኝና ያንተን ካንተ አሽከር ተቀበል” አሏቸው ። ከዚህ በኋላ መኳንንቱ ሁሉ ከአሽከሩ በቅሎውን እየተቀበለ ሲይዝ አሽከር ምሳውን ሊበላ ወደ ግብር ገባ ። ምኒልክ ካንዲት የኮከ ዛፍ ሥር በቅሎአቸውን ይዘው ቆመው አሽከሮቻቸው በልተው እስቲወጡ ድረስ ጠጅ እየተጠጣ ይጠብቁ ጀመር ።

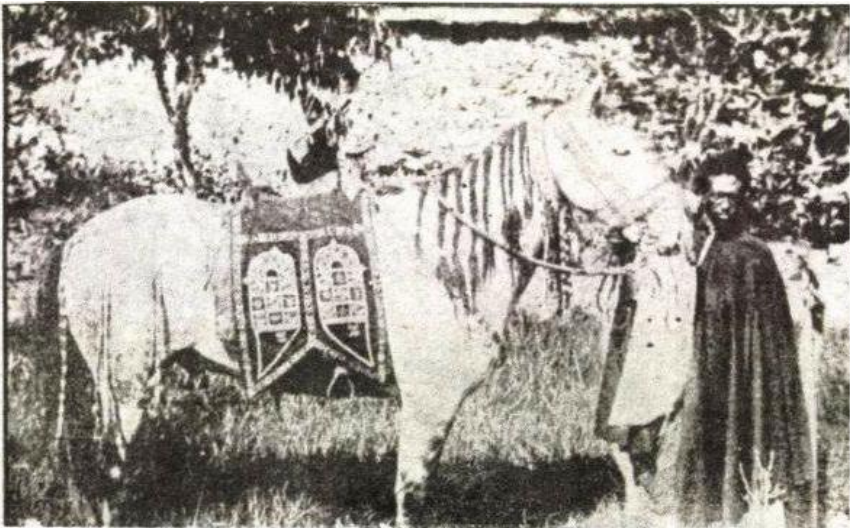
አንዳንድ ታሪክ ፀሐፊዎች ምኒልክን መጠጥ ይወዱ እንደነበር ሲጻፉ ብዙ ጸሐፊዎችና ያገራችን ሰዎችም ምኒልክ መጠጥ እንደማይወዱ ይናገራሉ ። እርግጥ በቤተ መንግሥቱ በተለይ ለወጭ አገር ሰዎች የተለዩ የመጠጥ ዓይነቶች ይቀርባሉ ። ከዚያ በፊት በኢትዮጵያውያን ተሰምቶ የማይታወቀው ውስኪ በበረዶ የሚቀርበው በምኒልክ ቤተ መንግሥት ነበር ። ብዙ ታሪካቸውን የጻፉ ሰዎች እንደጻፉት ምኒልክ ከመጠጥ የሚወዱት ብርዝና ወተት ነበር ።

ምኒልክ ጣይቱና መኳንንቱ በመጠጥ ግብኝ ላይ

የምኒልክ በቅሎ

የምኒልክ ፈረስ

ሁልጊዜ ከምሳ በኋላ ሥራ ካለ እልፍኝ ይገኛሉ ። ሥራ ሲጨርሱም በቤተ መንግሥቱ ግቢ ውስጥ መንሸራሸርና በየሠራተኛው ዘንድ እየተገኙ ሥራውን ማየት ይወዳሉ ። ከዚህ ሌላ በበቅሎ ሆነው በከተማው ወስጥ ይዞራሉ ። በከተማ ውስጥ በሚዘሩበት ጊዜ ማንኛውም ሰው ሥራውን ያሳያል ። የተሸለመለም አንኮላ ወይም ቅል ፣ የመጥረቢያ መያዣ ዛቢያ ፣ ከበግ ጠጉር የሚሠራ ባና ወይም ቆብ ፣ ከሰሌን የሚሠራ ባርኔጣና ይህንን የመሳሰሉትን ነገሮች ሁሉ ሕዝቡ ለምኒልክ ለማሳየት ይዞ ይቀርባል ። ምኒልክ በበቅሎ ሆነው ሲጓዙ ያ አንድ ነገር ለማሳየት የፈለገ ሰው ከአጀቡ ውጭ ሆኖ ያን የሚያሳየውን ነገር በረጅም እንጨት ከፍ አድርጎ ይዞ ይቆማል ወይም ከአጀቡ ጋር ይጓዛል ። ይህን ሲያደርግ ወዲያው ይጠራና ከምኒልክ ዘንድ ይቀርባል ። ምኒልክም ሥራውን አይተው የሚሻሻል ካለም መክረው ከሌለም አመስግነው ለወደፊቱ የበለጠ እንዲሠራ ነግረው ገንዘብ ሰጥተው ያሰናብቱታል ። በዚህ ምክንያት ሕዝቡ ሁሉ ባለው አቅም ለፈጠራ ሥራ ይተጋ ነበር ። በሠረገላ ሆነው በሚጓዙበትም ጊዜ እንዲህ ግደነቱ ተግባር አይቀርም ነበር ።

ከከተማው ጉብኝት በኋላ ከዘ እስከ 12 ሰዓት ባለው ጊዜ ወደ ቤተመንግሥት ይመለሳሉ ። እስኪጨልም ድረስም ከእንቁላል ቤት በረንዳ ላይ ተቀምጠው ብርዝ ይጠጣሉ ። የእራት ሰዓት ሲደርስ ራት ይበላሉ ። በየሳምንቱ ሐሙስ ማታ ግን ሁኔታው ይለወጣል ። በየሐሙሱ ማታ የተለየ ምሽት ነው ። የአገር ውስጥ መኳንንቶች ፣ ዲፕሎማቶች የውጭ አገር ሰዎችና የሚጠሩ እንግዶች በሚገኙበት ከእራት በኋላ የሻምፓኝ ግብዣ ይደረጋል ። ግብዣውም እስከ እኩለ ሌሊት ድረስ ይቆያል ።

ምኒልክ ከምግብ የበሬ ሥጋ አይወዱም ነበር ። ስለዚህ የሚሠራላቸው የዶሮ ወይም የበግ ወጥ ነበር ። ከሁሉም የበለጠ ግን የዱባ ወጥ ይወዳሉ ። የዶሮ ዳቦ አልጫ ወጥ ፣ አይብ ይወዳሉ ። ወተት መጠጣት ስለሚወዱ ለብቻቸው ለእሳቸው የሚሆን ወተት ፣ ቅቤና አይብ የምታዘጋጅ ሠራተኛ አለቻቸው ። በግብር ጊዜ አንዳንዴ ጠጅ ይጠጣሉ ። አንድ መለኪያ አረቄ ወይም አንድ ብርጭቆ ሻምፓኝ ከጠጡ በቂያቸው ነው ። ከኤሮፓውያን መጠጥ በጣም ሚወዱት ክሬም ዶ ሜንት የሚባለውን ነበር ።

ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ከምግብ ይልቅ ሻምፓኝ ፣ ኮኛክና አረቄ (ነጭ አረቄ) መጠጣት ይወዱ ስለነበረ ምኒልክ “ሀብቴ እንደ መኰንን መጠጡን ባታበዛ ምናለ” ይሏቸው ነበር ። በመጠጡ በኩል ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ብቻ ሳይሆኑ ራስ አባተም ጠጅና ኮኛክ መጠጣት ይወዱ ነበር ። በግብር ጊዜ ምኒልክ የመጠጥ አዛዥን ይጠሩና ከእንግዲህ ወዲህ ለሀብተ ጊዮርጊስ ቀስ እያላችሁ ቅዱ ። አባተግን ጥሬ ሥጋ ሲበላ አይቆዋለሁና አትንፈጉት ምንም አይለው” ይሉ ነበር ። ራስ አባተ ጥሬ ሥጋ መብላት ይወዱ ነበር ይባላል ።

ምኒልክ እስፖርት አፍቃሪና አበረታችም ነበሩ ። ማርቲኒ በታሪክ መጽሐፉ እንዲህ ይላል “... ንጉሠ ነገሥቱ በፈረስ መሸቀዳደሚያ ቦታ እየተገኙ ይመለከታሉ ። በድምፅም ፣

በጭብጨባም ያበረታታሉ ። አንድ ጊዜ ግን የሚስ ማክሚላንን ዋንጫ ለማግኘት በተደረገው የፈረስ እሽቅድድም ውድድር የሀሪንግተን ፈረስ በማሸነፉ ተበሳጭ ።...”

አንዳንድ ሰዎች ምኒልክ ከሴት ጋር ፍቅር የማያውቁ አስመስለው ያወሩባቸዋል ። ግን እውነት አይደለም ። ውብና ዘንፋላ የሆኑት በዕድሜ እንደ እናታቸው የሚቆጠሩት የስምንት ልጆች እናት የነበሩት ወይዘሮ ባፈና የምኒልክን ልብ በፍቅር የነደፉ ሴት ነበሩ ። የመርሐቤቴ ባላባት የነበሩት ወይዘሮ ባፈና ከምኒልክ ጋር የተገናኙት ምኒልክ ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ እንደገቡ ማለት በ1858 ዓ.ም ነው ። ምኒልክ በመምጣታቸውም ወይዘሮ ባፈና ምኒልክን አግብተው ከምኒልክ ጋር ለመንገስ ፈለጉ ። ምኒልክ ግን እናታቸው ከሚሆኑ ሴት ጋር ለመንገሥ ስላልፈለጉ ነገሩን ችላ ብለው በወዳጅነት ብቻ ቆዩ ።

ኢጣሊያዊው አባ ማሳያ አሁን ደግሞ ከምኒልክ ጎን ነበሩና በ1861 ዓ ም አንድ ቀን ወይዘሮ ባፈና አባ ማሳያን ጠርተዋቸው “... ምኒልክ በእርስዎ ላይ ትልቅ እምነት እንዳላቸው አውቃለሁ ። ይወዱዎታል ። ያከብርዎታል ። ታዲያ ለምን በሕግ እንዲያገቡኝ አይመከሩባቸውም ። ቢያገቡኝ ደግሞ ልጅ እወልድላቸው ነበር ...” ማለታቸውን ጽፈዋል ። ማሳያ ግን ምኒልክ ወጣት ሴት አግብተው ልጅ ለመውለድ እንደሚያስቡ ያውቃሉና እሺ እያሉ ሳይናገሩ ኖሩ ። ምኒልክ ከባፈና ጋር በወዳጅነት 17 ዓመት ሲቆዩ ባፈና የምኒልክን መንግሥት ለመገልበጥ እስከ መነሳት ደረሱ ። ምኒልክ ግን ይወዷቸው ስለነበር ሁሉንም በይቅርታ ያልፏቸዋል ። ምኒልክ ጣይቱን ካገቡም በኋላ ባፈና ዘንድ መመለሰላሳቸውን አልተዉም ነበር ። በኋላ ግን ብዙ ተራኪዎች እንደጻፉት ምኒልክ ከመኳንንቶቻቸው አንዱን ጠርተው ባፈናን በሚስትነት አግባት ብለው አዘዙት ። እሱም

“ንጉሥ የደረሰባትን ሴት የእርስዎን የጌታዬን ቅምጥ እንዴት አድርጌ አገባለሁ?” ቢላቸው “እንደሱ አይደለም አንተ ከኔ ብትሰርቀኝ ኖሮ ወደሃት ነው የነጠቅኸኝ ይባላል ። አሁን ግን አግባት ብዬ የማገዘህ የማትፈልጋትን ሴት ነው” አሉት ። ሰውዬውም መሬት ስም ሄደ። ባፈናም በ1879 ዓ. ም. በጥር ወር ሞተው ደብረ ሊባኖስ ተቀበሩ ። ወይዘሮ ባፈና በ1874 ዓ ም ግድም አንድ ወንድ ልጅ ከምኒልክ ወልደው ነበር ። ልጁ ግን ሲወለድም ጥምልምል ቢጤ ስለነበረ ሳያድግ ሞተ ።

ከጉራጌ ሴት የሚወለድ ልጅ ኢትዮጵያን ለብዙ ዘመን ይገዛል የሚል ትንቢት ነበርና በዚህ ሳቢያ መኳንንቱ ሁሉ በጉራጌ ሴት ላይ ሽሚያ በያዘበት ጊዜ ምኒልክም ወይዘሮ ወለተ ሥላሴን ይዘው ነበር። ወይዘሮ ወለተ ሥላሴ የጉራጌ ባላባት የቶሮ ልጅ ናቸው ። ወይዘሮ ወለተ ሥላሴ ለዳግማዊ ምኒልክ ሁለት ልጆች ወልደውላቸዋል ። ያኔ ወይዘሮ ባፈና በሕይወት ነበሩና ምኒልክ በወይዘሮ ወለተ ሥላሴ ፍቅር መያዛቸው እንዳውቁ ራሴ ዘርዋል አበድኩ ብለው ለጥቂት ጊዜ ታመው ቆዩ ።

ከእነኚህ ሁሉ በፊት ምኒልክ መቅደላ ላይ በግዞት በነበሩበት ጊዜ አጤ ቴዎድሮስ ልጃቸውን ወይዘሮ አልጣሽን ድረውላቸው ነበር ከምኒልክ ጋር አብሮ የነበረው እሥረኛው ዎልድ ሜየር “...ጥሩ ወጣት ነበረ ። ፈጣን ጨዋና ትሑት ነበረ ። በዚህ ምክንያት ንጉሠ ነገሥቱ ልጃቸውን ልዕልት አልጣሽን ዳሩለት...” በማለት ጽፎላቸዋል ። ከመቅደላ አምልጠው በወጡ ጊዜ ሚስታቸውን ወይዘሮ አልጣሽን ከዚያው ከመቅደላ ትተዋቸው ነበር የወጡት ።እንደ ኢስተርን አጻጻፍ የምኒልክን ማምለጥ “...አልጣሽ ሲሰሙ አለቀሱ ። ማምለጣቸውን አልቃወምም ። ነገር ግን እኔን ሚስታቸውን ለምን ትተውኝ ሄዱ? አሉ ።”

ምኒልክ ከመቅደላ ሲያመልጡ አልጣሽን ትተው ይውጡ እንጂ አልረሷቸውም ነበር ። ሳሊምቢኒ በያዘው ማስታወሻ አክተበር 1 ቀን 1890 በሚለው ቦታ “...አልግ ሲያጫውተኝ አንዴ ትግራይ የነበርን ጊዜ ወይዘሮ አልጣሽ ከንጉሥ ምኒልክ ድንኳን ሲገቡ አየሁ ። እንደሰማሁት ባንድ ሞሰብ በሉ ። ሌሊቱንም ከዚያው አደሩ ።” ይላል ። ስለ መጨረሻው ጊዜ ሳሊምቢኒ “...የቴዎድሮስ ልጅ የመሸሻ ሹሞች ሁለት ሆነው መጡ ። መሸሻ አንዴ የምኒልክ አማች ነበረ ። ሰዎቹ የመጡት የምኒልክ የመጀመሪያ ሚስታቸው ወይዘሮ አልጣሽ መሞታቸውን ለምኒልክ ለመንገር ነበር ።ያቺ ምስኪን ከምኒልክ ያረገዘቸው ሞተች ። የሞተችውም በእቴጌይቱ ትእዛዝ መርዝ ተደርጎባት ነው ።” ይላል “ አልጣሽ ቴዎድሮስ የሞቱት በ1883 ዓ.ም. በጥቅምት ወር ነው ።

ለ ሩ “...ምኒልክ ጠጅ የምትቀዳላቸው አንዲት ወፈር ያለች የደስ ደስ ያላት ሴት ነበረች ። ስሟም ደስላ ነው ።” ይላል ። የካቶሊኩ ሚሲዮናዊ አባ ጃሮሳብ እ.ኤ.አ. ሐምሌ 1 ቀን 1910 በጻፉት ደብዳቤ ልጅቱ የወሎ አሮሞ ናት ይላሉ ። ደስላ የሚለው ስም በአሮምኛ ውስጥ መኖሩን ለማግኘት አልቻልኩም ። ብዙውን ጊዜ ፈረንጅ ፀሐፊዎች በአገራችን ስም አጠራር ላይ ስህተት ያደርጋሉ ። እንደዚያው ሁሉ ሩ ደስታን ደስላ ብሎ እንደሆነ ወይም ደግሞ ስሟ በእርግጥ ደስላ መሆኑን ለማረጋገጥ ሞክሬ ነበር ። አልሆነልኝም ።

ለ ና ከጻፈው እንመልከት “... አንድ ቀን ማታ አንዲት ገረድ በጀርዋ ነይ ቀስ ብለሽ በጭለማው ውስጥ እንሂድ። የይሁዳ አንበሳ ለተከበረ አልጋው ኩብቅቶሻል ...” አለቻት ይላል። ደስታ መቃ የመሰለ አንገት የነበራት ወብ የደስ ደስ ያላትና ብልህ ሴት ስለነበረች ምኒልክ በወዳጅነት ለብዙ ወራት ወደዋት ቆዩ። እያደር ግን ሆድዋ እየገፋ ይታይ ጀመር። ነገሩንም ገልጣ ለንጉሡ ለመንገር ፈራች። በቤተ መንግሥቱ ያሉ ከምኒልክ ለመውለድ የሚመኙ ሴቶች ሁሉ ቀኑባት። አርግዛለች በማርገዘዋ ይሆናል ንጉሣችን ከእሷ የተጣበቁት....” እያለም ያሟት ጀመር። እንዳትጠጋቸውም ያባርሯታል። ምኒልክ ወደ ሰሜን ዘምተው በነበረ ጊዜ በሌሉበት ከቤተ መንግሥቱ እንድትወጣና ዳግመኛም እንዳትመለስ ተነግሮአት ተባረረች።

ደስታ እያለቀሰች በእግርዋ ምኒልክ ወደሄዱበት ወደ ሰሜን አቅጣጫ ብቻዋን ጉዞ ጀመረች። ወርዋ ጉብቶ ነበርና የመውለጃ ቀንዋ ሲደርስ በጉዞዋ ላይ ልጅዋን ወለደች። የተወለደችው ልጅም የምኒልክን መልክ ይዛ በመወለዱ ደስ አላት። ስሟንም ሸዋረጋ ብላ ሰየመቻት። ምኒልክንም ለማግኘት ተቸግራ ብዙ ዓመት ልጅዋን ይዛ ስትንከራተት ቆየች። በየደረሰችበት ቦታ ሁሉ እንጀራ ጋጋሪነት እየተቀጠረች ልጅዋን እንዳይገድሉባት ሁሉን ነገር በምስጢር ይዛ ኖረች። ልጅዋ ሸዋረጋ የሰባት ዓመት ልጅ ስትሆን እናቲቱ ደስታ በሐመም በ1889 ዓ ም በነሐሴ ወር ሞተች። ከመሞትዋ በፊት ግን ልጅዋን ጠርታ በሚሰጥር “...የምቀበረው ከቤተ ክርስቲያን ወጭ ነው። ምክንያቱም ለገንዘብ ብዬ እስላም ቤት ተቀጥሬ ስለነበር ነው። አሁን ክርስቲያን ነኝ ብልም የሚያምነኝ የለም። እኔ ግን ክርስቲያን ነኝ። ልጄ አንቺም ደሃ ነሽና እስከታድጊ ድረስ ማንም የሚሰጥሽን ምግብ ብይ። ከአደግሽ በኋላ ግን ይሄን በአንገትሽ ላይ በቆዳ ሰፍቼ ያሰርኩልሽን ወረቀት ለምታምኚያቸው ሰዎች አሳዩ። እሱም አባትሽ ማን መሆኑን የሚነግር ወረቀት ነው።....” ብላት ሞተች።

ሸዋረጋ አሥር ዓመት ሙሉ በጠባይዋና በመልኩዋ በሁሉ ዘንድ ተወዳጅ ሆና አደገች። ውብ ጥርሶችዋንና ውብ ዓይኖቿን ይዛ ለአንዲት አሮጊት ግርድና ተቀጠረች። አሮጊቷ በበቆሎ ሲሄዱ ተከታይ በመሆን ሲወርዱም በመደገፍ ታገለግል ጀመር። ወታደሮች ወደ ጦርነት በሚሄዱበት ጊዜ ግን የተቀጠረችበትን ቤት እየተወች ከወታደሮች ጋር አብራ መዘመትን ትወድ ነበር። በጉዞም ላይ ሠራዊቱ በሙሉ በአመልዋና በሳቂታነቷ ይወዳታል። ለአቅመ ሄዋን ስትደርስም አንድ ወታደር አግብቷት ይዟት ወደ ሐረርጌ ሄደ።

አንድ ቀን ከባልዋ ጋር ሲጨዋውቱ ባልዬው “አንገትሽ ላይ ያለው ድግምት የምንድነው?” ብሎ ጠየቃት። እሷም የእናትዋን ሚስጥርና አደራ ለመጠበቅ አልናገርም ብላ እምቢ አለች። ባልዬው መስተፋቅር የያዘች መስሎት ጉዳዩን ለንስሐ አባታቸው ነግሮ እንዲጠይቁለት አደረገ። የንስሐ አባትዮውም ያንን ክታብ ፈትተው ቢያዩት ጉዳዩ ሌላ ስለሆነባቸው ደንገጡ። ባልዮውንም ኑሮህን ለማሳደግ ከፈለግህ ይህቺን ልጅ ወደ ንጉሡ ውስዳት። የእሳቸው ነች” አሉት።

ሸዋረጋ ከባልዋ ጋር አዲስ አበባ መጣች ። ጉዳዩም ከእቴጌ ጣይቱ ዘንድ ደረሰ ። ጣይቱም እንዳይዋቅ ልጅቱ ምኒልክን በመምሰልዋና ጥርስና ከናፍርዋ ደግሞ እናቷን በመምሰሉ የዚያች የተባረረች ገረድ ልጅ መሆኗን ወዲያው አወቁ ። እንድትታጠብና ጥሩ ጥሩ ልብስም እንድትለብስ አደረጓት ። አንድ ቀን ጣይቱና ምኒልክ ሲጨዋው ጣይቱ “ያስታውሳሉ ወይ? ዱር ወደሰሜን በዘመቱ ጊዜ ያችን የወደዷትን ገረድ ትተው ሄደው ሲመለሱ እንዳጧት ያስታውሳሉ?” ብለው ምኒልክን ጠየቋቸው ።

ምኒልክም “አስታውሳለሁ እንጂ” አሉና “ለምን ሄደች?” ብለው ጣይቱን ጠየቁ ። ጣይቱም ታሪኩን ዘርዘረው ነገሩዋቸውና “...ሴት ልጅ በወለደች በሰባት ዓመትዋ ሞተች” አሏቸው ። ምኒልክ አዘነ ። ጣይቱንም ልጅቷን እንዲፈልጉ ነገሩዋቸው ። ይህን ጣይቱ ተነስተው ወጡ ። ጥቂት ቆይተውም በብዙ ወጣት ሴቶች ታጅቦው ተመልሰው ገቡ ። ይህን ያዩት ምኒልክ ተቆጥተው “ጣይቱ የነገርኩሽን ነገር ለምን እሺ አትይኝም ። ፈልጊ ያልኩሽን ፈልጊ” አሏቸው ። ጣይቱም “ፈልጊማ አገኘሁሎት እኮ” ብለው መለሱ ።

ምኒልክ ጣይቱን ተከትለው የገቡትን ወጣት ሴቶች ያዩ ጀመር ። ሴቶቹ ሁሉ ተመሳሳይ ልብስ ለብሰዋል ። ሁሉም በተርታ ቆመዋል ። ምኒልክም ተነስተው እየተጠጉ ሲመለከቱ ያቺን ሸዋረጋን ከሠልፉ መሐል ስበው አውጥተው ትኩር ብለው አዩዋትና ፈገግታዋ ሁሉ ልክ እንደ እናትዋ ነው” ብለው አዘኑ ። ልጅ በማግኘታቸውም ተደሰቱ ። “እዚህ ተቀመጭ ለአንድ መኳንንት እድርሻለሁ” አሏት ።

በ1876 ዓ.ም. ሸዋረጋ ለወዳጅ ዓሊ ተዳሩ ። ወዳጅ ዓሊም አልፈልግም ብለው ሸዋረጋን ሲፈቱ እቴጌ ጣይቱ ተናደዱ ። ምኒልክ ግን አልተናደዱም ። በኋላም ወይዘሮ ሸዋረጋ ለወሎው ራስ ሚካኤል ተድረው በ1888 ዓ.ም. ጥር 25 ቀን በወረሃሙስ ተንታ ውስጥ ልጅ አያሱን ወለዱ ።

ምኒልክ ወይዘሮ ጣይቱን ሲያገቡ ዕድሜያቸው 30 ዓመት ነበር ። ለጣይቱ 5ኛ ባላቸው ናቸው ። እቴጌ ጣይቱ መሐን በመሆናቸው ከምኒልክ ልጅ አልወለዱም ። አንድ ቀን ምኒልክ የልጅ ነገር አንስተው ከጣይቱ ጋር ሲጫወቱ “እግዚአብሔር ለምን ልጅ አልሰጠንም? ጣይቱ” ብለው ቢሏቸው ጣይቱ ሲመልሱ “ለምን በዚህ ያዝናሉ ሁልጊዜ የምናስብላቸው 14 ሚሊዮን ልጆች አሉን አይደለምን” አሏቸው ። የዚያን ጊዜ የኢትዮጵያ ሕዝብ ብዛት 14 ሚሊዮን ነበር ።

ምኒልክ ከወይዘሮ ኣብቺው ወይዘሮ ዘውዲቱን ወልደዋል ። የወይዘሮ ኣብቺውን አባት ስም ላገኝ አልቻልኩም ።

ኸርበርት ስላየው ስለ ምኒልክ ሁኔታ ሲገልጥ “..... ምኒልክን ልገናኝ ስገባ በወንበራቸው ላይ እግርቻቸውን አነባብረው ደገፍ ብለው ተቀምጠው ነበር ። በእጃቸውም ሐር መሐረብ ይዘዋል ። በኋላ ግን ከኋላቸው ለቆመው አሸከራቸው ሰጡት ። ንፁሕና ብሩህ ሰማያዊ የሆነ እግር ሹራብ አድርገዋል ። ያደረጉት ጫማ አዲስ ሆኖ የቴኒስ መጫወቻ ጫማ ነው ። ጫማው ከአፍንጫው ቀና ያለና ማሠሪያ የሌለው ነው ። በሐርና በወርቅ

ዝምዝም የተሠራ ልብስ ለብሰዋል ። ሰፊ እጅታ ያለው ወገቡ ላይ በቁልፍ የተያያዘ ሸሚዝ ለብሰዋል ። በወርቅ የተዘመዘመ ጥቁር የሐር ካባ ደርበዋል ። ራሳቸው ላይ ነጭ ጨርቅ አስረዋል ። በግራ ጆርአቸው ላይ የአልማዝ ፈርጥ ያለበት ሎቲ አንጠልጥለዋል ። የሎቲው መደብ ወርቅ ነው ። ይህም ሎቲ የዝሆን ገዳይ ምልክት ነው ።

“በግራ እጃቸው ትንሽ ጣት ላይ ወፍራም ቀለበት አለ ። የቀለበቱ መደብ ጥቁር ሰማያዊ የሆነ የክበረ ድንጋይ ሆኖ ከላዩ ላይ ሁለት የአልማዝ ፈርጦች አሉበት ። እንዳሰብኩት ፊታቸው በሙሉ በፈንጣጣ የተበላሸ አይደለም ። ከአብዛኛው አበሻ እሳቸው ጠቆር ይላሉ ። ግን እንደ ሌሎቹም ጥቁር አይደሉም ። አፋቸው ጥቁር ይሆንና ከንፈራቸው ትልልቅ ነው ።

“ጥርሶቻቸው ግጥም ያሉ ነጫጮች ናቸው ። ትንንሾቹ አይኖቻቸው ደስ ይላሉ ። የዓይኖቻቸው ውስጥም ከነጭነት ይልቅ ወደ ቢጫነት ያደላል ። ግንባራቸው ጠባብ ነው ። ትኩር ብለው ሲያዩዋቸው ደግና የተለያዩ ጠባዮች ያሏቸው መሆናቸውን ፊታቸው ያስታውቃል። ጢምና ሪዛቸው የተጠጋጋ ቢሆንም ግራጫ ሆንዋል ። አነጋገራቸው እንደ ሌላው አበሻ ሁሉ ረጋ ያለ ነው ። ሲናገሩም ምላስና ጥርሳቸው ይታያሉ ። ሲያዳምጡ ደግሞ ራሳቸው መነቅነቅ ይወዳሉ ። ሲጫወቱ እጃቸውን አያወራጩም ። አንዳንዴ ብቻ ጣቶቻቸውን ያደራርባሉ ። ሁሉንም መናገር አልችልም ። በጠቅላላው ደስ የሚሉና ጨዋ ናቸው ።

“...አንድ ጊዜ ከካፒቴን ሀሪንግተን ጋር ለመነጋገር እኛን አስወጡን ። በዚያን ጊዜ ያልታሰበ ነገር ታየባቸው ። ፊታቸው ልውጥውጥ አለ ። ፈንግታቸው ሁሉ ሞተ ። ዓይናቸው ተከፈተና የጎሪጥያዩ ጀመር ። ፍፁም የተለዩ ሆኑ ። ድንገት ሰምተው የተቆጡበት ምክንያት በኋላ እንደሰማሁት በእንግሊዝ ሶማሌና በኢትዮጵያ ወሰን ላይ የተተከለውን የኢትዮጵያን ባንዲራ አንድ አገር ጎብኚ እንግሊዛዊ ስላነሳው ነው አሉ ።

“... ሁልጊዜ ፈንግተኛ ናቸው ። የመወደድ ጠባይ አላቸው ። ይህም ቢሆን ሲስቁ የሰሚቸዉ ወይም ያዩዋቸው ሰዎች በጣም ጥቂት ናቸው ። ... ብዙ አልተማሩም ። እንዲያውም በኛ አስተሳሰብ ፈጽመው የተማሩ አይደሉም ። ሌሎቹ አበሾችም ቢሆኑ ከማንበብና ከመጻፍ የበለጠ አይማሩም ።

“..... ምኒልክን የሚጠሉዋቸው አሉ ። በኔ አጠራር የወጣት ፓርቲ ያልኳቸው ምኒልክን ያማሉ ። እነዚህ ወጣቶች ምኒልክን የሚጠሉዋቸው እሥር ቤት ገብተው የወጡ ናቸው ። ... ስለ ምኒልክ ብዙ ወሬዎች ሰምቻለሁ ። አንድ ጊዜ ምኒልክ አንዱን ፈረንሣዊ ወፍጮ እንዲያስመጣላቸው ጠየቁት ። ሰውየውም ዋጋው 20,000 ብር ነውና ይከፈለኝ እንደሆነ ነው አላቸው ። እሺ ብለውት ወፍጮው መጣ ። ወፍጮው ከመምጣቱ በፊት የወፍጮው ዋጋ 3000 ብር መሆኑ ምኒልክ ሰምተው ነበርና ያ ፈረንሣዊ አጭብርብር 20,000 ብር እንደጠየቃቸው ገብቷቸዋል ። ምኒልክ አጭብርባሪ አይወዱም ነበርና ያ ፈረንሣዊ ወፍጮውን በመጥፎ ቦታ እንዲተክል አዘዙት ። ቦታው ለሥራ በጣም አስቸጋሪ

ነበር ። ፈረንሣዊውም በዚያ ቦታ ለመትከል ገንዘቡ ይከፈለኝ አላቸው ። ምኒልክም ወፍጮው 3000 ብር እንደሆነ አውቄአለሁ ። 20,000 ብር ነው ብለህ ልታታልለኝ ፈልገሃልና ዋጋ ከፈለግህ ትከል ። ባትተክል ሁሉም እንዳይቀርብህ አሉት ። ፈረንሣዩም ወፍጮውን ለመትከል 10,000 ብር ያህል ያስፈልጋልና እንዴት አድርጌ እተከላለሁ? ቢላቸው ጥሩ ሰው አይደለህምና እንደምትተክል ትከል አሉት ።

“ከዚህ በኋላ ያ ፈረንሣዊ ራስ መከንን ዘንድ ሄዶ ገንዘብ ለምኖ 5,000 ብር አበደሩት ። ምኒልክ ይህን ሲሰሙ ቤቱን ክቡብልኝ ብለው በወታደር አዲስ አበባ ውስጥ ያለው ቤቱ ተከበበ ። ፈረንሣዊው ለፈረንሣይ ሚኒስትር ለሙሴ ላጋርድ የአንድ ፈረንሣዊ ውርደት የፈረንሣይ ውርደት ነው ብሎ አመለከተ ። ሚኒስትሩም የነጋዴ ጉዳይ አላስቸገረኝም እኔን ወጥሮ የያዘኝ የፖለቲካው ጉዳይ ነው አለው ። ከዚህ በኋላ እንደገና 5,000 ብር ከጓደኞቹ ተበድሮ ወፍጮውን ተከለ ። ምኒልክም የወፍጮውን ሥራ ማለቅ ካዩ በኋላ ለወደፊቱ እንዳትዋሽ መማሪያ ትሆንሃለችና ይቺን 2,000 ብር ውሰድ ብለው ለዚያ ሁሉ ከሣራው 2,000 ብር ብቻ ሰጡት ።

“አንድ ጊዜ ደግሞ አንድ የሩሲያ ሰው መጥቶ ምኒልክ የኤሮጳን ጥበብ ይወዳሉ ሲሉ ስለሰማ ሰዎች ሰበሰቡና የኤሮጳን መዝሙር አስተማራቸው ። ሽልማትና ምስጋና ለመቀበልም አፍተር ዘ ቦል የሚለውን መዝሙር ምኒልክ ፊት አዘመረላቸው ። ምኒልክም እኔ የምፈልገው ሌላ ጥበብ ነው እንጂ ዘፋኝማ ከአገሬ ሞልቷል ብለው ቤሳ ሳይሰጡት ካገር አባረሩት ።

ትንባሆ አይወዱም ። ትንባሆ የሚያጨስ ምላስና ከንፈሩ ይቆረጥ የሚል የአጤ የሐንስ አዋጅ ነበር ። ምኒልክ ግን የሰውን መብት ላለመንካት አዋጁን ሻሩት ። እንዲያውም ልቅመሰው ብለው እያጨሱ ከሞከሩት በኋላ ስላመማቸው ተዉት ። እሳቸው አያጭሱ እንጂ የሚያጨሱ ሰዎችን አይቃወሙም ። አንድ ጊዜ አንድ እንግሊዛዊ ሲያነጋግሩት አይዘህ ትንባሆህን አጭስ ብለው እንደፈቀዱለት አውቃለሁ ።

“ብዙ ባይበሉም ጠጅና ጥሬ ሥጋ ይወዳሉ ። ...የቀን እንቅልፍ አለባቸው ። ይህም ቀን የሚተኙት ሌሊት አምሸቶ ለመሥራት ያመቻቸዋል ። ወሬን ሁሉ ከሊቃውንት እና ላንድ ነገር አዋቂ ከሆኑ ሰዎች ጋር ነው ማውራት የሚወዱት ። ብዙ ሰላዮች አሏቸው ። እሳቸውም ቢሆኑ ልዩ የማስታወስ ችሎታ ያላቸው ናቸው ።...” ብሏል ቨርበርት ።

ስለ ምኒልክ ሥራ ወዳድነትና ታታሪነትም ብዙ ሰዎች ጽፈው

ላቸዋል ። ለሩ እንደጻፈው “..... የመጀመሪያው የእንፋሎት መኪና አዲስ አበባ እንደገባ ምኒልክ 15 ቀናት ሙሉ ከእንፋሎቱ መኪና ጋር ሲሠሩ ከርመዋል ። ከዚህም ጊዜ በኋላ ምኒልክ በኩራት መኪናውን ለመኳንንቶቻቸው አስተዋወቁ ። ... ሲል ጽፎአል ።

የመጀመሪያው የብር (ገንዘብ) መሥሪያው መኪና አዲስ አበባ እንደገባ ዶክተር መረብ ሲጽፍ “..... ምኒልክ መኪናውን ሲያዩና ሲመረምሩ ብዙ ሰዓት ያሳልፋሉ ። እንዴትም

እንደሚሠራ ያያሉ ። ዓለም ምኒልክን ያህል ታላቅ እንጅነር ማጣቷንም እመስክራለሁ ።...” ብሏል ። ታላቅ እንጅነር ማጣቷንም እመስክራለሁ ማለቱ ንጉሥ ስለሆኑ ቁልቁል ወርደው እንጅነር ሊሆኑ አይችሉም ማለቱ ነው ።

ኢጣሊያዊው ደ. ካስትሮ ደግሞ “... በዓለም ላይ ያሉ ትልቅ ተራማጅ (ፕሮግራሲቭ) ሰው ናቸው ።...ከሰማይ ፕላን ወርዶ ከመሬት ጨረቃ ድረስ የሚያደርስ የመገናኛ ፕላን ነው ቢሏቸው ንጉሡ የሚቻል ከሆነ እንሥራው የሚሉ ናቸው ። ...” ብሏል ።

መረብ እንደጻፉት ደግሞ “... የፈረንሳይ ፕሬዚዳንት ግሬቪ አንድ አሮጌ መድፍና አንዲት የሙዚቃ ሣጥን ስጦታ ላኩላቸው ። ምኒልክም መከፋታቸውን ሳያሳውቁ ደስ ያላቸው መስለው የተላከውን ሚኒስትር “ፕሬዚዳንቱን አመስግንልኝ ። አያቶች ለልጆቻቸው አሻንጉሊት እንደሚልኩ ሁሉ የእናንተም ፕሬዚዳንት አላላክ እንደሱ መሰለኝ። ና ወጣ ብለን እንይ? ብለው ሚኒስትሩን ከደጅ አወጡትና በጣም ዘመናዊ የሆኑ መድፎቻቸውንና ጠመንጃዎቻቸውን ለሚኒስትሩ እያሳዩ “ይኸውልህ የኔ መጫወቻ አሻንጉሊቶች እነኚህ ናቸው አሉት ።...” ብለዋል ።

ኬለር ደግሞ “...በ1877 (እ.ኤ.አ) በኤደን የሚኖረውን ወዳጃቸውን ነጋዴ ጠቢባን እንዲያመጣላቸው ወደ ስዊስ ላ... ት ። በ1878 ዓ.ም ሶስት የስዊስ ቴክኒሽያኖች አዲስ አበባ ገቡ ። አንዱ ብረት ሠራተኛ የሆነው አፔንኪለር ነው ። አንዱ ደግሞ በእንጨት አናጢነት ሥራ እስፔሺያሊስት የሆነው ዚመርማን ሲሆን ፣ ሶስተኛው ከዙሪክ ፖሊቴክኒክ ትምህርት ቤት የተመረቀው ኢልግ ነው ።

“...ኢልግም እንዲህ ሲል አጫወተኝ ።ከንጉሡ ጋር ለመተዋወቅ ንጉሡ ዘንድ ገባን ። ንጉሡም መሐንዲሶች መሆናችንን ሰምተው ነበርና በደስታ ከተቀበሉን በኋላ አዛዦቻቸውን ጠርተው ለነዚህ ሰዎች አንድ የሚያድሩበት ክፍል ስጥልኝ ። ከዚያም ቆዳና ወስፌ ሁሉ ሰጣቸው ። እናንተም እንግዲህ ለጧት ሁለት ጫማ ሰፍታችሁ እንድታመጡልኝ አሉን ። እኛም ከዚያ ከተሰጠን ክፍል ሆነን የማናውቀውን የጫማ መስፋት ሥራ እናጠና ጀመር ። ያንዳችንን ጫማ ስፌቱን ቀዳድደን በዚያ ልክ ቆዳ ስንቆርጥ አደርን ።

“ጧት ምኒልክ አስጠሩን ። የታለ የሰፋችሁት ጫማ አሉን ። እኛም የኛ ሙያ ታላላቅ መንገዶችንና የባቡር ሐዲዶችን መሥራት ነው እንጂ ይህን ትንንሽ ነገር አናውቅበትም አልናቸው ። ምኒልክም “ራስህ የምትሄድበትን ጫማ መሥራት ያልቻልክ የኢትዮጵያ ሕዝብ የሚሄድበትን መንገድ መሥራት እንዴት ትችላለህ? አሉንና ጠመንጃ መሥራትስ ትችላላችሁ? አሉን ።

“እኔም እንዴ ምን ማለትዎ ነው? ጠመንጃ እኮ የሚሠራው በፋብሪካ ነው ። ፋብሪካው ደግሞ በብዙ ገንዘብ ተገዝቶ የሚመጣ ነው አልኳቸው ። ምኒልክም ይህን ማወቅህም ደህና ነው ። ...አሉኝ ብሎ አጫውቶኛል ። ከዚህ በኋላ ኢልግን ሲያስቀሩ

ሌሎቹን መልስ ያልሰጡዋቸውንና ያልተከራከሩዋቸውን አትጠቅሙኝም ብለው ወደ አገራቸው መለሷቸው ። ...” ብሏል ።

ከንት ግሊከን ስለ ምኒልክ ሰውነት ሲጽፍ “..... በርዝማኔ ከጫማቸው ሌላ 6 ጫማ ይሆናሉ ። ጠንካራ አካል አላቸው ። ቆዳቸው ጥቁር ነው ። አጠር ያለ ጢምና ሪዝ አላቸው ። ፊታቸው ከባድ ነው ። አስተያየታቸው የጨዋ አስተያየት ነው። ፈገግታቸው ማራኪ ነው። ፈገግ ሲሉም ውብ ጥርሶቻቸው ይታያሉ ። አዘውትረውም ግንባራቸው ላይ ከምትታሠረው ነጭ ሐር ሻሽ ሌላ ሰፊ ጥቁር ባርኔጣ ያደርጋሉ።

ነጭ የሀገር ልብስ ይለብሱና በላዩ ላይ በወርቅ ክር የተዘመዘመ ጥቁር ካባ ይደርባሉ ።....” ካለ በኋላ “...ሁልጊዜ በ፫ ሰዓት (በኛ ፱) ሌሊት ከመኝታቸው ተነስተው ወደ ፀሎት ቤት ይሄዳሉ ። በ፮ (በኛ ፲፪) ሰዓት ወይም ቀደም ብለው ከየፀሐፊዎቹ የሚቀርብላቸውን ሪፖርት ይሰማሉ ። በሚቀጥሉት ሦስት ሰዓታት የደብዳቤዎች መልስ በመስጠትና የፍርድ ይግባኝ ማመልከቻዎች ሲመለከቱ ይቆያሉ ። ቀኑን ሙሉ በሥራ ተጠምደው ይውላሉ ። ምንም ትንሽ ጉዳይ ቢሆን አገረ ገዥዎችን ስለ አስተዳደር በመምከርና በመቆጣጠር ይውላሉ ። መንግሥታቸው እንዳይጠላባቸውና ተወዳጅ እንዲሆንላቸው ይጥራሉ ። በማንኛውም ሰዓት የሕዝብ አቤቱታ መስማት ይወዳሉ ።” ብሏል ።

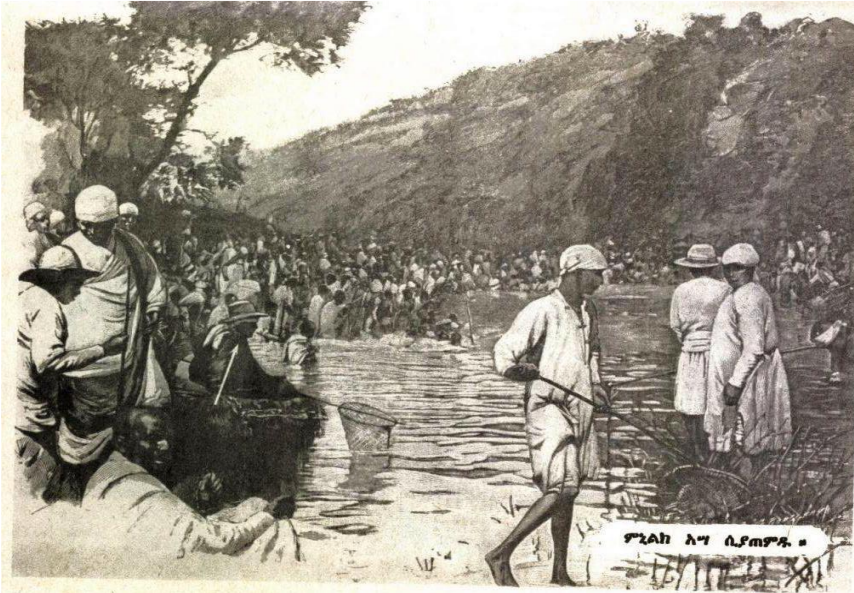
እ.ኤ.አ. ኅዳር 13 ቀን 1876 ዓ.ም. ልቼ ከተማ ሆኖ አንቴኖሪ የጻፈው ደብዳቤ እስፒዲሲዮኒ ኢታሊያና በሚባል መጽሐፍ ውስጥ ታትሟል ። በዚያ ደብዳቤ ላይ አንቴኖሪ ስለ ምኒልክ ሁኔታ ሲገልጽ “... ዕድሜያቸው 32 ዓመት ይሆናል ። የጢማቸውም ሆነ የራሳቸው ጠጉር ጥቁር ነው ። ፊታቸው የደስ ደስ ያለውና ልዩ ጠባይ የሚታይበት ነው። አልጋ ላይ ተቀምጠው ነበር ። ራሳቸውና እግራቸው በምንም ያልተሸፈነ ባዶውን ነበር ። ነጭ ሱሪ ታጥቀው ፣ በላዩ ላይ ቀይ ጥለት ያለው ሸማ ለብሰዋል ።.... ከትከሻቸው ላይ ልብሳቸው በመርፌ ቁልፍ ተይዟል ። ... በጣም ጥሩ ሰው ናቸው ። ለጦር መሣሪያ ያላቸው ፍቅር የተለየ ነው ። ... ጨዋ ናቸው ።” ብሏል ።

በዚያው መጽሐፍ ቼያሪኒ የጻፈውም ታትሟል ። ቼያሪኒ “...ጨዋና የጦር መሣሪያ የሚወዱ ሰው ናቸው ። ንጉሡ ሲናገሩ ረጋ ብለውና አስበው ነው። ሲያዳምጡም በፀጥታ ነው ። ጥሩ ወታደር በመሆናቸው የጦር መሣሪያ መያዝ ይወዳሉ ። ቁመታቸው መካከለኛ ሆኖ ጡንቻቸው ያፈረጠመ ነው ። ፊታቸው በፈንጣጣ ምክንያት ተጉረብርቧል ። ግንባራቸው ሰፊ ነው ። እንደ አፋቸው ሁሉ ደስ የሚሉ ጨዋ ዓይኖች አሏቸው ። አፍንጫቸው ትክክለኛ ሲሆን አገጫቸው ግን ትልቅ ነው ። ጥርሳቸው ትክክል ሆኖ የወጣና ነጭ ነው ።....” በማለት ጽፎአል ።

በጦር ልብስ

ምኒልክ አሣ ሲያጠምዱ

ከመኳንቶቻቸው ጋር

ከአጃቢዎቻቸው ጋር

ከአጃቢዎቻቸው ጋር

የሚኒልክ ልጅ ወይዘሮ ዘውዲቱ (በኋላ ንግሥት)

-- ጫማ መስፋት ያቃተው ኢልግ ቢትወደድ ድረስ የማዕረግ እድገት አግኝቷል።
ከሚኒልክም በአገልግሎቱ ኒሻኖች ተሸልሟል።

ሕመምና ሞት

ምኒልክ የሞቱት መድኃኒት ተደርጎባቸው ነው የሚል ወሬ አለ ። ታሪኩ እንዲህ ነው ። በ1901 ዓ. ም በጀርመን ለጋሲዮን በኩል ፓራላይዝ (ሸባ) ሆነው የታመሙትን ምኒልክን ለማከም ዶክተር እስቴንኩለር መጥቶ ነበር ። ይህ ሐኪም ንጉሡንም መኳንንቱንም በኤሌክትሪክ ሙቀት ያከም ነበር ። ከዶክተር እስቴንኩለር ሌላ ደግሞ ንጉሡን እንዲያማክር ተብሎ ዶክተር ዚንትግራፍ የጀርመን ኮንሰለር ሆኖ ተሹሞ መጣ ። ዚንትግራፍ የመጣው የዓመት ደሞዙ 12,000 ብር ሆኖ ካገሩ መምጫ 1500 ብር ተከፍሎት ነው ። ለዕቃ መግዣም ሁለት ሺህ ብር ከምኒልክ ተሰጥቶት ነበር ።

እነዚህ ሁለት ጀርመናውያን ከበጅሮንድ ሙሉጌታና ከአዛዥ መታፈሪያ ጋር ተጣሉ ። የምኒልክ ሕመም አልሻል እያለ ቢሄድ “... ንጉሡ የታመሙትና ማዳንም ያልተቻለበት መርዝ በልተው ነው ። ያበሏቸውም በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው ።..... ብለው በአንድነት ተናገሩ ። ይህን ዜና ድሬዳዋ የነበረው አላዛሪስት ሚሲዮን በነበረው ጋዜጣ ላይ በፈረንሳይኛና በአማርኛ ቋንቋዎች አትሞ አወጣው ።

ምኒልክ የታመሙት መርዝ በልተው ነው የተባለው ጉዳይ ከባድ ክርክርና ውዝግብ ያስነሳ ነው ። ውዝግቡ በአገር ውስጥ ብቻ ሳይሆን በውጭ አገር ጭምር ነበር ። ይህን በኋላ እንመለስበታለን ።

ምኒልክ በ1900 ዓ.ም. ግንቦት 10 ቀን እንጦጦ ላይ ከኢጣሊያኖች ጋር በዚያን ጊዜ የኢጣሊያ ሱማሌ (ሞቃዲሾ ይባል የነበረውንና የኢትዮጵያን ወሰን ስምምነት ከፈረሙ በኋላ የደም ብዛት መታቸውና የቀኝ ጎናቸው ፓራላይዝ (ሸባ) ሆነ ። በወሰኑ ጉዳይ ብዙ ክርክር ስለነበ በዚያ ምክንያት የደም ብዛት መታቸው ይባላል ።

ይህም ብቻ ሳይሆን ምኒልክ የልብ ሕመም ነበረባቸው ። ይህንንም የልብ ሕመም እንዳለባቸው ያወቀው ቪታሊን የተባለው ሐኪም በ1900 ዓ.ም. ባደረገላቸው ምርመራ ነበር ። ቪታሊን የልብ ሕመም እንዳለባቸው ካወቀ በኋላ ሕመሙ በቅርብ ጊዜ አደጋ የማያደርስ መሆኑን ተናገረ ። ምኒልክ ግን ሕመሙ እየጠናባቸው ሄደ ።

በ1900 ዓ.ም. በግንቦት ወር የመታቸው የደም ብዛት በተደረገላቸው ሕክምና በሰኔ ወር ሻል ቢላቸውም እንደወትሮው መናገር ግን ያስቸግራቸው ነበር ። እግራቸውም ቢሆን እንደተለመደው አይራመድላቸውም ነበር ። ለምሳሌ ሰኔ 20 ቀን ብሪስን በተቀበሉበት ጊዜ የሚራመዱት በከዘራ እየተደገፉ ነበር ። ይህም ቢሆን ምኒልክ ሕመማቸውን ሕዝብ ሳያውቅባቸው የተለመደ ሥራቸውን ይሠሩ ነበር ። ለምሳሌ በዚያው ዘመን በሐምሌ ወር አዲሱን ማተሚያ ቤት መርቀው ከፈቱ ። ሐምሌ 6 ቀን ችሎት ላይ ውለው በስምንት ሰዎች ላይ የሞት ፍርድ ፈረዱ ።

በዚያው ዘመን ነሐሴ ሁለት ቀን የፖሊስ ኃይል በኢትዮጵያ እንዲቋቋም ፈረንሳይ ለጋሲዮን ከሚሠሩ ፈረንሳዮች ጋር ተነጋገሩ ። በፖስታ ቤት ሰገነትና በገበያው መሐል የተሰቀሉትን ሁለት ሰዓተኞች ነሐሴ 9 ቀን እየተዘዋወሩ ገብዮች ። ነሐሴ 12 ቀን ደግሞ የልደት በዓላቸው በሚከበርበት ጊዜ በበዓሉ አከባበር ላይ ፍፁም ጤነኛ መስለው ይታዩ ነበር ። የምኒልክን መታመም የሚያውቀው በኢትዮጵያ ፈረንሳይ ሚኒስትር ብሪስ የውጭ ጋዜጦችን ወደ ግቢ ከመላክ አቋርጦ ነበርና ነሐሴ 18 ቀን ብሪስን ጠርተው ለምን ጋዜጦችን እንዳቋረጠባቸው ጠይቀው እንዲልክ አዘዙት ። ይህ ሁሉ ሆኖ ጤነኛ እየመሰሉ ቢታዩም ነሐሴ 21 ቀን ወገባቸው በጠቅላላው ፓራላይዝ ሆነ ።

ሐኪማቸው ሁኔታውን ሲገልጽ "...ነሐሴ ወር አመጣቸው። ከከተማው መድኃኒት መሸጫ ሱቅ (ፋርማሲ) አትሮፓይን ወስጄ እንዲጠቀሙበት አደረግሁት ። በ1907 ዓ.ም. 84 ኪሎ ግራም ይመዘኑ የነበሩት ምኒልክ በሰኔ ወር 1908 ዓ.ም. 78 ኪሎ ግራም ሆኑ ። አሁን በነሐሴ ወር ደግሞ ክብደታቸው 71 ኪሎ ግራም ወረደ።..." ብሏል ።

ብሪስ ደግሞ ነሐሴ 28 ቀን 1908 ዓ.ም. (በኛ ነሐሴ 22 ቀን 1900 ዓ.ም.) ለወዳጁ ለፒካን ከአዲስ አበባ በጻፈለት ደብዳቤ ላይ "...ነሐሴ 26 ቀን የደም ብዛታቸው ተነሳና ጣላቸው ። ይህ በሆነበት ጊዜ ባጠገባቸው በጅሮንድ ሙሉጌታ ነበሩ ። በጅሮንድ ሙሉጌታም ደንግጠው ምኒልክን በክንዳቸው ተሸክመው መኝታ ቤት ወስደው አስተኙቸው ።..." በማለት ገልጾለታል ።

በዚያው ዘመን በነሐሴ ወር ከፈረንሳይ መንግሥት ተልኮ ምኒልክን ለማከም አዲስ አበባ የገባው ፈረንሳዊው ሐኪም ዶክተር ቨርግይንር ምኒልክን ማከም እንደጀመረ የሰማውን ሲገልጽ "... አንዲት ዓይኗ የጠፋባት ድመት ከወገቧ በታች የተሸመደመደች ጭራዋ የተቆረጠ አንገቷ ላይ ድግምት ተጥፎ የታሰረባት ምኒልክ ዙፋን ሥር በሚስጥር ተቀምጣ ተገኘች እያሉ ያወራሉ ። ..." ብሏል ። መረብም "...አቡነ ማቴዎስንም እንዲሁ አድርገው ነው የገደሏቸው..." ይላሉ ።

ምኒልክን ለማከም ብዙ ሐኪሞች ከያገሩ መጡ ። ከሪሪያ ሙሣ አሊ ቤይ ፣ ከቱርክ ፖውል መረብ ፣ ከፈረንሳይ ቨርግይንርና ዶክተር ዌክማን ፣ ከጀርመን እስቴንኬለር ፣ የግል ሐኪማቸው ቪታሊን እነኚህ ሁሉ የምኒልክን ሕመም ያጠኑ ጀመር ።

ብሪስ እ.ኤ.አ አክቶበር 4 ቀን 1908 ዓ.ም. (በኛ መስከረም 24 ቀን 1900) ላገሩ ለፈረንሳይ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በጻፈው ደብዳቤ "...ንጉሡ አሁን ተሸሏቸዋል ። ግን ለመደገፊያ ከዘራ እየያዙ ነው የሚሄዱት ።... ሐኪሞቻቸው ከባድ በሆነ የመንግሥት ሥራ ላይ እንዳይካፈሉ ከልክለዋቸዋል ። ምክንያቱም ጤንነታቸው ስላልተረጋገጠ ነው..." ሲል ጽፏል ።

ቪታሊንም "...ምኒልክ ለሐኪሞቻቸው ጥሩ በሽተኛ አይደሉም ። አስቸጋሪ ሰው ናቸው ። ጤናቸው በሚታወክበት ጊዜ የሐኪሞቹን ትእዛዝ አክብረው ሐኪሞቹ እንዳሉባቸው

ያደርጋሉ ። ሻል ሲላቸው ግን ሐኪሞቹንና የሐኪሞቹን ትእዛዝ ይንቁና እንደፈለጉት ሆነው ከባድ ሥራ መሥራት ይጀምራሉ ።...” ብሏል ።

በደም ብዛቱ ምክንያት ምኒልክ አቋማቸውን ስተው ስለወደቁ በቤተ መንግሥቱና በሌሎችም ዘንድ ምኒልክን ሰይጣን ጣላቸው ተብሎ ታመነ ። ይህንንም ሰይጣን ለማስለቀቅ ጠበል ነው እንጂ ሐኪም አያድንም ተብሎ በ1901 ዓ.ም. በሕዳር ወር ደብረ ሊባኖስ ሄደው ጠበል እንዲጠመቁ ተወሰነ ። በውሳኔውም መሠረት ህዳር 18 ቀን ወደ ደብረ ሊባኖስ ተወሰዱ ።

ወደ ደብረ ሊባኖስ የመሄዳቸውን ጉዞ ብሪስ ለፈረንሣይ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ከአዲስ አበባ በጻፈው ደብዳቤ “...እንጦጦ ላይ አራት ቀን ካደሩ በኋላ ንጉሡ ወደ ገዳሙ ጉዞ ጀመሩ ። አብረዋቸው ራስ ወልደ ጊዮርጊስና ሌሎችም መኳንንቶች አሉ ። በጠቅላላው ያጀቡዋቸው ሰዎች 8 000 ያህል ሲሆኑ ለጓዝ መጫኛና ለቀለብ የሚጓዘው እንስሳ ደግሞ 30 000 ይሆናል ። ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ አገሪቱን እንዲመሩ አዲስ አበባ ቀርተዋል ። ሚኒስትሮችና መኳንንት ሁሉ አዝነዋል ። ሕዝቡም በምኒልክ መታመም ተክዟል ። ሐኪማቸው ዶክተር ሽርማይነር ለጥበቃ አብሯቸው ሄዷል ። ሽርማይነር በላከው ሪፖርትም በጉዞው ላይ የምኒልክ ጤንነት ጥሩ ነበር ብሏል ።...” በማለት ዜናውን አስተላልፏል ። በኢትዮጵያ ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜም የሬውተር ጋዜጠኛ ንጉሡን ተከትሎ ወደ ደብረ ሊባኖስ ሄደ ።

ብላታ መርስዔ ኅዘን ወልደ ቂርቆስ በልጅነታቸው ያዩትን የሚከተለውን ጽፈዋል ። “... እግራቸውን ስለታመሙ ወደ ደብረ ሊባኖስ ሔደው ጠበል ቢጠመቁ ይሻላል ተብሎ ተመክረና በኅዳር 1 ቀን 1901 ዓ. ም. ከአዲስ አበባ ተነሱ ። ለመጓጉ የተሰናዳው አንድ ሲትሮይን መኪና ነበረ ። ይኸውም ከፈረንሣይ አገር የመጣ አውቶሞቢል ነው ። ሾፌሩ መኪናውን ለመፈተሽ እስከ እንጦጦ ድረስ እየነዳ አውጥቶት ነበረና በዚያ ጊዜ እኔ እራሴ መኪናውን አይቼዋለሁ ። የራዲያተሩ ውሃ ቶሎ ቶሎ እየፈላ አስቸግሮ ነበር ። እንጦጦ ላይ ከመንደሩ ውሃ እየተወሰደ ሲጨመርበት ያየሁትም ትዝ ይለኛል።

“ከዚህ በኋላ መኪናው ለጃንሆይ ጉዞ የማያመች መሆኑ ስለተገመተ ወደ አዲስ አበባ ተመልሶ ሌላ ዘዴ ይፈለግ ጀመር ። የተገኘው ዘዴ በባለ አጎበር ጋሪ እንዲጓዙ ማድረግ ነው ። ባለአጎበሩ ጋሪ ለሰው መቀመጫ ወይም ለመኝታ እንዲሰማ ሆኖ በአናጢዎች ተዘጋጀ ። እርሱም በሁለት ምስንጅ በቅሎዎች ተጭኖ ሊጓዙበት በሚችል ዓይነት ሆኖ ተሠራ ። ከዚህ በኋላ ጃንሆይ በውስጡ ተኝተው ተጓዙበት ። ድካም እንዳይሰማቸውም በቅርብ በቅርቡ ሠፈር እንዲደረግ ተወሰነ ።

“ስለዚህም በመጀመሪያ ቀን ከአዲስ አበባ ቤተ መንግሥታቸው ተነስተው እንጦጦ ተራራ ሥር አደሩ ። ይህ ቦታ ዛሬ ቁስቋም የተተከለችበት ቁልልታ ነው ። በሁለተኛው ቀን ከዚያ ተነስተው እንጦጦ ማርያም አደሩ ። በሶስተኛው ቀን ከእንጦጦ ተነስተው

ሱሉልታ እዙብጡ ላይ በባላባቱ በዋቆ ቱፋ ቤት አጠገብ ሠፈሩ ። በዚህ አኳኋን እየተጓዙ ከአሥር ቀን በኋላ ደብረ ሊባኖስ ደረሱ ።....”

እውነተኛው የምኒልክ በሽታ ፓራላይዝ ነው ። እቴጌይቱና ጳጳሱ ሐኪም እንዳይነካቸውና በጠበል ብቻ ይድናሉ እያሉ በቀዝቃዛ ውሃ ስለሚነክሯቸው የምኒልክ ሕመም እየባሰ ሄደ ። በተለይም ከአዲስ አበባ ደብረ ሊባኖስ ድረስ ባለው መንገድ ጉዞው ራሱ ተጨማሪ በሽታ ሆነባቸው ። ደብረ ሊባኖስ ወርደው ሶስት ወር ያህል ጠበል ሲጠመቁ አብሯቸው የነበረው ሐኪማቸው ሽርማይነር ያ ቀዝቃዛ ውሃ እንደማይደናቸው ቢያውቅም ፈርቶ ዝም አለ ።

በዚያው ዘመን ከጠበሉ ቦታ ደርሶ የነበረው ፈረንሣዊው ተጓዥ ሬሞንድ ሲጽፍ “... አንድ ቀን ጧት ንጉሡ ሊነከሩ ሄዱ ። ሲጠመቁም ግርዶሽ ተጋርዶ ወደ ግርዶሹ መጥፎ መንፈስ እንዳይጠጋ ዙሪያውን መስቀል ተይዘላቸው ተጠመቁ ። ጊዜው ጧት ነው ። ውሃው ደግሞ እንደ በረዶ የቀዘቀዘ ነው ። ምኒልክ ተጠምቀው ሲወጡ ፈረንሣዊውን ሐኪም ጠሩትና እነዚህ ሰዎች ሊገድሉኝ ነው ። ወደ ውሃው ዳግመኛ እንዳያስገቡኝም እባክህ አድነኝ ። እስከ ሁለት ቀን ከእነኚህ ሰዎች አጅ ካላወጣኸኝ የማደርገውን እኔ አውቃለሁ” አሉት ። ሐኪሙ ሽርማይነርም በዚያ ቀዝቃዛ ውሃ ከመንከር እንዲተወዋቸው ተማፀነ ። ግን እሺ አላሉትም....” ብሏል ። ይህን ነገር ካስትሮም ጽፎታል ።

ምኒልክ ከጠበሉ ቦታ በደብረ ሊባኖስ እስከ ጥር ወር መጨረሻ ድረስ ቆይተው የካቲት 5 ቀን አዲስ አበባ ገቡ ። ከደብረ ሊባኖስ ሲመለሱም እንጦጦ ድረስ በመኪና መጥተው ከእንጦጦ በኋላ ሰው ይየኝ ብለው በበቅሎ ሆነው አዲስ አበባ ገቡ ። በመንገድ ላይ የሚያያቸው ሕዝብም እልል እያለና እያለቀሰ ተቀበላቸው ። ለቅሶው “... ልጅ ከእናቱ ሲለይ እንደሚያለቅሰው ነበር ። በመንገዱ ሁሉ የምኒልክና የጣይቱ ፎቶግራፍ በአበባ እየተከበበ ተደርጎበታል ። አዲስ አበባ ሲገቡም 19 ጊዜ መድፍ ተተኮሰ ።....” በማለት አለቃ ከንፉ ጽፏል። አዲስ አበባ ውስጥ የነበረውም በሶዳሪ እ.ኤ.አ. የካቲት 23 ቀን 1909 ዓ.ም. ለንደን ላለው ግሬይ በጻፈለት ደብዳቤ ላይ “... ምኒልክ የካቲት 13 ቀን (እ.ኤ.አ.) ከጠበሉ ሥፍራ ተመልሰው ጭር ካለቸው ከአዲስ አበባ ከተማቸው ገቡ ። ምኒልክ ከቀኝ ጎናቸው ከወገባቸው በታች ፈጽመው ፓራላይዝ ሆነዋል ። የሚጓዙትም ተሽከርካሪ እግር ባለው ወንበር ላይ ሆነው ነው ። አእምሮአቸው ደህና ነው ። ምግብም ይበላሉ ። በሕዝብ በዓል ላይ ለመገኘት እየፈለጉ ይገኛሉ ። የካቲት 20 ቀን የጀርመኑን ሚኒስትር ሸለር እስቴይን ዋርትስን ተቀብለው አነጋገሩ...” ብሏል ።

በአዲስ አበባ ተቀማጭ የሆነውን የጀርመኑን ጉዳይ ፈጻሚ ሚኒስትር ያነጋገሩት የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት ሐኪም እንዲልኩላቸው መጠየቃቸው ሳይሆን አይቀርም ። ወይም ደግሞ “...አንድ የተማሪ ሰው እንፈልጋለን ። በምክር እንዲረዳን ። ዶክተር ዚንትግራፍ ከኛ ዘንድ በነበረበት ጊዜ እንዳስደሰተን ሁሉ አሁንም እሱው ወደኛ እንዲዛወር ፈቃድዎን እንጠይቃለን ።....” በማለት ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የጻፉትን ደብዳቤ ለመስጠት አስጠርተውትም ይሆናል ።

ተቀማጭነቱ አዲስ አበባ የሆነው የኢጣሊያኑ ሚኒስትር ኮሊ ለኢጣሊያ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ባስተላለፈው ሪፖርት “...ምኒልክ በመሀሉ እየተገኙ ያስለመዱት የአዲስ አበባ ሕዝብ በምኒልክ መጥፋት አዝናል ። ይህን ያወቁት ምኒልክም አንዳንዴ በሰረገላ ፣ አንዳንዴ ደግሞ በበቅሎ እየሆኑ በአዲስ አበባ ከተማ መሀል በመዘዋወር ለሕዝቡ እንዳስለመዱት አሁንም እየተዘዋወሩ ይታያሉ ። የሚያጅቧቸውም ነጭጭ ልብስ የለበሱ አምስት ወይም 600 ያህል ሰዎች ናቸው ።... አንድ ቀን ምኒልክ በከተማው ውስጥ ሲዘዋወሩ ከገበያው መሀል ልጅ ኢያሱን አገኙዋቸው ። ምኒልክም በቅሎአቸው ላይ እንደሆኑ ቁል ቁል በመጥፎ አስተያየት አዩዋቸው ። የሸመገለ አንበሳ አስተያየትና ግርማ እንደሚያስፈራው ሁሉ ሕዝቡ በምኒልክ ሁኔታ ደነገጠ ። ምኒልክ በበቅሎዎ ላይ ሆነው መቁነጥነጥቸው ሲታይ ፓራላይዝ የሆኑ አይመስሉም ። ሕዝቡም ሊያውቅ አልቻለም ። ምስጢሩም ከግቢ አልወጣም ።... እንደተለመደው በቅሎአቸውን ያቆሙና የሚያጋጥማቸውን ሰው ሁሉ ያነጋግራሉ ። እያንዳንዳችንም ሥራ ይቆጣጠራሉ ። እጅ ለሚነሷቸውም ሰዎች ፈገግ እያሉ መልሱን ይሰጣሉ ። የሕዝቡንም አቤቱታ እየሰሙ ስለዚያ ጉዳይ መኳንንቱን ያነጋግራሉ ። ... ምኒልክ ቢያረጁም ዓለምን አርቆ የሚያየው አይናቸው አልደከመም ። በማለት ጽፏል ።

ባርይስ ስለምኒልክ ሕመም ሲገልጽ “...ምኒልክ የታመሙ መስለው አይታዩም ። ዕድሜያቸው 64 ዓመት ሆንዋል ። የነበራቸው ውበት ግን አልተቀነሰም ። ቀልዳቸውም አልቀረም ። ይህ ሕመም የጀመራቸው ሰይጣን ከሠራት አውቶሞቢል ላይ ከተቀመጡ በኋላ ነው እያሉ ቄሶች ያወራሉ ። እሳቸው ግን አሁንም ቢሆን የምዕራባውያንን የቴክኒክ ሥራ ማጥናትና ማየት ይወዳሉ ። ችግራቸው በቄሶች በኩል ነው ። አሁንም ቢሆን ወደ ደብረሊባኖስ ሄደው እንደገና በጠበል መጠመቁን እንዲጀምሩ አቡኑ ይወተውታሉ ። ምኒልክ ግን ጠበሉ እንደማያድናቸው ያውቃሉ ። ይህን ሲናገሩም ጣይቱና አቡኑ ይቆጧቸዋል ።...” ብሏል ።

ከጀርመን መንግሥት የተጠየቁት አማካሪው ዚንትግራፍ ሐኪሙ ማክስ እስቴንኬለር በ1901 ዓ. ም. መጋቢት 30 ቀን አዲስ አበባ ገቡ ። እስቴንኬለር ከነሚስቱ አዲስ አበባ ሲገባ በቤተ መንግሥቱ አቀባበል ተደረገለት ። መኖሪያም ከዚያው ከቤተ መንግሥቱ ግቢ ውስጥ ተሰጠው ። ከዚያም ሆኖ በቀን ሁለት ጊዜ ከምኒልክ ዘንድ እየገባ ያክማቸው ጀመር ። በጥቂት ቀናት ውስጥም ተሻሻለው ።

ጀርመኖች ከመጨረሻው ደረጃ ከምኒልክ ዘንድ ገብተው አማካሪም ሐኪምም በመሆናቸው የኢጣሊያ ፣ የፈረንሳይና የእንግሊዝ መንግሥታት ተቃውሞ አቀረቡ ። እነዚህ መንግሥታት ትሪፓርቲት የተባለውን ኢትዮጵያን የሚያከፋፍላቸውን የራሳቸውን የሰላም ውል ተዋውለው ነበርና የጀርመን መንግሥት ውሉን እንዳፈረሰ ያህል ተቆጠረ ። ተቀማጭነታቸው አዲስ አበባ የሆኑ የእንግሊዝ ፣ የፈረንሳይና የኢጣሊያ ሚኒስትሮችም ተቃውሞአቸውን በግልጽ አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን ኤምባሲ አስታወቁ ። በተለይ የኢጣሊያ ጋዜጦች ጉዳዩን እየተነተኑ የጀርመንን መንግሥት በመወንጀል ይጽፉ ጀመር ።

ኤኮኤላ እስታምፖ የተባለው የሚላኖ ጋዜጣ ፌብራሪ 25 ማርች 2 ማጁያ 10 ቀን 1909 በወጡት ገጾች ጀርመን የትሪፖርቲን ውል ከፈረመ በኋላ ውሉን አፍርሶ ምኒልክን ሞኖፖል (የግሉ) አድርጎ ያዘ እያለ በተደጋጋሚ ጻፈ ።

የጀርመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቦኤን በጀርመን መንግሥት ላይ ለሚወርደው የጋዜጣ ነቀፋም ሆነ ለየመንግሥታቱ ጥያቄ ምኒልክና ዚንትግራፍ በግል ያደረጉት ስምምነት ነው እንጂ የጀርመን መንግሥት በጉዳዩ አልገባበትም ። ዚንትግራፍ ይላክልን ተብሎ በተጠየቀ ጊዜ ለእንዲህ ያለ ትልቅ ቦታ ለመመረጥ ዕድሜው ለጋ ነው ብለን ነበር ። ዓለም ሊያውቅልን የሚገባው የኛ ምርጫ ቢሆን ኖሮ እንዴት ብለን ይሄን ልጅ ልንመርጠው እንችላለን...” እያለ አሳወቀ ። የዚንትግራፍን በቤተ መንግሥት መግባት ጣይቱም ቢሆኑ አልተደሰቱበትም ። ጣይቱ የዚንትግራፍን መምጣት የተቃወሙበት ምክንያት ለጀርመን ተቃዋሚ መንግሥታት ረድተው ሳይሆን በፊት አዲስ አበባ በነበረበት ጊዜ አይዋደዱ ስለነበር ነው።

እስቴይንኬለር እና ዚንትግራፍ ምኒልክን ሲያክሙና ሲመረምሩ ቆዩ ። ሻል ብሎአቸው የነበሩት ምኒልክ ግንቦት 3 ቀን እንደገና ሕመማቸው ተነስቶ ጣላቸው ። እስቴይንኬለር የሚያከምበት የኤሌትሪክ መሣሪያ ጥቂት ቀን ከሠራ በኋላ ተበላሸ ። መሣሪያው አዲስ አበባ ውስጥ ሊጠገን ባለመቻሉ ሁለቱም ጀርመኖች ደነገጡ ።

ዚንትግራፍ ግንቦት 1 ቀን 1901 ዓ.ም. “... ንጉሡ የታመሙት መርዝ በልተው ነው ። በተደረገው ምርመራ በደማቸው ውስጥ መርዝ ተገኝቷል ። ይህንንም መርዝ ያበሏቸው በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው ።...” ብሎ ተናገረ ። እነኛ ምኒልክ ያሳደጓቸውና የሚያምኗቸው አገልጋዮቻቸው ይህን ማድረጋቸውን የሰማው መኳንንት ሁሉ ደነገጠ ። የምኒልክ ሠራዊትም ቆራርጦ ሊጥላቸው ተነሳ ። ሁለቱ የታመሙት ሰዎች ግን ከምኒልክ መኝታ ቤት ከምኒልክ ጋር ተቀምጠው አልወጣ አሉ ።

ይህ በሆነ በ3ኛው ቀን የሰዎቹን ያለመነካት ወይም ከሹመታቸው ያለመሻር ያየው ንትግራፍ ወደ እቴጌ ጣይቱ ዘንድ ገብቶ “... እነኚህ ንጉሡን መርዝ ያበሏቸው ሰዎች ከሹመታቸው ተሸረው ካልታሰሩ ንጉሡ አይድኑም ።” ብሎ በከንቲባ ገብሩ አስተርጓሚነት ተናገረ ። እቴጌ ጣይቱም “.....ነገሩ የማይታመን ነገር ሆኖብን ነው ። በውኑ በንጉሡ ላይ ማን መርዝ ያደርግባቸዋል ። ይህስ አይጠረጠርም...” ብለው መለሱ ። ከንቲባ ገብሩም ጣልቃ ገብተው “... እመቤቴ ይህንንስ አይበሉ ። አሽከር ክፉ ነው ። በገንዘብም በምንም ይገዛል ።...” አሉዋቸው ። እቴጌ ጣይቱም “በአጤ ምኒልክ ላይ እልፍ ወርቅ ቢሰጡት ክፉ ነገር የሚያደርግባቸው የለም” ብለው መለሱ ። ከዚህ በኋላ ጀርመኑ ምንም ክርክር አላቀረቡም ። የተቻላቸው ሁሉ እንደሚደረግ ተናግረው ወጡ

ከንቲባ ገብሩ

ፕሮፌሰር
አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ

በመሀሉም ምኒልክ ለገንገነው ሕዝብ አዋጅ ነገሩ ። “... ልጆቼን ያሳደግኋቸውን የማምናቸውን በጅሮንድ ሙሉጌታንና አዛዥ መታፈሪያን እንዳትነካብኝ ። በክፉ አይንህም አትይብኝ ። መርዝ አብልተውኝ ከሆነ ነገሩ ከተጣራ በኋላ እኔው እቀጣቸዋለሁ ። ነገሩ ተመርምሮ ሳይጣራ ግን በነሱ አትከፉብኝ። ቃሌን ጥሰህ ከድሮ ከብራቸው ብታዋርድብኝ ማርያምን አማላጅም የለኝ” ብለው አወጁ ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያም ከተደበቁበት ወጡ ።

በጅሮንድ ሙሉጌታ ይገዙ በዘመኑ የገንዘብ ሚኒስትር የነበሩና ከምኒልክም ጋር የተቋጥሮ ዝምድና ያላቸው ናቸው ። ከዚህንትግራፍ ጋር ደግሞ በገንዘብ ብድር ምክንያት ተቀያይመዋል ። በአሁኑ ጊዜ ከአዛዥ መታፈሪያ ጋር ሆነው ምኒልክን በማስታመም ላይ ናቸው ። በጅሮንድ ሙሉጌታ በ1928 ዓ.ም. ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በወረረች ጊዜ የጦር ሚኒስትር ነበሩ ። በጦርነቱ ላይ ተሸረው ከማይጨው ድል መሆን በኋላ ወደ አዲስ አበባ ሲመለሱ ኢጣሊያኖች በአይሮፕላን ተከታትለው በመትረየስ የገደሉዋቸው ከኢትዮጵያ ታላላቅ ጀግኖች አንዱ ናቸው ። በአገልግሎታቸውም ራስ ማዕረግ ደርሰዋል ።

አዛዥ መታፈሪያ መልከጻዲቅ ደግሞ በዚያን ዘመን የግቢ ሚኒስትር ነበሩ ። አዛዥ መታፈሪያ ከምኒልክ ጋር ምንም ዝምድና የሌላቸው የእርሞ ተወላጅ ናቸው ። ምኒልክ አዛዥ መታፈሪያን ገና በሕፃንነታቸው ከወላጆቻቸው ዘንድ ወስደው በቤተ መንግሥት ውስጥ እያስተማሩ አሳደጉዋቸው ። አዛዥ መታፈሪያ ጀግናና ታማኝ አገጋይ በመሆናቸው ከግቢ አዛዥነት ለግቢ ሚኒስትርነት የበቁ ሰው ናቸው ። በ1928 ዓ.ም. ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በወረረች ጊዜ ታላቅ ጅብዱ ሠርተዋል ። ኢጣሊያኖችም ማርከው አዚናራ ወስደው አስረዋቸው ነበር ። ከነፃነት በኋላም ተፈትተው በ1938 ዓ.ም. በሕመም ሞቱ ። ሁለቱንም በመጠኑ ለማስተዋወቅ ያህል ነው ።

ጀርመኖች የጀርመን መንግሥት ተቃዋሚዎች መሪና ደጋፊ እቴጌ ጣይቱ ናቸው ብለው አምነዋል ። የጣይቱም ሐሳብ ምኒልክን ለመግደል ሳይሆን በሽተኛ አድርገው አስቀምጠው እሳቸው ሥልጣኑን ይዘው ለመምራት ፈልገው መርዙን በቀጥታ ወይም በደጋፊዎቻቸው አማካይነት አበሉዋቸው ተባለ ። በዚህ ምክንያት ልክ ነው ልክ አይደለም በሚል ክርክር መኳንንቱ ሁሉ ለሁለት ተከፋፈለ ።

በመኳንንቱ መከፋፈል ምክንያት አዲስ አበባ ከተማ ሰላም አጣች ። በየአውራጃው ያለው መኳንንት ሁሉ ሠራዊቱን እየያዘ አዲስ አበባ ገባ ። “... ጌታዬ አንድ ነገር ይሁንና እንተያያለን ...” እያሉ ፎካሪውም አስፎካሪውም በዛ ። እቴጌ ጣይቱም ለራሳቸው ጥበቃ ሲሉ ወንድማቸውን ራስ ወሌን ከጐንደር አስጠሩ ።

በዚያን ጊዜ የጦር ሚኒስትርና የሚኒስትሮች ምክር ቤት ሰብሳቢ የነበሩት ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ከየአውራጃው ወደ አዲስ አበባ የመጣው መኳንንት ሁሉ ሠራዊቱን እየያዘ ከአዲስ አበባ ከተማ እንዲወጣና ወደየግዛቱ እንዲሔድ አዘዙ ። ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ የተከበሩ ታላቅ ሰውና ለምኒልክም ታማኝ ወዳጅ ስለነበሩ የታዘዘው መኳንንት ከአዲስ

አበባ ከተማ ወጣ ። የአዲስ አበባ ከተማ ፀጥታም ሻል አለው ። የምኒልክ አገጥሞ ራስ ወልደ ጊዮርጊስ ፣ ራስ ተሰማ ፣ ደጃማች ለማ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ባንድነት ሆነው ዚንትግራፍ ጣይቱን መቃወሙን እንዲቀጥልበት አደረጉ። እቱጌ ጣይቱ ይህን ሕዝብ እንዲነሳሳ ያደረገው ምስጢሩን የሚያውቀው አስተርጓሚው ከንቲባ ገብሩ ነው ብለው ለብቻ አስጠርተው ጠየቋቸው ። “...በምኒልክ ላይ ይህን መርዝ አበላ የሚባለው በእርግጥ ማነው?” ቢሏቸው ከንቲባ ገብሩ “ንግሥት ሆይ ባውቀውማ የጌታዬን ጠላት እኔው እይዘው አልነበረም?” ብለው መለሱ ። ጣይቱም “የሐኪሞቹን ወሬ አስፋፍተህ ሕዝብ እንዲሸበር ያወራህ አንተ ነህ” ብለው ስላስፈራሩዋቸው ከንቲባ ገብሩ ደንግጠው ከጀርመን ኤምባሲ ገብተው ተሸሽጉ ።

ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ሚኒስትሮችን የጀርመንን ቆንሲልና ዚንትግራፍን ሰብስበው በጉዳዩ ላይ እንዲነጋገሩ አደረጉ። ጀርመኖቹ ለጉባኤው ሲናገሩ መርዙን በምኒልክ ላይ ያደረጉት በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው በሚለው አቋማቸው ፀኑ ። ለምን ለሚለው ጥያቄም ቆንሲሉ መልስ ሲሰጡ “... ጣይቱ ምኒልክን ሽባ አድርገው ሥልጣን ለመያዝ ስላሰቡ ነው ። ለሥልጣኑ አያያዝ እንዲያመቻቸውም ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር ተስማምተው በሱዳን በኩል ጦር ሊያስገቡ ነው ።...” ብለው ተናገሩ ። ከዚህ በኋላ ጉባኤው ምኒልክ አልጋ ወራሻቸውን እንዲያሳውቁ ወሰነ ። ይህንኑ ውሳኔውን ለምኒልክ አቀረበ ። ምኒልክም የመጀመሪያ ኑዛዜአቸውን በደብዳቤ አጽፏው ሰጡ። ሕዝቡና መኳንንቱ ጃንሜዳ ከተሰበሰበ በኋላ ግንቦት 10 ቀን 1901 ዓ.ም የኑዛዜው ቃል ተነበበ ።

“የአገሬ የኢትዮጵያ ልጆች ልጆቼ ወዳጆቼ እግዚአብሔር የገለፀልኝን ምክር ልምከራችሁ ። ምክሬንም እግዚአብሔር በልባችሁ እንዲያሳድርባችሁ ተስፋ አደርጋለሁ ።”

“አጼ ቴዎድሮስ የሞቱ ጊዜ ከአሳቸው ጋር የነበረው ሰው ሁሉ ያንዱን አገር አንዱ እደርባለሁ እንዱን ገድዬ እኔ ጌታ አሆናለሁ እያለ ሁሉም ላይረባ ተላልቆ ቀረ ። ከዚህም በኋላ ያጼ ዮሐንስ ሰው የሆነውን የምታውቁት ነው ። ባዝር በሽታ ሳያገባበት ሌላ የባዕድ ጦር ሳይነሳበት በምቀኝነት እርስ በርሱ እንደተላለቀ አይታችሁታል ።”

“እሁንም ልጆቼ ወዳጆቼ ። አንዱ ባንዱ ምቀኝነት ይቅር ። ያንዱን አገር አንዱ እኔ እደርባለሁ እንዳትባባሉ ። እኔ እስከአሁን በፍቅር እንዳኖርኋችሁ እናንተም ተስማምታችሁ በፍቅር እንድትኖሩ እለምናችኋለሁ ። እናንተ አንድ ልብ ከሆናችሁ በምቀኝነት እርስ በርሳችሁ ተዋግታችሁ ካላለቃችሁ በቀር አገራችንን ኢትዮጵያን ለሌላ ባዕድ አትሰጧትም ። ክፉም ነገር አገራችንን አያገኛትም ። ነፋስ እንዳይገባባችሁ አገራችሁን በያላችሁበት በርትታችሁ ጠብቁ ። ወንድሜ ወንድሜ እየተባባላችሁ ተደጋገፉ ። የኢትዮጵያን ጠላት ተጋግዛችሁ ከድንበር መልሱ ። የኢትዮጵያ ጠላት ባንዱ ወገን ትቶ ባንድ ወገን ቢሄድና ድንበር ቢጋፋ በኔ ወገን ካልመጣ ምን ቸገረኝ ብላችሁ ዝም አትበሉ”

:: ያ ጠላት በመጣበት በኩል ሁላችሁም ሄዳችሁ አንድነት ተጋግዛችሁ ጠላታችሁን መልሱ :: እስከየቤታችሁ እስቲመጣ ዝም ብላችሁ አትቆዩ ::

“ይህንን ምክር ለእናንተ መስጠቴ እኔማ በእግዚአብሔር ቸርነት ይህን ያህል ዘመን ገዝቼ የለምን :: ነገር ግን ሰው ነኝና እንግዲህ ስንት ያህል ዘመን እቆያለሁ ስል ነው :: አሁንም እኔ እንደተመኘሁት እግዚአብሔር የተጨመረበትና ፈቃዱ ሆኖ ልጄን ቢያቆምላችሁ ከልጄ ጋር ሆናችሁ አገራችሁን ጠብቁ :: አደራ ብያችኋለሁ :: አደራ የሚያኖሩበት ነው የታመነ ስለሆነ ነው :: አሁንም እኔ እናንተን አምኜ ልጄን አደራ ብዬ እሰጣችኋለሁና አሳድጉት :: በብልሃት ምክሩት :: በጉልበት አግዙት :: በምክር ደግፉት :: ልጄን አደራ መስጠቴ ከልጄ ጋር ኢትዮጵያን አደራ ጠብቁ ማለቴ ነው :: እኔም ይኸው በገዢዎቹ አለማወቅ በሕዝቡ አለመስማማት የተነሣ ከብዙ ዘመን ጀምሮ ተከፋፍላ የነበረችውን አገራችንን ኢትዮጵያን ማስኜ ተጣጥሬ ይኸው አስፍቻታለሁ :: እናንተም ከልጄ ጋር ሆናችሁ ተስማምታችሁ የኢትዮጵያን ድንበር እንዲሰፋ እንጂ አንድም ጋት መሬት እንዳይጠብ አድርጉ :: ጠብቁ :: አልሙ :: የደጊቱ አገራችን የኢትዮጵያ አምላክ ያግዛችሁ :: ይጠብቃችሁ ::

“ከዚህ ቃል የወጣ በሰማይም ነፍሱ ፣ በምድርም ሥጋው ልጅ እስከ ልጅ ልጅ የተረገመ ይሁን :: የኢትዮጵያ ውቃቢ ያጥፋው :: እኔም ሳለሁ ከፍቃዬ የወጣውን እረግማዋለሁ ::” 1

ከዚህ ኑዛዜ በኋላ የነ በጅሮንድ ሙሉጌታ ጉዳይ እንደገና አገረሽ ። ሐኪሙ ዚንትግራፍ “... እነዚህ ሰዎች ከሹመታቸው ተሸረው ካልታሠሩ ንጉሡን አናክምም. ...” ብሎ በደብዳቤ አሳወቀ ። በሐኪሙ አሠራር ግራ የገባቸው እቴጌ ጣይቱም አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉለት ።

ይድረስ ከሙሴ ሸለር

ሰላም ላንተ ይሁን ።

ትናንትና እኔ በቃሌ ነገርኩህ ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ እንኳን ንጉሥ የሚበሉትን ሊያሰናዱ ሲበሉ እንኳን አይተዋቸውም አያውቁም ብዬ ። እናንተም ሐኪሙ የተናገረው እውነት ነው ከሚበሉት ውስጥ መርዝ ተገኝቷልና ሁለቱ ካልወጡ አይሆንም እነሱ ይውጡና ነገሩ ይመርመር ብላችሁ ይህንኑ ፈርዳችሁ ሌላ ሹም ይሾም አላችሁ ።

ወጥ ቤቱ የኔ ፣ ጠላ ቤቱ፣ ጠጅ ቤቱ የኔ አዛዥ የኔ የማበላቸው እኔ ሌላ ሰው የለ ። እኔ ከማበላቸው ምግብ ውስጥ መርዝ ተገኝቶ እኔን የሚጠቅም ሌላ ሹም መቀበል ለኔ ታላቅ ሽክም እጅግ የሚከብድ ነው ።

ይህንን ደብዳቤ በውል አይታችሁ በወረቀት አስታውቁኝ ። ይህንን ነገር ገልጣችሁ ካለስታወቃችሁኝ ወደ መንግሥታችሁ አመለክታለሁ ። በጅሮንድ ሙሉጌታ ማለት

የገንዘብ ሚኒስቴር ብር ሰጭ ብር ተቀባይ የጭፍራ አለቃ ፣ የውጭ ሰው ባልደረባ ነው ። እውጪ ሲወጡ ከበቅሎ ያወጣል ፣ ጥላ ይይዛል ፣ ይደግፋል ።

አዛዥ መታፈሪያም አንድ ጊዜ እጅ ነስቶ ጉዳዩን ተማክሮ ከመውጣት በስተቀር ከውስጥ አይገባም ። የሁለቱም ሥራ ልዩ ነው ።

ሐኪሙም መልካም ሰው ነው ሌላ ሰው አስነስቶት ነው እንጂ። እሱን የምጠረጥረው ነገር የለም ። አሁንም ይህንን ነገር ለኔ እጅግ የከበደ ነገር ነውና ልታገሰው አልቸልም ። እሱም ባለ ፍትሐ ነገሥቱ በቀደም አደባባይ ታይቶ ይፈረድ ብሏልና እኔም እለምናቸኋለሁ የየመንግሥቱ ቆንስል ሁሉ ተሰብስቦ ፍትሐ ነገሥቱ ታይቶ ይፈረድ ብዬ ። በገንዘብ ነገርና በሌላ ሥራ ቢጣሉ በዚያው በጥፋቱ መነጋገር ነበር እንጂ ባልሞሉበት ነገር እነሱን እንጉዳለን በማለት እኔን የሚያዋርድ ነገር ቢሆንብኝ ነው ይታይልኝ ማለቴ ።

፲፬ ቀን ሐምሌ ፲፱፻፩ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

እቴጌ ጣይቱ ይህን ደብዳቤ ከጻፉ በኋላ በዘመኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩት ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ደግሞ ዶክተር ዚንትግራፍ ለጻፈው ደብዳቤ መልስ ጻፉለት ።

ይድረስ ከዶክተር ዚንትግራፍ

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

በራስ ተሰማ እጅ ወደ ጃንሆይ የላኩት ደብዳቤ ደርሶልን ቀጥሎ የተጻፈውን ቃል እንዳስታውቅዎ ታዝዣለሁ ። ስለ ጃንሆይ ጤና መሠረት ያለው ስጋት ስለኖረበት በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ወደ ጃንሆይ መቅረብ እንዲከለከሉና እንዲመረመሩ ብለው ስላመለከቱት ቃል ሐኪሙ ሥራ እንዳይፈቱ ቀድሞ የሳቸውን ነገር ጨርሰን እሳቸው ሥራቸውን ይሥሩ በማለት የሳቸውን ነገር ለመጨረስ ቆየን ። ስለሆነም አልተገኘልንም እንጂ እስካሁንም ውስጥ ውስጡን መመርመራችን አልቀረም ። ወደፊትም አዲስ አበባ ያሉት ሚኒስትሮች ሁሉ አንድነት ተሰብስበው ከኛ ዳኞች ጋር እንዲመረመሩ አስበናልና እነሱ በሚሰበሰቡበት ቀን ሰኞ በ፬ ሰዓት እርስዎም አብረው እንዲቀመጡ ይሁን ።

ሐምሌ ፲ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

ዚንትግራፍ በተጠራበት ስብሰባ ሳይገኝ ከኢትዮጵያ ለመውጣት ፈቃድ እንዲሰጠውና እንዲያሰናብቱት በሚከተለው ደብዳቤ አጤ ምኒልክን ጠየቀ።

አዲስ አበባ በ፲፭ ቀን ሐምሌ ፲፱፻፩

ይድረስ ኅብ ሥዩም እግዚአብሔር

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ጃንሆይ

በዚህ ጽሕፈት የሚከተለውን ቃል በትህትና አስታውቃለሁ ። ካሁን በፊት ለጃንሆይ ጤና መሠረት ያለው ሥጋት ስለኖረበት በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ወደ ጃንሆይ ከመቅረብ እንዲከለከሉና እንዲመረመሩ ብዬ አመልክቼም ነበር ። ጃንሆይም አሁን በመጨረሻ የተገናኘው ዕለት በቸርነትም ይሁን ይመርመር ብለውኝ ነበር ። እኒህ ሰዎች ግን በዚህ መካከል እኔ ያስታወቅሆን ነገር ገልብጠው እንዳልሆነ አድርገው ለመስተሃቀር የቀናቸው መሰሉ ። እነሱ እስከ ዛሬ ድረስ ከሹመታቸው ከማዕረጋቸው ሆነው ሳይከለከሉም ከጃንሆይ ይገባሉ ። እኔ ግን ከጃንሆይ ለመገናኘት መላልሼ ብለምን ምላሽ እንኳን አላገኘሁም ። በዚህ ምክንያት ስለ ኢትዮጵያ መንግሥት ድጋፍና የጃንሆይን ማሞከሻ ያጣሁ መሆኑ ነው ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ጋር ሥራዬን አብሮ መሥራት አይቻለኝም ። የጃንሆይ ብልሃት ይፍታው ። ወይም በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ከጃንሆይ እንዳይደርሱ ወይም ከመንግሥት አማካሪነት ካልወጡ በቸርነት መሰናበቴን እለምናለሁ ። የጃንሆይን የቸርነት ምላሽ በጀርመን መንግሥት መልክተኛ እጅ እንዳመጣልኝ የከበሬታ ደጅ እጠናለሁ ።

ዶክተር ዚንትግራፍ

ቆንሲልና የመንግሥት አማካሪ

ሕመምተኛው ምኒልክም ዚንትግራፍ ለጠየቀው የመሰናበት ጥያቄ ሐምሌ 18 ቀን 1901 ደብዳቤ አጽፈው “... በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ይከልከሉ ያልከበትን ነገር አንተም ልሰናበት ያልከበትን ብልሃቱ ካልተገለጠ እንዴት ይሆናል ። አንተም ማክሰኞ መጥተህ የምርምሩ ነገር እንዲታይ ይሁን” የሚል መልስ ላኩበት ። የምኒልክ ደብዳቤ በተጻፈ ማግስትም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ለዶክተር ሻለር “... ከጃንሆይ አጠገብ የነበሩ ጃንሆይን የሚያስታምሙ ሰዎች ተለውጠው ሌላ አስታማሚ ይሁንልኝና ጃንሆይን ላስታም ብለው ዶክተር ኩላደር ለተናገሩት ነገር ምርምር እዚህ አገር ያሉትን ሐኪሞች ሁሉ ለነገ በ4 ሰዓት እግቢ ሚኒስትሮች መሰብሰቢያ ቤት ድረስ መጥተው ነገሩን ለማመልከት ፈቃድዎን ሰጥተዋቸው እንዲመጡልን በማክበር እንለምንዎታለን” የሚል ደብዳቤ ላኩላቸው።

በማግስቱ ሐምሌ 20 ቀን በቀጠሮው ቀን መኳንንቱና በአዲስ አበባ ያሉ ሐኪሞች ሁሉ ከሶስት ሰዓት ተኩል ጀምሮ ከተጠሩበት ከሚኒስትሮች ምክር ቤት አዳራሽ ተሰበሰቡ ። በዚህ ጊዜም የመንግሥቱ ወይም የአልጋ ወራሹ እንደራሴ ሆነው የኢትዮጵያን መንግሥት የሚመሩት ራስ ቢትወደድ ተሰማ ነበሩና እሳቸውም በስብሰባው ላይ ተገኙ ። ጀርመኖቹ ግን እስከ ስድስት ሰዓት ድረስ ተጠብቀው ሳይመጡ በመቅረታቸው ጉባኤው ተበተነ ።

ሐኪሞቹ የተፈለጉበትና ጉባኤው የተደረገበት ዋናው ምክንያት በምኒልክ ላይ ተገኘ የተባለው መርዝ እንዴት ሊገኝ እንደቻለ ጉባኤው ሰምቶ በጉባኤው የተጠሩት ሌሎች ሐኪሞች ደግሞ ነገሩን እንዲመረምሩ ነበር ። በአዲስ አበባ ከተማ ያሉ ሐኪሞች እነዚህንትግራፍ ተገኘ ባሉት መርዝ አልተሰማም ። ነገሩ ቅጥፈት በመሆኑ ተገኘ የተባለው መርዝ ስያናድ አፍ ፖታሲዮም ነው ። ይህ መርዝ ደግሞ ኃይለኛ በመሆኑ ወዲያው ገዳይ እንጂ ሽባ የሚያደርግ አይደለም ። በተለይ የበፊት የምኒልክ የግል ሐኪሞች የነበሩት ፈረንሳዊው ዶክተር ቪታሊን እና ዶክተር ሽርማይነር ይህ የተባለው መርዝ በምኒልክ ላይ እንደማይገኝ አረጋግጠዋል ። እነዚህ ሐኪሞች በጣይቱ ትእዛዝ ምኒልክን እንዳያክሙ ቢከለከሉም ከመከልከላቸው በፊት ምኒልክ “..... ሳልሞት አድኑኝ ገና የምሠራው ብዙ ሥራ አለኝ.....” ያሏቸው ትዝ እያላቸው በምኒልክ መጫወቻ መሆን ያዝናሉ ።

ጀርመኖቹ ሐኪሞች በጉባኤው ላይ ያልተገኙትም ጉባኤው በሕክምና ምሁራን የተሞላ ስለሆነ ቅጥፈታቸው በይፋ እንደሚገለጥባቸው አውቀው ነው ። የእነሱ ሀሰተኛነት ከተረጋገጠም ለላኩዋቸው ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥትም ሆነ መንግሥት ታላቅ ውርደት መሆኑን ስላወቁ ጭምር ነው ። ከጉባኤው ላይ መቅረት ደግሞ የሚጠረጠሩበትን ውሸታምነት ማመን ስለሆነ ይህንኑ ለማስተባበል ጉባኤው በተሰበሰበ በማግስቱ ዚንትግራፍ ረዘም ያለ የእብሪተኛነት ደብዳቤ በአማርኛ አጻፈ ።

አዲስ አበባ በ፳፰ ቀን ሐምሌ ፲፱፻፩

ይድረስ ከክቡር ወልዑል ራስ ቢትወደድ ተሰማ

አስቀድሜ ለአዲሱ የማዕረግ ስምዎ የዓለምና የዕድሜ የሹመት ያድርግልዎ ብዬ ሰላምታዬን አቀርባለሁ ። ደግሞ ይህን የሚከተለውን ነገር በማክበር አስታውቃለሁ ። በ፲፰ ቀን ሐምሌ በጃንሆይ ማኅተም እንዲህ የሚል ቃል መጣልኝ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ይከልከሉ ያልክበት ነገር አንተም ልሰናበት ያልክበት ብልሃቱ ካልተገለጸ እንዴት ይሆናል ። አሁንም አንተ ማክሰኞ መጥተህ የምርመራ ነገር እንዲታይ ይሁን አለ ። ይህን ጽፈት ተቀብቼ ወዲያው ለውጭ ሥራና ለንግድ ሚኒስቴር አደላድለው እንዲልኩብኝ ብዬ እንዲህ ስል ይህን ቃል ላክሁባቸው ። በጃንሆይ ማኅተም ለማክሰኞ የምርምሩ ነገር እንዲታይ እንድትመጣ ተብዬ ታድሜአለሁ ። ከዚህ የሚከተሉትን ጥያቄዎቼን አስቀድመው ምላሽ ሰጥተው እንዲልኩብኝ እለምናለሁ ። መጀመሪያ ምንጊዜና ወዴት ነው ምርምሩ የሚታየው ። ሁለተኛ በማን ላይ ነው ምርምሩ ። ዳኞችስ እነማን ናቸው ። ሶስተኛ እኔስ ለምስክርነት ነውን ወይስ ለማናቸው እንድትመጣ ነው የታደምሁት ። ሐኪሙ እስቴይኬለርም ታድመዋል ወይ ። እንዲህ ብዬ ብልክ ይህን መልክት ያስረከበ መልክተኛ ነጋድራስ ምላሹን እኔ እልካለሁብለዋል ብሎኝ እስከአሁን ምላሹን ሰጠብቅ ከሁሉም ነገር ሳልደርስ መቅረቱን ለክቡር ራስ ቢትወደድ ማስታወቄ ነው ። ደግሞ ካሁን ቀደም በእርስዎ እጅ በ፲፰ ቀን ሐምሌ ወደ ጃንሆይ ለላኩት ቃል ቁርጥ ያለው ምላሽ እንዲያስታውቁኝ እለምናለሁ ። የነገር ብዛትና ዋጤ አልባ እንደሆነ ዶክተር

እስቴይንኩለርና እኔ ነገሩን ገልጠን አስረግጠን ለምንስትሮችና ለመኳንንት መላልሰን አስታውቀናል ። እንዴት ይሆናል ብልሃቱን ገልፀው ማየት ያስፈልጋል የሚሉ ካሉ በፊት ተመላልሶ የተነገረውን ነገር ከጃንሆይ ሙሉ ችሎት ላይ ብቻ ለማበርከት የተዘጋጀሁ ነኝ ።

ቡብዙ ማክበር ታዛዥዎ

ዶክተር ዚንትግራፍ

ቆንሲልና የመንግሥት አማካሪ

ማንም ሰው እንደሚገባውና ራሱም ንትግራፍ “... በጃንሆይ ችሎት ላይ ብቻ” ሲል ሐኪሞችና በሳይንስ መንገድ ተከራካሪ ሰው በሌለበት ማበጣበጫዬን ልናገር ማለቱ ነው ። አሁንም ቢሆን ብጥብጡ ቀላል ነው ለማለት አይቻልም ። በተለይ የሶስቱ መንግሥታት ጋዜጦች በፈረንሳይኛ ፣ በኢጣሊያንኛና በእንግሊዝኛ ቋንቋ ምኒልክን ሊያክሙ የሔዱት ጀርመኖች ምኒልክን ሊገሉ ነው እያሉ ይጽፉ ጀመር ። የጀርመን ጋዜጦችም የጀርመን መንግሥት ተቃዋሚ የሆኑ የአንዳንድ መንግሥታት ዜጎች ከቤተ መንግሥቱ ሰዎች ጋር በመተባበር የጀርመኖችን ስም ለማስጠፋት መርዝ አብልተዋቸው ነው እያሉ ይመልሱ ጀመር ።

የዘመኑ ሶስቱ ኃያላን መንግሥታት በጀርመን ላይ የሚያሳዩት ተቃውሞ በእነሱ አኳያ ሲታይ ትክክለኛ ነው ። የአሁኑን ንጉሠ ነገሥት ምኒልክን ጀርመኖች እስከ መኝታ ቤታቸው ድረስ ገብተው ይዘዋል ። ምናልባት ንጉሠ ነገሥቱ ምኒልክ ቢሞቱ አልጋ ወራሻቸው ኢያሱም በጀርመን ሞግዚት ተይዘዋል ። በዚህ ምክንያት ከምኒልክ ዘንድ መግቢያ ቀዳዳ ያጡት መንግሥታት ለምኒልክ ተከራካሪ መስለው በየጋዜጦቻቸው ጀርመንን ይወቅሱ ጀመር ። መውቀስ ብቻ ሳይሆንም በእቴጌ ጣይቱና በተከታዮቻቸው አማካይነት ወደ ቤተ መንግሥቱ ለመግባት ጥረት ያደርጋሉ ። ይህን የሌሎቹን መንግሥታት ጥረት ያወቁት ጀርመኖች ደግሞ የጀርመን ተቃዋሚ የሚሏቸው እቴጌ ጣይቱና ደጋፊዎቻቸው ከቤተ መንግሥት እንዲወጡ በርትተው በመርዝ ሰብብ ይወተውታሉ ።

ከጀርመን የመጡት ሐኪሞች እንደ አውቃለሁ ባይ ጠንቋይ መርዝ ያበሏቸው በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ከግቢው ይውጡና ይታሠሩ ይሉ ጀመር ። ይህንኑ ጭብጥ በማጠናከር በኢትዮጵያ የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ስለ እቴጌ ጣይቱ ይዞታ ለምኒልክ ደብዳቤ ገፉ ። የጀርመን ሚኒስትሩ የገፉት ተራ የወጥቤት ጉዳይ ስለነበረ እቴጌ ጣይቱ ለዚህ ተራ ደብዳቤ መልስ ለመስጠት ንቀው አዛዣቸው መልስ እንዲሰጡ አደረጉ ። የጣይቱ አዛዥና ፀሐፊ የነበሩት አቶ ወልደ መስቀል ከዚህ የሚከተለውን ደብዳቤ ጽፈው ላኩ ።

ይድረስ ለክቡር ሙሴ ሻለር ።

የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ።

ሰላምና ጤና ለእርስዎ ይሁን ።

እኔ በእቴጌ ቤት ሁሉ በውጭም ፣ በግቢውም ሙሉ ሥልጣን የተቀበልሁ ፀሐፊ ነኝ ። እርስዎ ስለፃፉት ወረቀት ከዚህ ቀጥሎ የተፃፈውን ቃል ሥራዬ ነውና በፍቅርና ሰማክበር ልጽፍልዎ አሰብሁ ።

ወደ ጃንሆይ ከላኩት ወረቀትዎ ላይ እቴጌ ቡብዙ ጥንቃቄና ባለመድከም የጃንሆይ ጤና እንዲጠብቁ እናውቃለን ። ነገር ግን የታላቅ ቤት ሥራ ስለሆነ እቴጌ ከነጭ ቤት ከወጥ ቤት ከማድ ቤትና ከጠላ ቤት ከጃንሆይም ዘንድ በመሆን በዚሁ ሁሉ ላይ አይንም ዙሮ ለመጠበቅ እንዴት ይችላል ያሉትን እኔም ስለዚህ በማክበር አስታውቅዎታለሁ አይነተኛው ሹም አዛዥ ወልደ ጻዲቅ ሁሉን በበላይ ያዛሉ። በዚህም በተቆጠረው ቤት ሁሉ የወንድም የሴትም ሹማምንት አለበት ። እነሱንም የሚረዳ በየቤቱ አምሳም ፣ ስልሳም አገልጋዮች አሉ ።

ደግሞ ከአዛዥ ወልደ ጻዲቅ በታች ለንጉሡ ብቻ አሰናድቶ የሚያቀርብ አዛዥ ተክሉ ነው ። ካዛዥ ተክሉ በታች ሰዲቃና መሶብ የሚያቀርብ አቶ ደስታ የሚባል አለ ። ግብር የሚገባበትም በደረሰ ጊዜ የእልፍኝ አስከልካዩ አቶ ወልደ ገብርኤል እነኚህን ሹማምንቶች ግብር አቅርቡ ይላቸዋል ። ሁሉም በሥራቸው አሰናድተው ያቀርባሉ። አሳላፊዎችም አሳላፊ አብተሚካኤል ፣ አሳላፊ ገብረየስ ተሰናድተው ይቀርባሉ ።

ጠጅ አሳላፊዎቹም እንደዚሁ የተመረጡ አሉ ። ከዚህ በኋላ ጃንሆይና እቴጌ እግብር መግቢያው ይቀመጣሉ ።

ራሶችም ፣ ደጃዝማችችም ፣ ሌላውም መኳንንት ሁሉ ሴት ወይዘሮችም በየማዕረጋቸው ይቀርባሉ ። እነዚህም ሹማምንቶች ሁሉ በየሥራቸው ያሰናዱትን ምግብ እየቀመሱ ያቀርባሉ ። እቴጌ ሥራቸው ተቀምጦ ማብላት ነው እንጂ እነጭ ቤት ፣ እወጥ ቤት ፣ እጠጅ ቤትና እጠላ ቤት ሄደው ለማየት ሥራቸው አይደለም ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያም እንደመኳንንቱ ሁሉ ገብተው ከመብላት በቀር ያለ ሥራቸው ከሰው ሹመት አይደርሱም አዛዥ ወልደ ጻዲቅም ከበጅሮንድ ሙሉጌታ ሹመት ሄደው አንድ ሙሉ ግምጃ አንድ ሙሉ ሻሽ ስጡ ለማለት አይችሉም ።

በጅሮንድ ሙሉጌታም ፣ አዛዥ ወልደ ጻዲቅ ሹመት ገብተው ይህን ይህን አምጡ ይህን አድርጉ ለማለት አይችሉም ።

ያገራችን ሥርዓት እንደዚህ ነውና የሁሉም ሥራቸው ልዩ ነው። ይህም ነገር ያልተረዳዎ እንደሆነ ለማየት ቢፈቅዱ እንደዚሁ እንደ ፃፍኩት ሁሉ ሁሉንም በየሥራቸው ለማሳየት የተዘጋጀሁ ነኝ ።

ከዚህ ቀደም የእንግሊዙ ቆንስል ሙሴ ሓሪንቶን የጃንሆይን ቤት አንድ ቀን ፣ የእቴጌን ቤት አንድ ቀን እየገቡ አይተው ነበር ።

ሐምሌ ፳፰ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት ኣዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

በዚሁ ቀን የኢትዮጵያ መኳንንት ስብሰባ አድርገው በበጅሮንድ ሙሉጌታና በአዛዥ መታፈሪያ ክስ ላይ ለመነጋገር ወሰኑ ። ሐምሌ ፳፰ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. የተሰበሰቡት እቴጌ ጣይቱ ፣ ወይዘሮ ዘውዲቱ ምኒልክ ፣ ራስ ተሰማ ፣ ራስ ጉማሣ ፣ የጦር ሚኒስትሩ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ፣ የፍርድ ሚኒስትሩ አፈንጉሥ እስጢፋኖስ ፣ የጽሕፈት ሚኒስትሩ ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ፣ ሊቀመኳስ ብሩ ፣ ሊጋባ ወልደ ገብርኤል ፣ አዛዥ አየለ ፣ ቀኛዝማች ከፈለው ፣ ልጅ መኰንን ዋልቱ ፣ ልጅ ኃይለሥላሴና ሌሎችም ነበሩ። እነኚህም ሰዎች ስብሰባ አድርገው ከተወያዩ በኋላ የሚከተለውን መግለጫ አወጡ ።

ከጀርመን መንግሥት የመጣው ሐኪም ዶክተር እስቴንክለር ጃንሆይን ማስታመም ከጀመረ በኋላ ጃንሆይ ከሚበሉትና ከሚጠጡት ላይ መርዝ ተገኘበት ብሎ ተናገረ ። መኳንንቱም ሠራዊቱም በዚህ ነገር ተጨነቁ ። ዳግመኛ ሁለተኛ በዚህ ምክንያት በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ከጃንሆይ ግቢ እንዳይገቡ ፈጽሞ ካልተከለከሉ ምንም ቢሆን ለማከም አይቻለኝም አለ ። እኛም የሚከለከሉበትን ምክንያት መጥተህ አስታውቀን ብለን ብንልክበት ሳይመጣቀረ ። እኛ ግን እግዚአብሔር በሰጠን እውቀት ብንመረምር ከማገልገላቸው በቀር ክፉ ነገር ስላጣንባቸው ደህንነታቸውን በዚህ ወረቀት እንመሰክራለን ።

ሐምሌ ፳፰ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. ኣዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

ራስ ቢትወደድ ተሰማ

በአጤ ምኒልክ መታመም ምክንያት ልጅ ኢያሱ አልጋ ወራሽ ሲሆኑ ለኢያሱ ሞግዚትና ለኢትዮጵያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ራስ ቢትወደድ ተሰማ ተብለው የተሾሙት

ቢትወደድ ተሰማ ከዚህ በጅሮንድ ሙሉጌታንና አዛዥ መታፈሪያን ነፃ ከሚያደርገው ውሳኔ በኋላ የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉ ። ጉዳዩም ከግል ደረጃ ወደ መንግሥት ደረጃ ተላለፈ፡

ይድረስ ወደ ክቡር የጅርመን መንግሥት መልእክተኛ ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስቴር ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ ።

የኢትዮጵያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ከዚህ ቀጥሎ በፍቅርና በማክበር አስታውቅዎታለሁ ።

ትናንትናም ለነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በቃል ልኬብዎታለሁ ።

ከጃንሆይ ከተላከው ወረቀት ያልተካከለ የሚያዋርድ ቃል አለበት ያሉትን በውል ባይተረጉም ይሆናል እንጂ የተካከለ መሆኑን አስረዳዎታለሁ ።

ዶክተር ዚንትግራፍ እኛን ሁሉ ሰብስበው በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ተይዘው ካልተመረመሩ አይሆንም ብለው ነገሩን ። ይህ እንኳን ለርሳቸው ሥራቸው አልነበረም ። ለዚህ ጃንሆይ ተሰብስባቸው ይመርመር አሉ ። ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስም ወደ ዶክተር ዚንትግራፍ ለምርምሩ በጅ ቀን ሐምሌ ማክሰኞ ይምጡ ብሎ ጻፈላቸው ። ኋላም ጃንሆይ ማኅተም አንስተው ልሰናበት ያልከበት የኔም ሰዎች አገር ጥለው የሚሄዱበት ካልተገለፀ እንዴት ይሆናል አሁንም አንተ እንዳልከው ለምርምሩ ጅ ቀን ሐምሌ ማክሰኞ እንድትመጣ የሚል ቃል ቢላክባቸው ዳኛውስ ማነው ፣ ሥፍራውስ ወዴት ነው ብለው ምላሽ ላኩ ። ዳኛው ማነው ማለት መንግሥታችንን ማዋረድ ይመስላል ።

እንኳን በኛ ፈቃድ ያደሩት ዶክተር ንትግራፍ የየነገሥታቱም ቆንሲል ቢሆኑ የጃንሆይ ማኅተም ሲሄድባቸው መጥተው ይጠይቃሉ እንጂ የሚያስቀር ምክንያት ነገር ካላገኛቸው አይቀሩም ።

ፍረድ ሳይሉ እነዚህ ሰዎች ይሻሩ ፣ ይታሰሩ ማለት በኛ አገር ያልተገባ ነው ። ሁለተኛም እነዚህ ሰዎች ወደ ዳር አገር ሄደው ይሾሙ እንጂ ከዚህ ተቀምጠው አብሮ ለመኖር አይሆንም ማለት ማዘዝ ነው።

ዶክተር ዚንትግራፍም በላኩት ወረቀት ላይ ለመንግሥት የሚበጀውን እየተመካከርሁ ለማሠራት ነበር ይላል ። በጅሮንድ ሙሉጌታ ጃንሆይን የሚጠብቃቸውን ፣ የሚደግፋቸውን ፣ የሚያምኑትን አሸከራቸውን ካገሩ ሌላ ከሳሽ ሳይነሳበት አገር ጥሎ ይሂድ ብሎ ማዘዝ ለመንግሥት የሚጠቅምና የሚበጀ መሆኑ ነውን ። እርስዎ ባለሙሉ

ሥልጣን ነዎ ። እስቲ ይህን ነገር ፍርዱን ይመልከቱት ። ይህ ሁሉ አሁን የፃፍሁልዎ የሚገባ ይሆን ።

ደግሞም ባንድ ሰውና በ፪ ሰው ባሕሪ ያለመስማማት የጀርመንና የኢትዮጵያን መንግሥት ወዳጅነት ያሰናክለዋል ብለን አንጠረጥርም ።

ሐምሌ ፳፱ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ነገሩን እንዲከር የሚያደርጉት ጀርመኖች ከኢትዮጵያ ሰዎች የበለጠ ለምኒልክ አሳቢ በመምሰልና የጋዜጦችን አፍ ለመዘጋት ጉዳዩን አዲስ አበባ ላሉ የመንግሥታት እንደራሴዎች አስታወቁ ። ራስ ቢትወደድ ተሰማም የጀርመኖችን ጉዳይ ለማስተባበል የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉ ።

ይድረስ ከክቡር ሙሴ ሻርል ብሪስ የፈረንሳይ ሚኒስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ከሙሴ እስከር ጃንስኪ የመስከብ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ።

ከክቡር ኮንት ኮሊ ደፊሊዚአኖ የኢጣሊያ መንግሥት ሚኒስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ከክቡር ሎርድ ሐርቤ የእንግሊዝ ጉዳይ ፈጻሚ ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ

የኢትዮጵያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ለከበሩ ወዳጃችን ለጀርመን ንጉሠ ነገሥት ሐኪም ይስደዱልን ብለን ብንልክ በቸርነታቸው ሰደዱልን ። ሐኪሙም እኛ ዘንድ በሚያዝያ ገብተው እስከ ግንቦት ፲፭ ቀን ድረስ ለጃንሆይ መድኃኒት ሲያደርጉ ቆዩ ። በግንቦት ፲፭ ቀን ግን ሐኪሙ መርዝ አገኘሁ አሉኝ ብለው ዶክተር ዚንትግራፍ ለጃንሆይ ነገሩ ። እኛም በምን ምክንያት መርዝ ተገኝቶ ይሆን ብለን ነገሩን አቅለን ተውነው ።

ደግሞ በ፫ኛው ቀን ሐኪሙ መጥተው ለእቴጌ ነገሩ ። እቴጌም በንጉሡ መርዝ ማን ያደርግባቸዋል ይህስ አይጠረጠርም ብለው መለሱላቸው ። አስተርጓሚውም ይህንንስ አይባሉ አሽከር ክፉ ነው በገንዘብም በምንም ይገዛል አለ ። እቴጌም በአጤ ምኒልክ ላይ እልፍ ወርቅ ቢሰጡት ክፉ ነገር የሚያደርግባቸው የለም አሉት ። ሐኪሙም ለእንግዲህ ከወጥቤት ዕቃም ከምንም ከምን እድፍ እንዳይገባ መጠንቀቅ ነው ብለው እንደቀድሞአቸው መድኃኒቱን እያደረጉ እስከ ሰኔ፲፪ ቀን ድረስ ቆዩ ። ከዚህም ወዲህ ዳግመኛ እንደዚህ ያለ አገኘሁ የሰዎቹም ስም እነገሌ ናቸው ብለው አልተናገሩም ።

በሐምሌ በ፱ ቀን ግን ዶክተር ዚንትግራፍ ሐኪሙን ይዘው መጥተው መኳንንቱን ሁሉ ሰብስቡልኝ ብለው ሰብስበው በጅርንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ እጃቸውን

ተይዘው ይመርመሩ ። እናንተም ብትተዉት ለአለሙ ሁሉ አስታውቃለሁ ብለው ቢታላቅ ቃል አሰምተው ተናገሩ ።

ደግሞ ዶክተር ዚንትግራፍ ከጃንሆይ ልገናኝ ብለው መጥተው እንደዚሁ እጃቸው ተይዞ ይመርመሩ ሲሉ ጃንሆይም እነዚህ ሰዎች ምንድነው ኃጢአታቸው እነሱ ሹመታቸው ሌላ እኔ ከምባላው ከምጠጣው አይደርሱ ምን ባጠፉ እጃቸው ይያዛል አሉ ። ዶክተር ዚንትግራፍም አይሆንም እነሱ ተይዘው ይመርመሩ ። አለዚያ ሐኪሙ አይገቡም አሉ ። እኛም የታመኑትን የተሾሙትን አሽከሮቻቸውን ይውጡ ማለት ምንድነው ይሆን ብለን ገረመን ። ኋላም እነዚህ ሰዎች ተሸረው ከግቢው ካልወጡ እኔን አሰናብቱኝ ብለው ሁለት ወረቀት ላኩ ። እቴጌም እነዚህ ሰዎች በምን በምን አይደርሱ የሚባላው ሁሉ የሚሰናዳ ከኔ ቤት ነው ብለው በወረቀት ጽፈው ሰጡ ።

ጃንሆይም እነሱ በምንም በምን ቢሆን አይጠረጠሩም ብለው መሰከሩላቸው ። ከዚሁም ለምርምሩም እነሱው ባሉት ቃል አባታችን አቡነ ማቴዎስ ፣ የኛም መኳንንቶች ፣ ወንበሮችም በከተማም ያሉት ሐኪሞች ሁሉ ተሰብስበው በሐምሌ በኛ ቀን ማክሰኞ ነገሩ ይመርመር አልን ። ይህንንም ቃል ለጀርመን ሚኒስቴር ለሙሴ ሻርልና ለዶክተር ዚንትግራፍ በጃንሆይ ማኅተም ተላከባቸው ። በዚሁ በቀጠሮው ቀን አቡነ ማቴዎስም ፣ መኳንንቱም ሐኪሞቹም ተሰብስበው ብዙ ሰዓት ጠብቀው ዶክተር ዚንትግራፍና ዶክተር ሲተይንከለር ላይመጡ ቀሩ ። የተሰበሰበውም ሰው ተበተነ ።

ዶክተር ዚንትግራፍ ግን ያልመጡበትን ያለሥራቸው ገብተው እኛንም ሰዎቻችንንም አወኩን ። ሐኪሙም አልገባም ማለት መርዝ አገኘሁ ይሉ ነበር ። የጃንሆይ ሕመማቸው ተለውጦ ሰውነታቸው ተሰባጭቶ ቢሆን ምን ሆኑብን ብለን ሐኪሙን የምንጠይቅ እኛነበርን።

የቀድሞ ሕመማቸው ሳይለወጥ መርዝ ተገኝቷልና እነዚህ ሰዎች ይውጡ ማለት ይህ ብቻ ነው የጨነቀን ። ባልደረባ የሆነ ሰው ቢያስቀይም ሌላ ባልደረባ ይስጡኝ ማለት ይገባል ። እነሱን አስቀይመዋቸው ፣ በድለዋቸው እንደሆነ እንዲህ አደረጉን ፣ ይህን በደሉን ይቀጡልን ባሉ ይሻል ነበር ።

ሁላችሁም የመንግሥት ሰዎች ናችሁ ። ሐኪምም በሁሉ መንግሥት አለ ። በጃንሆይ ላይ ያልተደረገውን ነገር የሚያምኗቸውን አሽከሮቻቸውን ከፊትዎ ይውጡና ወደ ሌላ አገር ይሄዱ ማለት ይገባ ይሆን ።

አሁንም እነሱ ስለዚህ ነገር ለእናንተ ማስታወቃቸውን ለእኛም አስታውቀውናልና በኛም በኩል የሆነውን ልንጽፍላችሁ ወደድን ።

ደግሞም ይህንን ሁሉ ቃል መፃፋችን የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ወዳጃችን እነዚህን ሰዎች የሰደዱልን ስለፍቅር ነውና በዚህ ነገር እንዳይቀየሩብን ስለማለት ነው ። ዳሩ ግን በእንደዚህ ባለው በጥቂት ምክንያት የጀርመንንና የኢትዮጵያን መንግሥት ወዳጅነትና

ፍቅር ያሰናከለዋል ተብሎ አይጠረጠርም ። አስቀድሞም ከመሰናበት በፊት ዶክተር ዚንትግራፍ መንግሥት የሰጣቸውን ቤት ጥለውት ሄዱ ።

የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ስለ ፍቅር ብለው ያዋሱን ሰዎች የናንተን ሰዎች ካለወጣን እኛ አንኖርም ብለው ቢሄዱ በዚህ ንጉሠ ነገሥቱ እንዳይቀየሩብን ተስፋ አለን ። ስለዚህ ከኛ ጥፋት እንደሌለብን እናንተ እንድታውቁልን ብለን ነው ። እነዶክተር ዚንትግራፍም እነዚህ ሰዎች ከግቢ ካልወጡ አይሆንልንም ብለው የፃፉት ወረቀት አለ ።

ሐምሌ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ከዚህ በኋላ በማግስቱ ነሐሴ 1 ቀን 1901 ዓ.ም የምኒልክ ዋና ሐኪም ኢትዮጵያዊው ዶክተር ወርቅነህ ናቸው ተብሎ በይፋ ተነገረ ። ሐኪም ወርቅነህም ምኒልክ ፣ የሚመገቡት እንቁላል ፣ ወተትና አትክልት ብቻ እንዲሆን አዘዙ ። ጣይቱ ግን “..... አንተ እንደምትለው እንደ ፈረንጅ ሳይሆን እንደ እኛው ይበላሉ” አሏቸው ።

በማግሥቱ ወርቅነህ ከምኒልክ ዘንድ ሲገቡ ደም ብዛታቸው ግፊቱ ከፍ ብሎ አገኙት ። ምን እንደበሉ ቢጠይቁ በርበሬ የበዛበት ወጥና ጠንካራ ጠጅ መጠጣታቸውን ነገሩዋቸው ። አዘኑ ። መቆጣትም ስለማይችሉ እንደገና ስለምግቡ ጉዳይ ምክር ሰጥተው ሄዱ ። በማግስቱ ደግሞ እንደገና በመታመማቸው ሐኪም ወርቅነህ በለሊት ተጠርተው ሄዱ ። ግን ከምኒልክ ዘንድ እንዳይገቡ ቆዩ ተብለው እኩለ ቀን ድረስ ሲጠብቁ ቆዩ ። ከተሰዩት በኋላ ከምኒልክ ዘንድ እንዲገቡ ተፈቅዶላቸው ገቡ ። ምኒልክ በጀሮ ግንዳቸው ላይ ፊጣና ሰናፍጥጭ ታስሮላቸው አዩ ። ፊጣና ሰናፍጭ ለምን እንደተደረገላቸው ቢጠይቁ እቴጌ ጣይቱ “... ለግርፋት በሽታ ጥሩ ስለሆነ ነው” አሏቸው ። ዶክተር ወርቅነህም ከቤተ መንግሥቱ ዳግማዊ ምኒልክን ሲጠብቁ አደሩ ። በነጋታው የሐኪሞች ትእዛዝ የማይከበርበት ቦታ ስለሆነ ምኒልክ ይሞታሉ ፣ አይተርፉም ብለው ለራስ ተሰማ ነገሩ ።

ለአጤ ምኒልክ ስለሚደረገው እንክብካቤ ራስ ቢትወደድ ተሰማ በሚከተለው ደብዳቤ አዲስ አበባ ላሉ የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች አሳወቁ ።

ይድረስ ከክቡር ሐፍማን ፊሊን የአታዚኒ ምንሲቴር የአሜሪካው ።

ለክቡር ሙሴ ሻርል ብሪስ የፈረንሣይ ምንስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ለክቡር ሙሴ አስከር ጃንስኪ የመስኮብ መንግሥት ጉዳይ ፈፃሚ ።

ለክቡር ሎርድ ሐርቤ የእንግሊዝ መንግሥት ጉዳይ ፈፃሚ ።

ለክቡር ኮንት ኮሊ ዲፊሊዚአኖ የኢጣሊያ መንግሥት ምንስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ጃንሆይን ሕመም ከጀመረበት ቀን አንስቶ እስከዚህ በበጅሮንድ ሙሉጌታና በአዛዥ መታፈሪያ ውስጥ ሆነው የእልፍኝ አሽከሮች ይጠብቅዋቸዋል ። በዚሁ ላይ ከፍ ባለው በእቴጌ ጥንቃቄ ጃንሆይ ተጠብቀዋል ። የጃንሆይም ምግብና መጠጥ እቴጌ ቀደምት እየሆኑ የሚያዘጋጁ የእቴጌ ሰዎችናቸው ። የከበሩም ንጉሠ ነገሥት በሚመገቡበት ጊዜ እቴጌም ከዚያው ናቸው ።

እንግዲህ የጃንሆይ ሕይወት በዚህ አገር ለማድረግ በሚቻለው በሚሻል ጥንቃቄ ተከቦ ይኖራል ። በዚሁም በተያዘው ጥንቃቄ ለዘለቄታው ይጠበቃሉ ። የመድኃኒቱም የአደራረግ ትእዛዝ ሁሉ ዛሬም እንደቀድሞው ሆኖ ተፈጽሟል ።

ከዚህ ቀደም ያስታምሟቸው የነበሩ ብዙ ልዩ ልዩ ሐኪሞች መልካም ነው ብለው የፈረዱበትን ነገር አሁን በመጨረሻ የመጣው መጥፎ ሆኖ በማግኘቱና በመከፋቱ ቤተ መንግሥቱ የጥበብ እውቀት የለውምና በነገሩ ሊከራከርበት አይቻለውም ። መጀመሪያ ነገር የበሽተኛውን ሽንት ሲቀዳ ያደራረጉን ሥርዓት በጥበብ ደምብና ሥርዓት አድርጎ አደላድሎ እሱ ራሱ ሲያረጋግጥ ። ሁለተኛም ቢሆን ግን ነገር እንዳይሳሳት በረዳት የሚደረገውን ነገር አንድ ባልደረባ ወይም የዚሁኑ ጥበብ ሥራ የተማረ አዋቂ ጨምሮ አደላድሎ እሱ ሳያረጋግጥ ። ቢሆንም ግን የዚህ የታላቅ ክስ ከሳሽ መነሳቱ ለቤተመንግሥቱ ልዩ ነገር ሆኖ ታየው ።

ነሐሴ ፪ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ነገሩ እየከረረ በመሄዱና ከጀርመንና ከሌሎች መንግሥታት ዘንድ ሁሉ በመድረሱ እቴጌ ጣይቱ ለ2ኛ ጊዜ አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን ሚኒስቴር የከረረ ደብዳቤ ፃፉ ።

ይድረስ ከሙሴ ሻለር የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር

ሰላም ላንተ ይሁን ።

አንተ ሁሉን የምታውቅ የመንግሥት ሰው ነህ ። በናንተ አገር ፍርድና ዳኝነቱ የረቀቀ መሆኑ የታወቀ ነው ። አሁን ግን እኔ አጥብቄ ተጨንቄአለሁና ይህንን የኔን ደብዳቤ በፍቅር በወዳጅነት እንድትመለከትልኝ እለምንሃለሁ ።

መዝሙር የኛ ንጉሥ አጤ ምኒልክ ወደ ከበሩ ንጉሣችሁ ልከው ዶክተር ዚንትግራፍንና ዶክተር ስቲያን ኪለርን ያመጣቸው ሐኪምም ያስታምመኛል ፣ ያድነኛል ዶክተር ንትግራፍም የቸገረንን ነገር ስንጠይቀው ለመንግሥታችን ይረዳልናል ብለው ነበር ። አሁን ግን ባልሆነ ነገር ተነስተው ሐኪሙም እነዚህ ሹማምንቶች ካልወጡልኝ አልገባም ብሎ ፃፈ ። ዶክተር ዚንትግራፍም ሰውን ሁሉ ሰብስቦ በንጉሡ መርዝ ተደርጎባቸዋልና በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ተይዘው ይመርመሩ ብሎ ለዓለሙ ሁሉ አካፈለው ። ሐኪም ማለት ምሥጢረኛ ነው ። ንጉሡ መርዝ በሉ ብሎ ለሠራዊቱ መናገር መቻ ይገባ ነበር ። ሠራዊቱም በዚሁ የተነሣ እውነት የተደረገ መስሎት ከሁለት ተለያየ ።

እሱ ያነደደው እሳት እስካሁን አልበረደም ። ይህንን ሁሉ አድርጎ ሲያበቃ የተቀበለውን ቤት እሱ በፈቃዱ ለቆ ሄደ ። እዚያም ከሄደ በኋላ እነዚህ ሰዎች ካልወጡ አሰናብቱኝ ብሎ ፫ ጊዜ ወረቀት ፃፈ ። ንጉሡም እሺ መሄድህን ከወደድህ አሰናብቼሃለሁ ሄድ አሉት ። ከዚህ ወዲህ ዳግመኛ ቢቃልስ ፣ በወረቀትስ ንጉሡ ምነው መድከማቸው ።

ዶክተር ስታይን ኪሊርም የፊተኞቹም የነገር ብዛት ድንቅ አይደለምና ነገርም ፣ የወረቀትም ጉዳይ አይብዛባቸው ይረፉ ብለው ተናግረዋል ። አሁን ግን በዚህ ነገር አጥብቀው ደከሙ ። የንጉሡም ድካም ለኔ ጭንቅ ሆነብኝ ። ቢቃልም ፣ በማጎተምም ቢልኩ ይህ የንጉሥ ቃል አይደለም ብሎ አለማመን ፣ የውጭ አገሩንም ምንስቴር ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስን ቢልኩ አለማመን ፣ እኔ በቃሌ እጠይቃለሁ ማለት ሆነ ። የታመመ ሰው ነገር ሲበዛበት እንዲደክም የታወቀ ነው ። ንጉሡ የመንግሥታቸውም ጉዳይ ቢሆን ፣ ነገር ድንቅ አይደለም በማለት ትተዋል ። በሆነ ባልሆነው ነገር ለምን ይደክማሉ ።

አሁንም ይህ የላከነው ነገር ሁሉ የማይሆንልን ከሆነ እኔ ወደ መንግሥትህ እልካለሁና አንተ የምትልክልኝ የሆነ እንደሆነ ልስደድልህ ባንተ በኩል ለመስደድ የማይሆንልኝ የሆነ እንደሆነ እኔ እንድልክ የዚህን ምላሽ በወረቀት እንድታስታውቀኝ ይሁን ። ካንተ ሳላስፈቅድ ብዬ ነው ።

መርዘስ ተገኘ አልተገኘም ንጉሥን ሆዳቸውን አላቃጠላቸው ልባቸውን አልፈጃቸው ደኅና ነበሩ ። አሁንስ መርዘ ሆኖ ያደከማቸው የነገሩ አለማለቅ ነው ።

ነሐሴ ፬ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት ኦዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ራስ ቢትወደድ ተሰማም ለጀርመኑ ሚኒስትር የከረረ ደብዳቤ “ምላሹን ያለትእግስት እጠብቃለሁ” ብለው የሚከተለውን ፃፉለት ።

ይድረስ ለክቡር ሙሴ ሻለር ። የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ምንስቴር ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ የኢትዮጵያ መንግሥት ባለሥልጣን።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ሐኪም ስቴይንኪሊር ማክሰኞ በ፲፩ እግቢ ውስጥ ሣሉ የመርዘን ነገር ለምንስቴሮች ያስታወቁበትን ወረቀት በነሐሴ በ፲፪ ቀን እረቡ በ10 ሰዓት ወደኛ እልካለሁ ብለውን ነበር ። ይልኩልናል ወይስ መቅረቱ ነው ። ምላሹን አለትዕግሥት እጠብቃለሁ ።

ነሐሴ ፲፫ ቀን ፲፱፻፩ ዓመት ምሕረት ኦዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ለመጨረሻ ጊዜም ራስ ቢትወደድ ተሰማ ለውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች የሚከተለውን ማስተባበያ ፃፉ ።

ይድረስ ለክቡር ሙሴ ሻርል ብሪስ የፈረንሳይ ምንስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ለክቡር ኮንትራሊ ዲፊሊዚአኖ የኢጣሊያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ።

ለክቡር ሎርድ ሐርቤ የእንግሊዝ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ።

ከክቡር ሙሴ እስከር ጃንስኪ የመስኮብ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ።

ከክቡር ሐፍማን ፍሊፕ የኤታዚኒ ምንስቴር ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ የኢትዮጵያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

የሐኪሙን የዶክተር ስቴይንኪለርን ነገር ካሁን ቀደም የሆነውን አውቀውታል ። በየቀጠሮው ቀን እንደቀሩ አሁን ደግሞ በነሐሴ በ፲፩ ቀን የሐኪሞች ጉባዔ አድርገን የመርዙን ነገር ሐኪሞች ይመርምሩ ብንል ዶክተር ስቴይንኪለር ከሐኪሞች ጋር አልነጋገር አሉ ። እኔም ራስ ቢቶደድ መንገሻን ፣ ራስ ጉግሣን ፣ ነጋድራስ ኃይለጊዮርጊስን ይገጥሙ ሥራው የሐኪሞች ነው ምነው አለመነጋገርዎ አልኩ ። ሐኪሞቹም ወረቀቱን ስጠንና እንመርምር ቢሏቸው ለየምንስቴራችሁ ሰጥቻለሁና ከነሱ ተቀብላችሁ መርምሩ አሏቸው ። ሐኪሞቹም እንዲህስ ከሆነ የኢትዮጵያ መንግሥት ይህንን ወረቀት ከጀርመን ምንስቴር ተቀብሎ የሰጠን ጊዜ እንመረምራለን አሉ ።

ዶክተር ስቴይንኪለርም ለምንስቴር ሻለር ነግሬ በነሐሴ በ፲2 ቀን በ፲ ሰዓት ወረቀቱን ይሰዱላችኋል አሉን ። እኛም በቀጠሮው ቀን ብንጠብቅ ወረቀቱ ቀረብን ። ደግሞ በ፲፫ ነሐሴ እስከ ፲፩ ሰዓት ድረስ ጠብቀን ወረቀቱ ቢቀርብን የመርዙን ነገር ለምንስቴሮች ያስታወቁበትን ይልኩልናል ወይስ መቅረቱ ይሆን ብለን ለምንስቴር ሻርል ብንልከባቸው የዚህን ምላሽ ሐኪሙ የመርዙ ነገር የተመረመረበት ወረቀት የሚገኘው በመንግሥቱ መልክተኛ እጅ ብቻ ነው ብለው ጻፉልን ።

ይህን ወረቀት ለማየት የሚገባን እኛ ነበርን ። ዳሩ ግን ይህ ወረቀት ወደኛ ባለመምጣቱ ይገርመናል ። ደግሞም ፊት መርዝ አገኘሁ ያሉ ጊዜ እንደ አርፓ ሥርዓት ዕለቱን ለሐኪሞች ማሳየት ይገባ ነበር ። ዛሬም የዚሁኑ የመርዙን ነገር ሐኪሞች ይመርምሩ ብንል አይሆንም ሲሉ ጊዜ ስለዚህ የመርዙን ነገር ወደርስዎ የጻፉልዎ አለመተካከሉን እንዲያውቁት ብንል ነው ይህን ወረቀት የጻፍኩልዎ ።

ነሐሴ ፲፬ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

የኢትዮጵያ መኳንንቶች ንጉሡ መርዝ በልተዋል የተባለበትን ጉዳይ ሲመረምሩ መርዝ ያበሉ በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው በማለት ወሬውን ለሕዝብ ያዳርሱ ከንቲባ ገብሩ ስለሆኑ ተይዘው እንዲመረመሩ ሲታዘዝ ቀደም ብለን እንዳነበብነው ከንቲባ ገብሩ ሸሽተው ከጀርመን ሊጋሲዮን መግባታቸው ታወቀ ። የከንቲባ ገብሩን አምልጦ ከጀርመን ሊጋሲዮን መግባት ቢትወደድ ተሰማ እንደሰሙ በኢትዮጵያ ለጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

እቴጌ ጣይቱ ይህን ደብዳቤ ከሸኘው ከምኒልክ ደብዳቤ ጋር ለጀርመን ሚኒስትር ለሻለር ሰጥተው ደብዳቤዎቹ ተላኩ ። ሻለር ደብዳቤዎቹን በሚልክበት ጊዜ የእርሱንም አስተያየት ጨምሮ ፅፎ ላከ ። ሌላ ሐኪም ይምጣ ለተባለው ሻለር በጻፈው ደብዳቤ ላይ የራሱን አስተያየት ሲገልፅ “... የኢትዮጵያ መንግሥት ለዋስትና የሚሆን ብዙ ገንዘብ ካላሰቀመጠ ሐኪም እንዳይላክ ...” ብሎ ጻፈ ።

ምኒልክ ግንቦት 10 ቀን 1901 ዓ. ም ባደረጉት ኑዛዜ የአልጋ ወራሻቸውን ስም ሳይገልጡ “ከልጄ ጋር” ብቻ የሚል ስለነበር ለማን እንደተናዘዙ ግልፅ አልነበረም ። ይህ ነገር የሕዝቡም ጥያቄ ስለነበር እንደገና ለማናዘዝም በክረምቱ ውስጥ እንደበታቸው ስለተያዘ አልተቻለም ነበርና ክረምቱ ሲወጣ በ1902 ዓ ም በጥቅምት ወር ሻል ስላላቸው ጥቅምት 20 ቀን ከቤተ መንግሥት ለተሰበሰበው መኳንንት አልጋ ወራሻቸው ልጅ ኢያሱ መሆናቸውን አሳወቁ ።

ልጅ ኢያሱ

ራስ ወልደ ጊዮርጊስ ፣ ንጉሥ ሚካኤልና ልጅ ኢያሱ።

ኢያሱ ከነፊርማቸው።

ምንም እንኳን በከባድ ሕመም ቢያዙም ምኒልክ በታላቅ ሥራዎችና በፍርድ ላይ በመግባት ውሳኔዎችን ያዳምጡና መስማማት ያለመስማማታቸውን በምልክት ይገልጡ ነበር ። ለምሳሌ በምኒልክ መታመምና በሌላም ምክንያት ሸፍተው የነበሩት የትግራይ ገዥ

ደጃች አብርሃ ጦር ተልኮባቸው ድል ሆነው በ፲፱፻፸ ዓ.ም በህዳር ወር ከ25 መኳንንቶቻቸው ጋር ተይዘው አዲስ አበባ መጡ ። በልጅ ኢያሱ መሪነት በተቀመጠው ችሎት ላይ ቀርበውም በደጃች አብርሃና በመኳንንቶቻቸው ላይ የሞት ፍርድ ተፈረደባቸው ። ይህን የሞት ፍርድ የሰሙት ምኒልክ አፋቸው መናገር ስለማይችል ራሳቸውን በመነቅነቅ የሞት ፍርዱን መቃወማቸውን ገለጡ ። ይህን የተመለከተው መኳንንትም የሞት ፍርዱን በአስራት ለውጦ እንደጃች አብርሃ ወደ ዙዋይ ሐይቅ ተላኩ ። በኋላም ወደ አንኮበር ተዛወሩ ።

እስቴይንኪለርና ዚንትግራፍ በአዲስ አበባ ጀርመን ለጋሲዮን ተቀምጠው የበርሊንን ውሳኔ ይጠባበቁ ጀመር ። በርሊን ግን እንኳን እነሱን ምኒልክን እንኳ አስታውሳ ለጣይቱ ደብዳቤ መልስ አልሰጡትም ። በዚህ ሁኔታ የተናደደው ዚንትግራፍ በፊቃዱ በመስከረም ወር ወደ ካይሮ ሔደ ። እስቴይንኪለር ለአገልግሎቱ የተሰጠውን ሶስት ሺ ብር ይዞ እድሌን ልምክር ብሎ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ክሊኒክ ከፈተ ። በክሊኒኩ በኩል ገበያ ሰላጣ የጀርመን ጋዜጦች ወኪል አሆናለሁ ብሎ ወሬ መላክም ጀምሮ ነበር ። በመሐሉም ሲያጭብረብር ተገኝቶ ከኢትዮጵያ እንዲወጣ ተደረገ ።

ታላቁ አጤ ምኒልክም ፲፱፻፮ ዓ.ም ታህሳስ ፫ ቀን ሞቱ ።

በርትሊ እንደደፈው “..... ዶክተር ማርቲን (ወርቅነህ) እንዳጫወቱኝ ንጉሡ በመጨረሻው ቀን በጠና ታመው ዶክተር ማርቲን ተጠርተው የተቻላቸውን ሁሉ እንዲያደርጉ ተባለ ። ዶክተር ማርቲን ሕክምና ሲጀምሩ ባጠገባቸው ያሉ ታላላቅ ሰዎችና ቄሶች ሕክምናውን ስለከለከሉ ንጉሡ ሞቱ ። እንደተለመደው እነኚህ መሀይምናን ሰዎች በፈረንጅ ሕክምና አናምንም እያሉ ሕክምናውን ባይከለከሉ ኖሮ ምኒልክ አይሞቱም ነበር ። ” በማለት ጽፍዋል ።

ብላታ መርስዔ ኅዘን ወልደ ቂርቆስ ደግሞ “... በዚህ ዓመት አጤ ምኒልክ ሕመም ፀንቶባቸው ነበርና ታህሣሥ 3 ቀን 1906 ዓ.ም በዕለተ አርብ ሞቱ ። ወዲያው እንደሞቱ የግቢ ሥራ ቤቶች የልቅሶ ድምፅ አሰሙ ። ነገር ግን የልጅ ኢያሱ ባለሟሎች አገር እንዳይሸበር ሰግተው በቶሎ ዝም አስገዥቸው ። አቤቶ ኢያሱ በዚያ ዕለት ያደሩት ፍልውሃ በሚባለው መታጠቢያ ቤታቸው ነበር ። እዚያው እንዳሉ ማለዳ የአባታቸውን የአጤ ምኒልክን መሞት ሲሰሙ ደንግጠው ወደ ቤታቸው ወጥተው ተቀመጡ ። ሆኖም አገር እንዳይሸበር በማለት ሀዘናቸውን በይፋ አላሳዩም ። እንዲያውም አንዳች ሀዘን አለመኖሩን ለማስመሰልና ለማሳመን ሲሉ በማግሥቱ ቅዳሜ ወደ ጃንሜዳ ወጥተው ከአሸከሮቻቸው ጋር በፈረስ ጉግስ ሲጫወቱ ዋሉ ። ይህም ለአገር ፀጥታ ሲባል አማካሪዎች ያቀረቡላቸው ዘዴ መሆኑ አይጠረጠርም ። ስለዚህ የአጤ ምኒልክ ሞት ሚስጥር ሆኖ ተደበቀ ።

“የአጤ ምኒልክን አስከሬን አሸከሮቻቸው እንደ ነገሥታት ማዕረግ አምሮ በተሠራ ብረት ሣጥን አድርገው በቤተ መንግሥቱ ግቢ ውስጥ ባላቸው በስዕል ቤት ኪዳነ ምሕረት

ቤተ ክርስቲያን በክብር አስቀመጡት ። ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱና ልጃቸው ወይ ዘሮ ዘውዲቱ በሣጥኑ አጠገብ ሆነው መሪ ልቅሶ ያለቀሱ ነበር ። ከዚህ በኋላ አጤ ምኒልክ በሕይወት አሉ እየተባለና እየተወራ እስከ ሰገሌ ዘመቻ ድረስ ሁለት ዓመት ከአሥር ወር ተደበቁ ። የመንግሥቱ ሥራም በስማቸው ይካሄድ ነበር ። አጤ ምኒልክ የተወለዱት ነሐሴ ፲፪ ቀን ፲፰፻፵፯ ዓ.ም ስለሆነ በሞቱበት ጊዜ ዕድሜያቸው 69 ዓመት ከአራት ወር ነበር ።

“አቤቶ ኢያሱ ምንም እንኳን የአጤ ምኒልክን መሞት እንዲደበቅ ቢያደርጉ ወሬውን የከተማው ሕዝብ ስምቶት ነበርና ሁሉም በየቤቱ በድብቅ እያለቀሰ ሐዘን አደረገ ። አሽከሮቻቸውም የጌታቸውን ስም በፀሎት ለማስጠራትና ተዝካር ለማውጣት ሰዓተ ሌሊትም ለማስፈታት ተነሳስተው ነበር ። ነገር ግን ሞታቸው በመደበቁ ምክንያት ይህን ለማድረግ ችግር ሆነባቸው ። ስለዚህ በስውር ለማስፈታትና ተዝካር ለማውጣት ልዩ ልዩ ዘዴ ይፈጥሩ ጀመር ። እንዲህ ያደረጉት ሰዎች ብዙ ሲሆኑ አሁን ለምሳሌ ያህል ያንዱን ስም ከዚህ በታች እጠቅሳለሁ ።

“ቀኛዝማች ገብረ ጊዮርጊስ የተባሉት አሽከራቸው በዚያው ጊዜ ወደ አዲስ ዓለም ማርያም ሄደው ወንድሜ ሞቶብኛልና የሰዓተ ለሊት ፍታት ፍቱልኝ የክርስትና ስሙ ሣህለ ማርያም ነው ብለው ካህናቱን ለመኑ ሣህለማርያም የአጤ ምኒልክ የክርስትና ስም ነበርና ካህናቱ ጥያቄያቸውን ሰምተው ከተመካከሩ በኋላ የወንድምም ስም ሣህለ ማርያም ከአጤ ምኒልክ የክርስትና ስም ጋር ተመሳሳይ ስለሆነ አንፈታም ። ልጅ ኢያሱ እንዳይቀጡን እንፈራለን ። አይሆንልንም ብለው መለሱላቸው ። ይኸውም የካህናቱን ውለታ ቢስነትና የቀኛዝማችን ቁም ነገራምነት የማይመለከት ነው ። የሆነው ሆኖ ስም ተጠርቶ ፍታት አልተፈታም እንጂ ቀኛዝማች ገብረ ጊዮርጊስ ለተዝካር ያሰናዱትን ድግስ ለነዳያንና ለካህናት አብልተውታል ። ሀዘናቸውንና ለቅሶአቸውን በዚህ ዓይነት ዘዴ አብርደውታል። ... ” ብለዋል ።

ምኒልክ ከሞቱ በኋላ ልጃቸው በኋላ ንግሥት የሆኑት ወይዘሮ ዘውዲቱ የገጠሙት ።

ከሽማው አጥር ውስጥ የግምጃ ድንኳን፡
ግራ ቀኝ መከዳ ምንጣፍ ዙርያውን ።

ዘውድና ሕለተ ወርቅ ካባና ቀሚስ፡
ባለወርቅ መጣምር እያለ ፈረስ፡
ይመስለኝ ነበረ ይሄ የማይፈርስ ።

33 ዘመን የገዛንበቱ የበላንበቱ ፡የጠጣንበቱ፡
የትሣስ ባታ ለት ተፈታ ወይ ቤቱ ።

ብትታመም ልጅህ እጅግ ጨነቀኝ፡
ስትሞትስ አልሞትም እኔ ብልጥ ነኝ።

ወልደውኛል እንጂ እኔ አልወለድሁም፡

አንጅቴን ተብትበው ምነው መያዝዎ ::

አሳዳጊዬ አንቱ አላውቅም እናት፡
ምነዋ ሞግዚቴ እንዲህ ያል ክዳት፡

ቀድሞ የምናየው የለመድነው ቀርቶ፡
እንግዳ ሞት አየሁ አባቴ ቤት ገብቶ ::

ምልክቱ ይህ ነው የንጉሥ ሞት ገዘን፡
ጣይቱ ስትጨልም ጨረቃ ደም ስትሆን።

እጅግ አዝኛለሁ አላቅሰኝ አገሬ ::
የሁሉ አባት ሞተ ተጐዳችሁ ዛሬ ::

አሻግሬ ሳየው እንዲያ በሰው ላይ ::
መከራም እንደሰው ይለመዳል ወይ ::

በሕዝብ የተገጠመ

አጤ ምኒልክ ሲሞቱ
ምነው አትሔዱ ከፍታቱ ::
እናንት ሰዎች ከፋታችሁ
አለማስቀበራችሁ :: (ዓለም አስቀብራችሁ)

አጤ ምኒልክ ንጉሡ ፡
አባ ማቴዎስ ጳጳሱ፡
ቃኘው መኰንን ራሱ፡
ሄዱ ይላሉ ገሠገሡ ::
እምብዛም አሸከር አልቀራቸው ::
ሁሉም ተከተሏቸው ::

የዓለም መልክ ሻንጉርጉር፡
ነጭ ጥቁር እንደነበር ::
አይቻታለሁ በሰልፍ ፡
በምኒልክ ጊዜ ስታልፍ ::

ምኒልክ መጓዙን የምትጠይቁኝ ፤
ፊትም አላለፈ ኋላም አይገኝ ::

ምኒልክ ተክላችን ወይት ጠፉ ካገር ፡

ሸዋ ኣዲስ ኣበባ ታይቶባቸው ነበር ።

አርባ ስድስት ዓመት የገዛኸው ንጉሥ ፡
እንዳለህም ስጠኝ ከሌለህም ላልቅስ ።

እንዴት ውላችኋል ንጉሥ ወዴት ዋሉ ፤
እስከ ጊዜው ድረስ ገበያ ነበሩ ።

ዘመዶቹ እንሂድ እንግባ አገራችን ፤
ምኒልክ ከሞተ እንጀራ አባታችን ።

ጌታዬ ምኒልክ ጃኖ አለመንሁም ፡ በቅሎ አለመንሁም፤
አምና ነበር እንጂ ዘንድሮ የለሁም ።

ምኒልክ ይወቁት ዓይኔ ጠፋልዎ ፤
የፈተፈቱበት ነክቶብኝ ጣትዎ

አልጫ መረቁ ወጡ ስለቸኝ፤
ምኒልክ ተነስቶ ሽሮ ባበላኝ ።

ያ ዳኝው ምኒልክ ሁዳዱን አስፍቶ ፤
በየቦታው ተልሞ በየቦታው ተግቶ ፤
ሳይጨርስ አረፈ አዝመራውን ትቶ

በአዲስ አበባ የምኒልክ መቃብር ያለበት በአታ ቤተ ክርስቲያን

የምኒልክ መቃብር ።

የምኒልክ ሐውልት

በአዲስ አበባ ከተማ ያለውን የዳግማዊ ምኒልክን ሐውልት ያሠሩት ልጃቸው ንግሥት ዘውዲቱ ናቸው ። ሐውልቱ የተሠራው ጀርመን ነው " የተሠራውም ከነሐስ ሲሆን የሠራውም ሐርቲል የተባለ ጀርመናዊ ነው ።

ሐውልቱ ተመርቆ ለሕዝብ የተገለጠው ጥቅምት 22 ቀን 1923 ዓ.ም ነው ። ንግሥት ዘውዲቱ በዘመናቸው የአባታቸውን ሐውልት ቢያሠሩም ለምርቃቱ ሳይደርሱ በሞት ተቀደሙ ። ይህ ሐውልት ተመርቆ የተከፈተው በአልጋወራሽ ተፈሪ መኰንን የንግሥ በዓል ዋዜማ እለት ነው ።

ኢብሊን ዋህ በአመራረቁ ስነ ሥርዓት ላይ ተገኝቶ ስለነበር የአመራረቁን ሁኔታ ሪፖርት ፒፕል በሚለው መጽሐፍ ውስጥ ገልጦታል ።

".... ጧት መዘቀኞች በአደባባይ እየዘሩ ይጫወታሉ ".... የምኒልክ ሐውልት የሚመረቅበት ቀን ነው ። ስነ ሥርዓቱ የሚጀመረው በ10(በኛ 4 ሰዓት እንደሆነ ተነግሮናል

:: ስነ ሥርዓቱ ከሚጀመርበት ሰዓት ቀደም ብለን አይረን ራቤንሰዳል እና እኔ ከበዓሉ ቦታ ሔድን :: የሰው መስቀያ የነበረው ወርካ ዛፍ ከነበረበት ቦታ የምኒልክ ሐውልት ቆምዋል :: ሐውልቱ በክፍት አረንጓዴ ሐር ተሸፍንዋል :: ዙሪያውንም ትንሽ የአትክልት ቦታ አለች ::....

“ጥቂት ሰዎች መጡና ከመግቢያው ጀምረው ምንጣፍ አነጠፉ:: ትልቅና መልኩ ቢጫ የሆነ የጠረጴዛ ዣንጥላ ዘረጉና የሆቴል ደጃፍ አስመሰሉት :: ግማሹ በአካባቢው ያለውን ቅጠላ ቅጠል ይጠርጋል :: ባንድ በኩል የእጅ መደገፊያ ያለው ወንበር ተደረገ :: በሌላ ወገን ፎቶግራፍና ሲኒማ አንሺዎች ቦታ ለመያዝ ይጋፋሉ :: በሌላ በኩል ደግሞ ምንጣፍ ዘንድ ለመጠጋት የሚጋፋውን ሕዝብ ፖሊሶች ዱላ ይዘው ይከላከላሉ::

“አራትና አምስት የሚሆኑ ኤሮፓውያን ተፈቅዶላቸው ምንጣፍ አጠገብ ቆመዋል :: እኛም ከነሱ ጋር ቆምን በየአስሩ ደቂቃ ፖሊስ እየመጣ ዞር በሉ እልፍ በሉ ይለናል :: የፍቃድ ወረቀታችንን ስናሳይም ሰላምታ ሰጥተውን ይሄዳሉ ::

“ግማሽ ማይል በሚሆነው መንገድ የከብር ዘበኛ ሰልፈኛ ቆምዋል :: ቤልጂጋዊው ኮሎኔል ፈረስ ላይ ተቀምጦ ሰልፉን ያስተካክላል ::... ጥቂት ቆይቶ ሻለቃ ሲንክለር የሙዚቃ ባንዱን ይዞ መጣ :: ሜጀር ሲንክለር ወደ ኮሎኔል ተጠግቶ መመሪያ ጠየቀ :: ኮሎኔሉ እንግሊዝኛ አያውቅም :: ሜጀር ደግሞ ፈረንሳይኛ አያውቅም :: ስለዚህ ኮሎኔሉ መመሪያውን ለመስጠትና የሜጀር ሲንክለር ሙዚቀኛ በየት በየት እንደሚዞር ኮሎኔሉ ብቻውን በፈረሱ እየዞረ ሁኔታውንና ቦታውን አሳየው :: አልተግባቡም ::

“በኋላ በኤረን አስተርጓሚነት ይነጋገሩ ጀመር :: ለካስ ኮሎኔሉ የሚለው የኔ ባንድ ስላለና የሚዘረውም እንዳሳየሁ ስለሆነ የእንግሊዝ ሙዚቀኛም ይገኛል ተብሎ ስላልተነገረኝ አታስፈልግም ነው :: ሻለቃው (ሜጀር) ደግሞ ልክ አይደለም ስነ ሥርዓቱ የሚፈጸመው በ10 (በኛ 4 ሰዓት ስለሆነ ሙዚቀኞቹን ይዘህ እንድትገኝ ተብሎ ታዘዣለሁ ይላል :: ኮሎኔሉ ደግሞ ምንም የማውቀው ነገር ስለሌለ በዚህ አደባባይ ላንተ ሙዚቀኞች የሚሆን ቦታ የለም ይለዋል ::... በመጨረሻ እርቅ ወርዶ ያ እንግሊዝ ሙዚቀኛ ባንድ ከኮሎኔሉ ወታደሮች ሰልፍ መጨረሻ ከኮረብታው ቦታች እንዲቆም ተፈቀደለት :: በዚህም አፈሰሩ ተናዶ ሙዚቀኞቹን ይዞ ሔደ ::

“ወዲያው ደግሞ በቆመው ሕዝብና በፖሊሶች መሀል ረብሻተነሳ :: ደሌጌሽኖች መምጣት ጀመሩና ወታደሮች በብረት ሰላምታ ሲሰጡ ረብሻው በረድ አለ :: የአገር ተወላጅ የሙዚቃ ባንድም ሙዚቃ ያስማ ጀመር ::

“ደሌጌሽኖች በዣንጥላ ሥር በተደረገላቸው ወንበር ተቀመጡ :: ብዙ ጭብጨባ ሲጨበጨብ የአልጋውራሹ መምጣት ታወቀ :: አንድ ጥቁር ሰውየ በራሱ ላይ ወንበር ተሸክሞ መጣና በሌሎች ወንበሮች መሀል አስቀመጠው :: ወዲያው ዩኒፎርም የለበሱ ሰዎች መጥተው መቀመጫውን ያስተካክሉ ጀመር :: ጦር የያዙ ወታደሮች ከአለፉ በኋላ

አንዲት አውቶሞቢል ደረሰች ። እንደቆመችም በሐር ገጠን ገላ ተሸፈነች ። አልጋ ወራሹም ከወንበራቸው ላይ ሔደው ተቀመጡ ።

የምኒልክ ሐውልት

“ጥቂት ቆይቶ ሻለቃ ሲንክለር ሙዚቀኞቹን ይዞ መጣና በመሀል አደባባይ ቆመው ሙዚቃ ያሰሙ ጀመር ። ከዚህ በኋላ በፕሮግራሙ መሠረት ሁሉ ነገር ይካሄድ ጀመር ። አልጋወራሹ ንግግር ካደረጉ በኋላ ገመዱን ስበው ሐውልቱ የተሸፈነበትን አረንጓዴውን ሐር ሲገልጡ ሐውልቱ ያብረቀርቅ ጀመር ።

“ግሪካዊው ኮንትራክተርም መሰላል አቅርቦ ሐውልቱ ላይ ወጣና ሐውልቱ የተሸፈነበትን ጨርቅ በሙሉ አነሳው ። ሙዚቀኞች እየተጫወቱ ሐውልቱ ከተመረቀ በኋላ ሁላችንም ሄድን ።.....” ብሏል ።

ኢጣሊያ የአዲስ አበባ ከተማን እንደያዘች ሐምሌ 4 ቀን 1928 ዓ.ም የምኒልክ ሐውልት ካለበት ቦታ ወርዶ ተቀብሮ ነበር ። ነፃነት ከተመለሰ በኋላ ሐውልቱ ከተቀበረበት ወጥቶ እንደገና በድሮው ሁኔታ ቆመ ። እንደገናም ሚያዝያ 27 ቀን 1934 ዓ.ም ተመረቀ ።

ኒውዮርክ ታይምስ ኤንድ ኢትዮጵያን ኒውስ የተባለው ጋዜጣ እ.ኤ.አ. የካቲት 13 ቀን 1937 ዓ.ም. በወጣው እትሙ “...ኢጣሊያኖች የምኒልክን ሐውልት ሲያወርዱ የተመለከተ አንድ ትንሽ ልጅ ጮሆ አለቀሰ ። ኢጣሊያኖችም ለምን እንደጮኹና እንዳለቀሰ ልጁን ጠየቁት ። ልጁም የንጉሴን ምስል ስላወረዳችሁ ነው አላቸው። ኢጣሊያኖችም ከሙሶሎኒ ሌላ ንጉስ እንደሌለው ነግረውና ገርፈው አባረሩት ። ልጁም በዚህ ድንጋጤ ከጥቅምት ወር ጀምሮ ታሞ ተኝቷል ።.....” በማለት ጽፍዋል ።

ከምኒልክ ሐውልት ግርጌ ከትልቅ ወይም ከትንሽ ቢሆን መወለድ ሞያ አይደለም ። ራስን ለታላቅ ታሪክ መውለድ ግን ሞያ ነው” ይላል ። ሐውልቱ ምኒልክ ጎፈና ለብሰው ጣምራ ጦር ይዘው ጋሻ ሳይዙ የተሠራ ነው ።

ኢጣሊያኖች ልክ ሐውልት ያወረዱት በጭለማ ነበር ።

በምኒልክ ታሪክ ውስጥ ያሉ አሰደናቂ

ታሪኮች

- አጤ ቴዎድሮስ በ1848 ዓ ም የሸዋውን ንጉሥ ኃይለመለኮትን ለመውጋት ሸዋን በወረሩ ጊዜ ጅብ ዋሻ ከሚባለው ቦታ ሲደርሱ አንኮበር ከተማን ይጠብቁ የነበሩ የንጉሥ ኃይለመለኮት ሰዎች “... በጌታችን ቦታ ጠላት አይገባበትም ። ጠጁንም ጠላውንም አይጠጣውም ብለው ጥቅምት 16 ቀን አርብ ዕለት አቃጠሉት በዚያን ጊዜም የጠጁ ጋን ሲፈነዳ የከልካዩን ቤት የጠጅ ጐርፍ ከሥሩ ነቅሎ ወሰደው ። ...”
- አጤ ዮሐንስና ምኒልክ በእርቅ ሰላም ከመሠረቱ በኋላ ወሎ ውስጥ በደስታ ቆዩ ። አጤ ዮሐንስም የምኒልክን ንጉሥነት አፀደቁላቸው ። ከዚህ በኋላ መጋቢት 5 ቀን ሁለቱም ተሰነባብተው አጤ ዮሐንስ ወደ ደራ ሄዱ። አጤ ዮሐንስ ወደ ደራ በሄዱበት ጊዜ አብሮአቸው የሚጓዝ አንድ ለማዳ አንበሳ ነበራቸውና አልሄድም ብሎ ከመንገድ ላይ ተኛ አሰልጣኙም ቢደበድበው አንበሳው ከተኛበት አልነሳ አለ ። ግራ የገባው አሰልጣኝ ይህንን የአንበሳውን አልሄድ ማለት ለአጤ ዮሐንስ ነገረ ። አጤ ዮሐንስም “አሞት ይሆናልና ተዉት” ብለው አዘዙ ። የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ተጉዞ ካለፈ በኋላ አንበሳው ተነስቶ ወደ ንጉሥ ምኒልክ እየሮጠ ሄዶ ተቀላቀለ ። በምኒልክ ጉዞም ጊዜ ከምኒልክ ፊት ፊት እየቀደመ ያለጠባቂ ብቻውን ይጓዝ ነበር ። ከገሥ
- አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ወሎ ውስጥ ሐይቅ በተባለው ደሴት ላይ ያለውን ቤተ ክርስቲያን ሲጉብኙ ቀሳውስቱ የባህሩ ውሃ እየገፋ ደሴትዋን ሊውጥብን ስለሆነ ተቸግረናል ብለው አመለከቱ ። አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ሠራዊታቸውን ተራ አስገብተው አንድ ቀን የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት አንድ ቀን ደግሞ የምኒልክ ሠራዊት ቆፍሮ ገደሉን ንዶ የባህሩን ወሃ ወንዝ ሆኖ እንዲፈስ አደረጉት፡- ከገሥ
- ንጉሥ ምኒልክ ልጃቸውን ዘውዲቱን ለአጤ ዮሐንስ ልጅ ለራስ አርአያ ሥላሴ ሲድሩ የሙሽራይቱ ዕድማ 6 ዓመት ነበር ። ጋብቻው ከተፈፀመበት ሠርግ ላይ ምኒልክ ለአዲሱ አማቻቸው ለራስ አርአያ ሥላሴ ብዙ ሽልማቶችን ሸልሟቸው ። ከሽልማቶቹም መሀል አንድ መድፍ ፣ 500 ጠመንጃ ፣ 200 ብርሌና ብርጭቆ ፣ 5 000 በግና ፍየል ፣ 5 000 ብር ይገኝበታል ። የሙዜዎቹና የአጃቢዎቹ

ሽልማት ከዚህ አልገባም ። ለሙዜዎቹ ለእያንዳንዳቸው አስር ፈረስና በቅሎ ከነሙሉ ዕቃው ተሰጥተዋል ። ከገ.ሥ

- የእንጦጦ ማርያም የተሠራች ጊዜ ለጧፍ ማብሪያ ተብሎ ከውጭ አገር የመጣ ባለብዙ መስተዋትና የሻማ መስኪያ ያለበት ከጣሪያ ላይ የሚንጠለጠል የሙብራት ጌጥ ነበር ። ያን ጌጣማ የሙብራት ማስቀመጫ ከጣሪያ ላይ ለመስቀል ሰዎች በመሰላል ላይ ይዘው ወጥተው ሳሉ ድንገት አምልጦአቸው ከመሬት ወደቀ ። በወደቀበትም ጊዜ አንዲትም መስተዋት ሳትሰበር ተገኘ ። ከገ.ሥ
- የእንጦጦ ማርያም ተሠርታ ለምረቃው ድግስ ሲደገስ የተዘጋጀው ቡሃቃ (የሊጥ ማቡኪያ) እያንዳንዱ እስከ 40 ኩንታል ዱቄት ድረስ የሚያስበካ ነበር ። የቡሃቃውን ትልቅነት ለማወቅ አርባ ኩንታል ዱቄት ለማቡኪያ የሚገባበትንም ውሃ አብሮ ማሰብ ነው ። ሊጡ በሚወጣበትም ጊዜ ሊጥ አውጭዎቹ ከቡሃቃው ላይ በመሰላል እየወጡ ነበር የሚያወጡት ። ከገ.ሥ
- የእንጦጦ ማርያም ተሠርታ ካለቀች በኋላ በየግድግዳው ላይ መንፈሳውያን ስዕሎች ይሳሉ ነበር ። ሰዐሊው የሚሰለው በመረባርብ ላይ ሆኖ ነበር ። አንድ ቀን ሰዓሊው በሚስልበት ጊዜ መረባርቡ ላይ ያለው ቀለም የያዘው ብልቃጥ ከመሬት ወደቀ ። ብልቃጡ ከመሬት በወደቀበት ጊዜ ቀለሙ ሳይፈስ ብልቃጡም ሳይሰበር ቁጭ ብሎ ተገኘ ። ከገ.ሥ
- የእንጦጦ ማርያም ተሠርታ ለምረቃው ጊዜ ከፍ ያለ ድግስ ተደግቦ ነበር ። ጠጁ በአሸንዳ እየወረደ በጉድጓድ ውስጥ ይከማችና ሕዝቡ ከዚያ የጠጅ ኩሬ እንዲጠጣ ተደርጎ ነበር ። ወደ ጉድጓዱ ጠጅ የሚወርድበት 12 አሸንዳ (ቦይ) ተበጅቶ ነበር ። በግብር ላይ የበላውና የጠጣው መኳንንትና ሠራዊት ከግብሩ ሲወጣ ከዚያ የጠጅ ኩሬ (ባህር) ካለበት ይሄዳል ። በዚያም ኩሬው እንዳይቆሽሽ የሚጠብቁት ዘበኞች ጠጁ የተሸፈነበትን ጨርቅ ከፈት እያደረጉ ሕዝቡ በእፍኙ ጠጁን ይጠጣ ነበር ። ከገ.ሥ
- ለእንጦጦ ማርያም ምረቃ ጊዜ የታረደው ከብት ብዛቱ 5 395 ነው ። ከገ.ሥ
- ሐረርጌ በአሚር አብዱላሂ ተይዞ በነበረ ጊዜ ደጃች ወልደ ገብርኤል ወደ ሐረር ዘምተው አሚሩን ለማስገበር አስበው ነበር ። በዚያን ጊዜ አሚሩ ብዙ መድፎችና የተለያዩ መሣሪያ አለው እየተባለ ይወራ ስለነበር የደጃች ወልደ ገብርኤል መኳንንትና ሠራዊት አንዘምትም ብሎ ከድቶ ወደኋላ ተመለሰ ። በዚያን ጊዜ አጤ ምኒልክ በአርሲ በኩል ዘምተው ነበርና እንጦጦ የቀሩት እቴጌ ጣይቱ የደጃች ወልደ ገብርኤል ሠራዊት መመለሱንና አዋሽ መድረሱን እንደሰሙ “... ከይቱና ከጨርጨር የመጣው ሰው ጠቅሎ ገብቶ ከከተማው እኔን ቢጠብቅ መልካም ነው ። ወዲያ ወዲህ ያለ እንደሆነ እጁን ለኔ ከብቱን ላንተ መርቁልሃለሁ ብለውሃል” ብለው የምንጃሩን ምስለኔ አዘዙ ። ደጃች ወልደ ገብርኤል ሠራዊታቸውን ተከትለው እንጦጦ ገብተዋል ። በጣይቱ አዋጅ መሠረት የደጃች ወልደ ገብርኤል ሠራዊት ጠቅሎ እንጦጦ ገባ ። ሐረርጌ

አልዘምትም ብሎ የፈራው ሠራዊትም ጣይቱ ዘንድ ቀርቦ “ስንቅ አለቀብን” ብሎ አቤት አለ ። ሐረርጌ ባለመዘመቱ የተናደዱት ጣይቱም በየምስለኔው እየሔዱ እንዲከርም አቤት ያለውን ሠራዊት አዘዙ ። ለአንኮበር ፣ ለይፍራታ ፣ ለግሼ ፣ ለመራቤቴና ለሌሎችም ምስለኔዎች ደብዳቤ ጽፈው ለእያንዳንዱ የሠራዊቱ ቡድን አንዳንድ ደብዳቤ ሰጡ ። ሠራዊቱም የተሰጠውን ደብዳቤ እያየዘ ሄዶ ለየምስለኔው ሰጠ ። ምስለኔውም ሠራዊቱን በሙሉ እየሰበሰበ አሰረው ። ሠራዊቱ ከጣይቱ ተቀብሎ የወሰደው ደብዳቤ “... እየሰበሰብክ እሰርልኝ ። ... ” የሚል ነበር ። ከገ. ሥ

- ምኒልክ የተለየ መጋረጃ ነበራቸው ። መጋረጃው እንደ መስተዋት የሚያብለጩልጭ ነው ። ይህ መጋረጃ በሚጋረድበት ጊዜ ምኒልክ ከመጋረጃው ውጭ ያለውን ሠራዊት ወይም መኳንንት ማየት ሲችሉ ከመጋረጃው ውጭ ያለው ሠራዊት ወይም መኳንንት ግን ወደ ውስጥ ምኒልክን ማየት አይችልም ነበር ። ይህ መስተዋት ዛሬ በአ.አ ባንዳንድ ሕንፃ ላይ አለ ። ከገ. ሥ
- በምኒልክ ጊዜ ቀንድ ያለው ሰው ነበር ። ይህ ሰው ገንዘብ እየተቀበለ ቀንዱን ለሕዝብ ያሳያል ። ገንዘብ ካልሰጡት ግን ቀንዱን በጨርቅ ሸፍኖ ይውላል ። ይህን ሰው አጤ ምኒልክ አይተው በቀንድ አበቃቀሉ ተደንቀው እሳቸውም እንደሌላው ሰው ገንዘብ ሰጥተው ልብሱን አልብሰውታል ። ከገ. ሥ
- በምኒልክ ማድቤት 15 የጠጅ መገልበጫ ጋኖች ነበሩ ። እነኚህ ጋኖች የሚታጠቡት ሰው ከውስጣቸው እየገባ ነው ። እነኚህ የሸክላ ጋኖች እያንዳንዳቸው 1100 ብርሌ ጠጅ ይይዛሉ ። ብርሌ ስንል ይህን ሁላችን የምናውቀውን ሳይሆን የምኒልክን ሹሩቤ ብርሌ ነው ። የምኒልክ ኩባያውም ሆነ ብርሌው ከሁሉ የተለየ ስለነበር መለያው የምኒልክ ብርሌ ፣ የምኒልክ ኩባያ እየተባለ ነው ። ለምሳሌ የምኒልክ ኩባያ የሚባለው እያንዳንዱ ርዝመቱ 60 ሣንቲ ሜትር ያህል ነው ።
- ምኒልክ ወደ አድዋ ሲዘምቱ ታህሳስ 22 ቀን አጠላ ሠፍረው ነበር ። በአምባላጌ ጦርነት የሞተው የጠላት ሬሣ መንገዱን ዘግቶ ስለያዘው በሌላ መንገድ በዋጅራት በኩል ሲጓዙ አንዱን ወንዝ 28 ጊዜ ተሻገሩት ። ወንዙና መንገዱ እየተጠማዘዙ ይገናኙ ስለነበር ነው ። ከገ. ሥ
- ምኒልክ ሰባተኛውን ዓመት የአድዋ ጦርነት መታሰቢያ በዓል በሚያከብሩበት ጊዜ ብዙ የውጭ አገር ሰዎች ሰልፍ እንዲመለከቱ ወደ አደባባይ ተጠርተው ነበር ። አሩር የሌለበት ጥይት በተተኮሰ ጊዜ ሠፈሩን እጅግ በጣም አናውጦት ነበር ። በዚህ ምክንያት በዚያ የነበሩት የውጭ አገር ሰዎች “... ከብዙ ድንጋጤ የተነሣ አምስት 5 ደቂቃ እየወደቁ የተነሱ አሉ ። አንዳንዶቹም እስከ ሰምንት ኪሎ ሜትር ድረስ ሸሽተዋል ። ...” ገሥ

ዋቤ መጽሐፍት

ኅሩይ ወልደ ሥላሴ (ብላቴን ጌታ) ከንግሥተ ሳባ እስከ አድዋ ጦርነት (ያልታተመ)

መርሰኤ ኅዘን ወልደ ቂርቆስ

ትዝታዬ (ያልታተመ)

መንግሥቱ ለማ

ትዝታ ዘ አለቃ ለማ ኃይሉ

ተክለ ሥላሴ (አለቃ)

የኢትዮጵያ ታሪክ (ያልታተመ)

ተክለ ኢየሱስ (አለቃ)

የኢትዮጵያ ታሪክ (ያልታተመ)

ተክለ ጻዲቅ መኩሪያ

ከአጤ ቴዎድሮስ እስከ ቀ ኃ ሥ.

አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ (ፕሮፌሰር)

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ

ወልደ ማርያም (አለቃ)

የአጤ ቴዎድሮስ ታሪክ

ገብረ ሥላሴ (ጸሐፊ ትዕዛዝ)

ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒልክ

Alvarez, F.

Narrtative of the Portugues

Embassy of Abyssinia

La Vita Sessuale Nell Eritrea

Ambrogetti, P.

Antonelli, Conte Pitero

Audon, Henry

Voyage Au Choa

Antonelli,Conte

Pitero Menilik, Imperatore D'Etiopia

Baratieri, Oreste

Memorie D'Africa

Barrois, J.

Impressions De Voyage En Abyssinie

Bassi, LT.

Diario La Guerra Italo Abyssina

Berkeley George

The Compaign of Adowa and the Rise of Menilik

Borelli, J

Ethiopie Meridionale

Capucci, Luigi

In Viaggio Per Lo Scioa

Cecchi, A

La Battalia Di Abba Gagima

Cerulli, E

Una Raccolta Amarica Di Canti Funebri

Chris Prouty	Empress Taitu and Menilik II
Clifford Halle	To Menilik in a Motor Car
Conti. Rossini	Italla Ed Etiopia
Coulbreaux, J. B.	Au Pays De Menilik
Count Gleichen	With the Mission to Menilik
Crispi, F.	La Prima Guerra D' Africa
Elets	Emperor
Felter, Petro	La Relazione di Pitero Felter sullo Sgombero di Macale
Goedorp, Victor	A La Cour du Negus Ménélik
Greenfield	Ethiopia
Harold G., Marcus	The life and Times of Ménélik II
Harris, W. C.	The Highland of Ethiopia
Holland & Hozier	Expedition to Abyssinia
Johnston, Charles	Travels in Southern Abyssinia
Keller, C.	Alfred lig
Kolmodin, J,	Traditions de Tsazzega ET Hazzega
Londe	UN Voyage Francais Dans L'Ethiopie Mériidionale
Legean, G.	1. Voyage in Abyssinie 2. Théodore
Leontiev, N.	Provinces Equatoriales D' Abyssinie
Le Roux, H	Ménélik ET Nous 1902
Mantegazza, V.	La Guerra D' Africa
Massaia, G.	I Miei Trentacinque Anni Di Missione Nell ALTO Etiopia

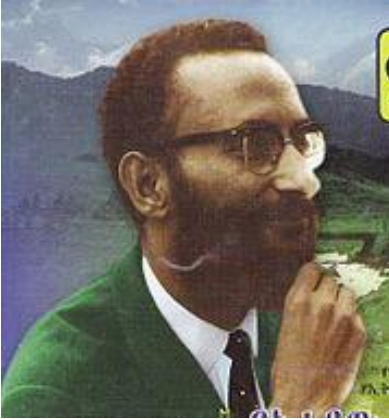
Maydin, H. C	Simen, Its Heights and Abysses
Mérab	
Michel, Charles	Impressions D'Ethiopie De Bonchamps Vers Fachoda
Moltedo, G.	L' Assedio Di Maccale
Nartini, Sebastiano	Ricordi Ed Escurission in Africa Dal 1878- 1881
Nicoletti Altimar	Fra Gli Abyssini
Pariset, Dante	Al Tempo Di Menilik
Paul De Lavribar	Douze Ans
Perhan, M.	The Government of Ethio pia
Pétridés, Pierre	Le Héros D'Adoua
REY	Un Conquered Abyssinia
Richard Pankhurst	Economic History of Ethiopia
Rood, Sir James Rennell	Social and Diplomatic Memories
Rossi, Adolfo	Lo Incerta Politica
Salimbeni, Augusto	Tre Anni Di Lavoro Nel Gojjam
Stern	Captive
Traversi, Leopoldo	1/ Let Maretiá 2/ Il Conte Pietro Antoneli 3/ Gli Eredi Di Menelik 4/ Un Pionieri Pietro Felter
Waldmeier	Ten Years Life in Abyssinia
Wellby, M. S.	Twixt Sirdar and Menelik
Wurth, R.	Hygiène Publique Et Privee En Abyssinie
Wylde	Modern Abyssinia

Zaghi, C.

1/ La Missione Del Maggiore Salsa Al Campo Sciona Di Adua

2/ Crispi e Menelich Nel Diario Inedito Dell Conte Augusto Salimbeni.

የምኒልክ የሸዋ ንጉሥ እንደሆኑ ለእንግሊዝዋ ንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት ደብዳቤ ነው ደብዳቤው ዛሬ በለንደን ፕብሊክ ሪኮርድ ማከማቻ ክፍል ውስጥ ይገኛል። የተጻፈበትም ምኒልክ በአባታቸው ዙፋን ተመልሰው መቀመጣቸውን ይገልፁና ወዳጅነታቸውን እንደገና እንዲቀጥሉ የንግልፅ ነው ።

ሰለደራሲው በጥቂቱ

ጳውሎስ ኞኞኞ ኅዳር 11 ቀን 1926 ዓ.ም ቁልቢ አካባቢ ተወልደው ድሬዳዋ ከተማ አደጉ። በጣሊያን ወረራ ምክንያት ትምህርታቸውን ከ4ኛ ክፍል በላይ ለመቀጠል አልቻሉም ነበር። ብልህ አዕምሮና የፈጠራ ችሎታ የነበራቸው ሰው ስለነበሩ፤ በልጅነታቸው የኢትዮጵያ ጀግኖች አርበኞች ጣሊያንን ሲገድሉ ወይንም ሲማርኩ ሥዕል በመሣል ያሳዩ ነበር። ጳውሎስ ካላቸው የጽሑፍ

ጥማት የተነሳ የ«ድምጽ ጋዜጣ» አዘጋጅ በመሆን የብዕር ድምጻቸውን ያሰሙ ነበር። ጋዜጦች ላይ ከጽሑፍ አቅራቢነት እስከ አዘጋጅነት ለበርካታ ዓመታት ሠርተዋል። በተለይ «አንድ ጥያቄ አለኝ» በሚለው የአዲስ ዘመን ጋዜጣ አምዳቸው ላይ ብዙ ታዋቂነትን አግኝተዋል። አቶ ጳውሎስ ኞኞኞ ከ1955 ዓ.ም ጀምሮ ለኢትዮጵያ ስነ ጽሑፍ ዕድገት የነበራቸውን ተሰጥኦ በአግባቡ በሥራ ላይ ያዋሉ እውቅ ጋዜጠኛና ደራሲ ነበሩ። እኚህ ታዋቂ ሰው በተወለዱ በ58 ዓመታቸው አረፉ።

ከጋዜጠኝነታቸው ጎን ለጎን በድርሰትና በታሪክ ጸሐፊነታቸውም 19 መጻሕፍት የታተሙላቸው ሲሆን ሁለቱ ካረፉ በኋላ የታተሙ ናቸው። ለሕዝብ የሚሆኑ ዕውቀት ተኮር መጻሕፍት በማቅረብ ይታወቁ የነበሩት አቶ ጳውሎስ ኞኞኞ ካረፉ ከ፳ ዓመታት በኋላ ዳግማዊ ዓፄ ምኒልክ በሀገር ውስጥ የተጻፏቸውንና ወደውጭ አገር የላኩቸውን ደብዳቤዎች የሚያሳዩት ሁለት መጻሕፍት በአስቴር ነጋ አሳታሚ ድርጅት አማካይነት ታትመዋል።

የደራሲው ሥራዎች

1. ከሴቶቹ አምባ (ልብወለድ)
2. የአራዳው ታደሰ (ልብወለድ)
3. የጌታቸው ሚስቶች (ልብወለድ)
4. ድብልቅልቅ (ልብወለድ)
5. የኔዎቹ ገረዶች (ልብወለድ)
6. አጤ ቴዎድሮስ (ታሪክ)
7. አጤ ምኒልክ (ታሪክ)
8. የኢትዮጵያና የኢጣሊያ ጦርነት (ታሪክ)

9. አስደናቂ ታሪኮች (ታሪክ)
10. እውቀት (ፍልስፍና)

NIGUSS
DIGITAL LIBRARY
